UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Conciliorvm Omnivm Generalivm Et Provincialivm Collectio Regia

Ab anno MCCCCXXXVIII. ad annum MCCCCXL.

Parisiis, 1644

Pars Secvnda Actorvm Sacri Oecvmenici Concilii Florentini Post Aventvm Graecorvm ad idem Concilium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-15490

Visual Library

tes, præfato approbante Concilio, omnes defectus, si qui forsan ex solennitate iurium in præmissis, vel ex omissione aliqua interuenissent. ANNO CHRISTI 1438.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis, declarationis, mandati, remissionis & relaxationis, voluntatis, suppletionis & decreti synodalis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum.

Datum Ferrariæ in generali sessione Synodi solenniter celebrata, anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo quadringentesimo trigesimo septimo, quintodecimo Kalendas Martii, pontificatus nostri anno septimo.

PARS SECVNDA
ACTORVM SACRI OECVMENICI
CONCILII FLORENTINI
POST ADVENTVM GRÆCORVM
ad idem Concilium.

HAC *secunda parte continentur aduentus Græcorum ad Concilium, & subsecuta vnio cum Romana ecclesia, ac præuiæ disputationes cum Latinis, quæ referuntur ab Andrea de sancta Cruce patricio Romano, & apostolici consistorii aduocato, qui non solum inter aduocatos qui Concilio interfuerunt, recensetur supra parte* 1. *num.* 29. *sed etiam ea quæ hinc inde dicebantur, excipiebat, vt supra in præfatione huius operis diximus. Cumque in dicendo eadem sæpe verba repetantur, nonnulla etiam actione ipsa explicentur, hinc factum est, vt scripta obscuriora sint, præsertim illa, quæ interpres extempore de Græco in Latinum interpretabatur, quæ si conferantur cum disputationibus a Græco scriptore relatis, & inter generalia Concilia editis, vt in eadem præfatione operis diximus, manifeste apparet ipsum postmodum ea adaptasse & concinnasse, ex quo in notis aliqua Andreæ dicta explicaui; in quibus vero discrepant, suis locis admonui. Et quia disceptatores tam Latini, quam Græci adducebant sanctorum patrum & Conciliorum dicta, nec in-*

ANNO CHRISTI 1438. *nuebant locum vnde desumpserant (nam ex fonte & ipso codice legebant) laborandum fuit in his locis conquirendis, & in margine apponendis, cum præsertim translationes ex Græco non conueniant in verbis cum translationibus hodie impressis, quarum varietatem pariter indicaui. Obscuriora & difficiliora adiectis notis tam in margine, quam post collationes, pro viribus explicaui, & summaria initio collationum apposui.*

Ceterum quemadmodum Græcus scriptor recensendo disputationes, plura postmodum, quæ inter disputandum agebantur, aliasque circumstantias loci, temporis & personarum, ad attexendam historiam narratione continua prosecutus est: ita & Andreas in his exprimendis colloquentem sibi facit in modum dialogi Ludouicum Pontanum, vt eius interrogationibus obsecundans, legentium ingenio plenius satisfaceret. Erat autem Ludouicus protonotarius apostolicus, patria Romanus, de quo in actis Concilii Basileensis relatis supra parte 1. *num.* 2. *atque de eo honorificam sane mentionem facit Pius II. in epistola suæ retractationis his verbis:* Aduenerunt per id temporis duo viri ex Italia ad Basileense Concilium, Nicolaus Panormitanus archiepiscopus, & Ludouicus Pontanus apostolicæ sedis notarius, Alphonsi Magni regis oratores, qui velut duo orbis sidera, ceu pontificii iuris & totius ciuilis sapientiæ duo præcipua lumina & clarissima censebantur.

Disputationibus Andreas nomen collationis imposuit, quod idem fecit Græcus scriptor. Quamuis enim Latinus interpres titulum συνέλευσις *a Græco scriptore disputationibus impositum, sessionem verterit, proprie tamen congregationem, seu collationem significat: & merito quidem disceptationes ita appellantur. nam sessio illa proprie dicitur, in qua patres iudicio decernunt. Sciendum autem, quod scriptor Græcus plura de publice, Andreas vero de priuatim dictis omittunt: nonnulla etiam dum proferebantur excepta, non sunt postmodum ab omnibus scriptoribus suis locis aptata & distributa: conuenire enim ad hunc finem scriptores fuisse solitos, asserit Iulianus cardinalis collatione* 4. *in fine his verbis:* Relata, per notarios scripta auscultentur. *& collatione* 8. Conueniant qui scripserunt, & de scriptis conueniant. *Hæc ille. Propterea visum est hic innuere, quibus Andreæ collationibus correspondeant sessiones Græci scriptoris.*

Itaque primæ & secundæ collationi Andreæ correspondent ea, quæ Græcus scriptor narrat vsque ad tertiam sessionem inclu-

siue: tertiæ collationi correspondet sessio quarta; quartæ quinta & sexta; sextæ septima & octaua; octauæ nona; nonæ decima; decimæ & vndecimæ vndecima & duodecima; duodecimæ decimatertia & decimaquarta; decimætertiæ & decimæquartæ decimaquinta, decimasexta & decimaseptima; decimæquintæ decimaoctaua; decimæ sextæ decimanona; decimæseptimæ vigesima; decimæoctauæ vigesimaprima; decimænonæ vigesima secunda; vigesimæ vigesimatertia; vigesimæprimæ vigesimaquarta; vigesimæsecundæ vigesimaquinta. Quæ autem de vnico principio Spiritus sancti ponit Græcus in sessione 22. habet Andreas aptiori loco in collatione 20. circa finem, & 22. circa medium. Anno Christi 1438.

DISPVTATIONES SEV COLLATIONES INTER LATINOS ET GRÆCOS IN GENERALI Concilio Florentino habitæ, & ab Andrea de sancta Cruce patricio Romano & apostolici consistorii aduocato conscriptæ in modum dialogi cum Ludouico Pontano.

COLLATIO PRIMA.

De aduentu imperatoris & patriarchæ Græcorum Venetias & Ferrariam, & quomodo excepti fuerint, ac de publica sessione Ferrariæ habita, deque summi pontificis decreto declaratorio, Concilium generale ibidem esse legitime congregatum.

Num. I. ANDREAS. CVM res memoratu dignas, quæ nostro tempore euenere (dum forensibus ex negotiis quid superextaret otii) scripto mandarem, [a] ephemeridum librum curialem conficiens, & Græcorum aduentus, eorumque conuentus causas inter communia meditarer adscribere, conspexi non conuenire mixturam re, modo & personis a communibus differentem. Materia namque fidei, modus conuentionis in vnam œcumenicam Synodum hominum diuersorum climatum ac sectarum; personæ vero summi pontificis maximi Eugenii, sacratissimique cardinalium senatus, cœtusque generalis Synodi; illustrissimi Græcorum imperatoris Ioannis Palæologi, & reuerendissimi Iosephi Constantinopolitani patriarchæ,

[a] id est diarium actorum curiæ Romanæ.

ANNO CHRISTI 1438. quibus & re & modo, & personarum dignitate, nil excellentius datur; eo motus, vt particulari tractatu hæc modo ipse commemorem, mente concepi: sed eo nunc promptius in actum deducam, quo tua interrogatione allicitus sum, vt necessariam proficuamque translationis Concilii causam fuisse cognoscas, & cum his omnibus abfueris, eaque tam mature, religioseve meditaberis processisse, non ambigo, execrandos censebis, qui huic tam sancto operi impedimento fuerint. Ad rem igitur ipsam Dei cum protectione deueniens, quid ex me scire pridie appetebas, referre non tædeat.

LVDOVICVS. Multa pristino sermone vicissim contulimus, quibus te Basileensium gesta oppugnando, me autem, quæ in illorum diminutionem gesta fuere, rationabiliter detestando, diem consumpsimus, finemque verborum dedimus, pari voto concludentes, vt hoc maxime inficiari nequeamus, summa laude præconiove extollendum, quod in vestra Ferrariensi Florentinave Synodo cum Græcis diligentissime decertastis: & cum tam grauiter, tamque religiose Latinos Græcosque conuenisse, tamque curiosissime disceptasse relatum est, summo desiderio a te, qui his conuentibus adfuisti, sentiam, quæ ibidem gesta sunt.

AND. Referam non minus perlibenter, quod appetis. Fuerunt namque conuentus admirabiles, vt separatis vicibus vsque ad noctis tenebras pari verborum vicissitudine, summo pontifice, omnibusque Latinorum Græcorumque patribus præsentibus, duodecim, sex Latinorum ex parte, totidemque ex Græcis, vno sub interprete colluctantibus, de fide concertarent.

LVD. Referas, oro, ab exordio, quo imperator, Græcorumque patres ad portus venere, quidve vobiscum publice egere. Rogoque, vt ex relatu dignis nil referendum omittas; sed antequam ad modum aduentus deuenias, causa aduentus extitit, prout arbitramur, vt se conuerterent?

AND. Nescio quis intrinsecus partium fuerit motus, sed communi opinione creditur, quod aduentus causa extiterit, vt religionis vnicum ouile fieret, ac pastor vnus, prout inter præcipua nostræ religionis præcepta constitu-

tum est, arbitror, vt in fide vna esset conuentio, causa fuerit aduentus. In pluribus namque a Romana sancta ecclesia diuertebant vsque ad ipsius deitatis notitiam: & quia ex adscribendis innotescent differentiarum causæ, hic non adscribimus. ANNO CHRISTI 1438.

LVD. Quem rei huic causam dedisse arbitraris?

AND. Quis, vt conuenissent, causam dederit, modo curæ non est inquirere. Sunt qui arbitrantur, patres qui Basileæ pro vniuersali Synodo conuenerant, dedisse causam: quidam vero summum pontificem Eugenium, qui & cum in minoribus fuerat, hoc summo anhelauit desiderio: & si asseras mutuo concursu vtrosque classem, gentes, pecuniasve ad Græcos vehendos solenniter destinasse; fido tamen relatu percepi, quod etsi triremes miserint qui Basileæ fuerant, non vt Græcos ducerent, sed vt eos a veniendo auerterent, id fecerunt. quod certo argumento percipitur, cum nec ballistarios Constantinopoli dimittendos, nec pecunias secum duxerint: quinimo eos maxime institisse fertur, vt Græcis ad pontificem maximum incedentibus infidelium potentatus obsisterent. Quæ quidem etsi minime crederem per fidelium mentes excogitari potuisse, ex his tamen qui cunctis ibidem gestis interfuere, fido relatu percepi: sed si concursus hic fidei feruore aduenisset, vterque memoria dignus esset.

LVD. Cur magis pontificis, quam Basileensium triremibus aduenere?

AND. Percepi, quia & venire promiserant, ac agendorum finem considerantes eo, quo tenderent, vt vno sub pastore Deum cognoscerent, & ideo Romani pontificis classibus, in quo vniuersalis ecclesiæ potestas principaliter residet, transfretare ad partes nostras decreuere spretis Basileensium nauibus; nequibant duobus de indiuiduo contendentibus assentiri.

LVD. Referas aduentus modum.

AND. Id perlibenter faciam; indeve principium sumam, quo Venetias aduenere, nec rem longius protraham. Hesterno namq; sermone cum in Basileenses grauiter inueherer, retulimus quæ in nauium destinatione summus pontifex Basileenseve egerunt; quidve per vtriusque legatos, & vtriusque legationis classes peractum est Constanti-

ANNO CHRISTI 1438. ſtantinopolitana in vrbe. Nona Februarii die, anno 1438. magno cum campanarum pulſu Græci Venetiis recepti ſunt, duce, Venetorumve ciuibus dominio præſidentibus, in naui, quam Bucentaurum nominant, obuiam euntibus: in quam imperatore recepto, ad palatium ſibi diſpoſitum conduxere. Veniebant namque, vt aſſerebatur, omni dimiſſa credulitatis pertinacia, vt veritatem cognoſcerent; meritoque plaudendum fuerat.

LVD. Fuitne quis ex noſtris, qui eos reciperet?

AND. Si occidentalium honorem conſpicimus, nonne magnifice recepti ſunt, ſi tantæ vrbis populum conſpexere eorum plaudentem aduentui?

LVD. Sed ſummus pontifex, iique qui Ferrariæ pro Concilio ſe habebant, nonne aliquos deſtinarunt?

AND. Eugenius ſummus pontifex reuerendiſſimum cardinalem ſanctæ Crucis, ac marchionem Ferrarienſem ad Græcos recipiendos Venetias miſit, audito Græcorum aduentu: ſed & reuerendiſſimus dominus cardinalis ſanctæ Sabinæ, ſancti Angeli cognominatus, qui Baſileenſi Concilio præfuerat, qui ad hoc potiſſime conuentionem illam protexiſſe aſſeruerat, vt Græcorum vnioni cauſam daret, cum Græcos pontificis nauibus aduehi conſpexit, ex Baſilea Venetias venit paulo poſt præfatorum cardinalis & marchionis aduentum.

LVD. Græci cum naues egreſſi ſunt, quid egere?

AND. Imperator & patriarcha Græcorum, primo eorum ingreſſu, ex Venetiis ad ſummum pontificem oratores deſtinarunt, ſæculares tres, abbates duos, qui vigeſima Februarii pontificem adierunt. Data eis licentia publice diſſerendi, ſæculares conuenienter ſummi pontificis in acceſſu genuflexi ſunt: clerici vero curuato capite, aliam reuerentiam non exhibuerunt. Expoſuerunt, imperatorem & patriarcham ad nutum ſuæ ſanctitatis veniſſe, illicoque pauſa ex longo itinere ſumpta, aduenturos.

LVD. Quid demum?

AND. Dimiſſis Græcis Venetiis, reuerendiſſimus dominus cardinalis ſanctæ Crucis & marchio Ferrariam redierunt, ſanctæ Sabinæ Mantuam reuerſus eſt.

LVD. Proſequere, oro, quid demum ſecutum eſt.

AND. Quarto Martii Græcorum imperator Ferrariam

magno cum equitum apparatu ingressus est. Occurrerunt ei cardinales obuiam omnes, qui tunc Ferrariæ erant, extra ciuitatem, cum magno prælatorum comitatu: sub pallio aureo ductus est ad palatium apostolicum, & equester vsque ad papæ cameram, via ad hoc in palatio Ferrarienſi per marchiones antiquitus constructa: exhibitaque Romano pontifici reuerentia debita, ad palatium, paradisus cognominatum, pro sui residentia dispositum, ' simili pompa associatus est. ANNO CHRISTI 1438.

LVD. Nonne & patriarcha imperatorem secutus est?

AND. Remanserat patriarcha, per aquam veniens, antiquitate grauior.

LVD. An post diutius moram traxit?

AND. Octauo eiusdem applicuit cum suorum clericorum consortio, per Padum in naui veniens: ciuitatique appropinquans, & cum magnus archiepiscoporum & episcoporum cœtus, & curialium ceterorum extra ciuitatem, vt eum reciperent, fuisset egressus, eumque diutius expectassent, marchione Ferrarienſi & filio ad eum accedentibus ad nauim in qua venerat, compertum est voluisse, vt sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales eidem occurrerent. Die illo his vigentibus, ex naui qua venerat, non descendit, ibidemque pernoctauit nocte illa.

LVD. In naui?

AND. In naui: erat namque vndique tabulis tapetisve circumdata, quam Bucentaurum vocant, pro similibus casibus ordinata.

LVD. Quo demum ordine in terram venit?

AND. In diluculo diei sequentis, requisitis curialibus speciali nuntio, ad portum, quo naues Ferrariam applicant, curialium quisque equester accessit, duo cardinales iuniores diaconi, Prosper de Columna tituli sancti Georgii ad Velum aureum, & Firmanus sanctæ Mariæ in Via lata, pariter accesserunt pontificis iussu. Equitantibus patriarcha & Græcis aliis, cardinales ei occurrerunt obuiam, nullaque adinuicem alia inclinatione facta, nec alter alteri pileum flectens, dominus de Columna, qui ex eis duobus ætate minor, dignitatis tamen adeptione maior collega, patriarchæ sic inquit: Reuerendissime pater, dominus noster papa misit nos, vt associaremus paternitatem

ANNO CHRISTI 1438. vestram. Eoque in medio sumpto, ad palatium apostolicum conduxere.

LVD. Quomodo per summum pontificem receptus est?

AND. Papa eidem non occurrit in publico, quinimo vltra consuetum morem, in priuata camera secreti cubiculi mansit, vt arbitror, prænarratæ difficultatis respectu. Ingressusque est patriarcha sex sociatus tantum, papave vt totidem secum haberet, si vellet, vltra cardinales conuento. Sedit summus pontifex vsque ad patriarchæ aduentum in secreta camera, cardinalibus ad dexteram papæ constitutis; in scabello ad sinistram dispositio receptus est: eoque paululum summum pontificem allocuto, ad palatium sibi pro habitatione assignatum associarunt omnes qui secum ex naui venerant, cardinalibus demptis.

LVD. Quid demum secutum est?

AND. Quia personæ antiquitas, & ceremoniarum diuersitas facilem non faciebat ad summum pontificem patriarchæ accessum, deputati sunt ex cardinalibus duo, Dominus sanctæ Sabinæ, sancti Angeli cognominatus, qui ex Mantua ad summum pontificem his diebus venerat, depositio legationis officio, cui præfuerat; & dominus Firmanus, de quo supra verbum fecimus: quibus iniunctum est, vt modum, formamve agendorum cum patriarcha disponerent. Ac multis hinc inde tractatibus habitis, conuenere, vt in ecclesia cathedrali Ferrariensi conuenientibus Latinis & Græcis declararetur, per summum pontificem Concilium œcumenicum, Græcis annuentibus, ibidem esse legitime congregatum.

LVD. Quo ordine hoc factum est?

AND. Octauo Aprilis ordo in maiori ecclesia datus est. Fuerant pro generali Concilio sedilia in medio Ferrariensis ecclesiæ primitus ordinata. Dextera pars ecclesiæ, vbi summi pontificis erat sedes, Latinis, sinistra Græcis, dispositæ sunt. Inter papæ tribunal & sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales sedes erat pro Romanorum imperatore, etsi absente, præordinata: sequebatur reuerendissimorum cardinalium sanctæ Romanæ ecclesiæ senatus, reuerendissimus dominus cardinalis de Vrsinis primo episcopus Sabinensis, Iordanus nomine, dominus Antonius

ANNO CHRISTI 1438.

episcopus Ostiensis, Branda Portuensis, Petrus tituli sancti Marcelli, Nicolaus tituli sanctæ Crucis, Franciscus tituli sancti Clementis, Angelottus sancti Marci, presbyteri cardinales; Prosper tituli sancti Georgii ad Velum aureum, Dominicus sanctæ Mariæ in Via lata, diaconi sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales. Inter primum & secundum cardinales episcopos, Hierosolymitanus patriarcha, quem sancta Romana ecclesia pro patriarcha tenebat: post reuerendissimorum cardinalium ordinem sequebatur reuerendissimus patriarcha Gradensis, demum archiepiscopi, prout primum quis dignitatem habuerat: post archiepiscopos episcopi, post episcopos abbates pari ordine sequebantur.

LVD. Quot fuerunt ex patribus Latinorum mitra consedentium?

AND. Centum & sexaginta.

LVD. Quis prædictorum omnium ornatus fuerat?

AND. Summus pontifex aderat mitra gemmata, ac sacris indutus vestibus; similiterve cardinalibus episcopis & presbyteris stantibus mitra dempta, quibus absque ornamento albæ erant, cardinalibusve diaconibus, diaconorum vestibus, albaque mitra, ceteris patriarchis, archiepiscopis & episcopis, ornamento cardinalium, episcoporum more consedentibus: protonotariis, correctore in scabello per transuersum de dextera ad sinistram ecclesiæ partem dispositio ordinatis, nobisve aduocatis nostro ordine ad eorum pedes in graduum summitate locatis, auditoribus, clericis cameræ ad pontificis pedes prope terram manentibus. Hic fuit Latinorum modus, ordo, formave in prædicto conuentu: ac in Græcorum absentia fuit Spiritus sancti Missa solenniter celebrata, seruatisque quæ sunt solita seruari in sessionibus publicis, summo pontifice, Latinorumque patribus ad dexteram ecclesiæ partem stantibus, aduenerunt Græci, & sinistra ecclesiæ parte pro eis ordinata recepti sunt.

LVD. Quis locus fuerat Græcorum imperatoris?

AND. In sinistra parte de directo cathedræ imperatoris Romanorum pariformiter constituta sedes est: ad eius dexteram scabello quodam posito erat Demetrius eiusdem imperatoris germanus, despotus Moreæ.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438.

LVD. Prosequere clericorum ordinem.

AND. In oppositum primi cardinalis sedes patriarchæ fuerat constituta, qui infirmitate detentus non adfuit illo die; & speciale misit mandatum, quod publice lectum extitit, vt inferius de verbo ad verbum interseram. In quatuor scabellis post patriarcham dispositis sequebantur archiepiscopus Heracleensis, Alexandrini patriarchæ legitimum mandatum habens, eiusque locum tenens; archiepiscopus Ephesinus patriarchæ Antiocheni legatus, archiepiscopus * Menesiensis Hierosolymitani patriarchæ personam repræsentans, & metropolita Iberius regis Iberiæ apocrisarius, archiepiscopus Trapezuntæ, archiepiscopus * Risicu, archiepiscopus Nicænus, archiepiscopus Lacedæmonienſis, archiepiscopus Nicomedienſis, archiepiscopus * Triuonienſis, Amasienſis, Mitylenenſis, Tolosson, Stauropol, Tustricenſis, Garinenſis, Mellentenenſis, Achilienſis, Muldulanus, archiepiscopi. Post quorum consessum erant sex presbyterorum habitum gerentes, * metropolitæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, cruciferi appellati ex eo, quod crucem supra pileum, vltra communem presbyterorum habitum, gestabant; & monachorum venerabilis comitiua suo ordine sequebatur.

* aliàs Menembasienſis

* aliàs Zizien,

* aliàs Tornobenſis.

* metropolitanæ

LVD. Quis habitus patriarchæ, aliorumve archiepiscoporum fuerat?

AND. Patriarchæ, archiepiscoporum & episcoporum habitum ibidem vidimus nigrum, tegmen capiti appositum monachorum more, cappa cælestini coloris, rigis albis purpureisve per transuersum a summo vsque deorsum variata; sacrarium quoddam, crucis venerabilis signum, certasque sanctorum reliquias continens, in pectore medio gerentium.

LVD. Religiosorum quis fuit ornatus?

AND. Abbates & monachi cappas camelorum pilis, seu grisea lana confectas, capitis tegmine ab eorum patriarcha episcopisve minime differentes.

LVD. Sæcularium vero?

AND. Sæculares presbyteri erant bireto quodam caudato vsque ad vestis summitatem collum tegente, pileo nigro a lateribus circumflexo, suprauestis talaris nigra, manicis angustis, manus extremitate longioribus.

ANNO CHRISTI 1438.

LVD. Sed imperatoris quis erat habitus?

AND. Imperatoris, eiusve germani habitus erat similis, purpurea vestis, & pileus ab anteriori parte oblongus cuspidem faciens, rotundus in ceteris, precioso lapide supra pileum imperatoris tantummodo differens.

LVD. Sed imperatori non aderant aliqui ex sæcularibus?

AND. Sæculares quidam Græcorum prope imperatoris tribunal in scamno quodam prope terram consederant, in oppositum assistentium summo pontifici: primus despotus Seruiæ, & nobilis quidam imperatoris Trapezuntæ mandatum habens; quidamve regis Iberiæ orator, habitu ab aliis differens, bireto rotundo lapidibus pluribus exornato, aurove contexto, ac duo apocrisarii principis Valachiæ.

LVD. Sed quis erat sæcularium apparatus?

AND. Communis nobilium sæcularium apparatus fuerat, diplois quædam vsque ad pedes longa, sericea materia, fascia quadam staminis a pectore ad ventrem circumcincti; suprauestis talaris strictissima, manicis angustis, quam cappæ more in humeris gerebant, collari ad caput eminente: in capite rotundus pileus cubitalis altitudinis, in summitate rotundior, in latitudinem effundens, abextra griseis pellibus, seu serico rubeo contextus. His igitur sic consedentibus ordine & modo quibus expressum est, silentium vndique factum est: & aderant Latinorum in sacra theologia doctorum peritissimorum, atque iurium spiritualium & temporalium numerus copiosus, vt vix vnquam vno in conuentu spectatissimorum virorum coronam talem conspexerim; dico eorum, qui dignitatibus officiisve carebant. Omnibus his expectantibus, presbyter quidam Græcus assurgens, patriarchæ absentiam excusauit, eiusve mandatum in publica forma exhibuit, ac primo in Græco, & deinde in Latino legit: cuius mandati hæc verba fuere.

ANNO CHRISTI 1438.

MANDATVM PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI ANNO DOMINI 1438. die Mercurii IX. menſis Aprilis.

Ioſeph miſeratione Dei archiepiſcopus Conſtantinopolitanæ nouæ Romæ.

CVM gratia & beneplacito eius qui omnia in melius diſponit Dei, deſiderium diuinitus veniens noſtras mentes communi intentione poſſideat, aſtantibus occidentalibus & orientalibus eccleſiæ pontificibus, vt omni poſſibili verbo atque rationabili modo ſacris ſcripturis ac diuinis eloquiis pridem edocti, ſine vlla lite atque contentione de propoſita quæſtione cum Dei timore ſcrutari poſſimus, atque alterutri conuenientes ſecundum vnam Dei voluntatem, ſuperante veritate, vniamur, iam res in hanc negotii ſummam acceſſit, vt nos orientalis eccleſiæ, veritatis manifeſtationem omnibus noſtris periculis præferentes, huc Deo volente acceſſerimus, decet nunc rebus principium dare, cuius illud principium eſt, vt Synodus pronuntietur, cui etiam me cum ceteris ſanctis & fratribus meis pontificibus [5] intereſſe decebat, cum non eſſet conueniens, neque iuſtum me abſente vel pontifices illuc accedere, vel Synodum pronuntiare. Sed cum ægritudo corporis prohibeat, nec ſinat vt ego adeſſe poſſim, iam per hanc adhortatoriam literam, concedo reuerendiſſimis patribus locum tenentibus ſanctiſſimorum patriarcharum fratrum meorum, & omnibus in Spiritu ſancto dilectis fratribus meis & coadminiſtratoribus metropolitis, & ceteris prælatis eccleſiæ adire impræſentiarum, & perficere œcumenicæ Synodi pronuntiationem. Huius gratia & præſens exhortatoria litera noſtræ humilitatis abſoluta eſt omnibus vobis, ad prædictorum omnium manifeſtationem & certitudinem.

Habebat exemplar, *ſacer patriarcha:* [6] manuſcriptum, *menſe Aprilis.*

LVD. Quid demum factum eſt?

AND. Summus pontifex reuerendo in Chriſto patri domino epiſcopo Portugallenſi annuit, vt pulpitum aſcenderet, legeretque quod ei fuerat iniunctum. Qui de loco

ſuo recedens, locum aſcendit, quamdamque bullam huius continentiæ legit. ANNO CHRISTI 1438.

EVGENIVS PAPA DECLARAT FERRARIÆ ESSE SYNODVM vniuerſalem.

Eugenius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Extat Græce & Latine tomo 32. Cöcil. pag. 11. alterius tranſlationis.

MAGNAS omnipotenti Deo gratias referre nos conuenit, qui antiquæ miſerationis ſuæ non immemor, eccleſiam ſuam fecundioribus ſemper accumulat incrementis: & licet hanc iactari interdum tentationum & preſſurarum fluctibus ſinat, nunquam tamen patitur mergi, ſed inter vndarum moles inuiolabilem ſeruat, facitque ineffabili clementia ſua, vt inter anguſtias varias robuſtior illa ſemper aſſurgat. Ecce enim orientales & occidentales populi diu abinuicem ſeparati, vnum concordiæ & vnitatis fœdus inire feſtinant: & qui longo a ſeipſis diſſidio auulſos, vt æquum erat, moleſte ferebant, poſt multa tandem ſæcula, ipſo vtique auctore, a quo omne datum optimum prouenit, ſanctæ vnionis deſiderio corporaliter in hoc loco conuenerunt. Noſtrum autem & totius eccleſiæ munus eſt, & eſſe intelligimus, viribus omnibus eniti, vt hæc felicia cœpta iugi ſolicitudine felicem progreſſum exitumque conſequantur, vt cooperatores Dei & eſſe & dici mereamur. Denique cariſſimus filius Ioannes Palæologus Romæorum imperator, vna cum venerabili fratre Ioſepho Conſtantinopolitano patriarcha, & aliarum patriarchalium ſedium apocriſariis, magnaque cum archiepiſcoporum & eccleſiaſticorum nobiliumque multitudine, octaua Februarii menſis proxime præteriti, Venetias, ad vltimum ſcilicet applicuit portum; vbi, ſicut antea ſæpius fecerat, Baſileam iuſtis de cauſis, ratione œcumenici ſeu vniuerſalis Concilii celebrandi, ſe ire non poſſe patenter expreſſit; idque Baſileæ congregatis per literas intimauit, exhortans atque requirens omnes, vti Ferrariam ad huiuſmodi Concilium celebrandum electam pro agendo tam ſanctiſſimo huius vnionis opere ſeſe transferrent. Nos itaque, quibus hæc ſacratiſſima vnio

ſemper

ANNO CHRISTI 1438. semper cordi fuit, quique hanc summo studio perfici cupimus, decretum [a] Basileensis Concilii cum Græcis ipsis conuentum, electionemque loci pro œcumenico celebrando Concilio in eadem Basileensi Synodo factam, ac per nos postea Bononiæ, instantibus ipsorum imperatoris & patriarchæ nuntiis, [b] confirmatam, & quæque alia ad ipsum sanctæ vnionis opus spectantia, vt est officii & debiti nostri, exequi diligenter intendimus. Omni igitur modo & forma, quibus melius possumus, decernimus & declaramus, [7] accedente consensu dictorum imperatoris & patriarchæ, omniumque in præsenti existentium Synodo, sacram esse vniuersalem seu œcumenicam Synodum in hac Ferrarienſi ciuitate omnibus liberam & securam, sicque dictam Synodum ab omnibus reputari debere, in qua sine vlla rixosa detentione & pertinacia, atque cum omni caritate sacrum hoc vnionis negotium tractandum, & Deo propitio, vt speramus, felici fine claudendum est, vna cum sanctis operibus reliquis, ad quæ peragenda Synodus ista noscitur instituta.

[a] supra relat. par. 1. num. 11.

[b] vt supra par. 1. num. 14.

Datum Ferrariæ in generali sessione synodali solenniter in ecclesia maiori Ferrarienſi celebrata, anno incarnationis dominicæ millesimo quadringentesimo trigesimooctauo, quinto Idus Aprilis, pontificatus nostri anno octauo.

Quibus peractis, lætissime ex conuentu assurrexerunt omnes.

LVD. Hæc quidem auditu gratissima sunt, sed gratius suscipiam, cum dixeris disputationis modum.

AND. Publice conuentio siluit vsque ad octauam Octobris.

LVD. Res quidem auditu horrenda est, quod tantus hominum numerus, tantusve elegantiæ fulgor in vnum conuenerit, nihilque tanto tempore gesserint.

AND. Græci huic rei causam dederunt: mos quidem gerendus erat eisdem, qui ad fidei vnionem fuerant conuitati ad hoc spirituale conuiuium. Sed & datus est modus, vt & si publice conuenire nequirent, priuatis conuentibus certi ex Latinis Græcisque deputarentur, qui præludia publicarum disceptationum in medium ducerent. Deputati sunt ex Latinis sexdecim viri de regularium ac sæ-

cularium numero, viri graues & docti, qui certis diebus tenerentur in ecclesia Minorum certas disputationes particulares facere; pariterque idem Græci fecere: quæ quidem quia publica acta non sunt, non visum est in scriptis publice referendum[a]. Discussum est pluribus diebus, & cum quatuor principaliores viderentur fuisse differentiarum causæ: Prima de processu Spiritus sancti a Filio; secunda de purgatorio, an sit, & an animæ ante diem iudicii puniantur, vel Deum videant: tertia de potestate Romanæ ecclesiæ; & vltimo de sacramento, an in fermento, vel azymis fieri debeat: sumpta est purgatorii materia in discussionem, & disputationes plurimæ factæ sunt, an purgatorium sit, quove loco animæ resideant vsque ad diem, quo iudicaturus viuos & mortuos Deus noster redemptor aduenerit. Et posito, quod purgatorium foret, an pœna ignis ibidem sit, anne igne materiali ibidem animæ puniantur: plurimaque alia, quæ locis priuatis discussa sunt, & suis loco & tempore in publicum[b] deducentur, omittam. Hoc modo deuentum est cum Græcis vsque ad octauam mensis Octobris. ANNO CHRISTI 1438.

[a] Græcus scriptor in his priuatis disputationibus Ferrariæ habitis, plura refert de purgatorio, quæ publice repetita fuerūt Florentiæ a Turrectemata, eaque refert Andreas vna cum aliis quæstionibus, quæ hic inuuntur, infra collatione 22. num. 3. & sequentibus.

[b] Infra loco supra citato.

Antequam reliqua Andreæ prosequamur, opportune hic temporis ordine exigente, ex Vaticano codice inserendas duximus literas Eugenii papæ de indulgentiis & subsidio pro Græcis.

Num. II. *Eugenius, &c. vniuersis & singulis, ad quos præsentes nostræ literæ peruenerint, salutem & apostolicam benedictionem.*

AD salutem animarum Christi fidelium, quarum nobis tamquam vnico Christo vicario, & totius dominici gregis pastori in terris principaliter cura commissa esse dignoscitur, diligenti solicitudine, prout onus ipsius pastoralis requirit officii, intendentes, ea diligenter quærere & exequi peroptamus, per quæ & fidei catholicæ exaltatio desiderata proueniat, & ipsi fideles ex piis eorum suffragiis spirituales fructus vberius consequantur. Sane vt multa omittamus, quæ superiori tempore pro vnione orientalis ecclesiæ Græcorum multo labore & studio operati sumus, ante annum per oratores carissimi in Christo filii Ioannis Palæologi Græcorum imperatoris, & venerabilis fratris Ioseph Constantinopolitani patriarchæ, ac

ANNO CHRISTI 1438. alios multos timoratos zelo fidei catholicæ accensos, & magnæ auctoritatis viros, ad prosecutionem præfatæ vnionis, quæ eo in tempore ab aliis deserta videbatur, instantius requisiti, ad id etiam vrgente nos conscientia, ne tam sanctum opus in magnam confusionem fidei catholicæ, ac perpetuam infamiam occidentalis ecclesiæ deseri pateremur, totum eius sancti operis onus susceпimus, in Dei miseratione & fidelium suffragiis confidentes. In qua re tantam tamque solicitam operam adhibuimus, vt præfati imperator & patriarcha vna cum metropolitis, episcopis, abbatibus, prælatis, nobilibus, & aliis clericis & laicis in multitudine copiosa ad nos venerint, cum quibus, præstante Domino, œcumenicũ Concilium Ferrariense fundauimus, illud cum eis per disputationes & opportunos tractatus vsque in diem præsentem solicite prosequentes. Verum cum ob dictorum apparatum ad iter arripiendum & nauigationem, ac custodiam Constantinopolitanæ ciuitatis, prout conuentum fuerat, graues expensas subierimus, & multo maiores quam suppetant facultates, ac de cetero vsque ad reditum eorum in patriam, iuxta eis promissa, nos subire oporteat, rei huius necessitate compellente, cogimur deuotorum Christi fidelium suffragia & caritatiua implorare subsidia.

Vt igitur ipsi Christi fideles ad opportuna tam sancti operis auxilia facilius & feruentius animentur, quo spiritualibus muneribus se sensserint in benedictionibus præueniri: Nos attendentes, quod beato Petro apostolorum principi, & æterni regni clauigero ac pastori ecclesiæ, & successoribus suis infinitum illum thesaurum, qui in Christi sanguine fidelibus datur, plena sit dispensandi attributa potestas, de omnipotentis Dei & Christi misericordia, cuius vices, licet immeriti, in terris gerimus, ac beatorum apostolorum Petri & Pauli auctoritate confisi, omnibus & singulis Christi fidelibus, qui pro supportandis oneribus ad tam sanctum opus nobis incumbentibus ad certam summam (vt accepimus) hactenus contribuerunt, aut iuxta eorum facultates contribuent in futurum, eligendi in confessorem sacerdotem idoneum sæcularem vel regularem, qui in omnibus casibus, etiam de quibus apostolica sedes esset merito consulenda, semel

Facultas absoluendi a casibus reseruatis.

ANNO CHRISTI 1438.

Indulgentia subsidium tribuentibus.

in vita, quamprimum opportunitas aderit, absoluere valeat, iniuncta eis pœnitentia salutari: deinde etiam similem eligendi confessorem, qui in mortis articulo omnium peccatorum, de quibus vere corde contriti & ore confessi fuerint, ipsis in sinceritate fidei, vnitate sanctæ Romanæ ecclesiæ, ac obedientia & deuotione nostra & successorum nostrorum Romanorum pontificum canonice intrantium persistentibus, plenariam remissionem & indulgentiam concedere possit, tenore præsentium plenam & liberam concedimus facultatem. Quibus & confessoribus sic, vt præfertur, eligendis ab excommunicationis, suspensionis & interdicti sententiis ab homine vel a iure generaliter vel specialiter & nominatim latis in foro pœnitentiali tantum, debita satisfactione iuxta formam iuris iniuncta, absolutionis beneficium omnibus & singulis, de quibus supra, impendendi in forma ecclesiæ consueta: nec non super votis peregrinationis vel abstinentiæ, vel similibus, etiamsi de vltramarinis partibus, aut sancti Iacobi in Compostella, vel apostolorum Petri & Pauli liminibus visitandis, emissa fuerint, & non adimpleta, dispensandi, & in alia pietatis opera commutandi. Insuper etiam quoscumque vsurarios, aut alias turpes quæstores, super vsuris & bonis dumtaxat, de quibus incertum est, quibus personis fieri debeat restitutio; ac etiam illos qui arma, vel alia prohibita infidelibus vel hæreticis detulerint, absoluendi facultatem similiter impartimur. Ita tamen quod votis obligati expensas itineris, & oblationes quas facturi erant: vsurarii vero, & ex turpi, vel alias indebito lucro ad restitutionem obligati, vbi pro quibus erat restitutio facienda, nesciuntur, & delatores prohibitorum, vt supra præmittitur, lucra, quæ ex talibus quæsierint, ad subsidium eiusdem operis exponant, & alias prædicti omnes satisfaciant, vt tenentur. Et ne (quod absit) per huiusmodi reddantur procliuiores ad illicita in posterum committenda, volumus, quod si ex confidentia remissionis huiusmodi aliqua forte committerent, quoad illa dicta remissio nullatenus suffragetur. Quam quidem facultatem circa vouentes, vsurarios, indebiti lucri quæstores, & prohibitorum delatores, vt præfertur, ad eas etiam personas, quæ pro subsidio huiusmodi hactenus iuxta modos præmissos satisfe-

Facultas absoluendi a censuris.

Vota commutandi.

ANNO CHRISTI 1438. cerunt, dum tamen sic soluta in dictum subsidium realiter assignentur, extendi volumus per præsentes. Mandantes & iniungentes omnibus & singulis ecclesiarum prælatis, capitulis, conuentibus, & aliis quibusuis ecclesiasticis personis, quatenus indulgentias & concessiones huiusmodi in locis eis subiectis per idoneos prædicatores populis suis solenniter publicari & exponi faciant. Quibus quidem prædicatoribus, & omnibus qui eos deuote audierint, & in tam pio opere assistentiam & fauorem præbuerint, auctoritate prædicta duos annos & totidem quadragenas de iniunctis sibi pœnitentiis in forma ecclesiæ relaxamus. Pecunias autem, & alia, quæ pia fidelium largitione, aut aliis quibuscumque erogationibus in subsidium huius sancti operis obuenerint, ordinarii loci & illorum, quos cum literis concessionum huiusmodi per nos vel habentes ad hoc a nobis speciale mandatum destinari contigerit, duorumque bonorum virorum loci iudicio reponi & conseruari, & his quos ad ipsas pecunias recipiendum deputauerimus, consignari volumus. Ordinationibus alias forsan quauis auctoritate in contrarium factis non obstantibus quibuscumque. Nulli ergo, &c. Datum Ferrariæ octauo Kalendas Octobris, pontificatus octauo.

Indulgentiæ & concessiones sunt publicandæ.

Aliæ literæ eiusdem Eugenii de decimis pro eodem subsidio.

Eugenius, &c. Dilecto filio Baptistæ de Legname legum doctori, clerico cameræ apostolicæ, & capellano nostro, salutem. Num. III.

DVDVM Basileense Concilium pro vnione Græcorum cum ecclesia Latina renouanda carissimo filio Ioanni Palæologo Romæorum imperatori, ac venerabili fratri Iosepho patriarchæ Constantinopolitano, expensas pro ipsis cum septingentis personis in veniendo ad locum œcumenici Concilii, & ibidem stando, indeque redeundo ad ciuitatem Constantinopolitanam, proque duabus galeis & trecentis balliſtariis in dicta ciuitate, quamdiu imperator causa Concilii inde abesset, ad ipsius vrbis custodiam mansuris, synodali decreto [a] spopondit: & cum ad hoc ingens perficiendum opus immensa pecuniarum quantitas necessaria videretur, ii qui in ipso tunc reside-

[a] Sessione 19. Concilii Basileensis.

bant Concilio, considerantes simul summæ magnitudinem, necessarium & opportunum esse iudicarunt, pro tanto Dei honore & totius ecclesiæ profectu, ipsam ecclesiam de bonis sibi a Deo collatis subuenire debere. Mature igitur inter se vniuersalem omnium fructuum ecclesiasticorum decimam..... atque imposuerunt. [a] Ne autem clerum frustra grauari contingeret, ibidem decretum extitit, vt vsquequo ipse imperator & patriarcha cum aliis Græcis ad vltimum applicuissent portum, ipsa decima nullatenus exigeretur. Verum cum in ipso olim Basileensi Concilio de loci electione tractaretur, vbi œcumenica celebranda esset Synodus, tandem Florentia aut Vtinum, seu locus alius, qui prius necessaria pro hac re præparasset, electus [b] extitit. Nos autem, qui etiam dum in minoribus constituti essemus, summopere hanc sanctam vnionem Græcorum desiderauimus & perquisiuimus, habito cum fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, pluribusque aliis in magno numero, qui in curia Romana residebant, prælatis, maturo consilio, iudicauimus, hanc ciuitatem Ferrarienſem ad huius œcumenici Concilii celebrationem esse opportunam atque accommodam, & pro hac quoque necessaria præparare decreuimus. Ad honorem igitur omnipotentis Dei & sanctæ matris ecclesiæ, profectum quoque & amplitudinem fidei orthodoxæ, nostris impensis galeas & balliſtarios, aliaque omnia in ipso synodali decreto promissa Constantinopolim transmisimus, & tandem, Deo propitio, ipsos imperatorem & patriarcham cum multis metropolitis, aliisque ecclesiasticis & sæcularibus viris nobilibus in magna multitudine, ad vltimum portum, ciuitatem videlicet Venetiarum, & deinde huc Ferrariam adduci fecimus. In qua quidem ciuitate Ferrarienſi die 9. Aprilis, consentientibus ipsis Græcis, esse œcumenicum Concilium legitime congregatum, in sessione publica solenniter [c] declarauimus. Cum autem vsq; ad hunc diem pro hoc sanctissimo opere summam circiter octuaginta millium ducatorum exposuerimus, omnique mense, vsque ad confirmationem, tam pro expensis eorum qui sunt in Concilio, quam pro dictis duabus galeis & tercentum balliſtariis ciuitatem Constantinopolitanam custodientibus, quinque millia ducatorum expo-

Anno Christi 1438.

[a] Sessione 25. Concilii Basileensis.

[b] Hoc decretum habetur supra num. 22.

Consentientibus Græcis in ciuitate Ferrarienſi Concilium est legitime congregatum.

[c] Vt supra hac eadem collatione.

Expensæ pro conducendis Græcis ad Concilium, & custodia Constantinopolitanæ ciuitatis.

ANNO CHRISTI 1438. nere neceſſarium ſit, ne eccleſiam quæ nullo modo aliunde ſupplere poteſt, in præmiſſis deficere, tantumque bonum negligi defectu pecuniarum contingat, prædictam decimam per ipſum quondam Baſileenſe Concilium impoſitam, conditione prædicta per Dei gratiam purificata, hoc ſancto approbante Concilio exigendam iam fore declarauimus. Quocirca diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta committimus, & mandamus tenore præſentium, quatenus procures & ſtudeas diligenter, quod perſonæ ecclesiaſticæ, & quæcumque alia pia loca prouinciarum, ciuitatum, diœceſum, ſub regnis cariſſimi in Chriſto filii noſtri Eduardi Portugalliæ & Algarbii regis illuſtris conſtituta, tam exempta, quam non exempta, cuiuſcumque religionis & ordinis exiſtant, etiamſi ſint ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, quibus cardinalibus & religioſis nulla priuilegia & exemptiones in hac parte volumus ſuffragari, ſine difficultate aut dilatione faciant illud idem, atque perſoluant. Volumus autem quod huiuſmodi decima per te, quem in prædictis prouinciis, ciuitatibus & diœceſibus collectorem tenore præſentium deputamus, ac tuos ſubcollectores, clericos dumtaxat, quos ad id deputabis, a perſonis eccleſiaſticis ſæcularibus & regularibus, exemptis & non exemptis, in eiſdem ciuitatibus & diœceſibus, fructus, redditus & prouentus huiuſmodi habentibus, & infra annum habituris, de ipſis dumtaxat fructibus, redditibus & prouentibus colligatur, & etiam exigatur: vtque iuxta conſtitutionem editam in Concilio Viennenſi ſuper decimis exigendis, calices, libri, & alia ornamenta eccleſiaſtica diuinis officiis deputata, ex cauſa pignoris, vel alias, occaſione prædicta nullatenus capiantur, diſtrahantur, vel alias occupentur. Volentes quod tam tu, quam ſubcollectores a te, vt præfertur, deputandi, dictam decimam a ſingulis perſonis eccleſiaſticis huiuſmodi, auctoritate noſtra per cenſuram eccleſiaſticam ac ſequeſtrationem eorum reddituum & prouentuum eccleſiaſticorum, per te ac per ipſos, aut alium vel alios, ad ſoluendum compellas, ſeu compellant, inuocato ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio brachii ſæcularis, tam felicis recordationis Bonifacii papæ VIII. prædeceſſoris noſtri de vna, ac duabus diætis in Concilio generali, quam aliis

Decimæ exigendæ pro ſubſidio.

ANNO CHRISTI 1438.

constitutionibus apostolicis contrariis non obstantibus quibuscumque, seu si eisdem personis a sede apostolica sit indultum, quod ad solutionem huiusmodi decimæ minime teneantur, & ad id compelli, aut quod interdici, suspendi, excommunicari, aut extra vel vltra certa loca ad iudicium euocari non possint, per literas apostolicas non facientes plenam & expressam de verbo ad verbum, eorumque propriis ordinum, locorum & personarum nominibus & cognominibus mentionem, & quibuscumque priuilegiis & indultis, exemptionibus & literis apostolicis quibuscumque ordinibus & dignitatibus, & specialiter sanctorum Benedicti & Augustini, Cistercienſium, Cluniacensium, Præmonstratensium, Grandimontensium, Carthusiensium, Camaldulensium, Vallisumbrosæ, Cruciferorum & Humiliatorum, ac Hospitalium sancti Ioannis Hierosolymitani, & beatæ Mariæ Teutonicorum, sancti Iacobi de Spata, Calatrauensis & de Alcantara militiis, & ipsorum vniuersitatibus generaliter vel specialiter sub quacumque forma vel expressione verborum a memorata sede concessis, de quibus, quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum in nostris literis plena & expressa mentio sit habenda; quibus omnibus hac vice dumtaxat ex certa scientia volumus derogari. Et insuper volumus, tibique per apostolica scripta committimus, quod tu & a te deputandi illos ex personis ecclesiasticis supradictis, prouinciarum, ciuitatum & diœcesum prædictarum, quos ex defectu non factæ solutionis huiusmodi excommunicationis sententiam incurrere contigerit, ab eisdem sententiis post satisfactionem debitam absoluere, & cum eis super irregularitate, si qua forte sint ligati celebrando diuina, aut immiscendo se illis, non tamen in contemptum clauium, contraxerint, auctoritate nostra valeas & valeant dispensare. Personas etiam ad taxationem huiusmodi de terris idoneas eligendas & deputandas plenam tibi tenore earumdem literarum facultatem concedentes. Datum Ferrariæ anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octauo, sexto Nonas Octobris, pontificatus nostri anno octauo.

NOTÆ

ANNO CHRISTI 1438.

NOTÆ AD PRIMAM COLLATIONEM.

[1] *Retulimus.*] Hoc opus Andreæ de ſancta Cruce, de quo iterum mentionem facit infra collatione 12. & 22. num. 9. adhuc deſideratur: ſed ex actis quæ in prima huius operis parte retulimus ex bibliotheca Vaticana, ſufficiens habetur rerum geſtarum notitia.

[2] *Curuato.*] Nec mirum. nam quod magis, & alio etiam titulo deberent Græci neoterici, non genuflectunt orantes vel adorantes, nec in eccleſia.

Mirum certe etiam in hoc eos degeneraſſe a ſanctis patribus. Nam Daniel. cap. 6. *Tribus temporibus in die flectebat genua.* Salomon 3. Reg. 8. *Vtrumque genu orans in terra fixerat.* Et de pluſquam Salomone legitur Lucæ 22. *Quod poſitis genibus orabat. Flecto genua mea* (dixit Paulus Epheſ. 3.) *ad Deum pro vobis.* Vide plura apud Baronium tom. 1. anno 58. num. 106. Sane Canone 20. primi Concilii Nicæni prohibetur genuflexio in diebus Dominicis & Pentecoſtes. Idem ſtatuitur in Canone 20. Concilii Conſtantinopolitani, & 91. Concilii Trullani: quæ exceptio, vt canoniſtæ dicunt, firmat regulam in contrarium, nimirum extra ea tempora, quibus reſurrectio Domini commemoratur, genuflectendum eſſe: quod præſupponunt ſanctus Germanus Conſtantinopolitanus patriarcha in theoria rerum eccleſiaſticarum, & ſanctus Baſilius homilia 13. de baptiſmo hæc ait: *Quid expectas beneficio febris baptizari, quando nec poteris manus in cælum tollere, nec in pedes erigi, nec genua adorando flectere?* Et ad Amphilochium libro de Spiritu ſancto docet, in diebus Dominicis & tempore Pentecoſtes non genua flectendum in memoriam reſurrectionis dominicæ. De reliquis vero diebus anni hæc ſubdit: *Quoties genua flectimus, & rurſus erigimur, ipſo facto oſtendimus, quod ob peccatum in terram delapſi ſumus, & per humanationem eius qui creauit nos, in cælum reuocati ſumus.* Sed & Balſamon alioquin ſchiſmaticus in commentariis ſupradictorum Canonum, & in Nomocanone Photii titulo 14. idem præſupponit: deque eadem genuflexione mentionem facit Cabaſilas in expoſitione liturgiæ capite 24. Certe ſanctus Damaſcenus libro de hæreſibus explicans nomen cuiuſdam ſectæ hæreticorum, ſic ait: *Agonyclitæ ſunt, qui quoties orant, genuflectere prouoluique nolunt, ſed ſemper ſtantes precantur.*

[3] *Simili pompa.*] Extant in valuis æneis iuſſu Eugenii papæ IV. in maiori porta baſilicæ ſancti Petri collocatis inſculpta nobiliora eiuſdem pontificis monumenta, inter quæ viſitur & imperator vna cum deſpota eius fratre Conſtantinopoli Venetias, & inde Ferrariam ad Concilium nauigans. Cernitur & eiuſdem ad ſummum pontificem acceſſus, quem genu flexo veneratur, vt hic in gratiam lectoris, & maiorem declarationem eorum quæ dicit hic Andreas, & ſtatim infra dicet de habitu imperatoris & aliorum Græcorum, imprimi curauimus. Extant in iiſdem valuis hi verſus inſcripti.

ANNO CHRISTI 1438.

Sunt hæc Eugenii monumenta illustria quarti:
Excelsa hæc animi sunt monumenta sui.
Vt Græci, Armeni, Æthiopes, hic aspice vt ipsam
Romanam amplexa est gens Iacobina fidem.

[4] *Sabinensis.*] Iordanus Sabinensis præcedit Antonium Ostiensem: antiquior enim episcopus cardinalis, siue is sit Sabinensis, siue Albanensis, siue Ostiensis, siue alius ex sex episcopis cardinalibus, decanatus dignitatem obtinet, quod Paulus IV. in sua constitutione, *Cum venerabiles*, voluit habere locum in episcopis cardinalibus præsentibus in curia, vel ex publica causa absentibus, & extra curiam per Romanum pontificem destinatis. Vide Panuinium de episcopis & titulis cardinalium paragr. *Sicut autem.*

[5] *Interesse.*] In huius enim Synodi, in qua de vnione Græcorum agebatur, & ad quam vocatus accesserat, Ferrariæque iam aderat, conueniens & iustum erat, vt sessioni etiam interesset, ne vnio quasi eo spreto vel inuito fieri videretur. Vide hic infra notam sextam.

[6] *Manuscriptum.*] Erat scilicet exemplar subscriptum: *Ioseph sacer patriarcha manu propria, mense Aprilis*, die scilicet nona, qua erat sessio anno 1438.

Hoc mandatum patriarchæ non refertur a Græco scriptore, sed

ANNO CHRISTI 1438. longe aliud paulo post initium sub titulo ϖεϱὶ ἕνωσις, quod exhortationem, seu commonitorium Latine dixeris, his verbis.

In nomine sanctæ, vitæque principii Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus sancti, duæ Christianorum partes, Italorum scilicet & Græcorum, hodie communi consensu conuenerunt ad indicendam sacrosanctam œcumenicam Synodum. Et ex una quidem parte sancti patres orientalis ecclesiæ, videlicet serenissimus imperator Ioannes Palæologus, & patriarcha dominus Ioseph, & archiepiscopi, & cruce signati, & primarii orientalis ecclesiæ sacerdotes, diaconi, eiusque vniuersus clerus.

Ex altera vero similiter Italorum parte tota sancta occidentalis Romana ecclesia, scilicet beatissimus papa cum vniuerso suo sacerdotali ordine. Consentimus, & contenti hoc sumus, vt sancta & œcumenica hæc Synodus celebretur in hac vrbe Ferrariæ in templo sancti magnique martyris Georgii, quod situm est in hac media vrbe: & indicimus, & spatium damus, quod ab hoc tempore, anno scilicet 1438. *die nona mensis Aprilis indictionis primæ sumatur ad menses quatuor, & in omnibus locis & regnis Christianorum notum sit omnibus, atque omnes conueniant, reliqui etiam Basileensis Concilii, quique Romæ sunt, & omnis Christianus, quique aduenire voluerit, veniat ad tempus constitutum.*

Quod si quis despexerit, aut aspernatus fuerit hanc sanctam Synodum, neque aduenerit vsque ad præfinitum tempus, vt excommunicationi subiaceat, nisi amplexus fuerit quæcumque ab hac legitima Synodo fuerint decreta. Et si quispiam eminenti sit statu, aut doctor, aut ecclesiastico fungatur officio, dicimus, mittendam esse ab eo suam confessionem, aut vicarium, si nequeat ipse venire; vtque approbet atque recipiat quæcumque sancta Synodus decernit.

Quod si reiecerit, vt diximus, sit excommunicationis censura perculsus. Idem de magnis principibus & ducibus, aliisve locorum dominis dicimus, ipsos etiam debere conuenire, mandato papæ & imperatoris & Synodi obedientes, vel certe & ipsos eadem similiter scribere.

Si vero iidem reges & principes alibi voluerint Synodum celebrari, vt de eo quod potius sit, deliberent, atque id sit in Synodi potestate vsque ad tempus præstitutum.

Hoc lecto, iusserunt etiam beatissimi papæ decretum pro ambone recitari.

Hæc ille.

Subdit deinde summi pontificis decretum, vt hic etiam Andreas, nonnullis tamen additis & mutatis, vt statim dicam.

Sistendum est enim hic paulisper, & diligenter considerandum, quod omnino videtur necessarium fuisse lectum mandatum, quod ponit Andreas, vt tam proprio, quam ipsius patriarchæ absentis nomine, reliqui episcopi orientales decreto papæ consentirent, vt hic nota 4. & 6. dicimus.

Quod vero hæc exhortatio, seu commonitorium, quod ponit Græcus scriptor, omisso mandato ab Andrea relato fuerit lectum, nullo modo credibile apparet.

In primis enim ipsa Synodus huiusmodi commonitorium non permisisset legi & publicari nomine patriarchæ, etiam Synodo ap-

probante, sed ipsa vniuersalis Synodus idipsum suo proprio nomine edixisset, decreuisset & mandasset, vt moris est, & apparet in decretis omnium generalium Synodorum. ANNO CHRISTI 1438.

Secundo, nec summus pontifex id permisisset non solum patriarchæ, sed nec ipsi generali Synodo. Vt enim sapienter & eruditissime obseruat Turrecremata de potestate papæ ad primum articulum, & in decreto huius Concilii Florentini: *In Conciliis generalibus, in quibus pontifex maximus personaliter præsidet, siue diffinitiones fiant in materia fidei, siue schismatis, siue reformationis, soli summi pontifices in signum auctoritatis & potestatis, auctoritate propria statuisse & diffinisse leguntur eodem approbante Concilio, vt ipsorum Conciliorum gesta in decretalibus, Clementinis & Extrauagantibus clarissima luce demonstrant: quod etiam obseruatum fuisse apparet in Concilio Constantiensi, in quo ante electionem Martini papæ V. factam in eodem Concilio, omnes diffinitiones factæ leguntur nomine Concilii: summi autem pontificis electione secuta, ipsoque præsidente, omnes subsequentes diffinitiones a sessione 42. factæ leguntur nomine ipsius papæ, approbante Concilio.* Hæc Turrecremata. Idipsum legitur in hoc eodem Concilio in decreto papæ, quod statim subdunt Andreas & Græcus, & in diffinitionibus pro Græcis, Armenis, Iacobinis, & aliis nationibus infra recensendis: quod tamen Basileenses non obseruarunt. Nam etiam post electionem pseudopapæ Felicis in eorum Concilio præsidentis, omnia decreta facta leguntur nomine Concilii; & merito. nec enim ille papa, nec ipsum Concilium, nec decreta vllius sunt roboris.

Tertio, nec etiam coram Græcis patribus huiusmodi commonitorium lectum fuisse verisimile est. Ipsi enim spreta Basileensi Synodo summi pontificis auctoritate freti, translationem Basilea, & indictionem Ferrariæ promulgatam legitimam, vt par erat, existimantes, Ferrariam accesserunt: multoque minus hæc eadem Iosephum patriarcham alioqui religiosissimum meditatum fuisse credendum est, cuius morientis, ipso Græco scriptore testante sessione 25. hæc fuit postrema sententia, mentisque testatio: *Quoniam ad finem vitæ meæ perueni soluturus iam commune debitum, Dei gratia, scribo & subscribo sententiam meam vniuersitati meorum filiorum. Omnia igitur quæ sentit & quæ dogmatizat catholica & apostolica ecclesia Domini nostri Iesu Christi senioris Romæ, ipse quoque sentio, & iis me acquiescentem do & dico. Profiteor quoque beatissimum patrem patrum maximum pontificem, & vicarium Domini nostri Iesu Christi antiquæ Romæ papam, ad certam omnium fidem.* Hæc patriarcha.

Quarto, si summi pontificis decretum, quo declarabatur, Synodum esse Ferrariæ legitime congregatam, (consentientibus qui iam aduenerant Græcis patribus) in ea sessione illico promulgandum erat, quid opus erat promulgatione antecedentis alterius etiam decreti patriarchæ de eadem re, in eadem sessione? Nam si hoc decretum patriarchæ erat idem cum illo pontificis, apparuisset superfluum: si vero contrarium, apparuisset nullum. Quod si supplebat quæ deerant, illud pontificis apparuisset deficiens & impræmeditatum.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438. Quinto, discrepare etiam videtur a decreto papæ, quod in eadem sessione illico promulgatum est. Nam pontifex ipse præsens decernit & declarat, consentientibus reliquis, vt diximus, Synodum vniuersalem esse in Ferrariensi ciuitate, legitime scilicet congregatam, vtpote a se prius Basilea translatam, & Ferrariæ indictam, imo etiam ante aduentum ipsius papæ a Nicolao tituli sanctæ Crucis presbytero cardinali, apostolicæ sedis legato, eiusdem sedis auctoritate canonice sessionibus publicis inchoatam & celebratam, atque iterum ab eodem summo pontifice ante aduentum Græcorum in ea præsidente confirmatam, vt in prima parte huius operis apparet: cui indictioni, inchoationi & confirmationi in suo præsenti decreto insistit Eugenius, accedente nouo consensu patrum Græcorum: *Decernimus*, inquit, *& declaramus, accedente consensu imperatoris, & patriarchæ, omniumque in præsenti Synodo existentium, sacram esse vniuersalem œcumenicam Synodum in hac Ferrariensi ciuitate:* legitime scilicet congregatam. vt enim hic ait Andreas, *hinc inde tractatibus habitis conuenere, vt in ecclesia cathedrali conuenientibus Latinis & Græcis declararetur, per summum pontificem Concilium œcumenicum ibidem esse legitime congregatum.* Hæc Andreas.

Quamuis vsque ad mensem Octobris non sint publice disputationes habitæ, sed priuatis conuentibus præludia in medium sint deducta, vt idem ait: quod etiam magis expressit Eugenius papa in literis apostolicis incipientibus, *Dudum Basileensis,* infra hac eadem collatione num. 3. recensendis his verbis: *In qua quidem ciuitate Ferrariensi die* IX. *Aprilis consentientibus ipsis Græcis esse œcumenicum Concilium legitime congregatum, in sessione publica solenniter declarauimus.* Hæc Eugenius. Patriarcha vero in hoc suo cõmonitorio post spatium quatuor mensium indicit, edicit, promulgat, Synodum (hæc enim omnia significat verbum Græcum ἀνακηρύξαι, initio commonitorii positum) quasi translatio de Basilea & indictio Ferrariæ, imo & inchoatio prius legati, & postea ipsius papæ, ac posteriores confirmationes sufficientes non fuerint, id ipsum est quod aperte subditur in commonitorio illis verbis: *Si vero reges & principes alibi voluerint Synodum celebrari, de eo quod potius est deliberent, idque sit in Synodi potestate.* Verum hoc illud est, quod & Basileenses pontificis auctoritati oblatrantes, aduersus Eugenium exaggerasse constat, conquerentes, vt videre est in actis eiusdem Concilii, & testatur Augustinus Patritius, vt in fine tertiæ partis huius operis: *Eugenium papam propria auctoritate ad eneruationem auctoritatis Concilii, vt ostenderet se summum imperium habere supra Concilium, illud de loco in locum pro suo arbitratu transtulisse.* Hæc Patritius.

Sexto, magnam etiam & inuerisimilem habet rerum & verborum hoc patriarchæ commonitorium redundantiam. Nam vltra ea quæ diximus, plura etiam poterit sapiens lector animaduertere, quorum aliqua satis erit indicasse. Si enim papa, & cum eo Romana curia præsentes aderant, quid opus erat, eos etiam qui Romæ erant, in specie conuocare tamquam absentes?

Septimo conuocantur etiam in hoc commonitorio *doctores vel sapientes, & illi qui sunt in aliquo officio ecclesiastico. Quod si nequeant accedere ad generale Concilium, mittant suam confessionem, vel vicarium.* Hæc autem vltra personalem huiusmodi hominum industriam ad disputandum & consulendum, præ se ferunt etiam ius ad decidendum: *In quo magna est cum cautela procedendum, ne* (vt ait Turrecremata de ecclesia lib. 3. cap. 14.) *ex consuetudine prætendant ius habere in diffinitionibus vniuersalis Concilii, ex quo plura inconuenientia sequi possent.* ANNO CHRISTI 1438.

Primum est, quia frequenter contingeret, vt iudicium vniuersalis ecclesiæ ad vota inferiorum reuolueretur. & subdit: *Intelleximus, cum in Basileensi Concilio fuimus, quosdam nouellos magistros ad hoc summa violentia intendere, cognoscentes, quod admissis nouellis doctrinis eorum, de auctoritate Conciliorum & admissione inferiorum ad voces diffinitiuas, maior pars ecclesiæ esset semper apud eos, quotiescumque celebrarentur vniuersalia Concilia: a quo periculo dignetur ecclesiam suam sanctam Dominus custodire.*

Secundum inconueniens quod sequeretur, si alii quam episcopi admitterentur in multitudine ad voces diffinitiuas, est, quia esset in potestate vnius principis, in cuius terra celebratur Concilium, diffinire quidquid vellet in Concilio, siue aduersus papam, cum mittere posset tot doctores, magistros & abbates & presbyteros curatos, qui supergrederentur multitudinem episcoporum. practicam hanc sacrilegam dolenter oculis nostris aspeximus in Basileensi Concilio. Hæc Turrecremata, qui vtrique Concilio, Basileensi scilicet & Florentino interfuit: cuius dicta comprobantur ex tumultu ecclesiasticorum in Basileensi Concilio supra relato ex Augustino Patritio in prima parte huius operis paulo post initium.

Octauo, quibusnam aliquando in actibus generalium Synodorum lectum est, ante decretorum & Canonum confectionem & promulgationem, latam esse excommunicationem latæ sententiæ contra inobedientes & non recipientes futura decreta, vt fit in hoc commonitorio?

Nono, quamuis hac in sessione qua lecta sunt decreta, narretur in Græco codice, patriarcham edito in solio sedisse, non ita multo post subiicitur, eumdem cum ægrotaret in Synodum non venisse: quod & Andreas testatur. Si ergo præsens non aderat, qua tandem ratione hoc in edicto, veluti coram extans, recensetur, atque vna simul cum pontifice, quique aderant ceteris, indicit Synodum? Et hic etiam ad insinuandam præsentiam patriarchæ fit alia mutatio in Græco codice verborum decreti Eugenii. nam apud Andream sic legitur: *Decernimus & declaramus, accedente consensu dictorum imperatoris & patriarchæ, omniumque in præsenti existentium Synodo.* At vero in Græco codice: *Decernimus & declaramus, consentientibus dictis imperatore & patriarcha, qui præsentes hic sunt, & omnibus qui ad hanc Synodum conuenere.*

Ex quibus apparet huiusmodi exhortationem, seu commonito-

ANNO CHRISTI 1438. rium patriarchæ, omisso eiusdem legitimo mandato ab Andrea relato, ad instar decreti summi pontificis, in non concupitam gratiam vllius sanæ mentis patriarchæ a quopiam meditatum.

Obseruandum autem, quod præfata constitutio Eugenii e Græco in Latinum translata sic se habet: *Decernimus & declaramus.* & infra, *Sacram œcumenicam Synodum esse in hac vrbe Ferraria libero tutoque loco celebrandam.* At vero in textu non solum Andreæ, sed etiam Græci scriptoris non adest hoc futurum, *celebrandam*, quod æquiuocum est ad celebrationem inchoatiuam, vel continuatiuam: sed sic apud vtrumque legitur: *Decernimus & declaramus*; & infra, *sacram œcumenicam Synodum esse in hac vrbe Ferraria:* vel vt habet Andreas, *in hac Ferrariensi ciuitate.* mens enim & sensus constitutionis est, non solum in futurum sacram Synodum celebrandam fore, sed iam esse, scilicet legitime congregatam, inchoatam & celebratam Synodum, vt supra euidenter probatum est. Quapropter futurum illud, *celebrandam,* expungendum esset e translatione Latina e regione textus Græci posita. Moderna autem textus Græci in Latinum Ioannis Matthæi Caryophili translatio secuta est in hac parte translationem antiquiorem Abrami Cretensis, ex quo hanc constitutionem desumpsit, vt patet legenti, Laertius Cherubinus, & inseruit in suo bullario Romano sub Eugenio IV. bulla XI. de quibus translationibus Caryophili & Abrami Cretensis satis diximus in præfatione operis.

[7] *Accedente.*] Memineris lector id factum de more omnium Conciliorum, vt patrum requiratur consensus, qua de re Græcos inter & Latinos tractatum fuerat, vt paulo supra dixit Andreas.

COLLATIO SECVNDA.

DIE IX. OCTOBRIS.

Eliguntur disputatores pro Latinis & Græcis. Orant in Concilio Nicænus & Colossensis. Ephesinus proponit, non potuisse addi symbolo verbum, Filioque.

AND. NONA die Octobris, vt publicæ disputationes fierent, est conuentum, & simili ritu & ordine, quo in cathedrali ecclesia retuli. Ordinatis sedibus in maiori capella palatii apostolici, conuenerunt summus pontifex vna cum venerabili Latinorum caterua, ac imperator & patriarcha cum Græcorum comitiua.

LVD. Rem quidem dictu audituve mirabilem audio, causam fidei in contentionem deduci, quæ quidem nec omnium qui huic conuentui præsentes fuerant, communi consensu poterat mutationem suscipere. Sed de his alias verbum faciam, an iure factum sit, vt ad fidei parem disceptationem admissum sit Græcos venire, cum solum vt do-

gmata noſtra ſuſciperent, inſtructioneſve fideles, quas docet & tenet vniuerſalis Romana eccleſia, quæ nullius hæreſis contagione vnquam aſperſa eſt, nec labefactari permittitur, & Dei verbo, qui pro ea ſemper indefeſſe [a] orare profeſſus eſt, tantummodo forte fuerant conuiuandi. ſed de his nunc verbum non fiat. Dic rogo, quorum organis res tam grandes in medium prolatæ ſunt. Scio oportuiſſe, certos fuiſſe diſpoſitos (prout ex tuis verbis factum fuiſſe percepi) qui onus hinc inde diſputationis ſuſciperent. In hoc namque eſt intellectualium rerum præſtantia, quod corporalibus certaminibus omnium corpora adiumento ſunt. Intellectualibus vero paucitas, præſtantium tamen animi vigore, ac elegantia virorum venerabilium.

Anno Christi 1438.

[a] Chriſtus Deus & homo dixit in quantum homo Petro, *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Luc. 22.

AND. Dixi [1], ſex hinc inde fuiſſe diſpoſitos.

LVD. Ex noſtris qui?

AND. Reuerendiſſimus dominus cardinalis ſanctæ Sabinæ, ſancti Angeli cognominatus; dominus archiepiſcopus [2] Coloſſenſis ordinis Prædicatorum, dominus epiſcopus [3] Foroliuienſis ordinis Minorum, dominus [4] prouincialis Lombardiæ ordinis Prædicatorum, dominus Petrus Perquerii magiſter in ſacra pagina ordinis Minorum, & dominus Ioannes de ſancto Thoma ordinis Eremitarum.

LVD. Ex Græcis vero?

AND. Dominus Marcus archiepiſcopus Epheſinus, dominus metropolita Ruſſiæ, dominus archiepiſcopus Nicænus ætate iuuenis, ſed doctrina & grauitate venerabilis; quidam ſæcularis, & duo cruciferi ſanctæ Sophiæ, quos cardinales vocant.

LVD. De metropolita Ruſſiæ nunc primum audio, cur hactenus de eo verbum habitum non eſt?

AND. Nequiui quidem in patriarchæ aduentu, cum ſecum non venerit: ſed cum magno equitum apparatu ex Poloniæ partibus magnis cum ſumptibus per terram venit, de menſe Auguſti Ferrariam ingreſſus eſt: ſicque nequiuimus pertinenter hactenus de eo facere verbum.

LVD. O fidei ſanctitas, ac inexolubile vnitatis vinculum, quæ tanta terrarum diuerſitate diſtantes in vnum congregat & ligat! Sed eo mirari non deſino, quod cum Græcorum gentes Turcarum incurſibus ſint oppreſſæ, valeant tantis ſatisfeciſſe ſumptibus.

AND.

ANNO CHRISTI 1438.

AND. Mirari desinas, cum summus pontifex ex proprio Romanæ ecclesiæ sumptu, introitibusve eos conduxerit, sumptusve quamdiu his in rebus cum caritate manserint, facere pollicitus, id facto executus sit.

LVD. Quo ordine hæc colluctatio cœpta est?

AND. Duobus sedilibus in capellæ medio versus altare, nostris sex in oppositum, sex Græcis suo ordine assidentibus, vnus ex Græcis Nicænus Græco sermone, demumve per interpretem in Latinum translatis his verbis exoratus est.

SERMO DOMINI ARCHIEPISCOPI NICÆNI.

Extat Græce & Latine tom. 32. Concil. pag. 36. alterius translationis.

NON modo fines maximarum rerum, cum ad vota processerint, eos solent oblectare, qui pro ipsis elaborarunt, verum etiam nihilo minus ipsa principia quando adsunt. Principium enim & in omnibus aliis plurimum valere necesse est, cum sapientum communi sententia, totius dimidium appelletur. Est enim longe facilius principio dato ad finem proficisci, quam illud aliqualiter tangere, si otiosi [a] volumus esse. Maxime autem in diuino præsenti opere plurimum posse sperandum est: & quod ad bonum id tendat finem, nos censere oportet, tum confisos diuinæ promissioni, qua datur sperare, in medio nostri Deum nos habituros, quo præsente, nil omnino est desperandum: tum etiam id quod iam factum est, magnum existimantes argumentum & coniecturam rerum futurarum. Tantum enim iam temporis membra ecclesiæ inter se fuerunt diuisa, vt nedum conuenire non paterentur, verum & ipso auditu id permoleste ferebant. Nunc autem tantum vtriusque promptitudinis impensum fuit, vt cum multa impedientia fuerint, omnibus tamen superatis, aduentum sit, vnde per rectum ad vnionem tenditur. Hoc quisnam diuinæ non adscribat potestati, & consequenter faustum de omnibus ponat omen? Dies enim hodiernus, dies lætitiæ est, & licet nos exultare spiritu gaudentes. Præclara sane sunt exordia præclarissimarum conclusionum, magnæque primitiæ maximorum fructuum. Machinationes inimici, & quē aduersus nos contexuit dolum, cum vt adinuicem pugnaremus prouocauit

[a] Græcus scriptor: sic Facilius est peruenire ad finem ordiendo, quā ordiri prorsus socordiæ indulgendo.

nos amicos & fratres, imo eiuſdem capitis membra & partes, & vnius paſtoris ouile, defluere iam incipiunt, euaneſcereque ac diſſolui, ita quod ad vnionem eamdem properent quæ diſtabant, & ad coniunctionem quæ diſſidebant, cum vtrique ſub eodem angulo contineri quam maxime velint & optent. Conuenerunt equidem ambo cum pari intentione atque eodem propoſito, quod nullatenus permittatur, vt vincere, ſeu vinci omnino quæratur. Non enim eſſet hoc diſcipulorum Chriſti, nec moderatorum virorum, at quorumdam contentioſorum, & illorum, qui omnia vellent arrogare ſibi, ac propriis voluntatibus: at qui veritatem dumtaxat cupiunt inuenire, cum qua vinci etiam paterentur, & abſque qua vincere quidem expellendum putarent. Quamobrem veritatem clareſcere neceſſe eſt, ac illis prorſus ſedatis, quæ fuere impedimento, omnibus dominari: falſum vero longe debet explodi, quod cum filiis mendacii collatum, illis etiam dominetur, qui patrem mendacii plurimi ducunt, & illo duce omnia & agunt & dicunt. Quidnam diceret quis huic rei condignum? quid denique præconiis poneret ſimile? Omnes igitur gaudeamus ſpiritu, cunctis ſit curæ de Saluatoris laudibus, gratias agentibus ei de rebus iam effectis, vt finem videre poſſimus, qui ſit huiuſmodi principiis congruus. Præterea offerat vnuſquiſque noſtrum omnia quæ ſibi ſunt poſſibilia, & quæ deducent ad finem & ſacram vnionem Chriſtianorum. Omnia ſunt nobis agenda, cuncta tentanda, in nullo deficientibus vel ſtudii vel promptitudinis, vel certaminum, vel laboris. Simus memores, quod non ſolum orare oportet, ſed etiam noſipſos obſequi Deo. Non enim omnia ſunt ſperanda a ſumma potentia, dum ipſi nihil agamus. Eſſet hoc profecto contrarium illis, de quibus oramus, ſi auxiliatorem precamur habere Deum, dum ipſi nihil facultatis noſtræ adhibeamus, quod ſit operæ precium, & quo Deus nobis opituletur. Tali namque modo eumdem habebimus nobis ſuffragantem, atque facilius & magis proſpere ad finem proficiſcemur. Quod quidem vtinam fiat, o Deus ſaluator, vt illo die aſtantes tibi cum plauſu decantemus hymnum victorioſum atque gaudioſum, ab vno & eodem impulſi ſpiritu, & eamdem modulationem reddentes, nec-

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. non eadem connexi serie, sub te & vno & eodem capite valeamus viuere, moueri & spirare; idem sentientes, idem profitentes, & adinuicem idem existentes. O Christe rex, vnum te super nos & eumdem regem & volumus & optamus, cuius precioso sanguine redempti sumus, qui pro nobis venditus sub peccato, pro nostra redemptione teipsum tradidisti. Fac igitur vt nos ambo vnum tibi simus ouile; nec patiare tuos esse diuisos, nec permittas illos adinuicem decertare. Quinimo noli alteros relinquere, alteris vero opitulari: pro vtrisque namque teipsum tradidisti, precioſi sanguinis tui effusio ambobus lauacrum effecta est. Commune igitur & nunc tuum auxilium dona nobis, ac vtrisque teipsum adhibe. Ad te denique nosipsos vtrosque alliciens, vnum & eumdem finem teipsum statuens, vt alterno connexu & mutua affectione iungamur: nec permittas inciſos nos esse, & abinuicem dissidentes, vt proinde necessario alteri a fine proposito decidant. Spiritus sancte, qui es gratiarum fons, spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus timoris Dei, pro quo & cum quo hoc propositum certamen eccleſiis est, expellas a nobis omnem cogitationem superbam, timorem autem Dei nostris omnino inseras animabus, intellectum & sapientiam nobis largire; & vna nobiscum certamen istud peragens, quod pro te agitur, declares omnibus veritatem, cum non solum spiritus veritatis sis & voceris, verum *Ioan. 16.* etiam quod omnem veritatem nos doceamur, opus tuum sit, iuxta vocem illam veritatis veram & irrecusabilem. O Deus Trinitas, quæ omnia produxisti rationibus ineffabilibus, & quæ cuncta contines & prouides & regis, tuum opus est homo, post forsan omnia alia, super omnia tamen visibilia constitutus. Habuit etenim principium hoc, &, vt opinor, regium, vt præparatis iam bonis ad vitam ingrederetur: de quibus rebus, corporalibus scilicet & præsenti conducentibus vitæ, pluries, imo semper illi prouidus es. Nec vero minus de illis, quæ ad statum & ad perfectionem respiciunt animæ, cuius proprium bonum veritas est, & vt non erret circa opportuna, cum hoc sit omnibus quæ habemus & habituri sumus, melius & magis diuinum: hoc quidem impræsentiarum largiare nobis & tribuas, vt ipsa veritas nobiscum sit, & illam comparentem nos ample-

ANNO CHRISTI 1438.

ctamur, data nobis venia, si quid in eadem inuiti erremus, & præsertim in rationibus quæ de te sunt; cum non modo tu ipse ininuestigabilis & inscrutabilis sis, verum etiam multa de tuis creaturis, quamuis tenues sint, tuæ diuinæ imaginis resonantiæ & quasi vmbræ atque simulacra. Annuas igitur deprecantibus nobis, & viam illam, te duce, sequentibus, quæ ad te solum verum Deum perducit; quemadmodum denique tu, cum trinus sis in personis, vnam tamen & eamdem saluas substantiam & naturam, nihil huic identitati personarum obstante numero: sic etiam nos, licet simus plures & diuersarum nationum, insuper vero inimico seminatore, heu mihi, diuersæ opinionis & fidei, vnum tamen & idem futuros in fide ostendas, & in opinione quæ est de te, hac differentia prorsus sublata, non obstantibus nec nationum varietate, nec corporum numero, neque multitudine. At hæc ita sint perorata. Vos vero quid dicitis, qui sacrum hoc Concilium constituitis, ac rerum existitis auctores? Qui multum elaborastis, multum insuper ac sæpissime orastis, hunc posse diem videre, qui & rerum principium, & futurarum prænuntius sit excellentissimus. Quisnam condigne poterit vos honorare? Quis denique condecenter laudare, cum inspiciatis vestrorum laborum fructus floresscere? Beatissime pater, nunc vero es perbeatus, & adhuc eris amplius, cum, Deo duce, ad finem applicabimus, quo ille nos diriget. Multa tibi parabuntur a Deo præmia, si sanctam ecclesiam vniueris suam: maximum perficies opus, si proposueris vsque ad finem perseuerare, atque cuncta e medio tollere scandala, illorum denique loco pacem inducere & concordiam. Multum adhibuisti zeli, multum solicitudinis, plurimum vigilantiæ atque curæ, quo filii Christi vndique congregarentur, & ad discutiendum simul, & fraternaliter & spiritualiter ad idem conueniendum, veritate victrice. Nemo secus dicet, omnes scient hæc. Ego ac omnes sumus tibi testes: at oportet te finem speculari, & ad id ordinare, prouidere denique, vt illa lætitia, qua in principiis afficimur, pedetentim aucta & promota circa finem multiplicetur, & ad extremum terminum proficiscatur. Equidem cum hæc principia sint præclara, & huiusmodi primordia, cogita exinde qualis futurus sit finis talibus

ANNO CHRISTI 1438. conueniens principiis. Quantum ille conſequetur gloriæ atque laudis, quantum bonæ famæ, quantum coronarum, qui tot iam cauſas diſpoſuit rerum, totque vlterius eſt poſiturus. Habes ad hoc cooperatorem & ſequentem filium tuum imperatorem piiſſimum, ſereniſſimum, & Chriſti amatorem, qui cum multa ſint ea quibus ſemetipſum ornauit, præcipuum illud habet, zelum pro Deo, & pro bono ac pietate feruentiam: qui coætaneum habens ſibi ſacrum huius ſanctæ eccleſiarum vnionis deſiderium, nunquam defecit, quin diligenter perſcrutaretur tempora quæ ad hoc conducerent: quibus tandem ſapientia cognitis & inuentis, ac peropportune raptis, ad hoc promouit rem, vt videtur. Is cum ad vnum hoc bonum niteretur, hoc denique deſiderio totus afficeretur, contempſit pericula, deſpexit delicias & quietem, vilipendit tantum mare & fluctus tamquam montes tumeſcentes, parui duxit præterea corpus & vitam & patriam, vt efficeretur Chriſti cooperator, & pacem eccleſiæ largiretur, cuius non modo eſſe alumnus, ſed & protector & ſtudet & pollicetur. Non deficiet præterea & pari promptitudine ſacer is & venerabilis patriarcha, qui licet ſenectutem videatur habere profundam, & feſſus ſit ratione corporis, locupletatur tamen anima omnibus bonis iuueneſcente, ac ſpiritu feruente, qui permultum appetit, nimiumque peroptat dignus iudicari ad huiuſce operis miniſterium. Quamobrem gaudet præſentibus rebus, & corporis amplectitur vitam, vt finem imponat bonum huic diuino operi, ſine quo profecto moleſtaretur ex corpore iamdiu feſſo. Omnes tecum operabuntur in hac intentione. In hoc præſenti certamine nullus eſt, qui aliud quidpiam cupiat potius hoc peroptato fine. Ad hoc omnes intuemur, huius vehemens amor omnium inflammat animos: propter hoc ex longinquo omnes conuenimus; propter hoc ex longinquo in aliena terra commoramur, homines quorum partim e medio ipſius Græciæ, partim ex ſeptemtrionalibus ac orientalibus orbis terrarum partibus ad ipſam Italiam nauigauimus. Non igitur tantam diligentiam ſuperet inimicus noſter, o Deus ſaluator, non euaneſcat tanta noſtra, cum tot ſimus, ita diuturna, ita multis laboribus & ſtudio perpetrata congregatio. Non hoc virorum eſt ſapientum

rationes ſcientium ponderare iudicio: aliis irruat inimicus, ſuper aliis gaudeat & vincat. Nos autem nec attingat: armis ſpiritualibus armemur, noſipſi hoſtem expugnaturi, ſuſcipiamus loricam iuſtitiæ & galeam ſpiritus, & verbo Dei auctore inuadamus hoſtes: requieſcamus denique quo ipſum nos ducet. Omnem altitudinem deponamus, quæ aduerſus gloriam extollitur Dei, omnemque cogitationem ſuperbam & vanaglorioſam eradicemus, humilitate vſi, & Dei timore ſuffragante nobis in hoc certamine: illum ante oculos ponamus, & ad illum applicare conemur. Velimus etiam nonnunquam potius bene vinci, quam male in omnibus vincere; cum non ſolum ratio boni ſaluetur in ſuperando, licet ſecum etiam habeat veritatem: verum etiam poſſumus & bene vinci, in eodem ſtatu[a] bono manente, ac pariter victoriam indicante. Imo poſſet quiſpiam dicere, maius eſſe bonum hoc extremum, quam primum, cum conducibilius ſit vnicuique bonum potius pati, quam aliis facere; & magis audire, quam dicere; ac errore liberari, quam liberare. Excellentiſſime imperator, & tu ſanctiſſime patriarcha, ad ipſum punctum res deuenere, & quod iamdiu deſiderabatis, ecce adeſt. Date iam gloriam Deo, reddite laudem ipſi; illius hoc opus: ille namque vobis in animo hoc poſuit, ille tantum amoris indidit, illo denique auctore ad id ventum eſt. Siquidem vere gratias dignas de præteritis ipſi agemus, pro futuris autem toto ſupplicabimus corde; debitum perſoluemus noſtrum, & propoſito operi propterea magis propitium habebimus Deum, ſi nos oſtendemus dignos ſupplicationum noſtrarum, & de præteritis non ingrati fuerimus, noſipſos & totum negotium ad ipſum referamus, omnem ſpem cogitationemque noſtram in ipſo collocantes; cum ipſe ſit qui nos alet cibo diuino atque cæleſti, ſine quo homo non viuet. Sicuti denique omnia peregimus hucuſque tum in ſupplicando Deo, & ipſius auxilium implorando, tum etiam ea faciendo quæ erant facienda: ita deinceps etiam, multoque magis quanto propinquamus ad finem, nobiſipſis promptiores efficiamur, Deum aduocantes diu, noctuque minime ceſſantes, quouſque ad bonum deueniamus finem, & noſtrarum ſolicitudinum quietem inueniamus. Ea quæ violen-

ANNO CHRISTI 1438.

[a] id eſt, bene vinci eſt etiam ſtatus bonus, & indicans victoriam.

ANNO CHRISTI 1438. ter aliquo ducuntur, quæque instinctum motus extrinsecus habent, lentius mouentur, cum veniunt prope finem: at quæ natura intrinsecus mouentur, velocius, cum ad finem propinquant. Vos vero cum intrinsecus & quasi ex natura moueamini ad bona, quorum summa præsens negotium est, cauete, ne primum patiamini, sed cum mox consequi cupiatis proprium finem. Bonus etenim finis proprius est viris optimis in optimis rebus. Ideoque vosipsos, nosque omnes promptiores facite, tum exhortando, tum etiam iubendo omnibus: beatissimum vero patrem, si quando senectute fessus ætati vel infirmitati cesserit, compatimini & exsuscitate, cum verbis exhortatoriis, tum operibus ipsis; vosque ipsos omnibus efficaces exhibete. Verebitur certe imperatorem exhortantem, & rebus accuratius tractandis vna nobiscum ac reuerendissimis sanctæ Romanæ ecclesiæ prælatis, omnibusque aliis, bonum, Deo duce, imponet finem. Quod quidem vtinam fiat, vt hoc omnium oculis viso, cunctisque perfectiori lætitia fretis, ac spirituali gaudio sincerius repletis, ad beatissimi patris, tuique sancti imperii laudem prouocemur; & cum plausu denique exultantes, huic sanctissimo patriarchæ, & huic sacrosancto vniuerso cœtui, post debitum Deo hymnum, communem vobis laudis construamus coronam. Vtinam dederitis mihi hoc extremum certamen: vtinam communem vobis laudem explicem, vtinam honoraretis me per hunc modum: vtinam elaborem in hoc nouissimo certamine: & dum sub vno & eodem Dei verbo & domino fuerimus, vno & eodem etiam sermone vos coniunctim laudem, & retribuam vobis ex quibus teneor, illud quod potero in Christo Deo, cui decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

AND. His expositis, illico reuerendissimus dominus Colossensis impræmeditatus his verbis exorsus est: [a] Voluissem pontifex maxime, eo animo nunc me coram sanctitate tua venisse, vt iis quæ reuerendissimus pater metropolita Nicænus in hac sua ornatissima atque grauissima oratione attigit, verbis accommodatis responderem. Non quod aliquid ipse omiserit, quod ego suffecturus venirem, sed quæ ipse de dignitate atque de vtilitate vnionis acutissime perorauit, aliis verbis etiam ipse proba-

[a] Hic incipit secunda sessio penes Græcum scriptorem.

rem: cum tanta sit vnionis & pacis excellentia, & præsertim in ea parte quæ ad religionem pertinet, vt nullum sit acumen ingenii, nulla orationis copia, quæ huius virtutis dignitatem satis describere possit. Sed cum de aliis rebus disputaturus accesserim, quæ hoc genus argumentandi non patiuntur, ideo impræsentiarum de illis disputare non statuo; præsertim cum in hac angustia temporis satis apte vtrumque fieri non possit. Illud tamen, pater sanctissime, silere minime possum. Nam cum in ceteris officiis quæ ad pontificem optimum maximum attinent, glorioſissimum nomen assecutus sis, in hoc piissimo opere te etiam superasti. Nemo superiorum pontificum est, qui in hoc tam sacro negotio habeat tecum conferri. Illi enim vel singulis prouinciis prima rudimenta religionis dederant, vel literis multos populos nationesque docebant. Tu lectissimos quosque orientalium nationum, Græcos, Ruthenos, Iberos, Valachos, & alios qui Pontum & Asiam incolunt, tua eximia sapientia, religione, cura, sumptibus, triremibusque tuis ad tuam præsentiam conduxisti. Egisti hac tua præstantissima sapientia, vt œcumenicam Synodum in Italia conuocares, ad quam hic sereniſſimus imperator & ille reuerendissimus pater patriarcha Constantinopolitanus libentissime accesserunt. Hi enim cum de clarissima fama tuæ sanctitatis, atque diuinis tuis operibus ad tuam venerationem pridem fuissent inflammati, voluerunt, quem prius summa obseruatione coluerant, coram quoque videre. Quod quanto desiderio fecerint, ex his manifeste intelligi potest, vt hic glorioſissimus princeps, dimisso imperio inter falces (vt sic dixerim) infidelium, spretisque voluptatibus regiis, ceterisque deliciis, quibus summi principes oblectari solent, hanc longam peregrinationem cum vitæ & fortunæ suæ periculo ingressus est. Illum etiam venerandissimum præsulem nec grandis ætas, nec corpus ægritudine longa defessum detrahere potuerunt, quo minus per tot discrimina rerum ad tuam præsentiam festinasset. Hi etiam vtriusque ordinis clarissimi patres, omnibus suis, etiam percarissimis, longe posthabitis, ad te solum & vnum venerandum accesserunt. Dubitare enim non poterant, quo minus tantus feruor, tanta cura, tantum denique studium pro hac sanctissima

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 438. ctissima vnione conficienda, tanta denique impensarum largitio ad optatum vtriusque gentis desiderium non deducerent. Habet hæc nostra ætas inauditum quoddam admirabileque negotium, vt qui tot annorum curriculis nomen Latinum atque religionem abhorrebant, iam ad conciliationem vnionemque festinent: nec huius admirabilis operis, post Deum, alium auctorem quam tuam sanctitatem esse intelligunt. Te magnificentissimum benefactorem, te pastorem piissimum, te vere successorem Petri existimant. In te omnia ornamenta virtutum, quæ ad pontificem maximum attinent, vno ore fatentur. Perge igitur, pater sanctissime, vt cœpisti, & rem tam sacram in finem vsque perducito. Hoc enim modo ouile Christi, quod tot iam currentibus annis dispersum fuerat, reficies, & oues Domini errantes ad pastorem reduces. Cumque vltimus ille venerit dies, tot gentium ac nationum meritis ampliatus, illi tot humanos spiritus saluos offeres, cuius in terris officio functus, tam admirabile opus facere studuisti. Et hæc quidem, pater beatissime, ex impræparato vtcumque dicta suscipere digneris. Ego autem benedictione tua suscepta, ad illum reuerendissimum patrem iam faciem verto, auditurus de eo, quod ipse additionem nominat, quid dicere velit.

AND. Quibus expositis, optio data est Græcis, proponentium, seu respondentium partes vellent suscipere. Proponentium electis partibus, Ephesinus ex sex deputatis sic inquit. Cum intentionis

LVD. Parumper, oro, vt audias. Quo pacto hæc in Latinum scribis? anne Latinis verbis proposita sunt?

AND. Audias rem auditu mirabilem. Nam vni cuidam Nicolao natione Græco onus iniunctum est, qui res tam grandes Græco sermone per Græcorum patres expositas, verbis Latinis, & quidem grauibus & facundia plenis illico proferebat, a sensu & sententia in nullo diuertens: quod difficillimum in traductione ab omnibus iudicabatur: pariterque Latina lingua per nostros exposita, in Græcum conuenientissime referebat. Aderant ex Latinis plurimi, qui Græcis literis eruditi, de fida translatione iudicium dabant: omnium tamen iudicio impossibilitati fuisset adscriptum, tam facilē esse traductionis modum de re-

bus maxime tam profundis; cum & Hieronymus ſe magna verborum extollat copia de tranſlationibus propriis: quidamque noſtris temporibus famam apud Latinos maximam vendicarunt, in certis Græcorum opuſculis Latinam in linguam tradućtis: ſed tam facili viſa animi præſtantia, animique vigoroſitate in comprehenſione expoſitorum, multo omnibus, de quibus memoria eſt, videbatur hic præferendus in traducendis Græcis literis in Latinas, & Latinis in Græcas. Interfui tamen die quodam, cum per duos ex reuerendiſſimis dominis cardinalibus ſanćti Marci & ſanćti Angeli multipliciter collaudatus vir hic reſpondit: Rem hanc facilis tradućtionis adſcribo Spiritus ſanćti gratiæ, cuius res agitur. Reſponſum quidem veritati, omnium iudicio, conſonum viſum eſt. Erat igitur vir hic ſcabello quodam inter concertantes diſpoſito ſedens, Latina in Græcum, & Græca in Latinum illico cuncta exponens. Græca ex Græce expoſitis requirant, qui Græca appetunt: noſtra autem ex Latine prolatis. cuncta namque in Græcum & Latinum prolata ſunt interpretis organo. ANNO CHRISTI 1438.

LVD. Sed quonam modo cuncta ſeriatim explicare diſponis?

AND. Res grandes cum conſpexiſſem, calamum ſumpſi, onuſque ad ſcribendum prolata ſuſcipiens, id proſecutus ſum. Referam, nulla mutata ſubſtantia, Græcorum dicta ex interpretis organo; Latinorum, ex ipſorum exponentium originali emiſſione verborum.

LVD. Incipias Dei cum adiutorio, cariſſime frater.

AND. Faciam, tuo voto ſatisfaciens. Audias ex Græcis primum Epheſinum archiepiſcopum.

[a] Hic incipit tertia ſeſſio penes Græcum ſcriptorem.

EPHES.[a] Cum intentionis noſtræ motus caritas ſit, ac vt in eccleſiis Dei vnio conſiſtat, eadem caritate procedendum eſt. Quare ſi quid aſperum prolatum verbum emitti contingat, non voluntati, ſed rei accommodetur. Nos inchoabimus in Dei nomine. Reuerendiſſimi patres quærimus, cur Romana eccleſia in ſymbolo quidquam addidit, contra prohibitiones patrum? Nec loquor de rei additæ differentia, ſed de ſyllabarum adiunćtione facta ſymbolo, patrum auctoritate terminato, ſenſu & literis. Hæc eſt noſtræ diſputationis intentio; hunc morem expoſcimus in futurum ſeruari, vt quolibet diſputationis ex-

ANNO CHRISTI 1438. ordio quæstio disputanda primitus in medium deducatur. Si tempus patitur, rem inchoemus propositam: si non, differamus ad diem alium.

AND. In præludiis ac exhortationibus multum tempus effluxerat.

COLOSS. Nos & ipsi rogamus, quod iam propositum est, vt rerum difficultatibus, non voluntati, verborum si quæ appareret asperitas, adscribatur. Hoc tamen a vobis petimus, vt clara, pura, & non dubia adinuicem responsa sint: & ad propositum dubium videretur, vt clarior esset responsio, vt daretis in scriptis.

EPHES. Postquam tempus pati arbitramini, certa circarem propositam audite. Dominus & saluator noster Iesus Christus in suæ sanctissimæ passionis ingressu hoc speciale discipulis præceptum tradidit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Hoc proprium suis discipulis donum extitit, vnum ab eisdem requirens, vt adinuicem caritatem seruarent. Pluribus Saluatoris nostri verbis de caritate mentionem facientibus, hoc donum pacis insinuatur caritatem habentibus, & non aliis, quasi conditionale donum, atque sub conditione relictum, cuius esse ab altero pendet: & alterius [a] violatione violatur & alterum. Et cum hoc sit, nescimus quo pacto Romana ecclesia caritatem violans, in symbolo communi quidquam addiderit sine orientalium scitu; quod nec a patribus, nec a sanctis doctoribus, œcumenicisve Conciliis ausum fuerit attentari. Demum necessario facta est pacis violatio, ac pernicioſissimum schisma, quod inter ecclesias Dei tantas calamitates detulit. Nunc vero ipsa Romana ecclesia caritatem appetens, voluit ab ipsis incipere causis, quibus expulsis, dabitur omnium infirmitatum curatio. Conuocauit nos orientalis ecclesiæ patres, vt causas disputaremus schismatis: occurrimus & libenter, vt caritate reperta, detur & pax adinuicem. Peto igitur primo, vt nosmet ad sensum & opinionem reducamus pari caritate & intentione, ad indubitatas & communes formas communiter approbatas. Diffinitiones antiquorum Conciliorum & formæ legantur, vt imitatores sanctissimorum patrum conspiciamur. Hoc namque & in septimo Concilio factum est, vt non prius œcumenicum approbaretur Con-

Ioan. 14.

[a] Pax est relicta sub conditione caritatis. violata caritate amittitur pax.

cilium, nisi forma diffinitionibusque præcedentium Concilium perlectis, ex quibus sanctis patribus similes intentione videbimur, & interceſſione eorum poterimus assequi optatum finem. Forma hac præmissa, procedemus ad alia. ANNO CHRISTI 1438.

COLOSS. Ex sapientissime per vos expositis, reuerendissimi patres, quinque collegimus, quibus, quia fidei fundamentum concernunt, non arbitramur illico respondendum. Sed ne tanta conuentio vacua hinc recedat, responsionem aliquam ex me proferam. Amplectimur oblatam caritatem: & cum obiectum caritatis bonum sit, & Deus qui bonus est, primo nos dilexerit, quam concesserit caritatem; miror cur in sermonibus vestris mentio facta non sit de Dei caritate, quæ pacem præcedit. Quod secundo dicitis, Romanam ecclesiam violasse caritatem; nobis non absque admiratione est, cum tot hæresum incursionibus in orientalibus regionibus pullulatis, Romana sancta ecclesia legatis insignibus, dogmatibus sanctis, illico remedium attulerit; Siluestro papa teste tempore Arii, Cælestino Nestorii tempore: ad quorum, ceterorumque Romanorum pontificum auctoritatem spectat, potestate Romanæ ecclesiæ Concilia congregare. Nec dicere quisquis audeat, quod illa Romana ecclesia hoc fecerit ante differentiam symboli, quia post diuersos misit oratores, vt nollent Græci ab eorum capite deuiare (& retenta protestatione, vt patiamur adinuicem verba, etsi grauia videantur.) Vbi est caritas vestra, qui sæpius vocati, vestram contempsistis matrem? Approbo quod & dixisti, Romanam ecclesiam nunc etiam repetere caritatem, quod & semper fecit. Testis sit mihi ille summus pontifex, qui præest pontificio Romanæ ecclesiæ, qui summis laboribus, sumptibus & periculis ad imperatorem & patriarcham viros graues repetitis vicibus destinauit. Accedat & Gregorius in Concilio Lugdunensi, qui & pro imperatore & patriarcha propriis sumptibus destinauit. Manst igitur, & manet apud Romanam ecclesiam caritas ipsa. De legendis constitutionibus non videtur expediens ad hypothesim, siue problema propositum, cum id ex [a] euangelio discutiendum sit: fiet tamen, papa mandante, ad nutum vestrum.

[a] Scilicet prius quærendum est, vtrum iuxta euangelium verum sit, Spiritum a Filio procedere: deinde, an liceuerit addere, vt statim clarius subdit.

ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Etsi Romana ecclesia caritatem seruauerit, non satisfaciunt hæc quæsito.[a] Et quod legantur constitutiones, videtur esse formæ necessitas.

[a] Quamuis scilicet miserit legationes & subsidia, nihilo minus causam dissidii de quo quæritur, non auferebat, nempe additionem in symbolo.

COLOSS. Declarabimus rem in symbolo explicatam, rem ipsam ac veritatem habere: & sic apparebit, non debere nos inuicem differre.

EPHES. Veritatis declaratio adiuncti dogmatis differentiam tollere nequit, cum non possimus additionem hanc, etsi veram, admittere contra patrum decreta.

COLOSS. Si verum est, quare non creditis nobis?

EPHES. Quia a patribus prohibitum est.

COLOSS. Dico, id nobis licuisse explicare, cum nil additum sit. Secundo, etsi quid additum dici posset, hoc licite factum est.

AND. His dissoluta extitit conuentio diei illius.

NOTÆ AD SECVNDAM COLLATIONEM.

[1] *Dixi.*] Non dicit in his collationibus, sed alias dixerat Ludouico, vt ipse Ludouicus immediate ante innuit. Sex autem fuisse dispositos, etiam ex Fantino de Valeresso in præfatione operis diximus, quorum nomina hic subdit Andreas.

[2] *Colossensis.*] Græcus scriptor Andream Rhodiensem nominat sessione 1. & 3. Rhodios enim Latini Colossenses etiam appellant, ex Apollinis colosso in ea erecto. Est etiam alia vrbs Colossæ dicta in Phrygia, vnde Colossenses, ad quos scribit Paulus apostolus. Vide Ortelium. Extat dialogus inter hunc Andream Colossensem & Marcum Ephesium in bibliotheca Vaticana inter manuscriptos codices Heidelberga aduectos, eumque sanctus Antoninus titulo 22. cap. 1. vtriusque idiomatis peritissimum fuisse dicit: nomen autem eius non exprimit, quamuis Bzouius tom. 16. annalium anno 1439. num. 39. recensendo dicta sancti Antonini, errando dixerit, vocatum fuisse Bartholomæum.

[3] *Foroliuiensis.*] Hunc Græcus scriptor Ioannem episcopum Foroliuiensem nominat sessione 1. & sessione 10. Et quia inter interessentes in actis huius Concilii part. 1. num. 20. sub die 8. Ianuarii huius anni 1438. & num. 29. sub die 15. Februarii eiusdem anni, describitur Aloysius Foroliuiensis episcopus, sciendum ex actis consistorialibus, Ioannem episcopum Foroliuiensem translatum fuisse de Foroliuiensi ecclesia ad Anconitanam die 6. Martii 1437. & fratrem Ludouicum ordinis Minorum (est autem Ludouicus idem quod Aloysius) translatum fuisse de ecclesia Sanguinensi ad Foroliuiensem die 14. Iunii 1437. Hinc orta æquiuocatio, vt nomen Ioannis quondam Foroliuiensis sit attributum a Græco scriptore Aloysio tunc Foroliuiensi episcopo.

ANNO CHRISTI 1438.

4 *Prouincialis*.] Græcus ſcriptor Ioannem nominat, quem de Monte nigro fuiſſe ait ſanctus Antoninus vbi ſupra.

5 *Præcedit*.] Intentio Epheſii erat, quod Romana eccleſia non ſeruauerit caritatem erga Græcos, ſine ipſis ſymbolo addendo, Filioque. Reſpondit Coloſſenſis, ſeruaſſe caritatem, cuius primum obiectum eſt Deus; nec deſtitiſſe eam ſeruare erga Græcos, toties eos requirendo & vocando ad rectæ fidei profeſſionem.

COLLATIO TERTIA.

DIE XIII. OCTOBRIS.

Agitur de modo procedendi in diſputationibus, & cauſa remittitur ad deputatos.

AND. ORDINE & modo locoue ſupra expoſitis, Coloſſenſis his verbis exorſus eſt.

COLOSS. Tuæ ſanctitatis benedictione præuia, & cum beneplacito imperatoris & patriarchæ, quæ pridie fuere propoſita, breuiter explicabo.

EPHES. Pridie non propoſuimus, niſi per modum exordii: non eſt conueniens nos audire reſponſum, niſi primo quæ volumus exprimamus.

COLOSS. Petiiſtis, quare eſt additum; audiatis rationem.

EPHES. Nil dixi pridie de his quæ dicenda ſunt, propter temporis anguſtiam.

COLOSS. Imo quæſitum perfecte feciſtis, & petiiſtis reſponſum, morem gerendo, audiatis.

CARD. Placet vt breuiter verba fiant; ſed vt pacta ſeruentur, quibus non ſeruatis, nil fieri poſſet. Pridie receſſimus cum hoc vt Coloſſenſis reſponſum daret: eum audiatis, & habebitis & diem integrum ad dicendum quod volueritis. Diffinitiones legere non expedit. Confitemur & ſymbolum apoſtolorum, & Nicænum Concilium, & aliorum Conciliorum diffinitiones.

COLOSS. Quia pridie tria tacta ſunt, ego oſtendam Romanam eccleſiam cauſam ſchiſmati non dediſſe.

EPHES. Data eſt nobis electio arguendi, vel reſpondendi. Elegimus proponentium partes: quomodo poteſtis dare reſponſiones propoſitionibus, niſi auditis rationibus noſtris, quibus dicimus addere non licuiſſe?

COLOSS. Nonne me interrogaſtis, ſi vellem reſpondere? ſignum eſt, quod amplius nolebatis arguere.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Salua reuerentia veſtra, non eſt ſic.

COLOSS. Si reſponſa vultis audire, audiatis.

NICÆN. Nolumus audire, niſi audiantur rationes noſtræ: & peto, ſi licet nobis adducere rationes noſtras, vel non; & ſi vultis nos condemnare tacentes.

COLOSS. Audiatis ad quæſitum per vos, & poſtea loquimini, vt vultis.

NICÆN. Licet petierimus tunc, vt reſponderes, non priuauimus nos ab inductionibus noſtri quæſiti.

AND. Tunc, hac ſtante difficultate, vnus ex ſex deputatis Latinis, Ioannes de Monte nigro prouincialis Lombardiæ ſic inquit.

PROVINC. Multa patres reuerendi propoſuiſtis de caritate, & ſanctus Auguſtinus de ciuitate Dei 10. lib. dicit, caritatem eſſe, vt quilibet ſeruet ordinem ſuum: qui ſi non ſeruetur, nec ipſa caritas. Duplex eſt procedendi modus. Primus per modum argumentationis: & in hoc caſu proponens propoſitiones, & rationes habet adducere. Alius eſt inquiſitionis: & hoc modo quærens non probat. Viam hanc elegiſtis, & ſi ſic non ſeruetur hic ordo, non ſeruatur ergo nec caritas ipſa, cum qua procedendum eſſe dixiſtis.

NICÆN. Laudo caritatem ſeruari, ſed modum elegimus arguendi, & ſic debemus audiri.

AND. Diſcuſſionibus his vigentibus, cardinalis ex deputatorum loco aſſurgens, ad papæ tribunal acceſſit; demumve rediens, ſic inquit.

CARD. Iubet dominus noſter, vt loquar ſereniſſimo principi & reuerendiſſimo patriarchæ. Putabat dominus noſter, Coloſſenſem debere audiri, ex quo ab eo fuit quæſitum, vt reſponderet: & ſi permittatur iſta varietas, data hac occaſione, & in futurum fiet. Vnde cum nos credamus, Coloſſenſem audiendum, vos contrarium, & hora tarda ſit; videtur, vt ſex deputati hinc inde conueniant cras, & conueniant de modo procedendi, vt hæc demum differentia non ſuccedat.

IMPER. Placet, vt ſurgamus propter tarditatem horæ: de conueniendis ſex, deliberabimus.

AND. Et omnes pariter ſurrexerunt.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438.

COLLATIO QVARTA.

DIE XVI. OCTOBRIS.

Deputati pro bono pacis morem gerunt Græcis, vt prius agatur, an licuerit addere ſymbolo verbum, Filioque: deinde, vt veritas additionis demonſtretur.

AND. CVNCTIS modo quo ſupra conuenientibus, poſt Miſſæ celebrationem, quæ hora communis erat conuentionis, Epheſinus his verbis exorſus eſt.

LVD. Antequam Epheſinum loquentem in medium adducas, dic quæſo, quomodo hoc factum eſt, quod priſtinæ diſceptationi Latini Græcis ceſſerint vti conuicti?

AND. Res ipſa iudicium dat, quis maiori fuerat ratione fretus: ſed viſum eſt, vt conuitatis conuiua cederet: ſic humanitati cedendum, vt principia rupturam non caperent. Me tamen excuſare apud te nolo: fueram ſemper in ſententia, vt his principiis eiſdem audacia non daretur, vtve nullatenus dicendi daretur locus. Arbitrabar rem hanc in medium per eos deductam, cauſam fidei non concernere: ſicque merito non audiendos, vt non concludentes quod vellent. In medium deducta magis corporalium voluntatum differentiam, 'reſtitutoriave remedia concernere videbantur, quam veritatem ipſam, quæ fides eſt: & cum rerum ſpiritualium poſſeſſio nulla ſit, dato iure; ridiculoſum arbitrabar, in fide quæſitum hoc cadere. Quod ſcilicet, etſi vera eſſet expreſſio dogmatis, adhuc diſcutiendum eſſet, an exprimi liceret, de Deo maxime, cum potius contra fidem eſſet tacere quæ vera ſunt de Dei cognitione: ſumma, qua valui, perſuaſione inſtiti, vt tamquam petitionem ineptam ad rem de qua agebatur deducentes, & non fidei, ſed controuerſiarum poſitiuum ius concernentem, ab omni fidei termino deuiam, non eſſe audiendos: piis tamen vnionem ſectantibus, ſummo pontifici ac reuerendiſſimo domino cardinali ſancti Angeli viſum eſt, vt audirentur, etſi impertinentia quæque deducerent. Cœpit igitur Epheſinus, data dicendi licentia, hoc modo.

EPHES. Quoniam nobis fuit conceſſum, vt diffinitio-

nes

ANNO CHRISTI 1438. nes legerentur antiquorum Conciliorum, volumus illas legere, vt primis patribus conformemur.

CARD. Si volumus peruenire ad optatum nobis finem, ſeruare neceſſe eſt promiſſa: & licet dominus Coloſſenſis veniret hodie audiendus, conuenimus heri, vt vos deduceretis ad veſtrarum opinionum deductionem quid placuerit, & legeretis hoc ordine, & legatis quidquid vultis; cum quid communiter legendum erit, conueniemus, & de illis nos etiam faciemus ſimiliter legi quod volumus pro noſtra parte. Quod ita conuenerimus, ego propria manu heri adſcripſi, quod ſcriptis exhibeo.

IMPER. Placet, vt quilibet per ſe legat, quid vult.

CARD. Legatis.

EPHES. Legemus non omnes nunc, ſed prout expedierit. Rogamus paternitatem veſtram, vt cum omni patientia velitis nos audire exponentes diffinitiones illorum patrum, & approbantes nos noſtram propoſitionem: cum intendamus probare, quod non licuerit recedere a diffinitionibus patrum, nec addere fidei, & his quæ a patribus compoſita ſunt.

AND. Per monachum quemdam libro ſumpto, lectum eſt Nicænum ſymbolum Græco ſermone, in Latinum per interpretem promulgatum.

EPHES. Lecta hac diffinitione in tertia Synodo, * fuit hoc lectum ſymbolum: poſtea ſequitur prohibitio [a] hoc modo. His lectis, prohibet ſancta Synodus, aliam fidem conſcribere, aut componere, præter determinatam a patribus Nicænis. Eos vero qui auſi fuerint componere aliam fidem, ſeu producere ad inquiſitionem veritatis, vel docere, vel tradere aliud ſymbolum volentibus conuerti ex gentilitate aut Iudaiſmo, aut ex quacumq; fide, etiamſi eſſent epiſcopi, priuentur epiſcopatu: ſi clerici, clericatu: ſi monachi, vel laici, excommunicentur. Cum autem ad iſta venerimus, duo videntur eſſe inquirenda. Primo, quo pacto & ratione iſti ſancti patres tantam cuſtodiam in [b] expoſitis habuerunt, quantam non habuerunt qui fuerant in prima & ſecunda Synodo. Secundo, cur noluerunt facere mentionem de ſymbolo ſecundi [c] Concilii, ſed ſolum de prima Synodo, cum ſit differentia in verbis & ſyllabis. Dicimus factum, vt ex re natura demonſtrat.

* *id eſt*, & hoc lecto ſymbolo.

[a] Concilii Epheſini par. 3. actione 6.

[b] *id eſt*, diffinitis.

[c] Scilicet Conſtantinopolitani primi, in quo fuit auctum ſymbolum Concilii Nicæni.

Si enim, qui primo ſymbolum fecerunt, prohibuiſſent quid addi, viderentur quid voluiſſe ſibi arrogare. Sed patres tertii Concilii videntes recte facta, voluerunt firmare, prohibendo, ne quid addi liceret. Hoc etiam factum eſt in nouo teſtamento, quando [a] euangeliſtæ noluerunt ſibi hoc arrogare, nec in eorum euangelio ponere, quod nemini liceret quid addere, &c. Sed poſtea ſancti patres prohibitionem fecerunt. Aliam rationem afferimus ex contingentibus, quoniam poſt primam expoſitionem [b] ſymboli fidei, cum multum temporis tranſiuerit inter primum & ſecundum, multæ expoſitiones factæ ſunt vltra triginta numero: & quia ita priuatim & particulatim factæ erant, afferebant dubitationem, & maxime de conſubſtantialitate, quod multis non erat ita acceptabile auditu. Vnde ſecundum Concilium habens auctoritatem œcumenici Concilii, voluit extendere & declarare aliquos articulos de Spiritu ſancto: ſimiliter quædam verba de incarnatione, quæ non erant in primo ſymbolo, videlicet: Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine. Et hoc fecit, quia ſibi licuit, & noluit inhibere, ne videretur abrogare his quæ addiderat. ſed talis licentia & declaratio fuit cauſa damni in eccleſia Dei. Nam ex hoc accepta occaſione, illi qui ſapiebant opinionem Neſtorii, fecerunt priuatim vnam aliam expoſitionem, & baptizabant in illo ſymbolo: & ex illo Neſtorii multa alia facta fuere. Ideo in tertio œcumenico Concilio voluerunt patres approbare ſymbolum primi Concilii, & diffinierunt, quod nec ipſiſmet liceret aliquid addere vel auferre illi ſymbolo: & opere approbarunt. nam vocem illam de [c] genitrice Dei, quæ fuit per tertiam Synodum promulgata, cum eſſet neceſſaria, noluerunt [d] in ſymbolo addere, ſed in alia diffinitione appoſuerunt. Nunc venio redditurus rationem ad ſecundum, quare patres tertii Concilii noluerunt mentionem facere ſymboli ſecundi [e] Concilii, quia ſcilicet in tertio Concilio fuit admiſſum, ſymbolum ſecundi Concilii eſſe idem cum ſymbolo primi. Hoc ex ipſis rebus probatur. Nam manifeſtū eſt, illos non ignoraſſe ſecundæ Synodi ſymbolum, nec etiam contempſiſſe. quonam modo hoc feciſſent, cum illud fuerit approbatum, & viſum & tentum per Chriſtianos? Ideo ſolum de primo dixere propter au-

[a] Reſtringit ſe ad euangelia. nam Apoc. vlt. prohibetur additio, vel diminutio.

[b] In Nicæno ſcilicet Concilio.

[c] ſcilicet Θεοτόκος, Dei genitrix, de qua late infra.

[d] Subintelligendum, nihilo minus.

[e] Epheſius conatur reſpondere tacitæ obiectioni, cur patres tertii Concilii, ſcilicet Epheſini, fecerint prohibitionē de non addendo aliquid ſymbolo Nicæno, & non fecerint mentionē de ſymbolo Conſtant. ſecundi Concilii, in quo plura ſunt addita ipſi Nicæno.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. ctoritatem, cum ibidem fuerint plures patres: & illud fuit fundamentum ſecundi Concilii, & quia Chriſtiani maxime vtebantur primo, & in illo baptizabantur. Item quia virtualiter ſecundū continebatur in primo. Item quia tractantes, ne quid liceret addere, cum in ſecundo fuerit quid additum, ne viderentur diuerſificare, non fecerunt mentionem ſecundi, ſcientes virtute in primo contineri: & ideo declararunt, non ſolum ſenſu, ſed nec voce quid addi poſſe: & ſi quid neceſſe eſſet addi vel declarari, mandarūt poni in aliis diffinitionibus. Et multæ ſunt auctoritates Cyrilli, qui illi tertio Concilio præfuit, & Cæleſtini papæ locum tenuit, in [a] epiſtola quæ incipit, Lætentur cæli; vbi ait: Nullo modo patimur aliquid addi expoſitis in Nicæa.

[a] in actis Concilii Epheſini part. 3. cap. 34.

AND. Aſſurrexit & monachus ille ex libro in Græco legens Cyrilli epiſtolam, & Cæleſtini papæ. quibus lectis, proſecutus eſt Epheſinus his verbis.

EPHES. Audiſtis, reuerendiſſimi patres, prohibitionem papæ: quæ prohibitio in quarto Concilio lecta fuit, & approbata.

AND. Annuit & ſcribæ illi qui librum tenebat, qui Græco ſermone quarti Concilii approbationem [b] legit. Quibus lectis, mandauit prohibitiones quarti Concilii in medium [c] deduci. Quibus lectis, & epiſtolis lectis, & eis expoſitis, legerunt geſta ſexti magni Concilii, & aliam Agathonis papæ Romæ tempore ſexti Concilii ad Concilium, & aliam ad imperatorem: demum diffinitiones ſeptimi Concilii, quod in Nicæa ſecundo fuit.

[b] eiuſdem ſcilicet epiſtolæ in Concilio Calchedonenſi actione 5.

[c] actione 7. Concilii Calchedonenſis.

LVD. Anne ſymbolum cuiuſlibet Concilii lectum eſt?

AND. Lecta ſunt, & conuenire videbantur: ſed cum ſeptimæ Synodi legeretur ſymbolum, cardinalis librum Latinum exhibuit antiquiſſimum, vbi in ſymbolo illius Concilii [a] erat, Filioque: & adiunxit, quod ex chronica Martiniana habetur in illo Concilio dogma illud fuiſſe explicatum: & lectis [b] ſubſcriptionibus, inuentum eſt, Petrus Romanæ ſedis presbyter locum tenens Hadriani papæ Romæ, & Petrus abbas ſanctorum Andreæ & Sabæ, Taraſius patriarcha Conſtantinopolitanus. His lectis, Epheſinus exorſus eſt ſic.

EPHES. Audiſtis, reuerendiſſimi patres, ſententias patrum? Nos videntes ſententias patrum, & intuentes eo-

rum auctoritates, & timentes eorum maledictiones, nullo modo admittere possumus illam additionem, quam vos fecistis. Iam restat, nisi hora impediat, vt nos audiamus responsiones & rationes paternitatum vestrarum: & auditis vestris paternitatibus, adducemus auctoritates multorum patrum, quæ tamen ad hæc tendunt. Scitis, nos non esse arithmeticos nec [a] artificiosos, vt ex politica dicta in medium adducamus: sed quod cum veritate dicitur, admittimus: quod autem repugnat, reiicimus. ANNO CHRISTI 1438.

[a] Græcus scriptor sic sessione 5. in finem: Rogamus vos vt summatim & per capita responsiones vestras exponatis, scitis nos neque memoria valere, neque diuidendi numerandiq; arte pollere.

CARD. Beatissime pater, deferatur imperatori, qui optat finem imponi. Sed quia symbolum septimi Concilii per eos lectum non habet dogma, Filioque; & nos habemus cum illo verbo; videtur vt ex nostro more legatur, prout habemus.

AND. Annuit papa, vt legeretur: & per scribam nostrum cum dicto dogmate lectum est. quo lecto, cardinalis sic inquit.

CARD. Quia placet, vt breuiter respondeatur & distincte, vt vobis morem geramus, videtur, vt relata per notarios scripta auscultentur.

IMPER. Placet, vt cras XV. hora conueniant.

AND. Quibus expositis, assurreximus cuncti, hora iam vigesimaprima.

NOTÆ AD QVARTAM COLLATIONEM.

[1] *Restitutoriave.*] Voluisset Andreas prius disputari quæstionem, an esset verum, quod Spiritus sanctus a Filio procederet. nam quæstionem, vtrum fuerit licitum addere symbolo, aiebat pertinere ad ius positiuum voluntatis humanæ, & ad remedium restitutorium in pristinum, auferendo illud a symbolo, quod non videbatur necessarium, si dogma esset catholicum. Idem voluisset & Bessarion, vt ipse testatur in opusculo de successu Synodi & processu Spiritus sancti, cap. 2. in fine huius operis exhibito.

[2] *Concilii.*] Actione 7. septimæ Synodi, legitur in symbolo additum, Filioque, tum in Græco, tum in versione Anastasii: quod Iulianus cardinalis hic comprobat ex chronico Martini Poloni in Hadriano papa, dum agit de Constantino & Irene imperatoribus; vbi dicit dogma, Filioque, fuisse in ea Synodo diffinitum. Vide etiam Baronium tom. 9. anno 787. num. 38. id ipsum comprobantem. Sed & tom. 8. anno 680. num. 32. ait Emmanuelem Calecam Græcum aduersus errores Græcorum idipsum ante Concilium Florentinum testatum fuisse. Habetur Emmanuel tom. 14. bibliothecæ veterum patrum ex versione Ambrosii Camald. vbi circa initium primi libri af-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438. firmat, in septima Synodo fuisse diffinitum, & etiam actione 3. fuisse approbatam epistolam Tarasii patriarchæ, in qua asserebat Spiritum sanctum procedere a Patre per Filium. Quæ verba ad eamdem intelligentiam tendere, ac illa, ex Patre Filioque, habetur in diffinitione huius Concilii Florentini; & probat Bessarion in oratione de vnione, & in opusculo ad Alexium, in fine huius operis exhibitis.

[1] *Subscriptionibus.*] Subscriptionibus scilicet, quæ habentur in septima Synodo actione 7. nimirum, vt appareret ex subscriptionibus conformitas ad alios textus eiusdem septimæ Synodi.

COLLATIO QVINTA ET SEXTA.

DIE XX. ET XXV. OCTOBRIS.

Dicta in his duabus collationibus formiter non fuerunt recollecta, & eadem fere replicantur in collatione VIII.

ANDR. Ad hanc quartam colluctationem cum pariter veniſſemus, cunctisve expectantibus, Coloſſenſis ſummo pontifici direxit hæc verba.

COLOSS. Adsit benedictio tua, pater beatissime.

ANDR. Demum verba ad interpretem protulit.

COLOSS. Referam verba in Latino, vt formam seruem: tu autem in Græcum patribus his traduces. Si tamen quid Græce explicare voluero, non adimo mihi facultatem.

INTERPR. In traductione per tuam paternitatem pridie reprehensus extiti, etsi, vt arbitror, minus debite: nolo traducere, nisi Græce prolata, [a] in Latinum; cum ad id Græci fiduciam sumant.

ANDR. Iussit tamen imperator, vt exequeretur vtrumque opus. Cuius iussu, in scabello sedens, paratum se ad vtrumque extunc exhibuit. Cœpit igitur hoc modo hæc collatio. Has tamen duas collationes domini Coloſſenſis non curaui adscribere, quia formiter collectæ non fuere, & quia in octaua collatione ipse eadem omnia repetiit: ideo non fuere hic adscripta, sed ibidem eius dicta videas, vbi declarauit quæ hic [b] expresserat.

[a] Scilicet prolata a Græcis, cum illi in ma fiduciam habeant, quod recte traducã de Græco in Latinum.

[b] Propterea ad intelligentiam dicendorum in collatione 7. sequenti a Nicæno, videnda omnino sunt prius, quæ dicit seu repetit Coloſſenſis in collatione 8. Nam ipse dicit ibi, quod eadem vult repetere. atque ad idem faciunt quæ dicit Fotoliuiensis collatione 10.

COLLATIO SEPTIMA.

ANNO CHRISTI 1438.

KALENDIS NOVEMBRIS.

Vtrum additio, Filioque, ſit deſumpta ab intrinſecis ipſi ſymbolo, vel ab extrinſecis.

AND. NOVEMBRIARVM Kalendarum die ſolita poſt Miſſam conuenientibus cunctis, dicendi per mutuum ſilentium conceſſa licentia, Nicænus ex Græcis ſex tertius verba hæc in medium protulit.

NICÆN. Auditis patienter per vos, reuerendi patres, expoſitis, rationem illis reddituri venimus, ſperantes pari vos patientia audituros. Mutua patientia inter nos caritatem oſtendat, cum ab vno principio inchoamus, ad vnum tendimus, videlicet eccleſiæ vnionem. Morem geramus eccleſiæ, non priuatis affectibus. Reſponſionem veſtram quadripartitam[a] feciſtis, ex quatuor, vt aſſeruiſtis, per nos relatis; & cuilibet reſponſum dediſſe arbitramini, & pro noſtrorum deductorum euitatione, quatuor dicere conati eſtis. Primo, Spiritum ſanctum a Patre & Filio procedere, non eſſe additionem, ſed declarationem. Secundo, quod in ſymbolo liceat primo tradita declarare. Tertio, quod hoc dogma eſt conſonum rationi & patribus eccleſiæ. Vltimo, veritatem cum contineat, quod quilibet Chriſtianus debet amplecti. Duo ex his tetigiſtis in prima veſtra collatione: & in ſecunda collatione cum reſtaret de duobus aliis dicere, vt nobis mos geratur, dixiſtis velle omittere, etſi neceſſaria forent: vobis potius quam nobis geſſiſtis morem. Ex his, ex quibus nobis morem geſſiſtis, agimus gratias, & cum caritate probabimus, ad noſtram propoſitionem duo illa non pertinere. Sed cum de quarto aliqua differentes deducere conati eſtis, veritatem eſſe ab omnibus amplectendam, hæc non abnuimus; cum qui habet ſenſum & obiectum recipit veritatis, & hoc intendat, ad quod noſipſi ſumus ſimul tractaturi. Tertiæ partis, de qua & certa dixiſtis, reſeruabimus, cum de dogmatis veritate tractabimus: quo tempore (Dei gratia) afferemus rationes equidem plurimas. Capiam igitur ex expoſitis per vos, quæ dubium per nos poſitum tangunt; (quid enim expedit de dogmatis veritate diſcuti, ſi etſi verum

[a] Dixi in antecedenti collatione, ad intelligentiam dictorum Beſſarionis in hac collatione omnino legendam eſſe prius collationem 8.

ANNO CHRISTI 1438. adscribere symbolo non licuerit?) Dicimus dogma illud, etsi verum, in symbolo stare non posse. nam & multa necessaria, etsi vera sint, symbolo non fuerunt apposita. Dabimus in cunctis ad breuitatem operam: sed longæ propositioni non potest perfecta breuis esse responsio. Dicam igitur de expositis circa primum, quatenus nostri quæsiti propositum tangunt. In deductione, quod dogma non sit additio, vsi estis syllogismo quodam, cuius syllogismi maiorem capiam, quæ ad propositum facit: deducta vero ad probationem minoris omittam. In probatione huius maioris vsi estis syllogismo quodam alio. Demum approbare conati estis per actus & diffinitiones præteritorum sacrorum Conciliorum, & demum a voce & dictis domini Ephesini: cuius syllogismi forma hæc est. Omne additamentum est extrinsecus, declaratio non est extrinsecus: ergo declaratio non est additamentum. Recipimus istius syllogismi maiorem, quod additamentum sit extrinsecus, licet ad rem, de qua agitur, possemus negare: minorem vero non admittimus, quæ dicit, declarationem non esse extrinsecus, sed de re ipsa. Nam & nos concedemus, declarationem esse positorum, sed non de positis: id est, declaratio est illorum quæ posita sunt, sed non de illis. Omnis enim declaratio, præsertim ista de qua loquimur, ad rationem vel verbum refertur, quæ extra sunt: ad quod verbum vel rationem ita se habet, vt minor propositio ad maiorem, ita declaratio ad rem declaratam. Dicimus Spiritum a Patre procedere: cum vultis inferre, & a Filio, capitis extra, auctoritatem hanc: Quod omnia quæ Patris sunt, sunt Filii. Hæc probatio sumitur ab eo quod extra est. Ratio ergo quæ affirmat minorem, extra sumitur: ergo non sequitur, quod declaratio non sit extrinsecus, sed aliquando sumitur extra, & aliquando non: imo vt plurimum extra sumitur. Deinde habet dictiones, * quæ saltem extra sumuntur: vnde sequitur contrarium eius quod dicitis, quod omnis declaratio non extra sit. Vnde videtur concludi, dicendo, * quod Spiritum procedere ex Filio, etsi declaratio foret, quod extra sumitur. Sed & vos dixistis: Additamentum sit extra, secundum philosophum, & non potest esse idem cum re cui additur. Nam & ipsa nutritio cum sit extrinsecus secundum philosophum, etsi si-

Ioan. 16.

* nempe, Filioque.

* necesse esse dicere,

milis rei cui additur, nunquam additur, nisi similitudinem capiat; & simile non est idem secundum philosophum. Quare cum additamentum duo faciat, primo vt capiat rei cui additur, similitudinem; hæc dictio, Filioque, etsi sit similis rei additæ, habet dissimilitudinem saltem dictionum, habet & similitudinem: ex quibus negari non potest, etsi per modum declarationis veniret, quin sit additio, quæ prohibita videtur, & prohibitum hoc verbum apponi. Cum vero induxistis acta patrum, quibus videntur aliqua declarari, dubium nostrum non tangit. Nam quod aliquid apponatur fidei, hoc nunquam licuit, neque licebit. Exponere vero quæ implicite in sacra scriptura continentur, hoc illis patribus licebat, & etiam in symbolo ponere, non autem sacræ scripturæ quidquam adiungere: postea vero pars istius licentiæ fuit prohibita, vt non addatur in symbolo. Scripturæ sacræ declarationes afferre suis in scriptis, cuilibet est permissum, nec hactenus prohibitum: & hæc ex necessitate facta sunt. Nam cum liceret ad libitum vsque ad tempus secundi œcumenici Concilii vti tali licentia, quia nonnulli vsi sunt tali licentia in proprio malo, præsuppositio patres tertii Concilii, quod talis licentia nil boni operabatur fidelibus, sigillarunt & approbarunt, vt de cetero nulli liceat quidquam addere. Tenere namque quod primi sancti patres credidere, errorem afferre non potest. Quis enim illos de fide non perfecta arguere auderet? Sed per additionem multa possent scandala exoriri fidelibus, etiam per syllabarum immutationem: quod primi patres tertii Concilii prohibuerunt.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Accedat beati Cyrilli epistola [b] quam ad Acacium misit, in qua dicit: Sancta & œcumenica Synodus quæ Ephesi conuenit, prouidit necessario non debere alteram fidei expositionem ad Dei ecclesiam inferri, præter eam quæ iam extabat, quam patres nostri, qui in Spiritu sancto loquebantur, terminarunt. Ex quibus tria principalia sunt notanda. Primo, quod ipsa tertia Synodus prima * prohibuerit additiones, hanc vim importat illud verbum Græcum προωρίσατο. Secundo, quod necessario hoc factum est. Tertio, quod non prohibetur [a] alterius fidei expositio, sed ipsius fidei alia expositio. nam quod contraria dogmata & opiniones non fierent, iam ab initio erat prohibitum. Ad quid

[a] Concilii Ephesini parte 2. actione 6. [b] Concil. Ephes. parte 3. num. 35.

* scilicet inter Synodos.

Id est, prouidit, ex epistola Cyrilli citata.

ANNO CHRISTI 1438. quid hæc tertia Synodus prohibitionem tulit, niſi vt dictionum ſyllabarumve variationem, quod hactenus licuit, prohiberet? Sed & non prohibuerunt, quo minus cuilibet liceret, priuatis codicibus declarare. Nam non curat eccleſia de verbis, quibus priuatim quiſque Deum cognoſcat, dummodo vnus ſit finis. Cura adhibita eſt ſymbolo communis fidei, in quo omnes baptizabantur, vt ſtet immutabile: & ſemet prohibuerunt patres etiam verbis, verbum θεοτόκος, videlicet Dei genitricem nolentes in ſymbolo addere, etſi neceſſarium videretur. Et licet non fuiſſet niſi declaratio expreſſorum, cum verba hæc, videlicet, Filium deſcendiſſe de cælis, conſubſtantialem Patri, & incarnatum eſſe ex virgine, hanc declarationem expoſcerent[a]. Et ſi diceretis ex eo non fuiſſe additum, quia manifeſte continebatur in ſymbolo; multa alia quæ non ita aperte continebantur, nullatenus fuere appoſita, vt vox & ipſa vnio in perſona Filii Dei ad noſtram naturam, de qua patres tertiæ Synodi. Et Filium Dei, & Verbum poſt vnionem duas ſortitum eſſe naturas, de quibus patres quarti Concilii. Et quod duas in ſe ſeruauerit operationes & voluntates naturales, de quibus conſiderationes patrum ſextæ Synodi. Hæc in ſymbolo minime adiecta ſunt: ſiue adiicienda clara forent, ſiue obſcura, patres abſtinuerunt ab adiectione in ſymbolo. Hoc apertiſſime demonſtrant omnia ſancta Concilia, quæ tertium Concilium ſecuta ſunt, nil addi voluiſſe. Et ſi quid dicitis de varietate librorum, alio loco deducetur[1] ſeptimum ſacrum Concilium præcedentia ſecutum. Et cum dicitis Paulum apoſtolum ante tertium Concilium prohibuiſſe aliam edi fidem, fateor; ſed hoc non facit patribus præiudicium. Nam Paulus de alia fide mentionem facit: aliam fidem patres non expoſuerunt, nec eis vllatenus licuiſſet. Et cum beatus Gregorius Theologus[b] dicat, idem tenere, quod patres Nicææ, licet declararet quæ per illos non tam clare promulgata fuerant; dico hoc factum ante prohibitionem. Quare nil ad ea quæ poſtea facta ſunt. Sed ſi poſt prohibitionem quid factum eſt, oſtendite: ſi omnino quid fuerit additum, & nos ſequemur. Et hoc nullatenus factum eſt, clamant patrum opera, ſole clarius conſonant operibus rationes. Communis eſt Chri-

[a] Nimirum eſſe Dei genitricem.

Galat. 1.

[b] Initio epiſtolæ 2. ad Cledonium, quæ eſt 52. inter orationes in fine tomi 1. editionis Pariſienſis.

ANNO CHRISTI 1438.

ſtianorum poſſeſſio ſymbolum. Et licet Gregorius [a] Theologus dicat, diuerſitatem ſyllabarum, eodem dato ſenſu, non afferre nouitatem, loquitur de ſignificantibus rem eamdem, & quæ de vno & eodem prædicentur ſubiecto, vt quatuor, bis, duo, aut rectum dicere, non obliquum, ſed in re noſtra diuerſum eſt. nam ad varias dictiones ſunt varii ſenſus. Alia namque eſt perſona Patris, alia Filii. Secundo cum dicitis, Græcos diuerſis ſyllabis ac Latinos proferre ſymbolum: dicimus in noſtra difficultate non ſolum varias voces & dictiones, imo varium ſenſum & differentem ſententiam vniuſcuiuſque verbi eſſe. Nam dicere, quod Spiritus ſanctus a Patre procedat, oratio vna eſt: quod vero a Patre & Filio, duæ ſunt quæ copulantur in vna. quare habent duas rationes oppoſitas: vna earum eſt falſa, videlicet: Spiritus non procedit a Patre; alia, non procedit a Filio: & hanc veram nos eſſe dicimus, vos contra. Non ſunt ſolum verba variis vocibus idem ſignificantia. Clarum eſt in Latino idem eſſe, bonus dies, & καλὴ ἡμέρα in Græco: vnde vocum varietas in hoc non inducit diuerſitatem; & in hoc fuerat inter nos concordia, vt quilibet ſuo idiomate fidem proferret. Res addita non idem ſonans differentiam facit, & non tantum a nobis ad Latinos, ſed & inter nos, ſi quis ex noſtris id Græce proferret. Et cum pro tertio dixiſtis, principia ac dignitates cuiuſlibet artis potentes habere omnia quæ ſequuntur, adiicientes, quod progredientes ab ipſis principiis, facillime oſtendetis eſſe neceſſarium dicere, Spiritum etiam a Filio procedere: & ſequeretur hoc ex principiis communibus nobis & vobis. Cum hæc probabitis, regratiabimur vobis: ſed nos non apponemus hæc ipſis principiis. nam hoc vniuerſaliter impoſſibile eſt in omnibus principiis vniuerſalium rerum, maxime fidei, de qua nunc ſermo eſt. Nam principia, & quæ poſt, in multis diſcreta ſunt, & forte in omnibus. Nam principium, vniuerſale; quæ ſequuntur, particularia: & principium eſt quod demonſtrat, quæ ſequuntur ſunt quæ demonſtrantur: principium eſt propoſitionis, quæ ſequuntur ſunt concluſiones. Quonam modo vniuerſalia particularia fiant, & demonſtrantia, quæ demonſtrata ſunt. vnde quod principia contineant quæ ſequuntur, neceſſarium eſt: ſed

[a] Oratione in ſancta lumina, id eſt, de Epiphania, quæ eſt 39. editionis Pariſienſis.

ANNO CHRISTI 1438. quod addatur principiis, non est necessarium: & tunc longe difficilius, si qua prohibitio esset, quæ hoc inhiberet, vt in casu nostro, maxime cum multa alia quæ vera sunt, & insunt principiis, attamen addita non sunt. Nam omnia dogmata fidei Christianæ in principiis scripturæ insunt: nihilo minus non voluerunt, vt quid fuerit adiectum.

Cum dicitis, quod cum Dei ecclesia vna sit, oportet vnam semper habere potestatem. Dicimus, quod etiamsi vna sit ecclesiæ potestas, habet tamen seruare immutabilia, quæ per præcedentes fuere tradita: & hac data immutabilitate in rebus vniformiter determinabilibus, firmatur, vnam esse semper ecclesiæ auctoritatem. Alio namque modo ecclesia seipsam euerteret. Datus est modus, vt occurrentibus obuietur priuatis literis. sic factum est per Tarasium & Agathonem. Vltimo, decem particulas tetigistis, quæ id continent quod expressum est, licet quædam clarius habebant. Admirabamini in primo, quod Nicæni Concilii symbolum attulerimus. Dicimus, necessitate quadam hoc factum, vt, illo lecto, videretur facta prohibitio in tertia Synodo.

AND. Quæsitum est a Nicæno loquente, si symbolum secundæ Synodi [1] lectum fuit in tertia: qui respondit.

NICÆN. Primum tantummodo lectum extitit: ambo autem asseruimus lecta virtualiter, primi lectione. Secundo dixistis, patrum prohibitiones referri ad alterius fidei expositionem, non ad declarationem prohibitam: hæc tamen satis operationibus patrum comprobatur, etiam declarationem prohibitam. Tertio arguistis ab ipsis principiis & dignitatibus; vltra iam relata, dicimus: non necessario sequitur quod vultis a principiis introducere. Nam nullum principium alicuius disciplinæ seu artis potest recipere conclusionem in ipso principio: potest bene esse causa conclusionis. Nam multæ declarationes necesse fuere theologiæ; tamen non fuerunt adiectæ principiis: ergo non semper addenda principiis declaratio. Ergo cum additio non fiat principiis sacræ scripturæ, nec symbolo; [2] & remoueatur vestra additio, cum pariter concurrant sacra scriptura & symbolum. Admittimus quod dicitis, omnia sequentia tertium Concilium referri

[1] Subintelligen. debet fieri, ergo remoueatur, &c.

ad ipſum Concilium: non tamen tertium Concilium poteſt eſſe expoſitio ceterorum, cum ſequentia præcedentium ſint declaratiua vt plurimum. Stemus igitur expoſitoribus Cyrillo & Agathoni, qui tertium declararunt Concilium. Cum ergo tertio Concilio neceſſitas immineret, ipſi ſancti patres illam prohibitionem expoſuerunt, vt Cyrillus expreſſe declarat. Clarum eſt, quod & aliis Conciliis tale fuit propoſitum, quod opere demonſtrarunt. Dimittemus alia ad futurum conuentum, vt ſimiliter nobis concertantibus, vnus alteri occurrat. Sic ex patribus veſtris qui ſe obtulit mecum ſpecialiter concertare, præparet ſe in ſecundo conuentu. ANNO CHRISTI 1438.

AND. His dictis, pariter aſſurreximus omnes hora XXI. diei.

NOTÆ AD SEPTIMAM COLLATIONEM.

[1] *Similitudinem.*] Clarius ex Græco ſcriptore ſeſſione octaua ſic: *Alimentum enim cum ſit extrinſecus, eſt tamen etiam ex ſimilibus. factum enim ſimile additur: nec addi aliter poteſt, niſi fiat ſimile. Cum ergo additamentum hæc duo habeat, vt ſit extrinſecus & ex ſimilibus, videntur ſecundum vtrumque conuenire ea quæ adduntur, & id de quo agimus, nempe quod dicitur, Spiritum ſanctum etiam ex Filio procedere. Habet enim hoc ſimile quiddam per vos, & quiddam diſſimile: ſimile quidem per vos, quatenus in eumdem coincidit ſenſum: diſſimile vero, quatenus ſaltem voces inferunt quid extrinſecus.* Hæc ille.

[2] *Alterius.*] Id eſt, non prohibentur expoſitiones aliorum dogmatum fidei, ſed expoſitio ipſius fidei & ſymboli inſerta in ipſo ſymbolo hoc prohibetur: & ſtatim occurrit tacitæ obiectioni, quod prohibetur inſeri dogma contrarium, non explicatio eius quod ineſt. Reſpondit, quod contraria dogmata iam erant prohibita: ergo noua prohibitio refertur etiam ad expoſitionem eiuſdem ſymboli, etiam per additionem verbi ad maiorem explicationem.

[3] *Septimum.*] Supra enim collatione tertia Iulianus cardinalis adduxerat ſeptimum Concilium, in quo erat additum in ſymbolo, Filioque.

[4] *Lectum.*] Plura enim fuerunt addita a ſecundo Concilio in ſymbolo Nicæno, & tamen tertium Concilium prohibitionem fecit, ne adderetur Nicæno. ergo intelligit de additione ſenſus contrarii, non explicationis. Vide in collatione ſequenti.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438.

COLLATIO OCTAVA.

DIE IV. NOVEMBRIS.

Discutiuntur prohibitiones patrum & Conciliorum, de non addendo aliquid symbolo & diffinitionibus fidei; & quod additio, Filioque, sit declaratio.

AND. CVM sacrum consistorium post exhibitas preces Missarumve solennia conuenisset, facto silentio, Nicænus qui pridie sermonem fecerat, his verbis prosecutus est.

NICÆN. Cum nos optima responsa reddiderimus ad plura per paternitates vestras exposita, quædam nos propter horæ breuitatem omisimus, quæ tamen virtute & potentia in dictis continentur. Sunt autem ex [a] vestris, quæ responsa requirunt. Etenim dixistis, [b] mouere fidem per symbolum aliud esse quam declarare; & quod Agatho extendit & auxit in expositione quam fecit de fide, [c] & quod vox ipsa θεοτόκος, videlicet Dei genitrix, non necessario debebat apponi; [d] & quod sancta Romana ecclesia hæc fecerat, mota auctoritate patrum & sanctorum ecclesiæ, necessitate coacta & sua auctoritate, quam in huiusmodi rebus habet. Ad primum dicimus, verbum, *mouere*, non habere sensum illum quem creditis. Nam sequitur post, [e] non esse licitum addere nec verbum, nec dictionem, nec syllabam: & opere comprobantur. nam vrgentibus necessitatibus vt declarationes fierent, nullas declarationes fecere. Quod autem beatus Agatho [f] dicat, quod verbis & sensu debeat seruari integritas fidei, nos non intelligimus vt vos; sed intelligimus, vniuersaliter prohiberi vniuersam mutationem. Hoc clare colligitur ex his quæ supponit Agatho: nec etiam minuit, nec auxit, nec immutauit quæ sunt fidei. subsequenter & recte ponit, eamdem fidem verbo & sensu debere seruari. Quoniam vero auctioni, vel minuitioni, vel immutationi verborum & dictionum prohibitionem imponit, videtur ipse esse sententiæ vt nos: & quod ipse aliquam sui expositionem addit, non facit ad nostram quæstionem, cum nunquam prohibitum est, nec erit, priuatam & particularem fidei expositionem particularibus & diuersis fieri verbis; at disciplinam

[a] Scilicet, dictis.

[b] Id est, addere declarationem in symbolo nō est mouere seu cōtrariari fidei in symbolo.

[c] In sua epist. relata in 6. Synodo actione 4. quam infra pondetat Coloss. 6.

[d] In symbolo scilicet: & ideo quamuis diffinita in 3. Synodo, non tamen addita fuit symbolo, prout necessitate cogente fuit additum, Filioque.

[e] In verbis scilicet prohibitionis factæ in 3. Synodo part. 2. actione 6.

[f] In sua epistola relata in 6. Synodo actione 4.

ipsam fidei & symbolum in omnibus immutabile permanere debere, vt ipse Agatho expresse insinuat. Cum dixistis verbum θεοτόκος, id est Dei genitrix, non omnino fuisse necessarium poni: nescimus quo pacto hoc factum sit. si non erat necessarium, non debebat vsquequaque diffiniri; & frustra tot patres solenniter de eo dubitassent, & superflue alibi fuisset additum[a]. Si vero necessarium extitit, militat nostra sententia. Quod dicitis, necessitate factam additionem per Romanam sanctam ecclesiam, & auctoritate sanctorum, vtrum sancta Romana ecclesia auctoritate sanctorum mota fuerit, in aliis videbitur disputationibus, & in sequentibus erit cogitatio. Si vero auctoritate propria, aut necessitate mota fuerit: dicimus, quod necessitas nullo modo[b] est impedimento diffinitionibus patrum, cum nulla videatur excepta; & suo tempore cum caritate petemus, qualis fuit illa[c] necessitas. Verum de auctoritate Romanæ ecclesiæ multa haberemus dicere, nisi aliud esset propositum nostrum. Nam scimus & cognoscimus quousque se talis extendat: primitus autem volumus vos scire, quod talem licentiam, vt in symbolo quid addatur, excipimus, & ab œcumenica Synodo, & ab vniuersali ecclesia, nedum a Romana, & cum ab vniuersali ecclesia excipimus. Ergo nec Romana potest, nec hoc nos facimus, sed patres fecere in diffinitionibus eorumdem. Hoc diximus ad vestra proposita, non his solis inniti volentes, sed aliis suis loco & tempore deducendis. Dicimus igitur, diffinitiones patrum ad quamcumque declarationem extendi: & cum audimus patres dicentes: Nulli licet addere, vel minuere: intelligimus ad syllabam dictionemque. Ad ista facimus testimonia sanctorum patrum operasse. Quærimus, si diffinitiones & prohibitiones in illis contentæ referant se ad symbolum, vel non.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Scilicet in diffinitione extra symbolum.

[b] Id est, nullo modo necessitas impedit, quin obseruetur diffinitio de non addendo aliquid in symbolo, cum nulla necessitate excepta fuerit diffinitum, vt non addatur.

[c] Propter quam scilicet non solum diffiniuit, sed etiam in symbolo apposuit.

AND. His expositis, silentium factum est: intuentibusque nostris sex, ab eisdem quæsitum, pariter allocuti sunt. Conuocatisque cardinalibus, qui suo loco sedebant, pariter & cardinales & deputati sex ad summum pontificem ad tribunal eiusdem accesserunt, cunctique pariter allocuti sunt. Omnes rem quidem in fidei esse facto, professi sunt: tam mature grauiterque cuncta fecere.

LVD. Quid demum secutum est?

ANNO CHRISTI 1438. AND. Reuersi sunt sex deputati ad constitutum locum. Demum cardinalis, qui inter eos primus fuerat, sic inquit.

CARD. De mandato sanctissimi domini nostri aliqua referam. Sacer hic cœtus, quæ & hodie & pridie retulistis, audiuit. Conueneramus, vt dicenda scripto ederentur. Quare vt forma seruetur, conueniant qui scripserunt, & de scriptis conueniant: & demum conuenientes plenum & pertinens recipietis responsum; & nunc etiam quæsito vestro responsum damus hoc modo. Ex verbis vestris, expositis gestis tertii Concilii, patres legerunt Nicænum symbolum, epistolam Cyrilli ad Nestorium, blasphemias Nestorii, symbolum Nestorii, Tarasii, auctoritates ceterorum sanctorum, cum aliquibus fidei diffinitionibus. postea sequitur: [a] Nulli liceat aliam fidem proferre vel exponere, &c. quam illa, quæ a patribus in Nicæa conuentis expositа.

[a] Concilii Ephesini parte 2. actione 6.

[1] Dicimus prohibitionem referri ad omnia quæ fuere in Nicæa expositа, & quod non magis ad symbolum, quam ad alias diffinitiones respicit. Vos tamen, patres, aliqua patienter audiatis dicēda per dominum Colossensem.

AND. Antequam Colossensis verba faceret, cardinalis petiit a Græcis, vt acta Calchedonensis Synodi exhiberent. Qui Græci responderunt, non habere integram Synodum. Tunc cardinalis dixit, libros debere portari. Papa demum annuente, Colossensis his verbis allocutus est.

COLOSS. Quædam diebus his per vos repetita sunt, quæ iudicio meo & collegarum non videntur stare eo ordine quo dicta sunt. Præterea cum quædam firmissima sententia confirmassem & ostendissem, vos alio sensu declarastis, & plane quædam negastis. Verum cum omnia talia maxime conducant ad præsens nostrum certamen, patiamini, obsecro, patres optimi, vt ipsa paululum repetam, & meam sententiam dicam, vestramque repellam. Illud in primis proferam, illam vestram exhortationem sanctam, cum vnus & idem sit ambobus finis, oportere patientia vti & modestia; memoriæ sit, idve & vos faciatis: illud addens, vt quæ simplici animo & recto corde dicuntur, non sinistra intelligentia assumantur, quia & nos & idem fecimus, & quædam, etsi sono asperrima visa sunt,

æquo tolerauimus animo, & in futurum faciemus. hoc facto caritas inuiolata manebit, & finis quæsitus assequetur. Voluistis, patres, repetere a me dicta: non tamen repetistis eodem ordine nec sententia; cum vestrum problema fuisset, quomodo sancta Romana ecclesia fecerit rem prohibitam, & quomodo illi licuit. Dixi ad hoc, quod non fuerit additio, quod non fuerit prohibitum, quod fuerit verum, quod impellente maxima necessitate, quod esset manifesta veritas in ecclesia Dei, & quod oportebat id fieri per Romanum pontificem, ad cuius officium specialiter ista spectare noscuntur: ex quibus concluſi, fuisse omnino licitum Romanæ ecclesiæ illam declarationem facere. Repetitio vestra nec ipsum ordinem seruauit, nec sententiam. Quare oportet in præsenti de hoc facere specialem mentionem. In secundo passu dixistis, [a] tertiam particulam nos sponte nostra omisisse, cum fuerimus auditi [b] ad nutum. Nonne expositum patet? Nonne dominus Nicænus dixit, quod quæ dicebantur, non [c] tangebant quæsitum, & quod eis non intendebatis dare responsum? Quid restabat, nisi de ea re tacere? Quid effundere verba vobis non audientibus? Et inuiti venimus ad silentium partis illius, & certe satis mœsti. Ex illius enim partis probatione facile erat probare, fuisse licitum Romanæ ecclesiæ facere declarationes. Hæc volui repetere, vt constet omnibus, cuius causa pars illa fuit omissa. Et cum voluistis cuidam nostro syllogismo dare responsum, aliter adduxistis. Nos hac argumentatione vsi sumus: Nulla expositio vel declaratio alicuius dictionis est additio: sed dicere Spiritum sanctum procedere a Filio, est explicatio contentorum in primo: ergo non est additio. Vos replicando [c] dixistis: Omnis additio fit ab extrinseco: ergo expositio non est additio.

Anno Christi 1438.

[a] Quod scilicet esset manifesta veritas in ecclesia Dei.

[b] Ad arbitrium scilicet & voluntatem nostram.

[c] Meum scilicet argumentum.

AND. His expositis, Nicænus hæc dixit.

NICÆN. [d] Dico, quod omnia per vos dicta habent responsionem congruam. De hoc syllogismo miramur, cum omnia scripta sint quæ diximus: non prætermisimus syllogismum de quo verbum facitis, sed venimus occurrentes syllogismo, quo vsi estis primum syllogismum probare.

[d] *id est*. Dico quod omnibus per vos dictis dedimus congruas responsiones. Ex scriptis apparet, quod non prætermisi syllogismum, quo dicitis probare, primo, Filioque esse explicationem; secundo, explicationem non esse additionẽ. Huic argumento, quo vsi estis ad primam propositionem probandam, ego occurri.

COLOSS. Ego illo syllogismo non vsus sum, quod dicitis: verum est, quod ad confirmationem maioris propositæ præmisi hoc, quod omnis additio fit ab extrinseco: nec

vsus

ANNO CHRISTI 1438. vsus sum syllogismo, sed similitudine, philosophorum doctrina dicentium debere esse similitudines breues, quia similitudo habet conuenientiam & disconuenientiam. Hoc habeo ex doctrina vestræ Græciæ.

NICÆN. Dicat paternitas vestra, vt placet, & potestis dicere. Sed quæ diximus, scripta sunt, & auscultauimus cuncta, & ex illis responsionem cepimus.

COLOSS. Veniamus ad alia. Ego dicebam, quod dogma, Filioque, comprehenditur in verbo, Patre. Paternitas vestra respondit, quod medium, quo illud probabatur, capiebatur extrinsecus, videlicet assumptione huius, quod quæcumque habet Pater, habet Filius: asserentes hoc extrinsecus esse. Sed sciendum quid in disciplina dicatur extrinsecus,& secundum philosophos,& maxime Aristotelem. Illud in disciplina extrinsecus dicitur, quod non subiicitur subiecto eiusdem scientiæ,nec partem eamdem, nec proprietatem, nec passionem habet: sicut si diceremus, arithmeticam distare a philosophia naturali, & astrologiam a morali, in quibus subiecta distinguuntur. Alio modo dicitur extrinsecus,quod non est in eadem voce: vt procedere Spiritum a Filio, est vocis alterius dictionis & sensus. Ignoro quomodo capiatur extrinsecus per vos. Si extrinsecus capitis, vt dicatur non esse vnum subiectum in vno, & alio problematum, videatis, an sane sit dictum, sequeretur maximum inconueniens contra fidem. nam sequeretur aliam esse fidem euangeliorum a symbolo. Secundo, quod propositio illa: Quæcumque habet Pater, &c. non sequeretur ex[a] symboli disciplina. In disciplinis cunctis, esse, quod est vnius disciplinæ subiectum, non potest probare aliam proprietatem alicuius subiecti alterius disciplinæ. Si ergo vox hæc, Saluatoris, esset alterius obiecti, nihil concluderetur per exposita in symbolo. Hoc quam alienum sit a fide Christiana, paternitates vestræ vident. Et certe quod est præcipuum in fide, vel immediate a primis principiis, non potest dici extraneum, vel alienum. Nonne sumitur a doctrina euangelii? ergo euangelium est principium ad ea quæ sunt in symbolo: ergo est proprium principium, non alienum, & non extrinsecus. Hoc clarum est, euangelium esse symboli principium, quia apostoli exequi volentes Dei præceptum, vt omni

[a] Post ex, supplendum ea, vt sensus sit: Non sequeretur ex ea propositione Saluatoris. Ioan. 16. *Quæcumque habet Pater, mea sunt:* tam quam ex principio, doctrina & disciplina symboli, vt statim se declarat Colossensis.

creaturæ euangelium prædicarent, vt pariter in euange- ANNO CHRISTI 1438.
lizando conuenirent, ex euangelio fecerunt ſymbolum, quod dicitur apoſtolorum. Sequitur ergo, quod verba euangelii non poſſunt dici extrinſecus a ſymbolo, intelligendo extrinſecum a ſenſu. Neceſſe eſt ergo quod extrinſecus intellexeritis ſecundo modo, videlicet quod non eſt ex voce propria, prout in ſymbolo ponitur. Sed ex hoc ſequitur inconueniens aliud, quod ſymbolum factum ex fide [a] Chriſti, factum ſit per additionem: quod vos negatis. Nil etiam eſt in ſymbolo poſitum per Concilia, quod [*] immediate reperiatur in ſymbolo apoſtolorum. Nicænum Concilium declarauit conſubſtantialem, quod non inueniebatur in ſymbolo quoad verba, nec ſequebatur immediate ex aliquo poſito in ſymbolo. Nam ſi ex aliquo ſequeretur, ex illo ſumeretur, a Patre genitum: ſed ex hoc non ſequitur abſolute, quia Arius dicebat: Dato quod Pater Filium genuerit, non ſequitur ergo conſubſtantialis. Nam ſol hominem generat, non tamen ſubſtantiam cum homine communicat: non ſequitur, genitus a Patre; ergo conſubſtantialis. Oportet doctrinam euangelii capere, illam videlicet: *Ego & Pater vnum ſumus.* ex qua concluditur conſubſtantialitas. Sed talis modus dicendi, ſecundum vos, extrinſecus venit: ergo eſt additio. Hoc idem in Conſtantinopolitano ſymbolo. Nam dicere Spiritum ſanctum dominum & viuificantem, cum non fuerat vox talis in ſymbolo, nec ex aliquo immediato ſequitur, cum non inferatur Spiritus: ergo dominus. Tamen patres illi concluſerunt dominum & viuificantem eſſe, ex euangelio rem ipſam ſumentes, aut ex principiis primis: & tamen ſecundum vos ſequeretur eſſe per additamentum. Et quia quod ſequitur per additamentum, eſt aliud quam principium, quomodo ſaluabimus Epheſini dictum, qui interrogatus a nobis, cur de Conſtantinopolitano ſymbolo mentio facta non extitit, dixit, & recte, quia idem erat. quæ quidem veritas ſtare non poſſet, ſi dicatur extrinſecus illud, quo mediante, aliquid inducitur declarationis in ſymbolo. Aduertite quæſo inconueniens, quod in tota philoſophia daretur ex hoc, cum in omni ſcientia contingit fieri demonſtrationes, quæ fiunt per quod eſt eſſe rei, demonſtrando proprietatem de proprio ſubiecto: & cum tale

[a] ſcilicet, ex fide tradita per Chriſtum in euangelio.

[*] *id eſt*, explicite

Ioan. 10.

ANNO CHRISTI 1438.

quod quid est esse rei, nec in voce conuenit cum subiecto, nec in prædicato, nec in conceptu, vt Aristoteles 7. metaphysicorum probat, sequitur hoc inconueniens in philosophia, quod proprietas alicuius subiecti fiet per extrinsecum, & in esse subiecto per extrinsecum: quod tamen falsum est, & arbitror vos non negare doctrinam sanctorum, eorum maxime, qui approbati sunt per Concilia: cum de fide & religione Christiana quid docent, nil docent quod sit extrinsecum a fide. Nam cum doctrina Christianorum theologiæ subsit, cum allegatur quis doctor, pertinentissime allegatur: & nullatenus alienus a doctorum illorum numero est beatus Basilius, qui scribens ad fratrem Gregorium Nyssenum [a] dicit: Quicumque intelligit Spiritum, intelligit & similiter comprehendit illum ex quo est: intellecto Spiritu, intelligitur & ille cuius Spiritus est, & quia Christi est Spiritus [b]: & cum intelligitur Spiritus in symbolo, intelligitur Filius [c]. Ex hoc datur intelligi, quod auctoritas illa Saluatoris, *Quæcumque habet Pater*, &c. non dicitur quid extrinsecus continere: alias sequeretur, quod omnia illa quibus vsi sunt patres in declaratione symboli, essent additiones: & cum illæ additiones non prohibuerint, quod non dicatur vnum & idem symbolum, cur in casu nostro non dicimus, dicere Spiritum procedere a Filio, intelligi illico ex quo procedit a Patre [d]? Nec est necessarium, cum dicitur quod aliquid includitur in alio, quod debeat esse idem penitus: imo sæpe contingit, quod conueniunt in vno, & disconueniunt in alio, vt genus cum specie: & licet explicans species, aliam vocem habet, nemo philosophus diceret, additiones esse genus & species correlatiuas, & econtra, si se habent, quod vno posito, aliud intelligatur, & nihilo minus illa distinguuntur numero, specie, vocabulis. Cum ergo in casu nostro res vnius substantiæ sint omnino eædem, præterquam proprietates constitutiuæ: non est dicere habere quid extrinsecus, si inferatur vnum ex altero. Dico igitur ex his, propositionem declarantem Spiritum sanctum procedere a Filio, nullatenus extrinsecum posse dici, si ex verbis Christi illud suscipitur. Et cum admirationem suscipitis, quia diximus ex theologiæ principiis sequi, Spiritum sanctum a Filio procedere, minime mirandum est: sed nos

[a] Epist. 43. circa medium.

[b] Et quia Christi est Spiritus. hucusque verba Basilii.

[c] a quo scilicet procedit. *Ioan. 16.*

[d] Quia procedendo a Patre, habet omnia quæ habet Pater: sed Pater habet quod procedat ab eo Spiritus, ergo hoc idem habet & Filius.

ANNO CHRISTI 1438.

ipsos admirari conuenit, si admirationem suscipitis. Nam hoc solo breui discursu luce clarius patet; quæcumque habet Pater, habet Filius: sed procedere Spiritum habet Pater; habet ergo & Filius. Syllogismus hic est in prima figura & tertio modo: antecedens & maior concessa est, & est Ioannis 16.

NICÆN. Auctoritatem Ioannis admittimus, sed quod reducatur ad sensum quem dicitis, dicimus vos dicere.

COLOSS. Si syllogismus admittitur, consequentia negari non potest.

NICÆN. Dicite quid placet, quia ad ea non respondebimus, quæ ad conclusionem præsentem non faciunt: sed profitemur hoc, hoc modo nunquam ad conclusionem venturos. Nos quidem patienter audiemus exposita, quousque ad propositum veniatis.

COLOSS. Nonne quæ retuli, Saluatoris verba sunt, & minor per euangelicum textum comprobatur? Ergo argumentum concludit per fidem. Nisi vos huiusmodi principia negare velitis, luculenter ostendam, quæ dicta sunt, rem de qua agitur, pertinenter concernere.

NICÆN. Dicite prout placet: sed rogamus, verbis honestis, nec asseratis nos fidei principium negare.

[a] Paulo ante hac ipsa collatione.

COLOSS. Cum vos audierim dixisse, gratias nobis [a] acturos, si a principiis fidei Spiritum a Filio procedere demonstrarem; desideraui id agere, vt condignas rependeretis grates.

NICÆN. Id diximus; sed suo tempore id petiuimus reseruari; rationi consonum est vt seruetur.

COLOSS. Dicam quæ vestro iudicio pertinentia sunt, & liberum est respondere quod veritatem detegit. Dicit & ipse Saluator a se procedere. Nam nil est aliud euangelicum illud, *Ex meo accipiet*, nisi Spiritum ex eo procedere, beato Epiphanio teste, cuius verba sunt hæc. *Ioan. 16.*

Hic desunt breues quædam auctoritates sancti Epiphanii [b].

[b] Clarissime id probat sanctus Epiphanius adu. hæres. lib. 3. hær. 74. alias 74. a num. 7. ad 10. vnde videntur desumptæ fuisse auctoritates, quæ hic desunt.

Et cum asseruistis, quod sicut conclusiones non addantur principiis, sic nec hæc additio fiet symbolo: dicimus quod absolute verum non est, quod principiis conclusiones non addantur, quoniam in vna disciplina ve-

ANNO CHRISTI 1438. niunt multiplicia principia, aliqua quæ non probantur in illa, vel quia per se nota sunt, vt in metaphysica; vel quia in alia doctrina probantur. Sunt alia quæ possunt demonstrari, & hæc possunt esse principia & conclusiones, vt in morali philosophia.

AND. His expositis, silentium factum est, & dominus cardinalis sic inquit.

CARD. Hora iam surgendi est, ac nocti parendi: vestro quæsito responsum dedimus. Dominus Colossensis non vt expositis responderet, hæc retulit quæ audistis: sed quia videbatur eidem aliter vos sumpsisse quæ dixerat, quam videretur expediens; visum est, vt ipse se declararet. Restat, vt scriptores conueniant ad diem Sabbati pro responsione nostra recipienda.

NICÆN. Dicimus, & dicemus vestræ paternitati, quod quæstio nostra in duobus consistit. Primo, si vestrum dogma verum sit, vel non; & veritate inuenta, an symbolo addi licuerit. Omnibus quidem notum est, vltimum præcedere primum. nam & dato dogmate vero, dicimus addere non licuisse. Modus discussionis habitus longus est: videtur omissa discussione veritatis dogmatis, vt ad rem propositam veniamus; hoc videtur expediens isti rei. Nam ad ea quæ dicta sunt, non videtur satisfactum, nec interrogationi nostræ responsum.

CARD. Non pertinenter & bene quæsito dedi responsum?

NICÆN. Non expectauimus vestræ paternitatis responsionem[a], satisfactionem quæsiti, & illa audita, quæ intendimus comprobare, si verba domini Colossensis impedimento non fuissent.

CARD. Duabus diebus cum orationem feceritis, quod ad interrogationem vnam perturbaretur dicendi modus[b], vel alteraretur data dicendi forma, iustum non est; die Sabbati respondebitur per vos expositis, demumve paritate seruata, ad breuia quæsita breuia responsa dentur.

AND. Hora iam 22. his expositis assurreximus cuncti.

[a] Loquitur de responsione data supra a cardinali, de qua plura dicimus in 1. nota huius collationis, quam voluisset Nicænus in hac eadē collatione discuti: cui optime respōdet cardinalis, quod propter eius interrogationem nō erat modus dicendi perturbandus.

[b] Duabus diebus fuerant dicta plura de processione Spiritus sancti: necesse fuit quod super his aliqua diceret Colossensis iuxta formam conuentam, non autem hæc omittere propter interrogationem supra factam a Nicæno, de qua in prima nota huius collationis dicimus.

NOTÆ AD OCTAVAM COLLATIONEM.

[1] *Dicimus.*] Vides lector, quod cardinalis immediate & directe responder quæsito Nicæni clare & breuiter; noluit autem responsio-

nem suam dilatare in hac collatione, quia prius voluit Colossensem respondere ad dicta a Græcis in prioribus collationibus, dicens hic, vt iterum replicat in fine huius collationis, suam responsionem ad quæsitum Nicæni dilatandam fore & probandam, vt re vera præstitit Foroliuiensis in sequenti collatione, & ipse cardinalis collatione decima & duodecima, vbi incipit; *Notetis:* & 13. vbi incipit; *Ego allego*: demonstrando quod additio prohibita refertur ad omnes diffinitiones, quia prohibetur solum dogma contrarium fidei, non autem declaratio: quia tunc non est additio, sed maior extensio. At vero Græcus scriptor, vel eius scriptorum corruptor, sessione nona, quæ huic collationi correspondet, post consultationem deputatorum cum summo pontifice, non refert responsionem cardinalis quæsito Nicæni, neque promissionem eiusdem de eadem responsione comprobanda in sequentibus: sed dicit, *nullam datam responsionem quæsito Nicæni, & Colossensem euagatum extra propositum: quia*, inquit, *non suppetebant illi aptæ responsiones*. Sic scriptor mutilus, vel eius scriptorum corruptor, & iudex non constitutus. ANNO CHRISTI 1438.

Hanc cardinalis responsionem, vt optimam, inseruit postea Bessarion in opusculo ad Lascharim cap. 3. in fine huius operis exhibito.

Hinc apparet non esse plenam fidem adhibendam eidem scriptori, vel eius scriptorum corruptori, dum sessione sexta perbreuem & insufficientem eiusdem cardinalis Cæsarini refert responsionem ad dicta Ephesini improbantis octauam œcumenicam Synodum, in qua Photius schismaticus eius antesignanus fuerat condemnatus, quam ampliorem & fortiorem optasset Baronius tom. 10. anno 869. num. 61. Quamuis alio etiam ex capite excusari possit cardinalis, vt idem ipse ibidem innuit. non enim tempus erat, vel opportunitas disputandi de octaua Synodo, sed de additione, Filioque, in symbolo.

[a] *Tangebant.*] Græci enim, vt supra, institerunt, vt prius ageretur, vtrum fuerit licitum addere symbolo, quam vtrum sit vera propositio, ex Patre Filioque: & resistebant, vt de hoc ageretur.

COLLATIO NONA.

DIE VIII. NOVEMBRIS.

Additionem, Filioque, non esse vere & proprie additionem, neque esse prohibitam.

AND. CONVENERAT cœtus sacer, cunctisque expectantibus, quæ exponeret episcopus Foroliuiensis ex Latinis deputatus tertius, his verbis exorsus est.

FOROLIV. Ad ea quæ dicta sunt per nos, reuerendissimi patres orientales, primo per modum præambuli tria per vos proposita commemorabo. Audiuimus ab initio vestræ collocutionis dicentes, non debere nos huic rei in-

ANNO CHRISTI 1438.

sistere, aut studere vt vincat vna pars alteram, vt nos inuicem superare contendamus; sed tantummodo menti esse nobis, vt puram & sinceram fidei veritatem clare & aperte in medium deducamus. Quod vtique approbauimus & nosipsi, & cum omni studio & cura sequi volumus: quia sicut in epistola [a] diuus Hieronymus dicit, nunquam errat dubitatio quæ sequitur veritatem. Imo etiam ipsa veritas, & præsertim diuina veritas sanctæ fidei, homines valde distantes regione, moribus & lingua, imo & separatos congregat & colligit in vnum, sicut magnus ille Areopagita manifestat in libro de diuinis nominibus [b], dicens: Fides est vnicum credentium fundamentum, eos colligans in veritate. Ipsa enim est scientia adiuuatrix cognoscentium & cognitorum. Igitur si optamus, si intendimus, si studemus ad hanc sanctam vnionem, mentem realem & constantem procurare oportet, vt animorum sensu conuenientes, in ipsa veritate vniamur. Secundo, per vos prædictum est, quod quidquid per nos tractandum est & ratione discutiendum, cum patientia & mansuetudine & tranquillitate tractetur. Et hoc vtique magnam in corde meo induxit lætitiam, adeo vt cum Propheta dicere possem, cum hoc a te, domine Nicæne, intellexi: *Dedisti lætitiam in corde meo.* quia sicut scribit Paulus 2. ad Timoth. epist. *Seruum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docilem; patientem cum modestia*, &c. Tertio dixistis, quod seruare intendo & delectat, bonum & rationabile esse, vt allegationes, responsiones & rationes nostræ sint breues, cum breuitas ipsa & facilius apprehendatur ad intellectum, & memoriæ commendetur facilius. Quod vtique placet, si ita breues non sunt, quod sint obscuræ, & imperceptibilitas euitetur: quia dicitur, obscurus sum, cum breuis esse laboro. Precor, reuerendissimi patres, vt non exigatis a me duo impossibilia, scilicet vt sim breuis, & vt respondeam ad omnia per vos dicta.' Respondebo igitur ad principalia, & sequar ordinem vestrum in respondendo. Primo [c] proposuistis duabus præcedentibus collationibus, [d] in hac responsione (quia sic rationabile nobis videtur) aliqua concedemus per vos dicta, nonnulla negabimus, & rationabiliter & iuste rationem in medio deducentes, aliqua declarabimus, ad quæ-

[a] Tom. 1. epist. ad Celantium num. 14.

[b] Ex cap. 7.

Psalm. 4.

cap. 2.

[c] Exposuistis, & respondistis.

[d] Eius igitur responsionis vestræ.

ANNO CHRISTI 1438.

dam vero non dabimus extenſam reſponſionem, ſed breuem, & ſub quodam inuolucro[a]. Nec dubito quod vos peroptime ſic iudicabitis faciendum,[b] ſequens in nomine Domini. Ad hæc ſex dicta principalia reſpondeo. Ipſa veſtra propoſitio incipit ſic: Cum vos audierimus, &c. Quantum ad hanc partem, dicimus, quod bene ſeruaſtis rationem exordiorum. Sequitur initium veſtræ controuerſiæ hanc particulam, Filioque, eſſe additionem extrinſecus factam, & per conſequens prohibitam dicitis ſic ad literam. Hoc licet eſſet verum & rectum, non licet addere, cum & multa, quæ & vera & neceſſaria ſunt & declarata, tamen non fuerunt addita, nec in ſymbolo poſita, cum hoc non liceat: & poſtea per interiectionem multorum ſermonum, quos ego ſummatim explicabo, concluditis. Quare cum ſit demonſtratum, additionem eſſe prohibitam, & probatum etiam, hoc eſſe additionem: ergo hoc prohibetur. Huic omnino volumus reſpondere: & ne videamur dicta veſtra negligere, dico, quod in hac ſermonum interiectione vos primo commemoratis dicta per reuerendum dominum archiepiſcopum Coloſſenſem: & dicitis velle reſpondere ad ea quæ faciunt ad propoſitum, alia ad aliud tempus reſeruare. Et dicitis velle reſpondere, & repetitis dicentes, quod ipſe vſus eſt quodam ſyllogiſmo, & eſt verum, & quod vultis facere additionem de minori, & reſpondere ad ea quæ deduxit per continuationem illius, & formaſſe ſic ſyllogiſmum: Omne additamentum extrinſecus fit, declaratio autem non eſt extrinſecus: ergo declaratio non eſt additamentum. Hanc partem dimittamus. Ipſe reuerendus dominus archiepiſcopus eximius doctor & profundus theologus eſt, & optime arguebat. Ad ipſum initium controuerſiæ, cum dicitis, hanc particulam, Filioque, eſſe additionem, & eſſe prohibitam, manifeſte contradicimus, negando ipſam eſſe proprie additionem, & negantes inſuper eam eſſe prohibitam. & hoc volumus declarare per dicta ſanctorum, & rationabiles declarationes. Quod non ſit pure & ſimpliciter additio, declaratur ex habitudine continentiæ virtualis teſtamenti noui & veteris, & ex ordinato ſucceſſu in expreſſione articulorum fidei. Et primo ſic, beatus Auguſtinus[c] contra Fauſtum expreſſe dicit:

[a] Summatim. vide notam 1. huius collationis.

[b] Sequens igitur ordinem reſponſionum veſtrarum.

[c] Lib. 17. & 18.

ANNO CHRISTI 1438.

cit: Christus non venit soluere legem, sed adimplere: non vt legi adderentur quæ aberant, sed vt fierent quæ scripta erant. quod eius verba testantur. Non enim ait, Iota vnum, vel vnus apex non præteribit a lege, nisi addantur quæ desunt: sed ait, Donec omnia fiant. Item de catechizandis[a]: In veteri testamento est occultatio noui; in nouo testamento est manifestatio veteris. Item in quæstionibus[b] noui & veteris testamenti, cum dicitur in euangelio[c], *Audistis quæ dicta sunt*, &c. *Ego autem dico vobis, non resistere malo:* non aliud voluit, quam quod lex id sensu habuerit. Et super illud Ezechielis: [d] *Sicut rota in medio rotæ*, Gregorius [e] ad literam: Rota in rota, nouum testamentum in veteri. Item glossa ordinaria super Matthæum capite quinto, in illis verbis; *Non veni soluere legem*; ait: Euangelium est recapitulatio veteris legis. Constat, quod recapitulatio non est additio. Si igitur secundum Augustinum, tanta mysteriorum copia noui testamenti, quia includebatur implicite in veteri, non dicitur additio secundum sensum, non mirum, si illius articuli expressio non dicatur proprie additio secundum sensum, sed potius impliciti explicatio. Dico hoc idem ex ordinato successu articulorum fidei. Nam sicut dicit Augustinus[f], tempora sunt mutata, non fides: eadem enim patrum præcedentium & sequentium fides. Nam & qui præibant, & qui sequebantur, clamabant: *Benedictus qui venit*, &c. Sed tamen in articulis facta est impliciti explicatio, & indeterminati determinatio. vnde circa reparationem nostræ fidei & salutis magis quam veteris licuerunt. Abrahæ facta est implicite explicatio Geneseos vigesimo secundo, cum ei dictum: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Adhuc Isaiæ septimo maior explicatio facta est in illis verbis: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* & tandem maior explicatio facta est per angelum ipsi virgini quærenti modum, cui sic expressum est: *Spiritus sanctus superueniet in te.* Et ita fuit circa articulum de Spiritu sancto, quod primo tantum confitebatur ecclesia tempore apostolorum: Credo in Spiritum sanctum. Et cum postea ecclesia dixit in symbolo, Ex Patre procedentem, non fuit noui additio, sed eiusdem expressa explicatio. Et sic cum postea expressum est,

[a] Lib. de catechizandis rudibus.
[b] Quæst. 69.
[c] Matth. 5. *Oculum pro oculo, dentem pro dente.*
[d] Ezech. cap. 1.
[e] Lib. 1. in Ezech. hom. 6.
[f] In psal. 50.
Matth. 21.
Luc. 1.

& ex Filio, non fuit noui articuli appoſitio, ſed eiuſdem articuli magis determinata explicatio. Negamus omnino huiuſmodi additionem eſſe prohibitam. nam vt optime diſtinguit dominus Bonauentura[a] optimus theologus, triplex in ſcriptura inuenitur additio. Vna, in qua additum eſt contrarium: alia, in qua additum eſt diuerſum: alia, in qua additum eſt conſonum. Illa prima, ſcilicet cum additum eſt contrarium, eſt error & hæreticum: vt ſi quis diceret in diuinis Patrem genitum, aut Patrem natum, aut Filium ingenitum, aut Spiritum ſanctum a nullo procedentem, ſeu creatum. Secunda additio eſt, cum quod additum, eſt valde diuerſum: & hæc additio eſt præſumptuoſa & temeraria, quia temeritatis & præſumptionis eſt, in veritatibus fidei & ſacræ ſcripturæ aliquid diuerſum dicere: vt ſi quis in diuinis diceret, Patrem geometram, Filium arithmeticum, Spiritum aſtrologum: licet ſic dicendo non multum recederet a veritate, cum quælibet perſona diuina ſit omnipotens & omnia ſciens: tamen quia modus dicendi eſt diuerſus a modo dicendi & ſanctorum & ſcripturæ, propterea tales diuerſas locutiones præſumptioni adſcribimus. Tertia vero additio, vt ſi dicam in diuinis, Patrem omnipotentem, Filium conſubſtantialem, Spiritum ſanctum procedentem: & hæc eſt piorum & catholicorum. eſt enim fidelis inſtructionis: quia quod implicite ineſt, explicat. Illæ autem præadductæ duæ additiones, ſcilicet vbi additum eſt contrarium aut diuerſum, omnino prohibentur ſub grauiſſimarum comminatione pœnarum. Vnde Apocalypſis vltimo capite dicitur: Si quis appoſuerit ad hoc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Illa vero additio, in qua additum eſt conſonum & conueniens, non prohibetur in ſcripturis[b], imo laudatur & remuneratur a ſaluatore noſtro dicente: *Quodcumque ſupererogaueris, ego reddam tibi.* Et in Eccleſiaſtico: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Nunc ad propoſitum dico, quod in hac verbali additione nec eſt additum contrarium, nec diuerſum; & non eſt ex ſuo genere prohibita: imo additum eſt conſonum & conueniens. Vnde apoſtoli dicentes in ſymbolo, Credo in Spiritum ſanctum, patet, quod non fecerunt expreſſionem de proceſſione eius,

ANNO CHRISTI 1438.

[a] In expoſitione prologi lib. 1. ſententiarum, dub. 2. vocat eum dominum, quia nondum erat canonizatus.

Luc. 10.

Eccli. 24.

ANNO CHRISTI 1438. nec ex Patre, nec ex Filio. Postea sancti patres, vt occurrerent & obuiarent erroribus prauisve dogmatibus hæreticorum, expresserunt ex Patre, veluti consonum fidei apostolorum; & in eorum [a] symbolo apposuerunt: & sic consequenter posteriores patres processionem eius ex Filio, vt consonam symbolo fidei, expresserunt. Hic non me extendo ad declarandum, quod huiusmodi expressio, Filioque, sit consona & conueniens fidei, & professioni & symbolo patrum, ne dicere possitis, quod ego exeam propositum: sed cum volueritis, sum paratus, & iam hic seorsum notaui: & si volueritis, antequam exeamus hinc, explicabo. Sic igitur patet cuicumque rationabiliter videre volenti veritatem, expressionem illam, Filioque, non esse proprie simpliciter additionem, nec vllo pacto esse prohibitam. & hoc pro nunc sufficiat ad responsionem vestræ principalis controuersiæ. Intremus nunc profundius illius controuersiæ radicale fundamentum, quia contrariatis nobis omnino, sentientes quod nullo modo licuerit addere nec clausulam, nec dictionem, nec syllabam; vbi quatuor circa fundamentum ponitis. Primo motiuum patrum: secundo vnam rationem: tertio vnam auctoritatem beati Cyrilli: [b] quarto de verisimili. Primo dicitis ad tam solennem prohibitionem fuisse commotos patres tertii Concilii, vt remouerent a fidelibus licentiam non vtilem, imo damnosam. Sed circa huiusmodi licentiam dicitis vnum, quod mihi non videtur verisimile, salua reuerentia. Dicitis enim quod licebat a principio religionis & fidei solum declarare, exponere & extendere quæ implicite erant contenta in sacra scriptura [c]. Hoc solum illis veteribus patribus licebat facere, & vt volebant illas declarationes ponere in symbolo, & vbicumque, præter in textu sacræ scripturæ: & postea hæc licentia partim fuit prohibita [d], partim autem relicta, scilicet declarare & extendere illa quæ continentur in sacra scriptura [e]. hoc enim nunquam fuit prohibitum, nec in futurum prohibebitur. Et dico, quod non videtur mihi verisimile, quod illis patribus liceret vti declarationibus, vt volebant, & ponere in symbolo fidei, nisi essent congregati in Concilio generali: quia dicit sanctus Thomas [f] de Aquino, quod nunquam fuit facta noua editio symboli fidei, nisi in Concilio generali: & loquitur de quo-

[a] A se composito in Concilio Constantinopolitano.

[b] Græcus sess. 10. sic. Quartum argumentum ex coniectura ducebatis.

[c] & addere in symbolo.

[d] addendi scilicet in symbolo.

[e] extra symbolum.

[f] 2.2.q.1.ar.10.

cumque ſymbolo, quod fuit commune eccleſiæ ſymbolum. hoc præmiſſo, ſequar illa quatuor. Primum eſt iſtud, quod cum vſque ad ſecundum œcumenicum Concilium liceret patribus vti tali licentia ad libitum, poſt illud Concilium, quia nonnulli vſi ſunt tali licentia in malum proprium, qui fabricabant ſymbola, in quibus ſeminabant contraria fidei dogmata: cum patres tertii Concilii vidiſſent, quod talis licentia nil lucri operabatur fidelibus, ſed detrimentum magnum, cum liceret cuilibet addere, eam licentiam abſtulerunt. Certe hoc non videtur veriſimile, niſi intelligatur de licentia vſurpata, quam hæretici & præſumptuoſi ſibi vſurpant, de qua valde congrue poteſt intelligi illud dictum: Deteriores omnes ſumus licentia. Et in hoc valet motiuum veſtrum, cum dicitis, patres propterea ſigillaſſe & diffiniſſe, quod de cetero non liceret aliquid in ſymbolo addere. Sequitur ſecunda veſtra ratio, quia non licendo addere ſymbolo, nullum poteſt inferri detrimentum fidelibus, cum profiteantur fidem illam quam tenebant primi illi patres, quos nemo, niſi inſanus, de fide non perfecta inculpare poſſet. Sed data licentia addendi in ſymbolo prout quiſque vellet, poterit multum detrimenti fidelibus inferri; cum per tranſmutationem ſyllabarum poſſet error in eccleſiam induci. Hanc rationem cum benigna ſupportatione dicimus aliquantulum claudicare: quod vere [a] ſtatim oſtendemus. Sequitur auctoritas Cyrilli, & argumentum: ſed quia omnia iſta facilius ſoluentur euerſo fundamento, venio ad hoc ipſum. Vnde hoc expreſſe aſſerimus, quod cum magis reſpiciendum ſit ad medullam, quam ad corticem; & ad intentionem principalem legiſlatoris, quam ad ſuperficiem verborum & literarum, & illa prohibitio ſit lex eccleſiæ; dico quod debet intelligi ſecundum intentionem eorum qui huiuſmodi legem ediderunt & confirmarunt. Ipſi autem patres intendunt prohibere principaliter profeſſionem & fidem contrariam & diſſonam & diuerſam a fide patrum: & propterea ſicut dicit dominus Bonauentura [b], ſecundum veritatem ex vi mutationis, ſententia quæ ponitur in prohibitione patrum, non ſe extendit niſi ad contraria dicentes, & ad illos qui intentione confundendi & diuerſificandi, & pollutam faciendi puram & ſanctam fi-

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Paulo infra hac eadem collatione.

[b] Lib. 1. ſentent. art. 1. quæſt. 1.

ANNO CHRISTI 1438. dem patrum, audent immutare, addere, vel ſubtrahere clauſulam, additionem vel ſyllabam: ſed hac prohibitione non prohibetur vlla ætate, etiam in fine ſæculorum, imo nec prohiberi poteſt, quin ſemper liceat eccleſiæ vniuerſali, in generali & legitimo Concilio auctoritate debita congregato, & capiti & principi eccleſiæ habenti in ſe vniuerſalem plenitudinem poteſtatis totius eccleſiæ, pro legitimis cauſis, ad obuiandum erroribus & hæreſibus emergentibus, nouam declarationem alicuius partis ſymboli facere, conſonam fidei patrum, & in ſymbolo apponere. Et quis ſanæ mentis habet dubitare, ſi immineret neceſſitas, quod magna Chriſtianorum multitudo laberetur in hæreſim circa ſacramentum altaris, quod ſicut in ſymbolo fuit appoſitum per patres; Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum; quin poſſet eccleſia apponere: Confiteor euchariſtiæ ſacramentum ad ſalutem animarum: & ſimiliter dictionem illam θεοτόκος, id eſt Dei genitrix, ſi neceſſarium videretur, dicendo: Et incarnatus eſt ex Maria virgine, quæ vere eſt Dei genitrix, & homo factus eſt. Verum illud confitemur, quod nulli priuatæ perſonæ, aut priuatæ congregationi, aut priuatæ eccleſiæ id liceret. Et hæc duo dicimus, illam prohibitionem referri debere ad priuatos homines, & ad illos qui praua intentione id facere attentarent. Vnde ſicut dicit dominus Bonauentura[a], non fuit illorum patrum qui hanc prohibitionem fecerunt, intentio præcludendi viam aliis patribus eccleſiæ ſequentibus, ad explanationem fidei faciendam maiorem, ſi Deus illos illuminaret, vt viderent eſſe neceſſarium. Imo plus dicit dominus Bonauentura, quod ſi hac[1] intentione dixiſſent, conſtat quod non bene moti fuiſſent, & eorum ſententia merito eſſet abolenda. Sed quod patres illi habuerint in illa prohibitione illam ſanam & rectam intentionem quam prædiximus, hoc ipſum volumus oſtendere ex his quæ habemus in actis ſanctorum Conciliorum, maxime tertiæ Synodi, & exemplis patrum qui illo tempore fuerunt. Conuenientibus namque epiſcopis in Epheſo[b], & vocato Neſtorio contumace, dixerunt quod ſecundum morem legatur fides patrum Nicææ, quatenus huic expoſitioni collatis de fide ſermonibus, conſonantes quidem confirmentur, diſcrepantes eiiciantur. Vn-

[a] Loco ſupra cit. hac eadem collatione, qui fuit canonizatus poſt Eugenium a Sixto IV. ideo vocat dominum.

[b] Concilii Epheſini act. 6.

de patet, quod intentio Synodi est, quod illa fides probetur, quæ vera; & quæ discrepat, reiiciatur. Et per hoc patet quid significent illa verba: Nulli liceat aliam fidem proferre ab ea quæ necessario diffinita est; id est, discrepantem & contrariam. & deinde lectum fuit symbolum Synodi Nicænæ: Credo in Deum. Postea fuit lecta epistola Cyrilli ad Nestorium, in qua recitat aliqua symboli Nicæni, & exponit, & declarat Christum Deum & hominem non in duabus, sed vna persona natum ex Maria virgine. & probat eam Dei genitricem, adducens testimonia sacræ scripturæ: & contestatur Nestorium, vt & ipse sapiat quæ in hac epistola dicit. Lecta prædicta epistola, quæ incipit, Obloquuntur quidam de me, Cyrillus dicit: Hæc scripsi Nestorio, defendens rectam fidem. Certus autem sum, quod in nullo egressus inuenior a recta fidei ratione, aut prætermisi expositum a Synodo Nicæna symbolum: & peto vt dicatis, an recte & irreprehensibiliter, & consonanter dixerim illi Synodo. Dixit Synodus: Nullam innouationem seu nouitatem intulit Cyrillus, & quæcumque in Nicæa dicta sunt, epistola Cyrilli latius exposuit, & apertius, & manifestius. Et quod hæc epistola multam lucem præbet ad comprehensionem intelligentiæ dictorum in ipsa Nicæna Synodo, confitenturque eadem sapere dictam epistolam Cyrilli cum symbolo Nicæno. Lecta fuit deinde epistola Nestorii ad Cyrillum, in qua dicit beatam Mariam non esse Dei genitricem, & inducit quædam dicta sacræ scripturæ. Ad hæc Cyrillus interrogat patres, an litera Nestorii sit consona fidei Nicææ. Responderunt patres: Non est consona, sed aliena ab orthodoxa fide, & repugnans omnino fidei expositæ in Nicæa, & dissentiens a fide Nicæna & ab epistola Cyrilli, & aduersa non solum fidei Nicææ & Cyrilli epistolæ, sed nec sibiipsi conueniens. Item quod extranea a veritate, & contraria a fide Nicææ, & a recta fide. Exclamauit Synodus: Recta fides anathematizat Nestorium, & exclamat impiam fidem & dogma & sectam Nestorii. Ex hoc aperte patet, quæ sit intentio Synodi, quæ postea fert sententiam prohibitiuam, quod nulli liceat proferre aliam fidem quam in Nicæa: videlicet, quod nulli liceat proferre fidem contrariam & dissonantem, seu alienam vel extraneam a veritate & a

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. vera fide. Vnde hoc verbum, *aliam*, ſecundum intentionem Synodi ſignificat contrarietatem & diſſonantiam, non aliam expoſitionem eiuſdem fidei conſonantem veritati & rectæ fidei, quia Cyrillus latius & apertius declarauit & expoſuit fidem Nicænam: & quia veritati & fidei conſonantia dixit, iudicatus eſt eadem ſapere cum fide & ſymbolo Nicæno. Idem patet expreſſius in epiſtola quam Synodus poſtea ſcripſit ad imperatorem [a], referendo quæ geſta erant in Synodo; & dicit: Epiſtolas Cyrilli inuenimus conſonantes dogmatibus & intellectibus, & in nullo aliena eius dicta ab expoſitione fidei, quæ ab apoſtolis & patribus Nicææ tradita ſunt. Dogmata vero Neſtorii inuenimus repugnantia ſanctis patribus, & penitus contraria catholicæ fidei. Poſtea fuit lecta epiſtola Cæleſtini papæ [b] ad Neſtorium, quæ incipit: Aliquantis diebus. & inter alia dicit: Quis vnquam non dignus eſt anathemate iudicatus, vel adiiciens, vel detrahens veræ fidei? Etenim ipſa fides tradita nobis ab apoſtolis nec augmentum, nec diminutionem recipit. Legimus in libris noſtris, non addi oportere, nec detrahi. magna quidem & addentem & detrahentem pœna conſtringit. Vbi notandum eſt, quod ante Concilium Epheſinum [c] erat prohibitum & pœnale, addere & detrahere fidei apoſtolicæ, etiam in ſymbolo apoſtolorum: & clare exponit ipſe Cæleſtinus. Sed hac prohibitione non obſtante, ſymbolo apoſtolorum aliqua addita ſunt & detracta per ſymbolum Nicænum & Conſtantinopolitanum; vt illud: Deſcendit ad inferos: & tamen hoc non reprehenditur. Et tamen Cæleſtinus reprehendit Neſtorium, quem dicit aliquid de ſymbolo apoſtolico detraxiſſe, videlicet Θεοτόκος, id eſt, Dei genitrix: quod tamen non explicite, ſed implicite continetur in ſymbolo apoſtolico. Huius autem ratio eſt, quia Nicæna & Conſtantinopolitana, & aliæ Synodi nil fidei apoſtolicæ addiderunt vel detraxerunt contra ſanum intellectum & contra veritatem: ſed Neſtorius ſic. Ex hoc apparet, quod addere vel detrahere quis prohibetur, quando contra verum intellectū, vel contra fidem rectam aliquid addit vel detrahit. Et ex hoc ſoluitur omnis difficultas, quam vos patres orientales contra Latinos dicitis, qui addiderunt, (Filioque.) Non enim addiderunt contra verum intelle-

[a] Habetur poſt actione 6. Cōcilii Epheſini inter epiſtolas catholicorū, & dirigitur Theodoſio & Valentiniano imperatoribus.

[b] In actis Concilii Epheſini par. 1. cap. 18.

[c] Cæleſtinus enim non loquitur de prohibitione Cōcilii Epheſini quod eius tēpore celebrabatur, ſed de anteriori. imo & hæc eius epiſtola data eſt ante celebrationem Epheſini, vt dicit Iul. card. infra collatione xi.

ctum ſymboli Conſtantinopolitani, nec contra veritatem, aut contra rectam fidem: maxime cum publice dixeritis, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum & Nicænum idem ſunt; & lecto vno, intelligitur & aliud: quia licet in verbis differant, non differunt in ſenſu & veritate. Et ſic dicimus, quod ſymbolum Romanum eſt vnum cum Conſtantinopolitano & Nicæno ſymbolo, & lectis illis intelligitur & hoc lectum: & licet addere verbum verum, & non licet addere verbum quod diſcrepat a vero ſenſu & a recta fide. Et cum dicitis quod fuit prohibitum addere, reſpondetur: cum vos fateamini eſſe vnum & idem id, quod conuenit in ſenſu, quamuis differat in verbis: ſequitur, quod proprie non eſt additio, ſed vnum & idem, ſeu identitatis expreſſio. Sequitur in epiſtola Cæleſtini: Inter multa quæ impie prædicata vniuerſalis recuſat eccleſia, ſymbolo ab apoſtolis tradito plangimus hæc verba fuiſſe ſublata[a], quæ nobis totius ſpem vitæ ſaluti ſque promittunt: videlicet, quod beata Maria ſit Dei genitrix: quod tamen virtualiter tantum inerat ſymbolo apoſtolorum. Ex hoc etiam patet, quod ſymbolo apoſtolorum non licet detrahere: & tamen per patres Nicææ detractum[b] eſt, videlicet: Deſcendit ad inferos. & qui detraxerunt, non negabant illam veritatem, nec illam impugnabant, ſicut Neſtorius impugnabat, quod Maria eſſet mater Dei. Poſtea monet Neſtorium Cæleſtinus, vt niſi intra decem dies reuocet errorem ſuum, & prædicet de Chriſto, quod vniuerſalis eccleſia tenet, nouerit ſe ab eccleſiæ vnione deletum. Alia plura ex actis Conciliorum dicere poſſem, ſed ad[c] vlteriora noſtra feſtinat oratio. Redeamus ad id, vnde paululum digreſſi ſumus, quantum ad proceſſum veſtræ orationis: non tamen receſſimus a propoſito, vt manifeſte patet. Dicebamus, quod circa principale fundamentum, vbi fundatis contradictionem, adducendo motiua patrum, opponitis illam rationem, quam diximus nos oſtenſuros aliquantulum claudicare. Et re vera ita eſt, arguitis ſic: ſi liceret addere ſymbolo, multum detrimentum poſſet inferri. Dico hoc eſſe falſum, imo id ſequeretur, ſi non liceret vniuerſali eccleſiæ, aut principi eccleſiæ, in quo eſt plenitudo poteſtatis & auctoritatis totius eccleſiæ. Si enim non licuiſſet patribus eccleſiæ addere ſymbolo apoſtolo-

Anno Christi 1438.

[a] a Neſtorio ſcilicet, qui negando eſſe Dei genitricem, detrahebat a ſymbolo quod implicite in eo continebatur.

[b] Ideſt, ea verba non inſeruerunt in ſymbolo ab eis compoſito.

[c] Quæ hic ſequuntur vſq; ad finem huius collationis, & ab initio ſequentis vſque ad medium, nimirum vſque ad dicta Iuliani cardinalis, deſiderantur apud Græcum ſcriptorem ſeſſione 10. & 11. quæ his collation. correſpõdent, vt in fine eiuſdem ſeſſionis 10. notatur.

rum

ANNO CHRISTI 1438. rum per Christum generatorum, magnum ecclesia fuisset passa detrimentum: & sic, si non licuisset aliis Conciliis. Et cum additis in argumento, quod data licentia, quod quisque posset addere in symbolo, possent fidelibus detrimenta inferri, cum per mutationem syllabarum posset error in ecclesiam induci; & videmini multum timere istas syllabas: dicimus, quod receditis de medio, & saltatis de extremo ad extremum, ac si esset necessarium alterum duorum, aut quod negetur hæc licentia omnibus, etiam vniuersali ecclesiæ, & vniuersalibus Synodis; aut quod vnicuique priuato hæc licentia passim concedatur. Dicitis ad literam sic, videlicet, data licentia quod quisque posset addere in symbolo, sequeretur inconueniens. Dicimus, quod hoc non oportet, neque vnquam fuit licitum, sed hoc laudabile & honestum medium, videlicet, vt non detur hæc licentia particularibus personis, & tamen quod ab vniuersalis ecclesiæ principe minime auferatur. Tertio arguitis auctoritate Cyrilli[a] ad Acacium, vbi dicit: Sancta & œcumenica Synodus quæ Ephesi conuenit, necessario prouidit, non debere aliam fidei expositionem in ecclesiam Dei inferri præter existentem, quam venerabiles patres nostri, qui Spiritu sancto loquebantur, de fide terminarunt. Et vos notatis prohibitoria. Primo, quod tertia Synodus prohibuit addere: tamen non dicit sic textus, sed dicit non debere aliam fidei expositionem in Dei ecclesiam inferri. Secundo notatis verbum, necessario prouidit; id est, ad salutis necessitatem, qua piissima mater ecclesia contra imminentia pericula & insurgentes hæreses prouidit, vt potuit, remedio opportuno. Domine Nicæne notatis & dicitis, quod non prohibetur alterius fidei expositio, sed ipsius fidei altera expositio: vbi dicimus, quod primam partem dicti vestri simpliciter negamus, scilicet, quod non sit prohibita alterius fidei, scilicet a fide patrum expositio: imo semper fuit prohibita, & semper erit. Secundam vero partem, quæ sequitur literam Cyrilli, qua prohibetur ipsius fidei altera expositio, fatemur de illa quæ est diuersa, discors & discrepans ab expositione patrum.

[a] In actis Concilii Ephesini part. 3. cap. 35.

CARD. Patres, nos habemus vnum dubium, quia vos dicitis certa verba in epistola Cyrilli, vbi nos non ita habemus, vellemus videre: legatur textus.

ANNO CHRISTI 1438.

AND. Assurgens quidam e Latinis epistolam legit his verbis.[a] Cyrillus in Domino gaudere. Res quidem dulcis salutatio fratris, operæprecium, & omni ratione dignum, &c.

[a] Cyrillus Acacio in Domino gaudere. Res quidem dulcis, &c. Concilii Ephesini part. 3. cap. 35.

NICÆN. Nos non habemus istam, sed credimus quod non sit contraria aliis. Nos habemus hic tres epistolas ad Acacium. Vna tractat de sacrificio, quod apud veteres vocatur[b] apombeanum, & incipit: Tuæ epistolæ.

[b] De sacrificio capri emissarii Leu. 16. Græce Ἀποπομπαῖον, in actis Concilii Ephesini part. 3. num. 56.

AND. Continuauit dominus Foroliuiensis.

FOROLIV. Denique circa tertium principale fundamentum cum nos contradictionis arguistis, quia ex quo dicimus, ab initio ecclesiæ prohibitum fuisse contraria dogmata inferri: ergo aliquid aliud Synodus prohibet, scilicet mutationem dictionum & syllabarum. Sed non sunt ita timendæ istæ syllabæ: hoc solutum est in euersione fundamenti vestri.

NICÆN. Nos timemus vbi timendum est.

FOROLIV. Quod ibi dictum est, quod prohibetur additio syllabarum & dictionum, intelligitur de his qui animo euertendi fidem hæc facerent. Præterea non est inconueniens eamdem prohibitionem diuersis temporibus innouari; imo plus beatus Paulus apostolus ad Galat. 1. dicit eamdem prohibitionem, & repetit, dicens: *Licet nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* & ibi sequitur: *Sicut prædixi, & nunc iterum dico: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Sequitur vestra principalis corroboratio quædam de illa voce Θεοτόκος, id est Dei genitrix, de duabus naturis & operationibus in Christo. Ad quam veritatem ostendendam dixistis conuenisse patres Concilii sexti: & licet in symbolo contineantur, non tamen ita clare: tamen noluerunt in symbolo ponere. Et propterea infertis, hinc sequi, nihil debere addi in symbolo, nec quæ aperte & clare in ipso symbolo sunt, nec quæ non ita clare sunt. Et confirmatis sic, quod omnia illa Concilia quæ post tertium sunt secuta, ita seruarunt, quartum videlicet, quintum & sextum & septimum. Hic respondemus, quod vtique hoc infertur, quod non debet ex facili causa, & sine magna necessitate aliquid noui exprimi in symbolo communi fidei: sed quod non possit ab vniuersali ecclesia pro necessariis causis,

ANNO CHRISTI 1438. & a principe ipſius eccleſiæ habente in ſe poteſtatem totius eccleſiæ, vt ſupra dictum eſt, non ſequitur; & quia vultis inferre quod non in ſymbolo communi fidei, ſed alibi debuiſſemus ponere illam particulam, & licitum fuiſſet: & propterea quamdam licentiam videmini concedere, eo quod omnes patres bene attribuerunt locum declarationibus & expoſitionibus, ſcilicet, vt ſcribantur in codicibus priuatis, non tamen quod in ſymbolo apponantur. Hinc vobis reſpõdemus, in magna parte fundantes nos in conceſſis a vobis. Dicitis in vna parte veſtræ propoſitionis, quod ipſum ſymbolum propterea in magna obſeruatione habendum eſt, quia in eo omnes fidei profeſſores baptizabantur: & ex hoc infertis, quod nos in priuatis codicibus debuiſſemus ponere. Vbi nos oppoſitum inferimus, & iuſte: quia quæ in priuatis codicibus apponuntur, non ſic de facili veniunt ad notitiam ſimplicium qui baptizantur, ſicut quæ ſunt in ſymbolo: imo ſimplices potuiſſent credere, quod non eſſet verum, ex quo non ita publice in communi ſymbolo cantaretur de proceſſu Spiritus ſancti ex Filio, ſicut de proceſſu ex Patre. Sequitur quintum principale, vbi dicitis: Clamant patrum dicta ſole clarius, & conſonant eorũ operationes. Nam cum multæ fuerunt neceſſitates, adhibuerunt remedium de declarationibus in priuatis declarationibus, non tamen poſuerunt in ſymbolo. Dicimus vt ſupra, quod ex hoc bene infertur, quod non ex facili cauſa, niſi imminente & vrgente graui neceſſitate, non debet noua expreſſio fieri in ſymbolo: ſed quod non poſſet fieri concurrentibus opportunis requiſitis, iſtud negatur ſimpliciter, & ſæpe negatum eſt. Illam vero excuſationem quam facitis, auctoritatem magni Gregorii non facere ad noſtrum propoſitum, bene oſtendemus contrarium: & non turbemini, quia cum bona caritate dicam. Sextum principale verbum eſt quoddam obiectum contra argumentum domini mei Coloſſenſis, vbi ſic obiicitis. Cum argueret ex diſſimilitudine vocis & idiomatis in prolatione ſymboli apud Græcos & Latinos, reſpondetis, & poſtea obiicitis, vel ſaltem nitimini: dicitis ſic: In ipſa noſtra difficultate dicimus non ſolum eſſe varias voces & dictiones, imo res differentes ſenſu.[a] nam cuiuſcumque verbi, & ſenſus quidem. Nam dicere quod

[a] Nam vnumquodque verbum habet ſuum ſenſum & ſignificatũ.

Spiritus ſanctus procedat a Patre, atque quod procedat a Patre & Filio, ſunt duæ diuerſæ propoſitiones: vnde videmini arguere logicaliter, & ſubtiliter, & inferre, quod iſtæ ſunt duæ propoſitiones alterius ſenſus, ſcilicet, quod Spiritus ſanctus procedat a Patre, & quod procedat a Patre & Filio, ſunt duæ, quæ vna copula copulantur, & fit vna propoſitio, licet alio termino vtamini, ſic fit vna ratio tantum. Volo vti propriis terminis logicalibus, non curans de rhetorica, quod ſit vna propoſitio; & cũ vultis inferre, quod ſint diuerſæ propoſitiones, quia habent diuerſa contradictoria: quia huic, Spiritus procedit a Patre, contradicit propoſitio categorica, ſcilicet, Spiritus non procedit a Patre. Et licet in textu veſtro non ponatis hanc particulam, oportet eam ſubintelligere, vt ratio vna ſit apud logicos clara: & poſtea vultis quod illi propoſitioni copulatiuæ, ſcilicet, Spiritus ſanctus procedit a Patre & Filio, duæ ſint contradictoriæ[a], quarum vna eſt falſa ſecundum nos ambos, ſcilicet quod Spiritus ſanctus non procedat a Patre: altera eſt vera ſecundum vos, ſcilicet, quod Spiritus ſanctus non procedit a Filio. Ego non intendo vobis facere conuicium, ſed cum ſcriptum ſit ambobus exiſtentibus amicis, ſanctam amare veritatem, & in ore philoſophorum, amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas. Dico ad rationem veſtram primo, quia vtimini logica: dico cum reuerentia, quod non vtimini vera logica: falſum aſſumitis, & contra regulas logicales dicitis hanc affirmatiuam, Spiritum procedere a Patre & a Filio, habere vnam negatiuam[b], ſcilicet, Spiritum non procedere a Patre, nec a Filio. cum reuerentia veſtra non eſt ita. Contradictorium vnius copulatiuæ affirmatiuæ non eſt vna copulatiua facta ex partibus contradicentibus, imo eſt vna diſiunctiua facta ex partibus contradicẽtibus. Et verbi gratia, niſi ita eſſet, tunc duo contradictoria adinuicem contradicentia eſſent ſimul falſa: quod non eſt verum; in * vlla ſcientia hoc poteſt cadere. Probo aſſumptũ, & ſumo propoſitionẽ, Hic homo eſt lapis, & eſt animal: ſi ſua contradictoria eſſet vna copulatiua facta ex partibus contradicentibus partibus affirmatiuæ, ſcilicet, hic homo non eſt lapis, nec animal: conſtat, quod vtraque[c] non falſa, ſcilicet homo eſt lapis, & homo eſt animal: quia altera[d] pars copula-

Anno Christi 1438.

[a] Sub vna ſcilicet copulatiua, vt ſubdit.

[b] Sub vna ſcilicet copulatiua.

* *f.* nulla

[c] Pars ſcilicet copulatiuæ.

[d] Subintelligetur tantum.

ANNO CHRISTI 1438. tiuæ est falsa [a]. Et similiter alia copulatiua, Homo non est lapis, nec est animal, est falsa, quia habet alteram partem falsam, scilicet, Homo non est animal. Sed clarius. Volo accipere exemplum in diuinis. Accipio hanc copulatiuam, quæ falsa est, scilicet, Filius procedit a Patre & a Spiritu sancto: si hæc negatiua est illi contradicens, Filius non procedit a Patre, nec a Spiritu sancto; etiam hæc falsa est, quia alteram partem habet falsam, scilicet illam, quod Filius non procedat a Patre. Et tunc contra vos infertur ex dictis vestris, quod debetis negare duo contradictoria ad inuicem contradicentia, vt duo falsa. Probatur. Nam vos negatis istam, Spiritus sanctus procedit a Patre & a Filio. Et similiter habetis negare istam, Spiritus non procedit a Patre & a Filio. Ergo si ratio vestra est bona, videatur quid sequitur.

[a] Scilicet, homo est lapis.

AND. Hoc verbo dicto, arrisit: demum prosecutus est sermonem suum.

FOROLIV. Audistis, reuerendissimi domini & patres. Ego non intrassem materiam logicalem, nisi vos intrauissetis; sed oportuit intrare. Nunc volo rationem vestræ theologiæ soluere, & volo saluare honorem reuerendi patris domini Colossensis in veritate, quia in illa parte optime dicebat. Quando vos, patres reuerendi, dicitis, quod ista est alia propositio, & habet alium sensum, scilicet, Spiritus sanctus procedit a Patre & Filio, ab ista, Spiritus procedit a Patre, quia alio modo verificatur vna quam alia: hoc concedimus, & verissimum est, & non est contra nos. Sed si sic intelligitis alia, quod sit alia & omnino impertinens, & quod non possit apud bene intelligentes immediate deduci vna ex altera, hoc vtique negamus, nec valet argumentum ex eo, quod alia propositio sit contradicens vni, & alia sit contradicens alteri. Verbi gratia a simili, primo in symbolo apostolorum circa articulum de Filio dicebatur: Et in Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum. Sed ad obuiandum hæresi Arianorum, patres Nicæni addiderunt, genitum, non factum, consubstantialem Patri. Hæ duæ propositiones alio modo verificantur, & alia habent contradictoria. Nam Arius negasset contradictorium primæ, videlicet, Et in Iesum Christum vnicum dominum nostrum; & concessisset

contradictorium ſecundæ; quia negabat conſubſtantialem Patri. Secundo in articulo de Spiritu ſancto in ſymbolo apoſtolorum non plus dicebatur, niſi, Credo in Spiritum ſanctum: ſed poſtea per patres Conſtantinopoli congregatos fuit additum, Dominum & viuificantem, ex Patre procedentem: & tamen conſtat, quod aliter verificatur vna, & aliter alia. Et alia eſt propoſitio contradicens vni, & alia alteri. Quibus non obſtantibus, quia viderunt patres vnam ex alia ſequi, expreſſerunt iſtas, ſcilicet; Genitum, non factum, conſubſtantialem, &c. Et dominum, & viuificantem, ex Patre procedentem: & poſuerunt in ſymbolo. & ita concorditer ſentiendum eſt de iſta: Ex Patre Filioque procedit: vbi maxime ſaluatur dictum domini archiepiſcopi Coloſſenſis, cum inducebat de principiis & concluſionibus. Et non dubito vos ſcire, quod concluſiones & veritates ſequentes ex principiis, ſunt in duplici differentia. Quædam veritates ſunt valde remotæ a principiis, niſi per multa media: ſed quædam ſunt veritates, quæ ſunt ipſis principiis valde propinquæ, adeo quod videantur per ſe notoriæ, & facile deduci ex per ſe notis, vt videantur inferri ſyllogiſmo imperceptibili. vt, verbi gratia: Omne quod continet tantum quantum pars, & amplius, eſt maius ſua parte: omne totum eſt huiuſmodi: ergo. Vnde dicit Ariſtoteles in princ.....quod tentare demonſtrare naturam eſſe, ridiculum eſt. Vbi dicunt expoſitores & doctores, quod Ariſtoteles notanter non dicit, naturam eſſe demonſtrare, ridiculum eſt: ſed dicit, tentare demonſtrare, ridiculum eſt. Et ratio eſt, quia illa deductio demonſtrationis, naturam eſſe, ita de facili fit, quodammodo ſyllogiſmo imperceptibili, vt conari ad illud, vt ad imperceptibile, cum notum ſit, ridiculum ſit. Nunc bene dicebat dominus Coloſſenſis, quod iſta veritas, quod Spiritus procedit a Patre, & quod procedit a Filio, non eſt de numero illarum veritatum quæ ſunt remotiſſimæ a ſuis principiis, & quæ non poſſunt inferri, niſi per multa media; ſed ex his quæ ſunt propinquiſſimæ ſuis principiis, & facillima deductione ex principiis deducuntur. Et ideo patres in Nicæa, quia viderunt hanc veritatem, videlicet, Filium conſubſtantialem, non factum, ſed ab æterno, facile deduci poſſe ex articulo de Filio po-

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. sito in symbolo apostolorum; ideo sine aliquo timore offendendi symbolum apostolorum, iucundissime & cum omni fiducia cantauerunt consubstantialem, &c. Et ita fecerunt in hoc articulo de Spiritu sancto patres in Constantinopoli, quia viderunt faciliter deduci posse, Spiritum procedere a Patre, non timuerunt symbolum apostolorum, in quo dicitur tantum, Credo in Spiritum sanctum: sed cum fiducia addiderunt, Dominum viuificantem, & ex Patre procedentem. Et similiter Latini videntes facillima deductione, Spiritum a Filio procedere, deduci posse ex eo quod dixerant apostoli & patres Nicæni, addiderunt symbolo. Et cum licentia domini nostri, ego alia die complebo responsum.

AND. His expositis, quisque intuebatur alterum, ex his quæ facundissime graui sermone a viro antiquo verbis conuenientissimis lætisve audierant.

NICÆN. Ea quæ vestra paternitas dixit, nos cum caritate audiuimus, prout protulistis, & ad nullum perturbati fuimus. Gratias agimus paternitati vestræ & pro his quæ dixistis, & per quem modum, quoniam omnia fuerunt auditu nobis gratissima: sed & gratiora, prout arbitramur, recipietis responsa in diem alterum.

AND. His expositis, quisque surrexit pontificibus assurgentibus.

NOTÆ AD NONAM COLLATIONEM.

[1] *Respondebo.*] Verba inter loquendum ab Andrea confuse excepta Græcus scriptor sic adaptauit sessione 10. *Respondebo igitur ad grauiora, & sequar ordinem vestrum. Vos vestros sermones exposuistis* 1. *&* 4. *die Nouembris: responsionis autem vestræ (cum videatur rationi congrua) quædam suscipimus, quædam negamus. Cur ergo negemus, iustas & congruas causas afferentes, aliqua declarabimus; ad quædam vero haud prolixa vtemur oratione, sed de omnibus summatim dicemus: nec dubito, quin vos etiam sitis hoc probaturi, & iusta ratione faciendum. Sequentes igitur ordinem sermonum vestrorum, in nomine Domini respondebo ad sex quædam generalia capita: & quidem proœmium spectat ad vos, quod omnibus cum caritate auditis, &c. Quod ad hoc attinet, nihil videtur nobis respondendum: rite enim & optime seruastis ordinem proœmiorum. Sequitur secundum caput controuersiæ, particulam hanc, ex Filio, esse additamentum extrinsecus.* Hæc ille.

[2] *Scripturis.*] Id est, non prohibetur in euangelio expressio articulorum fidei. ceterum ipsi sacræ scripturæ cur non possit fieri additio, vide infra collatione 14. num. 1. circa finem.

[3] *Intentione.*] Sed hoc est impossibile, quia legitima Concilia huiusmodi non possunt errare, vt notatur in margine operum sancti Bonauenturæ Romæ impressorum. Potest etiam explicari, quod si hoc voluissent, eorum sententia non fuisset a sede apostolica approbata, sed abolita. ANNO CHRISTI 1438.

COLLATIO DECIMA.

DIE XI. NOVEMBRIS.

Additionem, Filioque, esse declarationem: Et prohibitionem de non addendo, intelligendam esse de non addendo contraria, non autem declaratoria.

AND. CELEBRATIS sacris die 11. Nouembris in conuentu, cum quilibet arrectis staret auribus, Foroliuiensis, qui pristina in conuentione sermonem fecerat, continuauit his verbis.

FOROLIV. Dei gratia, & cum benedictione domini nostri, ero hodie breuissimus & clarissimus. Die Sabbati, reuerendi patres, terminauimus sermones in illa parte vestri sermonis, vbi opponebatis, dicendo, quod in hac propositione, Spiritus sanctus procedit a Patre; & in ista, procedit a Patre & a Filio, non solum sunt variæ voces & dictiones, imo & res differentes sensu, &c. vbi quod dixerimus audistis, & plures scripserunt. Procedamus ad vlteriora. Sequuntur in vestra propositione hæc sex quæ vos dicitis de principiis. Dicitis sic: Principium, & quæ post principium sunt, in plurimis discreta sunt, & forte in omnibus. & adducitis probationem, ponendo tres differentias inter principium & ea quæ sequuntur. Nam principium vniuersale est; quæ post, particularia. Item principium est quod demonstrat; quæ post, quæ demonstrantur. Tertio principium est propositio, quæ sequuntur sunt conclusiones. Vnde arguitis sic. Quonam pacto fieret, vt particularia fierent vniuersalia, & conclusiones propositiones? Secundum principale quod dicitis, sequitur hoc modo. Quod principia habeant quæ sequuntur ex eis, est necessarium: sed quod, quæ sequuntur, addantur principiis, non est necessarium. Tertium his verbis deducitis. Si aliqua prohibitio esset ne hoc fieret, vt in præsenti nostra difficultate, tunc longe difficilius hoc posset fieri, cum multa quæ vera non sunt, adiecta sint principiis. Quarto illationem

ANNO CHRISTI 1438. tionem sic facitis: nam dogmata fidei capimus ex dogmatibus scripturarum, quæ dogmata sunt principia. Et quinto infertis, quod cum nihil sit adiectum principiis sacræ scripturæ, nec nos addemus stante prohibitione. Vltimo corollarium infertis sic: Vnde necessario sequitur, quod dato quod symbolum fidei seruet, & habeat locum principii in ecclesia Dei, quæ post ipsum sequuntur, in ipso symbolo nullatenus addenda sunt. Explicaui, reuerendi patres, propositionem vestram fideliter, licet ipsam per numerum partium ordinate distinxerim, vt possim ordinate respondere. Vbi dicimus primum, quod sicut prædiximus die Sabbati, ad dicta respondendo, quæ vera sunt acceptabimus; quæ non videbuntur vera, negabimus aperte & cum ratione: quæ vero ambigua & obscura, aperire & declarare studebimus. Cum primo dicitis loquendo de principiis doctrinæ, quod principium & quæ post, sunt in plurimis discreta, & forte in omnibus; credimus sine dubio quod in plurimis distinguantur: sed illud, & forte in omnibus, simpliciter negamus. Domine Nicæne attendatis bene. Nam illud aduerbium, forte, secundum grammaticos est aduerbium dubitandi: & quod non debeatis dubitare, sed esse certi; scilicet, quod principium & quæ sequuntur, non sunt discreta in omnibus, nec in omnibus disconueniunt, aduerte. nam conueniunt saltem in tribus, scilicet in veritate, in genere doctrinæ, & in habitudine ordinis & illationis. Nam quæ sequuntur ex principiis vera sunt, & demonstrantur vera ex veritate principiorum. Vnde illud primo posteriorum, necesse est demonstratiuam scientiam ex veris esse principiis per declarationem. Verum igitur oportet esse quod scitur, quoniam non est scire quod non est, vt diametrum esse symmetrum, quia non est simile. Vnde de necessitate principium doctrinæ & quæ sequuntur, conueniunt in veritate. Nam ex vero realiter non sequitur non verum. Et ideo optime Dauid propheta, vt ostenderet in omnibus verbis Dei veritatem, dicit ad literam: *Principium verborum tuorum veritas*. Psal. 118. Secundo conueniunt in genere doctrinæ. Nam ex principio geometrico sequuntur conclusiones geometricales, ex physico physicales, &c. Tertio conueniunt in habitudine ordinis & illationis: licet enim venire

in notitiam eorum quæ ſequuntur ex notitia principii; & hic proceſſus ex principio eſt a priori: & aliquando econtra, & hic eſt proceſſus a poſteriori. Et propterea ſcriptum eſt Ethicorum primo: Non lateat autem vos, quoniam differunt a principiis rationes, & quoad principia bene & Plato dubitauit, & quæſiuit, vtrum a principiis, vel ad principia eſſet via, quemadmodum in ſtadiis ad terminum, vel econtra. Illis vero tribus differentiis poſitis inter principia & quæ poſt principia ſunt, pro nunc non curamus contradicere, licet poſſemus ponere aliquas difficultates. Sed in ſecundo dicto principali, vbi dicitis, quod principia habeant in ſe quæ ſequuntur ex eis, hoc eſt neceſſarium; ſed quod addantur, non eſt neceſſarium: ex hoc infertur ſic: Omnis conditio neceſſaria prior eſt quam non neceſſaria: ſed per vos, quod principia habeant in ſe quæ ſequuntur, eſt neceſſarium; & ſic eſt neceſſarium concluſionem veritatis contineri in principiis: quod vero addantur, non eſt neceſſarium: ergo illa quæ ſequuntur ex principiis, prius ſunt vera quam ſint addita vel addenda: ordine quippe naturæ prius eſt propoſitio vera quam licita, vel illicita. Vnde euangelium prius erat in ſe verum, quam prædicandum vel legendum. Et ſic hæc propoſitio, Spiritus ſanctus procedit a Patre & Filio, prius eſt vera quam addita. Quod enim conuenit alicui neceſſario & per ſe, & abſque habitudine ad aliquod extrinſecum, prius ſibi conuenit, quam id quod conuenit ei pro habitudine, aut aliquid extrinſecum. Vos contrarium dicitis, a principio collationis in hoc conuentu factæ quærentes, quare nos fecimus additionem illam, Filioque; & an licuerit facere: & tamen ordine naturæ prius videndum erat, an ſit verum, quam an ſit licitum, vel prohibitum. nam ſecundum omnes veros theologos, quæ Deo inſunt ad intra, priora ſunt illis quæ inſunt Deo habitudine ad extra. Vnde prius eſt, Spiritum ſanctum eſſe cum Filio & a Filio, quam ſit licitum, vel prohibitum addere. Prætereo tertium propter breuitatẽ, & venio ad quartum, vbi dicitis ſic. Dogmata fidei ſumuntur ex fonte ſcripturarum, quæ ſunt principia fidei. Ex hoc dicto inferimus nos, quod declaratio, expreſſio & explicatio quæ fit circa articulum fidei vel ſymboli per ſcripturas euangelii, epiſtolas

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. Pauli, & veteris & noui teſtamenti, nullo modo eſt extrinſeca reputanda, aut alterius generis doctrinæ, cum ſit doctrina Dei & eccleſiæ: quia tunc tantum dicitur probatio extrinſeca, quando fit non per principia propria illius doctrinæ, ſed per principia alterius generis ſcientiæ: vt ſi concluſionem phyſicam probarem per principium geometricum. Sed ſecundum vos, ſcripturæ veteris & noui teſtamenti ſunt principia fidei: ergo probatio & declaratio quæ fit per huiuſmodi ſcripturas, fit notorie per principia propria fidei, & intrinſeca doctrinæ noſtræ. Quare nullo modo debent cenſeri extrinſeca. Cuius contrarium, cum reuerentia, dixiſtis, reſpondendo cuidam articulo domini Coloſſenſis, dicebatis ſic, quod ratio quæ ſumitur ad probandum illud, Spiritus procedit a Filio, ſumitur ab extra, quia accipitur maior extra. Cum dicitur, Omnia quæ ſunt Patris, ſunt Filii, dicitis quod accipimus quamdam auctoritatem vnde ſumimus hanc maiorem, & hoc ab extra. Vnde hic aperte reſpondemus & dicimus, quod ſi per extra intelligitur, quod ſumatur extra minorem propoſitionem, extra hoc eſt, quia in quacumque deductione quantumcumque intrinſeca & propria, ſi complete formetur ſyllogiſmus, ſemper maior antecedit minorem, & eſt extra ipſam, aut ſitu, ſi ſit in ſcriptis; aut probationis ſucceſſione, ſi eſt in voce. Si autem intelligatur de habitudine prædicati ad ſubiectum, non eſt extra. Igitur ſumendo talem maiorem, Omnia quæ ſunt Patris, ſunt & Filii; & probando ipſam per dictum euangelii, aut epiſtolarum Pauli, aut alicuius partis ſacræ ſcripturæ, talis probatio aut declaratio nullo modo debet dici extra doctrinam fidei, nec extra doctrinam diuinitus reuelatam; nec debet dici extrinſeca: imo cum fiat ex propriis principiis doctrinæ fidei (cum vos concedatis eſſe principia ipſas ſcripturas) bene ſequitur quod nullo pacto hæc probatio, declaratio, vel explicatio debeat dici extrinſeca. Vnde, ſicut pridie dicebamus, cum in articulo de Patre non contineretur expreſſe, quod eſſet factor viſibilium & inuiſibilium; & in articulo de Filio non contineretur ex forma verborum illud, genitum, non factum, conſubſtantialem, &c. ſed tantum dicebatur in ſymbolo apoſtolorum ibi: Et in Ieſum Chriſtum vnicum dominum noſtrum: ad

obuiandum errori Manichæorum in articulo de Patre, & errori Arianorum in articulo de Filio, expreſſerunt, & ſymbolo apoſtolorum appoſuerunt, dicentes[a], quæ addita ſunt in ſymbolo; quia viderunt hæc omnia & poſſe euidenter ex principiis fidei, ſcilicet ſacris ſcripturis, huiuſmodi extenſionem & declarationem facere, & in ſymbolo ponere: nec putauerunt extra, nec dici extrinſecam. Similiter poſtea alii patres alterius Synodi, vt obuiarent hæreſi Macedonianorum, & omnium illorum qui dicebant, Spiritum eſſe creaturam, in articulo de Spiritu ſancto hanc explicationem & extenſionem & declarationem fecerunt, & ſymbolo appoſuerunt, ſcilicet, In Spiritum ſanctum viuificantem, & ex Patre procedentem; quia hoc viderunt ex euangelio Ioannis & epiſtola Ioannis deduci. Vnde non crediderunt huiuſmodi explicationem eſſe extra, nec eſſe extrinſecam. Ad propoſitum, domine Nicæne, & dicam curialiter. Dicimus nos Latini, quod ſi hanc declarationem & explicationem eiuſdem articuli de Spiritu ſancto, ſcilicet, quod non ſolum ex Patre, ſed ex Filio procedat, poſſumus deducere ex euangelio & epiſtolis Pauli bene intellectis & declaratis, vel alia ſacræ ſcripturæ parte, non debet dici huiuſmodi extenſio ſeu explicatio extrinſeca. Imo nec proprie additio dici debet, illo dato, ſcilicet quod ex propriis principiis fidei, ſcilicet, ex ſacris ſcripturis euidenter deducatur. Hoc autem, Dei gratia, ſperamus clare deducere, cum placuerit Deo, & ſanctiſſimo domino noſtro. Sed pro nunc, vt vobis morem geramus, illam profunditatem non intramus. Et cum rationem ponitis dicentes: Nihil fuit adiectum principiis ſacræ ſcripturæ, nec nos addemus: reſpondendo ad dicta veſtra, rationem reddidit bonam & optimam reuerendiſſimus dominus meus dominus archiepiſcopus Coloſſenſis: ad octauum veſtrum principale ſic dicebat, & non videtur mihi poſſe ſolui: ita fuit efficax. Hæc fuit ratio in forma domini Coloſſenſis. Cum eccleſia Dei vna & eadem ſit, neceſſe eſt vt vnam & eamdem ſemper habeat auctoritatem. Huic rationi vos reſpondendo ita dicitis: Ad hoc vt eccleſia habeat huiuſmodi auctoritatem, neceſſe eſt vt ipſa eccleſia ſeruet & cuſtodiat immutata omnia quæ per præcedentes patres tradita fuerunt.

[a] Patres Nicæni dixerunt ea quæ addiderunt ſymbolo apoſtolorum, & poſtea patres Conſtantinopolitani, vt ſtatim ſubdit.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. Nos dicimus confidenter absque titubatione, quod nemo fidelis dubitare debet de plenitudine auctoritatis ecclesiæ, quam expressit Saluator Matth. 18. cap. *Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi ethnicus & publicanus.* Et iterum: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Et est etiam articulus fidei expressæ tam in symbolo apostolorum, quam Nicæno. Imo conuenienter post articulum de Spiritu sancto statim ponitur articulus de ecclesia, dicendo in symbolo apostolorum: Credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam. Et in secundo similiter symbolo[a] patrum post articulum de Spiritu sancto immediate sequitur: Et vnam sanctam ecclesiam catholicam. Et si quæratur in hoc articulo, vbi fit mentio de ipsius ecclesiæ auctoritate; dicitur quod ibi, dū expressit, Vnam sanctam catholicam & apostolicam ecclesiam. Dicimus ad propositum, quod ecclesia quæ his temporibus concurrit, custodiuit semper immutatam fidem antiquorum patrum. Nam vt dicit Augustinus, tempora sunt mutata, non tamen fides: & immutatum seruauit symbolum, & immutatum diuinum sacrarum scripturarum codicem. Nam patres in Nicæa cum expresserunt, Visibilium & inuisibilium, & genitum, non factum, consubstantialem Patri, &c. nullo modo dicendi sunt corrupisse aut immutasse symbolum apostolorum, & aliam fidem a fide apostolorum professos fuisse. Et similiter patres qui expresserunt postea in symbolo in articulo de Spiritu sancto, Dominum & viuificantem, ex Patre procedentem; nullo pacto dicendi sunt immutasse nec fidem præcedentium patrum, nec symbolum ipsorum; licet maiorem explicationem fecerint ex euidenti & rationabili causa, & vrgente necessitate, scilicet ad obuiandum erroribus & hæresibus tunc seminatis contra veritatem & maiestatem Spiritus sancti. Et vt breuiter me expediam, sic etiam ecclesia Latinorum nullo modo dicenda est fidem patrum aut fidei symbolum variasse aut immutasse, sed ex euidenti & rationabili necessitate illam vlteriorem expressionem fecit, Filioque. Et ideo sicut non valuisset illud argumentum vestrum, si quis illis temporibus illud feciſſet contra patres Nicænos & Constantinopolitanos, dicendo, aut ipsæ conclusiones ponantur in sacra scriptura, aut vestra additio de symbolo

[a] Scilicet Constantinopolitano.

remoueatur : ita similiter inferendo contra nos, non valet. Vltimo die Martis dominus Nicænus pro complemento addidit duas conclusiones principales. Obiiciebat enim nobis sic: Dicitis, quod ecclesia Romana auctoritate & necessitate mota fuit. Dicimus, quod necessitas nullo modo est [a] impedimentum diffinitionibus sanctorum patrum, dummodo in illis non contineatur clausula, excepta necessitate. Hic dicimus, quod nonnullæ clausulæ sunt ita infixæ constitutionibus & opportune subintellectæ, vt etiamsi non exprimantur, semper intelligantur secundum veram epiikiam. Hæc autem est vna de illis, scilicet, excepta necessitate, quæ nulla clauditur lege, sane intelligendo. Et cum de auctoritate Romanæ ecclesiæ superficialiter tangitis, profundiorem de ipsa tractatum volentes facere, subinfertis ibidem, quod talem licentiam, vt in symbolo fidei addatur, vos excipitis etiam ab œcumenicis Conciliis, & ab vniuersali ecclesia, nedum a Romana. Hic respondemus & dicimus, quod huiusmodi libertas & auctoritas nec ab œcumenicis Conciliis, nec ab vniuersali ecclesia, nec a Romana ecclesia auferri potest, nec a nobis, nec a præcedentibus patribus. Nam iure diuino hanc habet. Vnde morem vobis gerendo, non profunde, nec a principali proposito intrando hanc materiam, dicimus, quod hæc auctoritas Romanæ ecclesiæ euidenter colligitur ex euangelio Ioannis, cum Saluator noster curam commisit Petro vniuersi gregis Christiani: *Si diligis me, pasce oues meas & agnos meos*. Et hæc auctoritas manifeste patet per patres qui conuenerunt in Constantinopolitano Concilio, & aliis antiquis Conciliis: & patet per Athanasium & per Agathonem, & illa epistola [b], quæ fuit ab vniuersa Synodo confirmata, in qua expresse dicit, quod fides Romanæ ecclesiæ debet ab omnibus œcumenicis Conciliis & ab vniuersali ecclesia obseruari. Patet etiam per sanctum Hieronymum optimum discipulum vestri theologi Gregorii. Nam in professione fidei quam facit ad Damasum papam, dicit: Hæc est fides ipsa beatissima, quam in catholica ecclesia didicimus, quam semper tenuimus, in qua si minus parum caute forte quid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri & fidem & sedem tenes: si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio

Anno Christi 1438.

[a] Id est, necessitas non impedit nec infringit vim legis & prohibitionis, nisi in ipsa lege sit clausula, excepta necessitate.

Ioan. 21.

[b] Ad Constantinum imperatorem, in qua etiam cõtinetur instructio legatorũ in act. 8. Synodi act. 4.

ANNO CHRISTI 1438. fuerit approbata, quicumque me culpare voluerit, se imperitum, maleuolum, vel non catholicum, sed hæreticum comprobabit. Nec mirandum patres doctissimi, quod iudicium de fide ad principem fidelium, primum in statu [a] mortalium, deferendum decernatur. Nam cum vna & eadem esse debeat totius ecclesiæ fides, sicut vult Apostolus 1. ad Corinthios dicens: *Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu & eadem scientia.* Et propterea oportet, vt ab vno & eodem ecclesiæ principe determinetur, quod ab omnibus certum & diffinitum de fide teneatur. Nunc igitur quia nonnulli moleste ferunt, quod apud vos Græcos patres, doctores nostros Latinos allegem, dico, quod iuste facio & rationabiliter, quia non loquor solum vobis Græcis, sed apud Latinos, principaliter quia doctissimi fuerunt & illuminatissimi in diuinis scripturis, & allegantur in Synodis œcumenicis: vnde quæ ipsi astruunt, non ita ieiune & exiliter ponunt dicta, vt non faciant credibilia credenda. nam probant ea ipsa auctoritatibus sacræ scripturæ optime ac commodis rationibus. Hæc sint dicta cum patientia audientis, & dicentis venia & pietate, dicatis quidquid vultis.

[a] In militanti scilicet ecclesia.

AND. Tam læte, iucundeve, verbisque conuenientibus dicta fuerant, vt quisque patrem prædictum summe collaudaret. Deinde paululum facto silentio, cardinalis hæc inquit.

CARD. Quia ex vtraque parte fuerunt dicta multa subtiliter & eleganter, quæ forte magis intelliguntur a theologis, & ab iis qui sunt periti in sacra scriptura, quama laicis & qui non sunt ita periti; ego haberem quædam valde rudia dicere in hac materia, quæ intelligerentur non solum a peritis, sed a laicis: & ni fallor, puto quod soluent totam quæstionem hanc. Verumtamen quia hodie est conuentum, vt fiant colluctationes de verbis prohibitionum, sit electioni Græcorum patrum, si volunt audire vel facere disputationes.

IMP. Dicat dominatio vestra quidquid placet.

CARD. Tangam radicem istius dubitationis. Quæstio est de verbis prohibitionis [b] Concilii Ephesini, videlicet,

[b] Part. 2. act. 6.

nulli liceat aliam fidem docere, exponere aut ſapere. Nos dicimus, quod hæc verba intelliguntur, quod nulli liceat proferre fidem contrariam fidei Nicænæ. Ipſi dicunt, quod non ſolum intelligitur tam de alia fide, ſed & de expoſitione quantumcumque vera: & quod per illam prohibitionem comprehenditur omnis additio & declaratio in ſymbolo. Iſti qui ſtudent in legibus, dicunt, quod non poteſt de lege terminari, niſi tota lege perſpecta. Vnde neceſſarium eſt vt videamus quædam alia, quæ præcedunt hanc legem. Antequam patres veniſſent ad illam prohibitionem, quidam Chariſius[a] retulit, quod Anaſtaſius & Photius diſcipuli Neſtorii miſerunt quemdam Iacobũ ad prædicandum ſymbolum Neſtorii; & iſte Iacobus alios ſeduxit, & dedit illis aliud ſymbolum fidei: imo ſicut dicit Chariſius, dedit ſymbolum perfidiæ: & inter alia dixit Chariſius, quod ille Iacobus & alii accuſabant eum, quod non teneret veram fidem. Vnde iſte Chariſius dixit in Synodo, legam meam fidem, & poſtea Neſtorianam. Primo recitauit ſymbolum ſuæ fidei, quod tamen non eſt ſymbolum nec Nicænum, nec Conſtantinopolitanum.

Anno Christi 1438.

[a] Concilii Epheſini part. 2. act. 6.

NICÆN. Imo illud idem.

CARD. Hæc verba in ſymbolo Chariſii ſunt, [b] Et Spiritum veritatis, &c. Hæc non ſunt in ſymbolo Nicæno.

[b] Et in Spiritum veritatis paracletum. hæc verba ſunt addita a Chariſio, & alia omiſſa, vt in act. Concilii Epheſini part. 2. act. 6.

EPHES. Tunc non fuit lectum niſi ſymbolum illud Neſtorii.

CARD. Chariſius legit profeſſionem fidei ſuæ, & poſtea Neſtorianæ. Hæc quæſtio eſt in facto, poſtea poterunt videri.

EPHES. Chariſius legit ſuam fidem, ſed non per modum ſymboli.

CARD. In forma ſymboli lectum eſt.

EPHES. Chariſius recitauit profeſſionem fidei ſuæ.

CARD. Legite librum.

AND. Lectum extitit ibi per reuerendum dominum ..... his verbis. Me vero vt hæreticum amouerunt, qui pietatis dogmata retineo, ſicut iam apparebit. [c] Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, omnium viſibilium factorem, &c. Eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ, &c. Natum ex Maria virgine, &c. Et in Spiritum veritatis, conſubſtantialem Patri & Filio, &c. Quibus lectis, cardinalis ſic inquit.

[c] Verba ſymboli Chariſii, vbi ſupra.

CARD.

ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Notetis, quod amouet aliqua Nicæni Concilii, quia non ponit verbum illud: Erat aliquando quando non erat: [a] & ponit, Conſubſtantialem Patri & Filio: quod non eſt, nec in Conſtantinopolitano, nec in Nicæno. Deinde legit ſymbolum Neſtorianum, ſymbolum dicens perfidiæ. Poſtea Synodus dixit, quod nulli liceat tenere aliam fidem, quam illam quæ in Nicæa: & poſtea reprobat illos qui credunt in expoſitione ſymboli transformati Neſtorianorum, nec reprobat fidem Chariſii. Vnde ſi intentio Synodi fuiſſet inhibere profeſſionem fidei, & non voluiſſet; ſi fuiſſet dictum aliud ſymbolum præterquã Nicænum, certe reprobaſſet profeſſionem fidei Chariſii. Sed quia Chariſius profitebatur veritatem, non improbauit quid de dictis eius: imo reprobando ſymbolum Neſtorianum, ſequitur, quod illa verba, Aliam fidem, ſignificant aliam fidem a Nicæna falſam: & hoc videtur validum argumẽtum ad probationem iſtorum verborum. Secundo in Synodo prohibetur non tantum, vt quis non proferat, ſed nec vt ſapiat aliter quã continetur in ſymbolo Nicæno. Si quærerem a vobis, ſi ſapitis, ſi Deus eſt æternus: ſum certus quod diceretis, quod ſic. Sed ſecundum hæc, quis poſſet dicere vos anathematizatos, quia hoc verbum non eſt in ſymbolo Nicæno, & vos aliud ſapitis quam in ſymbolo Nicæno. Ad id quod dicitis, quod priuatis perſonis licet aliud credere quam ſit in ſymbolo; ſi verũ eſt, ſed publice non licet aliud ſymbolũ profiteri. Ego dico, quod hoc eſt expreſſe contra verba diffinitionis, quæ dicit: Nulli liceat, &c. Et ſubdit, ſi eſt epiſcopus, priuetur epiſcopatu: ſi clericus, clericatu: ſi laicus, excommunicetur. Ex hoc ſequitur, quod quidquid dicant ſiue publice, ſiue priuatim, incidunt in pœnam. Et ex hoc quod nominant laicos, apparet intentio, quod quicumque laicus hoc teneret, eſſet excommunicatus: & laici non ſolent cantare ſymbolum in eccleſia, ſed clerici. Vnde intentio fuit prohibere omnes, & in eccleſia, & extra. Vnde ex hoc apparet, quod cum priuatim prohibeantur aliam fidem tenere, omnes eſſent excommunicati, ſi vellemus intelligere aliam fidem; id eſt, aliam expoſitionem & explicationem fidei. Item vt magis hoc aperiam, profeſſio fidei quam fecit Agatho, miſſa Concilio [b], non fuit ſolum priuata Agathonis, ſed fuit totius occidentalis eccleſiæ:

[a] Verba ſymboli Nicæni contra Arianos aſſerentes, aliquando non fuiſſe filium Dei.

[b] In act. 6. Synod. act. 4.

quia in illa epistola dicitur, Cum omnibus Synodis occidentalibus subiectis Concilio apostolicæ sedis, & illam epistolam episcopi subscripserunt. Item pridie dominus Nicænus cum responderet domino Colossensi, dixit, quod verbum necessitatis non[a] exprimitur: & idem[b] respondeo vobis, quod hoc vel in communi, vel in priuato non exprimitur in prohibitione: ergo generaliter intelligenda est prohibitio siue in publico, siue in priuato. Item volo dicere aliud. In Concilio Ephesino nunquam est facta mentio symboli Concilii Constantinopolitani. Aut igitur fuerunt obliti, & voluerunt non cantari nisi Nicænū: & tunc sequentes patres non potuissent cantare symbolum Constantinopolitanum, & male faceremus cantando illud. aut fuerunt recordati: & tunc diceremus, quod esset contrarium, & non liceret. Aut putauerunt vnum & idem, & nihilo minus differt in multis verbis a symbolo Nicæno: sed quia continet eamdem fidem, reputatur vnum & idem. Et isti patres pridie dixerunt, quod virtualiter continetur in symbolo Nicæno; & quia continet eamdem fidem, reputatur vnum & idem: & lecto vno, videtur & aliud lectum: ergo vbicumq; vnum symbolum non discordat in veritate fidei, est reputandum vnum & idem: ergo non prohibetur per istam legem, quia lex prohibet aliam fidem. vnde oportet necessario intelligere de fide cōtraria a veritate. Vnum aliud dico ad expressionem huius rei, quod quæ diffiniuntur in Conciliis, videtur diffinita per Spiritum sanctum: & ille spiritus qui in vno est, est in alio: sed in sexta[c] Synodo, vbi fuit repetita hæc lex prohibitiua, dicitur sic: Nulli liceat proferre aliam fidem, nec aliud sapere in euersionem eorum quæ diffinita sunt. Vnde Spiritus sanctus qui inerat patribus sextæ Synodi, exponit hæc verba, aliam fidem, id est, euertendo, non autem ad declarationem, vel maiorem expressionē veritatis. Item cum dubitatur de verbis alicuius legis, est recurrendum ad intentionē legislatoris: & hæc intentio comprehenditur ex præfatione legis, seu ex processu. Sed in procemio istius actionis[d] Ephesini dixerunt, quod conuenerunt patres, & voluerunt quod legeretur symbolum Nicænum, & quod conferrentur sermones & symbolum: & quod sermones qui sunt consonantes, confirmarentur, discrepantes reiicerentur. Vnde intentio legisla-

Anno Christi 1438.

[a] Id est, in prohibitione non exprimitur clausula, excepta necessitate, vt supra dictum est.

[b] Ita scilicet, & ego a simili dico quod, &c.

[c] Actione 18.

[d] Actione 6.

ANNO CHRISTI 1438.

toris fuit, tollere additionem quæ tolleret fidem vel veritatem: nec fuit intentio ſanctiſſimorum patrum, vt ſolum inſpiceremus verba, ſed verum intellectum ſacræ ſcripturæ. Hoc patet ex epiſtola Cyrilli, qui recitato ſymbolo Nicæno ſubdit[a]: Nos ſequentes diffinitiones ſanctorum patrum, ſectamur intentionem ipſorum, & exponimus rectam fidem. Item apparet ex ſeptima Synodo[b], vbi dicitur: Cum omni diligentia intentionem veritatis ſectantes. Et dicunt, quod ſectantes intentionem veritatis nil tollimus ex iis quæ per patres Nicææ, & aliorum Conciliorum patres dicta fuere: & tamen fecerunt alias diffinitiones quam alii fecerunt, ſcilicet diffinitiones de imaginibus. Vnde apparet, quod intentio patrum eſt, quod veritas manifeſtetur, & non taceatur. In vltimo ſeruaui vnum, & videtur caſus qui nunc currit: & antequam ad illud veniam, dicam vnum, quod pertinet ad dilucidandam rem hanc. Concilium Calchedonenſe[c] dicit, quod erant aliqui, qui obloquebantur de Leone papa, & dicebant, quod fecerat peregrinam expoſitionem fidei, & quod fecerat vltra quam liceret iuxta patres Nicænos. Vnde dicit, ne quis accuſet Leonem, quaſi peregrinam expoſitionem attulerit, quia non licuerit cuiquam exponere fidem præter patres qui in Nicæa conuenerunt. Concilium ſtatim dicit aduerſus eos qui veritati reſiſtunt, & excuſat Leonem, & dicit, quod Leo non fecit contra prohibitionem, exponendo fidem & declarando: quia quando inſurgunt errores, varia remedia debent adhiberi. Et licet ſufficeret fides expoſita per ſanctos patres, quia tamen ſunt qui moliuntur peruertere eorum rectum ſenſum, oportet occurrere, & declarare & exponere fidem. Nam ſi omnes eſſent contenti fide conſtituta, & non vellent inducere innouationem, non eſſet neceſſe aliud remedium cogitare, quam quod eſt declaratum in fide: ſed quia multi ex recta linea per anfractus exorbitant, euntes per viam mendacii & falſitatis, neceſſe eſt nobis aperire viam veritatis. & multa[d] dicit, quod declarare eſt neceſſarium. Nunc venio quod vltimo volebam dicere. Vos cariſſimi patres ſcitis, quod Flauianus condemnauerat Eutychem in Concilio[e] Conſtantinopolitano. Poſtea fuit celebrata Synodus ſecunda Epheſina, quæ fuit improbata, &

[a] Epiſtola ad Neſtorium, quæ incipit: Cum Saluator: in actis Concilii Epheſini part. 1. cap. 26.

[b] Act. 7. in diffinit.

[c] In allocut. ad imp. par. 3. cap. 1.

[d] Concilium ſcilicet Calchedonenſe, vbi ſupra, ad proban. quod &c.

[e] Non loquitur de Conſtantinopolitano I. œcumenico celebrato ante Concilium Epheſinum I. ſed de Conſtantinopolitano celebrato ſub Flauiano tempore Leonis, cuius acta referuntur in actis Concilii Calchedonenſis act. 1. Vide Baron. tom. 6. anno 445. & Binium tom. 1. par. 2.

ANNO CHRISTI 1438.

ibi Dioſcorus tyrannice regebat: in qua Synodo Eutyches volebat excuſare, quod non errabat: & recitabat fidem ſuam, videlicet ſymbolum Nicænum de verbo ad verbum: & poſtea dixit[a], quod hæc fides patrum eſt, in iſta volo viuere & mori; & quod fides Nicæna fuit confirmata per Concilium Epheſinum primum, quod prohibuerat proferri aliam, & quod prohibuerat quod nihil adderetur. Vnde dixit: Ego teneo rectam fidem, & Flauianus non, quia dixit, quod Chriſtus eſt in duabus naturis: hoc ipſe addidit ſymbolo Nicæno, quod Chriſtus ſit in duabus naturis. Et Eutyches intelligebat prohibitionem de additione verbali. Quidam Euſebius epiſcopus Dorylæi audiens hæc, clamauit: Mentitus eſt Eutyches, non eſt diffinitio talis, non eſt regula hoc præcipiens. Dioſcorus dixit: Quomodo non eſt hæc regula? Nos habemus hic quinque codices, in quibus dicitur, quod non licet addere aliquid. Fuerunt hæc recitata in Calchedonenſi Synodo: & Synodus nihil dixit contra epiſcopum Dorylæi, imo approbauit, vt ſubdam. In hac igitur Synodo Dioſcorus tulit ſententiam contra Flauianum, & in verbis ſententiæ dixit, quod ideo deponit, quia fecerat contra prohibitionem Epheſini Concilii, vbi dicitur, quod non liceat addere, quia in Epheſino Concilio dicitur: Si quis addat ad ſymbolum Nicænum, ſi eſt epiſcopus, priuetur. & propterea priuauit epiſcopatu Flauianum & Euſebium Dorylæi, tamquam tranſgreſſores legis. Et omnes epiſcopi qui fuerunt in illo[b] Concilio Epheſino ſecundo, ſecuti ſunt ſententiam Dioſcori: & omnes iſti epiſcopi fundabant ſe in hac prohibitione Concilii[c] Epheſini: vnde dicunt, quod ſeſe alienos monſtrarunt gradu ſacerdotii Flauianus & Euſebius, quia conati ſunt addere, vel minuere aliquid de ſancta fide quæ in Nicæa a ſancto Concilio expoſita eſt. Confirmauit ſententiam Synodus in ciuitate Epheſina, quod iuſtum eſt eos qui audent quid addere fidei, aut minuere, alienos eſſe a ſacerdotio: & ita alii epiſcopi ſequentes dixerunt. Quando hæc acta ſecundæ Synodi Epheſinæ referebantur in Synodo Calchedonenſi, omnes dixerunt: Anathema Dioſcoro, hac hora damnetur Dioſcorus qui male iudicauit. & ſic reuocauit[d] quod fecerat contra Flauianum[e], & iudicauit, quod Flauianus non fecerat

[a] Concilii Calchedonenſis act. 1.

[b] reprobato ſcilicet.

[c] primi ſcilicet.

[d] ſcilicet Concilium Calchedonenſe.

[e] ſcilicet Dioſcorus in Epheſino ſecundo.

ANNO CHRISTI 1438. contra Nicænum nec [a] Ephesinum Concilia : quia licet illa professio, quod Christus sit in duabus naturis, non contineretur in symbolo Nicæno verbis expressis, tamen non est contra veritatem, sed virtualiter sumitur ex symbolo Nicæno. Ex hoc apparet manifeste, quod non est arguendus qui quid addit declarando, dummodo dicat veritatem consonantem fidei catholicæ. Et videtur mihi, quod non possit allegari melius in mundo exemplum, quam exemplum Flauiani. Concludo, quod verba illa prohibitionis, quod non liceat proferre aliam fidem, nec addere, nec minuere, intelliguntur de illis qui sapiunt fidem contra veritatem, & immutando verum intellectum sacræ scripturæ, & in symbolo Nicæno [b]. Hoc secundum meum rude iudicium videtur mihi manifeste soluere hanc quæstionem. Si autem non ita sit, cupio reformari. Vnde cum ecclesia Latina dicat, se nil addidisse contra veritatem, nec contra verum sensum symboli Nicæni & Constantinopolitani, dimittenda est hæc quæstio, vtrum licuerit; & est procedendum, an hoc sit verum, quod Spiritus procedat a Filio : & si possunt probare quod non procedat, tunc ego dicam expresse, quod ecclesiæ Romanæ non licuit, quia tunc sapuisset contrariam fidem. Si vero ipsi non possunt probare, quod hoc sit falsum, sed ostendetur ex sacra scriptura & sanctis doctoribus, quod verum sit; necesse erit confiteri quod licuerit. Hoc volui dixisse cum correctione sanctissimi domini nostri, & imperatoris, & aliorum.

[a] primum.

[b] addendo scilicet contraria.

NICÆN. Reuerende domine mi, sane omnes rationes & sermones vtriusque dicti fuerunt optime & sapienter dictæ, præsertim rationes postremæ, per paternitatem vestram, & potissime ad propositum faciunt. Tetigistis ea quæ pertinebant ad rem a nobis propositam, & nil dimisistis : tamen cum caritate respondebimus, & iterum pari cum caritate audiemus ea quæ voletis dicere. Nos itaque putamus, quod plura quæ per vos dicta sunt, pro nobis faciant : tamen non iudicamus esse tempus propter duas causas. Primo propter horæ angustiam, quia tempus est surgendi : secundo, quia etiamsi fuerunt bona dicta, non minus multa; ideo volumus hæc in scriptis habere & cogitare, & tempore suo responsionem debitam dare. Nunc

in nomine Domini ſurgamus, & accipiemus dicta in ſcriptis, & maxime quæ vltimo dicta ſunt. ANNO CHRISTI 1438.

AND. Surrexit Coloſſenſis contra Græcos inuehens, & ſummo pontifici hæc in ſacro conuentu expoſuit.

COLOSS. Sanctiſſime pater, quia pridie conuenimus, quod ex his quæ dicuntur conferantur ſcripturæ; & quia pridie Græci noluerunt venire, videntur promiſſorum tranſgreſſores: & ideo proteſtamur, vt nil fiat in tranſgreſſione fidei.

EPHES. Pridie erat pluuia, & quia dicebamus, quod non erant dicta ad propoſitum, ideo volebamus videre ea quæ dixiſtis: tamen vt caritas ſeruaretur, eramus contenti, vt darentur notariis.

COLOSS. Peto inſtrumentum quod dicant noluiſſe recipere, & quod non faciunt ad propoſitum, cum hoc quod non dixerim ad propoſitum, eſt iniuria non mihi, ſed toti eccleſiæ Romanæ, quod audeant iſti præſumere dare iudicium, ſi dicta ſunt ad propoſitum, vel non.

AND. Quibus expoſitis, finis diei illius concertationi datus eſt.

COLLATIO VNDECIMA.

DIE XVIII. NOVEMBRIS.

Profeſſiones fidei Chariſii & aliorum fuiſſe admiſſas in Concilio Epheſino, quamuis plura continerent quæ non erant in ſymbolo, ſiue illæ fuerint profeſſiones publicæ, ſiue priuatæ.

AND. CONGREGATIS in vnum patribus loco & horis ſolitis, Epheſinus ex Græcis primus ſic inquit.

EPHES. Nos, amati patres, adſumus, non ſtudio contradicendi adinuicem (nam hoc magis pertinet ad oſtentationem quam ad viam veritatis) ſed vt communiter debeamus examinare & inquirere & pacificari, & cum diligentia perſcrutari quæſtiones & difficultates quæ in noſtris diſputationibus oriuntur: & quod ſic communiter debeamus conferre res, & inquirentes progrediamur quouſque veniamus ad finem, qui eſt inuentio veritatis. Quamobrem ea quæ particulariter reuerendiſſimus dominus archiepiſcopus Coloſſenſis in pluribus vicibus dixit, & quæ

ANNO CHRISTI 1438. reuerendiſſimus epiſcopus & magiſter Foroliuienſis, nos etiam particulariter proſequentes, Deo adiuuante, & hora permittente, perſcrutabimur, & ad vnumquodque eorum quæ dicta ſunt ab iſtis patribus, curabimus cum opportunitate, non reſpicientes ad aliquam oſtentationem ſermonis, reſpondere: & nos dicemus quæ apparebunt vera ex conceſſione veſtrarum reuerendiſſimarum paternitatum. Verum in hoc principio, ſi ita placet, proſequemur ad reſpondendum illis quæ dicta ſunt per reuerendiſſimum dominum cardinalem ibi ſedentem, particulatim & diuiſim vnumquodque examinantes. Ipſa namque quæ per eumdem reuerendiſſimum dominum cardinalem dicta fuerunt, magis ad rem faciunt, & ipſam difficultatem tangunt, & cum ordine ſua reuerenda paternitas expoſuit: propterea nos iſtam gratiam retribuemus ad talem ordinatum ſermonem, vt nullum ex dictis debeamus relinquere. Dico autem me reſponſurum ad ea quæ extempore[a] dicta ſunt per reuerendam paternitatem ſuam, non ad ea quæ fuerunt polita & pulcriori forma poſita. Obſecro itaque reuerendam paternitatem veſtram, vt quoties continget veſtram dominationem interrogare, placeat aut concedere, aut negare mea dicta. Nam ego intendo inquirere & perſcrutari ſermones & rationes cum tua paternitate, cum ego cognoſcam tuam reuerendam paternitatem potius gaudere inuentione veritatis, quam tuitione ſuorum ſermonum. Vnde etſi contigerit aliqua de tuis rationibus a me refelli, tu reuerende pater, vt ſapientiſſimus, potius me diliges. Nam ſapiens[b] cum arguitur, diligit arguentem ſecundum rationem. Liceat tuam dominationem interrogare, vt placebit, tempore & loco opportuno. nam libentiſſime patiar & ego ipſe, cum tua dominatio corriget ſermones meos, & aliquid interrogabit & rationem quæret, & adiuuante Deo, reſpondebo: redarguat tua dominatio quod videbitur a me non bene dictum. Sciat tua dominatio, quod in quibus per me dictis tua dominatio non contradicet, nec inquiſitionem faciet, remanebunt approbata, nec poterunt recipere aliam diſcuſſionem: quæ obſeruanda ſunt apud illos qui poſt me ſuſcipient ſermones. Primum argumentum a tua dominatione tactum tale eſt, videlicet, quod in tertio

[a] Græcus ſcriptor ſeſſione 12. quæ huic collationi correſpondet, ſic: Ea dico quæ ſummatim dicta ſunt prius, nō quæ ſunt poſtea particulatim enarrata: hæc enim rurſus in immēſitatem producta diſcuſſionem effugiunt.

[b] Prou. 9.

œcumenico Ephesino Concilio Charisius quidam porre- ANNO CHRISTI 1438.
xit ad Concilium aliquos libellos fidei, quos composuerat contra sapientes doctrinam Nestorii: & cum ipse Charisius expositionem suæ fidei fecerit alio modo se habentem quam expositio Nicæni, tamen ab ipso Concilio non fuit in vllo reprehensus. Et quod ex his manifeste videtur inferri, non prohiberi simpliciter aliam fidei expositionem, sed contrariam & dissonam fidem: interrogo, an ita se habeat argumentum vestrum?

AND. Collegarum acciuit consilium cardinalis prædictus: demum sic inquit.

CARD. Cum gratia & beneplacito sanctissimi domini nostri, & patientia & correctione istorum patrum, audiui gratanter ea quæ vestra paternitas dixit: & quantum pertinet ad procemium, nil dicam: quantum ad interrogationem erga personam meam, ego iuxta sancti Petri doctrinam ero paratus reddere rationem de his quæ sciam. Sed ego maluissem, quod tua paternitas interrogasset alium de istis patribus, quia quilibet melius sciret quam ego: nihilo minus postquam me elegistis, faciam libenter. Sed quia sumus hic causa declarandæ veritatis, non verecundabor corrigi, si quid male dixero, & a paternitate tua, & ab istis patribus; quia potius debemus diligere honorem Dei, qui est veritas, quam proprium. Sed cum hoc pacto respondeo, quod si respondendo non esset mea responsio sufficiens, quod non præiudicet veritati vel aliis; & accepto tuam oblationem: & cum ego te interrogauero, respondeatur. Nunc venio ad quæsitum, & non erat opus vt interrogaretis, quia dedi in scriptis, & satis palam dixi, & ibi est expressum. Si vultis quod plus dicam, geram tibi morem: si vultis quod repetam, dicam: alias apparet in scriptis quod dixi. vultis vt dicam?

EPHES. Reuerendissimi patres, non quæro a vobis aliud, nisi quod ibi est scriptum; nisi si argumentum vestrum est, vt ego exposui: propterea non est opus, nisi vt dicatis, aut sic, aut non.

IMP. Isti patres nolunt imponere onus vestræ reuerendæ paternitati. Sed si placet vestræ reuerendæ paternitati respondere, respondeat: si non, respondeat alius.

EPHES. Nos quantum potuimus capere ex verbis vestris,

ANNO CHRISTI 1438. ſtris, ita collegimus ſententiam: ſi eſt, dicatis quod ſic: alias dicatis vt vultis. Quærimus & interrogationem veſtram, & expoſitionem veſtri dicti breuiter fecimus: breuiter reſpondeatis.

CARD. Ego reſpondebo: ſed de cetero non interrogetis, ſed legatis quæ dixi, & interrogetis, ſi vltra ſcriptum quid vultis: hæc eſt ſumma argumenti. Chariſius dedit ſymbolum fidei ſuæ, & fuit catholica: & poſtea recitauit ſymbolum transformatum [a] Arianum. Synodus reprobauit expoſitionem ſymboli Neſtoriani, & non Chariſii. Si non licuiſſet facere iſtam profeſſionem, reprehendiſſet eum. Dixi etiam quod ſymbolum Chariſii eſt vt ſymbolum Nicænum, niſi in duabus vel tribus dictionibus, quæ tamen ſunt veræ & catholicæ. Dicatis quidquid vobis placet.

[a] Neſtorianum, vt ſtatim ſequitur.

EPHES. Conueniſtis mecum in omnibus reuerendiſſimi domini, talem eſſe ſententiam, quam per veſtram dominationem dictam eſſe dixi, præter vnum; videlicet, quod illa profeſſio fidei Chariſii ſit vera & catholica. nam catholica erat ſolum intellectu dictorum, ſed non dictionibus. Nam liquido permutatam habebat compoſitionem dictionum ab expoſitis per Nicænos. Nec etiam ipſa profeſſio fidei expoſita fuit per Chariſium, vt profeſſio catholicæ fidei, ſed vt ſequens catholicam fidem, & ſuam propriam expoſitionem. Eſtne ita?

CARD. Placet quod profeſſio fidei Chariſii ſequitur in omnibus veram fidem in ſenſu, ſed non in dictionibus. Et quando dico catholicam, intelligo veram. Sed quæro, cum ipſe fatearis, quod profeſſio illa eſt vera, & quod in ſenſu & intellectu conuenit cum Nicæna, numquid hæc profeſſio fuit improbata per Synodum, vel non?

EPHES. Concilium admiſit illam Chariſii profeſſionem, vt Chariſii, non vt catholicæ fidei, ſed vt conſonam catholicæ fidei. Et, reuerendiſſimi patres, ſatis intelleximus interrogata, & veraciter reſpondentes dicimus, quod Chariſius ille non ſimpliciter accuſabat Neſtorianos, vt aliam fidem tradentes, ſed propter hæc tria. Primo, quod iſtam eorum peruerſam & fallacem profeſſionem fidei

tradebant illis qui conuertebantur ad cognitionem fi- ANNO CHRISTI 1438.
dei, vt vniuersalem fidem, & vt traditam a Nicænis patribus. Hoc igitur refertur ad manifestam iniuriam illius venerabilis Concilii, quod hanc expositionem veræ fidei fecerat. Secundo, accusabat illos, quia falsa & peruersa dogmata seminabant contraria veræ & catholicæ fidei: propterea potius ille Charisius appellat professionem illorum perfidiam, quam fidem. Tertio, quia ipsi Nestoriani impellebant & molesti erant Charisio, quia nolebat admittere professionem fidei; & putabant eum hæreticum. Propterea igitur ipse Charisius coactus est exponere suæ fidei professionem prout volebat, & quibus verbis, vt ostenderet seipsum consonantem patribus Nicææ, & illa sapere; & vt ostenderet seipsum merito expelli ab hæreticis, quia non sapiebat illa quæ illi sapiebant. Hoc autem nunquam ab ecclesia prohibitum fuit, vt quisque fidem possit exponere prout vult, ad priuatam doctrinam solum & demonstrationem suæ veræ fidei, non ad constitutionem symboli: & multo magis tunc licebat, quia nondum diffinitio prohibitionis fuerat prolata: & manifeste habetur ex nonnullis patribus qui præsidebant per illa tempora ecclesiæ, & aliis Conciliis, quia licuit patribus professionem fidei exponere prout volebant, & quibus verbis volebant. Nam & beatus Agatho, vt vestra dominatio dixit, suæ fidei expositionem & professionem conscripsit vna cum ipsis qui cum ipso erant, & illam conscriptam prout voluit, destinauit ad sextum Concilium, &c. Et etiam beatus Sophronius patriarcha Hierosolymitanus restitutus suæ ecclesiæ conscripsit fidem prout voluit, & Constantinopolitano patriarchæ destinauit. Quæ profes-
[a] Sexta Synodo, actione 10.
sio recitata est in [a] Concilio. Et ideo omnes episcopi, imo archiepiscopi & patriarchæ adinuicem scribebant & profitebantur fidei expositionem. Quæ quidem literæ illorum nil aliud continebant, nisi professionem suæ veræ fidei & opinionis: quod hucusque obseruatur apud patriarchas orientales. Nam ceteri patriarchæ qui sunt post Constantinopolitanum, [b] in constitutione dignitatis statim exponunt expositionem fidei, & mittunt ad patriarcham Constantinopolitanum. & omnino antiquitus solebat fieri, & nunc seruatur. Propterea non est mirandum si etiam Cha-
[b] Dum scilicet constituuntur patriarchæ.

ANNO CHRISTI 1438. risius per suam professionem fidei fidem catholicam exponit, non sub tali intentione, vt omnes vterentur sua, sicut vtuntur symbolo Nicæno, sed solum ad demonstrationem suæ propriæ fidei, vt dictum est. Si autem vos habetis aliquid dicere circa professionem fidei Charisii, dicatis, & audiemus. Interrogamus, vtrum professio fidei Charisii tradita fuit Concilio ad demonstrationem suæ fidei, vel vt omnes illa vterentur, vt symbolo Nicæno. Nam propriæ expositiones nunquam fuerunt prohibitæ, vt diximus. Si quid habetis, dicatis.

CARD. Exposuistis triplicem causam, propter quam Charisius dixit suam fidem, & reprobauit symbolum Nestorianum. Primo, quia illi Nestoriani credebant symbolum eorum esse, vt Nicænum symbolum. Secundo, quia illud symbolum continebat falsitatem. Tertio, quia reprehendebant Charisium vt hæreticum & vt non bene sapientem. Quoad primum illi Nestoriani tradiderunt mere symboli professionem: & non dicit meus liber quod traderent vt symbolum Nicænum. Secundo etiam ad hæc dico, quod apparet ex textu, quod illi spernebant fidem Nicænam, & tradiderunt symbolum alterius fidei, imo perfidiæ. Hæc formaliter verba sunt Synodi[a]: Nam cum Philadelphiam venissent, &c. Vnde dico quod hæc non fuit causa, quare Synodus fuit mota ad reprobandam fidem Nestorianorum: sed causa est, vt dicit diffinitio, quia peruersa continebat. Ratio est, quia si illud symbolum Nestorianum continuisset veritatem, vt symbolum Charisii, Synodus admisisset, non reprobasset. Ad secundam causam dico, quod est vera, quod fuit reprobatum, propterea quod falsitatem continebat. Ad tertiam dico, quod non est sufficiens, & non fuit mota Synodus ex eo: & ratio, quia Synodus non habuit curam, an Charisius esset reprehensus, vel non; sed an vere, vel non. Vnde sublatis & prima & tertia causis, dico, quod secunda fuit causa finalis Synodi ad faciendam illam diffinitionem. Deinde tua paternitas dixit, quod Synodus non prohibuit priuatam personam facere expositionem sibi prout vellet, dummodo esset vera. Postea allegatis exemplum de Agathone & Sophronio, qui fecerunt eorum expositiones fidei, & non fuerunt in sexta Synodo improbati. Sed in hoc oc-

[a] Concilii Ephesini parte 2. actione 6. Nam cum Philadelphiam venissent, quosdam seduxerunt, & posthabito Nicæno tradebant alterum peruersarum opinionum symbolum.

currit petere, vtrum Chariſius, Agatho & Sophronius fecerunt contra conſtitutionem, vel non: & tunc reſpondebo ad tuam. ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Nullo modo Agatho & Sophronius præterierunt prohibitionem illam, quia non addiderunt, nec detraxerunt ſymbolo communi, ſed priuatim fecerunt. vnde non comprehenduntur pœnis & prohibitionibus. Dictum eſt, quod non eſt prohibitum hoc: ſed quod loco ſymboli profeſſio detur, hoc expreſſe prohibetur.

CARD. Placet, quod Agatho & Sophronius non fecerint contra prohibitionem, & reſpondeo ad quæſitum tuum. Dico quod Chariſius dabat ſuam profeſſionem vt veram & conſonantem rectæ fidei & ſymbolo Nicæno: non autem tradebat, vt dans legem eccleſiæ, vt illo tota eccleſia vteretur: quia non erat in poteſtate ſua præcipere populis. Vnde ſatis eſt mihi, quod non fecerit contra prohibitionem. Poſtea ſi eccleſia vniuerſalis, vel qui tenet locum eccleſiæ, vult docere populos, ſatis mihi eſt, quod non faciat contra prohibitionem. Dicatis demum quid placet.

EPHES. Hæc nos habuimus a reſponſione veſtræ dominationis, videlicet, quod merito Chariſius a Concilio non eſt reprehenſus, quia non fecerat contra prohibitionem: non tamen ſequitur, quod ex hoc illi patres Concilii videantur dare licentiam transformandi ſymbolum Nicænum: & ſic repellitur primum veſtrum argumentum. Verum ſi aliqua eccleſia habeat auctoritatem & licentiam dare ſymbolum commune, in verbis vel ſyllabis differens, alio tempore dicemus. Et ideo quæro a dominatione veſtra: numquid Chariſius ille poterat, vel licebat illi tradere expoſitionem fidei illis qui ſequebantur fidem Neſtorianam, ſecundum profeſſionem quam poſtea in ſymbolo fecit? Nam veſtra dominatio de hoc aliquid tetigit, & ideo declaret: licebatne illis Neſtorianis, ſpreto Nicæno, loco illius aliud componere ſymbolum, & illud tradere baptizantibus, ſi illud contineret veritatem? nunc dominatio veſtra dixit, talem licentiam habere vniuerſalem eccleſiam. Quæro, an Neſtoriani haberent, ſi verum protuliſſent ſymbolum.

ANNO CHRISTI 1438. CARD. Feciſtis duo quæſita, ſed non dixiſtis vnum, quod non eſt prætermittendum. Dixiſtis, quod inhibitio non vult, quod quilibet non habeat licentiam faciendi ſymbolum ſuum. Ad iſtud dico, quod ſatis eſt ad elucidationem noſtræ quæſtionis, quod Synodus non prohibet quemlibet tradere expoſitionem ſuæ fidei, vel ſymbolum ſecundum veritatem.

NICÆN. Addo, quod eccleſia vniuerſalis non prohibet, quod quilibet poſſit exprimere, dummodo ſit vera expoſitio.

CARD. Hæc diffinitio, ſecundum vos, non prohibet, quod quilibet exponat & profiteatur ſymbolum prout vult, dummodo verum. Volo oſtendere, (intelligo verbum, aliud, & diuerſum verbis, etſi verum, prout vultis interpretari) quod contradicitis textui. Dicit textus: Nulli liceat proferre aliam fidem. Intelligitis aliam fidem etiam aliis verbis, licet conſonantem rectæ fidei. Si hoc eſt, aduertat paternitas veſtra, quod contradicitis textui dicenti: Nec clerici, nec epiſcopi, nec laici. & in fine loquitur in ſingulari, & de epiſcopo, clerico, vel laico. Vnde ſi illa verba, Aliam fidem, habent ſenſum prout dicitis, ſequitur contrarium eius quod dixiſtis, quia conceditis, quod perſona particularis poſſit ſibi facere ſymbolum: & tamen textus contrariatur, intelligendo prohibitionem, Aliam fidem, id eſt, aliis verbis. Et hoc ſufficiat ad intellectum quem datis, quod ſit contra dicta veſtra. Quantum pertinet ad intellectum horum, ſatis dixi in ſcriptis, & dico, quod textus non dicit, quod nulli liceat proferre aliam fidem vniuerſaliter, ſed dicit contrariam fidei Nicænæ. Et textus non dicit, quod non liceat in publico, vel in priuato: ſed dicit, Aliam fidem. Et quod illud verbum, Aliam fidem, debeat intelligi de contraria, apparet ex his quæ ſunt facta in principio illius actionis; quia conuenientibus epiſcopis fuit dictum, legatur ſymbolum, conferantur ſermones Cyrilli & Neſtorii: & illi qui reperientur conſonantes fidei Nicænæ, confirmentur: qui diſſoni, repellantur. Modo Synodus faciens diffinitiones, facit ſecundum intellectum principii: & ſic intelliguntur illa verba, Aliam fidem. Poſſem allegare alias rationes ad has quas dedi in ſcriptis, & ne turbem mo-

dum arguendi, hoc sit satis. Nunc respondeo ad duo quæsita, & antequam respondeam, dico, quod dixistis, quod ante tertiam Synodum non erat facta prohibitio. Et dico ad hoc, quod ego sum paratus ostendere per acta tertii Concilii & sexti, quod hæc prohibitio fuerat ante facta: & si placebit audire, nunc dicam. nihilo minus, ne fugiam quæsitum, respondeo ad primum. Petitis, licet Charisius posset facere sibi symbolum, an posset symbolum, in quo omnes [a] conuerterentur. ANNO CHRISTI 1438.

[a] Conuersi scilicet profiterentur.

EPHES. Nos quærimus, an Nestoriani habeant potestatem vniuersalis ecclesiæ.

CARD. Hoc fuit secundum.

EPHES. Ad primum fuit mihi responsum, & dixistis, quod non: & ideo quæsiui, an Nestorianis licuisset, si habuissent veritatem. nam hac ratione sustulistis meum argumentum istis verbis, videlicet. Cum dicerem, quod non licebat Nestorianis facere symbolum, in quo alii baptizarentur, dixit dominatio vestra, quod symbolum fuit reprobatum Nestorii, quia habet falsitatem: & addidistis, quod si continuisset veritatem, fuisset approbatum.

CARD. Et nunc dico, quod si habuisset veritatem, transisset, vt Agathonis & Sophronii symbola transiuerunt. & fundo me in textu qui dicit, quod causa reprobationis est, quia continet peruersa dogmata Nestorii. Deinde dico, quod Nestoriani si veram fidei expositionem dixissent, non fuissent improbati; sed non potuissent mandare vniuersali ecclesiæ, quod id vniuersaliter profiteretur, quia non habebant potestatem vniuersalis ecclesiæ.

EPHES. Illud symbolum Nestorianum erat dissimile a symbolo Agathonis & Charisii, & aliorum, etiamsi fuisset verum, quia illud symbolum Nestorianum tradebatur conuertentibus loco symboli Nicæni. Illa autem alia Charisii & aliorum symbola non sunt tradita vt communis disciplina & vt commune symbolum, in quo deberent baptizari: & sic non est simile de illo Nestorianorum, etiamsi fuisset verum cum aliis: & illud merito fuisset reprobatum, etiamsi fuisset verum. Alia non fuerunt reprobata, quia non tradebantur vt commune symbolum. Et cum dominatio vestra videtur dedisse licentiam Nesto-

[b] Id est, ad fidem cõuertis.

ANNO CHRISTI 1438. rianis, hoc non liceret. nam Chariſius & ceteri non tetigerunt ſymbolum.

CARD. Contra, Chariſius tetigit ſymbolum Nicænum, quia addit, Spiritum ſanctum conſubſtantialem; & certa alia verba quæ non erant in Nicæno. Et ad id quod dixiſtis, ne quid præteream, quia implicatis multa argumenta, vellem vt particulatim faceretis, vt ſingulis reſpondere poſſem. Dico, quod nulla eſt differentia inter ſymbolum Neſtorianorum, Chariſii & Sophronii, ſi continuiſſet veritatem. Et tua paternitas non debet capere alium ſenſum ex textu legis, quoniam lex declarat, lex dicit, quod ideo reprobatur, quia continebat dogma falſum: ergo in hoc debetis vos fundare, & non in alio. Nam tradi ſymbolum per priuatos, quo omnes vtantur, hoc non prohibetur hac lege, ſed ſolum hac lege prohibetur profeſſio malæ fidei. Vtrum autem priuata perſona poſſit hoc dare, dico quod non, non ex hac lege, ſed ex alia qua cauetur, quod nullus poteſt mandare, niſi illis in quibus habet poteſtatem. Et volo dare aliam rationem, quia quæ publicum concernunt, omnes inferiores debent ſequi ritum ſuperiorum eccleſiarum.

EPHES. Rurſus dominatio veſtra venit ad ea quæ primo dicebatis, quod vniuerſali eccleſiæ liceat tradere ſymbolum illis qui ſub ea ſunt. Ad id argumentum quod feci, non clare reſpondiſtis, videlicet, ſi illi Neſtoriani habuiſſent poteſtatem faciendi ſymbolum, ſi fuiſſet verum.

CARD. Quid vultis ex hoc inferre? ego reſpondeo ex textu, & clare.

EPHES. Concedit dominatio veſtra, quod Neſtorianis licuerit baptizandis per eos ſymbolum ipſorum edere, & ſecundum illud baptizare, ſi eſſet verum, videlicet, vt expoſitio Chariſii.

CARD. Id quod eſt priuatum, tradere vt commune non potuiſſent, & eſſet dicere falſum. Neſtoriani ſi feciſſent ſymbolum verum, potuiſſent illud ſapere & proferre, & docere. Sed ſi dixiſſent quod eſſet ſymbolum Nicænum in ſenſu & verbo, non dixiſſent verum, ſed proferre vt ſymbolum verum bene potuiſſent. Sed dicere quod priuatum eſt, eſſe commune, eſſet falſum.

EPHES. Clarum eſt, illos Neſtorianos fuiſſe vſos vt com-

muni eorum ſymbolo, quia in illo baptizabant: numquid habebant poteſtatem id facere, ſi fuiſſet verum? ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Dico, quod potuiſſent proferre, ſed tradere vt commune non potuiſſent.

EPHES. Ego dixi, & bene, quod accuſabantur Neſtoriani, quod tradebant vt commune, ſymbolum transformatum, & ſub illo baptizabant. Si autem illi Neſtoriani habuiſſent licentiam hoc faciendi, prout videtur dominationi veſtræ dicere, quod non erat lex prohibitionis prolata: ergo iſta cauſa quæ mouit Concilium ad proferendum illam prohibitionem, non prouideret, prout erat intentionis patrum; cum propter iſtam licentiam transformandi ſymbolum, illi potuiſſent peruerſa dogmata ponere. Ideo prouidens Concilium, ne talia de cetero fieri poſſent, neceſſario fecit diffinitionē prohibitiuam, quæ generaliter diffinit & terminat, nemini licere tradere, vel proferre, vel componere aliam fidem, præter illam Nicæni Concilii. Hæc autem ipſum Concilium decreuit, quia cognouit fuiſſe cauſam, vt falſa inſererentur veritati. Vnde ex hac licentia qua vtebantur in transformando ſymbolo, videntur patres tertii Concilii moti ad faciendum prohibitionem. Hoc autem a veſtris verbis, vt aliquid ſumptum, colligimus.

CARD. Cui vultis vt magis credatur, diffinitioni Concilii Epheſini, an vobis?

EPHES. Nos credimus & ipſi diffinitioni, & illis qui expoſuerunt & interpretati ſunt: & ſi qua difficultas eſt, credendum eſt interpretatoribus, qui fuerunt principales ibidem cum diffinitio extitit promulgata, quam nobis exponit beatus Cyrillus, & in epiſtola quam ſcripſerat ad Ioannem Antiochenum & Acacium Melitenenſem. Videamus interpretationem illius, & ipſam ſequemur. nam nemo eſſet, qui magis poſſet diffinitionem exponere. Nunc ſi dominatio veſtra vult quid dicere, dicat.

CARD. Synodus aſſignat hanc cauſam prohibitionis ſymboli Neſtorii, quia ſapiebat falſitatem.

EPHES. Synodus non adducit hanc ſolam cauſam.

CARD. Diffinitio dicit, quod mandat, quod excommunicationi ſubiaceant qui ſapiunt ſymbolum [a]: ergo videtur, quod peruerſum dogma Neſtorii erat ipſum ſymbolum.

[a] Scilicet Neſtorianum.

Deinde

ANNO CHRISTI 1438. Deinde patet per verba Charisii, qui dicit, quod spreta fide Nicæna ediderunt aliud symbolum, id est, peruersum. Tertio, quia quod continetur in symbolo Nestorianorum, fuerat lectum ex epistola Nestorii, quia eadem perfidia continebatur in epistola, prout in symbolo eiusdem. Cyrillus interrogauit Synodum, si contenta in epistola erant vera. Dixit Synodus quod erant falsa: vnde ea de causa Synodus tulit sententiam [a]. Ad id quod dicitis, quod est credendum Cyrillo, fateor quod est credendum: & epistola Cyrilli scripta ad Ioannem [b] non obstat, imo probat hunc sensum. Et si bene considerabitis verba epistolæ, intelligit illa verba, Aliam fidem, videlicet non quoad verba, sed quoad sensum: quia certum est, quod in epistola Cyrilli, & in responsiua Ioannis sunt multa in expositione fidei, quæ non sunt in symbolo Nicæno. Et nihilo minus quia illa sunt vera, dicit, nil addentes vel diminuentes: & tamen in verbis multa addit, licet non in sensu. Vnde per illam epistolam apparet, quod non dicitur alia fides, quæ differt in verbis, si non differt in sensu. Item epistola ad Acacium [c] non obstat, magis est pro nobis, quia ad illa verba Concilii, Aliam fidem, subdit [d], qui declarat aliter quam sit fides: non ergo contrariatur mihi. hæc sunt verba: [e] Qui semel nescio quo modo, &c. Et sequitur: Qui autem hoc agere vult, id est declarare, innouat quidem nihil, sed nec fidei expositionem noscitur innouare, sed manifestam magis constituit. Quid possetis habere clarius?

[a] Actione 6.

[b] Concilii Ephesini par. 3. cap. 34.

[c] Concilii Ephesini par. 3. cap. 35.

[d] Scilicet Cyrillus, intelligi de eo.

[e] Verba epist. Cyrilli in actis Concilii Ephesini par. 3. cap. 35. Qui semel nescio quo modo dissentire visi, & quod non recte sentirent. Ex quibus verbis probatur, quod additio erat contraria & dissona.

EPHES. Quomodo incipit epistola?

CARD. Pridie dixeram, me hanc non habere: & fuit, quia non erat rubrica. Postea quærens reperi in certis instructionibus, quæ dicebantur secreta Nestorii, & incipit: [f] Causa quidem dulcis & digna. & post illa verba, aliam expositionem, declarat se, aliam, id est contrariam.

[f] *Alias*, Res sane dulcis. In act. Ephes. loco citato.

EPHES. Nos non habemus.

CARD. Declarat, quod nil videatur addere & innouare qui declarat. Et in Synodo quærens, an protulisset [g] fidem conuenientem symbolo Nicæno, omnes responderunt, quod Cyrillus dixerat consonanter symbolo Nicæno: & licet apertius & manifestius dixerit ea quæ con-

[g] par. 2. act. 1.

tinentur in ſymbolo Nicæno, non videtur quid noui induxiſſe, ſed quod magis ſapiat cum Concilio Nicæno. Vnde ſi illa verba, Aliam fidem, ſignificarent de verbis diuerſis, certe Cyrillus incidiſſet in prohibitionem. Deinde volo allegare dictum Cyrilli in expoſitione ſymboli: & ex hoc videbitis, quis ſit ſenſus prohibitionis, & quid Synodus voluerit prohibere. Incipit epiſtola: [a] Amor doctrinæ & amor laboris. vbi hæc verba ſunt, videlicet: Iam ſancta Synodus quæ in Epheſo congregata eſt, tulit ſanctam ſententiam contra Neſtorii malam opinionem, & vanitatem illorum qui cum eo erant, vel ante ipſum fuerunt, æqualia ſapientes, & docere vel conſcribere audentes damnauit, & æqualem illis impoſuit cauſam, id eſt pœnam. Vnde ex hac epiſtola apparet, Synodum damnaſſe dogmata mala Neſtorii: & ſic apparet verbum, Aliam fidem, intelligi de contraria, quæ eſt Neſtoriana, vel ei ſimilis. Item apparet, quod ſymbolum Neſtorianum reprobauit, quia ſapiebat ſimilia Neſtorio. Etiam Cyrillusmet compoſitor diffinitionis dicit, quod damnat Neſtorium & eos qui ſapiunt ſibi æqualia. Vnde patet, quod ſymbolum Neſtorianum fuit improbatum, & qui ſapiebat dogma æquale Neſtorio, quod eſt contra id quod veſtra paternitas ante dicebat, aſſignando aliam cauſam. Vnde cum paternitas veſtra cognoſcat hanc rem facillimam, & non habere dubietatem, cum facile ſit vt omnes intelligant, & eſtis doctiſſimus homo, rogo paternitatem veſtram, nolit tenere tantum auditorium ad rem quam pueri poſſent ſoluere. Sed ne perdamus tempus, intremus rem principalem, & dimittamus iſta quæ non habent difficultatem. Nihilo minus ſum paratus reſpondere & hodie & ſemper. Sed hæc quæſtio non eſt vtilis, nec habet exitum veritatis.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] *Alias*, Studium ac diligentiam. Cõcilii Epheſini par. 3. cap. 43.

EPHES. Nos iſtos ſermones de quibus agimus & dicimus, non putamus ita vt facillime poſſint repelli a pueris, vt dominatio veſtra dixit. Sed nos putamus ipſos neceſſarios, & alias vtiles, cum nos faciamus ſermones de vocibus & auctoritatibus ſanctorũ patrum: hoc primo ſupponentes, quod ſi etiam dogma veſtrum eſſet verum & rectum, tamen non eſſet in ſymbolo addendum, nec in ſymbolo cantandum. Melius eſt nos circa talia laborare, & dimittere theologicas rationes ſtare immutabiles & inconcuſſas.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438. Nam hoc magis adhæret difficultatibus rerum, de quibus discutiendum est. Notificamus vestræ reuerendæ paternitati hanc nostram esse intentionem, nullo modo a discussione istius difficultatis desistere, nisi applicemus prius ad aliquam veram conclusionem. Nos & dicimus & sapimus, & faciliter ostendere possumus, quod si inuentum fuerit dogma, de quo difficultas est, esse verum, illud poterit apponi sub priuata diffinitione, prout in multis Conciliis œcumenicis actum est. Verum ab ipso symbolo nil debet submoueri, nec detrahi, nec addi, vt vnio Christianorum possit seruari a scandalis.

CARD. Quia tempus est carior res quam homines possunt habere, ideo vellem quod fieret, quod dixit imperator, vt tempus non duceretur in annum. Satis super hac quæstione disputatum est & per scripta & dicta hinc inde. Ego puto quod dominatio vestra cognoscat veritatem, & quod docti sapientes viri iudicent in mentibus suis, quod hæc quæstio non habet difficultatem. Sed non reprehendo vos qui introduxistis eam, quia facitis vt sapientes, qui volentes ingredi magna, incipiunt a leuioribus. Ita vos intraturi materiam Spiritus sancti, voluistis hanc vt faciliorem præmittere. Sed postquam tanto tempore hoc discussum est, & bene est aperta veritas quam non ignorabatis prius, arbitror vos feciſſe ad tentandum, quomodo nos Latini scimus respõdere. Rogo vt veniamus ad difficultatem maiorem: & sicut dixi pridie, si probatis Spiritum sanctum non procedere a Filio, profiteor plane, quod ecclesiæ Romanæ non licuit. Si vero non poteritis probare, & ostendetur contrarium, tunc sum certus, quod non facietis difficultatem, an potuit illa declaratio poni. Tamen pro me non remaneat: ego sum paratus respondere ad omnia obiecta. Sed forte melius esset, quod illis tribus diebus ordinariis disputationis fieret discussio materiæ præsentis, & in aliis prosequeremur hoc. Interrogetis me, & ego sum paratus. Domine Ephesine, ego dicam vnum verbum, & loquar vt cum patre, quia a vobis possum informari. Habuistis dicere, quod hæc prohibitio non fuit ante tertium Concilium Ephesinum. Ego possum ostendere contrarium, & est bonum vt patres audiant, quia licet dixerim in scriptis, hic non dixi: fortior ratio quæ assigne-

ANNO CHRISTI 1438.

tur, quod non possit apponi syllaba in symbolo, est ex epistola [a] Cyrilli: tamen si bene aduertit paternitas vestra, in illa epistola dicitur: Nihil prætereatur, vel mutetur. non dicitur, addatur: sed posito quod dixisset, non facit contra nos, vt non ideo prohibitio fuerit prius facta. Cyrillus fundat se in auctoritate sacræ scripturæ, & dicit: Meminimus enim dicentis: *Noli transferre terminos æternos, quos patres tui posuerunt:* non illi loquebantur, sed Spiritus Dei. Vnde Cyrillus fundat se in hac auctoritate, quæ est prohibitiua addere vel detrahere; & dicit sanctos patres & Spiritum sanctum per eos fecisse. Certum est illos sanctos patres fuisse ante Concilium, quia fuit dictum Salomonis, qui diu fuit ante tertium Concilium & Nicænum, imo & ante fidem Christi expressam in nouo testamento. Idem dicit Cælestinus [b] his verbis: Quis non dignus est anathemate, qui addit fidei apostolicæ, quæ non recipit nec augmentum, nec diminutionem, & magna pœna constringit & addentem & detrahentem. & sequitur: Legimus in libris nostris, nil esse addendum vel minuendum. Hæc epistola fuit ante inchoationem Concilii Ephesini, & tamen Cælestinus profitetur ante fuisse inhibitum addi fidei apostolorum. Habeo duos testes: volo tertium habere, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: & allego septimam Synodum [c], quæ dicit: Quæ enim tradita sunt in catholica ecclesia, nec augmentum, nec diminutionem admittunt. Maxima & addentes & diminuentes pœna constringit maledictionis, vt scriptura asserit contra eum qui transfert terminos patrum suorum, nec habuerit propositum ad cognoscendum veritatem. Ergo septima Synodus fundat se in hac auctoritate sacræ scripturæ, & hoc dicit quod contingit illis qui non habent propositum cognoscendi veritatem. Vnde patet quod ille dicitur addere vel detrahere, qui transgreditur terminos patrum, veritatem mutando: sed qui declarat veritatem, non transgreditur terminos patrum. Et ratio est, quia prout dicit Cyrillus, hæc prohibitio facta est per Spiritum sanctum loquentem per sanctos patres: cum Spiritus sit spiritus veritatis, qui dicit veritatem, est intra spiritum, nec addit, nec detrahit. Qui autem dicit falsitatem, ille est qui exit terminos Spiritus sancti: & ille debet iudicari transgredi, vel addere ad ter-

[a] supra citata in actis Concilii Ephesini par. 3. cap. 34.

Prouerb. 22.

[b] Epist. 18. ad Nestorium in actis Concilii Ephesini part. 2. cap. 18.

[c] Vltimis verbis tom. 3. in act. 6.

ANNO CHRISTI 1438. minos patrum. Et hic textus declarat quod ille est qui addit vel diminuit, qui non habet animum cognoscendi veritatem. Cum ergo hæc prohibitio præcesserit Concilium Nicænum, dicemusne, quod Concilium Nicænum transgressum sit terminos patrum suorum? Alias si intelligeremus de transgressione verborum, Concilium Nicænum fuisset transgressum terminos patrum, quia aliqua detraxit de symbolo apostolorum. Et idem de Concilio Constantinopolitano, quod Concilium addidit multa symbolo Nicæno: & quia dixit veritatem, non reputatur addidisse. Et ideo, quod sæpius dictum est, quod ecclesia post tertium Concilium non possit addere, & quod ante licuerit, non est verum. Deinde dico, quod nos habemus [1] librum Græcum, vbi est symbolum Constantinopolitanum, vbi non est verbum, De cælis: dicit tamen verbum, Descendit. nec hoc, videlicet, Secundum scripturas. Nos habemus hic duo volumina Concilii Calchedonensis, & sunt valde antiqua. Est vnum vltra quingentorum annorum, vt apparet: & hic ter ponitur symbolum Constantinopolitanum, & nunquam ponuntur ibidem, De cælis; &, Secundum scripturas. Item habeo aliud de litera Longobarda antiquissimum, & sunt Canones omnium Conciliorum, & est symbolum Constantinopolitanum, & sine verbis illis, De cælis; &, Secundum scripturas. Et sic ex his tribus libris apparet quod symbolum Constantinopolitanum non habebat illa verba, De cælis; &, Secundum scripturas. Ille liber quem ostendistis de quarto Concilio, non sunt forte decem anni, quod fuit scriptus, vt apparet: nostri sunt antiquissimi quingentorum annorum. Item est liber similiter in Græco antiquus portatus de Constantinopoli. Item & nos ponimus in symbolo nostro certa verba vltra symbolum Constantinopolitanum, & non ex eo arguimur. Ponimus Deum de Deo. Illud [2] non est in Constantinopolitano: & tamen nunquam aliqui reprehenderunt nos propter illa verba, sicut de illo, Filioque.

EPHES. Illud fuit in Nicæno, Deum de Deo; & in aliis conuenimus: ergo de istis non quæramus.

CARD. Non erat in Constantinopolitano: & dico quod cum conueniamus, quod vltra Nicænum & Constantinopolitanum cantetur verbum, [3] De cælis, &c. se-

quitur, quod [a] non est differentia inter nos & vos de syllabis, sed de veritate. ANNO CHRISTI 1438.

[a] Id est, non deberet esse.

EPHES. Ad illa quæ primo dicta sunt, cum longa fuerint, non est tempus respondendi, licet dominatio vestra quæsierit a nobis, & volueritis informari, hoc est supra nostram dignitatem: tamen nos haberemus ad ipsa respondere, & conuenienter sensui veritatis. Similiter ad vltima verba quæ facta sunt de his libris, quæ dominatio vestra produxit, non habemus nunc respondere, quia tempus non patitur: referentur ad tempus opportunum, quo tempore conuenienter inquirentur. Cum autem inter vestros sermones dominatio vestra fecerit mentionem in superioribus congregationibus, videlicet, quod liceat vniuersali ecclesiæ immutare symbola, & primo illi qui præest vniuersali ecclesiæ, cum habeatur manifeste quod dominatio vestra respicit ad ecclesiam Romanam, & præposito Romæ habueritis respectum, hoc prætermittere sine discussione non patimur: volumus circa hanc rationem sermonem facere in sequenti congregatione, si placet. Nam habemus multa & præclara dicere circa hoc rationibus efficacioribus: sed suspicamur ne forte verba quæ dicenda sunt circa hoc, inducant scandala. Ideo dixi velle dicere, si placet: sit electio circa vestram dominationem, & si vobis videtur, fiet. nam ad hoc parati sumus.

CARD. Sunt inter alios articulos differentiarum vestrarum a nobis de potestate Romani pontificis: & cum sumus in discussione huius articuli de Spiritu sancto, non videtur conueniens admiscere de potestate summi pontificis. Et ideo in scriptura [a] dixi, de auctoritate Romanæ ecclesiæ non dico nunc, sed alio tempore reseruabo: & quando erimus in discussione illius, libere poteritis dicere vt licebit: & debetis credere, quod non offendetis sanctissimum dominum papam, quia ipse non est hic, nisi vt veritas declaretur. Et per Dei gratiam hæc veritas apostolicæ sedis & ecclesiæ Romanæ est ita manifesta per sacra vniuersalia Concilia, quod si hæc quæstio in qua sumus, habet modicam difficultatem, illa habet multo minorem. Sed certe, vt dixi, quia est articulus distinctus, non esset bonum immiscere cum articulo de Spiritu sancto. Vnde ite-

ANNO CHRISTI 1438.

rum atque iterum oro & obsecro, vt velitis incipere materiam processus Spiritus sancti, quia erit vtilior quam hæc in qua sumus. Et vere si essemus concordes in isto articulo, credo quod nulla difficultas restaret in aliis: & spero, quod in aliis articulis erimus bene concordes.

AND. His dictis, voluit sermonem ad papam, qui summa cum admiratione omnium hora iam 23. frigore imminente maximo, audiuerat cuncta patientissime.

CARD. Beatissime pater, videtur quod sanctitas vestra vna cum domino imperatore ordinaretis, vt procederetur ad negotium principale. Tamen vobis dico, patres reuerendi Græci, nos parati sumus quæsitis vestris omnibus respondere.

AND. His expositis, facto silentio, summus pontifex assurrexit, eiusque erectione cunctis assurgendi licentiam dedit.

NOTÆ AD VNDECIMAM COLLATIONEM.

[1] *Librum.*] Ex hoc vel simili libro est translatio Latina Concilii Calchedonensis actione 2. in editione Colonienſi anni 1551. ex qua desumpsit Baronius tomo 4. anno 381. num. 29. in qua actione refertur a patribus Concilii symbolum Constantinopolitanum sine illis verbis, De cælis; &, Secundum scripturas. quæ tamen in aliis editionibus leguntur, & canunt Græci, vt dicit idem cardinalis infra collatione 14. in fine primi numeri.

[2] *Non est.*] In symbolo Nicæno sic legitur: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: & sic canit ecclesia Latina. At vero in symbolo Constantinopolitano omittitur, Deum de Deo: & tantum dicitur, Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: & sic canit ecclesia Græca. Hæc verba cardinalis sic refert Græcus scriptor sessione 12. versus finem. *Has voces, Deum de Deo, non habetis, & nos habemus.*

[3] *De cælis.*] Id est, cum vos Græci non faciatis vim super verbis, Deum de Deo, De cælis, &, Secundum scripturas: sic non deberetis vim facere super verbum, Filioque, disputando, vt nos cogitis, de pura additione verbali. nimirum cardinalis & Latini properabant ad disputationem veritatis propositionis, Filioque.

[4] *Scriptura.*] Græcus scriptor sessione 12. sic: *Ex articulis de quibus inter Latinos & Græcos est controuersia, vnus est de Romanæ ecclesiæ auctoritate. Nunc quia versamur in alia difficultate & articulo de Spiritu sancto, non videtur conueniens vt articulus hic cum articulo de catholica ecclesia confundatur.*

COLLATIO DVODECIMA.

ANNO CHRISTI 1438.

DIE IV. DECEMBRIS.

[a] Secundo, tertio & quarto diebus.

Abbas generalis Ciſtercienſium orat nomine ducis Burgundiæ. Profeſſiones fidei Chariſii & aliorum fuiſſe admiſſas in Concilio, quia non continebant contraria ſymbolo.

[a] Nimirum orationem ducis Burgundiæ oratoris, & duas diſputationes tribus diebus habitas, vnica collatione perſtrinxit Andreas. Quas breuiſſime tantum innuit Græcus ſcriptor in 13. & 14. ſeſſionibus.

AND. DIE quarta Decembris in conuentione cunctis aſtantibus, locus Græcorum deputatorum vacans erat. Intuebatur quiſque, cur hoc eueniſſet: & quia inter colluctationem præcedentem & hanc, ſolennes ducis Burgundiæ legati aduenerant, ac ſummo pontifici Græciſve præſentibus, Concilio œcumenico ſolennem orationem fecerant, & imperatori Græcorum nil dixerant in publico: nunc Cabilonenſis epiſcopus ex oratoribus qui ex duce venerant, primus aſſurgens, hæc inquit imperatori.

CABILON. Illuſtriſſimus princeps dux Burgundiæ toto deſiderio inflammatus ad vnionem Græcorum, has literas tuæ ſerenitati mittit cum ſalute. Et quia continent credentiam, nos ſumus parati eas vobis explicare in palatio ſerenitatis veſtræ.

AND. Imperator illis receptis, miſit ſuum interpretem ad reſpondendum ſecrete ambaſiatoribus: qui demum reuerſus ad imperatorem, iterum rediit ad ambaſiatores.

LVD. Dic, oro, quid illi expoſuerunt?

[b] Dixi in prima nota ad 1. collationē, hoc opus Andreæ adhuc deſiderari.

AND. Quæ per Concilium geſta ſunt alibi, [b] cuncta adſcripſimus: hoc in conuentu diſpoſuimus nil aliud extra proferre, niſi quæ fidei diſcuſſionem concernunt. Sed quia exhortatio hæc principaliter extitit ad hanc fidei vnionem, referam quæ grauiter expoſita fuerunt per religioſum virum ætate & doctrina venerabilem, generalem abbatem Ciſtercienſem, qui quartus inter oratores fuerat. Primus namque in ordine fuerat epiſcopus Morinenſis, qui in curia degens honore adiunctus fuerat: ſicque nihil dixit. Secundus epiſcopus Cabilonenſis, qui primus in referendo fuit. Sed quia omnia in expoſitis per venerabilem patrem hunc contenta ſunt, huius relatione dictorum

ANNO CHRISTI 1438. rum illa videbuntur expoſita. Tertius fuit epiſcopus Niuernenſis, qui vt primus ſilentium ſeruauit. Quartus extitit abbas præfatus.

LVD. Dicas præfati patris expoſita.

AND. His verbis Concilio peroratus eſt.

Sequitur oratio.

Si fiſcellam iunco texerem, aut, vt beati Hieronymi verbis vtar, ſi palmarum complicans folia, in ſudore vultus mei ventris ſolicitamenta tractarem, me nemo reprehenderet, neque detractorum Deo odibilium morſibus exponerer corrodendus. Nunc autem cum ego imperitus ſcientia & ſermone, altiora me contra Sapientis documentum quærere videar, & opus arduiſſimum, quod meo ſiquidem maturius eloquium decuiſſet, in inſipientia mea nitar aggredi, declarare videlicet deſiderandos a quolibet catholico fines, puta perfectam orientalis eccleſiæ cum Latina vnionem, patrum quoque tam reuerendiſſimorum dominorum cardinalium, quam ceterorum dominorum & eccleſiaſticorum Baſileæ congregatorum, cum ſanctitate veſtra, beatiſſime pater, concordiam & pacem: quos fines indefeſſis laboribus, continuiſque ſuſpiriis proſequitur & intendit deuotiſſimus ſanctæ matris eccleſiæ filius dominus Philippus, Dei gratia dux Burgundiæ, qui nos hic aſtantes ſuæ celſitudinis ducalis oratores & nuntios ad eamdem ſanctitatem veſtram præſenſque ſacrum Concilium deſtinauit: ſi quo minus, beatiſſime pater, ſacraque Synodus, vobis ingenita benignitas meum ceu nimis mox detegendum ſupportauerit imperfectum, quænam adeſſe mihi poterit ſubuentionis occaſio, vt aduerſum me in deriſum non loquantur qui ſedent in porta? Itaque ex propriis loqui non contendam, ſed ea ſolum diſſerere mihi animus eſt, quæ ipſe ſapientiſſimus princeps poſuit in ore meo. Magnam proinde concepi fiduciam, quod etſi non meis meritis, contemplatione tamen & reuerentia tanti tamq; catholici principis, veſtræ miſerationes meam patienter ſufferant ignorantiam; quodque pater miſericordiarum, qui linguas etiam infantium facit diſertas, ſermones meos rectos & bene ſonantes faciet in auribus veſtris. Et hac ſpe fretus, in hac quoque proteſtatione ſpecialiter confidens, quod omnia per me dicenda omni-

modæ correctioni & determinationi veſtræ ſanctitatis, beatiſſime pater, præſentiſque ſacri Concilii ſubmitto, relictam mihi per reuerendiſſimum in Chriſto patrem dominum epiſcopum Cabilonenſem expoſitionis per nos oratores coram hoc præcellenti auditorio fiendæ ſecundam particulam, prout ab alto mihi concedetur, conabor feſtinanter abſoluere. Præſuppoſitis igitur veritatibus notiſſimis, ſiquidem longe magis facto quam verbo clareſcentibus, quibus oratio tam fecunda quam facunda ipſius reuerendiſſimi in Chriſto patris domini epiſcopi Cabilonenſis illuſtriſſimum principem dominum ducem Burgundiæ, veſtræ ſanctitatis, beatiſſime pater, filium obedientiſſimum, ſuper extollendis virtutibus & ampliſſimis dignitatum titulis fore multipliciter inſignitum, declarauit eleganter & abunde pro aliquali mediorum declaratione, quibus ipſe potentiſſimus princeps ſua ſanctiſſima deſideria de procurando & ponendo in eccleſia Dei vnionem & pacem confidit & deſiderat efficaciter poſſe perfici, pro quorumque practica & feruenti proſecutione hos tot tantoſque reuerendos nuntios, nobiles & inſignes viros per tanta tamque periculoſa itinerum ſpatia ad eamdem ſanctitatem veſtram præſenſque ſacrum Concilium deſtinat, verba præmittere non confundor. Pridem in epiſtola Miſſæ recitata, quæ beatus Apoſtolus dudum Philippenſes exhortans ad perficiendum opus quod cœperant, in 1. capite epiſtolæ ad Philippenſes ipſos direxiſſe legitur, cum diceret: *Oro vt caritas veſtra magis ac magis abundet.* Quorum verborum intelligentia ex cauſa dicendi faciliter accipitur, ſi conſiderationis acies paululum circa deductionem figatur Apoſtoli, qui poſtquam Philippenſes de felici operis per ipſos inchoati conſummatione ſecuros reddi-
Philip. 1. diſſet, dicens: *Confido quia qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet vſque in diem Ieſu Chriſti.* Rurſus plane demonſtrans ſe velle huiuſmodi operis cooperatorem & coadiutorem eſſe, continuo ſubiunxit hoc: *Oro vt caritas veſtra magis ac magis abundet.* Quoniam enim ad inchoandum perficiendumque quodcumque opus bonum virtus caritatis, quam theologi virtutum matrem & formam appellant, ſit neceſſaria, idem Apoſtolus in prima epiſtola ad Corinthios pulcre profundeque pertractans, linguis loqui

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. angelorum, omnia noscere mysteria, fidem ad transferendos montes habere, cibare pauperes, in prophetiis seu aliis quibuscumque perfectionibus abundare, vbi caritatem abesse contigerit, nihil prorsus valere, tandem veraciter concludit & determinat. Et vbi caritas non est, inquit magnus Gregorius, quid est, quod possit prodesse? Vbi vero caritas est, quid est, quod possit obesse? Caritatis siquidem proprium est, vt idem Gregorius testatur, nutrire concordiam, seruare composita, coniungere dissonantia, dirigere praua, & virtutes ceteras perfectas suo munimine solidare. Cum igitur homines extra caritatem qua Deus & proximus diliguntur, constituti, contentionibus & litibus, quæ seruos Dei, secundum Apostolum, non decent, insistentes, schismatibus & discordiis, quibus, iuxta Sallustium, magnæ res dilabuntur, inuoluti, in pace in idipsum nunquam dormientes aut quiescentes, sed semper aduersa sentientes & dicentes, prorsus nihil sint, nisi forte quoddam æs sonans, & cymbalum tinniens: quid mirum si doctor gentium Paulus fidelitatem & veræ dilectionis affectum, quibus Philippenses amplectebatur, manifestare volens, ipsos nedum ad habendum caritatem, quæ discordias terminat & rancores tollit, sed etiam ipsos feruenter solicitat & hortatur, vt eorum caritas magis ac magis semper abundet? Sane inter varios & multiplices effectus, quibus fidelitas & perfecta dilectio vnius ad alterum comprobatur, nullum qui de his tractant suis in scriptis eo inueniuntur euidentiorem reliquisse, quam quo contentionum & diuisionum declinatio consulitur, reconciliationis & concordiæ modus inducitur, & pax, si fieri possit, cum omnibus hominibus quærenda suadetur & habenda: hinc piissimus Saluator mundi, cuius omnis actio nostra est instructio, nihil tantum sicut concordiam & pacem suis inuenitur discipulis commendasse. *In hoc*, inquit, *cognoscent omnes, quod mei estis discipuli, si dilectionem & concordiam habueritis adinuicem*. Ioan. 13. Imo ipse dulcissimus Iesus, qui est pax faciens vtraque vnum, cum esset ex hoc mundo transiturus ad Patrem, pro quo specialius, quam pro vnitate & concordia sui corporis mystici, quod est ecclesia, legitur exorasse? *Pater*, inquit, *rogo vt sint vnum, sicut nos vnum sumus*. Ioan. 17.

In epistolis autem Pauli, in Ioannis & Petri, ceterorumque apostolorum canonicis, quorum vos, patres optimi, esse gloriamini successores, quid aliud præcipitur, quid aliud docetur aut annuntiatur, nisi pax & concordia fidelium, quodque multitudinis credentium sit cor vnum & anima vna? Quid autem sibi vult, quod sponsus ecclesiæ toties in canticis sponsam suam vocat vnam, dicens: *Vna columba mea, vna electa mea, vna perfecta mea?* quatenus fideles intelligant, vnitatem tam frequenti vocum ingeminatione commendatam ad ecclesiam Dei sic pertinere, vt iam illi non sint de ecclesia, extra quam non est salus, qui damnabiliter diuidunt ecclesiam, seu ipsam diuisam reducere ad vnitatem negligunt & contemnunt. Hinc sponsus ipse patienter demonstrando quantum sibi displiceat, quantumque sit periculosa in corpore suo, quod est ecclesia, quæcumque suscitata diuisio, cum ad turbas in figuris loqueretur, nonaginta nouem oues in deserto relinquendas pro eundo ad illam quæ perierat, ipsamque propriis humeris reportando ad ouile, salubriter docuit & fecit: imo reprehensus a Iudæis, quia cum publicanis & peccatoribus manducaret, se non esse missum nisi ad oues quæ perierant domus Israel, & quod non est opus valentibus medico, sed male habentibus, constanter legitur respondisse. Per hæc, ni fallor, futuris ecclesiæ pastoribus luculenter insinuans, quanta ipsis incumbat necessitas, iuxta modum loquendi Apostoli, opportune & importune, per gloriam & ignominiam, & per infamiam & famam bonam iugiter prouidere & attendere, vt in grege Domini, in quo posuit eos Spiritus sanctus regere ecclesiam Dei, nulla omnino schismatis macula, nulla cicatrix insurgat vel maneat, neque vox illa nimium lugubris & detestanda resonet: *Ego sum Cephæ, ego sum Apollo*. Parua siquidem scintilla si diutius feruescere sinatur, siluam magnam frequenter incendit. Quemadmodum, dicente Gregorio, peccatum quod per pœnitentiam mox non diluitur, suo pondere ad aliud trahit. Quid enim horrendissimo schismati in Constantia nuper terminato tantam dedit durationem, ex qua omnis in orbe deformitas surrexit, nisi defectus ex negligentia extinguendi commune incendium, quod cito flammas emisit, quod in sui initio abs-

Anno Christi 1438.

Cant. 6.

1. Cor. 1.

ANNO CHRISTI 1438. que iactura vel dedecore partium postea condemnatarum, tam faciliter quam feliciter fuisset extinctum? Vt igitur voraces flammæ ignis schismatici his infaustis diebus vndique sicut scintillæ in arundineto discurrentes, tandem non inueniantur oues & ouile Christi miserabiliter deuorasse, quid vtilius, quid decentius, quid denique insignius vero Dei vicario, ipsarum ouium summo pastori suaderi potest aut consuli, quam vt pro obstando tam propinquo tamque periculoso incendio, cuius principiis remedium sero adhibitum nihil forte proficeret; pro conseruando integritatem tunicæ inconsutilis, quam neque crudeles milites Christum occidentes diuidere præsumpserunt; pro danda sibi & ecclesiæ Dei sponsæ suæ quiete & pace, Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus longe lateque per orbem dispersis, quibus, vt loquitur Apostolus, debitor est, tantam exhibeat humanitatem, tantam clementiam demonstret, sicque ipsorum infirmitatibus paterno condescendat affectu, quod generosi animi, qui facilius ducuntur quam trahantur, affabilitate, beneuolentia & mansuetudine potius quam rigore vel timore victi, reiectis quibuslibet schismatum seminariis & fomentis, ad fratres & coætaneos suos glorientur festinanter occurrere, laboraturi, sicut omnino fieri necesse est, quod ex omnibus Christi ouibus fiat vnum ouile & vnus pastor. Ignoscere quippe, sicut ex sapientibus quidam testatur, summum & nobile vincendi genus est: & Africanum Scipionem, Iulium Cæsarem, ceterosque conquisitores orbis plures, tandemque fideliores ex populis sibi rebellantibus subditos & amicos comparasse ignoscendo, miserando, largiendo, quam gladiis vtendo vel vinculis, veteres paganorum historiæ commemorant. Cum enim dicente morali Seneca, turpius nihil sit homini, quam cum eo bellum gerere, cum quo semper amice vixerit. Cum rursus animalia siluestria & bruta pacem & concordiam, sicut cetera entia, naturaliter sic appetant, vt si ea diuidi abinuicem contigerit, vagis insistere discursibus, mugire, vlulare, varioque fremitus & boatus emittere non cessent, donec rursus vnumquodque cum sibi simili coniunctum extiterit: quo pacto Christianis beatissimæ Trinitatis imagine decoratis non conuenit, vt in eis rigor cuiuslibet

diuisionis sic lenteſcat, quod iuxta præceptum Apoſtoli, ſol non occidat ſuper iracundiam ipſorum, & relicto mu- ANNO CHRISTI 1438.
nere quod offerunt ante altare, ſi forte vnus aduerſus alium aliquid habuerit, confeſtim & prius non vadat reconciliari fratri ſuo? Quis enim illos exiſtimaret pro fratrum animabus ſeipſos cum Apoſtolo velle impendere, qui propter quaſcumque iniurias, ſeu temporales vtilitates, vel honores, reconciliationem & concordiam cum fratribus diligenter quærere & procurare denegarent, vel ipſas oblatas renuerent? An non, euangelio teſtante, & experientia nimis docente, omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & omnes, ſicut loquitur Apoſtolus, qui ſe inuicem mordent aut comedunt, tandem abinuicem conſumentur? Quid enim Aſſyriis, quid Medis & Perſis, quid Græcis & Romanis, quid denique noſtris temporibus regnis & populis bella ciuilia & ſchiſmata reliquerunt, niſi lamentabilem patriarum deſolationem, glorioſæ famæ attenuationem, corruptionem morum, & ad impune cuncta pertractanda facinora libertatem & licentiam? Quid ergo ſupereſt, ſi Græci (quod abſit) non vnirentur cum Latinis, ſi Latini diutius inter ſe diuiſi permanerent? Quid, inquam, ſupereſt, niſi quod terribilis Deus ſe demonſtrans pœnitere quia fecit hominem, quemadmodum terrena regna de gente transfert in gentes propter iniuſtitias & iniquitates & diuerſos dolos: ita quoque gloriam regalis ſacerdotii, tam Græci quam Latini, propter eorum nimis continuatas diſcordias, miſerabili ſeruituti ac regimini (ſicut iam in parte factum cernitur) ſubiiciat & tradat illorum, qui gladium in vindictam malorum portant; tandemque oporteat, ſicut beatus Bernardus deplorat amare, dominam gentium ancillari, & ancillam dominari? Si enim cauſantibus diſcordiis inter Chriſtianos, iis temporibus peſtiferis (proh dolor) vigentibus, quibus ſimiles ab incarnatione Verbi Dei nemo vidit vnquam, diſceſſionem ab eccleſia Romana fieri contigerit, quemadmodum hæretici Huſſitæ, & eorum ſequaces id deſiderare, dietimque procurare non deſinunt: cum beatus Apoſtolus in 2. ad Theſſalonicenſes palam innuere videatur, tunc finem mundi & diem nouiſſimum inſtare, aduentumque illius filii perditionis, qui dicitur Antichriſtus, eſſe

ANNO CHRISTI 1438. propinquum, quando huiuſmodi fiet diſceſſio. Quis ſapiens merito non formidet ſe viſurum in valde proximo ſuperuenturas vniuerſo orbi, præſertim eccleſiæ, tribulationes & anguſtias, quales mundus, ex quo gentes forte cœperunt, non habuit, ſi quo minus ipſi eccleſiaſtici Latini & Græci, ſaltem ex vexatione capientes intellectum, mox ſibi inuicem dexteras dederint, ſeque, reiectis vlterioribus diffugiis, ad oſculum receperint, non fictæ ſed veræ pacis: an non, vt cetera prætermittam horum periculorum teſtimonia, lamentabilis plurium eccleſiarum, præſertim cathedralium deſolatio vtique proueniens ex pugnis & concertationibus duorum altarium in templo Domini erectorum, quorum vnum ſoluit quod aliud ligat, vnum deſtruit quod aliud ædificat. Cum autem videritis hæc fieri, inquit Saluator, qui ſunt in Iudæa fugiant in montem, & qui ſupra tectum, non deſcendant, vt quid capiant in domo. Væ prægnantibus & nutrientibus in diebus illis. Has plane longe magis quam repentinum fulgur formidandas tribulationes & anguſtias piiſſimus atque deuotiſſimus princeps dominus dux Burgundiæ, veſtræ ſanctitatis, beatiſſime pater, filius obedientiſſimus, ſuis in præcordiis ſolerti meditatione reuoluens, ipſiſque more ſuo catholico viribus mentis & corporis ſatagens occurrere, præ oculis quoque ſapienter & ſalubriter habens, quod ex vnione ſanctæ matris eccleſiæ, pace & concordia fidelium, earumdem tribulationum ceſſatio, veſtræque ſublimis perſonæ, beatiſſime pater, ſalus & quies, ac in æternum apud Deum & homines duratura commendatio, ſingulariter dependent, vt fidelitatem filialem, feruentiſſimum ac deuotiſſimum ſinceræ dilectionis affectum, quibus veſtram ſanctitatem amplectitur & colit, opere & veritate palam demonſtret, per nos hic præſentes ſuæ celſitudinis ducalis oratores & nuntios, in caritatis perfectæ viſceribus, in totius humilitatis & reuerentiæ ſpiritu, eidem ſuæ ſanctitati ſupplicat, quatenus veſtræ pietatis oculos benigne dirigentes ad horrendiſſima ſcandala per vniuerſas Chriſtianitatis regiones extemplo diſſeminanda, ſi (quod abſit) in agro dominico veſtræ curæ ſpecialiter commiſſo, lethifera ſchiſmatum ſuperſeminarentur zizania, ſi Latini magis ac magis diuiderentur, ſeu diutius ſic diuiſi

permanerent, quod propter eorum contentiones ac dis- ANNO CHRISTI 1438.
cordias orientalis ecclesia se vel ad horam differret vnire cum Latina, festinanter & efficaciter prouidere digne-mini, quod ecclesiam Dei sponsam vestram nulla schismatis labes contaminet. Quodque illa duo opera sanctissima, quæ vestra sanctitas ex caritate perpetuis efferenda laudibus strenue inchoauit, vnio videlicet Græcorum cum Latinis, patrum quoque tam reuerendissimorum dominorum cardinalium, quam ceterorum dominorum & ecclesiasticorum Basileæ congregatorum, cum vestra sanctitate reconciliatio & concordia festinam & toti mundo summe necessariam accipiant consummationem. Horum siquidem operum sanctissimorum, quorum felix consummatio & iugis permanentia haud dubium sunt media conuenientissima & maxime necessaria ad procurandum & ponendum perfectam in ecclesia catholica vnionem & pacem, ipse potentissimus princeps cooperator & coadiutor fieri quousque desiderat, vt pro ipsorum felici adeptione personam suam inclytam, patrias, subditos, cunctaque amplissima simul & opulentissima suæ magnificentiæ subiecta dominia, vestræ sanctitati sacroque Concilio fideli cordialissimoque præsentat affectu: nobisque suis ambasiatoribus specialiter iniunxit, vt in ipsorum feruenti prosecutione, simul & ceteris quibuscumque materiis prosperitatem & honorem sanctæ matris ecclesiæ, vestræque sanctitatis ac præsentis sacri Concilii concernentibus, nos exhibeamus sicut Dei ministros, singula tantis rebus, quæ per sanctitatem vestram & ipsum sacrum Concilium nobis mandata fuerint, prout id facere iugiter habuimus & retinemus in votis, corde & animo diligenter adimplere. O ducem vere catholicum! O legitimum sanctæ matris ecclesiæ filium! Siquidem nomine principis pacis iustissime honorandum, cuius instantia quotidiana cum Apostolo est solicitudo omnium ecclesiarum, rogare quæ ad pacem sunt Ierusalem, euangelizare concordiam gentibus, his qui prope & longe sunt, reconciliationem impetrare, & per omne quod in ipso est, omnia tollere scandala de regno Dei. O magnanimi cordatique principis iustissima & omni exauditione digna petitio, quæ propriorum inscia commodorum, solum in-

stat

ANNO CHRISTI 1438. stat pro sublatione schismatum, pro desideranda Latinorum & Græcorum vnione, pro exaltatione fidei catholicæ, pro Christianitatis communi bono, pro conseruatione & incremento reipublicæ seruorum Dei: quæ profecto a vestra sanctitate, beatissime pater, præsentive sacro Concilio nil magis efflagitat vel quærit, quam iuxta modum loquendi Apostoli, qui cœpit in vobis opus bonum, illud perficiat: sicque caritas Dei per Spiritum sanctum diffusa in cordibus vestris, circa prædictorum operum continuationem semper magis ac magis abundet: quoniam propter ipsorum imperfectionem vel neglectum, viam transeuntes in sugillationem honoris & nominis apostolici, occasionem non habeant mouendi capita sua, & dicendi: *Ecce homo, qui cœpit ædificare, & non potuit consummare*. Et quis est, qui vobis noceat, inquit Petri canonica, si boni æmulatores fueritis? Cum enim labor improbus omnia vincat, & iuxta Senecam, nihil est quod vigilans & pertinax cura non expugnet. Cum rursus secundum parabolam euangelicam, homo iacens in cubili, propter improbitatem pulsantis ad ostium, de lecto surgere, & amico quotquot habet panes necessarios tradere compellatur: quis ambigit, beatissime pater, si vestra benignitas nimiis ecclesiæ compatiens languoribus prædicta opera sanctissima tam laudabiliter incepta, opportune & importune, sicut loquitur Apostolus, continuare dignetur, quin mox illam debeant desideratam accipere consummationem, pro qua tantæ auctoritatis, * excellentiæ princeps tam instanter, in tantaque humilitate & reuerentia supplicat, pro cuius solicitatione & felici adeptione tot sublimes & religiosos viros tantas fecit regiones peragrare? Si vero gratiam hanc singulariſſimam, nulli certe ex vestris prædecessoribus summis pontificibus collatam, vestra sanctitas, beatissime pater, in oculis Dei pietatis inuenerit, vt vestris in diebus, vestrisque precibus sanctis & diuinis directionibus Latini pariter & Græci sub vmbra ecclesiæ Romanæ in magna domo Dei simul in vnum congregentur & conueniant, cui, quæso, comparabitur gloria nullis delenda sæculis, ex hoc triumpho glorioſissimo per vos reportanda? Quo rursus præmio, præterquam illis debito qui per fidem vicerunt regna, meritum apud mor-

Luc. 14.

* *f.* & excellentiæ

tales insolitum, ex his tamen operibus perseueranter continuatis indubie acquirendum, digne poterit compensare? Quis postremo, etiamsi linguis loquatur angelorum, sufficienter exprimeret fructus glorioſissimos ex hac iucunda orientalis & occidentalis ecclesiarum vnione in vna fide, in vno spiritu, in vno baptismate, in vno Domino, vestris maxime laboribus & expensis adepta, toti mundo tandem peruenturos? Hi sunt glorioſissimi labores vestri, beatissime pater, si cœptum opus desiderandæ vnionis Latinorum & Græcorum perfecerint, cælis dabunt gloriam, inferno solitudinem, pacem mundo, fidem gentibus, finem vitiis, & moribus refundent disciplinam: tuncque, & (ni fallor) vix alias optatæ perfectionis culmen accipient illa tua opera sanctissima, propter quæ præsens sacrum Concilium esse dignoscitur conuocatum, extirpatio hæresum, pacificatio Christianorum, ac toties petita ac promissa Christianitatis reformatio, sine qua vtique vanum erit vobis ante lucem surrexisse: vix tandem multum profeciſſe inuenientur, qui absque ea manum ad fortia posuerunt, dicente propheta Ieremia: *Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Idcirco percussit eos leo de silua, lupus ad vesperum deuorauit eos.* Si autem Græci cum Latinis sint vnanimes, idipsum sentientes & dicentes, quis de festiua perfectaque prædictorum operum consummatione deinceps ambigere præsumeret? Siquidem hac felici & summe desideranda vnione facta, cum iuxta promissum euangelicum, Christus semper adsit omnibus in nomine suo congregatis, & ipsis cum Spiritu sancto gemitibus inenarrabilibus orantibus cuncta subiiciantur & obediant, confestim expulsis ab ecclesia Dei quibuslibet erroribus, pace inter Christianitatis principes & populos reposita, legibusque renouatis, vel nouiter editis, secundum quas Christianos viuere condecet, temporibus sanctissimi domini nostri Eugenii papæ IV. videbit & gaudebit omnis caro, sæcula redire aurea, olim temporibus Octauiani, cum Christus nasceretur, florentia, quibus durantibus vnusquisque sub vite sua secure sedens, pulcritudine pacis gaudebat, con-

Anno Christi 1438.

Ierem. 5.

ANNO CHRISTI 1438. uertebanturque gladii in vomeres, & lanceæ in falces. Sed & demum quis a longe prospiciens & alta cognoscens, aperte non videt, si Latini & Græci, qui per tanta, heu, tempora lamentabiliter diuisi fuerunt, quia forte non fuit, qui, sicut facit de præsenti sanctissimus dominus noster, pedes eorum in viam pacis dirigeret, hac vice cor vnum & anima vna esse meruerint? Si istæ duæ gentes ad bella doctissimæ ad passagium transmarinum accingantur, ad quod, Domino largiente, per sanctissimum dominum nostrum solicite inuitabuntur, & reddentur efficaciter animati, quemadmodum plerique summi pontifices inueniuntur dudum omnis orbis nobiles & ignobiles feruenter excitasse ad collapsos reædificandum muros Ierusalem, terramque sanctam eruendum de manibus inimicorum Christi. Si, inquam, iste populus Dei ex Græcis & Latinis constitutus istud secundum iter arripiat, & sicut olim victorioſi Israelitæ procedebant ad bella, vno mentis & corporis agmine aduersus Turcarum & Tartarorum, ceterorumque infidelium proficiscatur phalanges: quis hæsitare præsumeret, inclytas Græcorum regiones viris illustribus sapientia, eloquentia, grauitate morum, mirisque virtutibus & gratiis fulgentibus adornatas, de manibus omnium inimicorum suorum in valde proximo non esse feliciter liberandas, pristinamque ad gloriam olim nulli de mundo secundam reducendas? O si felix illa dies gloriæ Christianorum aduenerit, quanta putabitur illa potentia, quam potentissimus princeps & dux Burgundiæ pro tanti adeptione brauii construet, quamque tunc se habere terra marique cum iucunditate maxima mundo declarabit. Quis autem eo vsque pusillanimis, vel abiectæ poterit esse conditionis, vt ad hoc glorioſissimum certamen conquisitionis terræ sanctæ inuitatus, mox relictis omnibus Christum non sequatur, seque glorianter non exponat ad recuperationem sanctæ ciuitatis Ierusalem, ceterarumque insignium vrbium & patriarum precioso Christi sanguine & præsentia consecratarum, totiesque & nouissime (quod ad verecundiam modernorum Christianorum loquor) per catholicos principes & populos Christianitatis subiectorum imperio, quos moderni Christiani ob caritatis & concordiæ carentiam mu-

tuis cædibus & ſtragibus ſeſe damnabiliter laceſſentes, per Machometi ceterorumque cultores idolorum poſſideri conculcarique conſpiciunt, & non eſt qui adiuuet. O ineffabilis & incomparabilis mater caritas! o inæſtimabile donum Dei concordia! quibus ſuper cunctas virtutes hanc diuina miſeratio prærogatiuam largiri dignatur, vt earum medio & auxilio eccleſia Dei vnionem & pacem, terra ſancta de manibus inimicorum Chriſti liberationem, Græci & Latini de ſuis inimicis victoriam & triumphum, infernus & dæmones interitum & confutationem, angeli ſancti lætam ſuarum ſedium reſtaurationem, & beata denique Trinitas perennes gloriam & laudes poſſint reportare. Viuat igitur & in piiſſimo corde veſtro beatiſſime pater, quemadmodum vna cum illuſtriſſimo & potentiſſimo principe noſtro domino duce Burgundiæ nos hic humiles ſui oratores & nuntii deuotiſſime ſupplicamus, magis ac magis ſemper abundet hæc felix & ſuperextollenda mater caritas, quæ filios ſuos tantæ conſolationis lactat vberibus, & omnia poſſidens, nunquam quæ ſua ſunt, ſemper autem quæ ſunt Chriſti Ieſu præponit & quærit: viuat & ſuper vos glorioſiſſimos principes populorum, ſacerdotes & miniſtros Domini in hac ſacra Synodo cum Deo Abraham congregatos. Et ſicut nos oratores tanti principis rurſus veſtris reuerendiſſimis paternitatibus humillime ſupplicamus, caritas veſtra ſic ſemper magis ac magis abundet, quod veſtris continuis laboribus & ſtudiis, veſtriſque ſalutaribus conſiliis (inter ſanctum dominum noſtrum, patreſque tam reuerendiſſimos dominos cardinales, quam ceteros dominos & eccleſiaſticos Baſileæ congregatos, pax, concordia & perfecta reconciliatio, quemadmodum id fieri pro conſeruatione Chriſtianitatis catholicus princeps noſter arbitratur ſumme neceſſarium) feſtinanter & efficaciter valde dilatum accipiant complementum. De cetero ſuper vos & ipſos ſemper viuat, dominetur & regnet pulcra vt luna, electa vt ſol, filia caritatis concordia, quam Spiritus ſanctus Patris & Filii caritas, nexus & amor, omnibus pro pace & concordia Chriſtianorum, tam Latinorum quam Græcorum, laborantibus & orantibus præſtare dignetur in ſæcula ſæculorum. Amen.

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. AND. Hic fuit religioſiſſimi viri ſermo, non minus grauitate quam affectu & caritate prolatus. Fuerunt igitur hæc in conuentu præcedentis diei dicta, in huius diei conuentione imperatori dicta fuerunt verba præpoſita.[a] Illico interpres noſtris ſex deputatis ſuo loco conſedentibus inquit.

[a] Initium huius collationis.

INTERPR. Si placet vobis, vt noſtri deputati veniant, vt aliquid dicant, domino imperatori placet.

CARD. Placet.

AND. Sex ex Græcis præpoſiti ad locum nunc primo venerunt, & Epheſinus archiepiſcopus hæc verba in medium dixit.

EPHES. Nunc, Deo duce, ſermonem noſtrum proſequemur, & Deo iuuante, incipiemus ad reſpondendum his quæ dicta fuere per dominum cardinalem. Ita inquiremus intentionem & veram ſententiam prohibitionis, de qua nunc agitur inter nos. Quam inquiſitionem debemus facere ex his quæ poſita ſunt in diffinitione & lege, & eius verbis, & ex his etiam quæ ſcripta ſunt in epiſtolis datis in diuerſis locis ſecundum prohibitionem. Verum rogamus vos, patres reuerendi, placeat breuiter reddere reſponſa, quoties opus fuerit interrogare; & reſpondeatis aut per aſſenſum, vel per negatiuam. tali namque modo diſputatio noſtra proſequetur, & facilius poterimus inuenire veritatem quam quærimus. Si autem cum nos interrogamus, vos autem reſpondeatis per prolixos ſermones, & implicatas & varias reſponſiones, erit opportunum per nos fieri prolixiores tractatus: & hoc modo cum difficultate veniemus ad concluſionem. Sit reſponſio veſtra, eſt, aut non, ſecundum legem dominicam. Et certe ſi dominatio veſtra aliquid latius velit opportune dicere, & rem clarius oſtendere, poſt reſponſiones quas daturi ſumus ad reſponſionem veſtrorum argumentorum, quidquid habebitis dicere ad confutationem noſtrorum, poteritis confidenter dicere; & libenter audiemus. Quæ omnia breuiter & per deciſiones debent inter nos tractari, vt poſita concluſione, ad vlteriora poſſimus procedere. Profecto eumdem ordinem & nos obſeruaturi ſumus, cum fuerimus de re aliqua interrogati. Satis in exordiorum ſermone. Iam denique ingrediamur ipſum pro-

[a] Id est, nihil dedit, seu contulit, vt paulo infra.

ANNO CHRISTI 1438.

positum. Charisius ille[a] nihil donatus est ad confirmationem vestræ rationis. Nam concessum in pluribus & a vobis est, illam professionem illius, vel fidei suæ expositionem, particularem & priuatam fuisse, nec debere æstimari pro communi. Hoc autem nec per illa tempora, nec post prohibitionem fuit inhibitum. Quamobrem merito ille Charisius non fuit reprehensus, cum nil egerit reprehensione dignum, cum commune non tradiderit symbolum, sed priuatam fidem. Denique velle patres illos voluisse intelligere aliam fidem, id est contrariam fidem, est contrarium eorum intentioni & legi. Quod hoc sit repugnans vi & sententiæ legis, manifestatur ex hoc, cum aliud diuersum sit, quam contrarium. Omne namque contrarium, diuersum, non econtra. Nam albo colori nigrum contrarium, fuscum non, sed omnino diuersum. Etiam albo musicum non est omnino contrarium, sed diuersum. Nolle autem in vniuersali negatiua particularem intelligere, non conuenit. Nam quod simpliciter negatur, vniuersaliter debet intelligi: & si quis diceret lapidem non esse animal, non solum negaret non esse animal, sed quodcumque animal non esse lapidem. Itaque illi patres qui prohibuerunt aliam fidem, non solum prohibuerunt contrariam, sed omnem aliam quæ in dictionibus aut aliqua litera esset variata. An videtur vobis omne diuersum esse contrarium? interrogamus a vestra paternitate, an differat diuersum a contrario.

CARDIN. Reuerenda paternitas vestra exhortata est me ad breuitatem. Finis istius sacri Concilii non est breuitas, sed reperitio seu declaratio veritatis. Vnde quidquid est ad inueniendum veritatem, non debemus refutare, quia est finis noster. Ego rogo paternitatem vestram, non imponat mihi legem, prout non impono vobis: quia necessarium est vt hæc materia bene discutiatur. Sed ego volo dare aliud remedium, quod ego non grauabo vos, si essem longus; nec me, si essetis longi. Non faciamus tam longa interualla dierum, sed quod hodie non fit, fiat cras: & in paucis diebus finiemus, & in duobus diebus faciemus plus quam vno mense, prout nunc; & veniemus ad finem: tamen volo esse breuis. Sed volo primo aliqua dicere ad finalem declarationem, & postea verbo post verbum re-

ANNO CHRISTI 1438. ſpondebo. Deus poſuit in ore tuo illud verbum, vt dixiſti, verbum Chriſti, vt dicamus, eſt eſt, non non: & hoc proderit ad declarationem materiæ noſtræ. Quæro, an cum aliqui petierunt a ſanctis patribus, vt quid declaretur, & non reſponderunt, eſt eſt, ſed longius; an tranſgreſſi ſunt præceptum Chriſti? Certe ſi volumus intelligere verbum ad corticem, omnes qui fecerunt longos tractatus, eſſent tranſgreſſi mandatum Chriſti: ſed verba Chriſti ſunt intelligenda non ſecundum corticem, ſed ſecundum intentionem, vt reſpondeatur veritas, & non addatur quod non eſt, prout dixit: quod amplius eſt, a malo eſt. Et iſtud habeo a beato Agathone, qui dicit in epiſtola [a] ſynodali, quod fides non capit augmentum, nec diminutionem: ſed ſicut dicit [b] ſcriptura, debet eſſe, eſt eſt, & quod amplius eſt, a malo eſt. Et beatus Agatho intelligit, quod nil fidei eſt addendum, quod malum ſapiat, ſed exponenda eſt veritas: non autem intelligitur, quod non fiat reſponſio niſi per verbum, eſt eſt, non non: quia ipſe fuiſſet tranſgreſſus, qui multa dixit.

[a] Epiſtola ad Conſtantinum imperatorem, quæ fuit inſtructio legatorum, habetur in ſexta Synodo actione 4.
[b] Matth. 5.

EPHES. Volo reſpondere.

CARD. Omittas me finire, ego volo allegare duas epiſtolas ſynodales, quæ declarant quomodo ſumenda ſunt illa verba, & facient ad quæſitum veſtrum. Et prima epiſtola eſt Concilii Epheſini ad Theodoſium imperatorem, & vt breuiter expediam.

IMPER. Dominus Epheſinus non perfecit.

CARD. ' Audias patienter. Epiſtola dicit, quod Synodus congregata erat ad confirmandam fidem, & ad deponendum ab omnibus dignitatibus eos qui ſapiunt corrupta. Vnde hæc epiſtola declarat, quod verba illa, Aliam fidem, intelligantur de ſapientibus corruptam fidem: quia illi ſunt qui deponuntur, qui corruptam fidem ſapiunt. Secundo ex altera epiſtola probo ſenſum illius legis. Eſt alia epiſtola quæ incipit, Circa pietatem; & dirigitur imperatori: quæ dicit, quod epiſcopi qui venerunt ad Synodum ex parte Cæleſtini papæ, aperiunt ſenſum pietatis & rectæ fidei, & quod conſonanter diffinierunt caritatem & fidem vna cum patribus Epheſinis: & qui aliud ſaperent, deponerentur ab omni dignitate. Vnde prohibitio illa quæ dicit, quod prædicans aliam fidem deponatur,

intelligitur de his qui extra caritatem & fidem prædicant; licet per prius data sit declaratio & verus sensus illius prohibitionis, si tamen nunc ostendam vobis per declarationem Concilii generalis, declarationem illorum verborum prohibitionis, nonne merito debetis tacere? Synodus Calchedonensis loquens [a] ad Marcianum imperatorem, excusat beatum Leonē, qui exposuit fidem; & dicit, quod aliqui putauerunt, quod nulli liceret exponere fidem, nisi patribus qui in Nicæa fuere. Synodus dicit, quod per insurgentes errores permittitur aliis: & Synodus incipit exponere symbolum, Credo, &c. Et dicit, quod propter insurgentes errores, in Concilio Constantinopolitano fuit additum, Credo in Spiritum sanctum. Item & Basilius & Damasus coacti sunt facere alias declarationes. Postea dicit, quod propter errorem Nestorii Synodus Ephesina fuit coacta exponere (rogo vos, & te imperatorem, aduertas) Synodus continuat, & dicit: Forte aliqui putant, quod vsque ad Synodum Ephesinam debeamus consistere, & non vltra procedere, quia in Synodo Ephesina est prohibitum facere aliam fidem.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] In actis Concilii Calchedonensis part. 3. cap. 1. & actione 5. in diffinitione.

EPHES. Quid dicitis?

CARD. Hoc modo incipit allocutio Synodi ad Marcianum, & hoc profecto [b].

[b] Et hoc profecto vestrum decebat imperium, loco supra citato.

IMPER. Legatur textus.

CARD. Hæc sunt verba textus [c], sic & apud Ephesum, quod de genitrice Domini dubitabatur, scripto firmatum est. & postea dicit, quod isti declararunt veritatem: & subdit, qui hucusque consistere fidem dicit, quique esse hoc præceptum, hæreticis promulgare debebit. Nam præceptum remouet homines ab impugnatione veritatis, non autem prohibet pastores ab eiusdem defensione.

[c] Concilii scilicet Calchedonensis in cit. epist. seu allocut. ad Marcianum.

EPHES. Non facit mentionem de prohibitione.

CARD. Synodus Calchedonensis dicit, quod Synodus Ephesina scripto firmauit de genitrice Dei. Ergo secundum vos post Ephesinam Synodum non liceret plus scripto de fide addere, quia in ea Synodo fuit facta prohibitio: & tamen Concilium Calchedonense dicit, quod illa prohibitio de non addendo fidei, dicitur hæreticis, non sapientibus veram fidem; & habet locum contra impugnantes veritatem. & subdit: Si quis deprauat intelligentias patrum,

hic

ANNO CHRISTI 1438. hic habetur obnoxius pœnæ transgressionis præcepti. Itaque Synodus Ephesina obligat illos qui deprauant intelligentias patrum, non eos qui dicunt veritatem. Iam ergo habemus declaratum intellectum illius prohibitionis tertiæ Synodi Ephesinæ: & non sum ego qui do intellectum illum, sed Synodus Calchedonensis. Quid amplius laboramus, cum habeamus veritatem?

IMPER. Reuerendissime domine, pars vestra plus dixit quam voluit, & nunquam permisistis, quod dicerent nostri: quia antequam patres perficerent responsionem ad dicta, adiungitis aut eadem, aut noua. Vnde tali modo nunquam res hæc poterit bene concludi. Necesse est vt audiatis responsiones perfectas, quas facient nostri.

CARD. Domine imperator, non estis propter aliud, nisi vt audiatis veritatem. Ego non dico quid extraneum vestri faciunt argumentum, ego præmitto quæ sunt necessaria ad solutionem illius argumenti, cum in mundo non possit reperiri maior declaratio quam vnius Synodi, quæ declarat aliam: & qui habent dubitationem, hac declaratione audita, non debent amplius habere dubitationem, quia Concilium declarat, prohibitionem comprehendere illos qui deprauant sententias patrum.

IMPER. Non impedimus vt veritas inquiratur; imo propter hoc veni: verum inuentio veritatis debet fieri cum modo suo, & non sine modo. Nam si conceditur hoc, quod semper vna pars dicat, & alia non respondeat, non poterit iudicari quid sit veritas. Si disputationes irent cum ordine, & res bene iret: & cum nostri dicant pauca verba, & in responsionibus multa dicitis, & aliquando impertinentia: ergo non poterit res concludi.

CARD. Sicut non attulit impedimentum vt nos expectaremus vos per 24. dies, ita non tædeat vos expectare per horam, vt videatur veritas, cum omnia dicta concludentia sint. Venio ad responsionem: duo dixistis. Primo quod Charisius nihil dedit nobis, quia dixit expositionem fidei priuatam suam, quæ non erat prohibita. Ego dico quod Charisius multum nobis donauit, & quod per symbolum suum patet, quod prohibitio non habet sensum, prout intelligitis.

EPHES. Non credo ſymbolum dici, niſi publicum & commune, & quod non vocatur fides Chariſii ſymbolum. ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Oſtendam vos adduxiſſe, quod ſymbolum eſt etiam priuatorum.

EPHES. Non recordor.

CARD. Scripturæ ſunt, & dico quod oſtendam, quod eſt verum ſymbolum. Ego declaro etiam priuatum eſſe ſymbolum per quamdam epiſtolam Concilii Calchedonenſis, quæ dicit, quod ſymbolum interpretatur a patribus, & eſt collatio, ſeu pactum quod homo facit cum Deo. Eſt epiſtola Concilii Calchedonenſis trium capitulorum. Incipit epiſtola trium capitulorum.

EPHES. Quis fecit?

CARD. Eſt in Concilio Calchedonenſi. Item probabo aliter. Vos innuitis quod profeſſio fidei quam facit vna perſona, non dicitur ſymbolum. Ego probabo etiam priuatum eſſe ſymbolum per epiſtolam Hadriani ad ſeptimum Concilium, in qua duobus locis Hadrianus dicit ſymbolum Taraſii. Ergo ſymbolum eſt fidei profeſſio, licet non faciat eam vniuerſalis eccleſia, ſed facit quælibet perſona. Item probo per ea quæ præcedunt diffinitiones in tertia Synodo: quia illi qui reduxerunt illos epiſcopos, tradiderunt illis fidem more ſymboli. Ergo ſymbolum dicitur, licet non commune. Sed quæro, quid eſt ſymbolum?

EPHES. Et ſi hoc ſit, quod dicatur ſymbolum priuatum, non nocet nobis.

CARD. Vocaui ſymbolum, quia vos ſemper dixiſtis ſymbolum Chariſii: non debetis me arguere, ſi vtor verbis veſtris: non debetis vobis contradicere.

IMPER. Hoc non nocet.

CARD. Non debebant me hi interrumpere, & non debebant me inducere ad probandum iſta. Dico quod Chariſius multum donauit, quia cum præbuit ſymbolum ſuum, & Synodus non reprobauit: ergo ſequitur, quod non eſt prohibitum facere aliud ſymbolum, dummodo ſit fidele. Ad id quod dicitis, quod priuatim licet, non vniuerſaliter: dixi pridie, quod ſi ille textus habet intellectum quem ipſi datis, expreſſe dicitis contra textum. Dicit enim *: Nulli liceat proferre aliam fidem: ergo omnem prohibet,

* Concilii Epheſini parte 2. actione 6.

ANNO CHRISTI 1438. quia est vniuersalis negatiua. Deinde dat pœnam etiam singulari personæ, quia dicit, laicus, in singulari: ergo habet locum in particulari, & sic textus contradicit intellectui vestro. Secundo, dicitis in secundo argumento, quod hæc lex debet vniuersaliter intelligi, quia debet comprehendere non tantum contrarium, sed diuersum, vt comprehendat quidquid est aliud. Ego hoc voluo contra teipsum, quia si intelligitur prout vultis, ergo & priuatim & vniuersaliter erit prohibitum. Tertio dico, quod illud quod dicitis, repugnat rationi & naturali & ciuili, quia videtur irrationabile, quod prohibeatur vniuersæ ecclesiæ; & priuatæ personæ, non. Et satis est responsum ad primum argumentum. Venio ad secundum. Dicitis, quod lex non debet intelligi contra suam intentionem: & dicitis, quod hæc lex simpliciter & vniuersaliter loquens, simpliciter & vniuersaliter est intelligenda: & cum contrarium & diuersum comprehendantur in hoc verbo, aliud, & quod cõtrarium est aliud, quam diuersum, quia album est contrarium nigro, sed musicum diuersum: vnde non tam debet prohibere aliam, id est contrariam, sed & diuersam. Ego respondeo ad argumentum, & dico quod Hieronymus respondit Luciferianis in quadam disputatione. Beatus Hieronymus allegauerat multas auctoritates contra Luciferianos, postea allegauit determinationem Concilii vniuersalis, & dicit: Poteram cum his dictis vniuersalis ecclesiæ (intelligens vniuersalis Concilii determinationem) desiccare omnes riuulos disputationis. & intelligebat de vniuersalis ecclesiæ determinatione. Ego habeo determinationem Concilii vniuersalis, quod declarat illam prohibitionem. Sufficit ergo nobis, & quidquid dixeritis circa hanc materiam, elido, quod ecclesia [a] sic declarat; & hæc responsio sufficeret ad omnia: sed ne videamur nos habere penuriam responsionum, plus addo. Ego dicam responsum legale, in quo peculiariter professus sum leges intelligere, & quod magis spectat ad legistas quam ad aliam scientiam (nostra disputatio positiua tantum serpit) quod licet scriptura vniuersaliter loquatur, tamen restringitur per antecedentia & sequentia. Et ne possim argui de prolixitate, non repetam quæ dixi pridie, ex multis antecedentibus & subsequentibus colligi, quod verbum, aliud, intelligitur de con-

[a] Intelligit de declaratione Concilii Calchedonensis, de qua plura supra.

traria, non de diuersa. Item cum resultat contradictio, etiam est fienda restrictio. Cum ergo probaui, quod intelligitur de contraria: ergo non procedit quod ipsi dicitis, & non datis responsum quidquam ad mea argumenta: & probo quod non vniuersaliter sumatur verbum, aliud; illud quod dicitis posset procedere, cum esset aliquis terminus qui esset æquiuocus, & haberet sub se multa significata: vt si reperirentur plures fides, forte posset procedere quod dicitis: sed non est nisi vna fides, quia dicit Apostolus: *Vnus Deus, & vna fides*. Cum ergo dicitur alia fides, necesse est intelligere contrariam: sicut si dicitur, non adores alium Deum; illud verbum, alium, intelligitur falsum. Ita hic cum dicitur, Aliam fidem, intelligitur, falsam fidem & hæreticam. Et per ista est responsum ad argumentum. Si vultis dicere, dicatis breuiter, & breuiter respondebo. ANNO CHRISTI 1438.

Ephes. 4.

COLOSS. Ex verbo Græco declaratur, quod verbum hoc, aliud, intelligitur de contrario. Nam cum dicitur apud Græcos Thorosón', intelligitur diuersum. Ergo cum dicitur aliud, id est contrarium, secundum Græcos.

EPHES. Placet vt quid dicam?

CARD. Placet, & hodie, & cras, & post cras, dicatis vsque ad noctem.

EPHES. Respondebo Colossensi. Cum vestra paternitas dixit velle probare contrarium, per dictionem Græcam, nomina decenter & accommodate dicuntur de illis rebus, quibus[a] dicuntur: paternitas vestra memorauit illud Thorosón[b], id est contrariam fidem: dico quod magis suffragatur intellectui nostro.

[a] Id est, accommodantur.
[b] Id est, ἑτέραν.

COLOSS. Ostendatis.

[c] ἑτέραν.

EPHES. Nam illud[c] Thorosón, id est alteram, intelligitis de contraria fide. Nam vna est vera, & multæ sunt fallaces & mendaces: & omnis opinio quæ esset præter veram opinionem, necesse est vt sit falsa. Ergo omnis[d] Thorosón, necesse est vt[e] habeat contrariam. hoc opitulatur rationi nostræ. Nam cum vna sit vera fides tradita in Nicæno Concilio, & vna debeat esse & secundum sensum & verba, omnis alia fides vel circa sensum vel verba prohibita est: ergo facit pro nobis quod dixistis. Nam aliam opinionem necesse est esse contrariam quoad sensum, aliam oportet esse contrariam quoad verba.

[d] ἑτέρα, idem, altera.
[e] id est, significet.

ANNO CHRISTI 1438. COLOSS. Duo dixistis, ex quibus dixistis me opitulari opinioni vestræ: si hoc verum sit, ostendatis. Secundum dixistis [a] Thorosón, id est diuersam, intelligi contrariam quoad sensum, vel quoad verba. Volo ostendere hanc responsionem non posse procedere nec secundum philosophos, nec secundum theologos.

[a] ἑτέραν

EPHES. Patiamini quod clarius dicam.

COLOSS. Placet.

EPHES. Ego ita dixi, quod verbum, Aliam opinionem, necesse est semper intelligi falsam, cum vna sit vera opinio: sed verbum, Aliam, veram expositionem ad [d] symbolum, ita necesse est intelligi contrariam & diuersam, quando mutatur secundum dictiones, possunt fieri multæ expositiones, prout multæ sunt opiniones, veræ opiniones, multæ expositiones, & non necessario sunt contrariæ, sed variato modo: expositiones tamen sunt adinuicem diuersæ.

COLOSS. Satis est; ab initio percepi verum sensum. Iterum dico cum reuerentia, quod dictum vestrum non satisfacit dicto nostro: maxime conueniunt dictis domini mei cardinalis[b]. ostenditur sic. Cum dicitur [c] heteodoroton, id est diuersum, intelligitur contrarium. Græce dicitur ἑτέρα fides, id est contraria: sed in diffinitione tertii Concilii dicitur hetera fides [e]: ergo intelligitur de contraria. & confirmatur hoc modo. Opinio & fides secundum theologos & philosophos, sunt habitus in mente nostra, quamquam diuersi quoad obiecta, secundum Aristotelem in lib. Posteriorum. Vnde, sicut ἑτέρα iniunctum opinioni facit diuersam, ita iniunctum fidei facit contrariam, & maxime, vt dicit reuerenda paternitas tua, quod vna est recta opinio, id est cum ponitur ἑτέρα, id est diuersa, hac ratione vna est fides: ergo [d] hetera fides, id est contraria. ergo in tertiæ Synodi [e] prohibitione dicitur contraria.

[b] Quæ scilicet ego dixi.
[c] Heteron.
[d] ἑτέρα
[e] id est, cum prohibetur ibi alia fides, intelligitur contraria.

CARD. Ego respondi argumentis vestris: & quia non respondistis meis, habeo vos pro confesso, quia ita imposuistis pridie mihi legem. Ita rogo vos scribentes, vt scribatis.

EPHES. Reuerendissime domine, si dominus Colossensis tacuisset, ego vobis respondissem: quamquam & hoc non fuerit satis iustum, & ego recipere responsiones ad

[a] Deest. debuissem, vel aliquid aliud.

quæsita mea [a]: ad quæ non veniunt ad propositum quæsiti mei, non teneor respondere. ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Mecum habetis legem illam.

EPHES. Ego dicam.

CARD. Habeo vos excusatum, quia non mirum si non respondetis, quia ego nescirem, si vellem.

EPHES. Responsum quod debebat fieri, sustulit temporis angustia. Nam cum vnum argumentum fecissem, multas responsiones percepi: & protestatus sum primo, & nihil operata est protestatio mea.

CARD. Omittamus proœmia: respondeatis.

EPHES. Multa dixistis, multæ exiguntur responsiones.

CARD. Placet.

AND. Certa in Græco imperator suis protulit.

CARD. Pro Deo non perdamus tempus.

AND. His auditis surrexit Ephesinus, & ante imperatorem accessit: demum reuersus est ad locum, & imperator hæc protulit.

IMPER. Ephesinus incipiet ad dicendum quod cœperat dicere, quia non videtur necesse respondere paternitati vestræ, quia fuerunt ita longæ [b], quod exiuerunt de memoria sua; & sic non posset respondere, prosequetur quæ cœperat: & si tempus patietur, postea respondebit dictis vestris: & si hora non patietur, alio die respondebit.

[b] scilicet propositiones.

EPHES. Respondebam ad pauca quæ dicta sunt per paternitatem vestram. Dixistis Charisium multum donasse vobis, & expositionem symbolum appellastis. Quæro igitur, expositio Charisii fuit tradita illis qui conuertebantur, vt symbolum vniuersale, an vt recta professio fidei fuit admissa? Nam si aliqui vsi sint vt publica, hoc nil facit ad nos. nam nos illud symbolum dicimus prohiberi vniuersaliter, quod in ecclesia dicitur, & in baptismate dicitur, & in Missa: particulariter & priuatim fidei expositionem facere, minime prohiberi dicimus. Quid hoc ad nostrum propositum, si expositio Charisii fuit admissa? nunquam tradidit eam vt vniuersale symbolum, nisi vt ostenderet suam opinionem consonam Nicæno.

CARD. Charisius non tradidit iis qui debebant conuerti, nec vt communem. & sic respondeo ad duo: & cum quæritur, quid ad nos? Dico quod multum ad nos. nam

ANNO CHRISTI 1438. quæritur, an liceat dicere ſymbolum aliis verbis: & cum non fuerit prohibitum Chariſio, ergo facit ad propoſitum. Et cum dicitur, quod textus loquatur de ſymbolo quod cantatur in eccleſiis: textus non dicit in eccleſiis, vel in priuato; non facit hanc differentiam: & dico, quod paternitas veſtra facit contra legem, quia dicitis aliud quam contineatur in prohibitione: ergo dicitis aliud quam contineatur in lege. Ad id quod dicitur de communi, dico quod non eſt verum, quod prohibeatur commune ſymbolum, & tota eccleſia approbauit, & ſubſcripſit ſe, & illud eſt commune: ergo non prohibitum. Et ipſa Synodus [a] in fine quarti actus fecit ſymbolum, & communiter approbatur; nec eſt Nicænum, nec Conſtantinopolitanum, nec ſymbolum Taraſii: & nullus aſſeruit, quod male fecerit. Si dubitabis, an ſit in fine quarti actus, ego oſtendam: per ipſa apparet, quod non prohibetur commune.

[a] ſcilicet ſeptima immediate ante ſubſcriptiones patrum.

EPHES. Non inuenitur hoc quod paternitas veſtra dixit. Vnde licet illa profeſſio Taraſii fuit approbata, non vt commune ſymbolum; & ſi inuenitur in fine quarti actus aliud ſymbolum præter illa quæ fuerunt in Conciliis præcedentibus, tacebimus: verum eſt quod illa profeſſio Taraſii ita fuit approbata, vt Chariſii profeſſio, non vt commune ſymbolum. nemo enim in ipſis ſymbolis de quibus facitis mentionem, quis eſt baptizatus, nec in eccleſia ſunt cantata, ſed tacita.

CARD. Dicitis, ſi probo quæ dixi, vultis tacere. Probo primo. Habemus ex epiſtola Hadriani, quod profeſſio fidei Taraſii eſt ſymbolum.

EPHES. Nos non admittimus, niſi videamus: nos non cognoſcimus vocem ipſam.

CARD. Ego oſtendam. Taraſius fuit aſſumptus ad patriarchatum ex ſtatu laicali. Dicit Hadrianus (& in hoc apparet auctoritas ſummi pontificis) quod niſi vidiſſemus ſymbolum fidei in epiſtola tua, Taraſi, & niſi veſtram orthodoxam fidem in veſtris epiſtolis ſacri ſymboli ſecundum ritum Conciliorum, & de imaginibus venerabilibus vidiſſemus recte ſentire, & non vidiſſemus ſcripta tua: quantum cor noſtrum triſtatum eſt de illicita veſtra ordinatione, tanto ex confeſſione fidei veſtræ anima noſtra

lætata est. (inferius) inuenimus in tua epistola confessionem sacri symboli. ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Non dicitur ibi symbolum Tarasii: certe [a] ibi dicitur, quod continet symbolum.

[a] id est, Sed tantum ibi dicitur, quod continet symbolum, scilicet commune.

CARD. Ego dico, quod in epistola inseruit symbolum suæ fidei: nos habemus, quod professio Tarasii est symbolum. Secundo dico, quod Synodus suscepit hanc professionem: ergo illa professio per omnes recepta, efficitur communis: ergo est symbolum commune.

EPHES. Fallacia est. Diximus, professionem Tarasii fuisse approbatam vt priuatam: & hoc est clarius sole. Nam & epistola Cyrilli in tertia Synodo fuit admissa, & Agathonis in sexta, quæ continent professiones, sed non vt symbola communia.

CARD. Nemo dicit, quod Cyrillus fecit symbolum, & nemo nominat epistolam Cyrilli symbolum, prout alia nominantur: vnde est ratio differentiæ: sed magis professio Cyrilli, antequam approbaretur per Synodum, erat priuatæ personæ: amplexata per Synodum, facta est communis, & omnes astringuntur ad tenendum illam, ex quo ecclesia admisit: & qui contrarium sentiret, esset hæreticus. Nam priuata confessio fit communis communi approbatione: ita priuatum symbolum communiter approbatum fit commune. Et probatur per epistolam Agathonis, in qua mandat suam professionem dari illis qui conuertebantur ad fidem. Ergo apparet, quod ecclesiæ non inhibetur facere symbolum. Sed si forte mouet vos, quod secundum hoc in ecclesia erunt plura symbola; dico quod hoc non est absurdum, quia habet symbolum apostolorum, Nicænum & Constantinopolitanum: & quia non differunt nisi in verbis, reputantur vnum. Quod autem in baptizando sit opportunum dicere symbolum commune, dico quod non est de substãtia, sed sufficit quod baptizetur in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti; nec symbolum est necessarium.

EPHES. Agatho in sua epistola tenet, quod debeat tradi conuertentibus ad fidem fides sua?

CARD. Ita.

EPHES. Nos habemus dictum patrum, quod dans aliud symbolum, quam datum per vniuersalem ecclesiam, sit anathema.

CARD.

ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Hæc ſunt verba epiſtolæ Synodo[a]: Sed his qui conuerti voluerint ad veritatem, &c. & dicit, quod ſit immutabilis, & quod omnibus prædicetur, & quod volens aliam fidem, habeatur infeſtus fidei, & reus manifeſte damnatus: & qui fuerit iſta confeſſus, reputetur in communione noſtra, & concors apoſtolicæ fidei: & erunt conſacerdotes & comminiſtri fidei: & his qui conuerti voluerint ad veritatem fidei, hæc profeſſio noſtræ fidei cum ſimplicitate cordis proferatur. Vult vt ſit communis, & qui eam non tenent, ſint damnati. Et hoc fuit per Concilium[b] confirmatum, & tamen non profitemur illam eiſdem verbis, nec incurrimus pœnas: ex quo ſumus in fide concordes, quia diuerſitas verborum non conſtituit aliam fidem: imo, vt quid dicatur aliud, debet intelligi ex[c] intellectu. Probatur ex duobus actibus ſeptimæ Synodi, quia Theodorus cum toto ſuo patriarchatu fecit vnam profeſſionem, Taraſius aliam. Synodus[d] interrogatur, an ſint catholicæ. Fuit hoc nobile verbum dictum, quod hæ duæ profeſſiones ſunt vnum & idem, & nulla in eis diuerſitas, ſed perfecta identitas, & tamen verbis differunt: diuerſitas verborum neceſſario non includit diuerſitatem[e], quia vna res pluribus vocabulis poteſt nominari. Ad id quod dicitis, quod dans aliam fidem quam ſymbolum, ſit anathema: ſequeretur, quod baptizatus ſine ſymbolo ſit anathema: quod non verum eſt, nec diceretis. Vnde verbum aliud intelligitur de falſo, vt dicitur de Neſtorianis, quibus fuit datum ſymbolum perfidiæ: & intelligitur de ſymbolo corrupto & extra ſenſum pietatis & fidei, prout probaui per epiſtolas Synodi. Item debet intelligi de ſymbolo hæretico, vel deprauante diffinitiones patrum, prout probatur in ſexta Synodo[f].

[a] Agatho epiſtola ad Conſtantinum imperatorẽ, quæ fuit inſtructio legatorum ad ſextam Synodum, in actis eiuſdem Synodi act. 4.

[b] Eadem act. 4. ſextæ ſynodi.

[c] id eſt, quod ſit aliud non ſolum verbis, ſed & intellectu veritatis.

[d] act. 3. ſeptimæ Synodi.

[e] ſcilicet, ſenſus.

[f] Act. 4. cit.

EPHES. Quod per paternitatem veſtram dictum eſt de Agathone, non deducitur, ſed ipſe dicit: & ſi ipſe non diceret, deberemus nos dicere. Nam quæ fuerunt per ſanctos patres accepta, debemus admittere. Quicumque non admitteret tales profeſſiones, ille rationabiliter eſſet condemnatus ſuppliciis æternis, vt Agatho dicit: ſed propter hoc non debemus illas vt ſymbola recipere, nec ſymbola appellare. Nam ſecundum hoc in eccleſia erunt diuerſa ſymbola: nec ipſemet Agatho de ſe dixit hoc, quod ſua

professio debeat tradi illis qui baptizantur: sed dixit, suam professionem debere dari omnibus vt veram & particularem, & priuatam. Nemo vnquam sub illo symbolo fuit baptizatus, nunquam lectum in ecclesia tempore sacræ Missæ: sed vos habetis ostendere hoc, quod illa professio Agathonis fuerit lecta in ecclesia. Quærimus, an symbolum Agathonis fuerit vnquam traditum baptizatis, aut lectum in ecclesia. Perspicuum est, quod omnibus qui baptizantur, legitur symbolum; nec hoc est negandum: nescio si vos aliter faciatis: nunquam symbolum Agathonis fuit lectum pro symbolo communi. ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Dixistis, quod ex epistola Agathonis non probaueram quæ volebam, & quod Agatho non appellat symbolum, & quod illud non fuit traditum baptizatis, nec vnquam lectum in ecclesiis: & quod requiritur in baptismo vt legatur symbolum; & quod secundum hoc essent multa symbola. Ad primum ego deduxi ex ipsa epistola, quod debet dari conuersis ad fidem.

EPHES. Hoc non iacet in epistola.

CARD. Hæc sunt verba. His qui conuerti ad veritatem voluerint, proferimus nostræ fidei ordinem cum simplicitate cordis & veritate verborum. Et subdit, quod hæc professio sit immutabilis, & prædicetur apud omnes: & cum loquitur volentibus conuerti ad veritatem, intelligitur de veritate fidei, quia de ipsa loquebatur.

EPHES. Ego ostendi, quod hoc non probasti. Agatho dicit in epistola, quod volentibus conuerti ad veritatem debeat sua professio ostendi: & hoc, quia illo tempore in partibus orientalium erant diuersæ sectæ, quia multi non credebant in Christo fuisse duas naturas: & ideo patefecit hoc.

CARD. Simpliciter Agatho dicit, omnibus profitentibus: ergo habet locum in conuersis, seu ex Iudaismo, seu ex gentilitate, seu ex alio[a]: quia dicit, quod sit immutabilis, & quod teneatur apud omnes, & quod non tenentes incurrunt damnationem. Ad id quod dicitis, quod non fuit lectum in ecclesia Dei, dico quod fuit lectum in Synodo occidentali & orientali: & si non fuisset lectum, satis est mihi, quod non faciat contra prohibitionem. Nam non dicitur in prohibitione, in ecclesia, vel alibi. Vnde quæro,

[a] scilicet errore.

ANNO CHRISTI 1438. an si quis in platea aliud symbolum dicat, an peccet, si falsum esset?

EPHES. Ille qui cantaret in platea, non faceret contra prohibitionem.

CARD. Ibi dico falsum [a]?

[a] id est, potestne dici falsum in platea?

EPHES. Semper prohibitum est, etiam antequam hæc prohibitio fuerit prolata.

CARD. Numquid incurreret istam pœnam ille qui crederet in se, & non cantaret?

EPHES. Incurreret, quia duplex est diffinitio pœnæ, & duæ sunt pœnæ. Primo, expresse prohibet in symbolo aliquid mutare. sic determinat sancta Synodus [b]: Nemini liceat aliam fidem scribere, sapere', vel docere. sed hæc omnia respiciunt ad mutationem syllabarum & dictionum. Deinde seorsum illa diffinitio condemnat eum qui saperet contrariam fidem. nam sequitur, quod si inueniretur, qui saperet dogmata Nestorii, sit condemnatus. Ergo duplex diffinitio est, & duplicem ponit condemnationem: seorsum prohibet mutari symbolum, seorsum qui sentirent contraria. Si tempus pateretur, legeretur diffinitio.

[b] Concilii Ephesini par. 2. act. 6.

CARD. Scio illam. Tua paternitas fatetur, quod vbicumque symbolum falsum proferatur, siue publice, siue priuatim, incidit in constitutionem hanc. Ex hoc habeo, quod hæc lex intelligitur vniuersaliter, siue locutio fiat in ecclesia, vel alibi.

EPHES. Non simpliciter ponitur, sed [7] dupliciter.

CARD. Satis est mihi, quod vbicumque dicatur, incurritur pœna.

EPHES. Prohibitiones reperiuntur separatim: legatur diffinitio, quia & nos debemus separatim intelligere.

CARD. Placet, legatur diffinitio.

AND. Fuit lecta diffinitio his verbis [c]: His igitur recitatis.

[c] Concilii Ephesini par. 2. act. 6.

CARD. Notetis, quod non dicit, lecto symbolo: vnde prohibitio respicit omnia lecta, & diffinitiones, & symbolum. Vnde respicit & diffinitiones, & omnia alia: quia si prohiberetur fieri aliud symbolum, [8] prohiberetur fieri alia diffinitio: quod est falsum.

EPHES. Idem est symbolum & diffinitio.

CARD. Imo differentes sunt. Hoc habetur manifeste, quod Concilia fecerunt diffinitiones, non symbola.

EPHES. Nonne patres secuti sunt primum symbolum, & eos qui auderent aliud symbolum, anathematizarunt, vt expresse dicit Vigilius papa Romanus ad Eutychem patriarcham Constantinopolitanum? & legatur. ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Cum hæc prohibitio concernat & symbolum & diffinitiones, cur factæ sunt aliæ diffinitiones diuersæ in verbis? Et si quæratis, quare sint factæ diuersæ diffinitiones, & non diuersa symbola: dico quod non fuit necessitas cumulandi ita in symbolis, sicut in diffinitionibus, & visum est primum symbolum sufficere. & non sequitur: Non fecerunt; ergo non potuerunt facere. Deinde probaui, quod alia symbola fuerunt facta, sicut Tarasii[a]: & dico, quod in quarta Calchedonensi & quinta non fuit factum symbolum, eo quod patres viderunt, quod mores illorum temporum potuerunt præcidi per diffinitiones. Sed ecclesia Romana videns, quod error ille processionis Spiritus sancti non poterat sedari, nisi per frequentem cantationem, ideo fecit apponi illud verbum in symbolo. Et certe verbum θεοτόκος, id est, Dei genitrix, potuisset addi per quartum Concilium: alias sequeretur, quod vnum Concilium posset alia Concilia ligare, & nos possemus ligare sequentia: quod est contra omnem rationem naturalem & politicam, quod in rebus[a] positiuis possit vnum Concilium alii legem imponere. Ad id quod dicitis de diffinitionibus, ego lego. Primo prohibet, ne proferatur alia fides quam in Nicæa: & sic habet locum etiam in futuris Conciliis, quod non possit mutari fides. Secundo ponit, vt conuertentibus ex Iudaismo & gentilitate detur.

[a] Symbolum Tarasii patriarchæ Constantinopolitani, de quo in 7. Synodo act. 2.

EPHES. Legatur.

AND. Hæc verba lecta fuere. His lectis[b] terminauit sancta Synodus, aliam fidem licere nemini proferre, seu conscribere vel componere, præter diffinitam in Nicæa per patres ibi conuentos. Hos qui auderent aut componere fidem aliam vel volentibus conuerti aut ex gentilitate, aut ex Iudaismo, aut ex alio; hos, si sint episcopi ecclesiæ, priuatos esse episcopatu, clericos clericatu: laici anathematizarentur. Demum legit hoc modo. Sic deprehenderentur alii, siue episcopi, clerici vel laici, aut sapientes vel docentes aliter, quam in prolata expositione per Charisium de humanitate vnigeniti filii Dei, quod sub-

[b] Concilii Ephesini par. 2. act. 6.

ANNO CHRISTI 1438. iaceant ſententiæ huius ſanctæ Synodi, & epiſcopus ab epiſcopatu, clericus a clericatu priuetur: laicum excommunicari volumus.

CARD. Ergo ſecundum verum intellectum prohibetur falſa fides, & priuatim & publice, & priuatis: ſed vera non prohibetur nec in publico, nec in priuato, nec in vniuerſali, nec in particulari. Addo quod hoc quod dicitur, volentibus conuerti non detur alia fides, neceſſe debet intelligi de contraria per tres rationes. Primo, quia vt dicit Hilarius, intellectus verborum non ex verbis, ſed ex cauſa ſumitur: propter quam cauſam Synodus appoſuit hanc prohibitionem, quia quidam Iacobus diſcipulus Neſtorii tradidit diuerſam fidem, & propter hanc cauſam fuit adiecta prohibitio. Secunda ratio, quia ſequeretur magnum inconueniens, prout vultis intelligendo, quia eadem pœna puniretur hæreticus & catholicus, ſi catholicus vnum verbum adderet. Hoc videtur abſurdum, quod ſimilis pœna ſit catholicis, vt hæreticis. Tertio, nonne Concilium [a] Calchedonenſe dicit, illos incurrere pœnam, qui deprauant ſententias patrum, non qui exponunt?

[a] In allocutione ad Marcianum imperatorem in actis eiuſdem Concilii parte 1. cap. 1. & actione 5. in diffinitione, de qua plura ſupra hac eadem collatione.

EPHES. Patres cum reperirent, ab imperatoribus fidem exponi, non admittebant: imo patres clamabant: Nemo faciat vllam expoſitionem, nec recipiatur, niſi vt patres Nicææ fecerunt. tantum reuerenter ſe habuerunt ad fidem illam, vt nec priuatam expoſitionem admitterent: & cum aliquis voluiſſet fidem mutare, dicebant: Sufficit fides patrum, plus exponere non poſſumus. Tandem imperatores inſtantes id fecerunt, verumtamen & cum reuerentia exponentes: & reperitur ibi ſymbolum patrum vt fundamentum, vt oſtenderent illud ſequi in verbis & in ſenſu. Demum deductio & eorum dogmata. Et cum accuſarentur, quod Leonis epiſtolam admiſerant, reſponderunt imperatori, non admiſiſſe fidei explicationem, ſed epiſtolam vt declarantem [b]. Hoc non prohibetur, vt extra textum declaretur veritas, vt hæretici erubeſcant: qui ſi quieti ſtarent, non eſſent opportunæ declarationes, ſed ſufficeret ſymbolum: propter hæreticorum autem audaciam expedit vt declarationes ſuſcipiantur, quæ per ſanctos patres factæ ſunt. Sic tertium Concilium admiſit Cyrilli epi-

[b] Locis ſupra citatis. Ex quibus deducit hæc Epheſinus de Marciano imperatore & eius locum tenentibus & iudicibus in Concilio Calchedonenſi.

ſtolam, non vt commune ſymbolum, ſed vt declaratio- ANNO CHRISTI 1438.
nem. Hæc dicit Synodus[a] clamans imperatori.

[a] In allocutione citata.

CARD. Reſpondeo, & voluiſtis totum legere, & non euacuaſtis dictum meum de declaratione Calchedonenſis Concilii, per quod declaratur, quomodo hoc verbum intelligitur: quia quæſtio ſtat, quod prohibitio referatur ad deprauantes fidem, & non ad declarantes. Cum fundatis vos in clamore eorum qui erant pro imperatore, fundetis vos in alio clamore: quia cum locum tenentes imperatoris quærerent vt fieret declaratio, dixit Synodus: Addatur ſymbolo θεοτόκος: his verbis dicentes: Iſta fides patrum eſt; diffinitio Deo placuit; hæc fides orthodoxorum eſt: fides fraudem non patitur. Sancta Maria [b] theotocos ſcribatur in ſymbolo. Tota Synodus hæc dixit. Ergo non erat prohibitum fieri, quia id non fuiſſet petitum.

[b] Id eſt, Dei genitrix. pro intelligentia vide acta Concilii Calchedonenſis ſupra ſæpius cit. act. 4. & 5.

EPHES. Fuerunt Ægyptii.

CARD. Omnes, præter Romanos præſidentes papæ, & aliquos: vnde maxima pars [10] voluit.

EPHES. Quare non fuit additum?

CARD. Quia de eo non fuerat dubitatio. Fuerat & ante deciſum, Mariam eſſe θεοτόκον: ſed tunc dubitabatur, an Chriſtus eſſet in duabus naturis: hoc volebant declarare. [c] Et ſi dicatur, quare non fuit quæſitum, Romæi epiſcopi clamabant, quod non fieret alia expoſitio: & tamen fuit facta, quia melius conſulti aſſenſerunt voluntati præſidentium. Factæ ſunt igitur ſemper declarationes, & licet eccleſiæ ſemper facere: nec bene dictum eſt, quod quaſi coacti fecerunt, cum ex his parum illi Concilio Calchedonenſi deferat, dicens, patres permiſiſſe compelli. Et certe illud non fuiſſet tentum pro Concilio, ſicut non fuit tentum ſecundum [d], vbi vis & compulſio Dioſcori adfuit. Item textus dicit: Iuſtæ perſuaſioni veſtræ aſſentimus. Ad id quod dicitur, quod Cyrillus & Agatho non expoſuerunt, ego habeo expreſſe, quod Cyrillus expoſuit fidem. hæc ſunt verba: Quæ compendioſe fides Nicæna continet, Cyrillus latius expoſuit. Et Leo expoſuit. dicitur ſic [e]: Beatiſſimi papæ Leonis dicta, quæ fidem exponunt contra errores Eutychis. Et dicit quod propter errorem licet exponere, & non tam Leoni, ſed & Flauia-

[c] Et ſi dicatur, quare non perſtiterunt in quæſito, ne fieret alia diffinitio de duabus naturis in Chriſto: reſpondetur, quod tandem iuum eſt in ſententiâ præſidentium, iuxta epiſtolâ ſancti Leonis. vide actionem 5. Concilii Calchedonenſis.

[d] Secunda Synodus Epheſina reprobata.

[e] Hæc habentur actione 4. Concilii Calchedonenſis in ſubſcriptionibus & act. 5. in diffinitione.

ANNO CHRISTI 1438. no, cum dicitur hoc modo: Martyr Flauianus bene fidem exposuit.

AND. His dictis, finis verbis est datus, ac perlibenter assurreximus hora iam tarda.

NOTÆ AD DVODECIMAM COLLATIONEM.

[1] *Audias.*] Vides lector, quam aptæ & quam ad rem sint responsiones cardinalis. Græcus tamen scriptor penitus eas omisit, dicens sessione 14. *Cardinalem nullum dicendi finem feciſſe, & ſic dimiſſam eſſe Synodum.*

[2] *Subdit.*] Scriptor non per extensum retulit. Nam hæc sunt verba textus loco citato: *Qui hucusque consistere debere censet eos qui fidem defendere cupiunt, maxime hoc præceptum hæreticis promulgare debebit,* &c. vt ipsi scilicet nil addant falsi: non autem sanctis patribus & Conciliis, ne contra falsitates hæreticorum nil explicent, seu addant.

[3] *Thoroſon.*] Colossensis vim facit in verbis Græcis Concilii Ephesini parte secunda, actione sexta, vbi prohibet ἑτέραν πίστιν (quæ non percipiens Latinus scriptor, Latinis characteribus descripsit Thoroson) id est, alteram fidem, & sic contrariam.

[4] *Symbolum.*] Confuse vel ab interprete relata vel transcripta disputantis Ephesii verba hunc habent sensum. Dixi aliam fidem necesse esse intelligi falsam, quia vna tantum fides est vera: sed aliud symbolum non est necesse intelligi falsum, sed etiam verum, mutatum in dictionibus quantumvis veris. Prohibendo igitur Concilium Ephesinum aliud symbolum, non solum prohibet aliud falsum, sed etiam aliud verum, & diuersum in dictionibus tantum vel expositionibus in eo insertis.

[5] *Fides.*] Arguit Ephesium: quia in Concilio Ephesino non prohibetur aliud symbolum, sed alia fides, vt iam ante sæpius dixerat cardinalis.

[6] *Videamus.*] Epistolam scilicet Hadriani papæ I. in septima Synodo actione secunda: cuius epistolæ partem Ephesius non agnoscit, quia de promotione Tarasii laici contra Canones, nil de ea apud Græcos fuerat de Latino translatum, vt ait Anastasius bibliothecarius in fine procemii octauæ Synodi, & in nota marginali ad eamdem epistolam actione 2. septimæ Synodi. Vide eumdem Anastasium in septima Synodo apud Baronium annalium tomo 9. anno 785. num. 28.

[7] *Dupliciter.*] Id est, separatim prius prohibet mutationem verborum, secundo sensus. Sed hæc distinctio non suffragatur Ephesio, vt eum perstringit cardinalis.

[8] *Prohiberetur.*] Prohiberetur etiam alia diffinitio: quod est manifeste falsum. Sicut igitur verum est, non fuisse prohibitam aliam diffinitionem: ita verum est, non fuisse prohibitum aliud symbolum.

[9] *Poſitiuis.*] Supposito enim quod dogma sit verum & catholi-

cum, ad ius positiuum pertinet quod apponatur, vel non apponatur in symbolo. ANNO CHRISTI 1438.

10 *Voluit.*] Probat Iulianus cardinalis, quod quamuis non fuerit additum symbolo verbum Dei genitrix (quia, vt subdit, non erat tunc necesse) tamen maxima pars patrum iudicabat, quod posset addi. Ergo colligitur, quod existimabant additionem posse fieri. Vide actionem 5. Concilii Calchedonensis.

COLLATIO DECIMATERTIA.

DIE VIII. DECEMBRIS.

Disputatur, vtrum tantummodo nouæ professiones fidei continentes contraria symbolo & fidei, reiiciendæ sint: an vero etiam non continentes contraria.

AND. DIE VIII. præsentis mensis cœpit imperator in medium hæc verba proferre.

IMPER. Reuerendissime pater, quia pridie postquam recessimus, misi ad dicendum sanctissimo domino papæ, quod modus seruatus non placet deputatis, & impediuntur, & non dicunt quod volunt. Nam dicunt pauca, & vos multa replicatis; & nostri non possunt dicere quæ volunt: & propterea nuntiauimus beatissimo domino papæ, vt talis modus tollatur de medio, vt fiant breues responsiones: & quod sua sanctitas dixit, quod hoc sibi placebat, & quod ita ordinaretur de cetero: nihilo minus deputatis pro parte nostra visum est, vt ipsi dicerent hodie quidquid volunt. Non videatur vobis extraneum, nec nos facere contrarium.

CARD. Quia sum seruitor imperatoris, fiducialiter loquar tuæ serenitati. Tua serenitas dicit, quod impediuntur vestri. Patientes fuimus, & nunquam impediuimus, quod non dicerent: & si quod plus dictum est quam sibi videbatur expediens, dictum est ad declarandam veritatem: quia de necessitate est, quod respondens plus dicat quam qui arguit, quia plurimæ occurrunt responsiones. Et cum petieritis, vt per quæsita breuia & responsiones procederetur, & concessum sit, & adinuicem concluſum, nunc videmini variare, & illud destruere. Dicant, si placet, & forte respondebitur ita breuiter propositis. Si autem dicunt continue, continue respondebimus antequam

ab

ANNO CHRISTI 1438. abhinc recedamus, quia nolumus quod recedatis sine responsione.

IMPER. Semper modum illum approbauimus, quem intimaui domino nostro: tamen propter hoc nostrorum intentio est, vt hodie dicant prolixius.

CARD. Dicatis prout concluſimus, & respondebitur verbum per verbum.

IMPER. Nostri dicant continue.

CARD. Nos respondebimus: dicatis per mensuram temporis, dicatis media hora, & nos media hora.

IMPER. Dicemus quantum volumus, vt dicendi requirit negotium.

CARD. Melius esset, vt fieret verbum per verbum.

AND. Incepit Ephesinus hoc modo.

EPHES. In præcedenti congregatione, honoratissimi patres, proposuimus ostendere responsionem vestram factam prohibitioni, esse contrariam intentioni patrum. Primo itaque incipientes ab ipso vocabulo, aliud, vel, diuersum, in quo præsentis quæstionis vis residet, satis approbate & euidenter ostendimus, ad plus dici contrarium quam diuersum, nec esse aliquam necessitatem, vt possitis a voce diuertere; & cum auditis aliam, solum intelligere contrariam tantum, vt dicitis. Deinde a rationibus & verbis adductis per reuerendissimum dominum cardinalem tamquam ..... oportuit credere. Nunc, si placet, redeamus ad prætermissa, & continuando nos dicemus quæ tunc non potuimus, & prætermisimus, ne videamur ab ipso modo & vi disputationis nihil habuisse respondere. Dicimus quod & ipsa dictio symboli, cum dictionibus & vocibus quæ ibi iacent, cogit nos intelligere fidem non solum secundum intellectum & sententiam, sed & quoad literas. Nam omne symbolum collatio quædam vel compositio est, per quæ nos tradimus concepta ad alium: videlicet nomina sunt indicia seu symbola conceptorum, quæ sunt mentis: & oportet omnibus eadem nomina [a] exequi, quæ etiam intellectibus communicant. Ita apud omnes Græcos rationale animal homo dicitur: simili modo apud omnes Latinos idem animal homo dicitur. nam aliter nunquam possent cõmunicare in conceptibus & intellectibus, nisi singulis dictionibus & indiciis vterentur. Sic denique

[a] Id est, iisdem vti.

apud omnes Christianos idem symbolum debet haberi non solum intellectu, sed in vocibus, vt in conceptibus videantur idem communicare. Item symbolum, seu sonus belli sunt voces tubæ, & in vno & eodem bello audiuntur: ergo apud omnes Christianos qui contra hæreticos susceperunt bellum, vnum & idem symbolum fidei debet haberi & cantari, & debent idem symbolum habere vt signum & indicium belli suscepti contra infideles, vt symbolum idem dicatur voce & sensu. Syllogismus ita se habet: Expositio fidei symbolum est, omne symbolum vnum & idem debet esse apud illos qui vtuntur: ergo expositio quæ symbolum dicitur, vna & eadem apud omnes Christianos esse debet. Videturne vobis aliquam nostrarum propositionum non esse sanam? Videtur conclusio esse necessaria, nisi aliquis velit repugnare veritati. Item symbolum fidei (vt per viam diffinitionis capiamus) nil aliud est, nisi expositio fidei, quæ per voces & declarationes intelligitur. Nonne placet hæc diffinitio? Ego credo quod hæc omnibus placere debet. Iterum dico, fidei symbolum est expositio fidei, quæ in verbis & vocibus consistit. Aliud symbolum quod prohibent patres, & eos qui audent aliud facere, astringunt anathemate, nihil aliud est, nisi alia expositio fidei, quæ constat aliis vocibus & vocabulis. Hanc expositionem patres prohibent, & non solum contrariam, vt dicitis. Item proferre & conscribere[a] & componere additionem ipsam symbolo, liquido refertur ad verba & literas: ergo & secundum vocabulum, constitutum est vt symbolum maneat. Hæc dicta sint de dictionibus. Quod autem patrum intentioni expositio vestra repugnet, manifestatur, si volumus speculari intentionem patrum prohibentium, non ex aliis actibus quæ ad alios articulos fecerant, nec ex his quæ primo dicta fuerant, nec ex epistolis. Nam in quolibet eorum propriam quamdam intentionem habebant, licet omnis intentio vniuersæ Synodi eo tenderet, vt beatus Cyrillus dicit & vos, videlicet vt destrueretur opinio Nestorii & eorum qui ea sapiebant. Quærendus est igitur intellectus prohibitionis ex his quæ acta fuere circa ipsam prohibitionem & diffinitionem. Insuper ab epistolis illis quæ postea fuere scriptæ, cum per epistolas patres voluerint declarare

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Sunt verba prohibitionis Concilii Ephesini, de qua satis supra.

ANNO CHRISTI 1438. intentum prohibitionis, constat ex iis quæ acta sunt tunc temporis, allatum fuisse per Charisium symbolum transformatum per Nestorianos. Cum itaque patres vidissent, quod nisi prohiberent per vniuersalem & generalem prohibitionem, & tollerent licentiam transformandi alia symbola, liceret omnibus hæreticis semper, cum haberent licentiam transformandi symbolum, inferere multas transformationes: ideo terminarunt, vt de cetero non liceret, nec posset tradi alia fides conuersis ab hæresi, id est, aliud symbolum. Ita dicit Cyrillus, qui fuit huius diffinitionis legislator, & qui in sua epistola exposuit. Aliud ergo symbolum intelligere contrarium tantum, ridiculum est. Nam tali modo multa & diuersa symbola fuissent exhibita, cum patres & Concilia per diuersa tempora declararent ex exortis erroribus circa fidem. Sed nec Concilium ipsum tertium vocem ipsam, Deigenitrix, quam diffinierat, voluit symbolo inserere: sed nullo modo fuerunt molesti, quin maneret immutabile, sed in priuata diffinitione exprimebant id quod diffinierant. Hæc ab ipsis verbis diffinitionis excipienda sunt. Prius enim patres instarunt ad causam illam deprauationis vel transformationis symboli veræ fidei: deinde illos qui sapiebant illas pollutas opiniones, condemnarunt: dictiones denique familiares accommodatæ sunt rei. Nam expositioni symboli fidei illud accommodatur, nemini licere aliam fidem proferre, scribere, &c. Hæc namque manifeste ad expositionem symboli respiciunt, quæ per dictiones fit in dogmatibus. Similiter prohibent, vt nullo modo quis alia dogmata sapiat. Legatur ipsa diffinitio: sed satis fuit lecta in præcedenti congregatione. Videtisne ex illis quæ fuerunt lecta, quomodo patres illi primo voluerunt prohibere transformationem per dicta, postea etiam sensum priuatarum opinionum, & separatim prohibetur transformatio quoad vocabula, & separatim, ne quis aliud sapiat?

CARD. In qua prohibitione prohibetur?

EPHES. In diffinitione tertii Concilii.

CARD. Placet.

EPHES. Et cum ita distinctim iaceant, non debemus inserere [a] hæc, attestante epistola. Nam in epistola illa quæ

[a] Id est, confundere.

ANNO CHRISTI 1438.

ſcribitur ad Ioannem Antiochenum: Nullo modo patimur (dicit Cyrillus) moueri terminatam a patribus fidem, hoc eſt ſymbolum. Auditisne illud dictum, nullo modo fidem debere moueri, nec per dictiones, dicit, nec per ſenſum? Nam vnus modus eſt motionis, & eſt mutatio dictionum. nam mouetur illud quod mutatur, non ſolum per ſenſum, ſed etiam per aliquas additiones vel diminutiones: nec [s] permittimus nobiſipſis, nec aliis ſubſequentibus. Auditisne quomodo excipit ſe a poteſtate immutandi, & aliis etiam, qui poſſent? Nam ex parte totius Concilii ipſe dicit, dum reſpicit ad illam diffinitionem. Poſſetne aliquis hic dicere, contrariam tantum fidem prohiberi? numquid & illi hæretici erant? nam dicit, nec nobiſipſis. Sequitur dicens: Non permittimus nobis, nec aliis immutare, nec ſyllabam tranſgredi. Videtisne quomodo vſque ad dictiones & ſyllabas exegit diligentiam? Hac auctoritate videtis quomodo noſtris rationibus aſſenſum dat [a]: manifeſtum eſt. Poteſtne vna ſyllaba aliquam hæreſim inducere, cum dicit, nec ſyllaba [b]? Et noſtram opinionem atteſtatur per omnia, & ſecundum dictiones ſymbolum manet immutabile & inconquaſſatum. Nam impertinens erat ſibi dicere, non permittimus nobis contrariam fidem: & eſſet hoc manifeſte repugnans intentioni ipſorum. Item poſt vnionem orientalium conqueſti fuerunt aliqui de Concilio illo, de ſancto Cyrillo, qui ſuſceperat orientales, qui admiſerant aliud ſymbolum quam Nicænum. At ille reſpondit excuſans ſe in [s] epiſtola ad Acacium, ſic dicens.

[a] Cyrillus, ſcilicet.

[b] Admittit infra cardinalis, quod ſyllaba poteſt corrumpere ſenſum, nec eſt dubium de hoc.

CARD. Quomodo incipit?

EPHES. Res quidem dignæ cognitione, alias cauſa quidem digna: & dicit, percipio vero quod & illud dicunt.

CARD. Legatis ſuperius ibi: Nolite ſeminare ſuper ſpinas: legatis.

AND. Lectum eſt, & deinde illa verba, percipio vero quod & illud dicunt in ſymboli expoſitione, forte quia illud antiquum dehonorauimus: *Stultus ſtulta loquetur, & cor eius inania intelliget*. Illud tantum dicimus, [e] nos fidei expoſitionem, &c. Aut aliam ſuſcipimus, &c. Sufficit nobis ex Deo inſpirata ſcriptura, patrumque ſobrietas, &c. Ad vnum quidem recte ſe habens expoſitum fidei ſymbolum. Quoniam vero, &c.

Iſai. 32.

[e] Pro intelligentia vide verba epiſtolæ relata hic in 3. nota.

ANNO CHRISTI 1438. EPHES. Sequitur in ipſa epiſtola, & declarat quare patres admiſerunt expoſitionem fidei orientalium; ſed vt priuatam, non vt publicam: & ideo iſta omittimus.

CARD. Et ego ſupplebo.

EPHES. Demum ſubdit Cyrillus: Nam ſancta & œcumenica Synodus in Epheſo prouidit, neceſſario non debere eccleſiis Dei aliam fidei expoſitionem inferre, præter eam quam patres in Spiritu ſancto loquentes terminauerant. Cetera quæ ſequuntur in epiſtola, credimus paternitati veſtræ nota. Ex his apparet, quod vehementiſſime reprehenderunt velle mutare ſymbolum præter declarata. Nam putauerunt quod tamquam ſymbolum profeſſio fidei orientalium fuiſſet accepta, & beatus Cyrillus illos excuſabat dicens, quod vt profeſſio ſuæ opinionis. Iterum in vna alia epiſtola ad Ioannem Antiochenum beatus Cyrillus ſcribit, & ipſius voces in propria epiſtola conferens talia dicit.

CARD. Quomodo incipit?

EPHES. Exultent.

CARD. Alias allegaſtis eamdem.

EPHES. Iſta ſunt verba Ioannis, quæ fuerunt poſita in epiſtola Cyrilli, & hæc ad literam ſunt: De Dei genitrice quomodo ſentiamus, & de modo humanitatis vnigeniti Filii Dei, non neceſſario in additionis parte, ſed in plenæ informationis ſpecie, ſicut vniuerſum a diuinis ſcripturis & a traditione ſanctorum patrum ſuſcepimus, breuiter trademus, nihil addentes fidei expoſitæ per ſanctos patres Nicænos. Nam, vt prædiximus, ad omnem ſufficit pietatis agnitionem, & vniuerſæ perfidiæ abdicationem. Audiſtis reuerendiſſime pater, quæ de genitrice Dei dicta ſunt, & de modo incarnationis Dei, dicemus non in parte additionis. Nam ſcribit prohibitam in ſymbolo additionem; propterea dicit: Nullam additionem in ſymbolo facimus.

CARD. Non dicit ſymbolum.

EPHES. Sufficit, quod dicat fidei, & ſubdit: Nil addentes fidei expoſitæ per Nicænos. Hæc ita fecerunt, quia in ſymbolo non addiderunt. Videtis quomodo opera verbis, & verba operibus conueniunt, & omnia atteſtantur noſtræ intentioni. Iſta intentio eſt diffinitionis, liquido apparet ex dictis per patres, & quæ ab eis fuerunt data, quæ

diffinitio nihil aliud significat, nisi vt symbolum maneat immutabile, & quod additiones non liceant ex hoc vnicuique volenti transformare symbolum, & in illo inferre opiniones hæreticas. Iusserunt & denique hanc diffinitionem debere valere & durare perpetuo, sub pœnis horribilibus. Quam diffinitionem vt regulam fidei fecerunt, cum cognouissent quod ex hoc nulli detrimentum posset inferri. Sed contra ex licentia posse addere & immutare, posse nonnunquam esse aliquam deprauationem & sensus & dictionum. Si autem contrariam tantum prohibuissent, vt dicitis, superflua fuisset. nam talis res & antea prohibita erat. Illud non facit quod prohibeat, quod ante prohibitum est. Item aliter immanes minime essent in eos qui contrariã exponerent fidem. Nemo vnquam suam fidem vt falsam exponit, licet illa esset veræ fidei contraria: sed credens suam fidem esse veram & sanam, & sacris scripturis consonam. Vnde sibi licere mutare symbolum omnes dicerent: omnes namque veram suam fidem exprimerent, & superuacanea esset diffinitio, & fieret; & profecto esset superuacaneus & immunis, qui talia auderet dicere. Item illum qui contrariam exhiberet fidem, non solum episcopatu suo, si episcopus esset, sed etiam anathemate constringunt: quod quidem maxime per dictum tertium Concilium patet. Nestorium namque anathematizauit, non solum episcopatu priuauit. Et in diffinitione iacet, priuari debere episcopum episcopatu, si comprehenderetur aliam fidem sapere: ad immutationem secundum [a] dictionem fidei solum respicit diffinitio, non ad immutationem secundum sensum.

Anno Christi 1438.

[a] id est, etiam ad solam mutationem secundum dictionem respicit diffinitio, & non tantum secundum sensum, vt vos Latini dicitis.

CARD. Dicatis iterum.

AND. Etiam iterum repetierunt idem.

EPHES. Iterum velle determinare ea quæ omnibus fere videntur, non necessarium esse videtur, imo furiosum. Sed quod contraria fides prohibita sit, omnibus videtur, etiamsi parum quid humanitatis sentirent. Ac beatus Cyrillus dicit necessario de hoc Concilium prouidisse, nec iustum est de his intelligi necessarium, quæ omnibus videntur, videlicet de contrariæ fidei additione, sed de additione vniuersa simpliciter. Item cum quid fuit causa vt aliquid fieret, potest etiam dici hoc illud facere, etsi prin-

ANNO CHRISTI 1438. cipaliter hoc illud non facit: vt, posse vera addere, potest fieri causa vt etiam falsa addantur: cumque qui fidem sapit non credit esse falsa, hoc vero est fidem mouere. Ideo possumus dicere, illum qui addit, esse causam immutationis fidei, etiamsi vera addit: quoniam cum hoc sit licitum, licere posset nonnunquam aliquibus etiam falsa inserere veris, cum illa viderentur ipsis vera. quod ab ipsis rebus possumus percipere. Multa enim ante ipsam prohibitionem habita sunt symbola, vt per ecclesiæ historias significatur. Potest ergo dici & ille fidem immutare, qui simpliciter addit,& non solum qui falsa addit,vt vos dicitis. Item beatus Ioannes theologus & euangelista videtur voluisse suam Apocalypsim intactam fore vsque ad immutationem dictionum, & maledicit eos qui talia auderent. *Si quis addiderit*, dicens, *in hoc libro, & si quis detraxerit, detrahat eum Deus a libro viuentium*. Si autem talia quæ ita horribiles maledictiones exhiberent, de dictionibus & syllabis intelligenda sunt, cur non eadem intelligemus in symbolo? Certe vbi Cyrillus & Agatho prohibent, [a]alter non permittit dictionem vllam immutare, vel syllabam transgredi: alter ex sensibus totum volens seruari dicit. Item sacrum euangelium, beatum Apostolum & vniuersam scripturam multi sanctorum & patrum exposuerunt & declararunt, & patres primi Concilii consubstantialem prædicarunt Filium Patri, occasionem habentes a sacris scripturis. Item secundum Concilium Spiritum sanctum & viuificantem prædicauit;& nihilo minus nil istorum aliquid voluerunt in euangelio addere. At si liceret addere declarationes principalibus, deberet ibidem addi. Si autem nemo hoc audet Christianus, cur eadem veneratio symbolo non est adhibenda, vbi præsertim id specialiter prohibitiones patrum prohibuerunt? At vt morem geram, inseram rationi vestræ quod a scripturis sacris sumam: nec erit alienum quod dicendum est a tractatu nostro,imo pertinentissimum: rogo, accipiatur verbum toleranter. Illi qui impugnabant Spiritum sanctum tempore Gregorii Theologi, quærebant ab orthodoxis, & vtebantur tali diuisione: Spiritus sanctus genitus est, an non genitus? Cum autem illi non dicerent genitum, nec non genitum, inferebant: ergo si Spiritus sanctus nec genitus est,nec non ge-

Apocal. vlt.

[a] id est, alter dicit seruandas dictiones, alter seruandũ sensum, vt supra.

nitus, reſtat creaturam eſſe Spiritum ſanctum. Magnus Gregorius vt huic occurreret, qui cognominatus eſt Theologus, ita dicebat: Vbi ponetis, quod a Patre procedit, cum exurgat in medio tuæ diuiſionis, & quod inducatur a meliori theologo, id eſt a ſaluatore noſtro Domino Ieſu Chriſto, niſi tu abſtraxeris vocem illam a ſacris euangeliis, Spiritum veritatis qui a Patre procedit? & fieri videbitur tertium teſtamentum. Audis quomodo ille qui detrahit talem vocem euangeliis, tertium teſtamentum conſtituit. nam immutat illud teſtamentum. Ergo qui addiderit in hac veritate, Filioque, tertium teſtamentum faciet. An vos putatis detrahentem ſolum conſtituere tertium teſtamentum, addentem vero non? Multo magis debet dici hoc facere qui addit. nam tertium facere teſtamentum eſt vltra præſumptionem. Duo ſunt teſtamenta ſecundum Apoſtolum. Si autem aliquis non audet addere euangelio, Filioque, in ſymbolo addet? Nonne & ipſe tertium faciet ſymbolum? ita. Et profecto qui Chriſtianorum tertium audit ſymbolum, non admittit duo tantum ſymbola vt duo teſtamenta, vnum primi Concilii implicite, & aliud ſecundi explicitum. ANNO CHRISTI 1438.

CARD. Eſt finis per vos impoſitus dictis?

EPHES. Multa habemus dicere: ſed quia tempus non patitur, videntur omittenda. Nam quæ habemus dicere ad reſponſionem aliorum argumentorum, in aliis noſtris conuentibus dicemus. Ideo ſi placet, finiemus ſermonem: & ſi placeat paternitati veſtræ reſpondere, eligatis duo, & ad illa reſpondeatis.

CARD. Audiatis me.

EPHES. Quia feſſi ſumus in dicendo, ita & in audiendo.

CARD. Paternitates veſtræ bene habent agere nobiſcum: ſi in ſcriptis, in ſcriptis; ſi ore, ore; ſi longe, longe; ſi breuiter, breuiter. Poſtquam elegiſtis viam de dicendo prolixe, patiamini vt longe dicam. In primis teneatis menti, quod dedi XXVII. rationes, & nulli reſpondiſtis, ſed intraſtis alias materias, & illis bene reſpondebimus & clare. Quia hic ſumus ad declarationem veritatis, debemus manifeſte hinc inde quidquid reperimus faciens ad veritatem, reducere: & pridie dixi vnum ſolenne, nunc dicam aliud. Ego miſi Veronam, & venit decretum Romanorum pon-

ANNO CHRISTI 1438. pontificum valde authenticum & verum: quærens aliud, improuiſo hoc inueni. Hic ſunt epiſtolæ, quas ſcribit Athanaſius ad papam Marcum & Liberium, &

EPHES. Nunquam audiuimus Marcum.

CARD. Fuit immediatus ſucceſſor beati Silueſtri.

EPHES. Habemus Iulium.

CARD. Non eſt[a] ita. Omnes Ægyptii, quia fuerunt exſpoliati ab hæreticis, & quia libri fuerunt combuſti, & capitula Concilii Nicæni, ſcripſerunt beato Athanaſio, principaliter ſcribentes beato Marco, vt mittat ſibi capitula Nicæni, quia dicit Athanaſius: Ego fui præſens, quando in Concilio Nicæno fuerunt data illa capitula apocriſariis veſtris. Marcus papa dicit, quod fecit quæri in archiuio Romanæ eccleſiæ, & inuenit illa integra & illæſa. Sed quia fuerunt ſubſcripta per epiſcopos Nicænæ Synodi, non vult mittere originalia, ſed authentica ſumpta. Poſtea Athanaſius petit Liberio papæ, vt præſtet ſibi auxilium. Inter alia Liberius[b] reſpondit, & hortatur ad tolerantiam & patientiam perſecutionum: & dicit aliqua, quæ pertinent ad Concilium Nicænum. Poſtea dicit quod in diffinitionibus Concilii Nicæni fuit hæc diffinitio, quod nulli liceat aliam fidem proferre, quam quæ fuerat in Concilio illo prolata. & hæc ſunt verba. Igitur, vt legimus, prædictum ſacrum Concilium diffiniuit, aliam fidem nulli licere proferre, aut ſcribere, vel proponere aut ſapere, vel docere aliter, nec quidquam in fide ſentire aut proferre, quod poſſit obuiare regulis patrum. Qui autem præſumpſerit componere aliam fidem, aut proferre, vel docere, aut tradere aliud ſymbolum ad viam veritatis conuerti deſiderantibus de quacumque hæreſi, vel Iudæis, vel paganis volentibus fieri Chriſtianis: hos, ſi epiſcopi fuerint, alienari ab epiſcopatu, clericos a clero: ſi monachi aut laici fuerint, anathemate feriri. Ex quibus concludo, quod Liberius viderat illa capitula in archiuis eccleſiæ Romanæ. Liberius fuit tertius a Silueſtro: primo Marcus, ſecundo Iulius, tertio Liberius. Et Liberius fuit ante Concilium Conſtantinopolitanum, quod Concilium Conſtantinopolitanum fuit factum tempore Damaſi. Poſt Liberium ſecutus eſt Felix, poſtea Damaſus. Per iſta apparet, quod prohibitio, ne fieret hæc immutatio, fuit facta

[a] Poſt Silueſtrum ſucceſſiſſe Marcum, ex libro de Romanis pontificibus habet etiam Baron. anno 336. & alii.

[b] Epiſt. 11. Concil. tom. 1. ſub Liberio.

in Concilio primo, licet demum fuerit in tertio repetita. Vos sæpenumero dixistis, quod symbolum Constantinopolitanum potuit fieri, quia ante prohibitionem vestram dicitis quod ecclesia vniuersalis post prohibitionem tertii Concilii non possit quid addere etiam verum. Si hoc verum esset, episcopi Constantinopolitani essent deponendi, & laici excommunicandi, quia stante prohibitione facta tempore primi Concilii, vos fatemini, & clarissimum est, patres Constantinopolitanos addidisse, vera tamen. Ergo sequitur, si addere etiam vera pœnas inferret, quod patres Constantinopolitani fuerint excommunicati. Sed hoc est nefas dicere: ergo necesse est intelligere aliam fidem, id est contrariam. Imo in prohibitione Concilii Nicæni magis continetur quam in prohibitione tertii Concilii, quia prohibet symbolo addi, cum in tertii Concilii prohibitione prohibeatur immutari. ANNO CHRISTI 1438.

EPHES. Hoc, licet non sit in prohibitione tertii, est declaratum in quarto.

CARD. Exuite conscientias vestras, & videatis, si huic potestis respondere: dicatis breuiter responsum ad hoc.

EPHES. Respondebimus postquam quæsiuerimus, illam epistolam [a] apud nos esse. Illud pro præsenti dicimus, quod merito non debet iudicari ex ipsa epistola intentio patrum qui in Nicæa conuenerunt, sed ex actibus, ex diffinitionibus ipsorum patrum requiremus hoc: & ostendas verba ista aut in Canonibus, aut in actis primi Concilii. Alioquin quonam modo nos suscipiemus quæ inueniuntur scripta alibi, & non in diffinitionibus ipsorum patrum, de quorum diffinitione agitur? Nam & alio modo nullatenus videtur verisimile, patres illos de sua diffinitione hoc diffinisse: hoc [b] attestatur per opera. Nam in subsequentibus Conciliis, quæ fuerunt a tempore primi Concilii vsque ad tempus vbi multæ expositiones factæ fuerunt, & vt arbitror, & Concilium Antiochenum [c], expositio facta fuit: quod Concilium vt orthodoxum accepimus, & Canones approbamus: etiam illud Concilium dicit admittere diffinitionem illam vt piam & fidelem. Non ergo tot Concilia transgressa fuissent illam prohibitionem.

[a] Epist. scilicet Liberii ad Athanasium.

[b] Id est, probatur.

[c] Id est, in eo etiam facta fuit expositio. est autem in Concilio Antioch. sub Iulio papa cap. 1.

CARD. Certe non recte capitis. Dico quod ex his verbis concluditur, quod non fuit hic sensus quem creditis,

ANNO CHRISTI 1438. prohibitionis factæ de elucidatione veri dogmatis. Et ex his quæ dicitis, ſtante prohibitione prout fuit, concluditur, quod prohibitio non comprehendit veritatis expreſſionem, & quod huic libro credendum ſit. Inſpicito: liber iſte eſt antiquus,& videatur:& ſi credimus vni magno doctori, quanto magis debemus credere vni ſummo pontifici? maxime illo tempore, quo non erat diſceptatio, quia Liberius fuit ante Concilium Conſtantinopolitanum. Ex hoc poteſtis colligere, quid importent verba Cæleſtini, qui fuit ante tertiam Synodum,qui dicit: [a] Quis anathema euitat,qui quid addit? Vnde Cæleſtinus ſentit, quod ante tertium Concilium erat prohibitio; alioquin non diceret illa verba: Quis non eſt dignus anathemate? Item de hoc videtur ſenſiſſe Concilium Calchedonenſe in allocutione quam facit ad Marcianum imperatorem, vbi dicit, quod aliqui aſſerebant arguendo Leonem,quod nulli licebat exponere fidem præter patres qui fuerunt in Nicæa. Poſtquam probaui ſatis, prohibitionem fuiſſe ante tertium Concilium, & quod iſta verba, Aliam fidem, intelligenda ſunt de diuerſa,prout credo quod in veſtris animis id teneatis,veniam ad reſponſionem expoſitorum per vos.

[a] Quis non dignus eſt anathemate iudicatus, vel adiiciens vel detrahens? Verba Cæleſtini in actis Concilii Epheſini par. 1. cap. 18. in epiſt. ad Neſtorium, de qua etiam ſupra.

NICÆN. Quoniam dominatio veſtra videtur feciſſe mentionem, quod Marcus noluit mittere originalia, an in illa epiſtola continentur capitula?

CARD. In epiſtola dicit mittere omnes [b]: non erat opportunum facere mentionem eorum [c].

[b] Scilicet Canones.

[c] Canonum vel capitulorũ facere mentionem, quia per extenſum ea tranſmittebat.

NICÆN. Rogo,alius facit mentionem de eo quod dicitis?

CARD. Ita. fuit Liberius.

NICÆN. Quid erat expediens ſcribere Athanaſio per Liberium, ſi illa capitula erant miſſa per ſuum prædeceſſorẽ?

CARD. Papa hoc fecit exprimendo pœnam: & poteſtis videre librum, ac cognoſcetis ex præcedentibus & ſubſequentibus, ſi erat neceſſarium:& probaui per auctoritates alias, quod ante erat hæc prohibitio, & nondum quid reſpondiſtis. Ad primum argumentum dicitis, quod erat probatum,quod per illa verba, Aliam fidem,intelligitur de additione verborum, non de diuerſa fide; & quod contrarium plus continet quam diuerſum. Et dico ſic. Secundum vos eſt ponere veram fidem ſecundum Nicæam,diuerſam pro additione & malam, cum vna ſit fides vera, videlicet

quæ expoſita in Nicæa, quæ expoſuit euangelium, ſequitur quod omnis alia ſit falſa. Hoc eſt clariſſimum: ſi hæc eſt vera ſolum, ergo aliæ: & ſi diuerſæ, ſunt falſæ; ſicut dicimus: Tantum Deus Chriſtianorum eſt verus Deus: ergo alii ſunt falſi. Ad id quod dicitis, quod additio facit diuerſitatem, dico quod non eſt verum, quia in ſubſtantia conueniunt, licet differant verbis: nec deſinunt eſſe eadem, quia vna & eadem res poteſt nominari diuerſis nominibus, & non deſinit eſſe res eadem. Hoc probatur per primum actum Concilii Calchedonenſis, vbi dicitur, patres in Nicæa & patres qui in Epheſo ſibi adinuicem conſenſerunt & conſonuerunt, vt nil ſaperent aut diffinirent diuerſum: & tamen in verbis eſt maxima differentia. Item lectis duabus diffinitionibus in ſeptimo Concilio Theodori & Taraſii, fuit dictum, quod nil ibi diſſonabat a fide: & tamen verbis in multis diſſonabant. Ex quibus clariſſimum hoc colligitur, quod non dicitur alia fides, nec in aliquo diſcrepare, quæ ſenſu conuenit, etſi verbis diſconueniat: cuius contrarium per multa verba dixiſtis. Item allego rationem, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum, quia in ſententia conuenit cum Nicæno, reputatur idem: & hoc dixiſtis pluries, & probaui, quod diuerſitas verborum non inducit diuerſitatem ſubſtantiæ rei. Vnde ex vi vocabuli aliam fidem neceſſe eſt intelligere falſam, quia non eſt niſi vna, & illa vera, & alia falſa. Deinde dico, quod omnis difficultas eſt ſubmota, quia in Concilio Calchedonenſi [a] fuit declaratum hoc verbum, aliam, intelligi de contraria. Ad id quod ſecundo dixiſtis de diffinitione ſymboli, quod eſt expoſitio cuiuſcumque conceptus, & quod oportet, quod nomina participent cum vocabulis, ſicut ἄνθρωπος apud Græcos, apud nos homo; & quod vnum debet eſſe & idem apud omnes Chriſtianos, vt iſta ſignificatio ſit communis omnibus Chriſtianis, vt omnes intelligant vnum & idem: dico, quod hæc diffinitio de ſymbolo non eſt perfecta, quia ſequeretur, quod omnis diffinitio fidei eſſet ſymbolum: quod tamen & ipſi negatis.

[a] Vt paulo ante dictum eſt.

EPHES. Iſtam diffinitionem non dedi illi ſymbolo quod cantatur in eccleſia, ſed particulari.

CARD. Ego probaui, quod ſymbolum Chariſii & Taraſii, quod dicitur ſymbolum aliud quam commune, &

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438. tamen habent diuersas voces. Ad id quod dicitis, quod debet esse vnum symbolum apud omnes Christianos, vt idem significet, vt homo: dico quod ita est, & symbolum nostrum habet Constantinopolitanum & Nicænum & euangelium: & sicut ante dixi, diuersitas non attenditur in verbis, sed significatu. Vnde sicut Constantinopolitanum & Nicænum reputantur idem, sic nostrum etiam in nullo differre. Ad id quod dicitis, quod debet esse simile voci tubæ, & idem sonet contra hæreticos, sicut tuba in bello: dico quod licet inter armigeros sit sonus qui designet bellum, si vnus tubicina magis sonaret, illo modo non diuerteret a bello, sed magis incitaret. Certum est si essent centum tubæ, non omnes haberent sonum in pari grauitate, sed tamen vnus reputatur, si in modo cantus conueniunt. Sicut si esset vnum genus armorum ad bellandum, licet vnus magis lucidaret arma sua, non videretur mutare genus armorum. Ita scribitur de beato Cyrillo, quod magis declarauit fidem Nicænam, & non videtur contrarium sensisse: & ita fecimus nos, quia magis declarauimus veritatem; & ideo non videmur quid feciſſe contrarium. Vnde ex quo concordamus cum Nicæno & Constantinopolitano in veritate fidei, debet reputari vnum & idem, & omnes Christiani qui sciunt veritatem, audiendo symbolum nostrum, intelligunt Nicænum & Constantinopolitanum, sicut milites intelligunt sonum ad pugnam. Deinde facitis syllogismum. Dico, si vultis intelligere, quod omne symbolum debet esse idem in significatu, concedo: si vultis dicere, in verbis, nego: & probo per symbolum apostolorum, Nicænum & Constantinopolitanum. Ad secundum si vultis dicere, quod omnis expositio fidei est symbolum, nego: & vt intelligatis, differt fides a symbolo: quia aliud est fides, aliud symbolum. Sed si vultis dicere, scilicet symbolum Nicænum est fides, dico quod sic, & quod debet esse vnum, confiteor in re: & tamen si vultis dicere, quod debet esse idem in verbis, nego, & allego epistolam Cyrilli, quæ incipit [a]. . . . Ibi dicit Cyrillus, quod intellectus nostros debemus coniungere cum irreprehensibilibus sensibus sanctorum patrum. Postea certa verba de symbolo, videlicet: Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine. Postea dicit hæc verba: Intelligamus

[a] Studium & diligentiam. Directa Anastasio, Alexandro, &c. agitque de symbolo in actis Concilii Ephesini parte 3. cap. 43.

quid, Et incarnatus, significet. Vnde Cyrillus attendebat ad significatum verborum, non ad sonum verborum: dicit verba & dogmata cogitanda, quid significent. Postea dicitis, quod illa prohibitio debet declarari per ea quæ ibi in actu facta fuere, non per ea quæ ante & post facta sunt; & quod non debet probari per epistolas sequentes. Dicatis quod hoc[a] non videtur habere rationem apud aliquem intelligentem, imo magis attendi debet causa legislatoris, quam ipsa verba legis. Ita dicit beatus Hilarius, vnde ex antecedentibus actibus & epistolis probaui hunc sensum quem dixi, nihilo minus ex sequentibus epistolis postea probaui, videlicet quod omnis intentio Concilii fuit ad condemnandum dogma Nestorii: & probatur per duas Cyrilli epistolas, quæ dicunt, diffinitionem illam loqui de his quæ sunt extra sensum caritatis & rectæ fidei. Vnde ex his quæ facta sunt tunc & ante & post, probaui, quod ita est intelligendum, & quod aliter non potest intelligi. Postea intratis, quod ex actu Concilii appareat etiam prohibitio verborum, quia moti fuerunt ad reprimendum inconuenientia quæ sequebantur per diuersitatem symboli factam. Ego dico, quod ex hoc actu deducitur totum contrarium: quia si illud symbolum transformatum fuisset verum, sancta Synodus fuisset contenta, quia intentio Synodi non erat facere aliud, nisi vt sequeretur veritatem: & textus dicit rationem, quia continebatur perfidia[b]; & symbolum Charisii fuit approbatum, quia continebat veritatem: & sic intentio Synodi erat prohibere falsitatem. Ad id quod dicitis, quod verba illa, Aliam fidem, id est aliud symbolum, hoc repugnat significationi verborum.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Id est, imo potius dicendum est quod hoc, &c.

[b] In illo scilicet symbolo Nestorianorum.

EPHES. Cyrillus hoc declarauit.

CARD.[c] Hoc verbum, Non patimur fidem aut symbolum: & dico, quod per prohibitionem inhibetur omnis expositio falsa, siue sit symbolum, siue aliud dogma.

[c] Id est, hoc est verbum, vel hæc sunt verba Cyrilli, Non patimur fidem aut symbolum, &c. in epist. supra cit.

EPHES. Non videtur ita.

CARD. Non vteris ciuilitate qua vtor tecum: forte & facis, quia te stringo nimis.

EPHES. Stringitis veritatem, & non miror, quia non es peritus in Græco.

CARD. Ego allego Latinum, ego probo ex ipsa signi-

ANNO CHRISTI 1438. ficatione. Certum est quod fides, maxime euangelica, continet plura explicite quam symbolum. Vnde symbolum est quædam compendiosa capitulatio ex his quæ sunt ex scripturis sanctorum patrum : vnde certum est, quod differt recapitulatio a toto, vt explicitum ab implicito. vnde aliud significat symbolum, quam fides. & probo. Videant [a] in Concilio sexto vbi dicitur : His igitur. Et infra : Audentes autem aliam fidem docere, vel tradere aliud symbolum. Item in quarto Concilio [b], audentes fidem aliam docere, vel tradere aliud symbolum. Vnde hæc Concilia reputant hæc pro differentibus: hoc non negabitis. Postea allegastis epistolam [c] Cyrilli, vbi respondet ad Ioannem patriarcham Antiochenum, & dicit, quod prohibetur mutatio etiam syllabæ : & facitis nos attentos. Ego respondebo, ex quo arguitis per syllabas & dictiones, per easdem arguam [d] responsiones. In illa particula : Nullus possit certa verba mutare, fidem aut symbolum mouere, dictiones vel etiam syllabas præterire : rogo vt stemus in dictionibus & syllabis. Nos non mouemus symbolum Nicænum, nec Constantinopolitanum : & licet ponamus hoc verbum [d], nil mouetur, sed ponitur ad declarationem. Vnde cum non moueamus substantiam symboli, sed honoremus illud, non potest dici, quod nos mouerimus : & sic non mutauimus dictionem. Videatur symbolum Constantinopolitanum & nostrum : nos non mouemus de Constantinopolitano. De præteritione syllabarum, dico, quod nihil præterimus, quia omnes syllabæ quæ sunt in Constantinopolitano, sunt in nostro. Cum ergo nihil dicat [e] de additione, cur facitis vim de additis syllabis? Et hæc responsio satis sufficeret : sed ex ipso textu epistolæ volo respondere. Etiamsi hoc verbum, additio, fuisset inhibitum, nisi consideretis verba epistolæ, & præcedentia & sequentia, nunquam poteritis bene intelligere. Videamus [f] antecedentia. Dicit Cyrillus, quod aliqui arguebant eum, quasi diceret, quod Christus carnem de cælo attulerat. Secundo accusabatur, quod dixerat, quod in Christo fuerat facta commistio, seu fermentatio naturarum. Beatus Cyrillus dicit, absit quod ita teneam. Imo ita dico, quod puto facere illos qui ita dicunt, expresse contra sanctam scripturam & sanctos patres : ego se-

[a] Sextum Concilium actione 18. in diffinitionibus.

[b] Concilio Calchedonensi, actione 5. in diffinitionibus.

[c] Supra relatam in actis Concil. Ephes. part. 3. cap. 34.

[d] scilicet, Filioque.

[e] Cyrillus, scilicet.

[f] Probat ex contextu epistolæ, quod per verba, nec syllabam &aliam fidem, Cyrillus intelligit de falsa fide.

quor maximum Athanasium per omnia, a quo timeo omnino deuiare. Vnde quia istæ opiniones impingebantur Cyrillo, & ipse dicit quod sequitur per omnia sanctos patres: sequitur, quod illa verba, Aliam fidem, intelligantur de falsa fide. Hoc etiam patet in epistola, vbi dicit: Omne certamen nostrum est, vt Maria dicatur Dei genitrix. Hoc autem verbum non erat in symbolo Nicæno explicite, & ipse palam dicebat hoc: vnde addere aliquid vltra symbolum Nicænum, dummodo verum contineat, non est reprobatum. Deinde quod Cyrillus hoc asserat, apparet ex redditione rationis, quam subiungit. Meminimus, inquit, dicti Salomonis: *Noli transgredi terminos, quos posuerunt patres tui.* Sed ipse quando exposuit fidem suam in Synodo, vbi facta fuit prohibitio, dixit: Certus sum, quod ego non sum transgressus in aliquo fidem Synodi Nicænæ. & Synodus Ephesina respondit: [a] Certe non es transgressus, quia secutus es fidem Nicænam. Ergo beatus Cyrillus demonstrat, quod dicens rectam rationem fidei, non transgreditur terminos patrum. Ergo non facit contra prohibitionem: & hæc prohibitio, Noli transgredi terminos, &c. ita refertur ad symbolum, sicut ad alias diffinitiones patrum præcedentium; quia expresse dicit: Sequimur per omnia sententias patrum, & maxime Athanasii. Vnde transgressio termini habet locum quoad omnem transgressionem ab institutione a patribus: sed nullo modo est prohibitum declarare doctrinas patrum: ergo nec doctrinas symboli Nicæni. Et sicut dixi alias, hæc prohibitio ita respicit diffinitiones, vt symbolum: & sicut patet, quod licet diffinitiones alias veras facere, ita & veras declarationes symbolo; quod pariter prohibitio respicit. Deinde cum beatus Cyrillus fundet se in auctoritate Salomonis, hæc prohibitio ita respiciebat stantes in Nicæa, sicut stantes in aliis Conciliis. Vnde si hæc prohibitio constringit addentes, constringit & [b] Constantinopolitanos, qui multa addiderunt. Pridie probaui per septimam Synodum, quod hæc prohibitio fuit facta per sacram scripturam, cum dicit: *Maledictus*, &c. subdens, quod magna pœna constringit addentes. Vnde si ecclesia Romana subiacet prohibitioni, multo magis Synodus Constantinopolitana. Sed nec illa, nec nos subiicimur, sed illi qui contrariam

ANNO CHRISTI 1438.

Proverb. 22.

[a] Conc. Ephes. part. 2. act. 1. post symbolum.

[b] Patres scilicet Concilii Constantinopolitani.

Apocal. vlt.

ANNO CHRISTI 1438.

riam fidem tenent. Item intellectus verborum Cyrilli apparet ex his quæ dicebat contra Neſtorium. Cyrillus dicebat Neſtorio : [a] Non ſufficit vt dicas ſymbolum quod male interpretaris, ſed vt confitearis hæc capitula quæ mittimus. Si autem beatus Cyrillus voluiſſet, quod verba tenerentur, non petiiſſet a Neſtorio, niſi vt verba illa profiteretur; & hoc Neſtorius volebat : ſed quia beato Cyrillo non ſufficiebant ſyllabæ & dictiones, voluit quod profiteretur capitula ſequentia & verum ſenſum. Quod autem ſubtractio & additio non intelligatur de ſyllabis, ſed de ſignificatu, apparet ex epiſtola Cæleſtini, vbi reprehendit eumdem Neſtorium, & de eo conqueritur, quod remouerit, quod beata Maria ſit Dei genitrix.

[a] Epiſtola ad Neſtor. in act. Concil. Epheſ. part. 1. cap. 8.

EPHES. Negatur, quod faciat mentionem ſymboli.

CARD. Hæc ſunt verba [b] : Quis non dignus eſt anathemate iudicatus, qui addit fidei? Plene etenim ipſa fides & manifeſte tradita ab apoſtolis, non habet diminutionem, nec augmentum. diminutio requiritur [c]. Inter multa quæ a te impie prædicata vniuerſalis recuſat eccleſia, ſymbolo ab apoſtolis tradito plangimus hæc verba, Dei genitricem beatam Mariam, fuiſſe ſublata. Dico, quod Cæleſtinus dicit, quod hæc verba fuerunt a Neſtorio ſublata de ſymbolo apoſtolorum : & tamen non erant, quando queritur, quod fuerint detracta.

[b] Epiſt. Cæleſt. papæ in act. Conc. Epheſ. part. 1. cap. 18.

[c] Hæc duo verba, diminutio requiritur, ſunt verba card. id eſt, requiritur, quid ſit illud quod dicit Cæleſtinus fuiſſe diminutum & ablatum a ſymbolo: & ſubiicit verba Cæleſtini inter multa, &c.

EPHES. Quæ verba?

CARD. Quia dicebat Chriſtum duarum naturarum & duarum perſonarum, & quod Maria erat mater corporis animati, & non Verbi [d]. Deinde beatus Cæleſtinus non arguit Nicænum Concilium, quia remouerit, Deſcendit ad inferos, & certa alia verba : ergo non ſumitur additio vel detractio, niſi cum ex eis ſequitur veritatis detractio.

[d] Et ſic a ſenſu ſymboli apoſtol. auferebat, quod eſſet Dei genitrix.

EPHES. Hic liber hoc non habet.

CARD. Habetis ſymbolum apoſtolorum?

EPHES. [e] Non: & ſi fuiſſet, fuiſſet factum [e] verbum de eo.

[e] Scilicet in Conc. Nic. quando fuit editum ſymbolum Nicænum.

CARD. Non [f] ſequitur, quia in Conſtantinopolitano nunquam fit verbum : & dico, quod ſi diceret [f] de ſymbolo Nicæno, in illo non eſt de genitrice Dei, & tamen Cæleſtinus conqueritur, quod eſt [g] : & ſic Cæleſtinus reſpicit ad ſenſum. Et quia negatis, quod non eſt apoſto-

[f] Scilicet Cæleſtinus ſi non dicit verba, Dei genitrix, fuiſſe ſublata de ſymbolo apoſtolorum, ſufficit quod dicat de Nicæno.

[g] Scilicet, ſublatum.

lorum ſymbolum, volo vobis oſtendere. Beatus Leo papa ANNO CHRISTI 1438. ſcribens ad Pulcheriam Auguſtam in epiſtola [a]: Ipſa breuis confeſſio fidei apoſtolorum totidem eſt ſignata ſententiis, tamquam inſtructa ſit munitione cæleſti, vt omnis hæreticorum opinio ſolo ipſius poſſet gladio detruncari, cuius ſymboli plenitudinem ſi Eutyches puro & ſimplici corde recipere voluiſſet, in nullo a Concilii Nicæni dogmate deuiaſſet. & ſic dicit a duodecim apoſtolis compoſitum. Vltra hæc dico, quod verba Cyrilli debent intelligi de additionibus quæ peruertunt verum ſenſum. Dico ad probandum hoc, quod verba hæc oportet intelligere ſecundum legem Synodi, quia non eſt credendum Cyrillum aliud intellexiſſe quam Synodus: ſed clarum eſt, quod Concilium Calchedonenſe declarauit diffinitionem, quod intelligitur de deprauantibus: ergo & ita verba Concilii [b]. Et audiatis expoſitionem iſtam. Volens declarare diffinitionem factam in Epheſino Concilio, duo facit. Primo declarat diffinitionem Epheſini Concilii, & quare fecerunt. Secundo ponit ſuum ſenſum, horum ſcilicet diffinitorum: poſtea declarat eamdem, & eſt Ioannis [c] Simari apud vos celeberrimi, qui ſic dicit: His lectis, Neſtorius infidelis non ſolum ipſa dogmata docebat, ſed praue ſapiebat, & blaſphemabat hoc ſymbolum productum per Chariſium. Damnarunt eumdem Neſtorium, & determinarunt teneri quæ Nicææ facta ſunt: diuerſam vero fidem illos tenere, qui contrarium faciunt; docere ſcilicet, & inſtituere dogmata diuerſa, ſi epiſcopus [d], &c.

[a] quæ incipit, Quantum præſidii, ſic dicit.

[b] ſcilicet Epheſ.

[c] Dicit hæc Ioannes Zonaras in Can. 7. Concilii Epheſini, vt notat etiam Beſſarion in opuſculo ad Laſcharim, in fine huius operis exhibito, cap. 3. referens rationes Latinorum. Hunc Zonaram fuiſſe ſecretarium imperatoris, habetur in titulo eius hiſtoriarum; quem nō eſſe doctorem de numero ſanctorum patrum bene hic afferunt Græci: ſed certe ſchiſmaticū hominem & canoniſtam ſuum deberent etiam admittere in quibus catholice loquitur.

[d] Subde, priuetur epiſcopatu, ſi clericus, clericatu, &c. vt in diffinitione Concilii Epheſ. de qua ſupra.

[e] Scilicet Epheſius.

IMPER. Quæ hæc expoſitio? Is liber non eſt approbatus.

COLOSS. Eſt celebris apud vos, quando in iſto velletis improbare, ſufficit quod veſter Græcus ita declaret, & eſt ſecretarius imperatoris.

IMPER. Non eſt doctor.

FOROLIV. Si eſſet pro vobis, bene admitteretis: oportet, velitis, nolitis, audire veritatem.

CARD. Demum allegat [e] epiſtolam Cyrilli, & conatur deducere, quod inhibetur mutatio fidei, his verbis: Reprehenderunt ſimiliter & nos, tamquam iis quæ dudum ſcripſeramus, contraria ſapientes. Et quod hoc non diſſonabat a nouitatibus Neſtorii. " Cyrillus dicit, quod fatuus fatua loquitur: nunquam dixi contrarium, imo ſequor expoſi-

ANNO CHRISTI 1438. tionem fidei Nicænæ, nil destruentes [a], quæ imposita sunt. Vnde subdit: Nos talia nunquam diximus: & nos non diceremus contra ea quæ Ephesina Synodus fecit. Vnde cum loquitur de alia, intelligit de cõtraria; & subdit: Qui declarat, nec innouat, nec fidei expositionem noscitur innouare. & sæpe hoc verbum, alia, sumitur pro contraria. Hoc patet in his quæ præcedunt diffinitionem, quia intelligebant de impia fide Nestorianorũ, cum loquerentur de alia.

[a] eorum scilicet.

INTERPR. Fessus sum.

AND. Erat multiplicitate concertationum mirabile, quod tot mutuas concertationes illic potuisset referre.

CARD. [b] Dicas parum, oro, quod est expresse contra eos, cum dicunt, nil addit, quia multa addit, vt apparet intuenti verba quæ sequuntur, confitemur, &c. Hominem [12] perfectum: sunt vltra triginta verba; & cum dicit [13] si ista prohibitio fuit facta in primo, vt dicimus, quod non erat expediens fieri de nouo. Respondeo, quod prohibitio multoties repetitur ad maiorem explicationem, quia & quartum fecit, & quintum, & sextum: quia erat expediens repetere. Dinde dicitur quod illud verbum, [14] proferre, intelligitur de verbali, quia si de contraria, eo ipso essent [c] priuati hæretici, non solum priuarentur. Dico quod miror de paternitate tua, ex textu apparet responsio. Nonne episcopi & clerici sapientes dogmata Nestorii, sunt hæretici? Quid est, quod in secunda parte diffinitionis illi qui sapiunt dogmata Nestoriana, deiiciuntur ab episcopatu, & non anathematizantur? Vnde ex hoc textu apparet, quod illa pœna imponitur expresse hæreticis. Et dico, quod non erat opportunum vt anathematizarentur, quia ipso iure hæretici sunt anathematizati, quia in decretis etiam Concilii anathematizatur omnis hæreticus. Hæc cõstitutio hanc pœnam voluit addere. Ad id quod dicitis, quod prima pars non loquitur nisi de mutantibus verba: loquimini contra epistolam Cyrilli quæ incipit [d] Amor doctrinæ; & cõtra epistolam [e] Vigilii. dico quod dicta Synodus tulit sententiam contra malam opinionem Nestorii. Certum est, quod secunda pars diffinitionis loquitur de dogmate Nestoriano. Si prima pars non intelligeretur de dogmate hæretico, Cyrillus non diceret verum, & Vigilius. Id quod dixit [f] de prohibitione [g] Ioannis non sequitur, quo minus nouis declara-

[b] Alloquitur, interpretem & rogat, vt bene referat Græcis suum argumentum.

[c] Id est, iam haberent contra se latam sententiam, nõ ferendam, vt subdit.

[d] *Alias*, Studium; in actis Concilii Ephesini part. 3. cap. 43.

[e] Supra citatam.

[f] Id est, ex eo quod dixit Ephesius de prohibitione Ioan. non sequitur, &c.

[g] Apocal. vlt. vbi sanctus Ioannes maledicit addẽtibus.

tionibus posſit quid declarari. Et dico, quod verum eſt, quod nihil noui addatur: [a] ſed additæ ſunt, & addentur vſque ad finem ſæculi declarationes ſacræ ſcripturæ & euangeliorum Dei. Ad id quod dicitis de tertio teſtamento, dicimus, quod nos non facimus teſtamentum tertium, ſed ſicut Cyrillus declarauit, ita & nos dedimus intellectum ſymbolo. Et cum dicitis, quod non reperiuntur niſi duo ſymbola, probauimus quod reperitur ſymbolum apoſtolorum, Nicænum & Conſtantinopolitanum. Item Taraſii ſecundum " Hadrianum, qui addit per Filium: & non fuit reputatum facere contra prohibitionem tertii Concilii, & ſeptima Synodus fecit, prout apparet in fine quartæ actionis. Per iſta reſponſum eſt omnibus veſtris obiectionibus: & niſi eſſet temporis anguſtia, multis aliis rationibus approbarem: & non dubito vos claros eſſe, ſed velle indagari, qualiter veritatem ipſam defendimus. ANNO CHRISTI 1438.

[a] Scilicet eſt addendum. cur autem in ſacra ſcriptura nec ſyllaba quantumuis vera poſſit addi, vide optime differentem cardinalem collat. ſeq.

AND. Erat 23. hora diei, & frigus maximum: ac frigore fameve fatigatus quiſque libenter ſurrexit, & diſſoluta fuit diei illius conuentio.

NOTÆ AD DECIMAMTERTIAM COLLATIONEM.

[1] *Actibus.*] Senſus eſt, quod prohibitio non addendi, applicatur illi actui Concilii, in quo traditum & diffinitum fuit ſymbolum, non aliis actibus & ſeſſionibus, in quibus factæ fuerant aliæ diffinitiones. Reſpondet Epheſius argumento Iuliani, & ponderationi quam fecerat ſupra antecedenti collatione illorum verborum diffinitionis, ſcilicet: *His igitur recitatis*, &c. Sed & huic reſponſioni Epheſii replicat Iulianus infra.

[2] *Permittimus.*] Hæc ſunt verba Cyrilli in epiſtola ad Ioannem Antiochenum in actis Concilii Epheſini part. 3. cap. 34. *Nullo modo patimur, vt ab aliquo fides illa, ſiue ſymbolum fidei concutiatur, quod a ſanctis quondam patribus Nicænis editum eſt. Neque enim aut nobis, aut vlli omnino alteri, vel vnam voculam ibi poſitam immutare, aut vnam etiam ſyllabam præterire permittimus, memores eius qui dixit: Ne transferas terminos antiquos.*

[3] *Epiſtola.*] Cyrilli ad Acacium Melitenum, alias incipit: Res quidem dulcis & commendabilis: in actis Concilii Epheſini parte 3. num. 35. cuius hæc ſunt verba iuxta tranſlationem vulgatam. *Intelligo vero & hoc quoque illos nobis obiicere, nempe quod fidei expoſitionem ſiue nouum ſymbolum reciperemus, quaſi vetus illud venerandumque aſpernati. At ſtultus ſtulta loquetur, & cor illius vana meditabitur. Illud tantummodo dicimus, nos neque nouam fidei expoſitionem ab vllo exegiſſe,*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438. *neque ab aliis innouatam admisisse: sufficit enim nobis diuina scriptura, sanctorumque patrum prudentia, & symbolum fidei, ad omnia recta dogmata apte riteque concinnatum.*

[4] *Verba.*] Hæc sunt verba Cyrilli epistolæ in actis Concilii Ephesini part. 3. num. 34. *De virgine autem Dei genitrice, deque vnigeniti Filii Dei incarnationis modo, necessario, non quasi aliquid adiungamus, sed pro comperto habeamus, vt iam inde ab initio ex diuinis scripturis sanctorumque patrum traditione accepimus, breuiter dicemus; nihil omnino addentes fidei in Nicæa a sanctis patribus expositæ. Illa namque ad omnem pietatis agnitionem, omnisque hæreticæ prauitatis euersionem sufficit.*

[5] *Immanes.*] Id est, patres Concilii non sæuissent in eos, &c. cum vnusquisque posset dicere se non habuisse intentionem dicendi contra fidem, ergo signum est eos prohibuisse etiam additiones veras, ad euitanda subterfugia.

[6] *Marcus.*] Habetur hæc epistola tom. 1. Conciliorum sub Marco, & in Concilio Nicæno a Pisano collecto lib. 3. Et quidquid sit de aliis in ea epistola contentis, de quibus Baronius anno 336. num. 58. certe quæ in ea dicuntur de Canone Nicæno prohibente additionem, habentur etiam in epistola Liberii, quæ hic infra citatur. Nec mirum si hodie non legatur inter alios Canones. Nam passos esse naufragium, & hinc inde ex sanctorum patrum fida relatione colligi debere, vide apud Baronium tom. 3. anno 325. num. 157. & tom. 5. anno 419. num. 70. & 82.

[7] *Falsa.*] Id est, non omnis additio diuersa secundum verba potest dici alia vel diuersa fides, quia cum vna sit vera fides, omnis alia & diuersa est falsa.

[8] *Responsiones.*] Id est, respondendo. Vis argumenti consistit in hoc: Nos non mouemus vel syllabam Nicæni aut Constantinopolitani symboli, quia non dicimus hanc dictionem, Filioque, in eis fuisse, sed dicimus esse aliud symbolum hoc nostrum, sed implicite in eis contentum, & per explicationem auctum.

[9] *Non.*] De symbolo apostolorum a sanctis patribus ex apostolica traditione agnito & venerato, vide plura apud Baron. tom. 1. anno 44. num. 15. Et quia Græci illud non recitant, ideo hic non agnoscit Ephesius, & temere affirmat, nec agnitum a sanctis patribus. De hoc iterum infra sequenti collatione.

[10] *Sequitur.*] Id est, non sequitur non reperiri symbolum apostolorum, quia in symbolo Nicæno non fit mentio de eo. nam nec in Constantinopolitano fit mentio de Nicæno.

[11] *Cyrillus.*] Epistola ad Acacium in actis Concilii Ephesini part. 3. cap. 35. cuius verba, quæ hic innuit cardinalis, hæc sunt. *A Nestorii vocum nouitatibus non abhorrere contendunt, quin & nos quoque vituperant, quasi iis quæ scripsimus, contraria senserimus. At stultus stulta loquitur.* (& infra) *sancta quippe Synodus quæ Epheſi conuenerat, necessario prouidit non oportere aliam fidei expositionem,* &c.

[12] *Perfectum.*] Innuit diffinitionem Concilii Calchedonensis actio-

ne 5. in qua de perfectione Christi plura adduntur aliis Conciliis præcedentibus, & ipsi Ephesino, in quo erat lata prohibitio. ANNO CHRISTI 1438.

13 *Dicit.*] Id est, cum dicit Ephesius, quod si ista prohibitio addendi, erat iam facta in primo Concilio Nicæno, vt supra diximus nos ex Liberii papæ epistola, non erat opus vt iterum fieret in Ephesino Concilio & in Calchedonensi, & sequentibus.

14 *Proferre.*] Aliam scilicet fidem, intelligitur etiam in verbis. nam de contraria in sensu iam ex natura rei erat hoc prohibitum hæreticis.

15 *Hadrianum.*] Id est, tempore Hadriani papæ, in professione fidei Tarasii patriarchæ approbata in Synodo. Vide quæ diximus supra in 2. nota collationis 4.

COLLATIO DECIMAQVARTA.

DIE XIII. DECEMBRIS.

Vtrum nouæ professiones fidei contrariæ symbolo reiiciendæ sint, an vero etiam non contrariæ. Concluditur, vt disputationes fiant de veritate additionis, Filioque: & ob pestem ortam Ferrariæ, summus pontifex transfert Concilium Florentiam, ad quod omnes Christianos principes hortatur.

Num. I. AND. HOC in conuentu incepit Ephesinus hoc modo.

EPHES. Nos promisimus, reuerendissime pater, respondere particulariter ad ea quæ dicta sunt pro parte vestra, quæ continentur in octo capitulis. Ista octo capitula ab aliis elegimus, quia videbantur nobis magis necessaria & pertinentia, & quod non haberent superfluitates, & quod ad rem pertinerent. Dum autem more dialecticorum nos ad ipsa capitula credebamus respondere, nos nescimus quo pacto decurrimus ad quædam alia, ita vt vix nos potuerimus primum argumentum declarare: & ostendimus manifeste & euidenter Charisium non exhibuisse symbolum vt commune, sed vt expositionem suæ fidei, per quam voluit se ostendere fidelem, & orthodoxam veritatem tenere. De priuato symbolo nullam curam habemus. Sed de vniuersali ecclesia impræsentiarum, si videtur, repetam quod & dimisimus, & discurremus subsequenter cetera capitula, prout nobis erit possibile, vnumquodque examinantes. Itaque secundum dictorum articulorum erat videlicet, quod diffinitio præfata non modo prohibebat, quod aliquis posset apponere aliam fidem,

ANNO CHRISTI 1438. imo etiam ſapere : & ex hoc ſatis erat manifeſtum, quod prohibitio non tantum extendit ſe ad prolationem verborum, ſed etiam ad conceptum animi, cum multa nos ſapiamus, quæ expreſſe non ſunt in ſymbolo. Si traderemus examinatori, potius inueniretur facere pro nobis, quã contra nos : hæc verba, ſapere, in diffinitione 3. Concilii [a] non connumerantur ceteris dictionibus. Cetera quidem nomina ſeorſum per ſe iacent in prohibitione, videlicet proferre, componere, ſeu dicere. Euidens eſt, iſta nomina reſpicere ad expoſitionem quæ ſecundum dictiones. Poſtea ſequitur : Quod ſi aliqui deprehenderentur ſapientes quæ expoſita [b] ſunt per Chariſium, id eſt ſcelerata Neſtorii dogmata, ſubiacerent ſententiæ ſanctæ œcumenicæ Synodi. Hoc ergo manifeſtum eſt, vt reſpiciat ad ſenſum & intentionem animi. Nam poteſt aliquis, ſalua & manente dictione, circa ſenſum & intentionem errare : quod Eutyches paſſus eſt in quarto Concilio. Nam cum ſibi videretur tenere ſymbolum Nicænum, & in eadem fide permanere & perſeuerare, aliena a vera & ſana fide ille & ſentiebat & docebat. Vnde patres illi quarti Concilii, poſtquam expoſuerunt eaſdem dictiones, dixerunt : Symbolum maneat immutabile. ſubſequenter addunt : Docere autem, vel ſapere aliter. cum nomina illa, videlicet proferre, conſcribere, dumtaxat reſpiciant dictiones ſymboli ; ſapere & docere ad ſenſum reſpiciunt. Et hoc, ne aliquis, dum profiteretur dictiones ſymboli, vt Eutyches, aliter ſentiret ; videlicet, quod vtatur diuerſa intentione, ſenſu & doctrina præter rectam fidem ; non eſt mirandum, ſi verbum ſapere aliis nominibus [c] intelligatur. nam ſtatim diſtinguitur ex interiectione copulæ [d], & vi concluſionis & adiectionis verbi aliter [e]. Cum autem duplex ſit ſymbolum, hoc eſt ſecundum ſenſum & dictionem ; vna prohibitionum tendit ad intentionem, alia ad dictionem : illud proferre, ad dictionem refertur ; ſapere & docere, ad intentionem fidei. Inane namque eſſet dicere ſapere ſymbolum : ideo apud illa nomina ſapere, vel docere ponitur aliter ; hoc eſt, alio modo, mutata ſententia. Tertium argumentum accuſat nos & inculpat, quia nos dicimus particularibus perſonis licere fidem quibus verbis voluerint exponere ; vniuerſaliter, [f] omnes prohiberi. Ad hoc dici-

[a] ſcilicet Epheſini act. 6.

[b] id eſt, oblata, ſeu denuntiata. obtulerat enim & denũtiauerat Chariſius hæreſes Neſtorii.

[c] id eſt, diuerſimode ab aliis nominibus intelligatur, ita vt proferre referatur ad verba, ſapere ad intentionem.

[d] Coniunctionis ſcilicet ſeparatiuæ, proferre, aut ſapere.

[e] ſcilicet aliter docere, vt in prohibitione ſextæ Synodi ſupra citata.

[f] Facere ſcilicet ſymbolum pro vniuerſali eccleſia, quantumuis vera continens.

mus, quod & antea multoties dictum est, quod priuatim & particulariter posset quis fidem exponere; nemo est qui prohibeat: at tamquam commune & vniuersale, posset periculum inferre, & aliud tradere quam illud vnum, & in eodem additiones facere: hoc est quod prohibetur. Et hoc post prohibitionem nemo est qui audeat, nullum Concilium, nulla ecclesia, præter vos, qui istam additionem feciſtis, quæ nullius boni causa fuit, sed multorũ malorum. Addidistis denique argumentum quartum prius dictum, quod in Concilio Ephesino nulla fuit facta mentio de symbolo Constantinopolitano. Vsi estis quadam diuisione, videlicet quod patres illi aut obliti fuerunt Constantinopolitani symboli, & tantum symboli Nicæni mentionem fecere: aut si fuerunt recordati, vt contrarium illud præterierunt; aut vnum & idem iudicarunt esse ambo, vt & nos diximus. Et quod Constantinopolitanum symbolum contineatur in Nicæno, & nihilo minus dictionibus differat, dicitis esse manifestum: quia si inuenitur symbolum esse idem & consonum omni altero quoad sensum, non refert si habent differentiam dictionum. Hæc omnia nos, & antequam vos proferretis argumentationem, in medio tulimus, & in communi nos habuimus quæstionem, ad quam solutionem attulimus; videlicet, quod expositio ista & explicatio ante [a] prohibitionem facta est, & a Concilio œcumenico, & de magnis rebus maxime opportunis & necessariis quoad fidem, videlicet de processu Trinitatis: & quod eamdem rationem & locum seruat symbolum Constantinopolitanum ad primum [a], quem seruat nouum testamentum [b]; nemo ea quæ fuerant ante prohibitionem, adducat ad testimonium eorum quæ postea facta sunt: quia tunc licebat, postea non est rationabiliter factum; & est manifestum, quod nullius boni causa fuit. Quintum vestrum argumentum fuit, quod scriptum est in diffinitione [a] sexti Concilii, nullum debere inuenire vel sentire alterationem vocum, quæ esset ad euersionem eorum quæ diffinitiones sunt. Et quod manifeste videtur ex hoc, ea prohiberi, quæ ad euersionem veræ fidei addita fuerint. Ad hoc itaque dicimus, quod hæc omnia re vera tendunt ad eamdem intentionem & sensum, prout nos diximus. Nam postquam patres Concilii distinxerunt fe-

Anno Christi 1438.

[a] scilicet Nicænum.

[b] ad verus scilicet, quod explicat.

re

ANNO CHRISTI 1438.

re iisdem verbis, quæ diffinita sunt pro custodia symboli, & postquam addiderunt, nil sapere vel docere aliter, prout se habent in diffinitione sexti Concilii; adiecit postea Concilium, nec aliquam nouitatem vocum sentire, quæ respiciant euersionem. Hæc siquidem respiciunt ad symbolum: & cum prohibeat immutationem symboli, & mutationem & nouitatem vocum, nostris rationibus consonum est. Nam ea prohibentur, quæ ad euersionem eorum quæ per ipsos diffinita sunt, tendunt; hoc est, ad euersionem prohibitionis. Nam ibidem definierunt de hoc, vt nec syllaba, nec dictio in symbolo apponatur. Nam distinctorum dicit, non [4] terminatorum; ac de [f] fide terminauit Concilium, non dicit distinxit: hoc illud proprie [a] distinctio est, quæ [b] ablata fuit de custodia symboli. Qui autem audet symbolum immutare, ille euertit terminata per patres: & qui [6] conaretur ad omnem sensum prohibitionis dictam dictionem trahere, nec nouitatem vocum & dictionum inuentionem ad symbolum imponi, dicemus simpliciter etiam diffinitiones illius Concilii, vel in dogmatibus pietatis. Et sic hoc argumentum nil obstat, imo confirmat rationem nostram. Sextum argumentum est, perscrutata huius sanctæ legis intentione a præcedentibus actibus ad depositionem Nestorii, in quibus lectum est symbolum Nicænum, post hoc epistolæ Cyrilli ad Nestorium, & ipsius Nestorii epistolæ, quarum epistolarum partim exposa [c]: videtur etiam intentionem diffinitiuam talem esse ab illis quæ postea Cyrillus dicit [d]; videlicet: Nos sequentes professionem patrum, sequimur intentionem sensus, & exponimus rectam fidem, ac [7] septimi Concilii, quod ita dicit: Sic cum diligentia perscrutati & discussi, & intentioni veritatis nihil detrahimus, nihil addimus. Ex quibus omnibus intentio diffinitionis videtur esse, non quod veritas taceatur, sed potius vt dicatur & prædicetur, & doceatur. Hæc sunt vestra. Ad ista vero nos dicimus, quod intentio diffinitionis & legis non debeat quæri ex præcedentibus, nec ex sequentibus, nisi specialiter facerent mentionem de tali diffinitione, vt antea diximus ac dicemus: ac beatus Cyrillus, & beati etiam patres istius septimi Concilii sequuntur intentionem veritatis, (vt dicunt) & interpretantes rectam fidem & pro-

[a] scilicet hoc, quod additum est, nempe, Filioq; pertinet solum, & additum fuit cõtra verba prohibitionis, distincta, sc ilicet proferre.

[b] Ablata fuit custodia symboli, dum fuit additum, Filioque.

[c] id est, plura in eis contenta fuerunt damnata.

[d] Epist. ad Acacium in actis Concilii Ephesini par. 3. cap. 35. & epist. ad Anastasium, &c. in iisdem actis cap. 43.

prias diffinitiones, sane nihil detrahunt vel addunt fidei; imo custodiunt secundum dictionem: imo hoc non solum videtur ex his quæ dixerunt, sed ex rebus custodiunt fidem; vt si [a] . . . . . sermonum suorum, & sic ipsas diuinas scripturas: ergo hæc dicta sunt pro nobis, ad nostram tendunt intentionem, & omnino nobis suffragantur. Vnde & fere ad finem isto argumento fuit subscriptum [b] a quarto Concilio, in quibus ipsum quartum [c] Concilium excusat, & defendit beati papæ Leonis epistolam, quod ipse nil fecerit contra prohibitionem, cum exposuerit fidem in epistola, & declarauerit latius, cum ad errores qui insurgunt, quotidie debeant variæ medicinæ afferri a sanctis patribus, & quod non sufficit symbolum fidei tantum ad euersionem illorum errorum: ac ista magis pro nobis sunt, quam contra. Nam Concilium istud cum amplexum fuisset epistolam Leonis, & cum vocauerit ipsam columnam rectæ fidei, nihil ex ea epistola in symbolo addidit, prout nec sextum Concilium ab epistola Agathonis, nec septimum ab epistola beati Hadriani. Tales denique declarationes & expositiones in priuatis diffinitionibus cum apud Concilium deseruierint, & nullatenus molestum fuit [d] symbolo: cur ergo & nos non similiter illis facimus vel facimus, sed quasi impune possemus addere vel detrahere absque aliqua diligentia, audemus? Octauum argumentum vestrum est, quod in eodem quarto Concilio deposito prius Eutyche Constantinopolitano, deinde congregato & celebrato Ephesino [e], cui præsidebat tyrannus Dioscorus, Eutyches respondebat, dicens se tenere fidem catholicam, & in eadem velle & viuere & mori, cum primum Concilium Ephesinum prohibuerit proferri aliam fidem præter terminatam in Nicæno Concilio. Cum hæc [f] legerentur in quarto Concilio, exclamauit Eusebius episcopus Dorylæi, qui accusator fuit a principio: Eutyches mentitus est, non est diffinitio, non est Canon qui hoc dicat. Dioscorus contradixit Eusebio. Deinde lectum est, quomodo Dioscorus deposuit Eusebium & Flauianum, vt transgressores legis: & omnes episcopi secuti sunt illius sententiam. Dum hæc legerentur, acclamauerunt patres: Anathema Dioscoro: Eutyches & Dioscorus deponantur. & isto modo omnia fuerunt irritata, quæ

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Deest aliquid, sed sensus est clarus, scilicet, imo custodiunt fidem, vt ex facto dignoscitur, cum nil addiderint symbolo: & si sermonū suorum attendatur sensus, aperte colligitur, quod ipsas diuinas scripturas velint intactas & illibatas custodiri.

[b] id est, huic nostræ responsioni & argumento suffragantur dicta quarti Concilii.

[c] Concilium Calchedonense act. 5. in diffinitione.

[d] Nullatenus ex eis additio aut molestia facta fuit symbolo a Concilio.

[e] Concilium Ephesinum secundum damnatum.

ANNO CHRISTI 1438. fuerunt obiecta contra Flauianum & Euſebium, & deponitur Dioſcorus. Quid autem ſit, quod ex his colligatis, minime concerno, niſi quod Flauianus nihil fecerit contra Nicænam fidem, & propterea indebite & iniuſte condemnatus, & debite reſtitutus. Et vere iniuſte condemnatus fuit: & hæc fauent hucuſque intentioni fidei Nicænæ, quid [a] obſtat, cum diceret Chriſtum in duabus naturis, nec intentioni, nec dictionibus addit, qui condemnarunt in dictionibus, errarunt ab æquiuoco. Nam ille nil addebat in ſymbolo, ſed foris ponebat: hoc autem minime prohibetur vel in ſcripturis, vel in ſymbolo, vel in omnibus huiuſmodi. Dico autem, quod non opitulatur vobis, cum addideritis ſymbolo. Nam aut hoc ſcripturæ ſacræ apponatur, & hoc prohibetur: verum declarationes ſcripturarum exponere licitum eſt, & ideo nemo vnquam iuſte condemnatus eſt de hoc. Quid denique opitulatur vobis, ſi Euſebius eſſe tale prohibitum [a], & quod Concilium tacuit? Nam aut ignorabat hanc legem Euſebius, & hoc non eſt mirum. Multi namque ex epiſcopis qui impræſentiarum ſunt, ignorant actus Conciliorum. Aut cum cognouerit, ad aliam ſententiam interpretabatur, & non ad ſententiam Dioſcori: & ideo dixit, non eſt Canon qui dicat iſtud, videlicet quod Eutyches dicebat, illum qui iſtam fidem doceret, ſaperet, &c. ſubiacere condemnationibus [b] patrum: & illum qui immutaret fidem ſecundum dictionem, quod Flauianus non faciebat: imo dum ſeruaret dictiones ſymboli, intelligebat & docebat aliam fidem, ſed non alienam. Hoc autem non prohibetur docere extra textum alia & conſona; videtur per omnia iniuſte depoſitum Flauianum: non enim diffinitiones tranſgreſſus eſt, nec innouauit aliud ſymbolum, prout vos feciſtis. Et hæc pro nobis certa ſunt, [c] & hoc, quod vos concedetis, niſi euidentiſſimis rebus contradicere velitis.

[a] Subintellige negauerit, vt colligitur ex act. 1. Concilii Calchedonenſis ſup. cit. ideo ſubdit, Non eſt Canon, &c.

[b] Verba Eutychis loco citato, ſunt hæc: Illum qui præter iſtam fidē addiderit aliquid aut minuerit, aut docuerit, ſubiacere damnationibus, &c.

[c] id eſt, & hoc eſt quod vos concedetis.

CARD. Vultis plus dicere?

EPHES. Volo præterea vnum teſtem allegare, qui fuit princeps veſtræ eccleſiæ Romanæ, qui ſpecialiter eſt noſtrarum rationum confirmator, Vigilium ſanctiſſimum papam ſenioris Romæ, cui profecto nos obedire debemus, & vos imitari: vos [d] dico, qui ſucceſſiſtis eius dignitati. Sit denique iſte ſignaculum noſtrarum rationum,

[d] alloquitur papam.

dicit in epistola quam ad Eutychium Constantinopolitanum patriarcham direxit: Carissimo fratri Eutychio Vigilius. Repletum est lætitia os nostrum, & lingua nostra exultatione, &c. [10] Nos semper custodiuimus & custodiemus fidem, quæ ab initio tradita est a magno Deo & saluatore nostro Iesu Christo sanctis apostolis, & ab ipsis vniuerso mundo prædicata, & a sanctis patribus declarata, & maxime a patribus qui conuenerunt in sanctis quatuor Conciliis, quæ per omnia accipimus, hoc est 318. patres qui in Nicæa conuenerunt, qui sanctum symbolum, hoc est disciplinam fidei exposuerunt, qui & Arii furiam anathematizarunt, [a] & qui eadem saperent. Suscipimus & 150. patres qui Constantinopoli conuenerunt, qui eamdem sanctam disciplinam explanarunt, & illud quod est de diuinitate sancti Spiritus expresserunt, & hæresim Macedonianorum [b] pugnatorum Spiritus, & impium Apollinarem condemnarunt, & qui eam saperent. Suscipimus & sanctos ducentos patres qui in ciuitate Ephesina conuenerunt, qui per omnia secuti sunt idem sanctum symbolum & disciplinam, & condemnarunt Nestorium & scelesta eius dogmata, & qui similia saperent vel sentirent. Vna cum istis suscipimus [c] 560. qui in Calchedone conuenerunt, qui per omnia consenserunt prædictis sanctis Conciliis, & secuti sunt patrum symbolum seu disciplinam, quod a 318. patribus expositum, & a 150. patribus explanatum fuerat: & anathematizarunt eos qui aliud præter dictum symbolum auderent docere & tradere sanctis ecclesiis. Audistis, patres reuerendi, hoc est symbolum, quod a patribus Concilii Ephesini & Calchedonensis non dicit expositum aut declaratum, sed susceptum & confirmatum: & hos omnes patres fuisse illud symbolum secutos dicit, & eos anathematizatos qui aliud præter dictum symbolum auderent docere & tradere sanctis Dei ecclesiis, in quibus non particulare aliquod symbolum potest intelligi, cum particulare sanctis ecclesiis non tradatur: nec contrarium vos [d] dicitis, quoniam modo taliter ipse [*] dixisset, aliud præter dictum, si contrarium intellexisset. Nam non dicitur contrarium præter istud, sed dicitur contrarium tali [e]: sed aliud dicitur præter istud [f], & immutata sententia dictionum: & hoc liquido apparet omnibus

ANNO CHRISTI 1438.

[a] & eos qui, &c.

[b] id est, impugnantium Spiritum sanctum.

[c] in epist. Vigilii citata, vnde hæc desumpta sunt, legitur sexcentos triginta.

[d] id est, dicetis, vel dicere potestis.

[*] Qui vellet dicere contrarium, non diceret præter istud, sed diceret contrariũ huic.

[e] Sed aliud significat idem, quod præter istud quod verificatur in mutatione dictionum & syllabarum.

ANNO CHRISTI 1438. qui nolunt contendere. Hoc ſymbolum poſtulamus, reuerendi patres, bonum depoſitum ſanctorum patrum qui conuenerunt in regia vrbe Conſtantinopolitana, reddite hoc nobis tale, quale a nobis ſuſcepiſtis. Si quis commiſerit vobis aliquid in depoſito, nonne debetis reddere vt habuiſtis? Reddite nobis ſymbolum patrum vt accepiſtis: non ſuſcipit additamentum aliter quam concluſum eſt ab illis patribus: & qui audent mutare, exploduntur; & *quos aliud præter iſtud vellent facere, [a] tormentis conſtringunt. Parumne videtur vobis, quod fuit additum ſymbolo, & paruipenditis rationem talis rei? Ergo & dempta nil noceret, nec parum, imo proderit maxime. nam vniuerſo populo Chriſtiano magnum eſt, quod tactum eſt, & magna ratio eſt de illo. Ergo nec nos erramus, ſi magnam facimus rationem de iſto propter aliquam particulam appoſitam, & ſic per [b] diſpenſationem detrahatur: & vos complectimini fratres, quorum videtis laniatus, qui vinculum caritatis laniatis. Rogamus vos patres & dominos honorabiles propter viſcera Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui dilexit nos inutiles exiſtentes, & qui animam ſuam poſuit pro nobis; redeamus ad illam opportunam conſectationem, quæ debet eſſe & inter vos & patres illos, quam habebamus prius quam adderetur, & inter nos non erat ſchiſma. Agnoſcamus adinuicem, & veneremur patres, honoremus diffinitiones, timeamus pœnas, cuſtodiamus traditiones, & ſimul omnes vno ore glorificemus honorabiliſſimum nomen Patris & Filii & Spiritus ſancti nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

*eos qui aliud

[a] Scilicet pœnis.

CARD. Cum veſtræ gratiæ beneplacito.

EPHES. Dicatis plane propter notarios.

CARD. Faciam. Reuerendi ac dilectiſſimi patres, ego intellexi quæ modo protuliſtis, & dimiſſis proœmialibus, veniam ad rem ipſam. Paternitas veſtra dixit, quod volebat reſpondere octo articulis per me factis, quia illa videbantur pertinentia magis quam alia. Ego in ſcriptis dedi tibi viginti, poſtea diuerſis vicibus vltra octo aut decem; quæ re vera non ſunt minus pertinentia quam illa, imo magis ac magis ſtringunt. dimittendo iſta, venio ad primum. Et dicitis primo de Chariſio, quod ille nil nobis præſtitit, quia ille fecit priuatum ſymbolum, nos agimus de

vniuerſali. Ad hoc reſpondeo, quod multum præſtitit & præſtat, licet inter nos & voſipſos ſit quæſtio de ſymbolo vniuerſali, nihilo minus de hoc verbo addito, & an licuerit fieri, inſurgit ex intellectu dictionis tertii Concilii. Vos videmini intelligere illa verba, aliam fidem, id eſt aliis verbis, licet veram: & quod certe intelligitur de alio ſymbolo, etſi vero, tamen in verbis diuerſis. Ego impugnabam, quod ſatis protulit fidem ſuam [a] per diuerſa verba, quam ſit ſymbolum Nicænum, & non fuit reprehenſus. Ergo ex hoc comprehendo, ſenſum prohibitum comprehendere diuerſitatem fidei effectu, non verbo; & ſicut dixi, textus non diſtinguit inter ſymbolum vniuerſale, vel particulare, vel commune, vel priuatum: imo ſæpe dixi quod particularis perſona prohibetur per iſtum textum. Nam ſi intellectus diffinitionis fuiſſet de verbis tantum, Chariſius valde fuiſſet reprehenſus. Secundo, paternitas tua dixit, quod ego dixeram, quod hæc prohibitio prohibebat non tantum proferre, ſed & ſapere. Dicitis quod verbum, ſapere, non eſt in prima parte textus, ſed verbum proferre & docere: ſed in ſecunda parte diffinitionum, cum reprehendatur dogma Neſtorianorum, ponitur, credentes vel ſapientes, & quod hoc verbum ſapere fuit poſitum in Concilio Calchedonenſi propter factum Eutychis, quia bene proferebat ſymbolum, ſed male intelligebat; & ideo Concilium Calchedonenſe poſuit illud verbum ſapere. Addit ipſe [b], quod verbum ſapere, eſt ſecundum intentionem intus proferre, vel docere & conſcribere [c] ſecundum verba & dictiones. Ad hoc poſſum dupliciter reſpondere: vno modo, licet hoc verbum non ſit in diffinitionibus tertii Concilii, ſufficit quod ſit in prohibitis aliorum Conciliorum. [d] Nam ita ligat diffinitio octaui Concilii, ſeptimi, ſexti, quinti, & tertii; ſi prohibetur intelligentia, tunc ſequuntur illa inconuenientia quæ olim dixi; quia quicumque ſaperet aliquam veritatem quæ non eſſet in ſymbolo, incurreret anathema, ſiue per quintum, ſiue per ſextum, ſiue per ſeptimum: ſed hoc eſt abſurdum nedum dicere, ſed cogitare, quod omnis homo incurreret anathema. Secundo reſpondeo ad iſtud, quod licet hoc verbum non fuerit expreſſe poſitum in verbis primæ partis, oportet ita intelligere, & ita ſancti docto-

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Chariſius ſcilicet.

[b] Marcus ſcilicet Epheſ.

[c] Id eſt, verba prohibitionis, ſapere vel docere, reſpiciunt verum ſenſum intrinſecum: conſcribere autem vel proferre, ipſa verba & ſyllabas ſymboli.

[d] Vt in Calched. act. 5. in diffinitione.

ANNO CHRISTI 1438. res intelligunt. Et primo Cyrillus, & poſtea Vigilius, quem tantæ auctoritatis facitis, prout eſt. Cyrillus in [a] expoſitionibus ſymboli declarat ſenſum prohibitum tertii Concilii, & dicit, quod illud Concilium tulit ſententiam contra Neſtorium, & damnauit nouitates vocum eorum qui cum Neſtorio erant, & qui fuerunt, & qui ſaperent talia. Certum eſt, hanc diffinitionem habere duas partes. Vltima loquitur de ſapientibus dogmata Neſtorianorum; vbi hæc prohibitio poteſt prohibere nouitatem vocum, niſi in prima parte: certe hoc intelligit aliam fidem, id eſt de ſapientibus aliam fidem, id eſt contrariam: alioquin Cyrillus non dixiſſet nouitatem. Secundo probo per dictum Vigilii, per particulam quam volebatis præterire; dicit: Recipimus ducentos ſanctos patres (& infra) & iudicarunt Neſtorium impium, & damnarunt iniqua dogmata: & continetur in ſecunda parte diffinitionum, & ſequitur: Et qui ſimilia ſaperent. Ergo expreſſe Vigilius intelligit primam partem non ſolum loqui de prolatione, ſed de iis qui ſapiunt. Et vnde iſti doctores declarant, quod eſt intelligenda prohibitio non ſolum de loquentibus, ſed & de [b] ſapientibus. Tertio probo per rationem, quod ita debet intelligi. Ridiculum eſſet dicere vel cogitare, illos patres voluiſſe ligare proferentes ore, & non qui cogitarent corde. Lex non imponitur verbis, ſed rebus: & intentio Synodorum eſt, vt doceant homines veritatem, quid debeant de Deo ſentire, quia dicit Apoſtolus: *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Vnde intentio ipſorum eſt qui ſunt miniſtri iuſtitiæ, docere homines qualiter debent corde ſentire. Vnde ipſi non perfecti eſſent miniſtri iuſtitiæ, [b] niſi corde docerent. Et quia voces ſunt ſignificatiuæ eorum quæ quis in animo habet, & nemo præſumitur aliud ore proferre, quam mente habeat: ideo viſum eſt ſufficere patribus, prohibere verbum, proferre, comprehendens ſapere. Numquid homo eſſet ſaluus, ſi recte proferret, & corde male ſentiret? Reuerendi patres hoc reſponſum eſt ad id quod allegauit de dictionibus, & ad aliud quod ipſe dicit, quod ſapere intelligitur de corde; & proferre, de ore. Deinde reuertimini ad id quod prima parte dixiſtis, dicens quod priuata perſona poteſt facere priuatum ſymbolum, vniuerſale autem

[a] In act. Conc. Epheſini part. 3. cap. 34. & 35.

Rom. 10.

[b] niſi docerent, corde credenda.

ANNO CHRISTI 1438.

non potest fieri: istud non videtur habere rationem, nec faciem rationis, quod priuatæ personæ concedatur plus quam vniuersæ ecclesiæ: imo deberet magis prohiberi singulari quam vniuersali, quia priuata persona potest errare, vniuersalis non potest errare: & hoc repugnat rationi naturali & ciuili, & politicis, quod plus possit vna persona quam communitas. Itaque per illam prohibitionem prohibetur particularis, & non vniuersalis: & verba hoc comprehendunt loquentia in singulari [a]. Nam hoc videtur alienum a ratione, quod legislator qui intendit omnes ligare, & non se, sibi & non aliis legem imponat. Ea quæ pertinent ad rationes ciuiles non sunt spernenda. Leges communes, & quæ factæ fuerunt Constantinopoli per Iustinianum, dicunt, quod par in parem non habet imperium: nec habens potestatem condendi legem, potest ligare successorem, quo minus veniente necessitate possit mutare: hoc esset contra rationem & finem legis. Nam hoc fit ad bonum publicum, modo si vtilitas publica exigat, vt quid fiat contra illam legem: nisi posset fieri, esset contra finem illius legis. Et vt non videar vti legibus sæcularibus solum, adduco exempla sanctarum Synodorum. In primo Concilio Nicæno fuit concluſum, quod post ecclesiam Romanam esset Alexandrina [b]: & sicut dicit papa Liberius [c], quod fuit prohibitum, ne quid fieret contra illud sub pœna depositionis, si esset episcopus; & anathematis, si laicus; ita Iulius papa dicit: Posuerunt [d] leges, quas sacros Canones appellamus, necessarias ad statum ecclesiæ & ad dignitatem episcoporum: non obstante illa prohibitione Nicæni Concilii, fecit [e] Calchedonense, quod Constantinopolitana esset [e] prima: & sic apparet quod non tam vnum Concilium potest addere, sed & tollere, dummodo non sit contra fidem: & quantumcumque prohibeat, non ligat manus sequentium Synodorum in illis quæ possunt dispositionem hominum variare, non de fide, quæ est inuariabilis. Vnde ecclesia catholica bene prohibet fieri quid contra fidem: sed quod aliquid, quod sit secundum fidem, non possit ecclesia facere, hoc est impossibile. Ea quæ continentur in symbolo, sunt inuariabilia: sed quod his verbis, vel aliis vtamur, dummodo sint vera, hoc nunquam fuit inhibitum, nec potest inhiberi. Et sicut Syno-

[a] Nulli, nemini, vt in diffinitione sæpe citata.

[b] Concil. Nicæn. Can. 6.
[c] Epist. 13. Vide latius supra collat. 13.

[d] Id est, quamuis in Nicæno illa sit posita lex præcedentiæ, tamen postea præualuit Constantinopolitana.

[e] scilicet ante Alexandrinã.

ANNO CHRISTI 1438. Synodus Constantinopolitana potuit facere declarationem, ita in æternum poterunt per alias fieri. Imo dico plus, quod si aliqua Synodus diceret, quod in symbolo non addatur etiam verbum verum, intelligeretur de priuatis additionibus, non de ecclesia vniuersali. Et si quis diceret, quod Cyrillus prohibuit sibi ipsi, loquens in persona Concilii; Cyrillus intelligebat de seipso & de priuatis, & non de vniuersali ecclesia. Et hoc dico per quamdam repositionem, cum supra declaraui, quod epistola Cyrilli habet significatum de sensu, non de verbis. Ad id quod dixistis, quod additio fuit causa multorum malorum, dicatis, quod additio non fuit causa schismatis, quia ante istud schisma ecclesia Romana cantabat symbolum cum hoc verbo, Filioque. Hoc habemus per epistolas Hormisdæ papæ [a], quas scribit imperatori Constantinopolitano, videlicet Iustino, patri Iustiniani [b] imperatoris, qui fuit tempore quinti Concilii. Concilia Toletana [c] sunt magnæ auctoritatis, celebrata cum præsidente Leonis: & in multis de illis Conciliis ponitur illud verbum, Filioque. Si vultis quod legantur, audite.

[a] Epist. 79. tom. 2. part. 1. Conciliorum edit. Colon. in qua habetur, Filioque.

[b] Iustinianus erat Iustini ex sorore nepos, vt ait Marcellinus.

[c] Vide Baron. tom. 6. anno 447. num. 19. & tom. 10. anno 883. nu. 33.

EPHES. Nos nunquam audiuimus talia Concilia.

CARD. Audietis nunc.

EPHES. Quia ista non sunt authentica, ideo non curamus ista videre.

CARD. Ideo dico, quod erat illud verbum apud ecclesiam Romanam, Filioque, & non fuit schisma. Item Tarasius addens, per Filium, [d] in Concilio septimo, non genera-uit schisma. Deinde doctrina Augustini & Ambrosii erat nota ante tempus tertii Concilii. Item doctrina multorum doctorum Græcorum erat nota orientalibus, & tamen nullus fuit scandalizatus contra eos. Vnde non dicatur, quod hoc verbum, Filioque, fuerit causa schismatis, nec propter hoc secuta est diuisio.

[d] In 7. Conc. act. 7. in diffinit. ibi enim id legi, ex antiquo codice probauerat Iulianus cardin. supra collat. 4. tempore Hadr. papæ I. & Tarasii patriarchæ Constantinopolitani.

EPHES. Propter quæ ergo?

CARD. Litis præteritæ non est causa referenda. Volo vti verbis quæ sunt apta ad pacem, non ad litem. Demum ad argumentum omissionis Concilii Constantinopolitani, quod de eo non fuerit facta mentio [e], cum dicitis, quod non fuit ante prohibitum; sicut dixi in scriptis, ponamus [f] quod prohibitio prohibeat aliud symbolum

[e] In Concilio scilicet Ephes. non fuit facta mentio de symb. Constantinopol. quia tunc non erat prohibitio.

[f] Præsuppositio etiam quod ante Ephesinũ non esset prohibita additio, probat, quod verba prohibitionis referuntur ad sensum contrarium & falsum solummodo.

ANNO CHRISTI 1438.

fieri; discutiamus de significatu istorum verborum ad symbolum. Ego non dico de prohibitione ante vel post, sed de significatu. Tu dixisti quod id quod non differt in sensu, sed in verbis, debet reputari vnum & idem cum Nicæno: ita nostrum cum sit idem, non est aliud.

EPHES. Ego dixi sine diuersitate, nec dixi idem, sed aliud: vos accipitis hanc significationem a me, quam non dixi, de illo Constantinopolitano[a] solum.

[a] scilicet, ego dixi symbola debere esse sine diuersitate etiam in verbis ipsis, quibus si differat, non dixi esse eadem, sed alia: solum de Constantinop. symb. dixi esse idem cum Nicæno, quamuis differens in verbis, quia quãdo fuit conditum, non erat adhuc facta prohibitio.

CARD. Illa ratione, qua fuisti motus ad dicendum de illo Constantinopolitano, ego moueor de nostro, vt dicatur idem: deinde probo per alias auctoritates. Ego dico, quod in septima Synodo fuit lecta fides Tarasii & Theodori, quæ in verbis multis differebant: & tamen fuit dictum, quod erat vna & eadem identitas. Item in quarto Concilio dicunt, quod decreta in Ephesino & Nicæno ita concordarunt, quod nil diuersum sapuerunt siue diffinierunt. Ergo diuersitas & identitas non attenditur ad verba, sed ad intellectum. Ego dico, quod & ante tertium Concilium fuit facta hæc prohibitio. Probaui per Cælestinum, deinde per Cyrillum, tertio per primam Synodum: & paternitas tua nihil respondit. Deinde audiatis epistolam Liberii papæ.

AND. Fuit lecta in Græco, deinde in Latinum his verbis[b].

[b] Epist. 13. habetur tom. 1. Concil. sub Liberio.

Dilecto fratri Athanasio, & vniuersis in vnum congregatis fidem rectam sentientibus, Ægyptiorum episcopis, Liberius papa salutem. Et ab initio percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, vt habeamus auctoritatem pro vniuersali ecclesia ad rectam defendendam fidem, quatenus nulli liceat statum ecclesiæ submouere ad læsuram recte credentium, sine periculo honoris. Epistolam vestram nobis directam ante nos recitari fecimus, tribulationes quas pro recta fide patimini, intelleximus: super quibus & nos vna vobiscum condolentes, & laborare pro vobis, vt pater pro filio, parati sumus. Fidem Nicæni Concilii in eadem epistola recte reperimus, gratias referimus, pro qua non solum persecutiones sustinere parati sumus, sed etiam, si necesse fuerit, mori pro nomine Christi, in quantum nostra fragilitas patitur, non respuimus. Ideo prædictum Concilium Nicæ-

ANNO CHRISTI 1438.

num diffiniuit, illam fidem non licere proferre, ſapere vel docere aliter, nec quidquam in fide ſentire vel proferre, quod iis patrum regulis poſſet obuiare: qui vero ſapere, docere vel proferre, vel aliud ſymbolum tradere ad fidem veritatis conuerti deſiderantibus, vel a Iudæis, vel paganis Chriſtianos volentibus fieri; ſi epiſcopi vel clerici, alieni ab epiſcopatu, clericus a clero; monachos vel laicos anathematizari voluerunt.

CARD. Etiam ego probaui per aliam auctoritatem, quod ſimilis prohibitio facta fuit ante per Canones Nicæni. Vnde non tantum Liberii & Vigilii teſtimonium, habemus etiam Damaſi papæ, & epiſcoporum qui fuerunt in Ariminenſi [a] Concilio, vbi catholici & Ariani fuerunt, & Ariani plures nimis [b], & protulerunt perfidiam illorum, quam in Sirmio protulerant. Catholici reſiſtebant eis, & illi Ariani volebant perſuadere, quod propter duo verba non debebat turbari ſtatus eccleſiæ: tollatur hoc verbum, [c] non erat, & erit pax. Sed catholici intelligentes fallacias repulerunt eos, & inſinuarunt imperatori eorum voluntatem, dicentes eſſe filios Nicæni Concilii, pariter & heredes. Reperitur recta ipſorum fides ad Conſtantium ſcripta, cuius verba ſunt hæc.

[a] In primo Arimini Conc. approbato. Vide tom. 1. Cõc.

[b] Iulianus card. ſequitur textum epiſt. Athanaſ. ad Africanos, vbi dicitur Arianos fuiſſe ducentos. Vide Baron. tom. 3. anno 359. nu. 3.

[c] Non erat ſcilicet aliquãdo Chriſtus neque vt Deus. Sunt verba hæreticorum damnata in ſymbolo Nicæno: quæ verba damnationis volebant Ariani auferri a ſymbolo Nicæno.

Epiſtola catholicorum epiſcoporum, qui Arianis reſiſtunt in Arimino.

CARD. Et eſt aduertendum, quod pauciores tenentes rectam fidem dicebant Concilium repræſentare [d], & ſub nomine Concilii ſcribebant literam. Hæc fides ſola in Nicæa expugnat hæreſim Arianam, & non ſolum illam, ſed alias: cui veræ fidei addere quidquam, erroneum & fallax eſt; & auferre, periculoſum. [e] Et ſi quis horum alterum facit, erit facultas agendi quod volunt. Nos habemus Theodoretum, quem audiatis in Græco. Deinde ſequitur epiſtola Damaſi [f], qui inuehitur contra illos qui protulerant in Arimino teſtimonium, his verbis. Patres trecenti qui in Nicæa conuenerunt, hunc murum firmiſſimum contra hæreticos ſtatuerunt, & hoc remedio ſunt omnia repulſa obſtacula, vt Pater & Filius eiuſdem bonitatis, magnitudinis & virtutis credi debeant, [g] vnius eſſentiæ, ſubſtantiæ, & Spiritus ſanctus: aliter ſapientes alienos a communione noſtra iudicarunt. Ergo

[d] Nimirum pro ipſis ſtabant legati apoſt. qui præerant Concilio, vt apud Baron. tom. 3. anno 359. nu. 3.

[e] Quorum ſi alterum fiat, erit hoſtibus quidquid libet agendi libera facultas. ſic in epiſt. tom. 1. Concil. edit. Colon. poſt Concil. Ariminenſ.

[f] Epiſt. 6. tom. 1. Concil. ſub Damaſo.

[g] Vnius eſſentiæ, ſiue ſubſtantiæ, ſimul & Spiritus ſanctus. Sic in ea epiſt. citata.

hanc prohibitionem sciatis factam ante tertiam Synodum (vt multis modis est probatum) in Concilio videlicet Ni- ANNO CHRISTI 1438.
cæno; qua non obstante patres in Constantinopoli[a] non prohibuerunt facere vnum symbolum: ergo apparet prohibitionem referri ad contrariam fidem, non ad declarationem veritatis. Ad hoc quod ipsi dixistis, quod symbolum Constantinopolitanum habet se ad Nicænum vt nouum testamentum ad vetus, & Constantinopolitanum explicat quod erat in Nicæno implicite, vt nouum vetus: dico quod nostrum explicat quod erat in Nicæno. Illam vero similitudinem, per quam intelligitis duo tantum esse symbola, non accipimus: & quia pridie dixistis, quod erant duo symbola, & quod non erat symbolum apostolicum; probo contrarium, & hæc sunt verba Leonis, vbi dicit[b]: Siquidem catholici symboli breuis & perfecta confessio, quæ duodecima apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est instructione cælesti, vt omnes hæreticorum opiniones solo ipsius gladio possent detruncari: cuius symboli plenitudinem si Eutyches puro ac simplici corde voluisset concipere, in nullo a decretis sanctissimi Nicæni Concilii deuiaret. Secundo est testimonium Ambrosii, & scribit papæ Siricio[c], & dicit sic: Sed si doctrinis non creditur sacerdotum, credatur oraculis Christi, credatur monitis angelorum dicentium, quod non est impossibile apud Deum omne verbum. Credatur symbolo apostolorum, quod intactum ecclesia Romana seruat. Accedat magnus Augustinus exponens symbolum apostolorum, & ponit de verbo ad verbum illud, & dicit, quod factum est ita breuiter, quod omnes possent memoria retinere; & quod euangelia & prophetiæ & apostolici actus implicite continentur; & dicit: Hæc est fides paucis verbis tenenda: in ipso symbolo nouellis Christianis datur, & exponit quatuor: primo ad fideles, secundo ad hæreticos, tertio ad Iudæos, quarto ad paganos: & aperit multa mysteria Dei pulcra. Vnde inuitat hæreticos, Iudæos & gentiles ad susceptionem huius symboli, & dicit, quod tradatur nouellis fidelibus, & quod sine ipso non est recta fides. Et aduertendum, quod symbolum apostolorum est perfectius, id est magis completum quam Nicænum. In symbolo Nicæno non dicitur, quod Christus

[a] Non existimarunt sibi prohibitum esse.

[b] In epistola ad Pulcheriam Augustam epist. 96.

[c] Epist. 81. alias 7.

ANNO CHRISTI 1438. est conceptus de Spiritu sancto ex Maria virgine, quod est ita magnum & admirandum mysterium. Item nihil dicitur de descensu ad inferos, de sanctorum communione, carnis resurrectione, & multa alia, quæ sunt in hoc symbolo. Desinat vestra paternitas dicere, quod non sunt nisi duo symbola, [a] prohibita tot auctoritatibus generalibus. Et si quæris quando fuit traditum symbolum apostolorum, dico quod beatus Clemens post obitum Petri scripsit Iacobo [b] epistolam, & in illa epistola multas traditiones Petri apostoli commemorat, inter quas dicit hæc verba: Christo resurgente & ascendente in cælum, misso Spiritu sancto, collata apostolis scientia linguarum, adhuc in vno positi, symbolum quod nunc tenet fidelis ecclesia, quisque quod sentiret & teneret, dicendo ediderunt; quatenus discedentes abinuicem, hanc regulam apud gentes [c] prædicarent. Et secundum hanc traditionem beati Petri in die Pentecostes factum fuit hoc symbolum. Nec est verisimile, quod ecclesia steterit trecentis annis a tempore ascensionis vsque ad Concilium Nicænum sine symbolo. Deinde respondeatis ad id quod dixi de sexta Synodo [d]. Vos dicitis, quod debet intelligi, vt nil fiat in euersionem, id est ipsius symboli: & dicitis, quod loquitur de iis quæ fuerunt diffinita in sexto Concilio; quasi velitis intelligere, quod non prohibet diffinita in aliis Conciliis. Ego expediam me de istis, quia textus ponit verbum, euersio, post verbum, adiectionem doctrinis. Numquid per hoc non apparet, quod illa adiectio est prohibita, quæ fit ad euersionem? certe sic. Ad secundam partem cum dicit ibi, eorum quæ diffinita sunt, refert se ad omnia, & ad primum, & secundum, & tertium, & quintum, & sextum Concilia, quæ omnia fuerunt exposita [e]. Et quod hæc verba, aliam fidem, ita intelligantur, beatus Gelasius papa declarat, & fuit solennissimus doctor, fuit ante Gregorium, & dicit: Si quis secundum sceleratos hæreticos quocumq; modo, vel verbo, vel tempore, vel loco, terminos transmutans quos posuerunt firmiter patres ecclesiæ & sanctæ vniuersales Synodi, tentauerit temere contrauenire, & fidei alterius expositiones, aut leges, & diffinitiones, vel libellos, aut epistolas, aut testimonia falsa ecclesiasticis regulis incognita, & si quid aliud, quod impiissimis hæreti-

[a] id est, desinas dicere, cum prohibeatis tot auctoritatibus.

[b] De qua epist. vide Baron. tom. 2. anno 102. num. 6. Turrianum aduers. Magdeburg. lib. 2. Possevin. in Appar. sacro, verb. Clemés Romanus.

[c] prædicarent. Hucusque verba Clementis.

[d] Actione 18.

[e] Supra.

cis ſolitum eſt agere, pro diabolica inſtigatione, callide, aut contra ſanctas orthodoxorum ſententias; ſi perſeuerauerit hoc impie agens, in ſæcula ſæculorum ſit condemnatus, & dicat omnis populus, Fiat fiat. Illa verba, id eſt, Noli[a] tranſgredi terminos patrum, in ſeptimo Concilio de euerſione intelliguntur, ſcilicet interpretationes cõtra ſententias patrum. Deinde cum reſpondetis ad dictum meum ex epiſtola Cyrilli, dicit[b], quod hoc præceſſit diffinitiones. Ego dico, quod hæc reſponſio nihil valet, quia intelligentia verborum ſumitur ex cauſa dicendi. Vnde cum beatus Cyrillus dicat, ſequi intentionem ſanctorum patrum, non debet intelligi niſi de ipſa intelligentia, non de verbis: alioquin videretur ſibi contrarius, aliter in epiſtolis, & aliter in diffinitionibus ſapiens. Item tota Synodus dixit, quod ipſe ſapit idem cum fide Nicæna. Vnde ipſa Synodus quæ fecit prohibitionem, intelligit eſſe idem, quod ſenſu conſonat. Poſtea reſpondiſtis ad dictum meum de[c] ſeptima, vbi dixi, intentiones veritatis ſectantes: & dicitis, quod ille intellectus facit pro vobis, quia infra dicit: Nihil addentes vel minuentes. Dico, quod non poteſtis negare, quod debemus ſectari veritatem, non verba. Et illud quod putatis eſſe pro vobis, quia dicit, nil addentes, videas quod eſt contra te, quia ibi exponit fidem Nicænam & aliorum Conciliorum, & loquitur de omnibus.

Anno Christi 1438.

[a] Act. 7. & in 6. Synodo act. 18. in diffinit. non quod ibi ſint hæc verba ſacræ ſcripturæ, ſed quia ibi prohibetur interpretatio & additio ad euerſionem dogmatum.
[b] Epheſinus ſcilicet.
[c] Diffinitione 7. Synodi act. 7. cuius hæc ſunt verba: intentionem veritatis ſectãtes nihil addimus, nihil adimimus, ſed omnia quæ catholicæ ſunt eccleſiæ, immutilata ſeruamus, & ſequentes ſancta ſex vniuerſalia Concilia, &c.

EPHES. Inferiora quomodo intelliguntur?

CARD. Inferiora intelliguntur per ſuperiora. Certum eſt, quod in aliis Conciliis non fuit diffinitum de imaginibus, & ibi fit; & tamen dicit Synodus, quod nihil addit.

EPHES. Erat traditio eccleſiæ.

CARD. Iſta diffinitio non erat facta in aliquo Concilio, præterquam ſeptimo. Addit ergo, & tamen dicit quod nil addit. Vnde oportet intelligere, quod nil addit contra veritatem, ſed quod erat in ſacra ſcriptura magis explicat. Demum reſpondiſtis ad dictum de beato Leone, & dicitis, quod Leo non fecit aliud ſymbolum. Ego reſpondeo, quod per verba prohibitiua, ſecundum ſenſum veſtrum, ita eſt prohibitum facere diffinitiones, vt ſymbolum; & nihilo minus Leo cum Synodo Calchedonenſi fecit aliam diffinitionem. Per hoc datur intelligi, quod prohibitio

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1438. comprehendit contrarium ſymbolum & contrariam diffinitionem, quia cum prohibitio vtrumque comprehendat, nonne vtrumque erit prohibitum, vel vtrumque permiſſum? Ad hoc quod dicitis, quod eccleſia Romana non fecit cum diligentia hanc additionem, dico contrarium, quia mature fecit ſequens veritatem & ſacras ſcripturas, doctores Græcos & Latinos. Et quia pridie dixiſtis, quod in hoc dogmate quod appoſuit, fecit tertium teſtamentum: dico, quod qui tollit hæc verba, tollit nouum teſtamentum, imo & vetus: quia cum vetus ſit figura noui, ſi impugnatur nouum, impugnatur & vetus, quia vnum continetur in alio. Demum reſpondiſtis de Flauiano & epiſcopo Dorylæi, & dixiſtis, quod illud nihil prodeſt nobis, quia Flauianus non fecit ſymbolum, & [a] illi intelligebant, quod non licebat facere diffinitiones: & ideo male intelligebant, & ideo fuit reuocata eorum ſententia. Ego dico, quod fuit cauſa reuocationis, quia condemnata fuerat [b] veritas: deinde quia ipſi non bene intelligebant illam diffinitionem, quia intelligebant nec in ſymbolo, nec extra licere addere. Concilium hunc ſenſum improbat, intelligens quod licet, dummodo non addatur contra veritatem. Et hoc declarat Diogenes [c] epiſcopus qui ibidem erat, qui reſpondit his verbis: Doloſe proponunt fidem Nicænam: illa enim additamenta recepit propter errores Macedonii. Vnde ille intelligebat, quod ſymbolum recipit additamentum, ſi eſt conſonum veritati; & ſymbolum priuatum & commune, dummodo fiat ad veritatem, non quod eſt contra veritatem, quia illud [d] nec ab eccleſia, nec ab alio poteſt fieri. Subdidiſtis deinde, quod ſicut euangelio, ita & ſymbolo non debet addi: & in hoc vos multum fundaſtis. Attendas bene, rogo, quia ſpero tollere omnem dubitationem. Verum eſt, quod in textu euangelii nullus fuit auſus addere aliud verbum, nec in ſcripturis aliorum ſanctorũ. Nam ſi quis diceret: Chriſtus dixit tale verbum: ſi non dixit, diceret mendacium. Et ita eſt de epiſtolis Cyrilli & cuiuſlibet doctoris, intelligendo de nuda voce verborum. Sed ſi Chriſtus appareret & diceret: Tale etiam verbum dixi, & apponatur in euangelio: numquid poſſet apponi? certe nullus dubitaret, quod ſic. Et ſi Ioannes in Apocalypſi reuiuiſcendo apud nos voluiſſet addere, num-

[a] ſcilicet contrarii Flauiano.

[b] a contrariis Flauiano.

[c] In Concilio Calchedonenſi act. 1. ſubtit. Libellus confeſſionis Eutychis. §. Et cum legerentur. in editione Colonien.

[d] ſcilicet diffinitio.

quid non potuisset? Sic de beato Augustino, qui multa addidit ad librum de ciuitate Dei, cum reuidit. Modo symbolum factum in Nicæa, & per apostolos factum, per ecclesiam, & auctoritate ecclesiæ [a]. Nam illa ecclesia quæ fuit tunc, est nunc, & vsque ad finem mundi: & sic semper ipsa potest addere, quia ista additio non fit ab extraneis, sed ab ipsamet. Et quod dixi de ecclesia, idem est dicendum de habente potestatem vniuersalis ecclesiæ, vt summus pontifex. Et quod summus pontifex habeat potestatem vniuersalis ecclesiæ, clare probatur, & per euangelia, & per Concilia, & ex sanctis doctoribus Græcis & Latinis: & audistis in epistola [b] beati Liberii, qui dicit a Domino habere hanc auctoritatem pro vniuersali ecclesia decernendi veritatem. Et quia est alius articulus, nolo illum intrare, sed cum erimus in illo, clare ostendemus hoc.

ANNO CHRISTI 1438.

[a] Supple, intelligitur factum.

[b] Quæ est 15. supra citata.

IMPER. De hac materia multoties dixistis, & non permisistis, quod nostri quid dicerent. Nam nos vno respectu volebamus præterire: sed alio respectu, quia tangit nos, producemus iura nostra, si vos permiseritis nobis. nam in his non habemus inopiam.

CARD. Si tua serenitas intellexisset totum, non dixisset hoc. Dixi, quod nunc nolo intrare materiam hanc, sed erit tempus ad hoc: & dixi solum vnum verbum, æquiparando ecclesiam summo pontifici. Et cum vos, domine Ephesine, allegauistis Vigilium, quod ibi sunt duo quæ faciunt contra nos, quod in Constantinopolitano fuit declaratum, & postea fuit susceptum [c]: dico quod hoc modicum prodest, quia habemus alibi, quod in hac Synodo fuit declaratum hoc, videlicet in actione tertiæ Synodi, vbi dicitur, quod Cyrillus magnam lucem præbuit symbolo, quod Nestorius male intelligebat, fuit necesse vt Cyrillus & Synodus melius declararent: nec fuit susceptum solum symbolum, sed declaratum, cum non sit admissus Nestorius secundum mera verba symboli Nicæni loquens, nisi illa duodecim capitula approbaret. Et in quinto Concilio dicitur, quod Vigilius anathematizat eos qui aliud quam symbolum sapiunt. Hæc verba, aliud symbolum, si intelligerentur aliud, id est verbum, esset malus sensus, quia semper quod quis diceret verbum, incurreret pœnas. Ergo quicumque diceret aliud verbum, esset ana-

[c] In Concilio scilicet Calchedonensi, hic sequitur card. replicare quæ supra dixerat, propterea videnda & superius notata.

ANNO CHRISTI 1438. anathema. Si vero intelligatur aliud, id est symbolum, dico quod intelligitur aliud, id est malum vel corruptum, vel extra sensum pietatis: & hoc modo bene stat. Ad id quod vltimo petiistis depositum, dico, quod symbolum nostrum est vnum & idem, & quod patres sanctæ Nicænæ Synodi curarunt de veritate, & non de syllabis verbalibus; quia dicitur in tertia Synodo, quod Nicæna Synodus venit ad declarandam fidem; ecclesia nostra dogma illud declarans, fidem declarauit Nicænæ Synodi, & euangelicam, & apostolicam: si pax optatur, membra suo conueniant capiti, & Iulii papæ [a] verbis inhærentes, qui his verbis vtitur: Indignum est quemquam vel pontificum, vel alium, illam regulam refutare, quam vidit sedem beati Petri docere & tenere. Multum conuenit, vt totum ecclesiæ corpus in eadem obseruatione concordet cum sede apostolica, vbi Christus totius ecclesiæ posuit principatum. Nonne clare conspicitis, quod totum vestræ contentionis fundamentum residet, quia asseritis, prohibitionem in tertia Synodo factam, cum primo etiam fassi estis ante fuisse declaratum symbolum; & ego luce clarius ostendi ante fuisse prohibitionem factam, & sic necessario prohibitionem se extendere ad falsam fidem: nisi vellemus asserere, Constantinopolitani Concilii patres affectos anathemate: quod nullus nostrum admitteret. Nonne videtis, vos tantum duo asseruisse symbola, & nos tertium apostolorum clarissime demonstrasse, & clare ostendi Constantinopolitano symbolo verbum, De cælis, deficere, cum quo verbo vos & nos cantamus symbolum? Liquet luce clarius prohibitionem non se ad verba & syllabas extendere, sed ad diuersitatem sensus & contrarietatem fidei, sine eo, quod etsi verbalis esset prohibita additio, cum hæc positiuæ prohibitionis constitutio foret, sole clarius ostendi, eamdemmet ecclesiam, & eiusdem ecclesiæ potestatem habentem summum pontificem, hac prohibitione astringi non posse; de quibus etsi aliqua corrigeremus, [b] nonne ecclesiæ potestatem auctoritatemve commisceremus? Volui hoc processu vobis satisfacere, & luce clarius ostendere, patrum intentionem se non extendere nisi ad verba & syllabas fidem mutantia, non ad declarantia veritatem. Et quia spero, Spiritus sancti gratia cito

[a] Epistola 1. in fine tom. 1. Conciliorum edit. Colonien.

[b] id est, vnde si de verbis symboli aliqua corrigeremus, & adimeremus, nempe Filioque, nõne commisceremus & confunderemus ecclesiæ potestatem, quasi non potuerit facere quod fecit?

vincturos vos omnes eodem vinculo caritatis, aliis verbis exasperare vos nolo; sed tantum rogo vt habeamus respectum ad veritatem, & remoueamus de animis nostris quæ possent tollere cognitionem veritatis, & eam totis sensibus amplectamur. ANNO CHRISTI 1438.

AND. Hora iam 23. pulsauerat, ingressa 24. cunctis frigore, inedia, attentione agitatis, finis extitit collocutionis diei illius.

Num. II. Et his impositus est quæstioni propositæ verbalis additionis finis: & vt ad processionis dubium conuerterentur patres, ordinatum extitit. Sed quia fuerat pestis suspicio, ne increbrescentibus caloribus æstatis proximæ inficeretur sacer cœtus, conclusione facta de Concilio Florentiam transferendo, ad Florentinum Concilium processionis materia est dilata: sicque in cathedrali Ferrarienſi ecclesia ordine, modove, quo in œcumenici Concilii declaratione conuenerant, summo pontifice, Latinis Græcorumve patribus cum eorum imperatore præsentibus, infirmitate patriarcha absente, legitimo tamen destinato mandato, decretum est, Concilium de Ferrarienſi ciuitate ad ciuitatem Florentinam, Græcis annuentibus, esse translatum. Decreti autem translationis verba per dominum Antonium Portugallenſem episcopum in generali sessione lecta, fuerunt hæc.

TRANSLATIO CONCILII FERRARIA FLORENTIAM.

Eugenius episcopus seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

DECET œcumenici Concilii locum, ad quem viri electi ex toto Christiano orbe conueniunt, in quo inter alia hominibus necessaria hoc potissimum sit, aeris salubritas, ne ob infecti aeris contagionem pestiferam, quam cuncti naturaliter timent, fugiunt & metuunt, hi qui in Concilio præsentes sunt, abire inde, re infecta, compellantur, absentes vero illuc accedere recusent. Expedit profecto eos qui ad res arduas in Synodis pertractandas confluunt, omni alia cura, omnique timore vacuos esse, vt rebus publicis quietius liberiusve intendant. Opta-

ANNO CHRISTI 1438. uiſſemus idem ipſum vniuerſale Concilium, quod in hac inchoauimus ciuitate, apud eamdem continuare, & in ea perfectam occidentalium & orientalium eccleſiarum vnionem conſummare feliciter, & ibi finem optatum imponere, vbi initium dedimus. Et quamquam cum peſtis autumno proximo hanc vrbem affligeret, a pleriſque inſtantia fieret, vt Synodus ipſa ad locum transferretur non infectum: quia tamen, ſicut aſſolet, adueniente hieme, illa prorſus ſperabatur ceſſare, vſque ad hunc diem dilatum extitit. Cum vero illa in dies perſeueret, timeaturque veriſimiliter proximo vere atque æſtate vehementius inualeſcere, omnes iudicant conſuluntque non modo vtile, ſed neceſſarium fore, vt ad alium hoc morbo liberum confeſtim migrandum ſit locum.

Quocirca ex hac & nonnullis aliis rationabilibus cauſis, conſentientibus cariſſimo filio noſtro Ioanne Palæologo Romæorum imperatore, & venerabili fratre noſtro Ioſepho patriarcha Conſtantinopolitano, ſacro approbante Concilio, ipſam œcumenicam ſeu vniuerſalem Synodum ab hac ciuitate Ferrarienſi ad ciuitatem Florentinam, omnibus manifeſte liberam, ſecuram, pacificam & quietam, aeriſque ſalubritate lætantem, & ad quam inter Tyrrhenum Hadriaticumque mare optime ſitam, ab orientalibus & occidentalibus commode accedi poteſt, harum ſerie, in nomine ſanctæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus ſancti, exnunc transferimus, & tranſlatam eſſe decernimus, cum his plenis ſecuritatibus & ſaluisconductibus, quos initio huius ſacri Concilii præbuimus.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ tranſlationis & conſtitutionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum apoſtolorum eius Petri & Pauli ſe nouerit incurſurum.

Datum Ferrariæ in ſeſſione publica in eccleſia maiori ſolenniter celebrata, anno incarnationis dominicæ 1438. quarto Idus Ianuarii, pontificatus noſtri anno 8.

AND. Hac igitur in tranſlatione noſtram diei huius hiſtoriam, noua id ſuadente materia, terminabimus, ad diem alium rediturí, quo Florentiæ catholicis diſputationibus declarata commemorabimus. Vale.

LVD. Et tu vale: in craſtinum, oro, hoc in loco iuxta promiſſa conuenias. ANNO CHRISTI 1438.

AND. Fiet: iterum vale.

LVD. Felix i cariſſime frater.

Antequam reliqua ex Andrea proſequamur, opportune hic iuxta temporis ordinem epiſtolas Eugenii, quibus principes hortabatur ad Concilium, inſerendas duximus.

Eugenius, &c. *Cariſſimo in Chriſto filio Henrico regi Daciæ illuſtri ſalutem.*

Num. III. CVM variæ nobis multipliceſque ſemper hactenus incubuerint ſolicitudines ad commiſſum deſuper officium paſtoralis curæ gregis dominici debite exequēdum, magna & omni ex parte laudabilis ſolicitudo eſt viſa circa rem vnionis orientalis eccleſiæ cum eccleſia occidentali, quæ pro Dei miſeratione noſtris temporibus eſt oblata: ad quam tractandam, vt dudum iam feliciter cœpimus, vnionem, ac ipſo Domino & Deo noſtro propitio obtinendam, totis animi & corporis viribus properamus. Et licet multos hactenus in ea re perpeſſi fuerimus labores, pluribus tamen anteactis menſibus immixta laboribus ipſis multa ob ſuperuenientem in ciuitate Ferrarienſi peſtem ſubiuimus etiam mortis pericula, quam ingentem ac continuo inualeſcentem, multis ac pene omnibus in eo loco pro œcumenico Concilio exiſtentibus, locum alium propter hoc deſiderantibus, ea ratione inclinare ſuperſedimus, vt ſi forte per hiemis aduentum, vt veriſimile erat, ea ceſſaret peſtis, inchoatam huiuſmodi vnionem orientalis eccleſiæ in loco, vbi cœpta fuerat, ad optatum finem perduceremus.

Cum vero ea peſtis per ipſam hiemem, vt antea, perſeueraret, nullique amodo dubium videretur, quin per ver & æſtatem continuo inualeſceret; ne tantum & diebus noſtris incomparabile bonum ex huiuſmodi morbo peſtis intercipi, aut aliquo modo turbari poſſet, & liberum eſſet omnibus pro Dei gloria in hoc œcumenico Concilio in vinea Domini ſabaoth collaborandi nobiſcum, vtriuſque occidentalis & orientalis eccleſiæ accedente conſenſu, inde ſacrum œcumenicum Concilium (prout ex copia tranſlationis, quam hic mittimus intercluſam, vide-

ANNO CHRISTI 1438. re poteris) transtulimus ad ciuitatem Florentinam, locum quidem ad id idoneum, & semper alias, quoties de ipso futuro Concilio tractatum fuit, nominatum, tamquam omnibus nationibus & populis, vt audiebamus, valde gratum.

Ea autem translatione facta, & cedulis de nostro & Romanæ curiæ discessu, ex more, publico in loco affixis, iter ingressi, tandem duce Domino ipsam Florentinam ciuitatem præsenti die applicuimus, vbi magna cum cleri & populi alacritate susceptí fuimus. Quod tuæ celsitudini ad gaudium facimus notum, eamdem in Domino exhortantes, vt postquam cœptum pridem pro dicta vnione orientalis ecclesiæ, aliisque maximis in Dei ecclesia bonis operibus, Concilium œcumenicum, auctore Deo, est in loco salubri, tuto, libero, & omnibus populis nationibusque grato, tuos oratores ad id mittere, ac prælatos in tuis dominiis constitutos, vt veniant, hortari velis, ne per tuam excellentiam aliqualiter desit, quin vtriusque ecclesiæ vnio cum ceteris sanctis operibus inchoatis feliciter perficiatur. Datum Florentiæ anno incarnationis dominicæ 1438. &c.

Similiter scriptum est regi Scotiæ; Ludouico comiti Palatino Rheni & duci [a] Bauariæ; marchioni Brandeburgensi, duci Saxoniæ, Moguntinensi, Colonienſi, Treuirensi, archiepiscopis.

[a] In sess. 42. Conc. Constantiens. sic etiam legitur: Dilectum filium & nobilem virum Ludouicum ducem Bauariæ & comitem Palatinum Rheni. Num. IV.

De ingressu Græcorum in ciuitatem Florentiæ.

AND. Quamuis ad constitutum locum festinus aduenerim, tua me solicitudo præuenit.

LVD. Quæ pridie audiuimus, vt præambula notionis Spiritus, magis sensum concitarunt quam fouerunt. Erant meo sensu fidei non multum opportuna, [b] data notione processus Spiritus sancti, vt plurimum concitatus ex pristinæ diei sermonibus, vt sequentia audirem, ad locum constitutum auide redii, vt fastidium additionis, non diuinum sed positiuum ius (vt tuo vtar vocabulo) continens, in gaudium conuertamus, referas, oro, pollicitæ rei progressum.

[b] Data notione spirationis ex Patre & Filio tamquam ab vno principio, superflua videbatur quæstio additionis Filioque, ad solum ius positiuum pertinens.

AND. Florentiæ cum summus pontifex maximus, im-

perator & patriarcha, Latinorum Græcorumve patres aduenissent, disputationum constituerunt progressum. ANNO CHRISTI 1438.

LVD. Oro, ante disputationum certamina, vt referas, quo ordine recepti sunt Græci. Scio Florentinos ciues in his receptionibus, vt appareant, curiosos.

AND. Patriarcha, duobus ex cardinalibus, domino de Columna & domino Firmano, alias sanctæ Mariæ in Via lata, diaconibus cardinalibus obuiam extra portam euntibus, cum prælatorum multorum comitiua in ciuitate ductus, domum sociatus est. Præuenit in veniendo imperatorem. Florentinos hoc speciale eo die fecisse conspectum est, quod pro tunc officiales, quos dominos vocant, ad sedile quoddam ante eorum palatium descenderunt, expectaruntque quousque patriarcha transiens ad eos aduenerit: quo adueniente surgentibus, interprete Leonardo Aretino dominii eorum cancellario, in Græco plurima dixere: quo abeunte, palatium ingressi sunt. Nulla adfuerunt spectacula, cum festus dies non fuerit. nam scitis gentes illas festo in die iucundissimas, diebus vero aliis exercitio indefesso vacare. Sed quia imperator die festo aduenerat, ac Dominico carnispriuii ciuitatem ingressus est, magnum apparatum fecerant, & hominum ac mulierum concursus per stratas singulas. Potissime namque ciuitatis illius exhibitio, est ornatarum dominarum & virorum, vt me melius noscis: pluuia tamen spectaculi pompam abstulit. Venit namque ex insperato, quam primum limina ciuitatis imperator ingressus est, pluuia tam grandis, vt receptui se quælibet pompa dederit: quinimo viarum constitutus ordo, nimborum turbine, seruatus non extitit, sed breuiori celeriorive calle domum perductus est. Et quod mirandum magis extitit, quam primum limina domus ingressus est, cessauit pluuia. Aduenerunt & cardinales omnes ad portam ciuitatis, qui eum cum turbine illo plurimum madefacti domum associarunt. Domini ciuitatis ad portam ciuitatis pedites aduenere, eidemque per eorum cancellarium Leonardum Aretinum multa dixere, quibus gratissimum eius aduentum recipere commemorarunt: pluuia hac impediente, nullum habitum est ex nouitate spectaculum.

Ordinatum est, vt disputationes progressum accipe-

ANNO CHRISTI 1438. rent: Græcis tamen volentibus particularem quamdam conuentionem, facta est, antequam in publicum prodirent: de qua & mentionem non facerem, cum publica tantum gesta adscribere disposuerim. Sed quia præambulum extitit publicarum referendarum disputationum, de ea verba faciam. Petiti sunt 40. ex nostris, & ex Græcis totidem, vt ad certum venirent colloquium: conuenientibusque cunctis in palatio apostolico secreto in conuentu, summo pontifice, imperatore, octuaginta aliis, dominus sanctæ Sabinæ, sancti Angeli cognominatus, hæc in medium protulit.

CARD.[a] Viri fratres, hactenus multa dicta sunt: videtur admodum superuacuum in his insistere, sed veniendum ad processionis Spiritus declarandam doctrinam. Imperator vero respondit, quod arbitrabatur aliquod medium esse inuentum, sed per deuentum ad disputationem processionis Spiritus sancti, non intendit a prima recedere. Cui per reuerendissimum dominum responsum est, quod omni tempore, si de qua re in ea dubitauerint, eisdem plenissime satisfiet: conueneruntque vt 2. Martii fieret conuentio publica.

[a] Hanc allocutionem cardin. facit 1. sess. Florentiæ habitam Græcus scriptor sess. 17.

NOTÆ AD DECIMAMQVARTAM COLLATIONEM.

[1] *Concilii.*] Concilii Calchedonensis actione 5. alias 6. his verbis: *Diffinit sancta Synodus, alteram fidem nulli licere proferre, aut conscribere vel componere, aut sentire, aut alias docere: eos autem qui audent componere fidem alteram, aut proferre, aut docere, aut tradere alterum symbolum,* &c. Eadem sunt verba sextæ Synodi actione 18. quæ & magis ponderat hic Ephesius, quæ sic se habent: *Diffinimus aliam fidem nulli licere proferre aut conscribere, componere aut sapere, vel etiam aliter docere.*

[2] *Prohibitionem.*] Nimirum symbolum Constantinopolitanum factum fuerat ante Concilium Ephesinum, & sic ante prohibitionem. Quæ responsio non soluit argumentum. Etenim vltra ea quæ dixit cardinalis, cum Concilium Ephesinum prohibeat omne aliud symbolum præter Nicænum, si prohibitio tendit etiam ad verba addita, quamuis vera, sequeretur quod prohiberet etiam Constantinopolitanum.

[3] *Sexti Concilii.*] Actione 18. Qui vero præsumpserit fidem alteram componere, vel proferre, vel docere, vel tradere aliud symbolum volentibus conuerti; aut qui nouitatem vocis vel sermonis adinuen-

tionem, ad subuersionem eorum quæ nunc a nobis determinata sunt, introducere, &c. Anno Christi 1438.

[4] *Terminatorum.*] Id est, intelligitur prohibitio, & respicit non solum ipsam terminationem fidei, sed etiam omnes terminos in ea prohibitione distinctos; nempe immutare, innouare voces, syllabas, &c. vt in præfatis Conciliis & epistola sancti Cyrilli supra sæpe citatis.

[5] *Fide.*] Id est, diffinitionem fecit eorum quæ sunt fidei, sed non distinxit in lege prohibitionis: quod ille solum transgredi intelligeretur, qui mutaret sensum, non autem verba.

[6] *Conaretur.*] Deest aliquid, sed sensus est: Qui conaretur non obstante quocumque termino prohibitionis dictam additionem, seu dictionem, Filioque, trahere & accommodare, posset etiam dicere, quod liceret immutare ipsam diffinitionem in dogmatibus fidei ex vi ipsius prohibitionis, quæ æqualiter fertur ad syllabas & substantiam fidei.

[7] *Septimi.*] Septima Synodus actione 7. in diffinitione, cuius hæc sunt verba hic confuse relata: *Igitur cum diligentia perscrutantes & discutientes, & intentionem veritatis sectantes, nihil detrahimus, nihil addimus.*

[8] *Legerentur.*] Argumentum Latinorum obscure replicat hic Ephesinus: sed sensus clare colligitur ex 1. actione Concilii Calchedonensis I V. in ordine, in qua narratur, quod Eutyches hæreticus recitata fide & symbolo Nicæno, quia in eo non damnabatur expresse eius hæresis, dicebat se adhærere prohibitioni Concilii Ephesini, & nolle aliquid credere vltra fidem Nicænam, sed in ea velle viuere & mori. Contra Eutychem exclamauit Eusebius Dorylæi, mentitum esse affirmans, quia non extabat hic Canon Ephesini Concilii de non addendo fidei Nicænæ, si opus esset, ad hæresum damnationem. Dioscorus defensor Eutychetis contradixit Eusebio, eumque vna cum Flauiano depositi, tamquam transgressores Concilii Ephesini. Dum hæc legerentur in generali Concilio Calchedonensi, damnati fuere Dioscorus & Eutyches, & laudati Eusebius & Flauianus. Hinc optime Latini in hoc Florentino Concilio inferebant, posse addi symbolo vrgente necessitate, nec ideo fieri contra prohibitionem Ephesini Concilii. Hoc est argumentum quod refert Ephesius, & cui nil apte respondit.

[9] *Obstat.*] Nil obstat dictum Flauiani asserentis Christum habuisse duas naturas secundum rectam fidem. Nam nec intentioni, nec dictionibus symboli Nicæni addidit: & qui eum condemnarunt, tamquam addidisset, errarunt ab æquiuoco. nam ipse non addidit symbolo, sed extra symbolum explicabat fidem catholicam.

[10] *Non semper.*] Non sunt verba Vigilii, sed Eutychii in sua professione fidei quam misit Vigilio, & quam ipse Vigilius in epistola sua refert & approbat: propterea vt verba Vigilii afferuntur ab Ephesio. Extat autem hæc epistola in actis quintæ Synodi, collatione 1. in fine.

[11] *Dixis-*

ANNO CHRISTI 1439.

11 *Dixisset.*] Id est, Quomodo Vigilius in epistola citata dixisset, non aliud symbolum præter istud, si voluisset dicere contrarium? Latius enim patent verba, præter istud, quam contrarium. Etenim mutans syllabas in symbolo, dicitur facere præter istud symbolum, quamuis non faciat contrarium in sensu.

12 *Dispensationem.*] Sic apud Græcum scriptorem sess. 15. *Prudenti dispensatione additum est, eadem pariter tollatur, vt recipiatis fratres dolore excruciatos, & caritatem tanti facientes.*

13 *Sapientibus.*] Legendum non solum de sapientibus, sed & de loquentibus. Nimirum inuehitur in Græcos contendentes, verba diffinitionis extendi non solum ad mutationem sensus, sed & verborum.

14 *Calchedonense.*] Actione 15. Canone 28. qui est apocryphus, vt probat Baronius annalium tom. 6. anno Christi 451. num. 136. sed argumentum Iuliani cardinalis habet robur ad hominem, nimirum contra Græcos, qui Canonem illum recipiunt: & tandem præualuit in ecclesia præcedentia sedis Constantinopolitanæ, vt infra dicetur nota 21. collationis 22.

COLLATIO DECIMAQVINTA.

QVÆ EST PRIMA FLORENTIÆ HABITA die 2. mensis Martii.

Auctoritatibus sanctorum patrum Epiphanii & Basilii probatur, Spiritum sanctum procedere a Patre & Filio.

AND. PRIMO [a] in conuentu Florentiæ conuenientibus cunctis ordine & modo, quo Ferrariæ relatum est, in quo nec imperator, nec patriarcha interfuit, incepit prouincialis Lombardiæ hoc modo.

[a] Hanc Græcus scriptor facit secundam sessionem Florentiæ habitam, quæ apud eum est sess. 18. in ordine.

PROVINC. Cum benedictione sanctissimi domini nostri, iniunctum satisfaciendi & disputandi officium de ea quæ in nobis est fide processionis Spiritus sancti suscipiens, vbi iuxta sententiam beati Augustini in primo de Trinitate, cum modestia & timore agendum est, & attentissimis auribus & deuotis audiendum. In primis si aliquid minus perite & parum caute a me dictum vel expositum fuerit, emendari cupio ab eadem sanctitate, quæ Petri & fidem & sedem tenet, & etiam a reuerendissimis patribus & dominis meis assistentibus. Consequenter vero cum inter nos diuina tractari cœperint, nec debeat verborum esse litigium, sed exquisita verborum veritas, spem in illum concipiendam censemus, qui mentem illuminat & indu-

cit in omnem, ſicut Dei Filius promiſit, veritatem. Sic enim ſperamus in Dei benignitate, quoniam qui voluit huiuſmodi cauſam de proceſſione Spiritus ſancti in præſenti ſacra & œcumenica Synodo moueri, per eumdem Spiritum concedere habet, vt cum omni manſuetudine & modeſtia ipſius veritas clareat, & inſtruantur omnes ſine ſchiſmate & contentione veritatis, vt tandem vno ore, vno corde idipſum iuxta ſententiam Apoſtoli omnes dicamus, & ſicut vnus eſt Chriſtus & vna fides, ita ſimus in vna fide, idem in Chriſto corpus. Nunc, his præmiſſis, ad rem ipſam venio; & in primis tria notificanda ſunt. Primum, cum ſereniſſimus imperator primum in vna congregatione coram omnibus deputatis dixerit, quod ſi veniebamus ad iſtum articulum proceſſionis, non tamen habeat primam materiam additionis pro derelicta, cum adhuc aliqua haberent producenda in illa materia. Nos, quemadmodum reuerendiſſimus dominus ſanctæ Sabinæ dixit, & nunc ſecundo dicimus, quod ſemper ſumus parati ad audiendum in eadem materia quæ voluerint allegare, ſperantes in Domino ita eis ſatisfacere, prout in aliis ſatisfactum eſt; & ſic de huiuſmodi oblatione & nunc & ſemper proteſtamur. Verum quia pro faciliori expeditione, tam ſanctiſſimo domino noſtro, quam & ſuæ ſerenitati placuit, vt illa omiſſa, tranſiremus ad hanc: notificamus ſecundum, videlicet quod quia ſereniſſimus imperator ſæpius Ferrariæ in huiuſmodi collationibus dixit, quod ſibi videbatur pro faciliori expeditione, vt non faceremus prolixos ſermones, ſed de argumento in argumentum, de teſtimonio in teſtimonium, ſeu de capitulo in capitulum procederemus, quemadmodum & vos, reuerendi patres, quandoque idem dixiſtis: volens ſanctiſſimus dominus noſter morem gerere ſuæ ſerenitati & iſtis patribus, etiam conſiderans quod materiæ per hunc modum facilius expediuntur, contentatur vt in ſequentibus & in præſenti diſputatione hunc teneamus modum. Tertio videtur inter nos hoc eſſe firmandum, vt habeamus in præſentibus diſcuſſionibus teſtimonia ſcripturarum & ſanctorum patrum, qui ab eccleſia admittuntur, poſt rationes quæ adiicientur, vt terminos noſtræ diſputationis, quos non liceat præterire, nec

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439. arguenti, nec respondenti. Et hoc edocemur a sanctis patribus, maxime a beatissimo Agathone papa in epistola ad Constantinum imperatorem in sexta œcumenica Synodo [a], in qua de suis apocrisariis loquens, sic dixit: [a] Actione 4. Quibus apocrisariis & testimonia aliquorum sanctorum patrum, quos apostolica sedes suscipit, cum eorum libris tradidimus, vt facultatem suggerendi a Christianissimo imperio tuo consecuti, ex his dumtaxat satisfacere studeant. Idem aiunt sancti patres Concilii Calchedonensis in allocutione habita ad Marcianum [b], quæ incipit: Et [b] Part. 3. initio. hoc profecto vestrum decebat imperium: vbi de epistola Leonis ad Flauianum sic loquuntur: Non igitur admirandi Romanæ vrbis præsulis epistolam velut innouationis offendiculum criminentur, sed si non est diuinis scripturis coaptata, redarguant; si non præcedentium patrum sententiis combinata. & infra: Atque vt nulla his qui apostolicum virum lacerant, in ciuitate relinquatur occasio, consonantia epistolæ eius sanctorum patrum testimonia ad certiorem notitiam vestræ pietatis ex multis pauca mittimus. His præmissis ad rem propriam descendens, cum in qualibet disputat: quid nominis semper præponatur, cum de processione Spiritus sancti sermo inter nos esse debeat. Inquirimus primo a vobis, quid per nomen processionis intelligatur aut in humanis, aut in diuinis. Et causa inquisitionis est hæc, quia iuxta sententiam beati Dionysii in libro de diuinis nominibus [c], ex creaturis Deum [c] Cap. 1. ipsum nominamus: & in scriptura sacra hoc nomen, processio, nedum Spiritui sancto, sed & Filio tribuitur. Dicitur Ioannis 8. *Ego ex Deo processi, & veni.* & de Spiritu sancto dicitur, quod ex Patre procedit. Et hoc pro tanto dictum est, quod credimus, quod inter omnes alias materias hanc primam, videlicet, potissimam habere debeatis. Dicatis, si quid vultis.

AND. Collocuti sunt parum adinuicem Græci, demum vnus illorum locutus est.

EPHES. Reuerendi patres & domini, ad prima quidem quæ dicta sunt per reuerendum patrem, cum extra materiam rei propositæ sint, & etiam vtrisque nobis eadem videantur, per hoc non est opportunum respondere ad omnia impræsentiarum particulariter. Verum ad inqui-

sitionem illam nobis propositam per vos, respondemus hoc, quod nomen processionis diuerse & in humanis & in diuinis dicitur. Nam conuenit hoc in diuinis duabus processionibus diuinarum personarum, maxime autem & proprie secundum theologiæ rationem, de processione Spiritus sancti a Patre dicitur, & in sacra scriptura & apud omnes sanctos ecclesiæ etiam hoc nomine distinguitur & discernitur processus essentialis Spiritus sancti a Patre a processu Filii a Patre. Nam quidem alia harum processionum dicitur natiuitas, alia processio. Multa denique istorum nominum & proprie & communiter de aliquibus prædicantur, propterea non est mirandum, si hoc verbum processionis aliquando, sed raro, de processu Filii a Patre dicitur. Deinde vox[a] illa, *Exiui a Patre*, aliud quidem significat quam, Ego processi de Patre: nihilo minus modus processionis Spiritus a Patre ineffabilis & incomprehensibilis apud theologos nuncupatur, cum modus natiuitatis apud nos notissimus sit. Propterea de processu hoc Damascenus dicit: Alius modus existentiæ hic incomprehensibilis, alius quam natiuitas Filii. Hæc sunt, quæ volui respondere.

[a] Ioan. 16. *Exiui a Deo, & veni.* & Ioan. 8. *ego ex Deo processi.*

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Intelleximus processum in diuinis ex responso, ex qua responsione tria eliciuntur. Primum, quod nomen processionis in diuinis est commune Filio & Spiritui sancto. Secundum, quod magis proprium est Spiritus sancti quam Filii. Et causa est, quia processio per modum verbi est magis nota nobis, quam ex parte voluntatis: ideo nomen processionis tribuitur Spiritui sancto. Tertium est, quod processio dicitur essentialis. Modo quæro de isto tertio, cum in personis diuinis non reperiatur nisi essentia & proprietas, seu relatio: quid est hoc dictu, quod processio est essentialis in persona diuina? Estne accipere essentiam, esse, seu substantiam ab alia? Quia processio videtur esse egressus. Si autem est processus essentialis, tunc Spiritus capit essentiam a Patre: & cum esse sit idem quod essentia, idem igitur sunt penitus altero sumpto. Quæro, si sic intelligitis illam processionem essentialem, dicatis, vt concludamus.

EPHES. Talem intelligo processionem Spiritus a Patre, per quam Spiritus accipit esse a Patre, & omne quod est, proprie dicitur Spiritus sanctus.

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Placet, habemus hanc concluſionem, quod accipere Spiritum ſanctum procedere a Patre, eſt eſſe reale. Tunc dico ſic. A quo Spiritus ſanctus in diuinis accipit eſſe, ab illo dicitur procedere: ſed dicitur, quod Spiritus ſanctus accipit eſſe a Filio: ergo Spiritus ſanctus procedit a Filio in propria ſignificatione proceſſionis, vt dixiſtis. Quod autem Spiritus accipiat eſſe a Filio, hoc poteſt oſtendi multis teſtimoniis. Dicatis.

EPHES. Nos primum iam concedimus, ſed vltimum negamus: & ideo petimus vt oſtendatis, quod Spiritus ſanctus accipit eſſe a Filio.

PROV. Placet quod dictum eſt, quia iam concludemus, quod Spiritus ſanctus accipiat eſſe a Filio. Primo oſtenditur ex auctoritate ſancti Epiphanii, qui in quodam opere vocato Anchorato, quam auctoritatem tranſcripſit generalis Camaldulenſis ex libro Græco. Primo dicit[a] ſic: Pater Filium vocat eum qui ex ipſo eſt, Spiritum vero ſanctum, qui ſolus ab vtroque eſt: modo ſi Spiritus eſt ab vtroque, ergo accipit eſſe. Item in eo opere hoc dicit: Quemadmodum nemo nouit Patrem niſi Filius, nec Filium niſi Pater; ſic[b] audeo dicere: nec Spiritum ſanctum quis nouit niſi Pater, & Filius a quo recipit, & a quo procedit: nec Filium, nec Patrem, niſi Spiritus ſanctus, qui glorificat veraciter, qui docet omnia, qui a Patre & Filio eſt. Ex hac auctoritate ſanctus Epiphanius pro eodem accipit procedere a Patre, procedere a Filio, & eſſe ab vtroque. Ergo ex hoc teſtimonio habeo, quod Spiritus capit eſſe a Filio. Dicatis ad hanc auctoritatem.

[a] In Anchorato num. 72. initio.

[b] Num. 75. ex Græco textu, quamuis ibi tranſlatio Latina in editione Patiſ. e regione poſita non ad verbũ tranſferat.

EPHES. Cum pollicitus fueris probare Spiritum accipere eſſe a Filio, nullatenus facere potuiſti, nec produxiſti aliquid iacens apud aliquem doctorem eccleſiæ; nec ab aliquo colligitur. Nam ſi Spiritus ſanctus eſt a Filio, non propter hoc procedit a Filio. Nam eſſe multipliciter dicitur, nec eſt neceſſarium, quod omne quod eſt ab aliquo, ab ipſo habeat eſſe, vt concludis. Quod dixiſti, auctoritas vltima beati Epiphanii nedum non opitulatur, ſed facit contra vos. Non enim ſanctus Epiphanius dixit Spiritum accipere eſſe a Filio, ſed accipere a Filio. Hoc autem ipſe dixit, habita occaſione euangelii, in quo Dominus dixit: *A me recipit, & annuntiat vobis*. Vnde manifeſtum *Ioan. 16.*

videtur, ſanctum Epiphanium non habuiſſe intentionem vt dicitis. Nam ſi ille habuiſſet intentionem veſtram, diXIſſet ſic, quod nemo noſcit Patrem & Filium, niſi Spiritus ſanctus, a quibus procedit & accipit. hoc modo monſtraſſet eſſe idem, accipere & eſſe. Cum autem diſtinguit per pronomen, & inducit, videlicet a quo procedit, & a quo accipit; ſignificat diuerſum eſſe, procedere & accipere; & quod procedere ſignificat ſubſiſtentiam ſibi a Patre, accipere autem conſonantiam & æqualitatem & conglorificationem ad Patrem & Filium, ſecundum quam ipſe Spiritus annuntiat diſcipulis quæ ſunt enuntianda, habita occaſione a Filio. Ergo nihil facit hæc auctoritas ad propoſitum, a neutro horum concluditur Spiritum accipere eſſe a Patre & Filio. Hoc conteſtantur mihi beatus Cyrillus & Chryſoſtomus, quorum beatus Ioannes Chryſoſtomus [a] exponens auctoritatem euangelicam, Spiritum accipere a Filio dicit: *Accipiet a me*; hoc eſt, a quibus ego dixi, id eſt a mea ſcientia; videlicet, conſona ei dicet. Beatus autem Cyrillus in Theſauris [b] eamdem annotationem exponens, dicit: Non enim naturæ ſignificabat differentiam ſui & Spiritus, dicens Filius, quod a me accipiet, & annuntiabit vobis: ſed quod vteretur verbis illius propter ſubſtantiæ identitatem, & omnino eiuſdem naturæ æqualitatem, & eiuſdem honoris. Cum autem patres [c] intellexerint, quod de verbis dicitur, Spiritum accipere a Filio, & annuntiare apoſtolis; non vtique ab hac voce poſſumus capere, Spiritum accipere eſſe a Filio.

[a] Homil. 78. in Ioan.

[b] Cap. 14.

[c] Ita intellexerint illa verba.

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Audiuimus quæ dixiſti, volens tollere ſenſum illius ſancti viri Epiphanii. Sed nunc volo inſtare, quod illa ſit intentio Epiphanii, quam dixit: vnam rem eſſe ab alia, non alio modo poteſt intelligi, niſi vt capit eſſe ſuum, quod eſt ab illa. Nos dicimus, & beatus Dionyſius in capite 2. de diuinis nominibus, quod creaturæ ſunt a Deo. Modo quæro a vobis, ſi per hoc quod creaturæ ſunt a Deo, intelligitur quod capiant eſſe a Deo.

EPHES. Hoc ita ſeſe habere dicitur: ſed propter hoc non ſequitur, quod omne quod eſt ab alio, ergo accipit eſſe ab illo.

PROV. Confitemini, creatura eſt a Deo, ergo accipit eſſe a Deo?

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Confitemur de creaturis, quia per eum modum dicuntur esse, quo modo capiunt esse.

PROV. Datis rationem in creaturis, nunc in dicto Epiphanii, cum dicit, Spiritus est a Filio, verbum istud, est, importat esse, aut importat illud esse quod accipit a Filio, aut aliud: non est dicendum, quod importat esse extraneum a Patre. Ergo necesse videtur concludendum, quod accipiat illud esse, quod habet Pater, quia vnum esse est in diuinis nominibus; & istud esse capitur, cum dicitur, est a Filio. Secundo Epiphanius in hoc dicto præmittit duo dicta euangelii.

EPHES. Discutiamus hanc primam auctoritatem.

PROV. Volo hanc auctoritatem dicere, quia dictum est in eodem contextu.

EPHES. Legatur auctoritas.

PROV. Eam dixi ad literam.

EPHES. Legatur, quia ille liber apud nos habetur suspectus.

PROV. Volo instare, quod vbicumque reperitur, est Spiritus, sequitur, ergo capit esse a Filio.

EPHES. Legatur.

PROV. Præsupponatis, quod ita sit, & liber veniet [a]. & vos concessistis, quod est a Filio, sed non capit esse. Nos mittimus pro libro: medio tempore præsupponamus hanc auctoritatem. Nemo nouit Spiritum, nisi Pater & Filius, a quo procedit & a quo accipit. Sic ergo modo continuando dicit sic: Nec Filium, nec Patrem quis nouit, nisi Spiritus, qui veraciter glorificat, qui docet omnia, qui a Patre & Filio est; etiam quod primo dixerat, accipit, nunc dicit est: & cum in diuinis sit vnum esse, & hoc verbum, est, designet esse: ergo id capit a Filio, [b] & necesse oporteret dicere; si hoc non esset, quod esset a Filio, prout creaturæ a Deo, quod hæc sit sententia Epiphanii, quod per verbum, est, intelligat accipere essentiam; ita dicit in eodem Anchorato parum supra. Spiritus sanctus semper non natus, non factus, non confrater, non auus, sed de substantia est Patris & Filii: ergo per verbum, est, non potest intelligi, nisi quod accipit esse.

[a] Prout allatus fuit, vt infra hac eadem collatione.

[b] Id est, & necesse est ita dicere: alias esset sensus, quod esset a Filio, vt creatura.

EPHES. Dicitis, reuerende pater, quod quia Spiritus sanctus dicitur esse a Patre & Filio, ergo habet esse a Pa-

tre & Filio : intelligitisne per hunc modum, vt quando dicitur Spiritum esse a Patre, intelligatur a persona Patris: quando a Filio, a persona Filii: quando ab vtroque, a persona vtriusque? ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Dico, quod cum dicimus esse a Patre, intelligo, vt a persona Patris: idem cum dicitur a Filio, & a persona Filii, quando dicitur ab vtroque, in quantum sunt vnum principium, quia principium Patris communicatur a Patre in Filium, & est vnum & idem.

EPHES. Dum intelligitis, Spiritum esse a Patre, id est a persona Patris; & cum a Filio, & a persona Filii; cum dicitis Spiritum ab vtroque, quid potest intelligi, nisi a duabus personis? Maneat hoc pro nunc. Cum audiuimus Spiritum a Patre, & habeat essentiam ab eodem, hoc inquirendum est in persona Filii, cum confiteamini pari modo Spiritum procedere a Filio & a Patre, numquid audiendo Spiritum esse a Filio, intelligitis quod capiat esse?

PROV. Nos cum intelligimus, quod est a Patre, intelligimus, capit esse a Patre. Et cum dicimus simili modo, quod est a Filio, capit esse a Filio, qui habet vnam substantiam cum Patre: & bonum est, vt non recedamus a primo argumento, videlicet quod accipere esse, sit habere esse, ne recedamus a materia spirationis.

EPHES. Nunc nos non inquirimus de auctoritate, an Spiritus accipiat a Patre vel a Filio, sed de eo quod dicitis, quod procedit de vtroque.

PROV. Videamus, cum dicitur, est ab vtroque, vtrum per hoc debeamus dicere, quod accipiat esse; seu dicatur a Patre vel Filio, vel ab vtroq;: quod est clauis intelligentiæ.

EPHES. De hoc inquirendo nos ante petiuimus, & concessistis, quod cum dicitur, Spiritus est a Patre, capit esse a persona Patris. Videamus quid sequitur ab hac concessione. Magnus Basilius in sermonibus quos fecit contra Eunomium [a], cum haberet rationem loquendi de processione, hæc dicit: Generat Deus, non vt homo, sed veraciter generat; & id quod generatur ab eodem, est verbum non humanum; & emittit Spiritum per os, non vt est humanum, cum nec os corporaliter sit apud Deum: ab eodem autem Spiritus, non aliunde. Si autem cum audiuimus ab ipso esse Spiritum, necessario intelligimus esse ab eadem

[a] Contra Eunomium lib. 5. 5. Nec enim.

ANNO CHRISTI 1439. eadem persona, iam clare Basilius declarauit, a persona Patris tantum esse, non a Filio.

PROV. Quod dicitis, non videtur ex illis verbis inferri: imo dicit sic Basilius in 3. libro contra Eunomium[a], quod Spiritus sanctus accipit esse a Filio: & est hic liber antiquissimus. Præterea in eo quod nunc dixisti ex Basilio, quod generat Pater, non vt homo, & quod mittitur Spiritus a Patre, vt a Dei ore; confitemur quod Deus non habeat os, nisi per similitudinem, & metaphorice est locutus, quia in diuinis scripturis Spiritus oris est idem quod procedens a verbo: & sic intelligendo, cum dicitur Spiritus oris eius, verba hæc ad nostrum faciunt propositum. Sed id etiam quod dicit Basilius in loco allegato per me, bene facit ad propositum.

[a] Lib. 3. initio.

EPHES. Inquiramus primo de his quæ dicta sunt, postea procedemus ad aliam auctoritatem.

PROV. Ista est confirmatio primæ auctoritatis, & legatur, contra Eunomium[b]: Quæ necessitas est, quod Spiritus cum sit tertius in persona, sit tertius in essentia: dignitate quidem secundus est a Filio, ab ipso habens esse, & ab ipso accipiens, & annuntians nobis. Hæc auctoritas est confirmatio primæ.

[b] Lib. 3. initio, de qua auctoritate eiusque varia lectione satis disputatur infra collat. 16. & apud Græcum scriptorē sess. 20.

EPHES. Ad hanc postea respondebimus, nunc inquirendum est de illo quod primo proposuistis. Quærimus a paternitate vestra, si beatus Basilius cum dicit, Generat Deus Filium, & ab ipso generatur verbum, & emittit Spiritum per os; quid vult significare cum dicit, quod Pater generat a se: significat, an ab essentia sua, vel a persona sua? & cum dicit, Emittit Spiritum per os eius, significat ab essentia sua, vel a persona sua? quid signet hoc verbum a se, explana nobis.

PROV. Si respondere tis ad argumentum, quod esse & est sint idem, possem vobis respondere. Respondeatis ad quæsitum, quod emanat ex auctoritate Epiphanii. Id quod dico, an impertinens est? ' respondete ad id quod vultis; respondeatis, quomodo intelligitis illud Basilii, Capit esse a Filio?

EPHES. Si vos ostendissetis per auctoritatem Epiphanii, Spiritum habere esse a Filio, nos absoluissemus vestram propositionem, cum proposueritis hoc, & nondum

ostenderitis. Non hoc dicit magnus Epiphanius, quod Spiritus habeat esse a Filio, sed quod est a Patre & Filio. Posito quod ita dicat, ad hoc quæsiuimus, vt diceretis nobis, cum auditis Spiritum esse a Patre vel Filio, si intelligitis a personis: & dixistis, quod sic. nam per hoc allegastis auctoritatem Epiphanii. Cum autem nos mutauimus materiam ad auctoritatem beati Basilii, quæsiuimus etiam, numquid ita intelligitis? Respondeatis ad hoc quid sentitis, vt possint omnia dilucidari: si habetis aliquam auctoritatem in contrarium, dicatis: postea de ea inquiretur. Iterum quærimus, & non deficiemus quærendo, numquid intelligitis, cum auditis, Spiritum procedere a Patre, id est, a persona, & sic a Filio, & sic ab vtroque? ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Clare respondi, quod intelligitur de personis: sed ad meam non respondetis.

EPHES. Secundum confessionem quam habuimus a vobis, cum Basilius dicat, quod habet a Patre, ex ipso, non aliunde; ipse satis explanauit, quod est a Patre, & non aliunde: hoc tamen est, ac si diceret, procedere a Patre tantum.

PROV. Ibidem disputat Basilius contra Eunomium, qui tenebat, quod erat Spiritus creatura; & ideo dixit, a Patre, non aliunde: aliunde designat substantiam, id est, non de alia substantia. Et propterea, vt non conculcemus materiam, dico, quod Spiritus habet esse a Patre & a Filio. An esse quod habet a Patre, est diuersum ab esse quod habet a Filio? Necessario apparet, quod Spiritus sit a Patre in vnitate essentiæ: ergo Spiritus est a Patre in vnitate essentiæ Patris, & est a Filio in vnitate essentiæ Filii, vt verificetur verbum, est, positum in auctoritate Epiphanii [a], qui dicit in eodem Anchorato: Spiritus semper est, non natus, non factus, non confrater, non nepos; sed est de substantia Patris & Filii. Ergo esse a Patre & a Filio, est accipere illam essentiam, secundum testimonium Basilii qui dicit: Accipit esse a Filio, & non est diuersum esse.

[a] Vbi supra.

EPHES. Iterum vt concessum suppositis, Spiritum accipere esse a Filio; quod nec magnus Epiphanius dicit, nec nos concedimus, nec ab eisdem verbis potuistis clare ostendere: imo econtra auctoritate magni Basilii contrarium dicitur. Iterum reuertamur ad Basilium: nam visi estis

ANNO CHRISTI 1439. dicere contrarium vobis & his quæ primo dicta fuerunt; quia cum Basilius impugnaret Eunomium dicentem creaturam Spiritum, ab ipso Patre dixit esse Spiritum, videlicet ab essentia Patris, & non sicut vna de creaturis, videlicet ab alia essentia. Ita vos dixistis.

PROV. Vellem vt responderetis ad quæsitum.

EPHES. Vos videmini dicere contrarium, cum secundum sanctum Basilium dicitis, non aliunde quam a Patre: & primo dixistis, quod a Patre & Filio; & sic contrarium.

PROV. Vos introduxistis illum terminum aliunde [a], ego dixi, quod est a Patre de essentia, quæ est consubstantialis Patri & Filio, Spiritus est ab alio. Nonne expresse declarat Basilius, quod capit esse a Filio? Et ita dicit Epiphanius, de substantia Patris & Filii: ergo habet illud esse a Patre & Filio. si habet, ergo recipit: & hoc fundauerunt doctores ex auctoritate scripturæ.

[a] Id est, auctoritatem illam Basilii, quod Spiritus est a Patre, non aliunde, & ego dixi quod ly Aliunde intelligitur, non de alia substantia, quia est consubstantialis Patri, & Filio: ceterum Spiritum esse ab alio, declarat Basilius esse a Filio.

EPHES. Hoc quidem diligentius posthac examinabimus: sed vt magis declaretur auctoritas Basilii, quærimus, an intelligatur in diuinis idem essentia & persona, secundum doctores ecclesiæ.

PROV. Respondebo faciliter. Dicimus, quod essentia & persona sunt vnum & idem secundum rem, & differunt secundum modum intelligendi nostrum; ita quod persona intelligitur constituta ex essentia & proprietate. Nam quia distinguuntur secundum rationem, ipsa essentia communicatur personis, sed proprietates nullo modo communicantur: & hoc est ex vi ipsius relationis. Hoc vos habetis per vestrum Gregorium Theologum [b] in libro de mysteriis epiphaniæ: Proprietas autem vnicuique incommunicabilis, alioquin non esset proprietas, si transformaretur in alterum. Ad hoc vt remaneat distinctio personarum, oportet vt proprietates constitutiuæ sint incommunicabiles: & ideo dicunt doctores, quod non est nisi relatio originis in diuinis; & propter istam originis relationem faciunt separationem. Nam solum ista duo remanent distincta, Pater est Pater, Filius est Filius: omnia alia communicantur [c]. & ita vult intelligere Epiphanius. Ipse volebat intelligere de correlatiuis originis, quæ constituunt personã: & hæc sunt duo, quo aliquis, & quo ab alio. Cum ergo omnia communicentur præter proprietates, sequi-

[b] Sermone in sancta lumina epiphaniæ.

[c] Modo non facit vim de persona Spiritus sancti, sed de distinctione personarũ inter se.

tur quod cum dicitur, quod vna est ab alia, quod recipiat ab alia esse. Modo declaraui id quod dixeram: dicatis modo ad quæsitum meum, quomodo intelligitis dictum Basilii? ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Quomodo distinguantur abinuicem in diuinis persona ab essentia, non est præsentis temporis considerare. Nam forte in hac parte non differimus, scilicet quod distinguatur persona ab essentia, vt differt proprium a communi, vt dicit magnus Basilius[a] scribens fratri Gregorio, quemadmodum essentia hominis communi ratione[b], & persona alicuius. Hoc videtur, quod & vobis vna nobiscum videatur. Nunc venio ad primum quæsitum, quia dicit Basilius, quod generat Pater a se, & emittit Spiritum per os eius, quid vult significare per illud, a se, a persona, vel ab alio?

[a] Epist. 42. de differentia substantiæ & hypostasis.

[b] id est, communi ratione sumpta differt a persona particulari, quod statim declarat prouinc.

PROV. Dixi, quod cum dicitur, quod Filius generatur a Patre, idem est ac si dicatur, quod Filius generatur a substantia Patris; ita quod persona est principium quod generat, & essentia communicatur, ita quod essentia non generatur. Dico, quod Pater est principium quod generat, quia Pater importat suppositum, essentia diuina non est illa quæ generat, quia non significatur vt suppositum: actiones sunt suppositorum, essentia est principium quo generat. Propter quod dicimus in humanis, ille qui generat, est hic homo, & hoc suppositum, & hæc est persona quæ suscipit, & quæ est. Causa hæc est, quia actiones dicuntur esse suppositorum. In isto homine est humanitas: ista humanitas dicitur principium, quo homo generat: & propter hoc iste homo non communicatur isti filio, sed natura communicatur, quia filius generatur in eadem specie. Id quod communicatur in inferioribus, est natura: id quod agit, est suppositum, & est persona. Nunc in diuinis dicimus pariformiter, dicimus quod persona Patris significatur vt suppositum: ergo persona Patris est illa quæ generat, & essentia principium quo generat. Natura diuina est principium, quo iste Pater generat Filium: & ideo Pater non communicatur, sed essentia: & quia est eadem numero, propter hoc non potest dici quid commune, vt humanitatis in inferioribus, sed solum habet rationem communis, in quantum est communicabilis. Hæc est cau-

ANNO CHRISTI 1439.

sa, quare Filius dicitur generatus a Patre, vt a principio. Est autem ab essentia diuina, vt a principio, stante identitate reali cum qualibet persona: & secundum omnes doctores Græcos & Latinos, sola relatio est illa quæ multiplicat personas in diuinis, quæ dicitur relatio originis, ad quam duo pertinent, a quo alius est, & qui ab alio est. Modo spiritus est ab alio, nihil aliud est, quam capit esse ab alio. Nunc sequitur, quod cum relationes originis, a quo est alius, & qui est ab alio, & nulla alia est distinctio in diuinis, nisi per ista duo: ergo sequitur, quod si quæ persona est ab alio, dicatur accipere esse & essentiam ab illo. Et ista est intelligentia magni Epiphanii & Basilii, cum dicunt, quod Spiritus habet esse a Filio: modo stat ista ratio, esse ab alio in diuinis, idem est quod procedere. Sed ostensum est, quod Spiritus est a Filio per auctoritates alias: ergo sequitur, quod procedat. Credo, quod hæc sit vera & clara veritas, nec auderem dicere contra.

AND. Hic venit liber, & fuit lecta auctoritas Epiphanii, in Græco primo.

EPHES. Hic dicit[a], quod Spiritus procedit a Patre, & accipit a Filio: modo in eodem sermone, cum dicat a Patre & Filio, debet intelligi secundum expositionem suæ fidei, qui est a Patre, & accipit a Filio. Sequitur auctoritas: *Ipse me glorificabit, quoniam ex meo accipiet, & nuntiabit vobis omnia.* Si a Patre procedit, & a me accipiet, sicut nemo cognouit Patrem nisi Filius & econtra, audeo sic dicere, quod nemo nouit Spiritum nisi Pater & Filius, a quo procedit, & a quo accipit; nec Filium, nec Patrem, nisi Spiritus, qui glorificat & testificatur, qui a Patre & Filio. Videtis patres, quod verbum, est, non iacet[b], quod accipiebat pater iste, & per hoc volebat arguere, & esse, arguendo ex illo verbo: hic non adiacet illud verbum, est, sed dicit a Patre & Filio, possumus intelligere secundum theologiam[c] & doctores, vt taliter sit Spiritus a Patre & Filio, vt habeat subsistentiam a Patre, & a Filio dari, & accipi ab his qui in ipsum credunt. Et sic non nobis obstat hæc auctoritas, nec colligitur quod proposuistis.

PROV. Quod hoc verbum, est, non sit, cum dicitur a Patre & Filio, necessario intelligitur verbum principale,

[a] Epiph. in Anchorato in fine num. 72. & initio num. 73. edit. Paris. de qua auctoritate supra dictum est, & latius infra collatione 18. *Ioan. 16.*

[b] Vim facit Ephes. ex textu Græco, in quo ad verbum sic legitur: Qui a Patre & Filio. Græca tamen phrasi necessario subintelligitur verbum substantiale, vt statim infra docet prouinc.

[c] Græcus scriptor sic sess. 18. Possumus ergo intelligere Spiritum quidem ex Patre procedere, id est suam subsistentiam habere, a Filio autem dari, & a credentibus in ipsum accipi.

& doctores hoc faciunt in correlatiuis originis, cum dicunt a quo alius, & qui ab alio: & præterea in istomet Anchorato paulo ante est hoc verbum [a], est. Dicimus Filium, qui ex ipso est; Spiritum, qui ex vtroque. In secunda auctoritate dicit Spiritum, qui ex Patre & Filio. Modo probo, quod ex necessitate intelligatur [a], quia in ista propositione importat intentionem propositionis a quo; modo non est processio in respectu termini a quo, nisi in ordine ad terminum ad quem. Ita hic cum importetur hæc relatio ad terminum a quo, de necessitate oportet intelligere terminum ad quem. Modo terminus ad quem processionis Spiritus, est ipsum suppositum Spiritus, accipiens esse, quia per processum communicatur esse: ergo de necessitate intelligitur, est. ANNO CHRISTI 1439.

[a] Verbum est.

EPHES. Etiamsi considéremus, quod in istis auctoritatibus intelligatur, est, licet hoc posset aliter intelligi, vt diximus, nihilo minus audientes a Patre, vel a Patre & Filio, non de necessitate debemus intelligere de substantia Patris, vel persona Patris, sed possumus intelligere non discretionem, per quam Filius a Patre, sed vnitatem potius, secundum quam ita se habet, vt eiusdem naturæ sit Filius Patri [b]; ita Spiritum se habere ad Patrem & Filium. Et hoc nos reperiemus in auctoritatibus sanctorum doctorum ecclesiæ; beati Cyrilli colligentis ab auctoritatibus scripturæ, vbi concluſit Spiritum esse ab [c] essentia Patris & Filii, pro quo certamen illud contra hæreticos suscepit, dicentes alienum esse Spiritum a substantia Patris & Filii. Sed vt reuertamur ad auctoritatem propositam, ne infecta relinquatur, dicimus de auctoritate Basilii, cum nondum manifeste responderitis, quod si de persona dicit [d], & illud, aliunde, ad aliam hypostasim refertur; manifestum est illum dixisse a persona Patris sola. Si autem auctoritas ipsius sancti respicit essentiam Patris, quæ est communis ambobus, & ab ipso dicit, non aliunde, id est creatum [e]: nam procedere Spiritum a Patre manifestum erat, nec erat necesse ostendi. Ergo Epiphanius dicens a Patre & Filio, non ex necessitate vult ostendere ab eisdem personis, sed a substantia earum, vt sit eisdem consubstantialis. Ergo non in diuinis sequitur ex necessitate illud, quod dicitur ab alio, quod habeat esse ab eo, a quo dicitur

[b] Græcus sess. 18. sic: Sed potius coniunctionem secundum quã Filius est Patri connaturalis, & Spiritus Patri & Filio.

[c] Græcus sess. 18. sic: Constat hoc ex sancto Cyrillo, veluti conclusionem deducente, quod Spiritus sanctus sit de essentia Patris & Filii.

[d] Basilius contra Eunomium lib. 5. 6. Nec enim, supra relatus, cuius hæc sunt verba: Ab eodem autem Spiritus [scilicet Patre] & non aliunde.

[e] Non aliunde creatum, sed consubstantialem.

ANNO CHRISTI 1439. esse: scilicet Spiritus potest dici esse a Patre & Filio, id est a substantia vtriusque, quia consubstantialis.

PROV. Ego habeo duo dicta ex hac responsione. Primo, quod capiendo verbum, est, in auctoritatibus, non sequitur quod licet est a Filio capiat esse: quod videtur contra illud quod dicebatis primo, cum ponebamus, est; & quod facitis magnum fundamentum in auctoritate Basilii dicentis, quod est ex persona Patris, & non aliunde: ergo non est ex alia persona. Dicimus quod non credimus, Basilium exponere illud verbum, non aliunde, id est non ex alia persona: quia Basilius contradiceret sibi in eodem libro, si dicat, non aliunde, id est non ex alia persona; & alibi dicat, habet esse a Filio: & ideo oportet quod vos ostendatis, si aliunde habet sensum quem dicitis. Hic est Basilius, quem legamus.

CARD. Hora tarda est, surgamus, & in die Mercurii conueniamus.

AND. Spirituali sermone refectus cœtus sacer, pro die illa solutus est, hora iam tarda.

NOTÆ AD DECIMAMQVINTAM COLLATIONEM.

[1] *Respondere.*] Clarius ex Græco scriptore sessione 18. sic: *Reuerentia tua non respondet ad propositum Epiphanii locum. Itaque responde, tuncque respondebimus & nos ad ea quæ vos proposuistis. Præterea magnus Basilius hoc idem testatur, dicens: Spiritus ex Filio habet & accipit. Quomodo intelligatis quod allatum est, dicite, tuncque vlterius procedemus.*

[2] *Verbum, est.*] Græcus scriptor sessione decimaoctaua prope finem in dictis Ioannis sic ait: *Non est appositum, est, cum dicitur a Patre & Filio: factum est ex vsu multorum doctorum, qui nominibus positis, omittunt verbum, quod necessario intelligendum est: quemadmodum doctores de discretione & distinctione loquentes, vtuntur his verbis, a quo aliquid, & ad quod aliquid. Adhuc paulo supra: Filium, inquit, voco, qui ex ipso est: Spiritum vero, qui ab vtrisque. subintelligitur est. In secundo etiam dicto: Spiritus autem, inquit, ex Patre & Filio. in his duabus propositionibus continetur verbum est.* Sic Græcus.

COLLATIO DECIMASEXTA.

ANNO CHRISTI 1439.

DIE V. MARTII.

Auctoritatibus ſanctorum patrum Epiphanii & Baſilii probatur, Spiritum ſanctum procedere a Patre & Filio.

AND. ORDINE, modoque, prout ſuperius dictum eſt, cœpit prouincialis hoc modo.

PROV. Cum benedictione ſanctitatis veſtræ dimiſimus in præcedenti actu auctoritatem Baſilii [a] adductam per vos, pater reuerendiſſime, in qua auctoritate dixiſtis, Spiritum, iuxta intentionem Baſilii, eſſe ex ore Patris, & non aliunde, id eſt a nulla alia perſona, prout expoſuiſtis. Ego reſpondebam, quod ly, aliunde, ſic intelligebatur, id eſt ex nulla alia ſubſtantia quam Dei. Ratio eſt, quia Baſilius tenet in libro [b] contra Eunomium, quod Spiritus ſanctus habet eſſe a Filio. Non poterat ergo dicere, quod a nulla alia perſona eſſet ſine contradictione. Et ſuper hoc quæſiui, vt videretur originale ipſius Baſilii, vt veritas innoteſceret omnibus de intentione Baſilii, quia tales doctores ſunt noſtræ fidei fundamenta. Nos vidimus totum capitulum Baſilii, & cum duobus interpretibus conati ſumus, vt illa verba, nullo addito vel dimiſſo, transferrentur fideliter. Hic habemus Baſilium antiquiſſimum & tranſlatum: & ideo primo Latine, propter reuerentiam Latinorum, legam, & inde in Græco, vel econtra.

[a] Lib. 5. contra Eunomium. 5. Nec enim.

[b] Lib. 3. initio.

AND. Fuit lectum in Latino, deinde Græce, volens proferre, hæc retulit.

PROV. Quia auctoritas iſta allegata per vos videbatur facere vim, neceſſe fuit, vt ex antecedentibus & ſequentibus appareret intentio Baſilii. Modo dicemus Latine ſecundum ſententiam huius capituli, ita dicit [c]. In iſto capitulo apparet manifeſte, quod beatus Baſilius intelligit, non aliunde quam a ſubſtantia Patris & Filii; dicit ſic modicum antè contra Eunomium: Tu ſimiliter vt infidelis diuinæ ſcripturæ aduerſarius ad blaſphemiam properas: & quia proceſſio Spiritus ex Deo, natiuitas vocata non eſt, idcirco neque oris Dei Spiritum eſſe credis, ſed opus manuum Dei: & exempla humana contemnens, euertis

[c] Volens proferre verba capituli, præmiſit de ſenſu verborum, & ſtatim ea retulit.

quæ

ANNO CHRISTI 1439. quæ ex eis constant diuina dogmata, cum debueris diuina verba audire cum timore, & omne quod dicitur suscipere, & non stolidissime contra pietatem argumentari. Gignit Deus, non vt homo: gignit autem vere, & ex ipso germen (aduertite quia non est hic, est, cum tamen intelligatur: quare non debetis arguere defectum huius verbi) enuntiat verbum non humanum, enuntiat verbum vere, & ex ipso emittit Spiritum per os, non humanitus, quia nec os Dei corporale est: ex ipso Spiritus, non aliunde. Modo videtis, quod arguit contra illos qui volebant dicere, quod erat opus manus Dei; & suadet, quod non est nisi de substantia Dei. Sequitur; Operatur Deus manibus non humanis, operatur non ex ipso producens creaturas, sed operando subsistere faciens; sicut quæ manibus operatur homo, non ex seipso producit. Filius est Filius, Spiritus est Spiritus, non creatura. Nec de Filio quæras, quare Spiritus non sit vocatus: nec de Spiritu, quare non sit Filius: nec creaturam Filium aut Spiritum esse blasphemes. Filius Dei, fructus sanctus ex sancto, sempiternus ex sempiterno, Spiritus sancti largitor ad subsistentiam formationemque creaturæ. Hucusque apparet, quod ly, Non aliunde, intelligitur, id est, non ex alia substantia. Secundo, quod est Filius sanctus ex sancto, sempiternus ex sempiterno, Spiritus sancti largitor: sequitur, quod si Spiritus sancti largitor, quod Spiritus sanctus accipiat ab eo esse. Dicit enim Athanasius contra Arianos in 3. libro: Ipse Spiritum dat, (de Filio loquens) & quæcumque habet Spiritus, a Verbo habet. Modo clarum est, quod Spiritus sanctus habet esse: ergo si quæcumque habet Spiritus, habet a Verbo, ergo habet esse a Filio. Et hoc concludit Athanasius solum ex hoc, quia dat Spiritum. Ergo ex isto capite Basilius vult, quod Spiritus sanctus accipiat esse a Filio. Modo Basilius in eodem capitulo dicit, quod est notabile capitulum faciens ad propositum. Sed ipsi vidistis auctoritatem Basilii, & ideo audiatis istam, quia est ad idem, in capitulo quod inscribitur: Quod [a] nisi quis ex Deo Spiritum dicat, nec verbum quidem.

[a] Iste est titulus, §. Verum, lib. 5. aduers. Eunomium.

EPHES. Auctoritas ista est ex alia parte.

PROV. Placet.

EPHES. Quia colligitis diuersas auctoritates, quasi es-

sent in eodem capitulo, sic feciſtis de auctoritate Epiphanii, quæ viſæ ſunt vna, & erant quinque. Hoc non permittit intentio diſputantis, ſed inducit confuſionem: ideo ſunt inquirenda iſta primo. ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Dicatis ad iſtam quam vos induxiſtis.

EPHES. Hoc colligitur ex interpretatione auctoritatis per vos pridie productæ, & ex omnibus per vos dictis, quod cum beatus Baſilius dicit Spiritum eſſe ex Patre, non aliunde, non debet intelligi proprie de perſona ipſa Patris, ne intelligatur Spiritum non habere eſſe niſi a perſona Patris; ſed ſimpliciter ex Patre, videlicet ex natura Patris, vt ſic intelligatur illud, aliunde, non ab extrinſeco, neque ab alia natura videlicet tamquam vnum de creaturis, vt Eunomius dicebat. Hanc igitur tuam expoſitionem & nos ſuſcipimus, & conſequenter dicimus, quod quandocumque audimus Spiritum eſſe a Patre, ſeu a Filio, non cogimur intelligere propter hoc, quod ſit a perſona Patris, ſeu Filii, aut ab vtraque perſona: ſed poſſumus ſimpliciter intelligere audientes a Patre & Filio, quod ex ſubſtantia eorum, id eſt conſubſtantialis, & non ab alia quadam ſubſtantia, tamquam vnum de creaturis: hoc enim & ſancti patres in multis locis ſyllogizando dixerunt. Si autem cum dicitur, Spiritum ſanctum a Patre & Filio, ſtatim neceſſe erat intelligere a perſonis; non vtique ſancti ita ſyllogizaſſent, & iſta oſtendiſſent.

PROV. Ex verbis tuis duo collegi. Primum, quod ſi non dicatur in verbis Baſilii, quod Spiritus procedat a Filio, non cogamur hoc dicere. Secundum, quod intentio Baſilii fuit iſta, quod Spiritus non eſſet alienæ naturæ, quam naturæ ipſius Patris, & quod non intelligitur ex Patre, ſed eſſentiæ Patris & Filii conſubſtantialis, ita quod ſecundum verba veſtra, eſſentia eſt illa producens Spiritum. Dicitis ſic?

EPHES. Intentio magni Baſilii, cum certaret contra hæreticos, qui dicebant Spiritum alienum a perſona Patris & Filii, non erat oſtendere vnde procederet; non erat intentio Baſilii oſtendere vnde Spiritus haberet eſſentiam: hoc namque & ipſi hæretici concedebant, Spiritum habere ' cauſam a Deo. Nec etiam erat opus oſtendere ex qua perſona habet eſſe: nam & hoc certum erat per euan-

ANNO CHRISTI 1439. gelium, cum dicitur, Spiritus qui a Patre procedit. sed intentio Basilii erat, vt ostenderet, quod Spiritus sanctus est ex Deo, non vt aliæ creaturæ, sed vt productus ex substantia, vt Filius. Propterea cum dicit, Ex ipso Spiritus, intelligit ex substantia eius, non ab extrinseco.

PROV. Dicitis, quod intentio Basilii est, ostendere, quod Spiritus sit eiusdem naturæ vt Pater & Filius, & non alterius, vt hæretici dicebant: secundum quod non intendebat Basilius tractare de causa Spiritus, an esset Pater vel Filius. Tertium est, quod intentio Basilii est, vt Spiritus esset de substantia Patris, & non de alia substantia extrinsecus. Hæc sunt quæ dixistis. Quoad primum sumus conformes, quod Basilius conatur ostendere, quod Spiritus non sit alterius naturæ a Patre & Filio, vt hæretici dicebant, & hoc concedimus. Quoad secundum quod dicitis, quod non fuit intentio Basilii dicere de causa, an scilicet Spiritus sancti causa sit Pater & Filius; ad hoc dico, quod secundum hoc sequitur contrarium eius quod dixistis. Nam dixistis, non aliunde, id est, non ex alia persona. Modo dicere quod ista persona non est ab alia, est tractare causalitatem. Secundo, quia dicitur in textu, quod Spiritus est ex ore Dei, tunc inquiro, an intelligat ex ore Dei, id est Patris; an ex ore Dei, id est Filii. Quocumque modo respondeatis, oportet dicere, quod loquatur de causa Spiritus sancti, id est de principio. Quoad tertium concedimus, quod Spiritus sit de substantia Patris: & quia est eadem numero substantia Patris & Filii, non est possibile aut imaginabile, quod sit de substantia Patris, quin sit de substantia Filii: & secundum quod accipit Spiritus de substantia a Patre, ita necessarium est vt accipiat de eo quod est Filii, a Filii substantia. Dicatis ad secundam & tertiam, quia in prima conuenimus.

EPHES. Cum ego non suscepissem expositionem vestram, non dixi contrarium mihi, sed ego dixi contra te, quia ita manifeste cadis, & [a] implicaris in contradictionem præsentibus istis spectabilibus viris. Nam cum pridie interrogatus fueris, an si cum audiuimus Spiritum esse a Patre, necessario intelligere debeamus esse ex persona Patris: dixisti, quod sic. Ad hoc de Basilii auctoritate, cum autem ipse dicat, ex ipso Patre, non aliunde, ego coegi

[a] Verba sancti Basilii, ex Patre, & non aliunde, exposuerat Ephesinus collat. anteced. ex Patre, & non ex Filio: & modo aliter exponit, nec valet eius excusatio quã subiungit, vt pater legenti.

te iuxta tuam conceſſionem, concedere, Spiritum eſſe de perſona Patris nude, & non de alia: quæ autem pridie dixi, conſequentia erant confeſſionibus tuis. Poſtea ingreſſus es expoſitionem alteram auctoritatis, quod illud ex ipſo Patre, non cogat nos intelligere ex perſona Patris, ſed quod poſſumus intelligere, ex Patre, id eſt ex ſubſtantia Patris, & non aliena ſubſtantia: adducti ad ſuſcipiendam hanc tuam expoſitionem, ſequentes nos intentionem & ſenſum tuum, vtrumque diximus, & ex dictis per vos colligimus quæ neceſſe ſequuntur. Sed nos non contrarii fuimus, prout dicis hac tua expoſitione: ſed dicimus, cum audimus Spiritum a Patre eſſe & a Filio, & ab vtroque eſſe, non cogimur intelligere a perſonis, ſed intelligimus a ſubſtantia eorum, vt conſubſtantialem: per quem modum poſſumus dicere ab vtroque eſſe, & ab vtriuſque ſubſtantia propter identitatem ſubſtantiæ, ſed non ab vtriſque perſonis. Etiam apud ſacram ſcripturam [a] dicitur de Eſau ad Iacob, Frater tuus eſt, & ex natura tua eſt: manifeſtum eſt, quod frater non eſt de fratris perſona, ſed ſimpliciter ex natura fratris, vt eiuſdem naturæ & conſubſtantialis. Et modo paternitati veſtræ dicam ad ſecundum caput, prout dixit paternitas veſtra. ANNO CHRISTI 1439.

[a] Videtur potius innuere verba Laban Gen. 29. *Os meum & caro mea* [& ſubdit] *frater meus.*

PROV. Ea quæ dixi in alia congregatione declarando, qualiter Spiritus eſt ex perſona & ſubſtantia perſonæ, totus cœtus reuerendiſſimorum patrum ſatis aperte intellexit; & an potuerit inferri ex illa [b], quod Spiritus non eſſet ex alia perſona, etiam omnibus notuit: & ideo ne conſumamus tempus in ſuperfluis, ſolum ad punctum principale, dico, quod forte Spiritus ſanctus dabit concordiam inter nos: vtrum dixerim ex verbis meis, an ex verbis Baſilii, dimittamus. Nobis ſatis placet (quia etiam veriſſimum eſt quod dixiſtis) quod in iſto capitulo dixit Baſilius, non aliunde, id eſt, non de alia ſubſtantia. Et ſi hæc eſt intentio Baſilii, in nullo hæc auctoritas faciebat contra dicta mea; & ideo placet vt veniatis ad tertium. Nam dando intellectum ad verbum, aliunde, dixiſtis, quam de ſubſtantia Patris: eſtne hoc?

[b] Baſilii ſcilicet auctoritate adducta.

EPHES. Ita.

PROV. Et propter hoc dico, quod ſecundum hoc non faciebat contra me illa auctoritas. Dicatis ad tertium, vbi

ANNO CHRISTI 1439. dicebam, quod non potuit dici de ſubſtantia Patris, quin diceretur de ſubſtantia Filii, inferendo ſic: Sicut accipit de eo quod eſt Patris a Patre, ita de eo quod eſt Filii a Filio, cum ſit eadem ſubſtantia Patris & Filii.

EPHES. Dixiſtis, quod quia Spiritus ſanctus ex ſubſtantia Patris dicitur, quod cogimur intelligere eumdem Spiritum eſſe ex ſubſtantia Filii, cum eadem ſubſtantia numero ſit Patris & Filii: hanc dicis cauſam eſſe Spiritus.

PROV. Non bene [b] replicas.

EPHES. Quando audimus Spiritum eſſe ex ſubſtantia Patris & Filii, intelligere debemus Patrem & Filium habere [a] cauſam?

[a] Habere ſcilicet ſe vt cauſam Spiritus ſancti.

PROV. De neceſſitate cogimur dicere, quod habeat eſſentiam a Patre & Filio. Vos ſi vtimini hoc verbo, cauſam, pro [b] principio, faciatis vt vultis; noſtri theologi non vtuntur. Quia tamen hic Baſilius dicit, Ex ore Dei, quæro, an intelligimus ex ore Dei Patris, an ex ore Dei Filii: quia quocumque modo dicatis, idem ſequitur. Iam dictum eſt quod euangelium dicit, quod Spiritus ſanctus ex Patre eſt, accipiens eſſe: per prædicta modo ſtat argumentum. Nam ſicut accipit de eo quod eſt Patris a Patre, ergo de eo quod eſt Filii, a Filio, cum ſit eadem ſubſtantia Patris & Filii. Exemplum quod adducitis [c], nihil facit ad propoſitum: poſtquam dixeritis, oſtendam.

[b] Ita & apud Græcum ſeſſ. 19. & in diffinitione pro Græcis, hic explicatur terminus, cauſa, apud Græcos.

[c] De Iacob & Eſau.

EPHES. Ea quæ dicta ſunt per beatum Baſilium, & iacent in euangelio, dimittenda ſunt nunc: tu autem ita mihi reſponde clare & aperte. Cum audimus, Spiritum eſſe de ſubſtantia Patris & Filii, numquid intelligere debemus de neceſſitate, quod Spiritus habeat cauſam eſſe ſui a ſubſtantia Patris & Filii?

PROV. Actiones in humanis ſunt ſuppoſitorum: quæro, ſi hoc eſt verum.

EPHES. Vos debetis reſpondere primo, & ego reſpondebo. Dico quod eſt ſuppoſitorum.

PROV. Declaraui pridem, quod non eſt poſſibile in diuinis, quod eſſentia generet, quia actus ſunt ſuppoſitorum: ergo ſequitur, quod cauſa eſſe ipſius Spiritus, eſt perſona, non eſſentia. Et quia perſona Patris generando Filium, communicat totam eſſentiam ſuam Filio; iſta eſt cauſa, quare doctores dicunt, quod Filius eſt de ſubſtan-

tia Patris, & Spiritus de ſubſtantia Patris & Filii, ad ſaluandam vnitatem eſſentiæ; & diſtinctionem perſonarum, quia perſonæ ſunt vnum, vbi non eſt oppoſitio relatiua: & ſic habetis intellectum propoſitionis. Stemus in dicto Baſilii. Cum dicit, quod ex ore Dei, an eſt ex ore Dei Patris, an ex ore Dei Filii? Anno Christi 1439.

EPHES. Ego non poſſum concludere quæ dicta ſunt per vos, quia videntur inuicem contraria. Nam aliquando dicitis, de ſubſtantia Patris & Filii, quæ eſt vna numero, Spiritum habere eſſe: nunc autem mutatis dicta, ſequimini dicta doctorum, & dicitis, quod ſubſtantia per ſe non generat, ſed mediante perſona.

PROV. Nunquam dixi mediante perſona: dicas interpres, vt dico.

AND. Quia interpres non bene exponebat, Coloſſenſis dixit in Græco: poſtea dixit Coloſſenſis.

COLOSS. Propter æquiuocationem vos duo non poteſtis conuenire. In theologia communi Latinorum & Græcorum, differt dicere diuinam ſubſtantiam, & ſubſtantiam Patris & Filii: nec intelligatis differentiam realem, ſed ſolam differentiam rationis. Cum [a] itaque audimus doctores dicentes, diuina ſubſtantia, intelligimus quid commune Patri & Filio & Spiritui ſancto: cum dicunt ſubſtantiam primam, intelligimus perſonam.

[a] Hanc Coloſſenſis ſeu Rhodienſis ſententiam refert etiam Græcus ſcriptor ſeſſ. 19. & paulo infra idem replicat, & explicat prouinc. vbi incipit, Attende.

EPHES. Interdum, non ſemper.

COLOSS. Nos habemus doctores, qui dicunt, quod ſubſtantia Patris intelligitur Patris perſona.

IMPER. Non videtur poſſe reſponderi duobus, maxime adinuicem differentibus.

CARD. Hi duo patres locuti ſunt, vt declarentur verba: ſed nulla erat differentia.

PROV. Nos dicimus, quod Iſaac, vt ſuppoſitum, genuit Iacob de perſona ſua: modo natura Iſaac non eſt illa quæ genuit Iacob, ſed natura ipſius Iſaac eſt principium quo produxit illum filium, & eſt idem quod communicatur. Modo dico, quod Iacob ſit de natura Iſaac, non poteſt niſi hoc modo intelligi de Iſaac, id eſt, de ſuppoſito agentis, quia actiones ſunt ſuppoſitorum; & de natura Iſaac, tamquam de principio, quod eſt communicatum, modo ſi poſſibile eſſet, quod natura Iſaac & Iacob eſſent idem:

ANNO CHRISTI 1439. cum tamen sint duo numero, exemplum esset bonum. Modo quia generatio in diuinis est infinitæ perfectionis, ita dicimus, quia Pater quod est hypostasis & subsistentiæ, istud suppositum est quod generat, quia generare est actio notionalis, & solum competit suppositо. Modo substantia Patris est principium quo Pater generat, & est id quod datur Filio, & quod communicatur Filio per generationem; & est id quod accipitur a Filio, & quod communicatur Filio, sicut in humanis natura Isaac est illa quæ accipitur à Iacob suppositо generato, & communicatur eidem. Sed differentia est propter excellentiam, quia in Patre & Filio & Spiritu sancto vna est numero; & sic in nullo distinguuntur, nisi quia Pater est Pater, Filius est Filius: & dicimus, quod sapientia, bonitas, & inde omnia communicantur cum hac substantia. Modo quia essentia est nomen abstractum significans essentiam, non suppositum, non potest illi competere actus generationis: & quia est vna numero, si generaret, oporteret quod esset distinctio essentiæ & naturæ in diuinis, quia idem non generat seipsum, sed oportet quod alium generet: ergo concluditur, quod in diuinis essentia nec generat, nec generatur. Cum quæritur, quomodo est de substantia Patris & Filii, dico quod est de substantia Patris, quæ communicatur. Modo pro veritate habenda, quia nulla mihi est sententia, nisi vt veritas habeatur, dicatis ad illud verbum, Ex ore, de quo quæsiui.

EPHES. Collegi ex dictis tuis, quod essentia Patris & Filii, cum sit vna numero, est principium Spiritus sancti: nam hoc[a] potius gaudere soles. Cum autem Pater & Filius producant Spiritum sanctum, per communem essentiam illum producunt. Quoniam vero cum auditis, ex Patre & Filio Spiritum, necesse intelligitis causam Spiritus esse; numquid non est verum, vt dicamus essentiam & personam causam Spiritus?

[a] Termino scilicet potius principii quâ causæ, secundum Græcos, vt dictum est.

PROV. Est principium quo, & quod.

EPHES. Vtcumque sit, essentiam Patris & Filii esse principium Spiritus, vt principium quo: restat igitur, vt substantia Spiritus sit principiata.

PROV. Non sequitur: nam intelligitur ex principio communicante rem vnam, & idem.

ANNO CHRISTI 1439.

AND. Fuit inuicem locutio facta per deputatos hinc inde.

EPHES. Dico, si essentia Patris & Filii communis, quæ est vna & eadem numero, producit Spiritum?

PROV. Non dicitis bene.

EPHES. Dico, si essentia, quæ est communis Patri & Filio, & vna, producit, quid tollit quo minus processio Spiritus sit causata?

PROV. Non ' sequitur, quia res producta etiam in humanis non producitur nisi ex suppositio agentis. Suppositum humanum productum non dicitur, quod sit productum a natura nostra: non valet consequentia, quia humanitas est nomen abstractum secundum theologos, & in suo significatu non significat suppositum. Modo dico sic. Hoc nomen, homo, significat id quod subsistit, hoc suppositum producit aliud humanitate: ergo hoc suppositum est productum ab humanitate, non valet consequentia.

EPHES. Sequitur quod homo productus sit ab isto homine humanitate, vt principio quo; & sic in diuinis.

PROV. Et sic non sequitur, quod Spiritus non sit spiratus ab essentia [a] Patris, nec spirata, nec genita. Ego dico, quod pro finali habenda veritate, resolutio patrum qui fuerunt in aliis Conciliis, fuit semper ad testimonia sanctorum patrum; ita quod in omni diffinitione fidei cum voluerunt ponere terminum, adducebant testimonia sanctorum patrum, & acquiescebant: & ita ego volebam facere, & ideo induxi auctoritatem, & non rationes. Vos adduxistis auctoritatem Basilii. Satis dictum sit pro intelligentia auctoritatis per vos introductæ, quia omnes intelligunt, quod Spiritus sit ex ore Dei, & quod non est aliunde: ita dicit textus. Postquam ego gessi tibi morem ad auctoritatem tuam, veniatis ad auctoritatem Basilii secundam, quam induxi, & discutiamus testimonium: istud videtur rationabile.

[a] Vt principio, quo. Vide statim infra eundem prouinc. vbi incipit, Attende.

EPHES. Auctoritas illa Basilii suscipiet postea inquisitionem. Videamus dicta vestra. Ergo dixisti, quod in humanis suppositum producit secundum humanitatem, sed non dicitur homo ex humanitate, sed ex hoc homine secundum communem naturam humanitatis. Numquid ita dicendum est in diuinis, quod hoc suppositum non producatur

ANNO CHRISTI 1439. ducatur ab essentia deitatis, sed ab hoc suppositio? Si debet dici in diuinis, vt in humanis, non debet dici, quod ex communi diuina essentia producatur aliqua diuinarum personarum, cum diuina essentia non sit in se, vt quod producere possit. Cum audimus de substantia Patris & Filii esse Spiritum, non debemus intelligere substantiam velut causam: non est de natura essentiæ generare nec in humanis.

PROV. Volo ostendere, quod hoc esse ex alio, intelligatur de persona: & hoc ostendo ex auctoritate Basilii allegata in præcedenti congregatione. Dicit sic in 3. contra Eunomium[a]: Quæ enim necessitas, si dignitate atque ordine tertius est Spiritus, tertium quoque esse natura? Namque secundum esse a Filio, ab eo esse habens, & ab eo accipiens & annuntians nobis, atque omnino ex ea causa pendentem, pietatis tradidit sermo: natura vero vti tertia, nec ex sanctis scripturis edocti sumus, nec ex his quæ dicta sunt, consequenter colligere possumus. Dicit Basilius, quod ex ipso Filio habet esse, & vt ex causa: non dicit aliud. Dicatis quid vultis modo ex prima propositione hesterna, quia procedere est habere esse ab alio, prout omnes doctores tenent. Si secundum Basilium hic Spiritus habet esse, & accipit esse a Filio, & pendet ex illo vt ex causa, necessario sequitur, nisi negemus Basilium, quod Spiritus procedat a Filio. Quantæ auctoritatis sit Basilius in materia Spiritus sancti, omnes patres Calchedonenses Concilii[b] in allocutione facta ad Marcianum ita dicunt de Basilio: Sic magnus Basilius minister gratiæ subsistentiarum euidentiam declarauit, & sancti Spiritus doctrinam diligentius tradidit, consacerdotum suorum eliciens subscriptionem. Modo si omnes patres Calchedonenses Concilii dederunt Basilio tanta testimonia in materia Spiritus sancti, & ipse ita clare dicat in hoc loco, videtur necessario, quod & vestri & nostri debent sequi suam doctrinam in re fidei. Hic est textus in Græco antiquissimus: si vultis audire, potestis modo: habet quod est ex Filio, & non fit mentio de essentia.

[a] Vide infra collat. 17. & 18. plura de hac auctoritate.

[b] Parte 3. eiusdem Concilii.

EPHES. Inquirenda est auctoritas Basilii ex quæsitis propositis.

PROV. Dicatis, quia hæc enucleat omnem nostram disputationem.

EPHES. Repetemus dicta, quod ſubſtantiam Patris & Filii, quæ eſt vna numero, datis principium eſſe & cauſam Spiritus, quia videtur ex hoc, eſſentiam Spiritus factam eſſe. Deinde duæ ſubſtantiæ in diuina Trinitate colliguntur, quæ ſunt ſibi inuicem oppoſitæ ſecundum cauſam & cauſatum: hoc autem longe eſt a theologia Chriſtiana, & penitus alienum, neque ab vllo doctorum dictum. Nam dicunt: Eſſentia neque generat, neque producit, neque ſecundum eſſentiam Pater generat aut producit, neque Filius, vt vos dicitis, ſed ſecundum ſuam ſubſtantiam, hoc eſt ſecundum ſuam naturalem proprietatem. Ergo communis ſubſtantia Patris & Filii non eſt a ſe cauſa, nec aut quo, aut quod. nam neque ipſa, neque per ipſam Spiritus generatur vel producitur, ſed ſecundum ſuam perſonalem & ſuſceptiuam proprietatem. Hæc denique collecta ſunt ex dictis tuis, neque poteris emendare quæ dicta ſunt in præſenti, neque alio tempore. Nunc ingrediamur ad auctoritatem Baſilii. ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Dicitis, quod videtur ſequi ex meis dictis, quod eſſentia diuina ſit cauſata: ſed ego pono, quod eſſentia[a].

[a] Non eſt finita propoſitio, interrupta ab Epheſino, quã ſtatim reaſſumit prouincialis.

EPHES. Non tantum dico, quod ſubſtantia diuina ſit cauſata, ſed quod ſit diuiſa.

PROV. Attende ad interpretationem. Subſtantia quandoque capitur pro eo quod exprimitur per diffinitionem rei; vt dicimus: Diffinitio indicat quod eſt eſſe rei: & iſta eſt quidditas, eſſentia, vel natura; & in ſuo ſignificatu non connotat ſuppoſitum, ſed ſemper ſignificat illam formam, ſiue eſſentiam, ſiue naturam. Alio modo (& hoc habetis 5. metaphyſicæ in capite de ſubſtantia, & noſtri doctores ita diſtinguunt) capitur ſubſtantia pro ſuppoſito quod ſubſtat ſpeciebus ſuperioribus: ſicut dicimus, quod in linea ſubſtantiæ, ſiue prædicamentali, vt ponit Porphyrius, ponitur hic homo, velut Socrates, Plato: & hæc ſunt ſuppoſita, & vocantur ſubſtantia. Iſta ſubſtantia quæ eſt ſuppoſitum, quandoque vocatur hypoſtaſis, quandoque ſubſiſtentia, quandoque res naturæ: & in natura humana vocatur perſona, quia eſt intellectualis naturæ incommunicabilis ſubſiſtentia. Itaque in ſpecie intellectuali id quod in aliis ſpeciebus vocatur ſuppoſitum, & ſubſtantia, & ſubſiſtentia, vel res naturæ, in

ANNO CHRISTI 1439. intellectualibus vocatur persona. Hoc posito, quia doctores sancti volentes instare contra Arium & contra Macedonium (quorum primus dixit, Filium esse creaturam, & non de substantia Patris: secundus dixit, Spiritum esse creaturam) vsi sunt hoc modo loquendi, quod Filius esset de essentia Patris, & quod Spiritus esset de essentia & substantia Patris & Filii. Si capiamus substantiam pro subsistentia, cum Pater sit in intellectuali natura, & cum sit persona, ita potest dici subsistentia & substantia, res naturæ, & suppositum. Si sumatur sic, idem est dicere, quod generare competat personæ Patris, ac si diceretur, quod competit huic substantiæ, quia hæc substantia, quæ est idem quod pater & paternitas, illa est quæ generat, & nullo modo communicatur, quia proprietates non sunt communicabiles. Doctores nostri Latini omnes non vtuntur hoc termino, substantia, pro persona Patris, nec persona Spiritus sancti; sed retinuerunt nomen substantiæ, secundum quod in humanis exprimitur, quod dicitur essentia, vel natura. Cum dicimus secundum Latinos nostros, quod Spiritus est de substantia Patris, capimus substantiam pro essentia, quæ est in Patre. Modo ego distinxi substantiam duobus modis. Substantia quandoque sumitur pro supposito, & tunc est idem quod persona in diuinis, & est idem quod subsistentia & hypostasis. Alio modo sumitur, & hoc secundum philosophos & theologos, prout dicimus, quod diffinitio indicat substantiam rei: & hæc est quidditas, vocata natura & essentia. Quando igitur doctores nostri dicunt, quod Spiritus est de substantia Patris, vel de substantia Filii, non capiunt substantiam pro subsistentia Patris, sed capiunt pro natura. Illa ergo essentia est in Patre, & idem est realiter quod Pater. Et nomen Patris dicit essentiam, & dicit relationem, secundum quam hoc suppositum distinguitur ab alio. Hæc essentia communis est in Patre. Illa est quæ communicatur Filio per generationem, & hoc est principium quo Pater generat & producit Filium. Sed hæc essentia non communicatur Filio secundum esse quod habet in Patre. Et in hoc est deceptio tua, quia non intelligis, quod cum dicimus, quod essentia Patris communicatur Filio, non dicimus secundum esse quod habet in Patre, quia sequeretur, quod

generaret, quod est impossibile: ista essentia sic absolute, prout potentia generandi, illa est principium, quo & est id quod communicatur & datur a Patre ipsi Filio: modo in generatione Patris respectu Filii omnia communicantur cum essentia, excepto esse paternitatis, seu proprietatis, quia hoc non communicatur. Sed esse principium Spiritus non repugnat filiationi: ergo communicando habet, vt essentiam, ita & esse principium Spiritus sancti: quia esse principium Spiritus in Patre, non repugnat filiationi, seu proprietati Filii. Neque sic consequitur, quod aliquo modo sit causata, vel causet. Hoc modo omnes doctores Latini dant hunc intellectum, & declarant in illis disputationibus, in quibus dicitur, quod Filius est de substantia Patris, & Spiritus de substantia Patris & Filii. Sic teneatis intellectum de substantia cum distinctione, & non eritis in æquiuocis. ANNO CHRISTI 1439.

AND. Hic fuit lecta auctoritas Basilii in Græco.

CARD. Postquam prouincialis quæsito tuo respondit, respondeas auctoritati Basilii.

EPHES. Nos cum audimus patres primæ Synodi dicentes in primo symbolo, in theologia quæ est de Filio, & Filium genitum ex Patre, id est de substantia Patris; nil aliud intelligimus, nisi de persona eius, hoc est de substantia cum proprietatibus. Placetne vobis hoc, quod substantia dicatur persona, an datur vobis alia forma substantiæ?

PROV. Ego pluries dixi, non capitis? Audistis, quod nos intelligimus secundum duos modos nomen substantiæ. Secundum vnum modum, cum volumus communem substantiam trium personarum ostendere. Secundum alium vero, quando substantiam cum proprietatibus quæ in ea sunt, id est personam. Quando autem in symbolo Concilii primi dicitur, Genitum ex Patre, hoc est de substantia Patris, ex omni necessitate intelligere debemus, id est ex* persona Patris, non ex alia specie substantiæ: dico, quod in diuinis doctores non vtuntur nisi istis duobus modis. Sed iste secundus modus apud Latinos nunquam fuit admissus nisi sub nomine subsistentiæ, vel hypostasis, vel personæ, ne quis posset calumniari, quod poneremus tres substantias. Sed prout fuit concluſum in illo Nicæno Concilio, cum fuit diffinitum, quod Filius esset

ANNO CHRISTI 1439. ὁμοούσιον cum Patre, quod dicimus, consubstantialis, illa consubstantialitas illa est, quæ secundum primum modum est communis tribus personis: & de ista omnes propositiones intelligendæ sunt de substantia Patris, vt de principio quo.

EPHES. Dixistis, quod substantia secundum quam est vnum Pater & Filius, eadem est, quæ est communis tribus personis.

PROV. Ita.

EPHES. Vide si verum est dicere, quod ex communi tribus personis substantia procedat personaliter Spiritus. Nam dixistis antea, quod ex communi Patris & Filii procedat Spiritus.

PROV. Vellem vt melius intelligeretur hæc propositio de proprietate & essentia. Facitis aliquam distinctionem inter proprietatem & essentiam?

EPHES. Maximam.

PROV. Quæ est? realis, vel secundum rationem?

EPHES. Secundum rationem nostram.

PROV. Proprietates istæ sunt idem cum persona, scilicet paternitas & Pater?

EPHES. Secundum rem vel suppositum idem sunt; sed distinguuntur ratione.

PROV. Modo in persona Patris est paternitas & essentia, quæ est communis tribus. Persona ergo Patris non distinguitur a paternitate & essentia, nisi secundum rationem. Est sic?

EPHES. Sic.

PROV. Bene dicitis. Cum ergo in Patre non sit nisi paternitas, quomodo Pater generat? quid est quod communicat Filio? an paternitas, vel essentia, vel vtraque?

EPHES. Id quod communicatur Filio, est substantia vel essentia: sed secundum proprietatem eius paternam est principium esse Filii, non ipsa substantia, quæ est communis tribus.

PROV. Id quod communicatur Filio, est substantia, & illa quæ est communis tribus: quia in persona Patris non est nisi ista essentia & paternitas, nil plus. Si ergo non communicatur proprietas, non suppositum, non substantia secundo [a] modo, de necessitate sequitur, quod si

[a] Quæ est idem quod suppositum, vt paulo supra declarauit idem prouinc.

Pater communicat quid Filio, communicet communem essentiam. ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Ita, hoc nos diximus, quod communis tribus substantia est, quam Filio communicat; quæ cum sit vna numero, diuiditur.

PROV. Verbum, diuiditur, non est in diuinis: dicas.

EPHES. Quæ cum sit vna numero, diuiditur secundum rationem nostram in Patre & Filio & Spiritu sancto: & propterea dicitur a nobis substantia Patris, & substantia Filii, & substantia Spiritus sancti; intelligentibus nobis per distinctionem horum nominum vniuscuiusque personam. Quid est, quod vos colligitis?

PROV. Id quod ego colligo ex istis, colligo vnum, quod est contrarium eius quod dixistis: quia si ista essentia diuiditur in tribus personis (quod est falsum) sequeretur, quod essentia Patris quæ communicatur Filio & Spiritui, communicaretur secundum rationem, & non secundum rem. Hoc est falsum, & contra doctores, qui dicunt, quod realiter communicatur: & si quælibet persona non habeat rem nisi per rationem, sequeretur quod essent secundum rationem distinctæ.

EPHES. Ego non dixi, quod personæ sint distinctæ secundum rationem: sed cum nos intelligimus proprietatem simul cum substantia, distinguimus vnamquamque personam, & dicimus substantiam Filii ex substantia Patris, propter quæ volumus ostendere personam Filii esse ex substantia Patris: & sic constituimus diuinas personas habentes proprietates suas, non quod ipsæ personæ secundum rationem adinuicem distinguantur.

PROV. Vos dicitis, quod communicatio essentiæ est secundum rationem.

EPHES. Non dixi, sed ratione distinguuntur in tribus personis. Quærimus a vobis, quomodo intelligatis, Substantia Patris, substantia Filii, & substantia Spiritus sancti. Intelligitis distinctam?

PROV. Dixi, quod doctores nostri Latini sumunt in diuinis substantiam pro essentia, non pro subsistentia: & ideo nunquam dicimus, quod sunt tres substantiæ, licet dicamus, quod sunt tres subsistentiæ & tres hypostases & personæ realiter distinctæ, sed in essentia est vnum, & vnus

ANNO CHRISTI 1439. Deus. Personæ constituuntur ex essentia & ex proprietate : & ideo nil plus est in persona, nisi essentia & proprietas : & ista duo proprietas & essentia sunt vnum secundum rem, & secundum proprietatem personæ distinguuntur realiter, quia sunt ad aliquid ; & secundum essentiam sunt vnum, & est vnus Deus ; & hæc essentia communicatur.

AND. Ad alium diem, adstrictis rerum angustia audientium sensibus, negotium est dilatum, Græcis volentibus.

NOTÆ AD DECIMAMSEXTAM COLLATIONEM.

[1] *Causa.*] Græci pro principio dicunt causam, vt habetur in diffinitione huius Concilii. Vide opuscul. Bessarionis ad Alexium, in fine huius operis cap. 1.

[2] *Replicas.*] Vim faciebat prouincialis, vt Ephesius concederet, Spiritum procedere etiam a Filio, & non tantum esse consubstantialem Patri & Filio, vel procedere a Patre, cui est consubstantialis Filius, & non a Filio, vt infra.

[3] *Sequitur.*] Iam dixerat non esse principiatam, quia intelligitur ex principio communicante vnum & idem. Modo vlterius respondet, non esse principium & causam ipsam essentiam, nisi vt in suppposito.

[4] *Persona Patris.*] Sensus prouincialis est, quod cum dicit Concilium Nicænum, *Genitum ex Patre, hoc est de substantia Patris,* intelligendum est de persona Patris vt quod, & de essentia vt quo, non autem quasi ex aliqua tertia specie substantiæ. Ideo subdit Concilium ibidem, *Consubstantialem Patri:* tunc enim agebatur de hoc articulo consubstantialitatis contra Arium.

COLLATIO DECIMASEPTIMA.

DIE VIII. MARTII.

Examinatur auctoritas Basilii de processione Spiritus sancti a Filio, variis allatis codicibus tam integris, quam corruptis.

AND. DIE octaua Martii in conuentu Florentiæ tertio Ephesinus hoc modo colluctationi principium dedit.

EPHES. Pridie, reuerendissime pater, dimisimus secundam auctoritatem Basilii per vos allatam : quare videtur, vt legatur auctoritas, si placet, vt ambo illam consideremus.

AND. Fuit lecta auctoritas in Græco, demum in [t] Latino. Quæ autem neceſſitas, ſi dignitate aut ordine tertius eſt Spiritus, tertium eſſe natura? Dignitate namque aut ordine ſecundum eſſe a Filio, cum ab ipſo habeat eſſe, & ab eo accipiat & annuntiet nobis, & omnino ab illa [u] dependeat cauſa, pietatis tradit ſermo: natura vti tertia, nec a ſanctis ſcripturis edocti ſumus, neque ex ſanctorum dictis colligere poſſumus. ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Liber iſte reperitur apud nos ita corruptus, ita adulteratus circa iſtam auctoritatem, vt per vos dicta eſt. Nam ſunt in Conſtantinopoli quatuor vel quinque libri, qui ita etiam ſe habent. Libri enim qui ſanam & incorruptam habent ſententiam, ſunt prope mille, vel plures, qui quidem digni ſunt & propter multitudinem & antiquitatem, & qui etiam ſeruant conſequentiam ſecundum intentionem doctoris. Videtur, quod id quod paſſum eſt ſanctum ſymbolum [a], manifeſte hoc idem paſſus ſit liber per manus eorum qui alias ſentiunt, & ſuſcepit additionem, quæ multam contrarietatem habet, & quæ multam incongruentiam, & inconſequenter & auctoritati & intentioni doctoris. Primo itaque aſpicite librum iſtum antiquiſſimum apud nos, vbi nulla eſt additio: deinde inquiramus conſequentiam auctoritatis ad ea quæ dicta ſunt, & quæ ſequuntur intentionem doctoris.

[a] Intelligit de addit. proceſſ. a Filio, quam Iulianus card. ſupra ex vetuſtis codicibus probauit legi in ſymbolo ſeptimæ Synodi.

PROV. Audiatis, & poſtea legetis. Audiuimus duo a veſtra paternitate. Primo, quod libenter voluiſſetis proſequi materiam, de qua in præcedenti congregatione feceratis mentionem. Et quia propter meam requiſitionem deſcenditis ad auctoritatem Baſilii, reſeruantes illa ad ſequentia, & ſuper hoc multum mihi placet vt ſemper incipiamus a teſtimoniis ſanctorum patrum; quia ſemper teſtimonia termini ſunt, ad quos vos & nos debemus intendere: poſt teſtimonia ero paratiſſimus reſpondere ad quæſita tua. Secundum dixiſtis, quod liber noſter fortaſſe patitur calumniam per additionem, vt etiam alias dicebatis de additione in ſymbolo. Ad hanc particulam de ſymbolo ſic dicimus, quod ita clare per reuerendiſſimum dominum cardinalem dictum eſt, vt nil lucidius dici poſſit. Ad primum, ſicut alias dictum eſt in loco iſto, ſi aliquid dubitationis apud vos remanet, expleta iſta materia, ſemper

erimus

ANNO CHRISTI 1439. erimus parati respondere. Ad factum libri ita dicimus, quod iste liber de anno præterito de Constantinopoli adductus est, & dominus Nicolaus de Cusa portauit: & est liber in membranis, [1] non in papyro,& antiquissimus, ita vt secundum iudicium plurimorum qui viderunt, visa antiquitate, videtur scriptus vltra 600. annos, & sic ante separationem hanc: & est ita correctus,& appuntatus,& ordinatus, vt nil deficiat. Dico igitur, quod falsitas non potest attribui huic libro de additione. Primo quia nunquam fuit apud Latinos, nisi modo. videatis omnes vos si est posita rasura vel additio. Secundo, quia ratio istius additionis,de qua dicitis,non videtur posse attribui Latinis.Ratio est, quia vsque ad horam præsentem, (vt cum venia semper dicam) ex vestrismet libris,& ex Synodis antiquissimis apparet manifeste,quod vitium corrumpendi libros,& auferendi quæ quandoque faciebant contra impugnantes fidem,fuit deprehensum in partibus vestris. Legatis in epistola per Cyrillum ad Ioannem Antiochenum scripta, cuius initium est; Exultent cæli: in fine illius, quæ etiam subscripta fuit a tota Calchedonensi Synodo, ita scribit [a]: Nam si quidam eorum qui recta peruertere solent, meas voces immutant ad placitum, non admiretur hoc tua sanctitas, sciens, quoniam etiam omnes hæretici de scripturis diuinitus inspiratis suorum colligunt errorum occasionem, ea quæ dicta recte sunt, sua malitia corrumpentes. Et ponit exemplum, vltra suam, de Athanasii epistola, ostendens quod epistola Athanasii ad Epictetum fuit corrupta. Idem beatus Cyrillus scribens ad Acacium in epistola cuius initium est, [b] Mutua re vera locutio; in fine ita loquitur: Si autem quasi a me scripta, a quibusdam proferatur epistola,quod pœnitentiam egerim de his quæ apud Ephesum gessimus, derideatur. nam sumus per Dei gratiam in bono sensu,nec extra rationem rectam ferimur.Ex quibus verbis habetur manifeste, quod semper Cyrillus fuit illius sententiæ, qua fuerat in tertia Synodo: & in illamet epistola introducit Emisenum episcopum, qui detulerat Cyrillo illam epistolam Athanasii ad Epictetum corruptam, & interrogabat Cyrillum, si erat eiusdem fidei, prout Athanasius:& beatus Cyrillus ita respondit:Si habes epistolam Athanasii ad Epictetum integram, & non cor-

[a] In actis Concil. Ephes. part. 3. cap. 14.

[b] Alias, Res sine dulcis. In act. Conc. Ephes. part. 3. cap. 35. in fine.

ruptam, eiuſdem fidei ſum cum Athanaſio. Viderunt hanc epiſtolam cum illa quam habebat apud ſe, & apparuit, quod erat difformis: & in toto oriente non fuit reperta epiſtola integra Athanaſii, niſi apud Cyrillum; vnde ille Emiſenus correxit ſuam ad exemplum illius quæ erat apud Cyrillum, & miſit correctam Ioanni Antiocheno. Modo non videtur irrationabile, quod ſtante iſto diſſidio noſtro, illi primi, quibus magis imputandum eſt quam poſterioribus, aſſumentes occaſionem diuiſionum ex hac parte proceſſionis Spiritus ſancti a Patre & Filio, quæ ſemper fuerat a principio fidei noſtræ vſque ad illam horam clara, ad remouendum hoc quod Baſilius ponit, quod coruperint libros, de quibus dicitis: vnde veriſimiliter creditur, quod Spiritus ſanctus reſeruauerit hunc librum in vrbe Conſtantinopolitana, vt non inueniretur ab illis. Quare ex dictis nulla ſequitur ratio, quod hic ſit fallacia additionis. Vlterius, quia nos & vos conuenimus ad videndum veritatem, ex mutua caritate in ſancta intentione debemus inuicem libros communicare. Et quia res hæc eſt magni ponderis, ſi aliquis apud vos habet librum Baſilii antiquiſſimum, producantur omnes veſtri, & conferantur cum iſto. Secundo videantur ſequentia, vt ex præcedentibus & ſequentibus de neceſſitate concludatur, quod ita voluerit. Hæc ſunt quæ pro nunc habemus. ANNO CHRISTI 1439.

CARD. Legatur particula, prout in libro veſtro: & oſtendatur liber noſter, & veſter eſt in papyro?

EPHES. Ita.

ANDR. Hoc medio inuicem oſtenſi ſunt libri imperatori.

EPHES. Quod liber iſte ſimilis apud nos inueniatur habens additionem, prout & vos produxiſtis, nos etiam profeſſi ſumus: propterea non eſt mirandum ſi liber iſte de libris illis qui inueniebantur in Conſtantinopoli, habitus ſit. Videtur itaque potius non feciſſe nos talem additionem. Nam ſi nos feciſſemus, de facili potuiſſemus nos delere omnes libros qui in Conſtantinopoli inueniebantur, cum ſint pauci libri, qui hanc additionem habeant. Sed cum vſi fuerimus ſimplicitate, nos permiſimus vt ſtarent libri, in quibus erat contraria opinio, de quibus poteſt dici hunc inde tranſductum. Veriſimile etiam eſt librum hunc

ANNO CHRISTI 1439. fuisse scriptum ab aliquo, qui apud illas partes fuit illius opinionis: & hoc modo non est mirandum, cum verisimile sit, etiam in istis partibus fuisse aliquos, qui fuerunt nostræ opinionis. Quod autem multoties corruptio facta fuerit in illis partibus a nonnullis hæreticis, qui nouas quasdam opiniones inducebant in ecclesiam, assentimur, & habemus auctoritates quas produxistis, quæ dicunt quod dicitis. Sed apud vos bene scitis fuisse tempore papæ Zosimi producta gesta Nicæni Concilii ad Concilium [a] Carthaginense. Nam scripsit ille papa Zosimus illi Concilio, quod Nicænum Concilium in Canonibus suis dedit auctoritatem apostolorum & primatum totius orbis summo pontifici Romano [b], allegatis Canonibus quibusdam Concilii Nicæni: quem Canonem cum non cognouerint, qui erant in Concilio Carthaginensi, non susceperunt ita de facili, sed dixerunt: Nos nil tale habemus in Canonibus Nicænis, & propterea quæremus authentica Nicæna a pontificibus orientalibus, hoc est a patriarcha Alexandrino beato Cyrillo, & Constantinopolitano beato [c] Sophronio. Hæc authentica Nicæna fuerunt requisita a dictis episcopis per epistolas Concilii, & missa fuerunt eis, & inuenta sunt nullatenus habere Canonem illum, quem papa produxit: propterea scripserunt ipsi, quod non quæreret amplius auctoritatem apostolorum, cum non fuerit ei tradita per Canones Conciliorum. Vides quomodo papa ille adulterinum Canonem produxerit, præsertim cum scripserit ad tale magnum Concilium, & de tam maxima re. Non est itaque mirandum, si apud nos aliqui libros corruperint, volentes innouare dogmata, & inniti voluntatibus propriis. Et in hac auctoritate Basilii est multitudo & antiquitas librorum, quæ libro nostro victoriam dant: & hoc ipsum, quod fuerint libri pauci, & quod non fuerunt deleti, licet fuerit possibile propter paucitatem, videtur quod confisi nos veritate & aliis vocibus Basilii patris nostri, hanc additionem permisimus stare in huiusmodi libris, prout stat.

[a] Carthaginense VI.

[b] Et in specie de appellat. ad sedem apost. vt statim infra in responsione prouinc. vbi incipit, Multa dicta, hac eadem collat.

[c] Proclo.

PROV. Legatis, prout habetis: legatis illa verba, vbi incipit [d], Quæ est necessitas, ad verba Eunomii, illa videlicet: Cum vero sufficiant tanta de Vnigenito, iustum est de Paracleto dicere, neque sequentes aliorum opinio-

[d] Incipist examinare antecedentia & consequentia verba sancti Basilii lib. 3. contra Eunomium initio, vt appareat sensus eiusdem ad cõfirmationem præcedentis auctoritatis adductæ ex eodem; & proclarioris intelligentia videndus est textus sancti Basilii.

nes non exquisitas, sed custodientes in omnibus sanctorum doctrinam, a quibus cum tertium ipsum dignitate & ordine didicerimus tertium, & natura credimus. ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Eunomius sic dicit.

PROV. Nos scimus.

EPHES. Eunomius sic dicit, quod cum voluerit dicere de Paracleto, non sequeretur opinionem multorum, sed custodiret sanctorum doctrinam, a quibus didicit Spiritum esse tertium in dignitate & ordine, & propter hoc tertium esse natura. Videamus quid ad hoc dicat Basilius.

AND. Surrexit legens hæc verba Basilii. Quod autem ipse non putet oportere in simplici & rudi fide multorum manere, sed artificiosis quibusdam & sophisticis sermonibus iterum ad id quod sibi videtur, decipiat veritatem, satis ex his quæ dixit, ostendit. Nam cum ipse contemnat multorum opiniones, qui sentiunt Spiritum sanctum nosci ex sanctorum doctrina, hos qui eam tradiderunt, tacet: nunc etiam illa faciens, quæ in sermonibus qui sunt de Vnigenito, feciisse ostenditur, dicit a sanctis didicisse tertium esse dignitate & ordine, a seipso credidisse tertium esse natura. Qui autem sint sancti, & quibus sermonibus dixerint, dicere non potest. Numquid fuit vnquam homo sic audax, qui diuinorum dogmatum innouationes induceret? Itane se habet liber vester?

PROV. Ita: hic dicit Basilius occurrens Eunomio, quod ab his quæ dixit, manifestauit satis, quod ipse non vult perseuerare in simplici & rudi fide multorum, sed decipit veritatem, vt sibi videtur, & contemnit multorum opiniones, qui sanctificant Spiritum. Fingit se custodire doctrinam sanctorum: qui autem sunt sancti, & quibus sermonibus dixerint, tacet: ipsum inculpat vt audacem, & innouationem dogmatum producentem. Habesne quæ dicta sunt?

EPHES. Videtur ex his beatum Basilium non suscepisse, quod sanctorum hæc fuerit doctrina, tertium esse dignitate & ordine Spiritum. Imo ipse accusat Eunomium, vt audacem & fallacem. Nonne de necessitate quæ dicta sunt, inferuntur? Videamus quæ sequuntur, & addiscamus, si potius quæ sunt in vestro libro, faciant pro nobis.

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Vos videmini inferre, quod nos non inferimus.

AND. Continuauit legens. Quæ ergo neceſſitas eſt, ſi dignitate & ordine tertius eſt Spiritus, tertium etiam eſſe natura? Nam dignitate quidem ſecundum eſſe a Filio tradit forte pietatis ſermo: natura autem tertia vti, nec a ſanctis doctrinis docti ſumus, neque ex his quæ prædicta ſunt, conſequenter poſſibile eſt ſyllogizare vel colligere. Nam ſicut Filius ordine ſecundus a Patre, quia ab ipſo eſt, quia principium & cauſa ipſius eſt Pater, & quoniam per ipſum acceſſus eſt ad Deum Patrem; natura non ſecundus, quia deitas in vtroque vna eſt: manifeſtum quod Spiritus ſanctus etſi ſuccedit Filio dignitate & ordine, non inde ſequi veriſimiliter, vt concedamus ipſum eſſe alienæ naturæ.

EPHES. In hac parte cum primo inculpauerit Eunomium Baſilius, vt innouatorem & audacem, quia ſanctis apponebat quæ per ipſos non ſunt dicta: poſtea concedit per ſuppoſitionem tertium eſſe dignitate & ordine Spiritum ſanctum, ſed non ex hoc, vt ex neceſſitate, inferri tertium natura. Eunomium improbat dicentem ſe cuſtodire doctrinam ſanctorum: Contemnens, inquit, opinionem multorum, qui Spiritum ſanctum glorificant, dicit ſe cuſtodire doctrinam ſanctorum: ſed qui ſunt ſancti, & quibus ſermonibus hoc dixerunt, nunquam auſus eſt oſtendere audax homo, qui innouator eſt dogmatum diuinorum. In his Baſilius videtur clare nullo modo ſuſcipere nec putare eſſe doctrinam ſanctorum, tertium eſſe dignitate & ordine Spiritum. Poſtea cum hoc conceſſerit per ſuppoſitionem infert ſic: Quæ neceſſitas, ſi dignitate & ordine tertius eſt Spiritus, tertium eſſe natura? Nam eſſe a Filio dignitate ſecundum, tradidit forte pietatis ſermo. Ita liber noſter habet, cum liber iſte ſit antiquiſſimus, vt videtur, & conſona ſint dictis. Qui enim omnino noluit ſuſcipere, tertium eſſe ordine & dignitate Spiritum, nec putare doctrinam ſanctorum, ſed dedit per ſuppoſitionem, quomodo ipſe poterat reddere rationem, quod propter hoc ſecundus eſt a Filio Spiritus, quia ab ipſo habet eſſe, & accipit, & annuntiat nobis? Id quod non ſuſcepit prius, quomodo de eo debeat reddere rationem? & impertinens eſt additio intentioni beati Baſilii: hoc magis eſt

conueniens, quod in noſtro iacet libro, quod per ſuppoſitionem det hoc : & inferius dicit amplius , cum dixiſſet exempla angelorum , ſic in libro noſtro dicit , neſcio ſi taliter & in veſtro iacet : legantur exempla. ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Scio exempla de angelis, & de ſanctis, & de ſtellis.

EPHES. Volo quod legantur.

AND. Legit lector his verbis ſic, videlicet & Spiritum ſanctum, licet dignitate & ordine ſuccedat, vt dicunt: accepimus namque tertium a Patre & Filio numerari, ipſo Domino in introductione ſalutaris baptiſmatis tradente ordinem, cum dicit: *Ite, baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.* ſed ad naturam tertiam a natura Patris & Filii deiectum nuſquam recepimus. *Matth.* 28.

EPHES. Sic poſitis exemplis, cum dubitatione dicimus dediſſe ſermonem, quod etſi tertius eſt dignitate, vt dicunt, (ſic in libro noſtro iacet) quonam modo Baſilius dixiſſet hoc, & dediſſet pro conceſſo, Spiritum eſſe tertium, & ſecundum a Filio, ſi ex ſeipſo penitus hoc negauit, & alienum a doctrina ſanctorum putauit? Quod autem hanc opinionem nullo modo habuerit Baſilius, nec ſenſerit Spiritum a Filio procedere, & ab ipſo accipere eſſe, teſtis eſt nobis non alius, ſed ipſemet ſcribens in epiſtola quam ſcribit fratri Gregorio de differentia eſſentiæ & perſonæ, vt ab auctoritate quæ legenda eſt, manifeſte cernetur intentio Baſilii, & qualem opinionem habuerit de proceſſione Spiritus. Nam dicit ſic in epiſtola: Quoniam Spiritus ſanctus, a quo omnis creatorum bonorum largitio manat, a Filio pendet, cum quo indiſtanter conſideratur, à cauſa autem Patris pendens, habet eſſe, vnde & procedit: hoc notionale ſecundum proprietatem perſonæ habet, quod poſt Filium & cum ipſo agnoſcitur, & quod a Patre ſubſiſtat : Filius autem, qui Spiritum qui a Patre procedit, per ſe & cum ſe oſtendit, ſolus vnigenitus a non genito, lumen ſplendens, nullam ſecundum proprietatem notionum habet communicationem a Patre ad Spiritum, ſed quod tantummodo his ſignis indicatur.

In hac auctoritate plane Baſilius a Patre ſolum habere eſſe dicit. nam dicit ſic : Spiritus ſanctus a Filio quidem pendet, hoc eſt, poſt Filium ordinatus eſt. Poſtea reddens

ANNO CHRISTI 1439. rationem, non dicit, quod ab ipso procedat, aut ab ipso habeat esse, vt auctoritas quæ a vobis producta est, dicit: sed cum ipso indistanter comprehenditur, cum a Patre procedat: & infert partiali figura diuidens sermonem; A paterna causa pendens habet esse, vnde & procedit. Videsne quomodo soli Patri dat causam Spiritus? quod pendens habeat esse Spiritus [a]. Nunquam in hac auctoritate contraria sibi sanctus dixisset. Nam ratio non permittit hoc Filio dari: datum est sibi notionale signum, quod cum ipso indistanter comprehendatur. & subdit: Filius, qui per se & secum notificat Spiritum. Non dicit, quod ipse producat, sed quod a Patre procedentem notificat. Deinde dicit: Non genitus ex non genito [b] Patre splendet. dixit Filium nullam habere communionem iuxta proprietatem huiusmodi, a Patre aut a Spiritu. Non ergo aliquam communicationem habet in productione Spiritus, quæ personæ Patris attribuitur: sed dicit, Cum Filio agnoscitur & Spiritus sanctus, his, & non [c] aliis, solus genitus Filius a Patre, quia per se & cum seipso notificat Spiritum. Ergo his solis ostenditur & cognoscitur, & non aliis. Quomodo communicat productioni Spiritus, quæ Patri attribuitur soli?

[a] a solo scilicet Patre, secundū Ephes.

[b] Patre, scilicet Filii.

[c] Scilicet, signis.

PROV. Multa dicta sunt per reuerendum patrem, quæ forte potuissent paucioribus exprimi, si volumus venire ad rei veritatem, cum veritas paucis sit contenta. Sic ergo respondeo breuiter ad dicta duo quæ præmisistis ad deiiciendam auctoritatem: sic dico. Cum ipse dixisti, quod liber productus in medium potuit corrumpi per aliquem ibi existentem, qui teneret nostram opinionem: hoc sic reiicitur, quod a tempore quo liber scriptus est, vt manifeste apparet eius inspectu, eo tempore nulla erat diuisio inter Latinos & Græcos: & hæc videtur satis euidens coniectura. Secundo, quia non est dictum per me, quod patres qui sunt in præsenti tempore, vel qui paulo ante nos fuerunt, debuerunt libros corrupisse: sed dicimus de auctoribus huius diuisionis, qui cum viderunt, quod doctores Græci & Latini hanc opinionem tenerent (vt manifeste ostendetur cum vestris libris) non inuenerunt meliorem viam coloris sui, quam ad falsificandum libros quos potuerunt habere. Quoad secundum sic dico. Alle-

gauisti Zosimum papam, & dixisti, quod misit certos Canones Nicænos ad Concilium Carthaginense; volens inferre, Zosimum misisse Canonem corruptum, & quod Zosimus fecerit hanc falsitatem: non allegasti aliquem doctorem qui hoc dicat, aut hæreticum. Ego allegaui vobis duo magna testimonia in duabus epistolis beati Cyrilli, quarum vna fuit acceptata per totum Concilium Calchedonense. Quare qui talia vult impugnare, oportet vt non loquatur ex se, sed magni doctoris introducat auctoritatem. Debes bene recordari, quod reuerendus dominus cardinalis produxit testes authenticos & antiquissimos, epistolam sancti Iulii [a] papæ, & epistolam Liberii [b] papæ; & qualiter beatus Athanasius in illa persecutione quam habuit a Concilio Antiocheno, vbi fuit damnatus, scribens ad sanctum Marcum [c] & Felicem papam, ac Iulium, ac Liberium, qui omnes fuerunt suo tempore, supplicauit istis pontificibus, vt cum haberent gesta Nicæni Concilii in sede Romana, quia per totum orientem ab illis Arianis fuerant corrupta [d]: ibi rescribunt illi pontifices [e] Athanasio, qualiter habebant in patriarchio Romano integra in Græco & Latino cum sigillis & subscriptione patrum qui Nicææ fuerunt, & quod illa reseruabant pro maxima veneratione, & quod nolebant mittere originalia, & quod mitterent certa capitula, eo quod ipse appellauerat a Concilio illo ad sedem Romanam; & insurgebant contra eum illi Ariani, quod non poterat appellare a sententia Antiocheni Concilii ad papam: & vt ipse posset ostendere Canones Nicænos, quorum vigore bene & optime appellauerat, misit Liberius multos Canones Athanasio, qui fuerunt vobis nuntiati in Ferraria, in epistola, inter quos est speciale, quod ad sedem Romanam est appellandum a toto mundo: & ita fuit defensus Athanasius. Et ideo sanctus Iulius papa respondens illis de Antiochia qui fecerãt Concilium, multum acerrime eos reprehendit de præsumptione, quia fecerunt Concilium sine consensu sedis apostolicæ; ostendens ex Concilio Nicæno, quod nullum ratum est aut erit vnquam Concilium, quod Romanæ sedis non fuerit auctoritate firmatum. Quomodo possunt dicere, quod Zosimus falsificauerit in re quæ clara est? Dico quod illi Carthaginenses, quia sciebant

ANNO CHRISTI 1439.

[a] Epist. quæ incipit: Decuerat vos tom. 1. Concil. edit. Binii Colon. in Iulio, relata c. omnes episcopi 2. q. 6.
[b] Epist. 13. tom. 1. Conc.
[c] Epist. quæ incipit, Domino sancto, tom. 1. Conc. sub Marco.
[d] Subintelligendũ, quod sibi transmitterent: inde enim volebat probare, licere sibi appellare ad sedẽ apost. vt ex sequentibus colligitur.

ANNO CHRISTI 1439. bant Canones corruptos in toto oriente, & sic [a] fuerant missi. Hæc sunt testimonia sanctorum, & possumus etiam ostendere libros antiquissimos. Eadem facilitate refellitur quod dixistis, prout dixistis, stare [b] autem, quia in tali casu magis sine testimoniis est loquendum. Nunc ad aliam partem dico sic, quod ex verbis quæ protulistis exponendo dicta Basilii, non est mirum, si multa videantur inconuenientia, & cum quæ dixistis, quia fundauistis expositionem super textu corrupto: & dicitur per prouerbium, quod paruus error in principio, est magnus in fine: nil mirum si multa dicta sunt inconuenientia; & ideo pro intellectu veritatis bonum est vt restringamus nos ad duo. Primo dixisti: Spiritus pendet a Filio, sed tamen Filius non est causa Spiritus, sed Pater. Secundo nisus es dicere quod Spiritus non habet talem ordinem & naturam a Filio, vt Filius a Patre: ideo hic dicam certa. Et primo inquiro a te, quid intelligas per pendere & esse, quia dicis differre, esse causam, & pendere ab eo. nam apud nos semper esse dependet a causa, sed in diuinis non ponitur effectus, non principiatum. Hoc non dicimus nos Latini. Dicimus in diuinis, quod Filius est principium de principio, sicut Deus de Deo, quia Pater est principium: & secundum modum loquendi sancti Basilii non solum in hoc loco allegato, sed in multis aliis (vt ostendemus) ostendit, quod eo modo se habet Spiritus ad Filium, secundum quod pendet ab eo, vt Filius a Patre, declaret differentiam in diuinis inter pendere & esse causam.

[a] Corrupti, scilicet, fuerãt illis missi ab oriente, & ideo quærebant eos ab apostolica sede.

[b] Deest aliquid: sensus autẽ est, quod non sint detrauandæ sententiæ sanctorum patrum, sed magis sine testimoniis loquendum.

AND. Hic voluit respondere ad omnia, & prouincialis dixit: Dabitur facultas replicandi.

IMP. Ephesinus vult dicere circa certa prima: nam vltimo quæsita non sunt pertinentia.

CARD. Conuenimus, vt respondeatur quæsito tantum.

IMP. Quia per hunc patrem dixistis, nos sine auctoritate dixisse, volo dare testimonium [c].

[c] De his, scilicet, quæ dixerat Ephesius contra Zosimum papam.

PROV. Detur testimonium.

EPHES. Nos testimonium non adduximus, non quod non potuerimus: nam tenemus illud testimonium ex libris qui apud nos sunt. Nam paucos nos portauimus, sed liber ille inuenitur apud vos, & credidimus quod essent nota apud vos.

PROV. Quomodo vocatur ille liber? ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Liber Canonum [a].

[a] Intelligit de Concilio Carthaginensi sexto, de quo vide loca supra adducta.

PROV. Nunquam reperietur, quod Zosimus fecerit fallaciam.

PAPA. Respondeatis ad quæsitum, & liber producetur in alio conuentu.

EPHES. Vt intelligatis primo in quo differt esse causa alicuius, & ab eo aliquod pendens, nos ad hoc dicimus, quod beatus Basilius volens exponere, quid sibi velit illud, Dependens, dicit pendet, id est, cum ipso ordinatur, & cum ipso comprehenditur.

CARD. Dicit post, vel cum ipso?

EPHES. Ea quæ connumerantur, non possunt vna voce proferri, sed est necesse quod personæ ordinentur, & vna præordinetur. Spiritus post Filium ordinatur; hoc aliter se habere impossibile est: non quod ab eo habeat causam; non hoc dixit Basilius: sed pendet, scilicet ordinatur cum ipso, similiter cum ipso percipitur: hoc dicit Basilius. Vos autem vbi inueniſtis istam vestram expositionem, vt omne quod ab alio dependet, ab eo habeat esse?

PROV. In diuinis.

EPHES. Ad hanc auctoritatem non egemus interprete, præter ipsum qui dixit, qui intulit causam pendentiæ hoc modo: Quia cum ipso indistanter comprehenditur.

PROV. Ergo pendere secundum Basilium, secundum tuam expositionem, nihil aliud est, quam Spiritum ordinari ad Filium. Quid est iste ordo Spiritus sancti ad Filium? Estne ordo originis, aut secundum causam & causatum? aut ordo. Dicatis, si est originis.

EPHES. Non dico, quod Spiritus ordinetur ad Filium, sed post Filium, vt in connumeratione saluo ordine, & cum necessitas sit post Patrem Filium, post Filium Spiritum.

PROV. Nil aliud est, nisi ordo secundum connumerationem vocis, ita quod secluso nomine, non est aliquis ordo Spiritus ad Filium. Est sic?

EPHES. Est quidem necessitas etiam secundum vocem vestram, ordinare personas diuinas: nam nullo modo possent numerari, nisi seruato ordine. Est secundum rei naturam ordo, vt dicit Basilius, quod Filius solus

ANNO CHRISTI 1439. vnigenitus ex ingenito Patre effulgens, post ipsum debet numerari, vt vnigenitus a Patre: & secundum hanc rationem tertius debet dici Spiritus, ne Spiritus præordinetur Filio, & proxime referatur ad Patrem, & videatur esse alius Filius: propterea cum Filius numeretur proximus post Patrem, tertius est Spiritus connumeratus. Hic est ordo in diuinis, alium ordinem a theologis non habemus.

PROV. Dicitis, quod ex intentione Basilii ille est ordo naturæ Spiritus ad Filium. Oportet ergo intelligere ordinem naturæ inter Patrem & Filium. Estne ordo alius, quam ordo naturæ inter Spiritum sanctum & Filium? Quia ordo naturæ Spiritus ad Filium secundum vos, est ordinatio, non tamen importat causam. Cum autem ordo inter Filium & Patrem non significet nisi pendentiam, cum dicendo, inter Filium & Patrem est ordo naturæ, intelligatur Filium pendere a Patre, & Patrem esse causam: ita non habendo plus ad ordinem Filii ad Spiritum, solum dicendo, quod est ordo naturæ, necesse sequitur, quod Spiritus pendeat a Filio, & sit causa[a]. Et hoc probo ex intentione ipsius sancti Basilii. Dicit enim post illa verba quæ fuerunt allegata in hoc libro[b] nostro, continuando intentionem per totum capitulum incipit dicere, assignans causam, quare Spiritus existens tertius in Trinitatis ordine & dignitate, sit secundus a Filio, & tamen habeat vnam naturam cum eo: ita demonstrat assignans causam, sicut Filius ordine quidem secundus a Patre, quia ab ipso & per ipsum habemus accessum & adductionem ad Patrem & Deum; natura vero non secundus, quia deitas in vtroque vna: ita Spiritus quamuis dignitate & ordine secundus ordinetur a Filio, non tamen sequitur quod alienæ naturæ existat. Modo in hoc textu volens ostendere quod primo dixit, demonstrat, quod qualis est ordo Filii ad Patrem per hoc, quod Pater est ante & causa Filii, & tamen vna natura; eumdem ordinem habet Spiritus ad Filium. Hæc clara sunt ex Basilio, & deducit per exempla inconuincibiliter contra Eunomium: & hæc est sententia totius capituli Basilii dicentis, quod omnes angeli sunt vnius naturæ, in eadem scilicet natura intellectuali: &

[a] Principium, scilicet Spiritus sancti.

[b] Loco supra citato, scilicet lib. 3. aduersus Eunomium initio.

tamen ponit ordinem inter eos & dignitatem, allegans multos textus ſcripturæ, per quos oſtendit gradus angelorum & dignitatum, & concludit, quod omnes angeli habent ordinem inter ſe: [a] non ſequitur, quod aliquis angelus ſit alterius naturæ [b]; quia ſicut ordinantur, ſemper remanent in eadem natura. ANNO CHRISTI 1439.

[a] Subintelligendum, & tamen.
[b] Scilicet, quam intellectualis, vt ſupra dixerat.

EPHES. Eſt quidem naturalis ordo inter Patrem & Filium, ſecundum quem Filius habet a Patre eſſe, & proxime ad ipſum refertur: & hic ſolus ordo tertium cogit numerare Spiritum. Propter hoc magnus Baſilius in Patre & Filio illud pendere nullatenus ponit, nec dicit quod Filius ſit ſecundus, quia ab ipſo habeat eſſe: a Filio dicit Spiritum pendere, hoc eſt continuum eſſe & ordinatum cum ipſo, vt quia comprehenditur indiſtanter cum ipſo. Et hanc reddit cauſam, propter quam Spiritus pendeat a Filio, quia de neceſſitate Filius prius Spiritu intelligitur, quia Filius refertur continuus Patri. Verum ſi Baſilius cognouiſſet ordinem inter Filium & Spiritum, vt inter Patrem & Filium, atque ita dixiſſet Spiritum ſecundum a Filio, vt Filius ſecundus a Patre, non ſugillaſſet Eunomium, & non vocaſſet innouatorem ſcripturæ, eo quod diceret tertium ordine & dignitate eſſe Spiritum. Ex hoc conſtat, Baſilium non recepiſſe, ſed per ſuppoſitionem hoc ponere.

PROV. Loquimini contra textum: vos dixiſtis, quod inter Spiritum & Filium eſt ordo naturæ, & quod illa pendentia eſt ordo naturæ. Nos inſtamus ſic, & ſuper hoc cogita cum hinc recedis, quia oſtendimus ex hoc libro, quod eumdem ordinem quem Filius habet ad Patrem, ita Spiritus habet ad Filium: & vnum volo dicere imperatori, vt me percipiat.

AND. Voluit verba ad imperatorem, qui doctiſſimus, ac prudentia & ſolertia cunctos ex ſuis præuenire, notiſſime in pluribus oſtendit; & ei hæc verba protulit.

PROV. Doctores noſtri theologi ſemper conantur non mutare terminos a propria ſignificatione, & vbi philoſophi vſi ſunt terminis propria ipſorum terminatione, ita doctores theologi vtuntur terminis, provt ſunt firmi in eorum ſignificatione: alias periret omnis ſcientia mundi, quia ſemper eſſemus in æquiuoco termino-

ANNO CHRISTI 1439. rum. Modo Aristoteles in quinto libro metaphysicæ in capite quod incipit, Natura, ibi primum modum ponit, quod sit generatio nascentium, ita quod natiuitas vocatur natura. Secundus modus est illud principium, ex quo sunt illa nascentia. Et hoc modo sumendo naturam, habet importare ordinem originis, prout nascentia sunt de substantia eius ex quo nascuntur. Et hoc significatu tam doctores Græci quam Latini, vt Athanasius, & Basilius, & beatus Augustinus, nec non & sequentes dicunt, quod ordo originis vnius personæ ad aliam est ordo naturæ: & ad hunc sensum loquitur Basilius & omnes, alias æquiuocarent. Ita quod ordo originis nil aliud est nisi capere esse ab aliquo, & naturam eius a quo est, sicut sumitur in illo secundo modo: & ita omnes doctores mundi tenent. Si ergo est ordo naturæ Spiritus a Filio, ergo necessario sequitur, quod Spiritus habeat esse a Filio, & accipiat eamdem naturam quam habet Filius. Hoc dicit Basilius in auctoritate adducta: hic est punctus rei nostræ.

EPHES. Antequam diligentius considereremus de ordine naturæ, inquiramus primo quid velit Basilius per hanc auctoritatem. Dicatis mihi; dicitis opinionem Basilii esse, Spiritum ordine & dignitate tertium?

PROV. Ita, & ita loquitur textus.

EPHES. Dicebatne idem & Eunomius se accepisse a sanctorum patrum doctrina?

PROV. Ita dicebat Eunomius, quod acceperat a scripturis, quod Spiritus sit tertius ordine & dignitate: imo in hoc conueniebant. Sed Basilius dicit, quod non sequitur ex hoc, quod sit tertius natura: & in hoc currit tota sententia capituli, vt demonstrabitur.

EPHES. Veritatem ergo dixisset Eunomius, Spiritum ordine & dignitate tertium, & accepisse a sanctis; & conuenisset cum sanctis.

PROV. Ita, & cum Basilio.

EPHES. Videamus si magnus Basilius ita vult.

PROV. Ita.

EPHES. Similiter dicit Eunomius sanctorum custodire doctrinam.

PROV. Liber noster dicit, quod habuit a sanctis, quod Spiritus est tertius ordine & dignitate.

EPHES. Non dicit liber veſter, quod ſimulat Eunomius habere doctrinam ſanctorum? ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Infert Baſilius: Quæ neceſſitas eſt, ſi ordine & dignitate eſt tertius, ergo eſt tertius natura?

EPHES. Non dicit liber veſter, ſimulat?

PROV. Ita, quia ſimulabat illam illationem, quod eſſet tertius natura.

EPHES. Baſilius non dicit ex his quæ colligebat Eunomius, ſed dicit, quod ſimulat ſe cuſtodire doctrinam ſanctorum, quod ſancti dicant, Spiritum eſſe tertium dignitate & ordine.

PROV. Illa ſimulatio refertur ad illationem, quia ſancti dicentes tertium dignitate & ordine, non faciebant illam illationem: & ideo textus pridie allegatus, poſt dictum Eunomii ſingulariter iſtam illationem dicebat: Sic natura vti tertia, nec ex ſanctis ſcripturis docti ſumus, neque ex iis quæ dicta ſunt iuxta conſequentiam colligere poſſumus. Et ſic contra hanc illationem dicebat [c] Baſilius; etſi non eſſet tertius dignitate & ordine, ita dixiſſet,[a] vt de natura: & quod hoc ſit veriſſimum, per exempla & per deductiones euidentiſſime colligitur.

[a] Id eſt, quod ſi non eſſet tertius dignitate & ordine, contra hoc etiam dixiſſet, vt dixit contra naturam tertiam.

EPHES. Si opinio ſanctorum & ipſius Baſilii fuiſſet, Spiritum tertium ordine & dignitate, non diceret contra Eunomium, quod ſimulabat ſe cuſtodire doctrinam ſanctorum: imo dixiſſet, quod cuſtodiret doctrinam ſanctorum, nec aliud quid eum colligere præter poſita. Illi dixerunt tertium ordine & dignitate: hic colligit, quod ſit tertius natura. Nunc Baſilius non atteſtatur, vt veritatem dicenti, ſed dicit: Simulat cuſtodire ſanctorum doctrinam. Nam conſequenter infert inſtans contra opinionem, quod illos qui ſibi tradiderunt hunc ordinem, tacet: qui autem ſunt ſancti, & quibus ſermonibus [b]. Vides quomodo negat Baſilius hanc eſſe opinionem ſanctorum & ſuam. Poſtea dicit, quod audax eſt homo, diuinorum dogmatum innouator. Inſinuat innouatorem, & audacem appellat, quia dicebat a ſanctis accepiſſe quæ non dixerant: nullus ſanctorum dixit tertium dignitate. Et hoc modo dicit Baſilius inſtans contra rationem Eunomii: alioquin oſtendatis ex opinionibus ſanctorum hæc eſſe. nam oſtendimus, Baſilium non conueniſſe cum ea, imo extitiſſe

[b] id, ſcilicet, dixerint, tacet.

ANNO CHRISTI 1439. contrarium illius opinionis & doctoris. Nonne habet [a] liber? videatur.

[a] Scilicet, liber vester.

PROV. Hoc de libro consistit in facto. Basilius non dicit, quod habuerit a sanctis? Ego adduco testimonium singularissimum, videlicet magni Athanasii, cuius eamdem sententiam dicit Cyrillus se tenere. Iste beatissimus Athanasius in [b] dialogo disputans in Concilio sic contra Arium, dicit istis verbis: Spiritus igitur ex Patris & Filii substantia est, cuius scilicet gratia Filius Dei nominat eum in sanctificato [c] symbolo tertium, vbi habet: *Euntes baptizate eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* Ex hoc Athanasius, quod Spiritus ponitur in symbolo sanctificato tertia persona, concludit, quod sit de substantia Patris & Filii, & sic quod necessario habeat substantiam a Patre & Filio. De ordine in [d] epistola ad Serapionem sic dicit, & fundat sententiam super auctoritatibus scripturæ, ita dicens: Spiritus a Filio accipit, iuxta illud quod Dominus dicit: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.* de Filio dicitur: *In nomine Patris venit.* de Spiritu sancto inquit: *Quem mittet Pater in nomine meo.* Dicit, si talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem; quomodo igitur, qui creaturam dicit, non etiam de Filio necessario dicet? Nunc inuincibiliter dicitur testimonio fundato a sanctis doctoribus, quod talem ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem. Modo ex istis habetur, quod est tertia persona, & quod talis est ordo: ex hac auctoritate colligitur, quod Spiritus accipit esse a Filio. Declarate quomodo esse Spiritus accipiat a Filio. Non est credendum, quod Basilius contradicat Athanasio; & in sequenti congregatione, si Deo placebit, ostendetur ex Basiliomet, qui idem dicit cum beato Athanasio.

[b] Cuius titulus est, De incarnatione, vel de humana natura Christi, in editione Paris. an. 1572. tom. 3. Vide quæ notaui circa hanc auctoritatem infra collat. 22. vbi denuo eam ponderat prouinc.

[c] Sanctificatum symbolum vocat verba formæ baptismatis. *Matth.* 28.

[d] Quæ incipit, Literæ sacræ dilectionis tuæ, alias, Literæ tui sanctissimi affectus, in edit. Paris. 1572. tom. 3. *Ioan.* 16. *Ioan.* 5. *Ioan.* 14.

NOTÆ AD DECIMAMSEPTIMAM COLLATIONEM.

[*] *Latino.*] Verba sancti Basilii libro tertio contra Eunomium in principio. Hanc eamdem auctoritatem refert supra Andreas collatione 15. & iisdem verbis Græcus scriptor sessione 20. initio. Ceterum hæc verba, *Cum ab ipso habeat esse, & ab ipso accipiat, & annuntiet nobis, atque omnino ab illa dependeat causa,* etiam hodie desunt in editionibus impressis, quæ tamen essent omnino addenda, vt ex vetustis

exemplaribus & ipso contextu probatur hic. Vide de hac eadem auctoritate infra collationē 18. circa finem. Verba autem sancti Basilii ex Græco textu, vt refert Græcus scriptor vbi supra, sunt hæc. ἀξιώματα μὲν γὰρ δεύτερον τοῦ υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν· καὶ ὅλως τῆς αἰτίας ἐκείνης ἐξημμένον παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος. Anno Christi 1439.

[a] *Dependeat.*] Expositionem horum verborum sancti Basilii, nimirum, quid sit apud Græcos habere causam, & dependere, vide etiam apud Bessarionem in opusculo de successu Synodi Florentinæ in fine huius operis ex manuscripto codice Vaticano exhibito, capite primo.

[b] *Non in papyro.*] Sanctus Antoninus qui Concilio præsens fuit, titulo 22. cap. 13. hæc ait: *Inductæ sunt auctoritates multorum doctorum, & præsertim Basilii, qui in libro ad Eunomium de Spiritu sancto expresse asserit, Spiritum sanctum procedere non solum a Patre, sed a Filio: & cum responsalis iam non haberet quid diceret, subterfugium quæsiuit, negans hoc Basilium in eo libro scripsisse, sed mendose interpretatum, cum in codicibus suis Grace scriptis secum delatis hoc minime reperiretur. Adducti sunt plures codices Basilii ad Eunomium Grace exarati, quorum aliqui erant apud Græcos, alii penes Latinos nostros Græci sermonis peritos: & cum in nostris & aliquibus Græcorum de Constantinopoli adductis liquide haberetur, Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere, deprehensa est malitia Græcorum, quod scilicet corruperant scripta Basilii, Filium subtrahendo in ipsa processione. Et cum imperator Græcorum diceret, in partibus suis plurimos haberi tales libros Basilii Grace sic continentes, & illis paucis tunc in medium adductis non standum, respondit dominus cardinalis disputationi præpositus: Domine imperator, cum decreueritis ad certamen venire, oportuit magnificentiam vestram arma vestra vobiscum adducere, non in certamine ipsa expectare. Sicque Græci confutati fuere & deuicti. Huic disputationi præsens fui.* Hæc sanctus Antoninus.

Hanc responsionem cardinalis, de qua sanctus Antoninus, vide infra collatione sequenti. De hac corruptione libri sancti Basilii a Græcis facta, vide Bessarionem in opusculo de successu Synodi, & processione Spiritus sancti, capite primo in fine huius operis exhibito. Vbi adducit Bessarion ita, vt supra dictum est a Latinis, locum sancti Basilii ex Hugone Eteriano de processione Spiritus sancti, libro tertio, capite 13. Floruit autem Hugo, vt dicit Bessarion ibidem, ante sua tempora trecentis annis, nimirum vt ait etiam Posseuinus in apparatu, circa annum Domini. 1160.

[c] *Epistola.*] Epistola 43. quæ ibi sic se habet: *Quoniam igitur Spiritus, a quo omnis velut e fonte ad creaturas promanat bonorum suppeditatio, a Filio quidem dependet, quo cum vna sine vlla distantia concipitur mente, causæ vero Patris insertam habet essentiam, vnde & progreditur, hanc notionem, & cognoscibile signum eius, quæ secundum hypostasim est, proprietatis, habet, quo cum Filio simul & ipse se facit internosci, ex quo*

ANNO CHRISTI 1439. *quo & Patre subsistit: Filius vero, qui ex Patre progredientem Spiritum per seipsum & cum seipso notum facit, solus vnigenitus ex ingenito lumine reluxit, nullamque prorsus notionum communicationem secundum proprietatem suam, tam cum Patre, quam cum Spiritu sancto habet, sed ex dictis iam signis solus cognoscitur.*

[5] *Athanasio.*] Marcus papa in epistola quæ incipit, Doleo fratres, tomo primo Conciliorum editionis Colonienſis, sub Marco, & in Nicæno Concilio a Pisano collecto libro tertio: & quidquid sit de reliquis in ea epistola contentis, de quibus Baronius tomo tertio, anno 336. num. 58. certe non iure Ephesius cum hæreticis calumniatur Zosimum papam, eo quod asseruerit appellationes ad sedem apostolicam ex Canone Nicæno. Asserit enim hoc etiam Theodoretus libro secundo, capite quarto, ex quo Baronius tomo tertio, anno 325. num. 159. & eodem tomo, anno 347. num. 99. & de Zosimo papa tomo 5. anno 419. num. 70. & 82. Sed quamuis etiam de huiusmodi appellationibus non fieret mentio in Nicæno Concilio, certe Canones Sardicenſis Concilii, quod fuit declaratio & appendix Concilii Nicæni, nomine etiam ipsius Nicæni appellatos fuisse, vide apud eumdem Baronium tom. 3. anno 347. num. 99. In Canone autem 5. alias 7. Concilii Sardicenſis aperte statuitur de appellatione ad sedem apostolicam. Vide & Binium tom. 1. in notis Concilii Nicæni, Sardicenſis, & Carthaginenſis sexti. Ceterum Canones Nicænos passos esse naufragium, eosque colligendos esse ex auctoritatibus sanctorum patrum, quando pro data occasione eos adducunt, testatur late Baronius tom. 3. anno 325. num. 157. & tom. 5. anno 419. num. 70. & 82.

[6] *Basilius.*] Basilius non negabat, Spiritum esse tertium in ordine, sed in natura. sic enim ait loco sæpe citato: *Dignitate namque secundum esse a Filio* &c. *pietatis tradit sermo: natura vti tertia, nec a sanctis scripturis edocti sumus, nec ex sanctorum dictis colligere possumus.* Et certe vnicuique textum ipsum legenti in fonte, etiam secundum lectionem ipsius Ephesii, nimirum non legendo illa verba, *Cum ab ipso habeat esse, & ab illa dependeat causa*; nihilo minus euidenter apparet Basilium ex doctrina sanctorum admittere, Spiritum tertium esse ordine, non tamen inde inferri, & natura, vt clarius probat collatione sequenti prouincialis. Quomodo autem Basilius intelligat Filium esse secundum, & Spiritum sanctum esse tertium ordine, optime declarat prouincialis infra, hac eadem collatione. Vide & sanctum Thomam 1. parte, quæst. 42. art. 3. & in specie de hac auctoritate Basilii Suarez de Trinitate lib. 4. cap. 15. num. 5. Vasquez in primam partem disp. 167. cap. 2.

COLLATIO DECIMAOCTAVA.

ANNO CHRISTI 1439.

DIE X. MARTII.

Auctoritatibus sanctorum patrum disputatur de Spiritus sancti processione a Patre & Filio.

AND. DIE decima Martii Florentiæ in conuentu, vt supra, cœpit cardinalis hoc modo.

CARD. Domine imperator, alias fuit dictum, quod vobis indigentibus de libris nostris, nos exhiberemus, & econtra ipsi facerent. Pridie venit in disceptatione de verbis Basilii, & dicebant, quod aliter stat in libris nostris, & aliter in suis. Nos scimus, quod vnus ex patribus Græcis habet Basilium: nos petimus vt illum exhibeat; & est pater dominus Mitylenensis.

IMPER. Præsentis temporis est disputare, & postea id faciemus.

Luc. 11. CARD. Dicit euangelium: Hoc fac, & illud non omittas. vadat interim.

IMPER. Deliberabimus.

COLOSS. Vidi ego.

IMPER. Mittam.

AND. Cœpit Ephesinus.

EPHES. In præcedenti congregatione, pater reuerendissime, cum proposuerimus examinare auctoritatem magni Basilii, & conficere differentiam quæ erat inter libros, quæsiuimus caritatem vestram, si putabatis sententiam vel opinionem fuisse magni Basilii, tertium esse Spiritum dignitate & ordine. Cum autem in hoc assenseritis, interrogauimus, si etiam sanctorum fuerit hæc doctrina & opinio, vt dicebat Eunomius. Cum autem vos summa promptitudine fuissetis confessi, produximus magnum Basilium manifeste dicentem contra, & vt in libro nostro iacet. Nam, inquit, simulat custodire sanctorum doctrinam, sed non conseruat, & eos qui hanc tradiderunt doctrinam, tacet: consequenter reprehendens eum.[a] Qui fuerint sancti, & quibus sermonibus doctrinam fecerint, numquid dixit, aut fassus est audax homo, qui insinuat innouationes doctrinis sanctorum? Si ergo Filius secundus a Patre dignitate & ordine, eo quod ex ipso; Spi-

[a] Subdit Ephesinus verba sancti Basilii, & ex illis infert.

ANNO CHRISTI 1439. ritum vero sanctum nullo modo susçipit Basilius dicere secundum dignitate & ordine a Filio: non igitur Spiritus est a Filio secundum causam. Ita igitur videtis contradictionem in his quæ vos dicebatis. Deinde vitiatam esse illam additionem colligitis: nam non reddidisset causam, Spiritum sanctum esse a Filio, ille qui nullo modo susçipiebat esse secundum. Hoc autem prætermisistis, sed proposuistis ostendere dictum a sanctis tertium esse dignitate Spiritum. Vnde duas auctoritates proposuistis magni Athanasii, quarum vna simpliciter dicit, quod tertius est ordine Spiritus: altera vero dicit talem ordinem Spiritum habere ad Filium, vt Filius ad Patrem. Ex his tertium esse etiam dignitate probauisse putastis. Ad primam quidem auctoritatem hoc dicimus, quod tertium esse secundum ordinem in diuina Trinitate Spiritum, vt in traditione baptismatis Saluator dixit, etiam nos similiter vobiscum confitemur. Quod autem dignitate sit tertius, admirari nos contingit, quomodo vos capitis hoc dictum, quod nunquam est dictum. Hoc vero in aliis facitis, & dum auditis Spiritum a Patre & Filio, additis, est, & habet esse: dum autem quod a Filio accipit [a], esse dicitis. Hoc autem est accipere ea de quibus quæritur, pro certis; quod est pessima species probationis. Hæc sint dicta ad primam. Ad secundam [b] autem dicimus, quod speculanda est intentio istius magni patris in his quæ dicit in hoc, & ad quos sermonem facit. Nam oporteret hunc qui diuinos sermones aggreditur, sicut dicit diuus Cyrillus in actis tertii Concilii, & personas distinguere & tempus, & causam propter quam vnumquodq; dictum est, considerare. Nam isto modo vniuscuiusque auctoritatis sententiam poterit cum gratia Spiritus sancti intelligere. Dicit recolendissimus Athanasius impugnans eos qui Spiritum sanctum impugnabant, qui ordinabant Patrem cum Filio, & eiusdem substantiæ & gloriæ esse profitebantur: Spiritum sanctum autem distinguentes, non dicebant connumerari, sed alienæ cuiusdam & creatæ naturæ. Ad hos cum inueheretur ille generosus, & volens [c] consubstantialitatem Spiritus sancti, & æqualitatem naturæ ad Patrem & Filium, ab hoc in quo ordinabatur illis, & eiusdem voluntatis & actionis; ab his enim semper doctores identitatem vere osten-

[a] Negabat Ephes. quod accipere a Filio esset idem quod esse a Filio.

[b] Sancti Athanasii, quam in fine antecedentis collationis adduxerat prouinc.

[c] Subintellige, demonstrare.

ANNO CHRISTI 1439.

debant; talia dicit in epistola [a] ad Serapionem episcopum: Filius quidem a Patre mittitur; nam ita dicit: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum mitteret.* Filius vero Spiritum mittit. Nam inquit: *Si ego abiero, mittam Paracletum.* Filius quidem glorificat Patrem, dicens: *Pater, ego glorificaui te.* Spiritus autem glorificat Filium: nam ille, inquit, *glorificabit me.* Filius dicit: *Ea quæ audiui a Patre, hæc loquor in mundo.* de Spiritu autem dicit: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Filius in nomine Patris venit; de Spiritu inquit Filius: *Quem mittet Pater in nomine meo.* Talem autem naturam & ordinem habens Spiritus ad Filium, qualem & Filius ad Patrem, quonam modo, qui hunc creaturam dicit, non idem etiam de Filio ex necessitate sentiet? In his vero non videtur doctor discretus voluisse ostendere vnde habeat causam sui esse vtraque personarum, imo potius vnitatem & consubstantialitatem, ab identitate scilicet voluntatis, & proportione operationum ostendit. Denique non dicit Filium habere esse a Patre, Spiritum a Filio; neque quod Pater Filium producat, & Filius producat Spiritum. nam hoc ipse dixisset, si voluisset secundum vestram opinionem [b]. Nunc autem, his omissis, dicit, bonam voluntatem Patris quam semper Filius facit, prout & Filii rursus, quam semper facit Spiritus. Filius quidem, inquit, a Patre mittitur, Filius vero Spiritum mittit. Bonam voluntatem missionem esse dicit magnus Gregorius. Igitur bonam voluntatem Filii, puta missionem Spiritus. Filius quidem glorificat Patrem, Spiritus glorificat Filium. In his analogia operum & identitas voluntatis videtur. Quoniam enim ante Filius apparuit mundo, præcognito iam Patre, post hoc cognitus fuit Spiritus, ne viderentur anteferri, vel contrarii dii. Ideo Filius glorificat quidem Patrem, & perficit illius opus: & Spiritus glorificat Filium, & quæ dimisit ille, reuelat discipulis. Filius quidem inquit: *Quæ audiui a Patre, loquor in mundo.* Spiritus vero a Filio accipit, & annuntiat. Nota pater, quos sermones accipit a Filio, annuntiat discipulis: & Filius quæ audiuit a Patre, illa loquitur in mundo. Non ergo etiam esse accipit, vt dicebatis. Et Filius venit in nomine Patris: *Spiritus vero,* inquit Filius, *quem mittet Pater in nomine meo.* Per om-

[a] Quam item adduxerat prouinc. in fine anteced. collat.

Ioan. 3.

Ioan. 16.

Ioan. 17.

Ioan. 16.
Ioan. 15.
Ioan. 16.

Ioan. 14.

[b] Id est, si fuisset vestræ opinionis.

Ioan. 8.

Ioan. 14.

ANNO CHRISTI 1439. nia identitas voluntatis & analogia operum oſtenditur: ex ipſa autem & eſſentiæ identitas de neceſſitate colligitur. Nam talem ordinem Spiritus ad Filium habet, qualem & Filius habet ad Patrem. hoc eſt, ita coordinatus eſt, & eiuſdem naturæ Spiritus cum Filio, vt Filius cum Patre. Et quonam modo iſti dicunt creaturam Spiritum, non & de Filio idem ſentient? Nam ſic ordinatur Spiritus ad Filium, vt Filius ad Patrem, & eiuſdem eſt naturæ, ſicut & identitate voluntatis, & analogia operum oſtenditur. Quonam modo eſt creatura Spiritus? Hæc eſt ſententia ſancti, & ad hanc intentionem dixit quod dixerat, volens oſtendere, non diſcretionem, imo potius vnitatem eſſentiæ: & ſic non prodeſt auctoritas vobis, nec opitulatur opinioni veſtræ. Quod autem magnus pater Athanaſius non eamdem vobiſcum habuerit opinionem de proceſſione Spiritus, nec Filium ſenſerit cauſam Spiritus, nec propter hoc hunc ordinem dixerit, manifeſte colligitur ex his quæ in aliis dicit, tradens diſcretionem diuinarum perſonarum, ſolum fontem deitatis dicens Patrem, vt ſolum non genitum. Hoc autem idem eſt ac ſi dixiſſet, ſolum genitorem, & ſolum ſpiratorem. Non ergo etiam Filium ſenſiſſet cauſam Spiritus, qui dicebat Patrem ſolum fontem deitatis. Habet ſe auctoritas ſic, cuius ſermonis intitulatio eſt, De coæterna Filii & Spiritus ſubſiſtentia: Separamur ab his qui iudaizant, & ab his qui corrumpunt Chriſtianiſmum, qui Deum de Deo negant, Deum vnum ſimiliter vt Iudæi dicunt: non quia ſolus[a] non genitus, & ſolus fons deitatis: propterea dicunt ſolum Deum, ſed tamquam infecundum Filii, & infructuoſum viuentis verbi. Si igitur ſolus fons deitatis Pater, vt non genitus, hoc eſt ſolus genitor Filii, & ſolus ſpirator Spiritus: non ergo magni Athanaſii opinio fuerat, cauſam eſſe Filium Spiritus, & a Filio Spiritum habere eſſe.

[a] Pater ſcilicet.

PROV. Iſte modus inueſtigandi veritatem, quam omnes optant intelligere, cum tam prolixis ſermonibus & allegationibus, magis impedit veritatem, quam declarat: nec hæc fuit intentio a principio noſtræ diſputationis, ſed vt de argumento in argumentum, dato reſponſo, procederemus. Omnes hi patres reuerendi fatigati audientia vnius horæ ſolum ad reſpondendum auctoritatibus vltimæ

allegationis, credo quod parum intellexerunt de reſponſione ad illas duas, hoc excepto, quod impoſuiſtis mihi, quod ſolitus ſim inducere auctoritatem cum verbo, eſt, cum deſit verbum, eſt. Item quia ſecundum auctoritatem magni Athanaſii, in qua dicit, quod talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem: non ſignificat quod inferebam, & tamen nunquam replicaſtis hanc auctoritatem in propria forma: nunquam bene reſpondet, qui non bene replicat: ſed multas auctoritates introduxiſtis, nec introduxiſtis antedictas. Secundo intrauiſtis materiam de productione diuinarum perſonarum, & de miſſione. De qua miſſione temporali, neceſſario tempore ſuo concludetur, quod ſi Spiritus ſanctus mittitur temporaliter a Filio, quod æternaliter procedit ab eo: & ſic non erat materia hæc introducenda, quia non faciebat ad propoſitum: tamen tempore ſuo reſpondebimus. Sed vnum volo ſcire, ſi dixiſtis hoc modo, videlicet, quod Filius audit a Patre, & ſic audiendo accipit ſermones a Patre; quia audientia eſt reſpectu verbi, & hoc eſt notum in euangelio. Ita dixiſtis quod audit Spiritus a Filio, & ſic per illam audientiam accipit ſermones a Filio. Modo hoc bene conceditis; ſed dicitis, quod non ſequitur, quod accipit eſſe. Eſtne verum, quod hoc dixiſtis? ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Ita dixi, quia & ſcriptura hoc dicit.

PROV. Ex hac audientia concludam, quod accipit eſſe æternum, ex multis auctoritatibus doctorum veſtrorum & noſtrorum. Modo reſpondeo ad duo dicta. Primo dixiſtis, quod in præcedenti congregatione cum interrogauiſti, an ſententia Baſilii eſſet, quod Spiritus eſſet tertius dignitate & ordine, quod ego reſpondi, hanc eſſe opinionem Baſilii. Et hoc iterum dico, & veriſſima eſt ſententia Baſilii, quod Spiritus eſt tertius dignitate & ordine, quia liber noſter hoc expreſſe & manifeſte dicit. Secundo interrogauiſti, an eſſet opinio ſanctorum: & ego dixi, quod ſic: & voluiſti inducere contrarium, ſicut & nunc replicaſti, dicens, quod Eunomius ſecundum verba Baſilii, contemnens opinionem multorum qui glorificabant Spiritum, ſimulabat ſe doctrinam ſanctorum ſeruare, & eos qui hoc dicebant, reticebat. Poſtea reaſſum-

ANNO CHRISTI 1439. pſiſtis verba vltima, vbi Baſilius dicit, quod ſanctos qui dixerunt dignitate & ordine tertium eſſe Spiritum, non potuit adducere. & concludit: Ergone tam audax homo, qui diuinorum dogmatum introduceret nouitates? Ex hoc volebatis inferre contra dicta mea, quia dicit Baſilius, quod non potuit adducere: ex quo ſequebatur ſecundum te, quod ſancti doctores non erant huius opinionis, cuius contrarium ego dixi. Hæc volui dicere propter verba Baſilii, vt ſolutio melius intelligatur: & quia nos habemus Baſilium, quem putamus eſſe veriſſimum; & quia hic alius qui adducetur, & qui eſt antiquiſſimus, idem dicit quod noſter, vt dicitur nobis ab his qui legerunt in illo libro.

AND. Hoc medio portatus eſt liber, qui erat archiepiſcopi Mitylenenſis, qui repertus eſt ad literam conformari noſtro, & erat antiquiſſimus liber: quo viſo, Epheſinus dixit.

EPHES. Iſte liber noſter eſt eadem manu ſcriptus, vt liber veſter.

AND. Inſpectis libris, viſa eſt maxima differentia.

IMPER. Diximus pridie, quod in Conſtantinopoli non ſunt ita.

CARD. Habetis hic alium Baſilium Florentiæ, niſi iſtos duos?

EPHES. Non.

CARD. Hic in ciuitate hac ſunt tres libri, & duo faciunt pro nobis.

IMPER. Non eſt mirum, quia non debemus reſpicere ad iſtos qui ſunt hic.

PROV. Ita diceremus nos, quod alibi ſunt: quare portaſtis contrarium vobis? pro nunc ſtetur his tribus. Item habemus tranſlatam hanc auctoritatem tempore Alexandri tertii, qui ſunt vltra trecenti anni.

IMPER. Hæc eſt ſimilitudo, vt ſi aliquis haberet cauſam, & vnus haberet centum teſtes, & contrarios tres, & cauſa decideretur, vbi eſſent illi tres?

CARD. [a] Vos vocati ad cauſam debuiſtis venire cum iuribus, & vos contraria portaſtis: ſic ſtandum eſt his.

IMPER. Ius meum apparebit.

EPHES. Introduxi ſequentia & præcedentia.

[a] De auctoritate ſancti Baſilii, & lib. aduerſ. Eunom. & de hac reſponſione card. vide quæ ſupra retuli collat. antecedent. ex ſancto Antonino, qui tunc præſens aderat, nota j.

PROV. Ex his me fundabo, quoad primum punctum tria volo facere. Primo, volo ostendere per aliud testimonium Basilii, quod in hoc loco contra Eunomium ipse dicit, Spiritum accipere a Filio. Secundo, volo ostendere, quod dicere prout stat in libro vestro, esset magnam maculam imponere Basilio, & quod pro honore & reuerentia tanti doctoris in ecclesia Dei, qui habuit tam magnum testimonium in Concilio Calchedonensi, non potest quis Christianus suscipere illum modum dicendi. Tertio, ostendam ex antecedentibus & sequentibus, quod hæc sunt vera, quæ sunt in libro nostro: & non exibo hæc tria. Non dubito, quin Spiritus sanctus mirabiliter operetur in hoc negotio, quia de ipso agitur, & quod faciet gratiam nobis & vobis: quia idem Spiritus quo repletus fuit Basilius, in hac tam grandi materia non fecit in vno loco scribere vnum, & in alio aliud: quia sancti doctores non sunt contrarii in materia fidei. Cum pridem essem in domo domini sanctæ Sabinæ, & esset nobiscum frater Ambrosius, qui habet bonum donum interpretationis, quia ita de facili legit lingua Latina ex scripturis Græcis, vt si Latinæ forent; allatus fuit quidam liber Græcus valde antiquus & in membranis, vbi sunt multa opera Basilii; quem protulit quidam peritus interpres literarum Græcarum, nomine Leonardus Aretinus huius ciuitatis cancellarius: dum frater Ambrosius haberet librum, & quæreremus de epistola Basilii, occurrit vna homilia eiusdem de Spiritu sancto [a]. Feci illam legi, sperans quia si Basilius alicubi dixit quid de Spiritu sancto, in hac etiam dicet. Audiui eam totam, & cum fuit in hoc passu, gratias retuli Spiritui sancto. dicit enim his verbis: Vnum quidem Patrem, vnum Filium, vnum Spiritum sanctum iuxta diuinam traditionem esse, confitendum est. & subdit: Non dicimus, non prædicamus nec duos Patres, nec duos Filios, quia Filius Spiritus non est, neque nominatur: neque a Spiritu aliqua accipimus, vt Spiritus a Filio [b]; sed ipsum ad nos accedentem & nos sanctificantem suscipimus, diuinitatis communionem [c], filiationisque consortium, & æternæ hereditatis arrhabonem, id est signum primitiasque futurorum bonorum. Hæc auctoritas est ita clara, vt clarior esse non possit, quia beatus Basilius dicit, quod non accipi-

Anno Christi 1439.

[a] Homil. 17. in sanctum baptisma, in fine, de qua auctoritate iterum collatione sequenti.

[b] Spiritus enim accipit a Filio diuinum esse.

[c] Diuinitatis cum illo communionem & filiationis, &c. sic in textu Basilii loco citato, de qua auctoritate plura seq. collatione.

ANNO CHRISTI 1439. accipimus aliqua a Spiritu, vt Spiritus a Filio; & postea declarat quæ sunt illa quæ accipimus a Spiritu: primo sanctificationem, diuinitatis communicationem, filiationisque consortium: quia vocamur filii Dei, & accipimus æternæ hereditatis pignus, & primitias futurorum bonorum. Hæc sunt quæ accipimus a Spiritu, & ista sunt illa quæ sunt creata, & creantur in nobis a Spiritu. Modo dicit Basilius, quod non secundum istum modum Spiritus accipit a Filio: necessario sequitur quod accipiat esse diuinum, quia omne esse aut est diuinum, aut est creatum. Hoc esse creatum accipimus a Spiritu sancto, & ipse non hoc modo accipit, nec hæc creata accipit. Ergo sequitur quod accipiat esse diuinum. Et sic facta hac comparatione, ipse concludit, & confutat omnium malignantium opinionem, qui præsumerent dicere, quod acciperet illud esse, quod causat in creaturis. Legatur auctoritas.

AND. Lecta est auctoritas in Græco.

PROV. Nunc venio ad secundum, in quo dixi, quod si ponatur prout est in libro vestro, inculpabimus & notabimus Basilium: & ostendo in communibus libris, & refero textum & vestrum & nostrum, vt omnes nostri diligentius intelligant, & vestri clare videant. Noster sic dicit[a]: Quæ enim necessitas, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoque tertium esse? Modo vester textus sic dicit: Quæ enim necessitas, si dignitate & ordine secundus est Spiritus, secundum quoque natura esse? quasi dicat, nulla est necessitas. Modo videatis differentiam. Noster dicit, Tertius est Spiritus: & vester dicit, Secundus est Spiritus.

[a] Lib. 3. aduersus Eunomium, initio, de quo collatione antecedente & seq.

EPHES. Non est sic. Sed dic, quæ est necessitas, si tertius est Spiritus, tertium esse natura.

PROV. Placet quod in hoc conueniamus[b]. Sequitur in nostro. Dignitate enim secundus a Filio, cum ab eo esse habeat, & ab eo accipiat, & annuntiet nobis, & omnino ex ea causa pendeat, pietatis tradidit sermo: natura vti tertia, neque a sanctis scripturis docti sumus, neque ex dictis sanctorum colligere possumus. Vester dicit sic: Dignitate namque esse secundum a Filio, fortassis veritatis tradidit sermo: ex quo apparet dubitatio Basilii. Postea dimittit quod dictum est, & subdit: Natura vti tertia, neque a san-

[b] Idem est dicere secundũ a Filio, vel tertium a Patre.

ctis ſcripturis docti ſumus, neque ex dictis ſanctorum colligere poſſumus. Nunc videamus, quia ſtatim ſubdit probationem, dicens: Sicut Filius ſecundus a Patre [a], quia ab ipſo; & dignitate, quia initium & cauſa eſſendi Pater ipſi eſt, & per ipſum acceſſus & adductio ad Deum Patrem: natura nullo modo ſecundus, quia deitas in vtroque vna eſt; & in hoc ſumus conformes: & in hoc eſt redditio cauſæ, quia vult Baſilius ſic inferre: Ita liquet [b] quod & Spiritus quamuis dignitate & ordine ſuccedat Filio, non iam merito ſequitur, quod alienæ naturæ exiſtat. Sic quoad illa quæ dicta ſunt de Filio, ſumus conformes; ſed ſumus difformes in illo, Ita liquet, quia veſter liber dicit: Ita liquet quod etſi ſubordinatus eſt Filio Spiritus, quod & nunc ita concedimus, non tamen ſequitur, quod alienæ naturæ exiſtat. Noſter autem dicit, quod ſuccedit, & remouet [1] difficultatem. Noſter dicit: Dignitate & ordine ſuccedit Filio. Veſter dicit: Dignitate & ordine ſubordinatus eſt Filio.

EPHES. Dicit ſuccedit, & vterque idem dicit, quod ſuccedat Filio dignitate & ordine.

PROV. [2] Legatis ibi, ita [3] liquet, quod ſicut Filius ordine ſecundus a Patre, quia ab ipſo; & dignitate, quia principium & cauſa ipſius eſt, & quoniam per ipſum acceſſus ad Deum Patrem: natura non ſecundus, quia deitas in vtroque vna: ita Spiritus ſanctus licet ſuccedat Filio ordine & dignitate, [c] vt hoc etiam concedamus, non iam merito alienæ dicitur naturæ. Venio ad primum, cum dicit, fortaſſis; & dico, quod hæc particula, fortaſſis, pietatis tradit ſermo, magnam maculam inducit Baſilio, quia id quod ab aliquo probatur, debet eſſe notum apud probantem, quia per ignota nullus poſſet quid manifeſtare, ſed oportet per magis nota minus nota manifeſtare. Sapientes hoc dicunt, & ratio dictat. Modo hic intendit confutare illam conſequentiam, quam Eunomius inferebat, quod ſi dignitate & ordine eſſet tertius, vt habebat a doctoribus, credebat, quod eſſet tertius etiam natura. In toto proceſſu capituli vult [d] deducere ex ſcripturis, quod aliqui ſunt [e] primi, ſecundi & tertii ordine & dignitate, & tamen non ſequitur quod ſint tertii natura: & hoc capit pro magno fundamento ſuo. Si dixiſſet, fortaſſis, vi-

[a] Ordine ſcilicet, vt in textu Baſilii.

[b] *Aliàs*, videlicet & Spiritus, etſi dignitate & ordine, &c. ſic in verſione vulgata Baſilii loco ſæpe citato lib. 3. aduerſ. Eunomium.

[c] prout legebat Epheſinus.

[d] Baſilius ſcilicet.

[e] vt in angelis.

ANNO CHRISTI 1435.

ANNO CHRISTI 1439. deretur dubitare de eo quod expediebat esse certissimum ad confutandum Eunomium: quod absurdissimum est dicere de tanto doctore, quia iste doctor habuit commendationem in Calchedonensi Concilio, dicentibus patribus [a] Concilii, quod doctrinam sancti Spiritus [b] diligentius tradidit. Modo si dubitasset, dicens, fortassis, quomodo potuit dubitans doctrinam Spiritus [c] diligentius tradere? Ex his duobus capitibus nullo modo potest poni illa particula sine magna nota Basilii: & ideo vt corruptiua veræ sententiæ debet abradi de libris, vbi est scripta. Tertio, quia in homilia de Spiritu sancto ipse aperte dicit, quod Spiritus accipit a Filio, & hoc sine vlla dubitatione & trepidatione: imo ex multis auctoritatibus præmissis videtur apertissime, quod Spiritus accipit a Filio, non aliquod creatum, vt nos, sed diuinum esse, vt dixi, quia nil aliud potest Spiritus a Filio capere in Trinitate ipsa personarum: quia quod Spiritus accipit, ab æterno accipit; quia quod Filius a Patre audit, est scientia: scientia autem in diuinis idem est ac esse, iuxta expositionem omnium Latinorum & Græcorum, vt ego allegabo in sequentibus. Et ita Spiritus audiens a Filio, accipit a Filio: & illa audientia est esse, & essentia diuina, quæ omnia accipit a Filio. Quomodo est imaginabile hoc, quod in hac homilia de Spiritu sancto, quam fecit in die solennitatis, dixerit accipere sine dubitatione; & in alio loco ille Spiritus quo erat plenus, fecisset sibi scribere hanc maximam hæsitationem, fortassis? Nam ratio veritatis, est ratio diffusa in scripturis sanctis quas homines pleni Spiritu exposuerunt. Et ex illis concludit contra Eunomium, modo ad particulam vltimam, ibi: Ita liquet, quamuis dignitate & ordine succedat: & contradicit primæ positioni & sibi, quia primo dicit, fortassis: hic autem absolute dicit, quamuis dignitate & ordine, &c. quod dicunt illi [d] falsarii Basilium hoc concedere; non tamen, inquit, sequitur, quod alienæ naturæ existat. Sic ex duobus capitibus ex auctoritate allegata, cum dicit, quod accipit a Filio, & necessario dicit esse, & [e] diuinam naturam: & ex alio capite, quia additio maculat famam Basilii, aperte ostenditur, quod ly accipere esse in diuinis, est idem quod procedere: & ex his testimoniis Spiritus accipit esse a Filio, claret manifeste

[a] Parte 3. in allocut. ad Marcianum imper.
[b] In ea allocutione dicitur exactam.
[c] exactam.

quod procedat ab eo. In hoc claro teſtimonio Baſilii introduco præcedentia & ſequentia. Inchoat Baſilius capitulum: Vix ſaturatus blaſphemiis contra Vnigenitum, ad Spiritum tranſit, de eo quoque ſuæ toti voluntati conſentanea differens. Et notandum quomodo terribiliter inuehitur, dicens, quod in hoc opere non dicit [a] niſi conſequentia ſecundum ſuam voluntatem: poſtea ponit verba Eunomii, ſcribit autem ſic: Cum ſufficiat nobis tam multa ſcripſiſſe de Filio, conſequens eſt de Paracleto dicere, nec ſequi induſcuſſas multorum opiniones, ſed ſanctorum in omnibus ſeruare doctrinam, a quibus cum tertium dignitate & ordine acceperimus, tertium natura credidimus. Hæc ſunt verba Eunomii. Et in fine volens incipere, Quæ ergo [c] neceſſitas; quia dixerat [7] contemnens opiniones multorum, quæ ſunt indiſcuſſæ, quia viri non multum literati [8] profitebantur Spiritum non multis rationibus, & iſte ſuperbus Eunomius videtur non velle ſequi iſtorum opinionem, ſed ſanctorum opinionem. Modo dicit Baſilius, quod hic Eunomius non exprimebat, qui erant illi ſancti: nec etiam ponebat eorum libros, ex quibus ponerentur auctoritates ſanctorum, qui dicerent, dignitate & ordine tertium eſſe Spiritum; & ex illis crederet per conſequentiam, quod eſſet tertius natura. Modo Baſilius vult dicere, quod tales auctoritates ſanctorum non contingit inueniri, qui dicant, quod ſit tertius dignitate & ordine, & quod ex his poſſit inferri, quod ſit tertius natura: & ex hoc arguit eum [9] de conſequentia ſumpta, quia ipſemet ponit multas auctoritates ſcripturæ, in quibus apparet de ordine & dignitate, non tamen quod ſit alterius naturæ. Et ideo concludit Baſilius poſt auctoritatem & exempla angelorum, ſtellarum & manſionum quæ ſunt in vita æterna; ita concludit: Ita profecto & Spiritus ſanctus dignitate & ordine ſuccedit Filio. Accepimus eum, inquit, tertium a Patre & Filio numerari, ipſo Domino in traditione ſalutaris baptiſmatis docente ordinem, dum dixit: *Euntes baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.* In aliquam vero tertiam naturam nunquam didicimus [b], &c. Et probat argumento maximo: Cum duæ res dicantur deitas & creatura, dominatio & ſeruitus, ſanctificatio & qui ſanctificatur. Et infra dicit ſic: In quanam parte Spiritum

Anno Christi 1439.

[a] Eunomius ſcilicet in hoc opere, quod impugnat Baſil. cuius & ſubdit verba.

Matth. 28.

[b] Delectum ſcilicet, vt in textu Baſilii.

ANNO CHRISTI 1439. ponimus? In iis qui sanctificantur? absit: ipse enim sanctificatio est. Nefas ergo est connumerare creaturis eum qui diuinæ beatissimæque Trinitatis adscribitur numero. Ex quo apparet, quod non accipit esse, quod connumeretur creaturæ, quia dicit, quod omnis res aut est deitas, aut creatura: & cum non sit in numero creaturarum, sed in deitate, in illa dicit tertium dignitate & ordine: & dignitas, vt concessum est, dicitur initium & relatio principii in origine diuinarum personarum ad intra. Et hoc Basilius ostendit, dicens non in aliquam naturam tertiam eiici Spiritum, quod proprie [a] dicuntur homines, non de his qui habent rationem principii vel causæ super eis. Si est tertius [b], hoc est secundus etiam a Filio: ergo sequitur necessario ex antecedentibus & consequentibus huius capituli, quod Filius sit initium & causa: & hoc non potest esse, nisi per communicationem diuinæ naturæ; quia iste est ordo, vt alias dixi, ex quo aliquis est ab aliquo in diuinis, & ab eo accipit esse, quod dicitur substantia. Modo si accipit esse, quod probatum, concessum & verissimum est: ergo de necessitate procedit. Alia testimonia sunt Basilii, ex quibus ostendetur, quod Spiritus accipit esse a Filio, & procedit ab eo: in quibus luce clarius videbitis, quod idem Spiritus sanctus, qui fecit eum loqui in aliis testimoniis, in hac veritate nullatenus eum fecit loqui cum illa falsitate adiuncta. Hæc sufficiant quoad Basilium. Cum venistis ad primam auctoritatem Athanasii, & ad illam dixistis, quod Athanasius solum intendebat tradere ordinem positum in baptismate, & non replicasti auctoritatem, quam si replicasses, melius respondisses. Dicit Athanasius sic (vt omnes intelligant responsionem, & nouam confutationem quam fecistis) in illo dialogo [c] contra Arium ita dixit, prout allegaui. Si ergo Spiritus non est de substantia Patris & Filii, cur connumerauit eum Dei Filius in sanctificationis symbolo, dicens: *Euntes docete omnes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti?* Vult ergo dicere, vt clare omnes intelligant, quod Spiritus sanctus si non est de substantia Patris & Filii, nullo modo esset connumeratus in hoc sanctificationis symbolo. Nouistis vos deinde Græci, quod symbolum Latine dicitur collatio, seu indicium. Et hoc dicit beatus Clemens di-

[a] Id est, dicitur de hominibus, non de his, &c.

[b] scilicet a Patre.

[c] Quem adduxerat prouinc. in fine collat. 17. & cui respondet Ephesius circa initium collat. 18. quam iterum ponderat prouincialis collat. 22. *Matth.* 28.

ANNO CHRISTI 1439.

scipulus Petri, qui post mortem Petri scribens beato Iacobo[a], quomodo apostoli in vnum conuenientes fecerunt symbolum, ponit hanc interpretationem. Dicit, quod collatio dicitur, quia conferentes simul fecerunt sententiam fidei. Dicitur & indicium, quia indicatur quid recte creditur, & quia per hoc cognoscitur Christianus. Ideo Athanasius vocat sanctificationis symbolum, dicens: Si Spiritus non esset de substantia Patris & Filii, non poneretur & connumeraretur in hoc symbolo. Iam sæpius dictum & declaratum est, quod esse de substantia Filii, est esse ex Filio, & habere esse ex Filio: sicut esse ex substantia Patris, est esse ex Patre, & accipere a Patre esse, quia idem est. Modo dicit, quod si Spiritus non acciperet esse a Filio, non connumeraretur: non potest accipere esse a Filio, nisi sit principium & causa ipsius[b]. Vos dicitis respondendo mihi, quod ego consueui colligere testimonia hinc inde, & quæ non sunt ad propositum, sicut pridie feci, quia ego adduxi aliqua testimonia Epiphanii, in quibus posui est, & non ponebatur: & ego nolo retorquere hanc confutationem, & quia in hac præclara audientia sunt peritissimi interpretes Græcarum literarum, & apud vos multi peritissimi in philosophia, & maxime dominus imperator: & omnes voco in testes, si non intelligitur[c]. Et in auctoritatibus per me allatis, ego non posui, sed frater Ambrosius transferens, qui dixit, quod de necessitate intelligitur, est. Ita dicit auctoritas[d], Filium vocat, qui ex ipso: Spiritum autem, qui solus ab vtroque, vel ex ambobus. Modo quæro, si intelligitur, est, apud me necessario intelligitur, & vt vidi ex multis translationibus, hic videtur communis modus doctorum Græcorum, qui in propositionibus, in quibus necessario comprehenditur verbum, non ponitur: vt cum dicitur secundus a Patre, quia ab ipso necessario intelligitur, est. Secundum testimonium fuit[e]: Neque Filium & Patrem quis nouit nisi Spiritus, qui veraciter clarificat, qui docet omnia, qui a Patre & Filio. Non ponitur, est,[f] necessario intelligitur. Ad hunc punctum precor vt deinceps vtaris verbis moralibus, quia verba non faciunt testimonium validius esse: & deinceps conueniamus, vt cum tales auctoritates ponuntur, in quibus necessario intelligitur verbum, non notes

[a] Epist. 1.

[b] Ipse scilicet Filius.

[c] Verbum, est, in illis scilicet auctoritatibus.

[d] S. Epiphan. in Anchorato, num. 71. & 72. de qua supra collatione 15.

[e] Eiusdem Epiphan. vbi supra.

[f] Supple, sed.

ANNO CHRISTI 1439.

me in illo [a]. Quoad secundam auctoritatem Athanasii, breuiter dico, quod de necessitate ex hac auctoritate Athanasii sequitur, quod Spiritus sit secundus a Filio dignitate & ordine. Et nota bene verba Athanasii, vt ponderes. Dicit expresse, quod talem ordinem & naturam Spiritus habet ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem. Modo dicit, quod si quis dicat Spiritum esse creaturam, habebit necessario dicere de Filio propter ordinis conformitatem. Modo, vt alias allegaui, ordo naturæ est quo pullulans pullulat, & importat esse vnius personæ ab alia. Et iste est communis modus philosophorum & theologorum sumendi ordinem naturæ, vt ego alias declaraui: nec est in potestate tua violentare terminos, sed debemus vti, vt doctores vtuntur. Modo si ordo naturæ est ordo originis, quo vna persona capit ab alia, quia natura est principium quo, sicut etiam vester doctor Damascenus ponit, sequitur, quod generatio est ordo naturæ, non sicut generantis, sed sicut eius quo generans generat: & illud principium est quod communicatur, modo ex hac auctoritate [b].

[a] Si videlicet exprimá quod tacite & necessario inest.

EPHES. Non dicit Athanasius ordinem naturæ, sed ordinem a natura.

[b] Interruptus sermo ab Ephesino.

PROV. Ego dico, quod quandocumque vultis, ostendam, quod non potest habere aliam intelligentiam. Et dico, quod si est ordo secundum naturam, quod est ordo naturæ: modo talis ordo præsupponit a principio, hoc est a persona, a qua est alia, relatione principii: & sic si habet relationem principii, communicat sibi hanc naturam, quia istæ productiones sunt naturales: & sic ordine & dignitate sequitur quod Spiritus est secundus a Filio, & quod capiat esse, & sic quod procedat. Ad auctoritatem de missione Spiritus ego respondebo suo tempore.

IMPER. Scitis quod conuenimus, quod disputantes responderent ad quæsita breuibus verbis. Hic dicta sunt tot verba, quod nescimus vnde incipiamus, & dies non sufficeret, & videtur vt in alia sequamur breuius.

PROV. Sum longus, quia longa propositio.

AND. His datus est finis concertationi illius diei.

NOTÆ AD DECIMAMOCTAVAM COLLATIONEM.

ANNO CHRISTI 1439.

[1] *Difficultatem.*] Scilicet non adsunt illa verba, *quod & nunc ita concedamus.* nam, vt supra, prætendit Ephesinus Basilium hæc dicere ex suppositione.

[2] *Legatis.*] Scilicet prouincialis non fecit vim in verbis, succedit, vel subordinatus; sed in locutione per suppositionem. Ideo voluit ponderari illa verba sancti Basilii, ita videlicet.

[3] *Liquet.*] Dixit quod legeretur ibi, ita liquet: & statim ipse legit, paulo ante incipiendo, iuxta textum Ephesini, in cuius lectione desunt illa verba, *cum ab ipso habeat esse, & omnino ab illa dependeat causa:* & sunt addita aduerbium *fortassis,* & illa, *vt hoc etiam concedamus.*

[4] *Falsarii.*] Id est falsarii addiderunt illa verba, *vt hoc etiam concedamus,* de quibus supra & infra iterum. Hinc corrigenda translatio Latina in editione Parisiensi, anno 1618. in qua legitur particula *fortassis,* & conditionalis, *vt hoc etiam concedamus:* quæ tamen non legitur in editione Parisiensi anno 1547. sine quibus additionibus probat etiam legendum hunc locum sancti Basilii Bessarion in opusculo ad Lascarim in fine huius operis exhibito cap. 1.

[5] *Diuinam.*] Græcus scriptor sessione vigesimaprima sic refert: *Non aliud profecto, quam suum esse, & originem diuinamque naturam.*

[6] *Necessitas.*] Indicat verba Basilii, vbi concludit non sequi ex eo quod sit tertius ordine, esse etiam tertium natura: & statim resumit propositiones prauas Eunomii.

[7] *Contemnens.*] Eunomius scilicet, vt paulo ante verba, *quæ ergo necessitas,* dicit Basilius loco sæpius citato, scilicet libri tertii aduersus Eunomium initio.

[8] *Profitebantur.*] Contemnebat indiscussas opiniones sanctorum, qui profitebantur Spiritum esse Deum, nullis rationibus fundati.

[9] *Consequentia.*] Si enim Eunomius produxisset auctoritates sanctorum dicentium tertium esse Spiritum dignitate & ordine, ex illis recte consideratis appareret, non posse inferri, tertium esse natura: arguitque eum de consequentia quam ipse infert, non quæ per se inferatur. Pro intelligentia videndus textus Basilii loco supra citato.

COLLA-

ANNO CHRISTI 1439.

COLLATIO DECIMANONA.

DIE XIV. MARTII.

Sanctorum patrum, & præsertim Basilii auctoritatibus, disputatur de Spiritus sancti processione a Patre & Filio.

AND. QVARTADECIMA Martii in conuentu Florentino, ordine & modo solitis, hora qua solet conuentus fieri, disputationi principium Ephesini verbo Græci dedere.

EPHES. Si vellemus ad omnia quæ per vos dicta sunt, pro continuatione sermonis proferre responsa, sermo noster progrederetur, vt nobis non sufficeret omne tempus disputationis. Quoniam autem longiorum sermonum vsus malus multoties finem non aperuit peroptatum, nobis capitulariter collectis, ex dictis quæ memoria potuit continere, breuiter quæ poterimus adducemus responsa, interrogando & responsa accipiendo, & respondendo, si placuerit. Auctoritatem Athanasii primo per vos allegatam, patres reuerendissimi, nos non intellexisse dixistis, quia eam allatam non exposui.

PROV. Vt ordo seruetur, primo diximus auctoritatem Basilii; auctoritas Athanasii fuit postea introducta. Itaque primo introducatis auctoritatem Basilii.

EPHES. In præcedenti congregatione nostra primo fuit inquisita auctoritas Athanasii: & ideo inquiramus eamdem, vt habeamus & accipiamus declarationem super his quæ dixistis: postea veniemus ad auctoritatem Basilii.

PROV. Si non est ordo, sequitur confusio, primum quod in alia congregatione dixistis: interrogastis, si sanctus Basilius dicat, quod sancti doctores tenent, Spiritum sanctum esse tertium dignitate & ordine. Consequenter transiistis ad infra scriptas auctoritates Athanasii, quas ego in medium duxeram: & cum vellem cuilibet respondere secundum ordinem, initium feci ab auctoritate Basilii, ordinem vestrum sequens, & ideo adduxi primo auctoritatem ex homilia. Secundo dixi, quod si staret alia expositio vestra, Basilius dubitaret de eo, de quo

deberet esse certus. Tertio ostendi, quod ex antecedentibus & sequentibus non poterat stare vestra additio. Quarto veni ad auctoritatem Athanasii, ordine vestro ductus. Bonum est vt hic ordo seruetur, alias confunderemus nos, maxime quia imperator requisiuit, quod de argumento in argumentum replicetur; & papa & nos acceptauimus. Sequimini ergo ordinem illum. ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Ego volebam secundum ordinem a me productum in præcedenti congregatione eodem modo hodie sermonem facere; primo quidem commentari auctoritatem Athanasii, quam primo vos produxistis.

PROV. Illud fuit secundum, ego non respondebo, nisi seruetis ordinem.

EPHES. Volebam ostendere auctoritatem illam potius facere ad sensum meum, quam ad vestrum.

PROV. Hoc facietis postea.

EPHES. Quoniam inducitis nos, vt sequamur ordinem per vos constitutum, implebimus voluntatem vestram, & inquiremus dicta vestra circa auctoritatem Basilii. Dicimus itaque quod tria proposuistis, commendationem libri vestri sani & incorrupti, quem librum corruptum esse, pluribus rationibus ostensum est, adiicientibus vobis, quod Basilius in quadam alia homilia facta de Spiritu sancto videtur hanc opinionem habere, quod Spiritus sanctus recipiat esse a Filio. Secundo dixistis, quod dubitatio quæ emanat ex nostro libro, est propter verbum, fortassis, quod videtur indignum intelligentiæ magni Basilii, & maculam inferat doctori illi mirabili, quod de diuinis dogmatibus dubitaret, & non constanter assereret. Tertio ex præcedentibus & sequentibus auctoritatem ipsam ad vestrum sensum & literam, Basilii sententiam esse, ostendere conati estis. Ad hæc (lecta auctoritate in libro) ea quæ nobis videntur, dicemus.

AND. Surrexit quidam Græcus, & legit homiliam [a] his verbis: Vnum igitur Patrem, vnum Filium, vnum autem Spiritum sanctum secundum diuinam traditionem confitendum, & neque duos Patres, duos Filios: propter quod Spiritus non est nominatus Filius. Neque enim a Spiritu aliqua accipimus, sicut a Filio Spiritum, sed ipsum accedentem nobis & sanctificantem suscipimus, [b] deitatis commu-

[a] Homilia 17. in sanctum baptisma, in fine.

[b] Diuinitatisque cum illo communionem, & filiationis, &c. sic in textu Basilii loco sup. cit. vide primam notam huius collat.

ANNO CHRISTI 1439. nionem, & filiationis participationem, & sempiternæ hereditatis arrham, & futurorum bonorum primitias.

EPHES. In hac nullo modo iacet, Spiritum esse a Filio, [a] neque Filius atque Spiritus sanctus accipienda necessario, ex eo quod accipit: & subdit, quod non aliqua a Spiritu accipimus, sicut Spiritum a Filio. Hanc quidem sententiam consonam esse eorum quæ dicta sunt, & opinionis anterioris, nos ostendemus. Nam hi qui impugnabant Spiritum sanctum, tali vtebantur diuisione: Siquidem a Patre natus est Spiritus, ecce duo Filii, hoc est Filius & Spiritus. Si vero a Filio natus est, duo sunt Patres, videlicet Pater & Filius. Contra hos occurrit Basilius: vnum Patrem imperat confitendum, & vnum Filium & Spiritum sanctum, secundum diuinam traditionem. Nam Spiritus licet a Patre procedat, non tamen vt Filius, neque ex ipso natus: & propter hoc duos Filios non dicimus. Nam Spiritus, inquit, neque Filius est, neque nominatur; & liquet quod a Filio Spiritum sanctum accipimus, hoc est adoptionis Spiritum. nam proprium est a Filio qui secundum naturam est, adoptionem suscipere nos, per Spiritum sanctum. Hæc cum voluit ostendere beatus Apostolus in epistola ad Galatas talia dicit: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba pater.* Galat. 4. Si igitur a Filio accipientes adoptionis Spiritum, adoptamur Patri per eumdem Spiritum, non alia quædam accipimus præter Spiritum, sicut a Filio Spiritum, qui alius est quam ipse Filius. Non ergo Spiritus Filius est, sicut attestatur scriptura. Ad hanc intentionem dicit scriptura Basilii, quod Spiritus non est Filius, neque nominatur, quoniam non accipimus aliqua a Spiritu sancto, alia videlicet, quam sit ipse Spiritus, & quæ per se consistant, sicut accipimus a Filio Spiritum, qui est alius secundum propriam personam: sed ipsum Spiritum mittit accedentem ad nos, & sanctificationem suscipimus; & operantem in nobis sua bonitate, vt dicit Apostolus, quod omnia operatur vnus & idem Spiritus. Tu autem vnde accepisti, quod Spiritus accipiat esse a Filio? hoc nullo modo est, præterquam a Patre.

[a] id est, neque in hac auctoritate Filius & Spiritus sanctus necessario accipiendi sunt, quasi vnus accipiat, & procedat ab alio, sed subdit quod non aliqua, &c.

PROV. Et fecistis longam orationem exponendo auctoritatem, & punctum principalem non tetigistis, nisi

nunc vltimo quærendo: & reſpondeo ex eadem auctoritate, vbi dicitur, vnum Spiritum confitendum, vnum Patrem, vnum Filium, neque eſſe duos Patres, neque duos Filios, & quod Spiritus ſanctus non eſt Filius; & dicit: Non enim a Spiritu aliqua ſuſcipimus, ſicut a Filio Spiritus. ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Nos dicimus Spiritum, quia Spiritus apud Græcos [a] neutri generis eſt; & ſicut poteſt eſſe πνεῦμα in accuſatiuo, ſic in nominatiuo.

PROV. Cum dicat, quemadmodum, non poteſt eſſe accuſatiui caſus verbum πνεῦμα, quia comparat acceptionem noſtram cum acceptione quam Spiritus facit a Filio, ſicut ſi diceremus: Non enim accipio aliqua ab imperatore, quemadmodum accipit vnus prælatus a ſummo pontifice: impoſſibile eſt, quod prælatus eſſet accuſatiui caſus: ergo neceſſario ſequitur, quod Spiritus eſt caſus nominatiui.

EPHES. Hoc ita eſſet, ſi ibidem adduceret, quod Spiritus accipiat a Filio.

PROV. Hoc de neceſſitate intelligitur.

EPHES. Cum hoc non ſit in textu, non videtur conueniens comparatio, & inconſequens eſt velle comparare acceptionem quam a Filio facimus, acceptioni Spiritus a Filio.

PROV. Et ideo negatur,[a] & dicitur quod differentia eſt.

[a] Scilicet, & ideo negatur ſimilitudo receptionis in ipſo textu.

EPHES. Oſtendam hoc eſſe extra ſententiam Baſilii: nam intendit ibidem oſtendere Baſilius, quod Filius non eſt Spiritus, dicens quod propter hoc Spiritus non eſt nominatus Filius, quia accipimus eumdem a Filio, ab ipſo Spiritu non accipimus aliqua, quam ſit ipſe Spiritus.

PROV. Hoc hæreticum eſt.

EPHES. Non accipimus alia quam Spiritus, ſed ipſum Spiritum accedentem ad nos, & operantem in nos ſua bona, videlicet adoptionem. Iſtud eſt conſequens ſecundum intentionem doctorum, & ſecundum ſequelam eorum quæ præcedunt.

PROV. Dicitis quod non accipimus aliqua, quam ſit Spiritus ſanctus: quæro, an dona Spiritus ſancti ſint ipſe Spiritus. Reſpondeas ad quæſitum, cum plurima dicta ſint hic contra totam ſacram ſcripturam, & falſa.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1439. EPHES. Non sunt alia hoc modo, sicut Spiritus est alius quam Filius, videlicet quod non alia bona, quæ per se consistant.

PROV. Ego non quæro hoc, sed dico, an dona Spiritus sancti quæ dantur nobis, sint idem quod Spiritus [a] sanctus. Ad hoc formaliter respondeas, & non plus.

[a] Hic infra magis se declarat ipse prouinc.

EPHES. Dico alia esse dona quam Spiritum sanctum, non tamen quod per se consistant.

PROV. Alia sunt quam Spiritus sanctus, & primo dicebatis contrarium, dicens a Spiritu nil accipi, nisi ipsum Spiritum.

EPHES. Ita per illum modum accipimus a Spiritu: licet accipiamus dona, non sunt per se consistentia, sed alia sunt quam Spiritus.

PROV. Quæro, anne dona a Spiritu sancto dentur cum Spiritu sancto? nunc concludo.

AND. Verbis his expositis imperator inquit.

IMP. Quia ista sunt extra propositum, nolo quod his respondeant nostri.

PROV. Imo sunt in proposito, vt statim ostendam.

IMPER. Dicimus extra propositam auctoritatem.

PROV. Nos debemus dare in auctoritate sensum eidem.

CARD. Ex his quæ dicta sunt, prouincialis ostendere vult, quod πνεῦμα sit nominatiui casus: & sic sunt ad propositum necessaria.

PROV. Hæc dona quæ nos accipimus a Spiritu, non sunt Spiritus, & sunt creata in nobis.

AND. Imposuit imperator silentium interpreti, meo iudicio, [b] timens conclusionem; vocauitque suos ad disputandum propositos, illisque aliquantum allocutus, demum ad locum dicendi reuersis hæc inquit.

[b] Fatetur hoc ipse Græcus scriptor, vt in 4. tiota huius collat. dicitur.

IMPER. Difficultas nostra non solum stat in hac auctoritate, habemus & alias plures.

PROV. Non permittimus quo minus hæc discutiatur auctoritas.

IMPER. Necesse est vt de vna materia discutiatur, non de pluribus?

CARD. Nos nolumus intrare aliam materiam; sed cum ad probationem vnius adducitur alia auctoritas, & Ephesinus dicat vno modo intelligi, prouincialis alio, necesse

est vt verus eluceſcat ſenſus. Confiteatur Epheſius auctoritatem ad ſenſum prouincialis, & cauſam dimittemus. ANNO CHRISTI 1439.

IMPER. Bene intelligimus quo tendunt verba prouincialis.

PROV. Si hic, dona non ſunt perſona Spiritus.

[a] Græcus ſcriptor ſeſſ. 22. ſic. Locus iſte ambiguus eſt, & ex ambiguis nihil concluditur.

EPHES. Auctoritas iſta prohibet examinationem [a], quoniam allegatio aliter intelligitur apud nos, aliter apud vos; & ſecundum nos nullum neceſſario ſequitur ex ea ad propoſitum; omiſſa impræſentiarum hac auctoritate, veniemus ad alia.

PROV. Beatus Cyrillus in epiſtola, Saluator noſter, dat nobis doctrinam, quod non ſolum debemus reſpicere auctoritates, ſed intentiones quæ in eis ſunt, ſi nos debemus producere teſtimonium, & non inueſtigare teſtimoniorum ſenſum, faceremus contra regulam beati Cyrilli. Modo ſequendo illam regulam dico ſic, quod hæc auctoritas nullam habet apud nos dubitationem, & ex ſe habet claritudinem: ſed volendo dare ſenſum extortum, poſſet habere dubitationem. Vos dediſtis ſenſum extortum totaliter contra literam dicendo: Non aliqua accipimus a Spiritu, provt nos accipimus Spiritum a Filio. Hæc expoſitio implicat contradictionem, quia eodem modo accipimus aliqua a Spiritu, vt accipimus aliqua a Filio: quia accipiendo Spiritum a Filio, accipimus dona Spiritus ſancti vna cum Spiritu; & accipiendo Spiritum, accipimus Spiritum cum donis; & hoc dicit Apoſtolus: *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.* Rom. 5. Si ergo accipimus Spiritum a Filio, accipimus dona vna cum Spiritu, ſiue dona a Spiritu. Nos accipimus Spiritum cum donis. Modo Baſilius dicit: Non enim aliqua a Spiritu accipimus, vt Spiritus a Filio. Et ponit diuerſitatem: ergo implicat, ſecundum expoſitionem veſtram: Ergo oportet quod πνεῦμα ſit nominatiui caſus. Stat ergo expoſitio primo dicta clara, vbi dicit: Non enim aliqua a Spiritu accipimus, quemadmodum Spiritus a Filio, quia hæc dona ſunt diſtincta a Spiritu per conceſſum per vos, & id quod accipit Spiritus a Filio, eſt quid diuinum, & idem quod Spiritus, ſcilicet, quid increatum: dona autem in nobis ſunt creata. Et hæc eſt vera ſententia auctoritatis illius, ad quam reſponde, quia non eximus textum.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1439.

EPHES. Nos dicimus, quod possemus saluare vestram expositionem, & etiam prima verba quæ dixistis de donis: quia dicimus, quod ea non sine eodem Spiritu accipimus, cum totus Spiritus in vnoquoque suo dono accipiatur. Dicimus autem, quod his positis potest nostra expositio saluari, quoniam non accipimus aliqua a Spiritu, quæ per se subsistant, sicut a Filio Spiritum. Et ad hanc expositionem concordat, quod Spiritus non sit Filius, & quod ipsum Spiritum accipimus. Et illa verba non sunt, quod Spiritus accipiat esse a Filio, vt vos adiecistis: nos autem a Spiritu accipimus [a] creaturas. Hæc nec ex consequentia veniunt, neque omnino de necessitate colliguntur: & circa hanc partem est inter nos controuersia. Ostende vnde habes ab auctoritate collectum, quod Spiritus accipiat esse a Filio, nos autem a Spiritu.

[a] id est, dona creata.

IMPER. Ad quæsitum vestrum voluit respondere, sed non respondebit [b] magis.

[b] id est, vtcrius, vt habet Græcus sect. 22.

PROV. Hæc non est responsio.

IMPER. Nos non venimus, vt multa audiamus, sed vt vnum discutiamus.

PROV. Ego non recedo ab auctoritate, sed dico, quod Spiritus non potest esse accusatiui casus, quia cum dicimus quod accipimus Spiritum a Filio, nil aliud est dicere, quam accipere Spiritum cum donis. Et hoc apparet per Apostolum, qui dicit: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*; scilicet a Filio. Ergo recipiendo Spiritum a Filio, nil aliud est quam accipere Spiritum cum donis, cum recipimus dona a Spiritu, quæ numerantur in hacmet auctoritate, scilicet communicatio diuinitatis, participatio filiationis, & æternitatis arrhabo: & hæc sunt dona. Ista accipimus a Spiritu, vt Basilius dicit: ergo quæ accipimus a Filio, sunt quæ accipimus per Spiritum, seu quod habemus per Spiritum a Filio. Modo auctoritas dicit contrarium [c]; sic enim ait: Non enim aliqua accipimus a Filio, vt Spiritum a Filio. Si esset accusatiui casus, essent eadem: ergo oportet quod sit distinctio inter id quod accipit Spiritus a Filio, ab eo quod nos accipimus a Filio, vel a Spiritu. Modo cum hoc sit vnum principium notissimum, vt beatus Basilius ponit in auctoritate, dicens: Duæ res cum dicantur, diuinitas & creatura:

Rom. 5.

[c] Scilicet, secundum lectionem Ephesini.

& dicens omnem rem esse aut creatam, aut creatorem, hæc dona accepta a Spiritu sunt dona creata & distincta a Spiritu, qui est creator: ergo si non accipimus aliqua a Spiritu, vt Spiritus a Filio, oportet necessario, quod id quod accipit Spiritus a Filio, sit quid diuinum: & hic est clarissimus sensus Basilii, & sic nullo modo potest stare tua[a] expositio. ANNO CHRISTI 1439.

IMPER. De expositione istius auctoritatis non est necessarium, quod nostri sentiant id quod vos exponitis, vel vos quod ipsi.

PROV. Ego reputo te imperatorem doctum virum & sapientem, & credo quod intelligatis optime hanc auctoritatem: & si inquiratis cum omnibus philosophis & doctoribus vestris, videbitis manifeste, quod non est possibile, hanc auctoritatem habere alium sensum. Si placet acquiescere huic auctoritati, transeamus ad alia: quia si transimus sic cum testimoniis, nunquam habebimus veritatem ad partem. Hæc est via veritatis, quia nos non intendimus vincere, nec vos, sed volumus quod veritas habeat locum, & ei assentiatur.

IMPER. Propositum nostrum & nostrorum non est, vt vtamur contentionibus, sed cum diligenti inquisitione videatur veritas: & propterea non in præsentia volunt permittere[a] responsiones; sed quia hæc auctoritas videtur ambigua, non videtur instandum.

[a] id est, vt respondeatur ab Ephesino. Græcus scriptor sic habet sess. 22. propterea suo loco examinabitur.

PROV. Auditores audiunt, si est ambigua, vel non.

IMPER. Nostri audiuerunt si est clara.

CARD. Dominus prouincialis multum bene declarauit sensum huius auctoritatis, & omnes bene intelligunt: vnde si non vultis plus respondere, sumus contenti quod procedatur ad alia, & habeatur pro declarata.

IMPER. Non habemus pro declarata.

CARD. Respondeatis.

IMPER. Respondebitur tempore suo.

CARD. Nunc est tempus.

AND. Imperator misit vnum suum ad papam secrete loquentem, qui demum reuersus est ad imperatorem, & secrete locutus. Demum imperator rogauit cardinalem sancti Angeli, vt ad eum accederet; qui de loco surgens ad eum accessit: demum secum aliquantulum allocutus, rediit

ANNO CHRISTI 1439. iit ad papam,& ſecum locutus eſt ſecrete. Et ſtante domino ſancti Angeli apud dominum noſtrum, archiepiſcopus Ruſſiæ ad imperatorem acceſſit, & plures alii ex Græcis,& collocutionem fecerunt maximam adinuicem. His ſtantibus, cardinalis dixit ad prouincialem: Continuetis.

PROV. Satis dictum eſt ad hanc auctoritatem, & ideo poſtquam papæ & imperatori placet, procedatis ad aliam auctoritatem Baſilii.

EPHES. Hæc auctoritas eſt dubia, tranſeamus ad alia.

PROV. Quoniam eſt clara & clariſſima, ideo procedamus ad alia.

EPHES. Secundum quod dixiſtis, eſt ad commendationem magni Baſilii, qui ſic habet, vt in libro noſtro iacet eius [a] auctoritas, quod erat indignum menti magni Baſilii dubitationem ponere in ſuis dictis, & dicere, Fortaſſis; & rurſus, Vt id concedamus. Ad hoc dicimus nos.

[a] Id eſt, auctoritas ſe habet, vt in lib. noſtro: vos autem dicitis, quod liber noſter eſt corruptus, & habet addita illa verba, Fortaſſis, &, vt hoc etiam concedamus. Vide ſupradicta circa hanc auctoritatem Baſilii.

PROV. Habes menti rationem quam feci?

EPHES. Quam?

PROV. Meam.

EPHES. In reſponſione videbitis, non eſſe quidem opinionem ſanctorum, ſicut dicebat Eunomius, tertium eſſe ordine & dignitate Spiritum; videtur omnino beatus Baſilius non admittere. nam dicit: Simulat ſe cuſtodire doctrinam ſanctorum, deinde conſequenter, qui fuerint ſancti, dicere non potuit. Fuitne vnquam tam audax homo, qui innouationes dogmatum introducat? Et profecto non habebat dicere Eunomius aliquem ſanctorum hoc dixiſſe: nam ſi quos haberet, illum Athanaſium non putabat ſanctum: nec aliquis qui ante ipſum fuerat, dixerat quod opinio ſanctorum ſit, nec Eunomius dicere habebat, nec magnus Baſilius admiſit. Quoniam autem veriſimile eſt, Eunomium dixiſſe, hoc eſſe apud diuinam ſcripturam, Saluatore noſtro in traditione ſalutaris baptiſmatis dicente: *Euntes baptizate eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.* Ex his videtur, [b] quod colligamus Spiritum tertium dignitate & ordine. Cum hoc admittat permiſſiue [c] Baſilius, dicit, dignitate ſecundum eſſe Spiritum a Filio, forte tradidit pietatis ſermo: pietatis ſermonem dicens, quæ traduntur per ſancta euangelia. Dicit ſic, quod forſitan quiſpiam diceret ſermonem pietatis tradidiſſe, hoc

Matth. 28.

[b] id eſt, quod colligi poſſit.

[c] id eſt, ex ſuppoſit. ſic enim habet Græcus ſeſſ. 22. concedens hoc Baſil. ex ſuppoſitione, dignitate, inquit, &c.

est diuinam scripturam & traditionem ex ipsa, esse tertium dignitate Spiritum; fortasse aliquis diceret hoc, si acciperet connumerationem loco dignitatis, quod quia tertius fuit nominatus Spiritus, tertius esset etiam dignitate: sed etsi hoc concederetur, non necessario apparet natura tertius. Et ita rationem dubitationis ponit, quia non de necessitate sequitur a traditione diuinæ scripturæ, Spiritum esse tertium dignitate. Hoc etiam postremo innuit, postquam posuit exempla angelorum & stellarum, vt apud librum qui recte se habet, iacet, talem se habet Spiritus . . . . . quia testimonia sanctorum non habebant, vt dicit Basilius, ab ista auctoritate verisimile est istos commendasse suam sententiam: & ideo adiecit, fortasse, respiciens ad illorum sensum, & sentit quod non de necessitate tertius est natura propter hanc dubitationem. Respiciens itaque ad illorum sensum, ponit illud, Fortasse; & illud, Vt ita concedamus: & sic nullam maculam imponit magno Basilio addere dubitationem hanc, quia per suppositionem dicta sunt ab illo, & per ista defendimus opinionem Basilii & libros nostros. ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Vt veritas librorum vestrorum & libri nostri magis eluceret, & vt appareret manifeste, quod veritas se habet vt est in nostris libris, & nullo modo vt in libris vestris, ego volui habere copiam de verbo ad verbum, prout est in libro nostro, & vt Ambrosius interpretatus est: consideraui in quibus conuenimus, & in quibus differimus. Demum differentia est, quia vbi noster dicit: Dignitate namque secundus a Filio, ab eo esse habens, & ab eo accipiens, & annuntians nobis, ac omnino ex ea causa pendens, pietatis tradidit sermo: postea sequitur: Natura vti tertia, &c. Modo vester liber totum hoc abstulit, & facit istum saltum, & dicit sic: Dignitate secundum esse a Filio, fortasse pietatis tradidit sermo. & postea transit dicens: Natura autem vti tertia, &c. Nunc apparet, quot verba abstuliſtis. Secundo volens probare Basilius, vt est in Filio respectu Patris, applicando similitudinem de Spiritu sancto, similitudo currit, quod vt Filius est dignitate & ordine a Patre secundus, natura non secundus; ita & Spiritus sanctus dignitate & ordine secundus a Filio: quod sine vlla dubitatione ponit noster liber, ostendens con-

ANNO CHRISTI 1439. sequentiam necessariam ex similitudine Filii ad Patrem & Spiritus ad Filium. Vester liber ponit responsum dubitationis, dicens: Si etiam omnino hoc concederemus, ita quod arguit ex suppositio dubio. Tertia differentia est in fine, vbi positis exemplis angelorum, & stellarum, & mansionum in cælo, Basilius ex antecedenti absoluto & vero infert consequens absolutum & verum absque aliqua dubitatione, ita dicens in nostro libro: Ita profecto Spiritum dignitate & ordine tertium suscepimus, &c. Et probat hoc per sermonem pietatis, vbi format hunc ordinem, assignans causam: Accepimus tertium a Patre numerari, ipso Domino in traditione baptismatis dicente: *Baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* Et hic est sermo pietatis, in quo Basilius fundat, quod dignitate & ordine tertius est Spiritus, secundum libros nostros: & hoc valde bene conuenit, quia antecedentia de angelis erant absolute posita, dicens sic: Quemadmodum se habet in angelis, quod aliqui existentes secundi vel tertii dignitate & ordine, non tamen sunt extra naturam angelicam: (hoc est argumentum) vt se habet in illis, ita se habet in diuinis personis respectu naturæ: sed ita est ponendo omnia exempla angelorum, quod in angelis absolute sine conditione, qui sunt secundi vel tertii ordine vel dignitate, non sunt extra naturam angelicam; ita est in personis diuinis: & sicut vnum est absolute dictum, ita & aliud. Modo liber vester in hac illatione ita dicit: Ita Spiritus sanctus si dignitate & ordine succedit, vt dicunt. Postea in redditione causæ liber vester dicit: Accepimus enim tertium ordine & dignitate: & sic non est differentia inter vos & nos alia. Credo bene me replicasse librum vestrum & nostrum: modo cum in nullis aliis viderim differentiam, patienter ferendum est, si instamus pro intelligentia huius capituli, quod est principium tertii libri contra Eunomium. Nam si hæc fundamenta essent dubia, liber vester parum probaret in toto libro. Modo quæro, vtrum ex hoc textumet, & ex principio libri credatur, quod Basilius tenuerit, quod sancti patres qui præcesserunt, hoc tenuerunt. Hæc sunt a me quæsita; quæro ab eo. *Matth. 28.*

EPHES. Dico beatum Basilium hanc opinionem non

habuisse, nec a sanctis accepisse, [a] neque Eunomium hoc dixisse, quod acceperit a sanctis: & hoc apparet ex verbis Basilii. ANNO CHRISTI 1439.

[a] id est, neque Eunomium vere dixisse, quod acceperit a sanctis.

PROV. Bonum est, quod sacrum auditorium etiam intelligat præcedentia ad hæc verba: Quæ enim necessitas, &c. Quia tetigit duo puncta, & multa dimisit, præcedentia videamus, & intelligentur sequentia. Beatus Basilius sic inchoat librum: Vix saturatus blasphemiis contra Vnigenitum, transiens ad Filium, suæ voluntati consequentia differens, &c. Dicit, Eunomium nihil dixisse nisi ex sua voluntate: postea ponit verba Eunomii sic dicentis: Cum sufficiat nobis hæc dixisse de Filio, consequens est etiam de Paracleto dicere, nec sequi indiscussas opiniones multorum, sed sanctorum in omnibus seruare doctrinam, a quibus tertium ordine & dignitate cum didicerimus Spiritum, tertium quoque natura esse credidimus. Hæc sunt verba Eunomii, non plus, in quibus tria tangit. Primo non vult sequi indiscussas opiniones multorum. Secundo dicit, quod vult seruare in omnibus sanctorum doctrinam. Tertio, quod cum didicerit ab eis, tertium esse ordine & dignitate, didicit tertium esse natura. Ad hoc secundum respondet Basilius ita dicens, quod non arbitratur [b] simplici ac rudi [c] fidei multorum oportere inhærere: sed artificiosis & sophisticis sermonibus veritatem, prout sibi videtur, inuertit; quod & in sermonibus de Vnigenito fecisse monstratum est. Modo quod dixit Eunomius, indiscussas opiniones multorum se non velle sequi, replicans Basilius dicit: Non arbitratur simplici opinioni multorum debere inhærere, eorum contemnens opiniones. Patres sanctos intelligit Basilius, cum dicit, multorum contemnens opinionem; quia subdit, qui glorificant Spiritum sanctum: & quod ipse Eunomius sciens quæ erat opinio quæ glorificabat Spiritum, illam opinionem contemnens, simulat se seruare sanctorum doctrinam, & eos qui hanc tradiderunt, reticet: nunc quoque & ipsa faciens, quæ fecit in aliis sermonibus de Vnigenito, dicit se didicisse a sanctis, tertium ipsum dignitate & ordine existere; a se autem credidisse, natura quoque tertium esse: qui autem sancti sint qui hanc doctrinam fecerunt, edicere non potest. Fuitne vnquam homo sic audax, qui di-

[b] Eunomius, scilicet.

[c] id est, non artificiosæ.

ANNO CHRISTI 1439. uinorum dogmatum introduxerit nouitatem? & sequitur: Quæ enim necessitas, &c. Quæro, cum Basilius dicit: Contemnens opinionem multorum qui glorificant Spiritum: vtrum Basilius sciret illam opinionem multorum, qui glorificabant Spiritum. Dicendum est, quod sic: alias non posuisset. Secundo inquit in præcedentibus, simplici ac rudi fidei multorum oportere inhærere, non artificiosis, &c. Qui erant illi sermones artificiosi & sophistici, & si ipse poterat intelligere, qui erant artificiosi sermones, satis intelligere poterat, qui erant sancti qui tenebant hanc opinionem: dicat ad hæc duo.

EPHES. Opinionem multorum qui glorificabant Spiritum, dico opinionem Christianorum: quia Spiritus ordinatus est Patri & Filio in traditione salutaris baptismatis: & de necessitate, sicut Spiritus eiusdem est gloriæ, ita & eiusdem naturæ est cum Filio.

PROV. Quæro, si sanctus Basilius cognoscebat hanc multitudinem.

EPHES. Nouit multos qui glorificabant.

PROV. Et diuus Athanasius intelligitur in illis qui pro tunc erant?

EPHES. Ille etiam glorificabat.

PROV. Qui sunt artificiosi sermones?

EPHES. Artificiosi sermones & sophistici erant ipsius Eunomii, quia ipse contemnebat opinionem multorum. Secundo cum simularet seruare sanctorum doctrinam, & non erat qui hoc diceret, supponit tertium esse dignitate & ordine Spiritum: & sic artificiose & sophistice colligit, quod cum tertius sit Spiritus dignitate & ordine, tertius natura esset. Hoc cum vellet Basilius repellere, supponit in his quæ sequuntur, quod etiamsi concederemus tertium esse dignitate & ordine, prout colligebat Eunomius, quod non sequitur, quod tertius esset natura. Hi erant artificiosi sermones, quoniam simulabat habere a sanctis quæ non habebat.

PROV. Eunomius inferebat se accepisse a sanctis, Spiritum tertium & ordine & dignitate: & hoc dicebat absolute, & a se credere, ipsum esse tertium natura: oportebat eum habere sophisticam argumentationem & multum artificiosam ad probandum hoc quod ponit pro ma-

nifesto, quia hæc est conclusio sua, quia accepit a sanctis[a]; ideo sic colligit faciendo artificiosam: oportebat vt poneret aliquid manifestum, & inde artificiose inferret. Modo Basilius dicit, quod simulabat se seruare doctrinam sanctorum, sed non ponit illud artificiosum & sophisticum. Satis sit nobis, quod Eunomius ex aliquo antecedenti absoluto & sine conditione inferebat illud: cum aduerteritis, videbitis hanc conclusionem sic esse. Modo isti sancti qui habebant opinionem qua glorificabatur Spiritus, erant illi quos Basilius sequebatur: & ex illa opinione qua glorificabant Spiritum, non poterat[b] facere Eunomius antecedens, & inferre subsequens quod credebat: & isti erant sancti manifeste. Et quia eorum opinio non poterat ei suffragari, non nominabat eos, nec in duobus præcedentibus libris, neque in isto, quia non poterant reperiri doctores qui dicerent, dignitate & ordine Spiritum esse tertium; ita vt sequeretur, tertium esse natura: & si quos posuisset, fuissent magis contra eum: alias sancti qui dicebant tertium dignitate & ordine, erant manifesti. Et non dicit Basilius, quod ipse non poterit reperire sanctos: & ex hac radice sumpsistis errorem ex verbis; quinam sint sancti, & vbi hanc doctrinam fecerint, non potest dicere. Ex hoc credidistis, quod quia Basilius dicit, quod Eunomius non poterat dicere, quod nec ipse Basilius haberet certitudinem sanctorum qui hoc dixerunt: & hoc est falsum.

EPHES. Non dico, quod Basilius non fuerit certus.

PROV. Dico quod verum est, quod Eunomius non poterat dicere.

EPHES. Eunomius non poterat dicere?

PROV. Quia non reperiebantur sancti qui tenerent processum in diuinis[c] ad extra, & Ariani tenebant, & Eunomius. Modo dico ad rationem (volui autem dicere textum, vt omnes illum intelligant) Basilius capit aliqua ad impugnandum Eunomium, arguens sic: Quicumque procedit[c], sicut se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus ad Filium. Et post exempla posita concludit illam propositionem absolute, prout præmiserat, quia illud est verum & absolutum, quod procedit ex veris ad vera & absoluta: quia regula est, quod nunquam ex vero sequitur falsum,

[a] Tertium esse ordine: & hinc artificiose colligebat, tertium esse natura.

[b] Quia ex illa doctrina sanctorum, quod Spiritus esset tertius ordine, non poterat clare inferre quod esset tertius natura: ideo non adducebat auctoritates eorum sanctorum hoc dicentium, sed supponebat in genere dictum a sanctis.

[c] Solent disputatores inter argumentandum incipere propositionē aliquam, & statim mutato conceptu, vel mutatis verbis reassumere aliam, vel eamdem.

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439. vel dubium, quia si præmissæ sunt veræ & absolutæ, semper sequuntur vera & absoluta, siue sint præmissæ per auctoritates, siue per rationes, quia auctoritates sunt loco rationum. Modo ex libro vestro sequeretur ex præmissis [a] veris & absolutis dubia conclusio. Secundo procederetur ex antecedenti dubio [b] ad probandum consequens verum & necessarium. Illud est consequens, quod non sit tertius natura; & est necessarium, & antecedens esset dubium. Videatis qualis confusio & nota [c] sequeretur. Et ex istis duobus arguebam, quod non potest stare textus libri vestri. Respondeatis ad has duas rationes.

[a] Exemplis, scilicet. angelorum & stellarum, de quibus in eo textu Basilius.
[b] Vt, vtrum esset tertius ordine, de quo late supra.
[c] Scilicet, contra Basil.

EPHES. Non necessario colligis, dum dicis, quod necessario ab eo quod est absolutum, verum & simplex, sequitur verum & absolutum. Nam potest esse aliquid ex se absolutum & verum, & id per quod ostenditur, non sit simpliciter verum, sed per suppositionem [d]. Propter hæc magnus Basilius in exemplo angelorum, & stellarum, & mansionum, dicit simpliciter verum, & ostendit quod non necessario natura secundi & tertii sunt, quia dignitate & ordine secundi & tertii sunt. Ad conclusionem propter quam exempla accipit, non ostendit id quod simpliciter & absolutum est, sed quod per suppositionem concessit, scilicet, quod etiamsi daretur, Spiritum esse tertium dignitate & ordine, sicut dicunt, & sicut auctoritatem euangelii accipiunt, sed non sequitur de necessitate, natura tertium esse Spiritum: ergo non est necessarium quod dicebatis, quod omne quod simpliciter & absolute est verum, & per quod illud ostenditur, ita se habere.

[d] Si quid videlicet accipiatur, vt datum & non concessum. ita Græcus scriptor fess. 23.

PROV. Pono, si homo currit, ergo homo mouetur. Hæc propositio non dicit, quod homo currit, nec quod homo moueatur, sed conditionaliter, quia solum est necessitas consequentiæ.

EPHES. Hæc est suppositio propter verbum, si.

PROV. Nonne est bona consequentia? certe sic, & tamen nil ponitur, neque in antecedenti, neque in consequenti. Sed si dico, Homo currit, ergo mouetur: quia pono in esse, homo currit, ergo sequitur quod homo moueatur; & hæc est necessitas ex consequenti: ita fecit Basilius hic, quod quemadmodum se habet res ista in angelis, & in stellis, & mansionibus, ita in personis. Hoc ipse præsupponit,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

sed ita est in angelis, non ponens aliquam conditionem: ergo oportet necessario sequi sine vlla conditione [a], alias videretur imperitissimus in illo processu. ANNO CHRISTI 1439.

[a] In personis scilicet diuinis.

EPHES. In his quæ per suppositionem assumuntur, si inferatur, assumptio affirmat suppositionem. Dicimus, si homo currit, ergo mouetur; si secundum suppositionem inferimus. Sed homo currit, concessa fuit suppositio, & id quod ex ipsa colligitur, necessario colligitur: si nullatenus inferatur assumptio, non necessario suppositio conceditur, sed potest stare in ambiguo. Dubium est, si homo currit; dubia & illatio, ergo mouetur. Sic in auctoritate Basilii dicit, Spiritus tertius est dignitate & ordine: ergo tertius est natura, non necessario sequitur.

PROV. Hæc est conclusio.

EPHES. Hoc ab exemplo angelorum ostenditur, in hoc assumptionem non includit: non enim addit, sed tertius est dignitate & ordine; sed in dubio ponit: sed etsi proposuisset, certe non necessario hoc fuisset secutum, prout in angelis, quia per suppositionem sunt hæc concessa.

PROV. Nihil respondetis, quia sequitur de necessitate, si homo currit, ergo mouetur. Ad positionem inferiorum sequuntur superiora; nam fit motus in cursu: ergo si homo currit, necesse est vt moueatur: & tamen non habetur, quod currat vel moueatur, nisi faciam propositionem in esse, in minori: videlicet, homo currit, & ideo sequitur, & homo mouetur: & ideo Basilius dicit, quod sic se habet in angelis.

EPHES. Vos nominatis exemplum pro suppositione.

PROV. Ipse ponit exemplum absolute.

EPHES. Beatus Basilius exempla sumit ad probationem suppositionis, nec ponit opinionem sanctorum, sed per suppositionem dat hoc.

PROV. Ista exempla sunt absoluta. Ita profecto cum arguimus a creaturis ad creatorem, numquid non assumuntur creaturæ absolute, vt antecedens, & ex illo inferimus de Deo? Cum Aristoteles voluit probare primam causam immobilem, incipit sic: Quod mouetur ab aliquo mouetur. Nec ponit per suppositionem, sed absolute. Si posuisset per conditionem, non probasset primam causam immobilem, nisi per conditionem & per illationem consequentiæ,

ANNO CHRISTI 1439. quentiæ: & sic nullam veritatem haberemus de prima causa. Ita Basilius ex angelis, & id quod dicitur de creaturis in sacra scriptura, ponit absolute, volens ex his creaturis venire ad cognitionem veritatis deitatis, dicens: Licet sit tertius dignitate, non sequitur, ergo tertius natura. Si conditionaliter posuisset hoc antecedens, non plus probasset, nisi quod, si homo currit, ergo mouetur. Et neque in angelis, neque in Deo quid intulisset: & sic si cum Eunomio non disputasset, nisi de illatione conditionali, quid valuisset hæc disputatio? Vnde necessario est, vt habeatur sensus noster. Facias vt velis bene videre, & seruare honorem beati Basilii.

AND. Et sic finis pro illa die.

NOTÆ AD DECIMAMNONAM COLLATIONEM.

[1] *Spiritum.*] Sic ad verbum Græcus scriptor sessione 22. in ea parte, vbi incipit Ephesius: Ego sane. Itaque illa verba, *Sicut a Filio Spiritum*, sunt verba textus Basilii, quæ inter loquendum ponderat Ephesinus & explicat, *quod a Filio accipimus Spiritum, qui est alius quam ipse Filius, & a Spiritu* (vt ipse ait ibidem) *non alia quædam accipimus præter ipsum Spiritum.* Verba textus Basilii in oratione 17. in sanctum baptisma in fine sunt hæc, vt in editione Parisiensi anno 1618. ἕνα μὲν οὖν πατέρα, ἕνα δὲ υἱὸν, ἓν δὲ πνεῦμα καὶ τὴν θείαν παράδοσιν ὁμολογητέον, καὶ οὔτε δύο πατέρας, οὔτε δύο υἱούς· διόπερ τὸ πνεῦμα υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὀνομάζεται. οὐ γὰρ παρὰ τοῦ πνεύματος ἕνα λαμβάνομεν, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ παρόν ἡμῖν καὶ ἀγιάζον ὑποδεχόμεθα, θεότητος κοινωνίαν, καὶ υἱότητος μετουσίαν, καὶ αἰωνίου κληρονομίας ἀρραβῶνα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπαρχήν. Quæ in Latinum translata sic se habent: *Vnum itaque Patrem, vnum Filium, vnum & Spiritum secundum diuinam traditionem confiteri oportet, & non duos patres, non duos filios, quandoquidem Spiritus non est Filius, neque nominatur. Non enim a Spiritu aliqua accipimus, quemadmodum a Filio Spiritus, sed ipsum ad nos accedentem & sanctificantem suscipimus, diuinitatis communionem, & filiationis participationem, sempiternæque hereditatis arrhabonem, ac futurorum bonorum primitias.* Tota difficultas inter prouincialem & Ephesium est in verbo πνεῦμα, quod cum in Græco sit neutri generis, potest esse casus nominatiui & accusatiui; sed ex contextu & vi rationis probat prouincialis esse nominatiui, vt etiam in secunda nota dicimus. Quo vero ad illa verba sequentia, nimirum: *Sed ipsum Spiritum ad nos accedentem,* &c. sensus illorum est, quod non accipimus a Spiritu, sicut accipit a Filio Spiritus, ipsam, scilicet, diuinam essentiam, ita vt simus ab illo procedentes, & illi consubstantiales,

sed accipimus ipsum Spiritum ad nos accedentem, eius gratiam, dona, &c. Quomodo autem non solum dona Spiritus, eiusque gratiam sanctificantem, sed ipsam etiam personam, imo & personas diuinas speciali modo amantis in amante recipiamus, vide sanctum Thomam 1. part. quæst. 43. art. 3. arg. 1. quem fuse explicat Suarez de Trinitate lib. 12. cap. 5. num. 8. Sicut enim ad esse nostrum naturale per creationem consequitur vt sit Deus in nobis per essentiam, præsentiam & potentiam, vt docet sanctus Thomas 1. part. quæst. 8. art. 3. ita & ad esse gratuitum per gratiam sanctificantem consequitur, vt personæ diuinæ sint in nobis speciali modo amantis in amante, & dirigentis in re directa ad vltimum finem & beatitudinem æternam, iuxta Saluatoris sententiam Ioan. 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Et quia infusio gratiæ & donorum attribuitur tertiæ personæ & Spiritui sancto, qui est primum donum; ideo de eo dicit Apostolus Roman. 5. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et hoc est quod docet sanctus Basilius in præfata auctoritate, nimirum nos recipere Spiritum sanctum sanctificantem nos per gratiam & dona quæ nobis largitur, vt late infra hac eadem collatione prouincialis. ANNO CHRISTI 1439.

[2] *Neutri.*] Cum Spiritus in Græco sit neutri generis, & sic idem in nominatiuo ac in accusatiuo, ad ineptum sensum detorquet verba Basilii, *quod*, scilicet, *non accipimus aliqua a Filio, sicut Spiritum a Filio*; & subintelligebat, *accipimus*: hunc sensum excludit prouincialis. Hinc corrigenda translatio Latina in editione Parisiensi, vbi legitur, *Spiritum*.

[3] *Spiritu.*] Scilicet res creatas, nempe gratiam & dona Spiritus sancti. Sic enim habet Græcus sessione 22. *Quod vero Spiritus sanctus accipiat suum esse a Filio, vt ipse addidisti, nos autem a Spiritu accipiamus res creatas, hoc neque ex dictorum serie sequi videtur, neque omnino colligitur necessario. Ostende igitur ipse vnde sumas, Spiritum quidem accipere suum esse a Filio, nos vero accipere a Spiritu creaturas.* Hæc ille.

[4] *Expositio.*] Græcus scriptor sessione 22. referens hæc dicta prouincialis, hæc ait: *Ephesius autem non habens quid responderet, diu tacebat: & imperator veritus ne in aliquod dogma sermo dilaberetur,* &c. Et paulo infra: *At vero Ephesius tacebat, atque ad hæc non respondebat.*

[5] *Se habet.*] Deest aliquid, quod supplendum est ex Græco scriptore sessione 22. his verbis: *Vt in nostro incorrupto codice legitur, dicit, & si ordine & dignitate Spiritus posterior est (vt asserunt.)* Hæc ille. Vides tertiam additionem, & textus Basilii corruptionem: prima est fortasse pietatis, &c. secunda, vt hoc etiam concedamus; tertia, vt asserunt. Quas hic immediate enumerat prouincialis. Primas duas corruptiones habet editio Parisiensis anno 1618. tertiam non habet.

[6] *Ad extra.*] Id est non reperiebantur sancti, qui tenerent processionem Filii esse ad extra. Græcus sic habet sessione 22. *Ceterum Eunomius sanctos proferre non poterat: sancti enim nostri qui ante illum fuere, dicebant hoc, intelligentes processionem ad intra: Eunomius autem,*

ANNO CHRISTI 1439. *quippe vt Ariana opinione imbutus, iuxta Arianos intelligendo ad extra, hæc nequaquam recipiebat. Nunc ad illud venio, quod præcedente sessione dixi, ad quod etiam tu respondisti: hoc posito tantum volui transcurrere textum,* &c.

COLLATIO VIGESIMA.

DIE XVII. MARTII.

Plures auctoritates adducit Ephesinus ad probandum, Spiritum sanctum non procedere a Filio, quibus respondet prouincialis.

AND. DIE decimaseptima Martii inchoata est disputatio.

EPHES. Fides nostra non ex hominibus, aut per homines commendationem habuit, sed per ipsum Dominum nostrum Iesum Christum, qui personaliter locutus est discipulis: propterea omissis ambiguis auctoritatibus, licet & ipsæ auctoritates legitime perspectæ potius videantur pro nobis feciſſe, quam contra nos, recurram ad illud quod debemus de fide tractare. Non enim magnus Basilius vnquam tractasset, vel insinuasset aliquid contra traditionem dominicam, vel apostolicam, vel eorum qui successerunt eis, vel contraria ipsis, vt per alias auctoritates ostensum est, & amplius ostendetur, concedente nobis sermonem Deo in aperitione oris. [a] Age igitur honoremus discipulum a magistro, & seruum a Domino, ostendamusque consonum sibi ipsi, & eorum quæ tractauit in omnibus. Primum igitur ipse Deus verbum, & theologiæ præceptor in nouissima sua allocutione cum discipulis dixit: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* In his conspiciuntur tres diuinæ personæ, & ipse Dominus vnicuique accommodat proprium: de Spiritu autem solo dicit, *Cum venerit*; de seipso cum Patre dicit, *Quem mittam vobis a Patre:* rursum de Patre solo, *Qui de Patre procedit.* Videas ergo diligentiam theologiæ. Nam per illud, *Cum venerit*, libertatem & dominationem ostendit: per illud autem, *Quem mittam vobis a Patre*, suam & Patris voluntatem fuisse ostendit missionem & apparitionem Spiritus: per illud denique, *Qui a Patre procedit*, causam

[a] Ad omnes auctoritates, quas hic pro se adducit Ephesius, vide responsiones prouinc. infra hac eadem collatione & collat. 22. nu. 2. *Ioan.* 15.

ANNO CHRISTI 1439.

ostendit Spiritus vnde habebat esse. De primis quidem duobus testis est theologus Gregorius in sermone quem edidit in festo Pentecostes, de Spiritu dicens: Veniens quidem vtpote liber, mittitur autem vt non contrarius Deus. Nam quia præcognito Patre, deinde cognito Filio, posterius apparuit mundo Spiritus sanctus, ne videretur contrarius esse & cuiusdam alterius naturæ aut voluntatis, propterea mitti a Patre & Filio dicitur, bonam voluntatem eorum (quod iam diximus) insinuante verbo [a]. Iterum in sermone de Spiritu sancto dicit ipse Theologus: Mittitur quidem dispensatiue, venit autem ex propria sua potestate. Dicens, dispensatiue, per hoc apparitionem Spiritus in mundo propter hominum vtilitatem significat, quemadmodum verbum missionis Patri & Filio attribuitur, aduentus soli Spiritui: nam solus Spiritus venit, & nullam simul intelligere personam necesse est earum quæ mittunt. Ita in processionis verbo, a Patre solo necesse est intelligere Spiritum procedere, & nullo modo a Filio. Nam cum sui mentionem egerit diligenter Dominus, & cum attribuerit sibi & Patri missionem Spiritus, non etiam de processione dicit, A nobis, aut qui a me & a Patre procedit: nam hoc certe dixisset, si cognouisset processionem suam esse. Quod autem, Qui a Patre procedit, proprium sit Spiritus, & propter hoc nullo modo sequatur necessario, intelligere & a Filio, testis est nobis theologus Gregorius [b] tradens proprietatem diuinarum personarum, in quibus dicit: Propterea stantes nos intra terminos nostros, ingenitum introducimus & genitum, & qui a Patre procedit, sicut dicit Deus Verbum [c]. Sic ergo est proprium Spiritus sancti, Qui a Patre procedit [d]; & non simpliciter, qui procedit: quod autem est proprium, necesse est conuertatur ad id cuius est proprium; neque superabundare, neque deficere potest. Necesse est ergo intelligere & dicere, si quis est Spiritus sanctus, hic est qui a Patre procedit: & si quid est quod a Patre procedit, necesse est quod sit Spiritus sanctus: si autem ab aliquo alio procedit, non est Spiritus sanctus. nam necesse est hoc intelligere secundum consequentiam rationis, & conuersionem. Non est necessarium, neque omnino possumus intelligere, cum audimus, Spiritum a Patre procedere, quod etiam

[a] Dum scilicet dixit, *mittam vobis a Patre.*

[b] Orat. 1. de Filio.

[c] Ioan. 15. *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Vide responsiones prouincialis ad hæc omnia infra collat. 22.

[d] Id est, proprium est Spiritus sancti a Patre procedere, & non simpliciter procedere, ita vt possit intelligi ab vtroque.

ANNO CHRISTI 1439. a Filio procedat. Et hæc quidem saluator noster & Deus, & theologiæ magister; sed & discipulus eiusdem & secretorum præceptor cælestis homo Paulus vas electionis, videamus qualia & ipse de hoc dicat ad Corinthios scribens. De Spiritu sancto & de substantia eius, & vnde eam habeat, ostendere volens, hæc scribit: *Nos non Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est a Deo*. 1. Cor. 2. Et ne aliquis diceret: Potest etiam Filius intelligi, vt ab eo etiam procedat: istam speculationem explicans beatus Ioannes theologus & euangelista, quando reuelauit magno & miraculoso [a] Gregorio secreta theologiæ, mediante sancta Dei genitrice Maria, talia dicit, (vt magnus Gregorius episcopus Nyssenus, qui vitam eius scripsit, refert) Vnus Spiritus sanctus qui a Deo substantiam habet, & quidem per Filium apparuit hominibus. In his manifestum est, nos nullo modo posse intelligere, qui a Deo habet substantiam, a Filio esse: non enim subiunxisset postea; Et qui per Filium apparuit hominibus. Nam impossibile est & inconsequens a Deo & a Filio intelligere Spiritum habere substantiam, deinde inferre: Et per ipsum apparuit hominibus: sed ad diuersas figuras producens sermonem, ostendit illud solum Patri attinere, quod ex ipso substantiam habeat Spiritus: hoc autem ad Filium, quod per ipsum apparuit hominibus. Ergo non est necesse similia intelligere, cum audimus Spiritum a Deo, quod & a Filio sit: neque omnino possibile est, vt ostendimus, si quidem aliud significat, per Filium apparuisse; & aliud, a Deo habere substantiam: quorum vnum attribuitur Filio, aliud Patri. Hoc quidem de diuinis scripturis diximus. Post vero diuinum apostolum Paulum, discipulus eius & communicator diuinorum secretorum Dionysius compareat, qui nobis eadem contestatur. Nam ipse in capite [a] de vnica & discreta theologia, tradens nobis diuinarum personarum & omnimodæ distinctionis rationem, talia scribit: Est autem & distinctio in supernaturalibus theologiis, non ea tantum quam dixi, quod & secundum ipsam vnionem inconfundibiliter & immixte collocatur vnaquæque diuinarum personarum, sed quod etiam supernaturalis diuinæ fecunditatis non est conuersio adinuicem, solus quidem fons supernaturalis diuinæ fecunditatis est Pater. Si ergo solus fons

[a] De diuin. nom. c. 2.

diuinæ fecunditatis eſt Pater, & per hoc a Filio & a Spiritu diſtinguitur; (nam de omnimoda diſtinctione perſonarum intentio erat ſermonis) neque Filio commune eſt cum Patre, neque Spiritui ſancto, eſſe fontem: etenim tali modo confuſio eſſet circa diuinas perſonas, & diſtinctio tolleretur. Neque enim ea quæ ſunt vnita diuidere, vt ipſemet dicit, fas eſt, neque quæ diſtincta ſunt confundere: & propter hoc fontis ratio & nomen nullo modo ad Filium peruenit. Cum autem Filius non ſit fons deitatis, manifeſtum eſt, quod Spiritus cauſa non eſt Filius. Nam deitas ſupernaturalis, quæ originatur, eſt Spiritus ſanctus: & ſic cum Pater exiſtat ſolus fons deitatis, & per hoc a Filio & Spiritu diſtinguatur, ſolus erit productor & ſpirator vt eſt ſolus Pater. Et hæc noſtra eſt opinio; nec colligitur a doctoribus veſtra, ſed noſtra, ſicut expreſſe & aperte dictum eſt. Eadem dicit magnus Athanaſius in ſermone, cuius titulus eſt: De æterna ſubſiſtentia Filii & Spiritus. Nam dicit: Separamur ab iis qui iudaizant, & ab iis qui deprauant Chriſtianiſmum, qui Deum qui eſt de Deo, negantes, vnum Deum vt Iudæi dicunt, non ſolum quia ſolus eſt non genitus & ſolus fons deitatis Pater, propter hoc dicentes ſolum Deum, ſed tamquam infecundum Filii, & infructuoſum verbi viuentis. Hic etiam magnus doctor ſolum non genitum, & ſolum fontem deitatis Patrem dicit: & quemadmodum eſſe non genitum non poteſt fieri commune vtrique duarum aliarum perſonarum, ſic fons deitatis nequaquam communicari poteſt cum Filio: ergo Filius non eſt fons deitatis, & propter hoc neque Spiritus ſancti cauſa. Videtiſne omnia conſonantia veritati, & ſanctorum adinuicem concordiam? Denique afferimus ſententias œcumenicorum Conciliorum per epiſcopum Cæſarienſem Leontium, qui talia dixit ad quemdam philoſophum Phædonem dubitantem: Accipe vnam deitatem Patris qui genuit Filium ineffabiliter, & Filii qui natus eſt ex ipſo, & Spiritus ſancti ex eodem Patre procedentis, qui & proprius eſt Filii, ſicut dicit diuinus Apoſtolus: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.* Conſideranda eſt hæc intentio ſanctorum patrum, qui dum tractarent de Spiritu, vnde procedat & cauſam habeat, cum dixerint, deitatem Spiritus ſancti qui ab ipſo proce-

ANNO CHRISTI 1439.

Rom. 8.

ANNO CHRISTI 1439. dit, addiderunt statim, Patre, ne quis putaret ad Filium referri processionem, quia de proximo de illo egerant memoriam. Insuper [a].

[a] Sermo interruptus a cardinali.

CARD. Transgreditur formam datam, in qua fecimus, vt de auctoritate in auctoritatem procederemus.

EPHES. Magister iste respondens ad vnam auctoritatem per nos adductam, tantum sumpsit tempus, vt totum tempus ceperit; quod & in præcedentibus fecit. Ideo nos videntes hæc, putauimus ita faciendum esse, vt vnam & similes omnes rationes nostras adduceremus, vt saltem coactus ad vnumquodque respondeat. Insuper infirmitate impediti non possumus singulis respondere.

PROV. In præcedenti nostra disputatione ex mutua conuentione inter dominum nostrum & imperatorem conuentum est & conclusum, quod de capitulo in capitulum, & de argumento in argumentum procederemus: & ideo primo inchoauimus ab auctoritate Basilii posita in festo Pentecostes: & quamquam dicta sint circa illam auctoritatem, pro inuestigatione intelligentiæ Basilii, multa, nunquam exiuimus propositam auctoritatem. Expedita illa, venimus ad aliam auctoritatem Basilii. In hac ergo aliquantulum fui prolixus in expositione ipsiusmet textus, non exeundo textum, quia si volebam facere rationem ex ipso textu, oportebat vt sacer cœtus haberet notitiam textus: nunquam introduxi aliam auctoritatem, nisi verba textus. Et quia argumenta sumebantur ex antecedentibus & sequentibus, oportuit illa dicere; & facta declaratione textus, formaui duas rationes ad probandum de necessitate, quod textus non poterat stare cum illo verbo dubitatiuo; ita quod quantum natura rei requirebat, non poteram esse breuior. Modo ad rationes quæ fuerunt vltimæ in nostro recessu, si voluisset seruare optimum ordinem, debebat respondere. Vnum ex duobus sequitur ex his, aut quod vidit rationes meas concludere, & quod non potest respondere; & hoc nobis placet, si fateatur: aut quia voluit fugere, intrauit aliam materiam. Sed etiam pace eius dixerim, si volebat euitare argumenta quæ concludunt, debebat transire ad auctoritates Athanasii, quæ secundo fuerunt productæ, quæ ita necessario concludunt, vt auctoritas Basilii. Modo vero non respondet argumen-

tis, nec tenet ordinem: de auctoritatibus Athanasii transit ad auctoritates euangelii, ac si primæ auctoritates non fundarentur in textu euangelico. Numquid auctoritas Basilii non fundatur in verbis euangelii, *De meo accipiet, & annuntiabit?* Nonne verba pietatis & baptismi fundantur in verbo Dei, cum dicit: *Baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti?* modo verbum Christi quid dicit: Qui a Patre procedit? ille idem in medio capite 16. euangelii Ioannis declarans quomodo debeat intelligi, Qui a Patre procedit, dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt:* ideo dixi, Quia de meo accipiet. Ex quo ergo auctoritas diuinæ scripturæ Iesu Christi, est primo posita in medio per sanctos doctores, & ducta in vim argumentationis, valde absurdum est & indecens in tanto auditorio, quod dimissa hac magna auctoritate indiscussa, nulla facta responsione rationibus quæ conuincunt, transeamus ad alias. Modo dico sic, dicat prolixe, quia non habeo sibi imponere legem, sed imperator: ego seruabo honestatem & ordinem disputationis, nec vnquam respondebo sibi ad quæcumque dixerit, donec responderit per ordinem, prout inchoauimus disputationem. Modo videatis si vultis consumere tempus in vanum: requiro eum ex debito honestatis & disputationis, vt respondeat nostris rationibus, quia ex illis habebimus clare intentionem Basilii, nisi sanctissimus dominus noster aliud mihi mandet. Dixi alias, & dico, quod in tertia Synodo hoc firmatum est, vt dicit Cyrillus[a]; & hoc debet esse regula tibi & mihi, dicens: Sequentes sanctorum patrum confessiones quas fecerunt, loquente in eis Spiritu sancto, & intelligentias inuestigantes, veritatem dicimus, &c. ita debent adduci testimonia, vt inuestigemus intentiones sanctorum.

ANNO CHRISTI 1439.

Ioan. 16.

Matth. 28.

Ioan. 16.

[a] Epist. ad Nestor. in actis Concil. Ephes. par. 1. cap. 26. quæ incipit: Cum Saluator.

AND. Collocuti sunt Græci adinuicem.

EPHES. Nos modum disputationis, sicut adinuicem conuenimus, nullo modo reliquimus, sed cognoscit paternitas vestra, quod proponentibus vobis duas aut tres auctoritates, consumpsimus super his omnes antecedentes disputationes. Ideo ne hoc semper fieret, visum est nobis probationes & omnes nostras rationes adducere, non de aliquibus libris latentibus & non omnibus cognitis, neque ex dubiis & corruptis, sed ex ipsis scripturis sacris,

ANNO CHRISTI 1439. & ab iis sententiis quæ ab omnibus patribus profitentur. Nam si semper circa eamdem auctoritatem consumemus tempus, dum vos quærendo per argumentationes & rationes, nos respondere velimus, esset ad infinitum processus. Propterea quia responsum dedimus aperte & manifeste de additione illa dubitationis quæ inuenitur apud nostros libros, visum fuit, illa auctoritate omissa, ne semper in infinitum progrediamur, nostras rationes adducere; deinde voces Basilii, quæ omnibus his sunt consonæ; vt ex omnibus his appareat librum vestrum esse corruptum: postea poteritis assumere vnamquamque auctoritatem, &, vt volueritis, disputatiue inquirere, si Deus concesserit, & tempus patiatur.

IMPER. Intentio nostra non est, vt ordo disputationis mutetur, & si voluissetis expectare vsque ad finem sermonum, ipse veniisset ad propositum dimissæ auctoritatis, quia intentio nostra & nostrorum non est, vt diuertamus a disputationis modo, & quod vobis respondeatur. Ego hoc ordinaui, quia vos dicebatis, & nostri pauca respondebant, & non poteramus dicere quæ volebamus: ideo visum est prætermittere has auctoritates, vt ad conclusionem veniremus auctoritatis propositæ. Propterea si placet, permittatis dominum Ephesinum dicere, quia pauca supersunt.

PROV. Hic modus non est vtilis, quia si habet redire ad propositum & multa dicere, quibus non debet fieri responsio, ista videntur superflua ad dicendum, quia si vult habere responsionem illis, melius est vt deducantur de auctoritate in auctoritatem, quam quod omnia simul adducantur, quia homines obliuiscuntur, & non potest fieri bona responsio. Ipse deberet primo respondere propositis per me, & postea ego dicerem.

AND. Cardinalis iuit ad papam, & postea rediit.

CARD. Licet vrbanius esset & iustius, vt modus inceptus seruaretur de auctoritate in auctoritatem: tamen postquam Ephesinus vult multas auctoritates cumulare, placet domino nostro cum hoc, vt nostris quæsitis respondeatur.

IMPER. Placet.

EPHES. Redeamus ad consequentiam eorum quæ dicebamus, quod sanctum primum Concilium œcumeni-

cum respondit ad philosophum dubitantem per episcopum Leontium, hæc[a]: Suscipe vnam deitatem Patris qui genuit Filium ineffabiliter, & Filii qui natus est ab ipso, & Spiritus sancti qui procedit ex ipso Patre, proprii autem existentis Filii, sicut dicit Apostolus: *Si quis Spiritum Christi non habet, non est eius.* Ita quidem se habet auctoritas: sed est considerandum, quod timentes isti beati patres, quod ne dum quis audiret de Spiritu qui procedit ex ipso, putaret ipsos dicere Filium, quia de proximo erat Filii memoria facta, adiecerunt, Ex ipso Patre; quod est dicere, non ex Filio, sed ex Patre: statim iterum proprii existentis Filii, quasi dicant: Etsi non procedit ex Filio, non tamen est alienus a Filio, proprius autem substantiæ eius, & consubstantialis ei. Et ad hanc intentionem inquit Apostolus: *Si quis Spiritum Christi non habet, ipse non est eius.* Hoc sentit Cyrillus[b] dicens: Etsi procedit Spiritus ex Deo Patre, sed non alienus est a Filio. Hoc ipse inquit, cum responderet ad Theodoretum, (sicut diligentius[c] dicemus, si tempus permiserit) qui eum criminabatur dicentem, Spiritum procedere etiam a Filio. His patribus magnus Basilius consona inquit (dico autem patribus primi Concilii) qui post ipsos statim fuit. Nam dicit in 18. capite ad Amphilochium: Spiritus Christi dicitur, tamquam accommodatus secundum naturam eius, hoc est, vt consubstantialis. Si autem sciuisset ipsum accipere esse a Filio, sicut in libro vestro corrupto iacet, non dixisset, tamquam accommodatus sibi secundum naturam, sed vt ab ipso procedens & esse accipiens; modo fuisset consequens, [d] cum non dixit; ergo liber vester non bene stat. Dicit ipse in sermone contra Sabellium[e] & Arium talia: Ego cum Patre quidem noui Spiritum, sed non Patrem Spiritum.

PROV. Habetis librum?

EPHES. Non hic.

PROV. Oportet adducere.

EPHES. Ego cum[f] Patre quidem scio Spiritum, non Patrem Spiritum; & cum Filio accepi non Filium nominari, & familiaritatem[g] quæ est ad Patrem, intelligo, quia ex Patre procedit. Ad Filium autem, quia audio: *Si quis Spiritum Christi non habet, non est eius.* Videtis etiam hic consona sibi ipsi & patribus illis? non eamdem proprie-

[a] Gelasius Cyzicen. in actis Nicæni lib. 2. paulo ante fuit relata hæc eadem auctoritas ab eodem Ephes. de qua in 3. nota huius collationis. *Rom. 8.*

Ibidem.

[b] Epist. ad Ioan. Antiochenum in actis Concil. Ephes. par. 3. c. 34. in fine.

[c] Vide paulo infra.

[d] id est, Cum autem non sic dixerit.

[e] Homil. 28. in editione Paris. 1547. sic legitur: Ego vero agnosco illum cum Patre, Patrem vero esse, non ita.

[f] Verba Basilii homilia citata.

[g] Alias, cognationem: quod & in sequentibus vbi replicatur, observa. *Ibidem.*

Anno Christi 1439.

ANNO CHRISTI 1439. tatem familiaritatis dicit Spiritus ad Patrem & ad Filium, sed ad Patrem, quia ab ipso procedit; ad Filium autem, quoniam Apostoli dicit auctoritas, quod si quis Spiritum Christi non habet, non est eius: videlicet quia ita simpliciter est sibi familiaris Spiritus secundum naturam, sicut in præallegata auctoritate dicitur; non quod ab ipso procedat. His quidnam clarius de intentione huius sancti patris? Eratne verisimile ipsum hoc scripsisse, si sciret Spiritum a Filio procedere? Iudicate vos, patres, vt veritate vtamur: hæc sunt primi Concilii dicta, quibus ostensus est consonus magnus Basilius. Ipsa denique prima Synodus in symbolo sic Spiritum sanctum ordinauit cum Patre & Filio secundum traditionem illam baptismatis traditam per Dominũ, & post [a] homologiam Patris & Filii intulit: Et in Spiritum sanctum. Secundum autem Concilium quod post ipsum factum est, volens hanc vocem explicare, & quomodo coordinetur cum Patre & Filio Spiritus, clarius ostendere ad euersionem illorum qui contra Spiritum pugnabant, talia dicit in symbolo: Credimus in Spiritum sanctum dominum viuificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur. Hic speculanda est intentio diuinorum patrum, quia propositum fuit illis theologiam explicare, & modum vnionis Spiritus ad Patrem & Filium. Concilium hoc clare voluit exhibere: & videte quomodo differenter & ipsum exhibet familiaritatem Spiritus ad Patrem & ad Filium. Nam dicit, quod coordinatus est Spiritus sanctus cum Patre & Filio, vt ex Patre procedens, simul vero cum Patre & Filio adoratur & glorificatur, hoc est, est eiusdem honoris & consubstantialitatis. Verum si ab vtroque sciuisset procedere, cuius gratia dum memoriam fecit de vtroque, illud non prius dixit, Qui ex Patre Filioque procedit; & postea non intulit, Qui cum illis simul coadoratur & conglorificatur? Hoc consequens fuisset, si talem habuisset sensum: & hoc facere solemus, quando aliquid ad duo referimus, & maxime cum illud dicimus causam ab illis ipsis habere, prius exponentes ambas causas, tunc & postremo cõmune inferimus, vtputa, qui simul conglorificatur & adoratur. At vero patres prætermiserũt in primo memoriam Filii, cum voluerunt addere causam Spiritus [b],

[a] confessionẽ.

[b] Dicentes ex Patre procedentem.

in ſecundo autem intulerunt conſubſtantialitatem, & honoris identitatem exhibere voluerunt. Non ergo Spiritum a Filio procedentem cognouerunt: nam hoc non prætermiſiſſent, maxime quando faciebant expoſitionem: & quod expoſitio ſit perfecta, & non defectuoſa, vt dicitis, nec cauſarum alteram tacuerint, manifeſtum eſt, quia nullam poſt Concilium illud alia Concilia aliam expoſitionem ab illa fecerunt, nec addiderunt a Filio procedere: imo omnia Concilia prohibuerunt hoc, & euitarunt per ſuas diffinitiones, vt præſciuerint profecto quod per vos facturum erat. Huius Concilii propugnator & dux, & huius ſymboli conſcriptor, vt dicitur, magnus Gregorius fuit, cuius agnomen proprie attribuitur a theologia. Dicit ipſe ſcribens conſona ſibi & ceteris patribus in ſermone, cuius eſt intitulatio, De nauigatione epiſcoporum de Ægypto[a]: Omnia quæ ſunt Patris, ſunt etiam Filii, excepta cauſa. Inſpiciendum eſt hoc, quod & ipſe Filium a Patre diſtinguit; & ſicut magnus Dionyſius fontem, ſic ipſe cauſam diſtinguit. Si ergo Filius cauſalitate diſtinguitur a Patre, & nullo modo eſt cauſa, liquet ipſum nec Patrem eſſe, nec productorem, & propter hoc nec cauſam Spiritus; nam hoc aperte doctor edidit. His omnibus conſona & tertium Concilium dixit. Nam cum primum aduenit ſymbolum Neſtorii productum per quemdam presbyterum Chariſium, in quo continebatur, quod Spiritus ſanctus neque Filius eſt, neque per Filium ſubſiſtentiam habet, ita huiuſmodi theologiam laudat tamquam familiarem patribus, & conſonam ſcripturæ, vt non eum accuſauerit, neque magnum, neque paruum, neque coarguens eſt Neſtorium de his ſermonibus in theologia[b]; imo approbans tale ſymbolum, in ſuo ſymbolo talia dicit: Si deprehenderentur aliqui, aut ſcientes, aut docentes ea quæ continentur in expoſitione adducta per Chariſium de humanitate vnigeniti Filii Dei, hoc eſt, ſcelerata dogmata Neſtorii, ſubiaceant ſententiæ huius ſacri & ſancti œcumenici Concilii. Videtiſne, patres, quæ dicit ſcelerata dogmata Neſtorii, ea quæ ſunt de humanitate vnigeniti Filii? Liquidum eſt ergo, quod ea quæ de Deo erant, veriſſima erant & ſancta, nec aliquam occaſionem tradentia querelæ: vnde nec de illis conqueſti ſunt. Hoc autem non eſt parum quid

ANNO CHRISTI 1439.

[a] Orat. 24. num. 15. in editione Pariſien.

[b] De ſermonibus ſcilicet quoad proceſſionem Spiritus, quos approbat, vt vult Epheſ. & quoad humanitatem tantum ſubdit Concilium damnationem Neſtorii, vt ipſe ait.

ANNO CHRISTI 1439. ad probationem, quod communis sensus ecclesiæ est, nullo modo Spiritum a Filio procedere: nam liquet, quod patres acceperint & habuerint, & vt propriam eam opinionem agnouerint. Itaque etiam a tertio œcumenico Concilio hoc approbatum est. Sed quoniam beatus Cyrillus opponens se Nestorio de processione Spiritus, occasionem quamdam dedit, vt putaretur, hunc etiam a Filio subsistentiam habere, reprehendit ipsum Theodoretus, vt ex persona orientalium, ita dicens [a]: Si proprium Filii Spiritum sanctum, siquidem vt eiusdem naturæ, & a Patre procedentem dixit, confitebimur, & ita suscipiemus vocem: si vero tamquam a Filio aut per Filium subsistentiam habentem, vt blasphemum excutiemus. credimus enim Domino dicenti: *Spiritus veritatis qui a Patre procedit:* *Ioan. 15.* & Apostolo: *Nos vero non Spiritum huius mundi accepimus, sed qui est a Deo.* *1. Cor. 2.* Ad hanc querelam dicit Cyrillus [b] in his quæ scripsit ad quemdam Euoptium episcopum, calumniari & accusari a Theodoreto, qui contra ipsum inuehebatur propter inimicitiam cum ipso, & amicitiam Nestorii. dicit autem sic scribens ad Euoptium: Accepi ad certificationem tuæ pietatis erga me tomum illum quem misisti, quem dicunt composuisse Theodoretum Cyrensem: nam ita dicunt vocari oppidum. Cum autem vidissem ea quæ inerant, reddidi Deo gratulationis cantus, nec defeci illud dicens: *Domine eripe animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa.* *Psal. 119.* Nam inuenio me vbique calumniari, & in quolibet capitulorum hæc tolero. Si igitur in quolibet capitulorum dicit calumniari, liquet etiam in illo ipsum calumniari, cum blasphemum illum & illius impiam opinionem Theodoretus dixit. Ergo tenebat illam secundum quod Theodoretus profitebatur [c], & cum ipso illam suscipiebat vocem, hoc est, proprius illi Spiritus sanctus, vt eiusdem naturæ cum eo, tamen a Patre procedens. Hoc idem etiam in defensionem querelæ ille adiecit: nam dicit sic: [d] Etsi ex Patre procedit Spiritus, tamen non alienus a Filio: nam omnia habet cum Patre. Videsne quomodo in illa parte concordat, in qua dicebat Theodoretus suam suscipere vocem? Post hoc facta vnione cum orientalibus, scribit ad Ioannem [e] Antiochenum episcopum beatus Cyrillus eadem causa, dico de processione Spiritus sancti,

[a] In actis Concil. Eph. part. 3. cap. 3. contra 9. anathematismum.

[b] In actis Concil. Ephes. part. 3. cap. 3. in princ. & ibid. in defensione 9. anathematismi.

[c] Alias scilicet non dixisset se calumniam passum ab eo.

[d] In defensione 9. anathematismi.

[e] In actis Concil. Ephes. part. 3. num. 34.

ANNO CHRISTI 1439.

simul & vt symbolum immutatum maneat, sic dicens: Nullo modo moueri toleramus fidem eam quæ terminata est a patribus, hoc est fidei symbolum: neque permittimus nobisipsis, vel aliis, aut dictionem mutare eorum quæ posita sunt, vel vnam syllabam, memores dicentis: *Noli transgredi terminos æternos, quos patres tui posuerunt.* Non enim erant ipsi qui loquebantur, sed Spiritus Patris qui procedit ex ipso; non autem alienus est a Filio secundum rationem essentiæ. Videtisne etiam hic in qua parte diuisionis Theodoreti beatus Cyrillus consentiat? Nam dicit (proferens sermonem per figuram diuisiuam) Procedit quidem ex Deo Patre, non alienus a Filio, hoc est secundum rationem essentiæ, vt consubstantialis. Hoc autem & ipse Theodoretus sic dicebat, quod si tamquam consubstantialem & a Patre procedentem dixit, suscipimus vocem vt piam. Hanc epistolam cum accepisset Theodoretus cum aliis orientalibus, & inuenisset theologiam sibi & scripturæ consonam, talia dicit etiam ipse in epistola ad Ioannem Antiochenum[a]: Ea quæ missa sunt a Cyrillo, euangelica nobilitate adornantur. Nam in eis prædicatur Deus perfectus & homo perfectus Dominus noster Iesus Christus, Spiritus autem sanctus non ex Filio, seu per Filium subsistentiam habens, sed a Patre; proprius autem Filii, vt consubstantialis, vocatur & nominatur. Hanc rectitudinem cum cognouerimus, laudauimus Deum linguas sanantem, & absonam resonantiam in rectum sonum transmutantem. Videtisne in quibus Theodoretus cum aliis orientalibus conuenerit cum Cyrillo? quod Spiritus sanctus non habet subsistentiam a Filio, neque per Filium, sed a Patre procedit: Spiritus autem Filii vt consubstantialis nominatur. Quod autem super his conuenerint, & vnio illa facta fuerit, testis est beatus Cyrillus sic scribens ad Ioannem Antiochenum episcopum[b]: Has vestras cum inspexerimus sacras voces, sic etiam inuenientes vos sentientes nobiscum (vnus enim Dominus, vna fides, vnum baptisma) glorificauimus saluatorem Deum, inuicem gaudentes, quod scripturis a Deo inspiratis & traditioni sanctorum patrum conuenientem habeant fidem nostræ & vestræ ecclesiæ. His consona etiam in expositione euangelii secundum Lucam[c] beatus Cyrillus dicit: Vt digitus

Prouerb. 22.

[a] Sic etiam hanc epistolã refert Græcus scriptor sess. 23.

[b] In actis Concil. Ephes. part. 3. num. 34.

[c] Lucæ cap. 11. cuius Cyrilli dictum refertur in Catena Græca SS. patrum super Lucam in cod. Vat. ex bibliotheca Palatina.

ANNO CHRISTI 1439. pendet a manu, qui non est alienus ab ipsa, sed naturaliter in ipsa: sic Spiritus consubstantialitatis ratione nectitur ad vnionem cum Filio, licet a Deo Patre procedat. Hoc autem idem est ac dicere: Licet ab ipso non procedat; coniunctus enim illi, dicit, est secundum consubstantialitatem; licet ex ipso subsistentiam [a] non habeat, sed a Deo Patre. Per hæc omnia nosmet ostendimus consona diuinis scripturis sentire, & diuinis nostris patribus & doctoribus, & nullum de diuinis dogmatibus quæ tradita sunt nobis a principio, mutare vel adulterare, nihil addere, nihil detrahere, nihil innouare. Obsecramus vestram caritatem & reuerentiam, velitis concordare nobiscum & cum sanctis patribus doctoribus, & nil in ecclesiis dicere [b], & contentos his tantum esse, dicentes & sentientes eadem, vt vno ore glorificemus Patrem & Filium & Spiritum sanctum, cui debetur omnis gloria in sæcula sæculorum.

[a] Hanc negatiuam infert ipse Ephesinus.

[b] noui scilicet.

CARD. Restat post sermonem longum factum, vt respondeat argumentis, iuxta promissa.

EPHES. Quoniam nos putamus ostendisse satis additionem libri nostri illam merito a magno Basilio adiectam [c], & ita pro nobis omnes præsentes sentire, tamquam satis ostenderimus, quia nullam impingit maculam magno Basilio illa adiectio, vt nos assignauimus interpretantes auctoritatem, nullo modo vacabimus rationibus dictis per vestram paternitatem ad commendationem libri vestri, cum multæ fuerint, & cum videantur extra propositum facere: & respondendo procederemus in infinitum. Propterea illis omissis, & nulla super his cogitatione habita [d], hoc tantum habemus dicere: quod liber noster verus sit, attestamur, & a multitudine antiquitatis librorum, & a consequentia eorum quæ dicta sunt; & plura his de illa auctoritate dicere nec habemus, nec volumus.

[c] De additionibus dubitatiuis fortassis, & vt concedamus, scilicet per suppositionem, de quibus satis sup.

[d] Græcus scriptor sic: Cum nihil etiam ad ea simus meditati, sess. 25.

PROV. Quia dominus Ephesinus in fine dicit, quod non habet memoriæ rationes vltimo dictas, ego reducam sibi de parte in partem ad memoriam, vt ipse possit satisfacere voluntati imperatoris, qui dixit, quod debet respondere.

EPHES. Dicatis breuiter.

PROV. Omnibus dictis per eum de capitulo in capitulum satisfaciam, & si promittit acquiescere veritati, cum maiori alacritate accedam ad ea quæ dixit. Ipse dixit in principio, quod cum reperimus varietatem in libris, debemus illos libros dimittere, & procedere ad argumenta solidiora. Hic esset malus & peruersus modus, quia si cum reperimus varietates in libris, debemus dimittere libros, hoc non fit per sapientes viros, sed quærunt ex antecedentibus & subsequentibus veritatem: ita est hic faciendum. Ego feci tibi istam rationem, quod si illa conditio dubitatiua poneretur, vbi applicatur exemplum, duo inconuenientia sequerentur. Primo, quod ex antecedentibus veris & necessariis, faciente necessitatem scriptura, sequeretur consequens dubium: quod est falsum. Ita arguebat Basilius: Si ita est in angelis, quod qui secundus ordine & dignitate, non tamen est tertius natura; ita profecto est in personis diuinis, scilicet in Spiritu, de quo loquebatur: sed ita est in angelis, prout probat manifeste; ergo consequens debet esse sine dubitatione. Dedi exemplum de consequentia: Si homo currit, ergo mouetur: & do exemplum in materia proposita per Augustinum; dicit sic in 15. de Trinitate: Si enim quidquid habet Filius, de Patre habet; de Patre vtique habet, quod de ipso quoque procedat Spiritus. Hæc est vna conditionalis, quæ non ponit in esse, nec consequens, nec antecedens, nisi fiat vna minor, prout ipse intelligit ex scriptura sacra: & cum sit argumentum conditionale, maior est conditionalis, minor propositio ponit priorem partem antecedentis conditionalis: ideo sequitur consequens necessarium. Dicit Augustinus: Si quidquid habet Filius, de Patre habet; ergo de Patre habet, quod ex ipso procedat Spiritus. Minor est: Sed omnia quæ habet Pater, habet Filius, ex sacra scriptura euangelii, cum dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Ergo sequitur necessario, quod Filius habeat a Patre, vt ab ipso procedat Spiritus sanctus sine vlla conditione. Ita quoque dicit Basilius: Si in angelis [a] ita est, ita profecto est in personis diuinis. Modo minor est absoluta: sed in angelis ita est, igitur sequitur absolute conclusio. Num dubitatur, an esset ignarus Basilius? respondeatis.

Anno Christi 1437.

Ioan. 16.

[a] Quod nimirum secundi & tertii dignitate & ordine non sint tertii, id est alienæ naturæ ab intellectuali, vt sæpius supra dictum est.

EPHES. Quod libri a nobis producti ambigui & varii sint,

ANNO CHRISTI 1439. sint, non vt quid certum est dictum a me, nec opinio mea talis est, sed per concessionem dictum est, quia volebamus transgredi ad alia, & non semper illis insistere: nam ego exploratissimam certificationem habeo.

PROV. Respondeatis ad argumenta.

EPHES. Præsertim de hoc certus sum, cum sint etiam in ciuitate Constantinopolitana vltra mille conformes nostris.

PROV. Si vnus est falsus, & centum millia sunt falsi.

EPHES. Ex multitudine & antiquitate approbantur in Conciliis.

PROV. Nostri sunt duo, & vester vnus: dicatis ad argumentum, ibi est veritas.

EPHES. Ad argumentum ita dico. Non est mirandum si conditionaliter quid magnus Basilius voluit concedere ex his quæ erant confessa: nam & nos ea quæ per concessionem confessa sunt, præsupponimus. Idem fecimus circa quæstionem discussam in ciuitate Ferrarienſi, quia concedentibus nobis per suppositionem, veram esse opinionem vestram de processione Spiritus sancti, super hoc omnes sermones contulimus. Quod si etiam esset vera opinio & certa, non debebatis in symbolo addere. Magnus Basilius cum supposuerit verum esse, quod Spiritus sit tertius dignitate, quod nequaquam prius susceperit, imo restitit per multa, vt ostendimus, intulit probationes ex hoc quod per concessionem datum erat, quod etsi verum esset, tertium esse dignitate Spiritum (color & figura ita dicendi apud rhetores [a] oppositio acceptionis dicitur) non necessario sequebatur tertium natura esse. Nam etiam angeli cum differant ordine & dignitate, non propterea alterius sunt naturæ: ac stella differt a stella claritate, non tamen differens est stellarum natura; & multæ sunt mansiones apud Patrem, sed non natura diuersæ: sic Spiritus, etiamsi daremus tertium dignitate (quod concessimus per suppositionem) non est necesse tertium natura. Quid autem facit ad hoc id quod vos dicitis, quod ex certis infertur ambiguum? Non affirmat dubium, sed id quod per suppositionem concessum est; facta suppositione, necesse est consequens se habere, vt prædictum est se habere; nisi hoc latet vestram paternitatem, quod ea quæ semel

[a] ἀντιθεσις apud Græcum scriptorem, sect. 23.

conditionaliter conceſſa ſunt, vt certa approbamus[a], imo de neceſſitate per eadem oſtendimus[b]: ANNO CHRISTI 1439. ergo non eſt mirandum, ſi per ea quæ dicta ſunt, oſtendimus.

[a] id eſt, ſupponimus.
[b] ſcilicet argumentamur.

PROV. Vos præſupponitis vnum quod eſt contra rationem, videlicet, quod vnum ſit conditionale, & non conditionale. De natura conditionalis propoſitæ ſecundum omnes, vt teneo, & ſecundum rationem naturalem, ex modo dicendi nunquam ponit in eſſe nec antecedens, nec conſequens: vt ſi dicam, Si Ioannes eſt homo, Ioannes eſt animal; ex hoc modo loquendi nullo modo poſſum intelligere, quod Ioannes ſit homo vel animal: ita in aliis non eſt poſſibile ſecundum intellectum. Quod ſi antecedens, Si homo currit, ponatur in eſſe, ſic bene ſequitur in conſequentia, quod conſequens ponatur in eſſe per antecedens, quod ſcilicet moueatur: & contrarium dicere eſt ignorare proprias naturas conditionalis. Quia allegaſtis etiam conditionale factum Ferrariæ, hoc non eſt ſoluere, ſed allegare inconueniens, quia noſtri inſtiterunt, vt primo videretur veritas proceſſionis, qua habita, ſequebatur aliud, ſcilicet, quod nos & Romana eccleſia poterat facere explicationem. Conſequentia, quod ſi daretur, quod non procederet a Filio, quod factum eſt Ferrariæ, nil valeret: eſt id apud vos, qui non concedebatis proceſſum niſi ſub conditione; ſed apud nos qui habemus hanc claram veritatem declaratam per omnes doctores Græcos & Latinos, hoc, quod factum eſt Ferrariæ, eſt probatio[c] neceſſitatis: vnde allegare inconueniens, non eſt ſoluere. Dico ergo, quod poſtpoſita conditionali, Baſilius ponit antecedens ſine vlla conditionali abſolute, ſcilicet in materia de angelis, manſionum & ſtellarum. Ergo ſi non fuit ignorans Baſilius, qui fuit lumen orbis, oportet neceſſario ſecundum ſuum modum procedendi, quod quicumque liber habet illam conditionem appoſitam, ſit contra mentem Baſilii, & denigret famam ſuam, & quod tota probatio ſua de Spiritu omnino iudicetur inualida.

[c] ſcilicet, quia eſt verum, ideo poteſt addi ab habente auctoritatem.

EPHES. Id quod a nobis dictum eſt, quod id quod conditionaliter dicitur, non neceſſario capi debet, ita debet haberi. Nam vt prius in præcedenti congregatione dixi, aſſumptio[d] eſt quæ affirmat conditionem: ſed manifeſtum eſt, quod data conditionali conſequentia neceſſa-

[d] ſcilicet, abſoluta propoſitio ponit in eſſe conditionem.

ANNO CHRISTI 1439. rio sequitur, & si id quod per conditionem datum est, non est necessarium ad id quod sequitur, illud ex ordine necessitatis habet se. Nam si homo currit, necesse est moueri, licet non sit manifestum an homo currat: sic hic per conditionem concessit Basilius, tertium esse dignitate.

PROV. Addas in argumento, cum dicis, Si homo currit, ergo mouetur; & subiungas, Sed homo currit. Ita facit Basilius, quia ponit illam secundam certam.

EPHES. Dico, quod neque in exemplo necessarium est. Nam non est necessarium hominem currere, sed contingenter sibi inest currere: ergo si datur hominem currere, necessitate datur illum moueri. Redeo ad propositum, quod si per conditionem daretur tertium dignitate, non est necesse tertium natura.

PROV. Ad quid posita sunt exempla?

EPHES. Ideo data sunt exempla per conditionem, quod licet differrent dignitate & ordine, non tamen differunt natura. Est autem in exemplis assumptum per conditionem datum.

PROV. Consequens debet sequi absolute ex absolutis exemplis.

EPHES. Conditionaliter datum est, tertium esse dignitate: scilicet si hoc daretur, non necessario sequitur, quod sit tertius natura. Ego credo hæc liquida esse omnibus.

PROV. Non respondetur obiectis per verbum credo. Secundo facit argumentum Basilius inconuincibile, quod tollitur, si apponitur conditio. Volens probare Spiritum secundum a Filio dignitate & ordine, facit similiter Filii ad Patrem ibi, vbi incipit [a], Quemadmodum; dicens quod sicut est in Filio respectu Patris, ita in Spiritu respectu Filii: & ponit causas ibidem, quæ quidem erant notæ & manifestæ ex duobus libris præcedentibus, in quibus ostendit contra Eunomium, quod si Filius est secundus ordine & dignitate a Patre, non tamen est secundus natura, vt dicebat Eunomius & Ariani. Modo volens hoc de Spiritu probare ex argumento a simili, ponit hoc quod probatum est de Filio. Modo regula est vniuersalis, cum fit argumentum a simili (& vocatur maxima) quod de similibus idem est iudicium: & in hac propositione dicit, quod

[a] Lib. 3. contra Eunomium supra sæpe cit. circa princip. vers. Quemadmodum.

ANNO CHRISTI 1439.

ſicut Filius ſe habet ad Patrem: & ponitur abſolute ſine conditione, quod Filius eſt ſecundus ordine & dignitate. Ergo ſi debet eſſe bonum argumentum a ſimili, oportet vt conſequens ſine conditione ponatur, alias non argueretur a ſimili. Item ego miror de eo, quod beatus Baſilius in [a] antirrheſis dicit, quod vt Filius ſe habet ad Patrem, ita Spiritus ad Filium: & probat, quod vt Filius eſt Verbum Patris, ita quod Pater eſt cauſa Filii, ita Spiritus eſt verbum Filii; ita quod pro manifeſto dicat, Filium eſſe cauſam Spiritus ſancti, fundans ex illa auctoritate: *Portans omnia verbo virtutis ſuæ.* Ergo apparet, vt habeat ſe ad Filium, vt cauſam a Filio: nec propter hoc ſequitur, quod Spiritus ſanctus ſit a Patre & Filio, vt a duabus cauſis vel duobus principiis; quia forte videtur mihi, quod timeas confiteri veritatem, prout eſt in libro antiquo iſto: quia ſi dicatur, quod Filius eſt cauſa Spiritus, ſequatur ex iſto, Spiritum habere duas cauſas: non oportet quod dubites in iſto, quia nec Baſilius hoc intendit, nec aliquis doctor Latinorum: imo eccleſia Romana quæ ſemper immaculata permanſit a talibus erroribus, Domino operante, & beato Petro, profitetur, quod Spiritus æternaliter eſt a Patre & Filio, & procedit a Patre & Filio, non vt ex duobus principiis, ſed ex vno; non ex duabus cauſis, ſed ex vna: imo anathematizat quoſcumque dicentes duas cauſas, quia hoc eſſet impoſſibile; & hæc eſt ratio euidentiſſima. Nam Pater eſt principium Filii & Spiritus ſancti, ſecundum eſſentiam diuinam quæ eſt in Patre, vti communicabilis Filio & Spiritui ſancto. At communicando eſſentiam Filio, Filius accipit eſſentiam, non vt communicabilem, ſed vt acceptam, ſed bene vt communicabilem Spiritui, quia non repugnat filiationi eſſe principium quo producitur Spiritus, & quia eſt vnum numero principium, ſicut eſt vna eſſentia; & ab hoc principio prouenit, vt Spiritus producatur, & hoc ſcriptura teſtante. nam dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet.* Hoc vnum principium numero facit non poſſe eſſe duo. Contradicens igitur Eunomio & Arianis qui ſequebantur duo principia, vult vnum eſſe principium in duabus perſonis, & anathematizat contrarium dicentes. Et hoc ponit Baſilius, dicens[a]: Vt ſe habet Filius ad Patrem ordine

Hebr. 1.

Ioan. 16.

[a] Aduerſus Eunom. lib. 3. initio.

ANNO CHRISTI 1439. & dignitate, nec sequitur quod sic sit secundus natura, quia natura eadem est in vtroque, nec Pater est causa Spiritus, nisi ratione essentiæ; nec Filius, nisi ratione essentiæ quæ est communicabilis, & illa est vna numero, quamuis sit accepta a Filio: ita sequitur, quod nullo modo sint duo principia. & hoc volui dicere incidenter, vt confidentius confitearis veritatem libri nostri. Beatus Gregorius Dialogus[a] dicit qualiter nos debemus habere, cum est diuersitas in libris. Quidam Narses patricius Constantinopolitanus erat deuotus Gregorii, & cum fuisset ipse ibi legatus longo tempore, scripsit sibi sic: Quod in tertia Synodo inuenerat certos damnatos, & rogat, vt quid de eis sentiat, respondeat. Beatus Gregorius respexit ad Synodum quæ erat Romæ, & non reperit illa, & [7] dicit sic: Dubito, quod factum sit in hac tertia Synodo, prout factum fuit in quarta Synodo, quia post illam quidam Timotheus & Acacius reuersi sunt ad opinionem cum hæreticis contra Concilium Calchedonense, & quod prius fecerant, raserunt de Calchedonensi Synodo, quod erat contra eos, & facta est dissensio vsque ad [b] ..... papam, quo tempore fuit reperta corruptio. Sequitur autem sanctus Gregorius: Consideret caritas vestra vetustos codices tertiæ Synodi, & videatis, si quid tale reperitur: & si quid inueneritis, trãsmittatis, quia mox transmittam: nouis codicibus passim non credatis. Modo in hac controuersia etiamsi essent mille volumina falsa, & essent aliqua pauca antiquissima, vt nostri libri sunt, debemus dare fidem huic antiquitati.

[a] Nominat eum, vt solent Græci, qui S. Gregorium Dialogum appellant, eo quod dialogos composuerit.

[b] Vigilium papam. vide Baron. tom. 7. anno 553. a num. 111.

CARD. Quantum ad librum, si est corruptus, vel non, auditum est. Tres libri sunt, duo antiquissimi pro nobis, & vnus pro vobis. Satis pro nunc, quia dominus Ephesinus fuit longus in responsione.

AND. His finis extitit huius [8] concertationis.

NOTÆ AD VIGESIMAM COLLATIONEM.

[7] *Mittunt.*] Refert hanc eamdem propositionem Ephesii Græcus scriptor sessione 23. quæ non subsistit. Nam Pater quamuis non mittatur, dicitur tamen venire, iuxta illud Ioannis 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Vide Suarez de Trinitate lib. 12. cap. 2.

[8] *Gregorio.*] Narrat sanctus Gregorius Nyssenus sanctum Grego-

rium cognomento Thaumaturgum, id est miraculorum patratorem, iussu Dei genitricis a Ioanne euangelista accepisse professionem fidei, in qua hæc sunt verba: *Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui per Filium apparuit hominibus.* Vide Baronium tom. 2. anno 333. num. 17. ANNO CHRISTI 1439.

[3] *Dixit.*] In actis Concilii Nicæni per Gelasium Cyzicenum lib. 2. cap. 20. tom. 1. Conciliorum, par. 2. in fine. quod idem habetur in actis eiusdem Nicæni ab Alphonso Pisano societatis Iesu collectis lib. 2. eodem tom. 1. Conciliorum par. 1. acta enim a Pisano translata sunt, quæ Gelasius Græce scripserat, vt obseruat Posseuinus in App. ver. Gelasius. Vide responsionem prouincialis infra collatione 22. num. 1. vltra medium.

[4] *Redeamus.*] Ad has auctoritates ab Ephesio adductas, vide, vt dixi, responsiones prouincialis infra collatione 22. num. 2.

[5] *A Deo.*] Græcus scriptor sessione 23. hanc auctoritatem sancti Pauli sic refert tamquam ex Theodoreto; *Sed qui ex Deo & Patre est;* quæ additio, *ex Patre*, habetur etiam in margine textus Græci Theodoreti in actis Concilii Ephesini par. 3. cap. 3. contra 9. anathematismum: quæ marginalis additio ad textum Græcum non recte fuit inserta in textu translationis Latinæ, ibi e regione posita. Ceterum vulgata bibliorum editio habet, *Sed Spiritus qui ex Deo est.*

[6] *Antirrhesis.*] Sic vocat Græco vocabulo responsiones sancti Basilii ad auctoritates quas Eunomiani adducebant contra diuinitatem Filii, estque aduersus Eunomium lib. 5. capite quod incipit: *Nos igitur:* in cuius fine dicitur: *Quoniam nec sine Filio Pater operatur, nec Filius sine Spiritu, vnius deitatis testimonium est.* & sequitur in cap. sequenti: *Propterea & Dei quidem verbum Filius est, Filii autem verbum Spiritus. Portans enim, inquit, omnia verbo virtutis suæ.* Hebr. 1.

[7] *Dicit sic.*] Sanctus Gregorius lib. 5. epistolarum. Ind. 14. epistola 13. Narsi comiti, in editione Romana, cuius hæc sunt verba: *Ephesinam autem Synodum perscrutatus, de Adelphio & Saua & ceteris aliis qui illic dicuntur esse damnati, omnino nihil inuenimus, & existimamus, quia sicut Calchedonensis Synodus in vno loco ab ecclesia Constantinopolitana falsata est, sic aliquid in Ephesina Synodo factum est. Caritas ergo vestra vetustos omnino codices eiusdem Synodi requirat, & illic videat, si quid tale inuenitur, mihique eumdem codicem quem inuenerit, transmittat, quem mox vt legero, retransmittam: nouis enim codicibus passim non credat, ex qua re dubius factus sum, & nihil aliud volui de hac causa prædicto fratri meo Ioanni episcopo rescribere. Romani autem codices multo veriores sunt quam Græci, quia nostri sicut non acumina, ita nec impostoras habent.* Hæc Gregorius.

[8] *Concertationis.*] Græcus scriptor in fine sessionis 23. quæ correspondet huic collationi, ait, Græcos inter se conueniisse, & attulisse quamdam auctoritatem epistolæ sancti Maximi de processione Spiritus sancti, de cuius epistolæ auctoritate & intelligentia videndus Bessarion in oratione habita Florentiæ ad ipsos Græcos cap. 6. circa medium, quæ posita est in fine huius operis.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1439.

COLLATIO VIGESIMAPRIMA.

DIE XXI. MARTII.

Auctoritatibus sacræ scripturæ & sanctorum patrum Latinorum probatur, Spiritum sanctum procedere a Patre & Filio.

AND. DIE vigesimaprima Martii cœpta est disputatio, qua respondendum est dictis Græcorum: incepit imperator.

IMPER. Nos & nostri non sumus parati, & dominus Ephesinus ex suo casu non potuit venire; nec potui loco illius deputare, quia non dictum fuit mihi. Feci vt venirent alii omnes, ne viderer fugere responsiones. Quidquid placuerit dicere, dicatis, quia nostri non sunt parati, & non respondebitur hodie.

CARD. Dominus prouincialis prosequetur.

IMPER. Placet.

INTERPR. Placeat plane dicere, vt scriptores possint scribere.

PROV. Optassem supra modum isto die, vt dominus Ephesinus esset præsens, vt satisfaceret duabus auctoritatibus sibi propositis, & vt audiret responsa propositis per eum, sicut serenitas domini imperatoris promisit; & ipse sequendo ordinem inter me & ipsum inchoatum, quia intraueram inducere testimonia ad probandum hanc veritatem, ita processissem per omnia testimonia vsque ad finem: & quia intercepit viam meam, inducendo quæ habebat, placuit dominis meis, vt ego sequerer primum ordinem, & postea venirem ad solutionem, vt primo inducantur testimonia singularia pro parte nostra pro hac veritate, quibus vt veris fundamentis accederem ad confutationem dictorum per eum: & hic est debitus ordo processus in hac materia. Primo secundum quod inchoauit, inchoabimus a fundamentis sacræ scripturæ. Secundo inducentur quædam testimonia certorum nostrorum Latinorum doctorum, qui fuerunt cum magna veneratione recepti in antiquis Synodis. Tertio inducemus testimonia magnorum doctorum Græcorum, quorum auctoritas item fuit recepta in Synodis. Quarto respondebo ad obie-

cta, quæ per eum deducta sunt. Quoad primum reperimus in sacris scripturis, quod Spiritus dicitur Spiritus Filii, iuxta illud: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra:* & alibi: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* & in actibus apostolorum: *Tentauerunt ire Bithyniam, & non permisit Spiritus Iesu.* & multa alia consimilia in scripturis. Ex his arguitur sic. Spiritus sanctus dicitur Spiritus Filii Dei: hoc importat habitudinem & quemdam respectum; nec potest dici, quod sit Spiritus Filii secundum humanitatem tantum, sed prout Christus est diuina persona. Ratio, quia si diceretur secundum humanitatem Spiritus Christi, non haberet in se Spiritum, nisi vt alii homines sancti. Hoc autem falsum est, quia non solum fuit plenus Spiritu secundum humanitatem, imo vt Dominus dedit Spiritum aliis. Et hoc apparet ex scripturis sacris iuxta illud Ioannis: [a] *De Spiritu suo dedit nobis.* Modo nullus vnquam sanctorum reperitur, qui dederit Spiritum sanctum: sed dicitur, quod illi imponebant manus, & alii accipiebant Spiritum. Dare igitur oportet, vt importet habitudinem & respectum ad personam diuinam: non ergo potuit dare Spiritum, nisi vt Deus. Cum ergo dicitur Spiritus Filii, aut hic respectus est originis, aut dicitur absolute Spiritus Filii sine ista habitudine. Istud secundum non potest dici, quia nihil dicitur esse alterius absolute, nisi vt eius possessio, quia scilicet habet dominium super illam rem; sicut dicitur de seruo absolute, quod est domini sui. Secundum quid bene potest dici aliquid esse alterius, absque hoc, quod ille habeat auctoritatem super eum; sicut dicimus: Iste est amicus meus, iste est frater meus. Sed quod dicatur absolute, Iste est meus, non dicitur, nisi de his quæ habentur vt possessa. Hoc autem non potest intelligi in diuinis, quia nulla persona est serua alterius, nec altera habet dominium super alteram. Ergo si habitudo est originis, ita vt dicatur Spiritus Filii, quia est secundus a Filio ordine & dignitate: ergo Filius est principium, & secundus Spiritus. Et hæc est prima ratio ex scriptura, supra quam fundantur testimonia omnium sanctorum doctorum tam Latinorum quam Græcorum, vt apparebit in testimoniis allegandis. Secunda ratio hæc est. Reperimus in sacris scripturis, maxime in euangelio Ioannis,

Anno Christi 1439.

Galat. 4. *Rom. 8.* *Act. 16.*

[a] *Ioan. epist. 1. cap. 4.* quem locum Cyrillus in Ioanne lib. 2. cap. 74. intelligit de vnigenito Dei Filio qui de Spiritu suo dedit nobis. *Act. 8.*

ANNO CHRISTI 1439. nis, quod Spiritus mittitur a Patre, iuxta illud: *Paracletus, quem mittet Pater in nomine meo.* Inuenitur etiam quod mittitur a Filio, ibi: *Cum venerit Paracletus, quem mittam vobis.* Ex his fundatur hæc ratio: Nullus potest mitti ab alio, nisi mittens habeat auctoritatem super illum: discurrendo per omnia exempla, quia si dominus mittit vnum famulum, apparet quod dominus habeat potestatem super famulum. Item consiliatores mittunt ad prælium dominum, & in hoc apparet auctoritas maioris sapientiæ & maioris notitiæ, quia de consilio illorum dirigitur. Inuenimus arbores quæ emittunt flores & fructus, & in hoc apparet origo, quia arbor emittendo producit sibi simile, quia ex illis seminibus generantur similes arbores. Primi duo modi nullo modo reperiuntur in diuinis, quia vna persona non est potentior alia, nec sapientior altera; sed bene vna persona originatur ab altera. Cum ergo dicatur, quod persona Spiritus mittitur, oportet quod hæc temporalis missio de necessitate præsupponat originem ab illa persona, a qua mittitur. Et hæc est secunda ratio fundata in hoc textu scripturæ, & super hac ratione multa testimonia sanctorum doctorum ponuntur Græcorum & Latinorum. Tertia ratio scripturæ est: nos reperimus, quod per Spiritum configuramur ipsi Filio Dei: ista configuratio habetur in verbis Apostoli in secunda epistola ad Corinthios: *Vnxit nos & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris:* hoc est, secundū quod facit nos Spiritus filios adoptiuos. Modo ex hac auctoritate sumitur talis ratio. Illud per quod aliquid alteri figuratur, oportet vt habeat esse ab eo cui figurat aliud. Et de hoc est exemplum in naturalibus, vt melius capiatis. Nos dicimus sic, quod semē animalis est id per quod generatum configuratur & efficitur simile ipsi generanti. Modo illud semen de necessitate est, vt sit decisum ab illo cui assimilatur res producta: & propter hoc semen hominis non producit leonem, sed solum hominem, a quo est decisum. Hæc sunt exempla, non tamen omnino similia, sed solum vt intelligamus, quod id per quod assimilatur, est decisum ab eo cui assimilatur. Cum ergo Spiritus habeat hoc, quod per ipsum figuramur Filio, necesse est dicere, quod Spiritus habeat esse a Filio. Et super hac ratione multum fundantur quidam doctores Græci, videlicet Ba-

Ioan. 14. Ioan. 15. Cap. 1.

filius & Athanasius, dicentes, quod sicut Filius est imago Patris, vt existens naturaliter a suo exemplari, ita Spiritus dicitur imago Filii. Et hoc apparet in [a] antirrhesis ex Basilio clare, & ex Athanasio in prima epistola ad Serapionem. Quarta ratio quæ sumitur ex scriptura, est ibi, cum dicit: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Nam si Spiritus accipit a Filio, necesse est vt procedat ab eo. Non potest dici, quod Spiritus accipiat aliquid, quod prius non habuerit, quia esset indigentis & mutabilis naturæ, quod omnino absurdissimum est dicere. Oportet ergo, vt quidquid Spiritus acceperit a Filio, ab æterno acceperit. Quod si ab æterno Spiritus accepit a Filio, tunc sequitur, quod ab æterno processit ab eo. Rationem huius dicti assignat Christus, dicens: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, de meo accipiet.* Ex hoc dicto habemus, quod omnia quæ Filius habet, accepit ab æterno a Patre: ergo naturam diuinam & virtutem spiratiuam, secundum quam spiratur Spiritus. Quia enim hæc virtus spiratiua nullo modo repugnat filiationi, sicut vna est natura Patris & Filii, ita necesse est omnino dicere, quod virtus spiratiua sit de natura & substantia Filii; nec est intelligibile oppositum, quia dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt:* id est omnia quæ non repugnant proprietati suæ, quia relationes solum multiplicant in diuinis, & non aliter. Ex hoc verbo habetur, quod prima radix huius processus est Pater, & quod Filius non habet ex se, vt producat Spiritum, sed a Patre. Propter hoc doctores dicunt, quod principaliter procedit a Patre, quia Filius ex se non habet, nisi a Patre: & hoc beatus Augustinus declarat in 4. de Trinitate cap. 20. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre.* Dicit Augustinus, quare dicit a Patre, & tamen supra dixit, *Paracletus quem mittet Pater in nomine meo.* Non dixit, a me: & dat Augustinus hanc causam, quia Pater est principium & fons totius deitatis, & propter hoc illa persona quæ procedit a Patre & Filio, quandoque refertur ad Patrem, a quo est Filius, nulla facta mentione de Filio, quia ex hoc satis intelligitur, quod procedit a Filio: & cum Pater sit primum principium & origo totius diuinitatis, non habet ab alio, quod producat personam in diuinis, sed ex se habet, quia a nullo est: Filius autem ex

ANNO CHRISTI 1439.

Ioan. 16.

Ibidem.

Ioan. 15.

ANNO CHRISTI 1439. se non habet, quia est persona quæ est ab alio. Modo Pater in quantum est Pater, non dicitur principium Spiritus, sed in quantum inest in eo natura diuina & virtus spiratiua: & ideo communicando naturam diuinam & virtutem spiratiuam Filio, non communicat paternitatem, secundum quam distinguitur a Filio; sed omnia illa secundum quæ est principium Spiritus, communicantur Filio: sed non potest communicari Filio, vt sit prima radix diuinitatis, quia repugnat proprietati Filii. Et sic est clarum, qualiter Spiritus dicatur principaliter a Patre, non quod sit plenius aut perfectius a Patre quam a Filio, quia Filius habet eamdem naturam diuinam & virtutem spiratiuam, secundum quam Pater & Filius sunt vnum principium. Nec alio modo intelligi posse, vt sint vnum principium, patet ex his, quia Spiritus accipit a Filio, ex hoc quod Filius accipit a Patre, quia vnum & idem est numero, quod habet Pater & Filius, hoc vno excepto, quod Pater a nullo habet, & Filius a Patre, quod vnum & idem principium sit Spiritus: & tamen cum dicitur per Basilium [a], quod Filius est secundus ordine & dignitate a Patre, & Spiritus secundus ordine & dignitate a Filio, non debetis intelligere, vt sint duæ causæ aut duo principia, quia illamet dignitas qua Pater producit Spiritum sanctum, est, qua Filius producit eumdem Spiritum. Et hoc sufficit quoad hanc quartam rationem. Quinta ratio ex scriptura est hæc. Inuenimus quod Filius operatur per Spiritū, iuxta illud epistolæ ad Hebræos: *Per Spiritum sanctum semetipsum obtulit.* & ita inuenietis in testimoniis adducendis, quod per Spiritum operatur Filius. Modo formatur hæc ratio ex auctoritate. Quandocumque aliquis per aliquem dicitur operari, oportet quod operans det virtutem operatiuam ei per quod operatur. Verbi gratia, rex operatur per baliuum: clarum est, quod rex dat virtutem operatiuam baliuo: vel econtra, quando dicitur, Baliuus operatur per regem: demõstratur enim, quod id per quod baliuus operatur, dat virtutem ipsi operanti, scilicet baliuo: & hæc est vna maxima in philosophia naturali. Modo ex quo scriptura dicit, quod Filius operatur per Spiritum, quia multa miracula in virtute Spiritus faciebat Filius, oportet dicere, quod aut Spiritus dat virtutē operatiuam Fi-

[a] Lib. 5. ad Eunom. in princ.

Hebr. 9.

lio, vel e contra: & cum virtus operatiua nõ ſit aliud quam eſſentia diuina, prout omnes doctores volunt, ratio hæc neceſſario concludit, idem eſſe dicere, dare virtutem operatiuam, & eſſentiam: nullus autem doctorum dicit, quod Filius accipit eſſentiam a Spiritu, ſed econtra. Sic ergo ex hac ratione, prout Chriſtus eſt perſona diuina, neceſſe eſt dicere, quod ſi operatur per Spiritum, quod det virtutem operatiuam & eſſentiam diuinam Spiritui: accipere autem eſſentiam & virtutem, eſt idem quod procedere. Ex hoc ſequitur vltima ratio, quod quando doctores ſancti & veſtri Græci dicunt, quod Spiritus eſt a Patre per Filium, vel quod Pater ſpirat Spiritum per Filium, neceſſe eſt dicere, quod Spiritus accipiat eſſe a Filio. Ratio hæc eſt, quia ſemper id per quod operatur quis, eſt principium illius operationis: vt ſi rex per baliuum operatur, baliuus eſt principium & origo illius operationis, licet habeat virtutem operandi a rege. Et ſic idem erit dicere, quod Spiritus ſit a Patre per Filium, & quod ſit a Filio. Et ſi quis vellet dicere, quod Filius accipit a Patre, quod ſit principium Spiritus, & Pater a nullo accipit, ideoque non velit concedere, quod Spiritus ſit a Filio, ſed a Patre tantum, nihilo minus leuiter mouetur, quia ſi ego moueo lapidem per baculum medium, nullus dicet, quin lignum vel baculus moueat lapidem, licet baculus moueatur a manu: nec quis dicet, quod Iacob non venit ac ſit ab Iſaac, quia Iſaac venit ab Abraham. Si hæc ſunt in humanis, quanto magis in diuinis, vbi eſt vna & eadem natura, & virtus numero, ſecundum quam Pater & Filius producunt Spiritum? Sicut ergo veriſſime dicitur, quod creaturæ ſunt a Filio, non obſtante, quod Filius ſit a Patre, ita & Spiritus veriſſime & certiſſime a ſanctis doctoribus & ſancta ſcriptura dicitur accipere & procedere a Filio, non obſtante, quod Filius ſit a Patre: & dicentes eſſe a Patre per Filium, & negantes non eſſe a Filio, videntur negare propriam vocem. Hæ ſunt paucæ rationes pro nunc, quæ fundantur in ſacra ſcriptura, in quibus doctores Latini & Græci ſe fundant, vt apparebit in teſtimoniis, [a] vt dicit beatus Thomas in quæſtionibus de potentia Dei, volens declarare opiniones ſanctorum, ipſe format rationes fundatas in ſcripturis. Veniamus ad ſecundam

Anno Christi 1439.

[a] Id eſt, hoc ordine procedit beatus Thomas, qui ante opiniones ſanctorum producit rationes fundatas in ſcripturis.

ANNO CHRISTI 1439. partem, ad testimonia patrum: inchoabimus a doctoribus nostris Latinis primo, quia alias inchoauimus a Græcis, & ideo a beatissimo Leone papa ratione quarti Concilii Calchedonensis; & vt omnes intelligant eius auctoritatem, aduertite. Omnes patres Calchedonensis Concilii[a], in illa allocutione habita ad Marcianum imperatorem, quæ incipit, Et hoc profecto vestrum decebat imperium, ita dicunt de Leone: Deus nobis inuulnerabilem errore propugnatorem prouidit, Romanæ ecclesiæ præsulem, & ad victoriam præparauit, doctrinis eum per omnia veritatis accingens, vt quemadmodum & Petrus affectu feruens, & is affectu feruentiore decertans, omnem ad Deum sensum intelligentiamque perducat. Et sextum Concilium[b] hoc dicit de Leone in sermone ad Constantinum imperatorem: Leonis, inquit, tuba, vt rugitus leonis viriliter ex Roma rugiens, archimandritam bestiam terruit, & a monastico grege deiecit, omnemque opinionem suam reprobauit. Hic sanctus doctor epistolam fecit, quæ columna fidei est, contra omnes errores aduersus scripturas sanctas, distinctam per 23. capitula. Quid dicat de processu Spiritus, audite eius textum antiquissimum ex originali.

[a] Part. 3. init.

[b] Act. 18 in fine.

AND. Lectum est.

Leo episcopus Turribio Asturicensi[c] episcopo Hispano. Demonstratur quam impie sentiant de Trinitate diuina, qui Patris & Filii & Spiritus sancti vnam atque eamdem asserunt esse personam, tamquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus nominetur, neque alius sit qui genuit, alius qui genitus est, alius qui ab vtroque procedit: quod blasphemiæ genus de Sabellii opinione sumpserunt.

[c] Epist. 93. ca. 1.

PROV. Hic dicit Leo, quod impie sentiunt de Trinitate diuina, qui dicunt, tamquam nec alius sit qui genuit, & alius qui genitus est, & alius qui ab vtroque procedit. Idem Leo papa in sermone de Pentecoste hæc ait[d]: Siquidem cum & de Patre sit Filius vnigenitus, & Spiritus sanctus Patris Filiique sit Spiritus, non sicut quæcumque creatura, quæ & Patris & Filii est, sed sicut cum vtroque viuens, & potens, & sempiternus, & ex eo quod est Pater Filiusque, subsistens. Ex hoc testimonio valde vnum no-

[d] Serm. 1. circa med.

tandum est propter sequentia, quia declarat manifeste, quomodo debeant accipi auctoritates scripturæ, cum dicit, quod Spiritus est Spiritus Filii & Spiritus Patris, quia ponit similitudinem, quia cum Filius sit vnigenitus, & Patris & Filii sit Spiritus, non debet intelligi vt creatura a Deo, sed sicut cum vtroque potens, & viuens, & sempiternus, ex eo quod est Patris Filiique subsistens. Esse ergo Patris & Filii est, [a] ex eo quod est Pater Filiusque subsistens, & hoc in diuinis est natura diuina: quasi dicat, quod Spiritus sanctus subsistit ex Patre Filioque. Secundum testimonium quod volumus adducere, vt ab antiquioribus inchoemus, est Damasus papa, de quo sic dicitur in Calchedonensi Concilio. ANNO CHRISTI 1439.

[a] Et ex eo quod est Pater & Filius, Spiritus sanctus est subsistens.

GRÆCI. Nos admittimus; non commendetis.

PROV. Ego dico propter hunc librum Damasi, qui literis ad Paulinum datis, hoc sacramentum patefecit. Nos habemus illum librum, in quo Damasus papa confessionem suæ fidei, & anathematis omnium hæresum quæ præcesserunt, ponit: audiatis ex originali antiquissimo.

Confessio fidei catholicæ, quam papa [1] Damasus misit ad Paulinum Antiochenum episcopum.

Credimus in vnum Deum Patrem, Filium & Spiritum sanctum, visibilium & inuisibilium factorem, per quem creata sunt omnia in cælo & in terra: hunc benedictum, & hanc esse vnam diuini nominis Trinitatem; Patrem non Filium, sed habere Filium qui Pater non sit: Filium non esse Patrem, sed Filium de Patris natura: Spiritum paracletum qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed a Patre procedat & Filio. Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus, sed a Patre procedens & Filio. Item beatus Hilarius qui fuit tempore Athanasii vestri, & magnus propugnator pro fide vna cum Athanasio, qui passus est multa exilia ab Arianis, hic fecit librum de Trinitate tempore Athanasii distinctum in 12. libros: quid dicat in octauo libro, audite. Neque in hoc, inquit, calumnior libertati intelligentiæ, vtrum ex Patre, an ex Filio Spiritum paracletum putent esse: non enim in incerto Dominus reliquit. Nam iisdem dictis ita locutus est: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed mo-*

Ioan. 6.

ANNO CHRISTI 1439. *do non poteſtis portare. Cum venerit Spiritus veritatis, diriget vos in omni veritate: non enim loquetur a ſemetipſo, ſed quæcumque audiet, loquetur, & futura annuntiabit. Ille me honorificabit, quia de meo accipiet, & enuntiabit vobis. Omnia quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, De meo accipiet & annuntiabit vobis.* Et interrogo, an idem ſit a Filio accipere, quod a Patre procedere. Certe idipſum atque vnum eſſe exiſtimabitur a Filio accipere, quod ſit a Patre procedere. Ipſe enim Dominus ait: *Quod de meo accipiet.* Hoc quod accipit, ſiue poteſtas, ſiue virtus, ſiue doctrina ſit, Filius a ſe accipiendum eſſe dixit. Et rurſus hoc ipſum ſignificat accipiendum eſſe a Patre. Non habet hæc vnitas diuerſitatem, nec differt a quo acceptum ſit, vt datum a Patre, datum referatur a Filio. In ſecundo libro dicit de Spiritu. Nec tacere oportet, neque loqui neceſſe eſt, quia a Patre & Filio auctoribus confitendus eſt, & quod ſpiratur a Patre & Filio, & ab vtroque procedit. Et in fine libri orat[a]: Conſerua hanc, oro, fidei meæ incontaminatam religionem, & vſque ad exceſſum ſpiritus mei dona mihi hanc conſcientiæ meæ vocem, vt quod in regenerationis meæ ſymbolo baptizatus in Patre & Filio & Spiritu ſancto profeſſus ſum, ſemper obtineam, Patrem ſcilicet te noſtrum, Filium vna tecum adorem, ſanctum Spiritum tuum, qui ex te per vnigenitum tuum eſt, promerear, quia mihi idoneus ad fidem teſtis eſt, dicens: *Pater, omnia mea tua ſunt, & tua mea.* Item beatus Hieronymus qui fuit eo tempore, in tribus epiſtolis oſtendit, Spiritum procedere a Patre & Filio, in 1. epiſtola ad Damaſum: Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, & vnum Dominum noſtrum Ieſum filium Dei, & in Spiritum ſanctum Deum: non tres Deos, ſed Patrem, Filium & Spiritum ſanctum Deum colimus & confitemur, non vt vnum ſolitarium, non eumdem qui ſibi Pater ſit, ipſe & Filius, ſed Patrem qui genuit, & Filium qui genitus eſt; Spiritum vero non genitum, non creatum, non factum, ſed de Patre Filioque procedentem. Item Hieronymus ſcribens ad Auguſtinum & Alypium epiſcopos in expoſitione fidei ponit, quod procedit a Patre & Filio. Credamus, inquit, in Spiritum ſanctum Deum verum ex Patre Filioque procedentem, æqualem per omnia Patri & Filio voluntate, æterni-

[a] Li. 12. in fine.

tate, ſubſtantia. In expoſitione Nicæni ſymboli ſic dicit Hieronymus. Primo ponit ſymbolum, poſtea cum dicitur de Spiritu, exponit & dicit: Et in Spiritum ſanctum qui de Patre & Filio procedit, qui eſt Deus verus, ſicut & Filius. Hic Hieronymus fuit diſcipulus Gregorii Nazianzeni veſtri, & ab eo habuit hanc doctrinam. Conſequenter ſuccedat Ambroſius archiepiſcopus Mediolanenſis qui fuit tempore Baſilii, temporibus ſcilicet Valentis & Valentiniani & Gratiani imperatorum. Hic pater magnus doctor ad Gratianum tres libros ſcripſit. Primum contra Arianos de Trinitate. Secundum de Spiritu ſancto contra Macedonianos. Tertium de quæſtionibus Spiritus ad eumdem Gratianum imperatorem. Hic quantæ reputationis fuit in tertia Synodo [a], geſta ſunt ampliſſima; & cum Theodoſius reuerſus eſt de Italia ad Conſtantinopolim, dixit Nazaceno [b]: Præter Ambroſium non noui epiſcopum. Quid dicat in libro de Spiritu, audite [c]: Non ergo quaſi ex loco mittitur Spiritus, aut quaſi ex loco procedit, cum procedit ex Filio, ſicut ipſe Filius, cum dicit: *A Patre proceſſi, & veni.* [d] & infra. [e] Spiritus quoque ſanctus cum procedit a Patre & a Filio, non ſeparatur a Patre, non ſeparatur a Filio. Quomodo enim ſeparari poteſt a Patre, qui Spiritus oris eius eſt? Hoc eſt teſtimonium ſatis clarum, & accipit fundamentum ex ſcriptura, cum dicit: *Spiritu oris ſui:* ſicut & Baſilius, & alii ſancti ex hac auctoritate ſcripturæ: *Spiritu oris ſui omnis virtus eorum:* & aliis auctoritatibus concludunt, quod procedit a Filio. Item ſecundo libro ad Gratianum de Spiritu. Quid eſt ergo? Non enim a ſe loquetur, hoc eſt, non ſine me loquitur, qui loquitur veritatem, ſapientiam ſpirat: non ſine Patre loquitur, qui Dei Spiritus eſt: non a ſe audit, quia ex Deo omnia: omnia accepit a Patre Filius, quia ipſe dixit: *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo.* Omnia Patris habet Filius, quia dicit: *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt.* Et quæ accepit ipſe per vnitatem naturæ, ex ipſo Filio per eamdem vnitatem naturæ accipit Spiritus ſanctus, ſicut Dominus Ieſus declarat de Spiritu ſuo dicens: *Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Hic aduertite, quia dicit, Non a ſe audit, quia ab eo omnia accipit; ponit ordinem a Patre in Filium: & quæ Filius accepit per vnitatem

Anno Christi 1439.

[a] In Conc. Epheſ. part. 2. act. 1. ex eius ſcriptis auctoritates adducuntur.

[b] Corrigendum eſſet, Nazianzeno, ſed legendum eſt, Nectario: ipſi enim ſic dixiſſe Theodoſium refert Theodoret. lib. 5. cap. 17.

[c] Lib. de Spiritu ſancto cap. 10.

[d] Subdit S. Ambr. quod Chriſtus his verbis omnes interſicit opiniones, quæ ex loco ad locum poſſunt ſicut in corporalibus æſtimari.

[e] Eod. lib. & ca. *Pſal.* 32. *Cap.* 12.

Ioan. 16.

Ibidem.

ANNO CHRISTI 1439.

tatem naturæ, per eamdem vnitatem accepit & Spiritus: & ſicut Filius ſe habet ordine & dignitate, quia accepit, ita dicit hic magnus doctor, quod Spiritus accipit a Filio. Item dicit libro 1. ad Gratianum de Spiritu ſancto: Accipe nunc, quia ſicut Pater fons vitæ eſt, ita Filius fons vitæ eſt, eo quod apud te, inquit, Deus omnipotens, Filius tuus fons vitæ eſt, hoc eſt fons Spiritus ſancti. Item hic clarus doctor in ſecundo opere de Spiritu ſancto, & in primo libro etiam oſtendit ſic dicens: Quoniam de interioribus Dei progreditur, non Dei creatura, ſed Dei probatur eſſe ſubſtantia. Legatis verba. Cur interrogas, quomodo ſit ſocius & æqualis regi, quem regii conſtat eſſe honoris & generis? Ergo, quia Spiritus ex vtroque procedit, ideo dicit: Qui autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Ex hac auctoritate vnum debetis accipere, quia aſſignando cauſam, quare ab vtroque procedit, hoc ſolum dicit, quia ſcriptum eſt: *Si quis Spiritum Chriſti non habet.* Et hæc habitudo Spiritus, quia dicitur Spiritus Filii, dicitur ex hoc, quia ab vtroque procedit. Et hæc dixeram in prima ratione. Item eodem libro, vltimo capite: Quid eſt autem, quod ex Deo Filius naſci dicitur, & Spiritus procedere ſignificatur? Si quæras quid inter naſcentem & procedentem differat, euidenter hoc intereſt, quia iſte ex vno naſcitur, ille ex vtroque progreditur. Et in eodem capite, mitti a Patre & Filio dicitur, vt de ipſorum ſubſtantia procedere, & vnum cum eis opus agere dignoſcatur. Ex his duobus eſt aduertendum primo, quod volens ponere differentiam genituræ Filii & proceſſionis Spiritus ſancti, aſſignat hoc pro ratione, quia Filius ab vno naſcitur, & Spiritus ab vtroque. In ſecundo dat nobis vnum nobile documentum, quod omnis miſſio temporalis præſupponit proceſſionem æternam a perſona quæ mittit. Vnde cum dicitur mitti a Patre & Filio, dicitur, vt de ipſorum ſubſtantia procedere, & vnum opus cum eis agere dignoſcatur. Sequitur Auguſtinus regeneratus in Chriſto ab Ambroſio: quid dicat attendite. & primo ad Petrum[a] de fide ſic ait: Æternum quippe & ſine initio eſt, quod Filius de Patris natura exiſtat, extitit, ac ſine initio eſt, quod Spiritus de Patris natura Filiique procedat. Et in eodem capite, vnus eſt Deus Pater, qui ſolus eſſentialiter de ſeipſo vnum Filium genuit,

Cap. 19.

Pſal. 35.

Rom. 8.

[a] Cap. 1. inter opera S. Auguſt. tom. 4. quem tractatum tribuunt S. Fulgentio Louanienſes in edit. Pariſ. & Poſſeuin. in apparat.

& vnus Spiritus, qui ſolus eſſentialiter de Patre Filioque procedit. & infra: Neque enim in illa Trinitate proprium eſſet ſolius Patris, quia non eſt generatus ipſe, ſed vnum Filium genuit: neque proprium ſolius Filii, quia non genuit ipſe, ſed ſolus de Patris eſſentia natus eſt: neque proprium Spiritus ſancti, quia nec natus eſt ipſe, nec genuit, ſed ſolus de Patre Filioque procedit. Item eodem libro, regula [a]: De fide firmiter tene, & nullatenus dubites, eumdem Spiritum, qui Patris & Filii vnus Spiritus eſt, de Patre Filioque procedere. Dicit enim Filius: *Cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit:* vbi ſuum eſſe Spiritum docuit, quia ipſe eſt veritas. De Filio quoque procedere Spiritum ſanctum, prophetia & apoſtolica doctrina commendat. Iſaias dicit de Filio: *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum interficiet impium.* De quo Apoſtolus: *Quem interficiet Dominus Ieſus ſpiritu oris ſui.* quem etiam Dei Filius Spiritum oris ſui eſſe ſignificans, poſt reſurrectionem inſufflans, ait: *Accipite Spiritum ſanctum.* De ore vero ipſius Domini Ieſu ait Ioannes in Apocalypſi, *Quia gladius vtraque parte acutus procedebat.* Ipſe ergo Spiritus oris eius, ipſe eſt gladius qui de ore eius procedit. Idem Auguſtinus [b] libro contra Maximinum hæreticum ſic ait: Quæris ſi de ſubſtantia Patris eſt Filius, & de ſubſtantia Patris eſt etiam Spiritus ſanctus, cur vnus Filius ſit, & alius non ſit Filius. Ecce reſpondeo, ſiue capias, ſiue non. De Patre eſt Filius, & de Patre eſt Spiritus ſanctus: ſed ille genitus, iſte procedens. Ideo ille Filius Patris eſt, de quo eſt genitus: iſte Spiritus vtriuſque, quoniam de vtroque procedit. Sed ideo cum de illo Filius loqueretur, dixit: *De Patre procedit*: quoniam Pater proceſſionis eius eſt auctor, & genuit, & gignendo dedit vt etiam ex ipſo procedat Spiritus ſanctus: & niſi procederet & de ipſo, non diceret diſcipulis, *Accipite Spiritum ſanctum*, eumque inſufflando daret, vt a ſe quoque procedere ſignificans. Et infra: Satis eſt nobis, quod non eſt a ſe Filius, ſed ab illo a quo natus eſt: non eſt a ſe Spiritus, ſed ab illo a quo procedit, & quia de vtroque procedit, ſicut iam oſtendimus; vnde & Spiritus Patris & Filii eſt dictus. Item idem in libro ſuper Ioannem [c], ſuper illa verba, *Non enim loquetur a ſemetipſo*, quærit hoc modo: Hic forte aliquis

ANNO CHRISTI 1439.

Cap. 2.

[a] Vndecima.

2. Theſſ. 2.

[b] Lib. 3. cap. 14.

Ioan. 15.

Ioan. 20.

[c] Cap. 16. tract. 99.

ANNO CHRISTI 1439. quæret, vtrum & a Filio procedat Spiritus sanctus. Filius enim solius Patris est Filius, & Pater solius Filii est Pater, Spiritus sanctus non est vnius eorum Spiritus, sed amborum. Habes ipsum Dominum dicentem: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris qui loquitur in vobis.* Habes & Apostolum: *Misit Deus*, inquit, *Spiritum Filii sui in corda nostra*. Cum ergo sicut vnus Pater & vnus Filius, ita sit & vnus Spiritus sanctus, profecto amborum est, sicut ipse Dominus Iesus dixit: *Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. & Apostolus dicit: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*. Cur non credamus, quod etiam de Filio procedat Spiritus sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se repræsentans discipulis insufflasset, dicens: *Accipite Spiritum sanctum*. Quid illa insufflatio significat, nisi quod procedat Spiritus de ipso? Ad hoc etiam illud pertinet, quod de muliere quæ fluxum patiebatur, ait, *Tetigit me aliquis. Ego sensi virtutem ex me exiisse.* Nam virtutis nomine appellari etiam Spiritum sanctum, ex eo clarum est, vbi angelus dicenti Mariæ, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* respondit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*. (& infra.) Si ergo de Patre & Filio procedit Spiritus, cur Filius dicit, A Patre procedit? Cur putas, nisi quemadmodum solet ad eum referre etiam quod ipsius est, de quo & ipse est? Vnde & illud est, quod ait: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.* Si ergo intelligitur eius doctrina, quam dicit non suam, sed Patris, quanto magis intelligendus est & de ipso procedere Spiritus sanctus, vbi ait, De Patre procedit, [a] vt non diceret, De me non procedit? A quo autem habet Filius vt sit Deus, ab illo habet vtique vt etiam de illo procedat Spiritus sanctus: & per hoc Spiritus, vt etiam de Filio procedat, sicut procedit a Patre, ab ipso habet Patre. Item idem Augustinus de Trinitate [b]: Sicut enim natum esse, est Filio a Patre esse; ita mitti est Filio cognosci, quod ab illo est: & sicut Spiritui sancto donum Dei esse est a Patre procedere, ita mitti est cognosci quod ab illo procedat. Nec possumus dicere, quod Spiritus a Filio non procedat: neque enim frustra idem Spiritus, Patris & Filii Spiritus dicitur: nec video, quod

Matth. 10.
Galat. 4.
Ibidem.
Ioan. 20.
Luc. 8.
Luc. 1.
Ioan. 7.

[a] id est, cum non dicat.

[b] Lib. 4. ca. 20.

Anno Christi 1439.

Ioan. 20. aliud significare voluerit, cum insufflans ait: *Accipite Spiritum sanctum.* Neque flatus ille corporeus cum sensu corporali tangendi procedens ex corpore Christi, substantia fuit Spiritus sancti, sed demonstratio per congruas significationes, non tantum a Patre, sed a Filio procedere Spiritum sanctum. (& infra) Quod ergo ait Dominus, *Quem mittam vobis a Patre*, ostendit Spiritum & Patris & Filii: quia etiam cum dixisset, *Quem mittet Pater*, addit, *In nomine meo.* Non dixit, quem mittet Pater a me, quemadmodum dixit, *Quem ego mittam a Patre*: videlicet ostendens, quod totius diuinitatis, vel si melius dicitur, deitatis principium Pater est. Qui ergo ex Patre procedit & Filio, ad eum refertur, a quo natus est Filius. Item idem Augustinus de Trinitate libro 15. Demum in illa summa diuinitate quæ Deus est, interualla temporum nulla sunt, per quæ possit ostendi, aut saltem requiri, vtrum prius de Patre natus sit Filius, & postea de ambobus processerit Spiritus sanctus, quoniam scriptura dicit sanctum Spiritum amborum. Ipse est enim de quo dicit Apostolus: *Quoniam autem estis Filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra.* Et in alio loco: *Quem mittet Pater in nomine meo*, De vtroque autem procedere sic docetur, quia ipse Filius ait, De Patre procedit. Et cum resurrexisset a mortuis, & apparuisset discipulis suis, insufflauit, & ait: *Accipite Spiritum sanctum:* vt eum etiam de se procedere ostenderet. & infra. Quapropter qui potest intelligere sine tempore generationem Filii de Patre, intelligat & processionem Spiritus de vtroque. (& infra) Sicut habet Pater in semetipso, vt de illo procedat Spiritus sanctus; sic dedit Filio, vt de illo procedat idem Spiritus sanctus, & vtrumque sine tempore: atque ita dictum est Spiritum sanctum de Patre procedere, vt intelligatur, quod etiam [a] procedit de Filio, de Patre esse & Filio. Si enim quidquid habet, de Patre habet Filius, de Patre habet vtique vt de illo procedat Spiritus sanctus. Post beatum Augustinum ante tempora Gregorii Dialogi fuit Hormisda papa, qui fuit tempore Iustini imperatoris, qui præcessit magnum Iustinianum. Illo tempore erat turbata ecclesia Constantinopolitana propter Acacium patriarchã hæreticum, & nonnullos sequaces Eutychii post Concilium Calchedonense:

Cap. 26.

Galat. 4.

Ioan. 20.

[a] procedere.

ANNO CHRISTI 1439. vnde succedens Ioannes Constantinopolitanus dans operam concordiæ illius ecclesiæ cum ecclesia Romana, fecit tractatus magnos, quos habemus: & conuenit Iustinus cum Ioanne, vt tota illa ecclesia acciperet fidem quam Hormisda mitteret, vt ex conuentione fidei fieret conuentio obedientiæ. Fecit Hormisda tomum fidei, mittens Ioanni & Iustino; & in epistola [a] ad Iustinum imperatorem hæc verba sunt: Magnum est incomprehensibile mysterium Trinitatis, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus, Trinitas indiuisa: & tamen notum est, quia proprium est Patris, vt generet Filium; proprium Filii Dei, vt ex Patre Patri nasceretur æqualis; proprium est Spiritus sancti, vt de Patre Filioque procederet sub vna substantia deitatis. Nunc sequuntur auctoritates Gregorii Dialogi, qui fuit post quintam Synodum tempore Mauritii imperatoris; quid dicat [b] in symbolo, audite: Credo in Deum vnum, & oro Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, tres personas, vnam substantiam, Patrem ingenitum, Filium genitum, Spiritum sanctum nec genitum, nec ingenitum, sed coæternum, de Patre & Filio procedentem. Item in libro dialogorum [c]: Ipsa veritas vt fidem augeret discipulis dixit: *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Cum enim constet Paracletum ex Patre & Filio procedere, cur se Filius recessurum dicit, vt ille veniat, qui a Filio nunquam recedit? Item libro 1. Moralium: Paratisque conuiniis, holocaustum Iob pro filiis exhibuit, quia pro apostolis de prædicatione redeuntibus redemptor orauit. Bene autem mittendo sanctificare dicitur, quia dum Spiritum qui ex se procedit, discipulorum cordibus tribuit, quidquid culpæ inesse potuit, emundauit. Item idem secundo Moralium libro: In cunctis fidelibus Spiritus venit, sed in solo mediatore semper singulariter permanet: illum in humanitate non deseruit, ex cuius diuinitate procedit. Item tertio libro Moralium: Venit hora cũ iam in prouerbiis non loquar, sed palam de Patre nuntiabo. Palam de Patre annuntiare asserit, quia per Patrem patefaciet tunc suæ maiestatis speciem, a quo gignente ipse non impar oriatur: & quomodo ab vtroque Spiritus vtrique coæternus procedat, ostendit. Temporibus Iustini imperatoris floruit quidam doctor Boetius, qui scripsit librum in theo-

[a] Epistola 79. inter Concilia generalia Coloniæ impressa tom. 2. par. 1.

[b] In symbolo quod recitatur in eius vita lib. 2. cap. 2.

[c] Lib. 2. cap. vltimo.

logia de Trinitate contra Arium, alium de duabus naturis in Christo, contra Nestorium & Eutychen, & vnum de fide catholica, & multa alia in philosophia & theologia; dicit sic in libro de fide & Trinitate: Hæc autem religio vna, quæ vocatur Christiana & catholica, his fundamentis nititur, asserens ab æterno, id est, ante mundi constitutionem, ante esse, videlicet quod temporis potest retinere vocabulum, diuinam Patris ac Filii & Spiritus sancti extitisse substantiam, vt Deum dicat Patrem & Filium & Spiritum sanctum, non tamen tres Deos, sed vnum: Patrem habere Filium ex sua substantia genitum, nota sibi ratione coæternum. (& infra) Spiritum sanctum neque Patrem, neque Filium, ac ideo in illa natura neque genitum, neque generantem, sed a Patre & Filio procedentem. Item in libro de Trinitate in fine. Ac si meminimus omnium in prioribus de Deo sententiarum, ita cogitemus processisse quidem ex Deo Patre Filium, & ex vtroque Spiritum. Etiam de tempore beati Gregorii Dialogi floruit Isidorus nomine in Hispania: vnum eius testimonium dicam. Fecit librum etymologiarum diuisum in 22. libros, in 12. libro capite 3. sic ait: Hoc autem interest inter nascentem Filium & procedentem Spiritum, quia Filius ab vno nascitur, & Spiritus ab vtroque procedit. ideo dicitur: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Ex hoc dicto & omnibus præmissis testimoniis potestis concludere, quod omnia testimonia quæ dicunt, Spiritum procedere a Filio, faciunt fundamentum in auctoritatibus scripturæ dicentis, quod est Filii, intelligentes per illud, est, processionem Spiritus. Et quia post istum doctorem tota patria Hispanorum cum rege Reccaredo[a], qui fuerat Arianus cum prædecessoribus suis, confutata hæresi Arianorum, & ea anathematizata, receperunt fidem, & fuit necesse plura Concilia in suo loco fieri, vt illa gens ex frequenti celebratione Conciliorum imbueretur in fide: & hæc Concilia fuerunt magnæ auctoritatis, in quibus aliqua de fide dicta sunt contra hæreticos: & ecclesia vniuersa Græca & Latina cum magna veneratione receperunt illa Concilia, & ibi fuit facta regula fidei hoc modo. [1] Regula fidei catholicæ, quam episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, & Lusitani, & Bætici fecerunt, & cum

ANNO CHRISTI 1419.

Rom. 8.

[a] *Alias* Torismundo. Vide Baron. tom. 6. anno 447. num. 17.

ANNO CHRISTI 1439. præcepto papæ Leonis vrbis Romæ ad Baleonium episcopum Gallæciæ miserunt. Credimus in vnum verum Deum Patrem omnipotentem, & Filium, & Spiritum sanctum, visibilium & inuisibilium factorem, per quem creata sunt omnia in cælo & in terra: Patrem autem non esse Filium, sed habere Filium qui Pater non sit: Filium non esse Patrem, sed Filium de Patre natum: Spiritum, qui nec Pater sit, nec Filius, sed a Patre Filioque procedens. Item in tertio Concilio [a] sic dicitur: Spiritus sanctus confitendus est a Patre & Filio procedere, & cum Patre & Filio vnius esse substantiæ. Item in alio Concilio vbi anathematizantur hæretici, dicunt: Quicumque Spiritum non credit a Patre & Filio procedere, eumque non dixerit vnum esse Patri & Filio, & consubstantialem, anathematizetur. Item in alia Synodo: Credimus Spiritum sanctum viuificatorem ex Patre Filioque procedentem, & consubstantialiter vnum, qui ab vtroque procedit: Patrem a nullo factum, Filium a Patre non factum, sed genitum: Spiritum nec creatum, nec genitum, sed procedentem ex Patre Filioque profitemur. Item in sequenti Synodo: Spiritum sanctum neque genitum, neque creatum, sed a Patre Filioque procedentem. Item in alia Synodo: Credimus Spiritum sanctum viuificatorem, a Patre & Filio procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum. Item in duodecima Synodo Toletana: Fons est Pater totius diuinitatis: ipse quoque Pater, qui ineffabili substantia sua Filium ineffabiliter genuit, nec aliud quam ipse est, genuit: Spiritum quoque sanctum qui est tertia in Trinitate persona, non tamen genitus vel creatus, sed ab vtroque procedens. Item in decimatertia Synodo: Credimus Spiritum sanctum viuificatorem, a Patre & Filio procedentem, cum Patre & Filio conglorificandum. Omnes istæ Synodi ante sextam Synodum fuerunt cum magna veneratione susceptæ, & si ecclesia in his quæ fidei sunt, dat auctoritatem doctoribus particularibus, vt apparet in multis collocutionibus quartæ Synodi, a fortiori dedit talibus Synodis auctoritate sedis apostolicæ congregatis, & per eamdem sedem firmatis, in quibus magni doctores fuerunt. Multi sunt in ecclesia nostra doctores, qui clare hanc

[a] Scilicet, Toletano.

materiam declararunt, quos pro nunc omittimus, vt omnes conueniamus in illis notoriis tam Græcis quam Latinis, qui fuerunt ante ſeptimam Synodum. Sic ſecunda pars eſt expedita, in qua dixeram, quod aliqua teſtimonia Latinorum doctorum adducerem pro veritate. Dixeram in tertio loco intrare doctores Græcos, etiam eorum qui ſunt in magna veneratione, qui vt fulmina hanc veritatem declarant; & ideo intrabimus hanc tertiam. ANNO CHRISTI 1439.

NOTÆ AD VIGESIMAMPRIMAM COLLATIONEM.

[1] *Venire.*] Græcus ſcriptor in fine ſeſſionis 23. ſic ait: *Conuenimus rurſus ad locum conſuetum, domino Marco Epheſio & domino Antonio Heracleenſi abſentibus. Præceperat enim imperator, ne conuenirent: namque modum vnionis reperire volebat ad abeundem, non ſermones contentioſos.*

[2] *Antirrheſis.*] Sic vocat Græco vocabulo reſponſiones ſancti Baſilii contra Eunomium. Eſtque lib. 5. aduerſus Eunomium in capite cuius titulus eſt, *Quod participant de creatore*, &c.

[3] *Damaſus.*] In epiſtola Damaſi ad Paulinum Antiochenum, quam refert Baronius tom. 4. anno 373. num. 10. inter alia fidei dogmata hæc non leguntur, ſed nec hodie extant alia fidei dogmata, & damnationes hæreſum ab eodem Damaſo factæ, de quibus Iuſtinianus imperator in epiſtola ad Ioannem papam mentionem facit, de qua Baronius vbi ſupra num. 13. In altera igitur harum epiſtolarum Damaſi olim extitiſſe hanc regulam fidei, quam refert hic prouincialis, dicendum eſt, ex qua eam deſumpſiſſe videtur Leo papa, ex cuius præſcripto in Concilio Toletano I. eius tempore celebrato, vt tom. 3. Conciliorum, hæc eadem regula fidei fere ad verbum ſtatuitur. Vide Baron. tom. 6. anno 447. num. 18. & ſequentibus. Quam regulam fidei ex prædicto Concilio Toletano iterum infra hac eadem collatione refert prouincialis.

[4] *Regula.*] Habetur in Concilio Toletano I. tom. 3. Conciliorum. Vide Baronium tom. 6. annal. anno 447. num. 18. & ſequentibus. Hanc eamdem regulam tamquam ex Damaſo attulit ſupra prouincialis, de qua in antecedenti nota diximus.

COLLA-

ANNO CHRISTI 1439.

COLLATIO VIGESIMASECVNDA.

DIE XXIV. MARTII.

Probatur auctoritatibus ſanctorum patrum Græcorum, Spiritum ſanctum procedere a Patre & Filio: & reſpondetur in contrarium allatis.

AND. DIE vigeſimaquarta Martii facta eſt conuentio alia publica, inchoauit prouincialis. Num. 1.

PROV. Sequentes ordinem primo inſtitutum, tranſimus ad auctoritates ſanctorum Græcorum, vt ex illis teſtimoniis innoteſcat concordia ſanctorum Latinorum & Græcorum. Poſt auctoritates allegatas magni Baſilii ſunt & aliæ eiuſdem magni Baſilii, quibus oſtendit, quod idem eſt ordo Spiritus ad Filium, qui eſt Filii ad Patrem. nam in libro dicto de [1] antirrheſis: Quod participant de creatore, dicit, quod imago Dei eſt Filius, & quod imago Filii eſt Spiritus, & qui participes illius ſunt, Filii conformes fiunt, iuxta illud Apoſtoli: *Quos prædeſtinauit fieri conformes imaginis Filii Dei.* Rom. 8. Ex hoc habetur, quod ſicut Filius dicitur imago Patris, ita Spiritus Filii. Imago autem iuxta doctrinam omnium ſanctorum patrum, importat proceſſionem in ſimilitudinem alterius. Et hoc conſtat ex textu diuinæ ſcripturæ, vbi ſapientia, vel ſcriptura loquens de ſapientia diuina, ita dicit: *Emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei, & imago bonitatis illius.* Sap. 7. Emanatio importat proceſſionem: ergo impoſſibile eſt aliquid eſſe ad imaginem, quin procedat ad eius ſimilitudinem. Id a quo procedit imago, vocatur exemplar. Non poteſt eſſe Filii imago in diuinis niſi naturalis: ergo accipit per hoc naturam a Patre: ergo quia accipit naturam, dicitur imago eius. Cum ergo Spiritus etiam naturaliter procedat, quia natura diuina ſibi communicatur & datur, & dicitur imago Filii: ergo oportet, quod accipiat naturam & eſſe a Filio. Et cum Baſilius hic nullam ponat conditionem, ſequitur manifeſte, quod nec in primo libro debuit poni [2] conditio. Item Baſilius in iiſdem antirrheſis ſic dicit [a]. Sed legatur in Græco auctoritas primo.

[a] Lib. 5. ad Eunomium cap. quod incipit, Propterea.

AND. Lecta fuit in Græco.

[a] Antecedenti collat.

PROV. Capitulum est, de quo proxime [a] dicebam, quod vt Filius se habet ad Patrem, ita Spiritus ad Filium: idcirco sequitur statim, & Filius dicitur verbum Patris, & Spiritus verbum Filii, iuxta illud Apostoli: *Portans omnia verbo virtutis suæ*. Cum autem verbum Patris procedat ab ipso, & accipiat esse ab eo, vt a causa & principio suo: eodem modo verbum Filii ab ipso Filio, scilicet Spiritus, qui est verbum Filii, vt ipse probat, nec ponit hic aliquam suppositionem. Si hoc concedamus, ergo concedit, quod Spiritus sanctus a Filio procedat, & quod Filius sit causa.

Anno Christi 1439.

Heb. 1.

AND. Fuit lecta auctoritas hæc in Græco.

PROV. Multa alia essent testimonia Basilii magni, sed quia alii multi sunt, sufficiant hæc de Basilio. Et quia in principio nos fecimus mentionem de illo sancto patre Epiphanio, & duo adduximus testimonia, restat vt adducamus duo alia eiusdem testimonia in opere anchorato, quod alias allegauimus. Post illa testimonia hæc infert: Itaque & Pater erat semper, & Filius erat semper, & Spiritus sanctus ex Patre & Filio spiratus. Modo cum spiratio Spiritus in diuinis non sit aliud quam processio Spiritus, imo est actus notionalis respectu Spiritus, & hic dicat, quod spiratur a Patre & Filio, sequitur, quod procedat ex Patre & Filio.

AND. Fuit lecta in Græco hæc auctoritas.

[b] Aduersus hæreses lib. 3. hæresi 54. alias 74. num. 7. 8. 9. & 10.

PROV. Item iste pater Epiphanius in quodam libro qui intitulatur contra hæreticos [b], ita inquit: Si autem Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, siue ab vtroque, quia Christus ait: *De meo accipiet*: ex hoc apparet clara similitudo ad dicta Basilii sine vlla conditione penitus, vt nil clarius esse possit. dicit: Quod sicut Christus dicitur ex Patre Deus ex Deo, ita dicit: Oportet vt credamus Spiritum ex ipso, ita vt Deus ex Deo siue ab vtroque, quia idem est dicere apud eum, quod Spiritus sit ex ipso Filio, Deus ex Deo, & quod sit ab vtroque. Et quod hoc sit, probat duabus auctoritatibus sacræ scripturæ. Prima, quod sit ex Patre Deus ex Deo, per illud, *Qui ex Patre procedit*. Secundo quod sit Spiritus ex ipso Christo Deus ex Deo, probat ex illo, *De meo accipiet*; & ponit sine conditione. Et hic sanctus pater bene debuisset

ANNO CHRISTI 1439. vidisse magnum Basilium, aut si præcessit Basilium, Basilius debuit eum vidisse. Ergo de necessitate oportet dicere, quod illa conditio non potest stare in libro illo.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Vt nos procedamus secundum ordinem temporum, cum multæ aliæ possent adduci auctoritates ex sancto Epiphanio, credimus hæc sufficere de eo, & transeamus ad alios. Habemus apud Latinos translatum per beatum Hieronymum librum magni Didymi de Spiritu sancto. Hic Didymus fuit præceptor Hieronymi, & ipsemet Hieronymus de se dicit in epistola [a], quod iam canis eius spargebatur caput, & magistrum magis decebat esse, quam discipulum; tamen perrexit Alexandriam, vt Didymum audiret: & vestri historici, videlicet Theodoretus & Socrates immensam laudem de scientia sua dicunt. Iste sic dicit: Spiritus quoque sanctus cum sit Spiritus veritatis, Spirituque sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cum hoc sit quod profertur a Filio. & modicum infra dicit ita: Neque aliud quid est Filius, exceptis his quæ ei dantur a Patre: neque alia substantia est Spiritus sanctus, præter id quod ei datur a Filio. Ex hac auctoritate primo apparet, quod talis est habitudo Spiritus ad Filium, qualis Filii ad Patrem, quia dicit, quod Filius nil aliud est, exceptis his quæ dantur sibi a Patre: nil modo datur Filio a Patre, nisi æternum, quia alias daretur ex tempore, & esset mutabile. Et hoc habetur in sancto Ioanne euangelista, declarans quid est, quod datur Filio a Patre, dicit in capite 10. *Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus.* Id autem quod est maius omnibus, ratione cuius nullus potest rapere oues suas, neque a se, neque a Patre, & secundum quod vnum sunt Pater & Filius, non est aliud quam substantia & essentia diuina, vt omnes sancti doctores exponũt. Dicit hic Didymus, quod Filius non est aliud quam quod datur sibi a Patre, & Spiritus non est alia substantia præter id quod datur sibi a Filio. Hic ergo nulla est conditio; & credendum est Basilium etiam vidisse hoc opus de Spiritu san-

[a] Epist. 64. ad Pachomium & Oceanum.

Ioan. 10.

cto: ergo non debuit poni illa conditio dubitatiua[a]. In prima auctoritate dicit, quod non potest audire Filio loquente quæ nescit, cum ex hoc subsistat Spiritus, quod profertur a Filio. Ex quo apparet quod audientia Spiritus abintra nil aliud est, quam acceptio scientiæ: & cum scientia in Deo & essentia sint vnum, hæc audientia & essentia erunt vnum. Et ideo Christus dicebat in euangelio: *Non enim loquetur a se*: quia scilicet non est a se. Ergo oportet, vt capiat esse ab illo, a quo audit: ab illo audit, a quo procedit, secundum Augustinum qui dicit: Audire illius est scire, & scire idem est quod esse. Ex quo sequitur, quod ab illo, a quo audit, ab illo habeat esse: sed a Filio audit, vt concessum fuit per vos: ergo a Filio accipit esse. Quia tempore Didymi floruit Athanasius, ideo veniam ad testimonia magni & beatissimi Athanasii. Dicit in 3. libro contra Arianos[b] de Filio loquens: Ipse, vt dictum est, Spiritum dat, & quæcumque habet Spiritus, hoc a Verbo habet. Et cum non habeat nisi æternum, & istud habet Spiritus a Filio: ergo sequitur necessario, quod procedit a Filio.

ANNO CHRISTI 1439.

[a] In dictis Basilii, de qua satis supra.

Ioan. 16.

[b] Contra Arianos orat. 2. ante med. in edit. Paris. anno 1572.

AND. Fuit lecta auctoritas Athanasii.

PROV. Hic doctor Athanasius in 2. libro contra Arianos ita dicit: Nam alia quidem omnia Spiritus participantia sunt, ipse autem Filius, secundum vos, cuius erit particeps? (loquitur Arianis) Spiritusne? Sed Spiritus a Filio potius accipit, & irrationabile est dicere, hunc ab illo sanctificari. Hæc Athanasius. Ergo apparet, quod Spiritus accipit a Filio, & quod nullo modo Filius potest sanctificari a Spiritu, quia ipse Filius est Deus, & producit Spiritum sanctum: & quidquid Spiritus sanctus operatur, operatur vt productus a Filio: & hoc est quod dicit. Legatis.

AND. Fuit lecta hæc auctoritas in Græco.

PROV. Item hic doctor Athanasius in quadam epistola[c], in qua exponit illa verba: Quicumque dixerit verbum contra Spiritum sanctum, ita dicit: Docuit enim, quod omnia quæ habet Pater, Filii sunt, & quod non Spiritus daret Filium, sed Filius Spiritum discipulis præberet. Ex hac auctoritate colligitur, quomodo debet intelligi, Ex Filio accipiet. Legatis.

[c] Ad Serapionem tom. 3. in edit. Parisien. anno 1572.

AND. Fuit in Græco lectum.

ANNO CHRISTI 1439. PROV. Item iſte doctor in epiſtola ad Serapionem, cuius initium eſt [a], Verſatus ſum, ita dicit : Filii eſt Spiritus, & a Filio accipit omnia, vt ipſe ait ; & inſufflans dedit eum diſcipulis. Dicit primo, quod eſt Spiritus Filii, & ex illa habitudine dicit, quod accipit omnia a Filio per proceſſionem æternam, quia alio modo nil poteſt accipere. Secundo dicit, quod temporaliter dat eum diſcipulis: ergo omnis proceſſio temporalis præſupponit proceſſionem æternam. Legatis.

[a] Ead. edit. tom. 4.

AND. Lecta fuit in Græco.

PROV. Item in epiſtola ad Serapionem circa principium, cuius initium eſt: Miraberis fortaſſe: ita dicit: *Quia*, vt dicit Dominus, *non loquetur a ſe Paracletus, ſed quæcumque audierit loquetur, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis.* & inſufflans dedit eum diſcipulis. Sic illum effudit Pater ſuper omnem carnem iuxta ſcripturam : & idcirco igitur prius de ipſo Filio Dei merito mihi tum dictum, tum ſcriptum eſt, vt ex cognitione Filii agnitionem quoque ipſius Spiritus recte habere poſſimus. In hoc videtis qualiter Baſilius imitatur formam Athanaſii, quia Athanaſius dicit his verbis, quod prius tractandum erat de Filio propter cauſas dictas, vt ex veritate eorum quæ de Filio eſſent dicta, clareſcerent quæ dicenda eſſent de Spiritu. Ita fecit Baſilius contra Eunomium, & ponit comparationem valde nobilem. Quantam enim nouimus habitudinem Filii ad Patrem, hanc habere Spiritum ad Filium inueniemus. Et declarat quomodo debent intelligi hæ habitudines, dicens: Quemadmodum Filius dicit, *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt:* ita inueniemus hæc omnia eſſe per Filium. Ecce comparationem acceptionis, oſtendens, Filium omnia capere a Patre, quia ſecundus eſt ordine & dignitate. Hæc omnia non poſſunt eſſe in Spiritu, niſi per Filium, quia apud eum ex Filio vel per Filium accipere idem eſt, licet ſit varius modus loquendi. Ponit aliam comparationem, ſicut Pater oſtendit Filium, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Ita Spiritus Filii eſt, vt ait Apoſtolus : *Miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda noſtra clamantem, Abba Pater.* Vnde omnes doctores Latini, vt audiſtis, dicunt, quod ex quo dicitur Spiritus Filii, habetur habitudo Spiritus naturalis, ſicut per

Ioel. 5.

Ioan. 16.

Matth. 3.

Galat. 4.

hoc quod dicitur Filius Patris, importatur habitudo originis naturalis a Patre; & hoc idem dicit hic Athanasius. Legatis. ANNO CHRISTI 1439.

AND. Lecta est in Græco auctoritas.

PROV. Hic beatus Athanasius in alia epistola ad Serapionem, cuius initium est; [a] Literæ sacræ dilectionis tuæ; ita dicit: Spiritus autem a Filio accipit. ait enim; *De meo accipiet:* & Filius in nomine Patris venit. De Spiritu vero sancto inquit: *Quem mittet Pater in nomine meo.* In his auctoritatibus fundat ordinem sequentem, & subdit ibi tria. Primum est, quod accipit Spiritus a Filio: postea dicit, quod Filius non venit in nomine suo. Hoc est verum, quia Filius dicit in scriptura, *Non enim a meipso veni.* Deinde dicit: Spiritus Dei in nomine Filii mittitur. Hæc est modo similitudo in hoc, venire, quia sicut Filius venit in nomine Patris, ita Spiritus in nomine Filii: & sicut Filius veniendo in nomine Patris accipit a Patre, ita Spiritus veniendo in nomine Filii accipit a Filio. Modo ex hoc ordine scripturæ infert Athanasius, & dicit: Cum igitur talem ordinem & naturam habeat Filius ad Patrem, qualem Spiritus ad Filium, quomodo qui hunc creaturam dicat, non idem de Filio necessario sentiat? Ergo tota ratio ordinis & naturæ pendet ex illis auctoritatibus scripturæ, & ita debent intelligi, & non aliter, cum dicitur, talem ordinem habet & naturam, quia Spiritus venit in nomine Filii, & accipit a Filio, qualem habet Filius ad Patrem, quia etiam Filius venit in nomine Patris, & accipit a Patre. Modo vnam personam accipere ab alia nil aliud est, quam vnam personam habere ordinem originis naturalis ab alia, quia per hoc quod originatur ab alia, datur sibi natura diuina, & communicatur, & illa accipit: nec possumus dicere aliter in diuinis, quia ponendo originem secundum relationes, habemus dicere his terminis, dare & recipere; quia Christus in euangelio dedit nobis formam, quia non communicatur, vel datur, nisi eadem natura: ideo oportet vt accipiatur & detur. Ergo ex hoc videtur, quod talis est ordo Spiritus ad Filium, qualis Filii ad Patrem. Legatis.

[a] *Alias*, Literæ tui sanctissimi affectus, *ead. edit. tom.* 3.

Ioan. 16.

Ioan. 14.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Athanasius paulo ante hanc auctoritatem in ea-

ANNO CHRISTI 1439. dem epistola dicit: Vnus enim cum sit Filius viuens verbum, vnam esse oportet perfectam & plenam sanctificatiuam illuminatiuamque vitam, quæ est operatio ipsius & donum quod etiam procedere a Patre dicitur, quoniam a verbo, quod ex Patre fatemur, fulget, mittitur & datur. Ecce ex hac auctoritate dicit nobis aperte, quod ex Filio est ipsa operatio & donum; ex hoc capite & ratione, quia effulget & mittitur ab illo verbo quod habet esse a Patre. Ergo apparet, quod non potest esse a Patre, nisi a verbo. Legatis.

AND. Fuit lecta auctoritas in Græco.

PROV. Item Athanasius in eadem epistola sic ait: Cum dicit Paulus, *Testificor coram Deo in Christo Iesu*, sentiebat, non esse diuisum a Filio Spiritum, sed in Christo erat ipse, vt Filius in Patre. sic Athanasius. Modo Filius est in Patre vt in principio & causa sui: ergo Spiritus est in Christo, vt in principio & causa sui. Legatis. 2. *Tim.* 4.

AND. Lecta fuit in Græco.

PROV. Item iste doctor in libro de incarnatione[a] Verbi ita dicit: Idcirco Dauid psallens canebat: *Quoniam apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Sciebat apud Patrem esse Filium Spiritus sancti fontem. Itaque vult Athanasius, quod sicut fluuius procedit a fonte, ita Spiritus sanctus a Filio. Legatur primo auctoritas in Græco. [a] De incarnatione, seu de humana natura Christi, in editione Paris. 1572. tom. 3. initio. *Psalm.* 35.

AND. Lecta fuit in Græco.

PROV. Item dicit in dialogo habito in Nicæa contra [4] Arium: Si enim non est de substantia Patris & Filii Spiritus, cuius gratia connumerauit eum Filius in symbolo sanctificationis, dicens: *Euntes baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti?* Ergo ex hac auctoritate habetur manifeste, & ex his quæ diffuse sequuntur, quod Spiritus est de substantia Patris & Filii. Et pridem dominus Ephesinus ita respondebat[b], Est de substantia Patris & Filii, id est vnius substantiæ cum Patre & Filio: & sic volebat excludere ordinem originis naturalis, & solum in verbis ponere ordinem. Hæc expositio nullo modo potest stare, quia si dicimus quod Spiritus sanctus est de substantia Patris & Filii, quia est vnus in substantia, pariformiter possemus dicere, quod Filius est de substantia Spiritus sancti, quia est *Matth.* 28. [b] Supra collat. 18. non longe ab initio.

vnius ſubſtantiæ cum Spiritu. Modo hoc eſſet abſurdiſſimum, & omnes doctores abhorrerent, nec vnquam fuit repertum, quod quis diceret, Patrem eſſe de ſubſtantia Spiritus, aut Filium. Hæc propoſitio, de, importat principium & conſubſtantialitatem, & tantum eſt dicere de ſubſtantia Filii, quantum eſt de Filio ſubſtantialiter, vel quod Filius ſubſtantialiter producit eum. Legatis auctoritatem. ANNO CHRISTI 1439.

AND. Fuit in Græco lecta.

PROV. Multa alia teſtimonia poſſent induci de beato Athanaſio, & ex his libris antiquiſſimis & vetuſtis. Sed vt alii doctores locum habeant, ſuccedat beatus Cyrillus, qui, meo iudicio, fuit valde eleuatus in Græco: & inchoemus a ſua epiſtola, quam fecit in Synodo Alexandrina, & poſtea in Synodo Epheſina fuit approbata. Ita etiam in Calchedonenſi fuit recepta, cuius initium eſt[a]: Cum Saluator noſter. Hæc epiſtola tota eſt contra Neſtorium, qui in duobus maxime peccabat. Primo circa incarnationem Filii, quia non dicebat vnam perſonam diuinam in duabus naturis. Secundo in Spiritum peccabat, quia, vt apparet in ſymbolo transformato, dicebat, quod Spiritus non eſſet Filii, nec acciperet eſſentiam a Filio: & cogebatur ad ſic dicendum, quia id per quod apparet in mundo, quod Chriſtus eſſet Deus, fuerunt magna miracula ſupra omnem potentiam naturalem: & ideo iſti Neſtoriani, qui dicebant purum hominem, dicebant, quod faciebat aliena virtute, & per conſequens, quod Spiritus non caperet eſſentiam a Filio, quia ſi cepiſſet eſſentiam a Filio, tunc Filius non fuiſſet operatus per virtutem alienam, ſed per ſuammet, quæ ex ipſo procedebat, iuxta quod dicit euangelium: *Virtus ex illo exibat, & ſanabat omnes*. Hic Cyrillus nedum fecit vnum capitulum ex illis duodecim contra opinionem Neſtorii de Spiritu, vt apparebit in ſolutionibus vltimæ rationis Epheſini: ſed in epiſtola, Cum Saluator noſter, multum fortiter arguit contra Neſtorium, & inchoat de Spiritu, & dicit, quod recte intelligentes non debemus intelligere glorificatum a Spiritu, vt aliena virtute, quia nec Spiritus potior Filio eſt, nec vltra quam erat eſſentia ſua. Poſtea declarat, quomodo debeat intelligi, confutans opinionem Neſtorii, dicens, quod ad demon-

[a] In act. Conc. Epheſ. part. 1. c. 26. num. 10.

Luc. 6.

ANNO CHRISTI 1439. demonstrationem suæ diuinitatis vtebatur suo Spiritu in magnis, vt si quis nostrum de sua fortitudine, aut cuiusuis rei scientia dicat: Mea me virtus, aut scientia glorificabit. Ita debemus intelligere, quod Spiritus erat virtus insita naturaliter ipsi Filio, & ab eo naturaliter exiens, secundum quam glorificabatur Christus faciendo miracula: & dicit, quod quamuis in sua subsistentia sit Spiritus, & intelligatur prout Spiritus, non Filius; non tamen est alienus ab eo. Et notandum est, quod in alia epistola quam scripsit Ioanni Antiocheno, cuius initium est, Exultent cæli, ita dicit [a]: Est a Filio non alienus secundum vnius essentiæ rationem. Modo beatus Cyrillus non intendit solum hoc dicere, quod non sit alienus, per hoc quod est vnius essentiæ cum eo, prout Ephesinus visus est exponere, sed annectit statim, quo modo est principium Spiritus, assignans causam quare non est alienus ab eo, dicens ex apostolo Paulo, Spiritum sanctum esse Spiritum Christi. Et clarius in epistola [b] ad Nestorium dicit, quod Spiritus sanctus Spiritus veritatis nominatur, & Christus est veritas, & quod ex hoc dicitur non alienus, quia dicitur Spiritus veritatis; & intelligit habitudinem genitiui casus pro origine naturali a Patre, & statim subdit: Et profluit ab eo, prout ex Deo Patre, quia non alia causa est Spiritus veritatis, nisi quia ab eo profluit vt a Patre. Et hoc est ita clarum testimonium, sicut posset esse in mundo, quia profluit a Christo, vt a Patre. Et sic quemadmodum procedit a Patre naturaliter, imo mittitur temporaliter: ita a Filio mittitur temporaliter, & illo modo necessario procedit ab eo Spiritus æternaliter. Et si quis dicat, quod [c] profluere non est idem quod procedere, non debetis vlli magis credere quam Cyrillo, quia ipsemet declarat, quod profluere idem est quod procedere, Et hoc ipse ostendit in quodam [d] opere super symbolo Concilii Nicæni, vbi in verbo, Et in Spiritum, sic dicit: Peracto de Christo sermone, beatissimi patres de Spiritu meminerunt, credere in ipsum dixerunt, vt in Patrem & in Filium: consubstantialis est enim, & profluit quidem [e], videlicet procedit veluti ex fonte Deo & Patre. Declarat ergo, procedere & profluere idem esse. Et cum dicat in hac epistola, Cum Saluator noster, profluere a Filio, necessario oportet dicere

[a] In actis Concil. Ephes. part. 3. c. 34. in fine. Incipit ibi, Lætentur cæli, & exultet terra.

[b] Quæ incipit, Cum saluator, in act. Conc. Ephes. part. 1. cap. 26. nu. 10. vbi sic ait: Nõ est tamen alienus a Filio; nam Spiritus veritatis nominatur, & Christus est veritas, & perinde quoque ab illo atque a Deo Patre profluit.

[c] Græce enim in ea epist. legitur προχεῖσθαι, & Latinus interpres vertit, Procedit: quam versionem probat hic prouinc.

[d] In actis Concil. Ephes. part. 3. cap. 43. circa finem.

[e] Græce ibid. προχεῖται μὲν, ἤγουν ἐκπορεύεται.

secundum eius opinionem (quæ fuit in tertia Synodo recepta, & in Calchedonensi) quod Spiritus ita procedat a Filio, sicut a Patre. Legatis. ANNO CHRISTI 1439.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Modo facio hanc conclusionem. Patres ita concluserunt contra hæresim Nestorii, qui dicebat, quod Spiritus non capiebat essentiam a Filio. Modo in Calchedonensi Concilio [a] habetis testimonium patrum illorum, quod magnus Leo papa per omnia fuit instructus doctrinis veritatis, & in illa columna fidei contra Priscillianistas dicit: Alius qui genuit, alius qui generatus, alius qui ab vtroque procedit: & totum Concilium Calchedonense approbauit doctrinam Leonis; approbauit & hanc epistolam Cyrilli, Cum saluator noster, &c. contra errorem Nestorii. Ergo possumus concludere, vt verum, per duas Synodos œcumenicas fuisse stabilitum & firmatum, quod Spiritus accipiat essentiam a Filio, & quod procedat ab vtroque, quia idem est procedere & capere essentiam a Filio, vt dixi sæpius. Item Cyrillus in opere ad Hermiam [b], vbi ostendit processionem diuinarum personarum adintra, sic dicit: Supremam denique radicem, vltra quam nemo, Patrem intelligas: eum vero qui ex suprema radice procedit, Filium accipies, qui in omnibus pari mensura præpolleat, præter gignere: solum enim hoc est proprium & particulare ipsius Dei Patris. Spiritum sanctum dices eum qui ex Patre per Filium naturaliter profluit, ac velut in figura spirationis ex ore, propriam subsistentiam nobis insinuat. Legatis.

[a] Conc. Calched. act. 5.

[b] Lib. 2. ante med.

AND. Lectum est in Græco.

PROV. Modo in hac nobili auctoritate cum ponit productionem Filii, dicit, quod in omnibus quibuscumque pari mensura præpolleat, præter gignere solummodo: in Patre vero sunt duo. Est spiratio quæ spirat Spiritum, & est generatio. Modo dicit Cyrillus, quod in omnibus est æqualis Patri, & in eadem mensura respectu cuiuscumque, excepto hoc, quod est generare. Cum ergo sit aliud relatio processus & generationis, ergo necessario tenet, quod spiratio communicatur Filio, & quod sit omnino æqualis Patri in spiratione Spiritus. Item secundo dicit, quod hic Spiritus sanctus profluit naturaliter a Patre per

ANNO CHRISTI 1439. Filium, & iam dudum monstratum est, quod impossibile sit procedere per Filium, quin procedat ex Filio. Imo omnes nostri doctores rarissime, vel nunquam dicunt per Filium, sed semper ex Filio: & est ratio, quia licet sit idem in significatione, est differentia in modo significandi, & ne aliquis vnquam posset ex hoc credere, quod Filius est organum, per quod Pater produceret Spiritum, vt Ariani dicebant. Ideo cauent doctores, ne occurrat aliqua declarationis necessitas, vt tunc temporis contra Arianos erat necesse. Modo profluxus hic est naturalis, sed secundum viam omnium sapientum & theologorum, id quod procedit naturaliter ab aliquo, procedit in similitudinem naturæ ab eo, & accipit ab eo naturam: & sic hic terminus, Profluit, sumitur pro æterna processione, secundum quam Spiritus accipit naturam a Filio & a Patre. Et Cyrillus ad Hermiam [a] volens ostendere, quod opera diuinitatis ad extra sunt indiuisa, & quod opera Spiritus in creatura, operantur & Filius & Pater, inducens auctoritatem: *Omne datum optimum:* & aliam Christi, cum dixit discipulis: *Sanate infirmos, mortuos resuscitate:* ita inquit: Confessus est Ioannes: *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Subdit interrogans Hermiam: Datum optimum, & donum perfectum erit aliud quidquam, iuxta quod tibi videtur, quam participatio Spiritus? Respondit Hermias: Nequaquam. Cyrillus subdit: Inspice amice Filium ex plenitudine sua producentem proprium ipsius, & immobiliter insitum Spiritum sanctum, per quem omne datum optimum. Legatis.

[a] Lib. 3. vitta med.

Iacob. 1. *Matth. 10.* *Ioan. 1.*

AND. Lecta est in Græco per generalem Camaldulensem, qui has omnes auctoritates hoc die in Græco legit.

PROV. Modo si producit Filius Spiritum, nescio quæ auctoritas possit esse magis, quod Spiritus procedat ab eo. Item Cyrillus in thesauris suis per multa testimonia approbat hanc rem, ex quibus pauca dicam propter temporis breuitatem. Dicit quodam loco [b] sic: Dixit Spiritus sanctus: *Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos.* Si ergo a Spiritu sancto ad apostolatum vocatus, a Iesu Christo vocatus dicitur, hic aperte docetur, Spiritum non esse alienum a substantia Filii, sed esse in ipso Filio, & ex ipso, sicut operatio

[b] Thesaur. lib. 3. cap. 2. in fine. *Act. 13.*

quædam naturalis in propria hypoſtaſi, omnia implere valens quæ ipſe vult, ſicut & Filius. Ex hac auctoritate habetis vnum ſingulare contra expoſitionem domini Epheſini, quia Cyrillus dicit : Spiritus non eſt alienus a ſubſtantia Filii. & infert, quod Filius eſt principium, cum dicit: Et in ipſo, & ex ipſo manifeſtum eſt ipſum eſſe. Et ſic cum Cyrillus ponit, quod Spiritus non eſt alienus a Filio in ſubſtantia, ſemper intelligit ſic, quia eſt ex ipſo Filio ſubſtantialiter: & hoc dictum eſt in multis ſupra, & hoc apparet. Legatis. ANNO CHRISTI 1439.

AND. Legit in Græco.

PROV. Idem ſanctus dicit in eodem opere in theſauris[a]: Quoniam igitur vita ſecundum naturam eſt Filius & Spiritus etiam ſanctus, quam ipſe largitur, viuificat, neceſſe eſt fateri ipſum de ſubſtantia Patris & Filii eſſe, ac omnem ipſius virtutem & operationem habere, ſicut cum ex aqua vapor aſcendit. Legatis.

[a] Lib. 13. cap. 1. in fine.

AND. Fuit lecta in Græco.

PROV. Ex hac auctoritate duo ſunt ſingulariter notanda, quod per hoc, quod Spiritus largitur a Filio, neceſſe eſt fateri, ipſum eſſe de ſubſtantia Filii, eo modo, quo declaratum eſt ſupra : & ponit vnum notabile exemplum, quod in ſcriptura ponitur. Nam diuina ſcriptura volens oſtendere proceſſionem æternam ſapientiæ diuinæ æternaliter a Patre, vtitur hoc verbo, *vapor*, dicens:

Sap. 7. *Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis.*

Dicit quod eſt vapor, ad oſtendendum eſſe naturaliter, quia vapor qui aſcendit, eſt eiuſdem naturæ aquæ, a qua procedit: & ideo hic magnus doctor notabiliter facit hanc comparationem, quod vt Filius eſt vapor virtutis Dei, ita ſit Spiritus vapor Filii, & ex ipſo procedat. Item idem doctor in eiſdem theſauris[b] volens oſtendere, quod genitiuus Filii importat habitudinem originis naturalis, ita dicit: Bene in euangelio ſaluator dicit de ſe: *Ego ſum veritas.* Deinde docens, ex Patris & ex Filii ſubſtantia Spiritum eſſe, *Spiritum*, inquit, *veritatis, qui a Patre procedit.* In epiſtola vero Ioannes ait : *Spiritus ipſe eſt veritas.* Itaque dicit Spiritum eſſe de ſubſtantia Patris, & quia Chriſtus dicit Spiritum veritatis , colligit Spiritum de ſubſtantia Filii. Legatis.

[b] Lib. 13. cap. 3. circa med.

Ioan. 14.

Ioan. 15.

1. Ioan. 5.

ANNO CHRISTI 1439.

AND. Lecta est auctoritas in Græco.

PROV. In eisdem thesauris dicit sic [a]: Quod Spiritus sanctus Deus sit, ostendit Apostolus dicens: *Lex spiritus vitæ:* & quod hæc vita non est nisi Christus, qui ait: *Ego sum veritas & vita*. Christo igitur legem ponente, Spiritus ipsius, vt in ipso & ex ipso naturaliter existens, legem ponit. Legatis. [a] Lib. 14. cap. 1. Rom. 7. Ioan. 14.

AND. Lecta est in Græco.

PROV. Hæc auctoritas est multum clara de illa habitudine, quia ex eo quod dicitur Spiritus vitæ & Spiritus veritatis, concludit necessario habitudinem originis naturalis. Ideo subdit: Spiritus ipsius vt in ipso & ex ipso. Et hoc est verissimum, quod id quod est naturaliter ab aliquo, necessario accipit naturam & esse ab illo. Item in thesauris [b] dicit sic: Filium quidem Dei ex ipso & in ipso Patre naturaliter esse intelligimus, ex Filio autem naturaliter Spiritum sanctum, sicut ex Patre, prodire credimus, per quem Filius omnia sanctificat. Legatis. [b] Lib. 13. cap. 2.

AND. Lecta est in Græco.

PROV. Modo quod prodire sit idem quod procedere, probatur ex diuina scriptura de sapientia æterna quæ procedit a Patre, & dicit: *Ego ex ore Altissimi prodiui primogenita.* Vltimo dicit Cyrillus in iis thesauris [b]: Quoniam igitur renouare Spiritus dicitur, dicitur iuxta illud quod in psalmis tangitur: *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Necesse est fateri, ipsum esse de substantia Filii, & ex ipso naturaliter existere, & quod ab ipso ad creaturam missus, renouationem operatur, complementum sanctæ Trinitatis existens. Legatis. Eccles. 24. [b] Lib. 14. cap. 3. Psal. 103.

AND. Legit in Græco.

PROV. Ex hac auctoritate sunt aliqua multum notanda. Primo quod cum dicit, quod Spiritus mittitur ad renouationem creaturæ, infert necesse esse fateri, ipsum esse de substantia Filii: quasi velit dicere, quod non mitteretur ad renouationem creaturæ, nisi haberet procedere. Et hoc declarat de processione a Filio, quia mittitur, ait, ex ipso naturaliter existens. & subdit: Oportet intelligere, quod naturaliter existat a Filio in hac missione temporali, quia mittitur ad renouationem a Filio: & in hoc existere naturaliter a Filio, dicit quod est comple-

mentum ſanctæ Trinitatis. Ergo apparet, quod ſubſiſtentiam habet a Filio. Expletis teſtimoniis Latinis & Græcis, & omiſſis multis rationibus, quæ poſſent neceſſario induci, concludentibus hoc quod ſancti patres dixere, veniam ad ſolutionem domini Epheſini[a]. Tria dixit. Nam primo videbatur dubitare ex hac propoſitione, Qui a Patre procedit; & dicebat ſe habere a beato Gregorio Theologo in ſermone de Pentecoſte, quod hæc proceſſio erat ſibi propria, quod nullo modo poterat competere niſi Patri: & ſi fuiſſet communis Filio, non tacuiſſet. Ad id quod dicit, Filius non fecit mentionem de ſe, ita reſpondemus, quod propter vnitatem naturæ in tribus perſonis iuxta regulam omnium theologorum, quidquid de vna perſona dicitur, neceſſario habet intelligi de alia, vbi non obuiat oppoſitio relatiui, quia noſtri & veſtri doctores dicunt, quod ſubſtantia continet vnitatem, & relatio multiplicat, etiamſi ponatur ad vnam perſonam dictio excluſiua, vt apparet in ſcriptura, vbi dicitur: *Nemo nouit Patrem, niſi Filius:* ſequitur quod Spiritus non noſcat Patrem, nec Pater ſeipſum? certe non. Et cum dicit, *Nemo nouit Filium, niſi Pater*, numquid Spiritus non nouit Filium, aut Filius non nouit ſe? certe nouit. Ita de Spiritu ſancto in prima ad Corinthios, capite 2. cum dicitur: *Nemo nouit quæ ſunt Dei, niſi Spiritus Dei.* Et patet quod loquitur de Spiritu ſancto, vt ſtatim dicit, Spiritus qui ex Deo eſt. Ergo concludit, quod nemo nouit niſi Spiritus? Volumus dicere, quod Pater & Filius non cognoſcant quæ Dei ſunt? Ita cum dicit, *A Patre procedit*, & non ponitur dictio excluſiua (quod eſt magis) non poteſt inferri: Igitur non procedit a Filio. & multa alia exempla ſunt. Dicit Chriſtus Patri ſuo: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum*. Numquid Filius & Spiritus non eſt verus Deus? certe ſic. Hæc eſt regula, quod propter vnitatem ſubſtantiæ, quidquid dicitur de vna perſona etiam cum dictione excluſiua, oportet quod non excluſæ videantur aliæ perſonæ, niſi ſit oppoſitio relatiua: ſicut dicimus, quod Pater generat, hoc non poteſt communicari Filio, quia ſolus generans Pater eſt, & Filius generatus. Modo actiua ſpiratio nullo modo repugnat Filio, quia Pater & Filius ſunt vnum principium. Sic non ſequitur, quod hæc ſpira-

[a] Hic reſpondet prouincialis omnibus auctoritatibus adductis ab Epheſino ſupra collat. 20.

Anno Christi 1439.

Matth. 11.

Ioan. 17.

ANNO CHRISTI 1439. tio non communicetur Filio, vt textus declarat, cum dicit: *Cum venerit Paracletus, quem mittam vobis a Patre* Ioan. 15. *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit:* dixit se principium, cum dixit Spiritum veritatis[a]: & cum dixit, *mittam*, expressit processionem a Patre, vt etiam ostenderet se habere a Patre esse principium Spiritus sancti. Dicit, *quem mittam vobis a Patre*, sicut semper consueuit Patri referre omnia, quia omnia habet a Patre, vt ibi: *Doctrina mea non* Ioan. 7. *est mea:* vt dicit ibi Augustinus. Si ergo in his verbis, licet dicat doctrinam non suam, sua intelligitur, quanto magis per illa verba, *procedit a Patre*, intelligetur procedere a Filio, cum non dicat, Non procedit a Filio? Ad id quod dicebat de proprietate, nescio vbi ipse inuenerit in sermone Gregorii, quia semper facit consequentiam quandocumque reperit, *procedit a Patre*; ipse infert: Ergo non procedit a Filio. Quantum valeat ista consequentia, quilibet patrum potest iudicare: quinimo nullus nec Græcus, nec Latinus ausus est dicere, quod non procedat a Filio, & tamen Ephesinus semper intulit: Ergo non a Filio. Cum beatus Gregorius tradit notitiam proprietatum, ita dicit in dicto sermone Pentecostes: Omnia quæcumque Pater habet, sunt Filii: omnia quæcumque Filii, Spiritus sancti sunt, si generationem exceperis. Nonne videtis quomodo bene ordinat has proprietates? Si Spiritus non haberet ordinem ad Filium, postquam dixit; Omnia quæ Pater est, hoc est Filius; statim dixisset: Omnia quæ Pater est, hoc est Spiritus tamquam accipiens a Patre, & non a Filio. Modo quia abhorruit hunc ordinem, posuit ordinem conformem aliis doctoribus, & eo modo comparauit Spiritum ad Filium, vt Filium ad Patrem, sine vlla ambiguitate. Modo de proprietate nunquam dixit, quod esset ita proprium Spiritus sancti, quod non procederet nisi a Patre: imo apparet quod proprium est Spiritus procedere a Patre & Filio, & hoc proprium proprie est Spiritus sancti, quod procedat a Patre & Filio: sed illa proprietas quæ est in Patre & Filio respectu Spiritus, quæ dicitur spiratio, vel virtus spiratiua, illa non est ita proprie proprium Patris, quin conueniat Filio: & si bene studuisset in theologia, dixisset sic, quod est[b] differentia inter proprietates personales, & proprietates personarum, quia

[a] Supra enim ex auctoritate Cyrilli probauit illud, veritatis, intelligi, id est Christi.

[b] De qua S. Thomas 1. par. q. 32. art. 3.

proprietates personales sunt quibus constituuntur personæ; non est autem proprietas qua constituatur Pater, vis spiratiua: tamen dicitur proprium largo modo, & hoc oportet ponere in diuinis, quia omnes doctores dicunt, quod esse ab alio competit Filio & Spiritui sancto, & nullo modo competit Patri. Ita dicimus quod vis spiratiua competit Patri & Filio, & non Spiritui sancto, & est proprietas quædam. Introducit secundo Ephesinus aliam auctoritatem, vbi adducit, quod Spiritus dicitur ex Deo, iuxta Paulum, & quod nullo modo est a Filio, cum dicit: *Nos accepimus spiritum, non qui ex mundo, sed qui ex Deo est.* Et ad probandum hoc induxit auctoritatem Dionysii & Athanasii, quod Pater est fons deitatis. Sed si bene considerasset intentionem auctoritatis Apostoli, inuenisset solutionem. Nam primo dicit Apostolus, quod est Spiritus Dei: & volens hoc ostendere, dixit, quod ex Deo est. Ita omnes doctores per hoc, quod dicitur Spiritus Filii, semper concludunt secundum modum Apostoli, quod est ex Filio. Certe non sequitur, quod non sit a Filio, per rationes iam dictas, nec secundum Athanasium & Gregorium tenendo Patrem fontem deitatis, sequitur quod dicit Ephesinus. Et quidem prima radix, nempe Pater, non est ab alio, & est principium, sed non producit Spiritum in quantum est Pater, sed in quantum habet vim spiratiuam, & hanc communicat Filio: & secundum hoc ita est fons Spiritus sancti Filius, sicut Pater: nec sunt duo fontes, sed vnus, quia fons secundum quod est fons Spiritus sancti, communicatur Filio: & hoc dicit Athanasius, quod Filius est fons Spiritus: sed ideo dicitur prima radix Pater, quia hoc, quod Filius sit fons Spiritus, habet a Patre. Postea intrauit materiam Concilii Nicæni, & dicit, quod ibi fuit quidam episcopus, qui respondit cuidam philosopho, quod Spiritus procedit a Patre, & est proprius Filii. Quid sequitur ex isto? Concedimus, quod procedit a Patre, & est proprius Filii: & omnes doctores concludunt, quod procedat a Filio, quia est Spiritus Filii: & si produxisset librum originalem, diffusius fuisset responsum. Quidquid sit in facto, ego relinquo, quia non vidi originalia. Legatis in Græco.

ANNO CHRISTI 1439.

1. Cor. 2.

AND. Legit in Græco.

PROV.

ANNO CHRISTI 1439.

PROV. Deinde adducit auctoritatem Cyrilli in epistola quæ incipit, [a] Exultent; ad ostendendum, quod non sit ex Filio, cum dicit, Meminimus dicentis: *Noli transgredi terminos*, &c. Postea dicit, quod illi patres, scilicet Nicæni, loquebantur de Spiritu sancto qui ex Patre procedit, & non est alienus a Filio secundum vnius essentiæ rationem. Et per hoc volebat dicere, quod Cyrillus intendebat hoc, quod esset solum vnius essentiæ cum Filio, & quod nullo modo esset ab eo. Sed patenter supra ostendi, quodvbicumque dicitur, Non est alienus secundum vnius essentiæ rationem, semper subdit, quod Filius est principium Spiritus sancti: & patet, quia subdit duas auctoritates Pauli apostoli [b]. Postea adducit Ephesinus auctoritatem Basilii dicentis, Spiritum accommodatum Filio secundum naturam. De hac accommodatione non potui reperire [c], quia idem est dicere, esse accommodatum, quod datum Filio, quia Pater producendo naturaliter Filium, dedit ei vt ex eo procederet Spiritus sanctus. Postea adducit auctoritatem Basilii contra Sabellianos, vbi dicebat, Proprietatem familiaritatis Spiritus ad Patrem intelligo, cum ait, *Ex Patre procedit.* proprietatem Spiritus ad Filium, cum audio, *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Hæc auctoritas de qua fecit festum, clarissimum est fundamentum opinionis nostræ. Hæc enim est proprietas vna, per quam Filius est secundus a Patre: & quoniam voluit intelligere proprietatem Spiritus ad Filium, secundum quam originatur, fundauit se in isto, in quo omnes sancti doctores fundant, quia dicitur Spiritus Christi. Ita dicunt omnes doctores vestri, ita quod hæc auctoritas facit pro nobis: & do illi gratias, quia ex ore suo protulit veritatem huius rei. Postea introducit Concilium Constantinopolitanum, dicens ibi dictum [d], quod ex Patre procedit, & quod Gregorius sanctus Theologus ibi fuit, & quod dixerunt processionem a Patre, & non a Filio: & non adducit aliquam probationem, & ea facilitate qua dixit, eadem facilitate contemnitur, quia non valet consequentia [e], vt probaui multis auctoritatibus. Adducit demum tertium Concilium, & dicit, quod patres huius Concilii postquam fecerunt diffinitionem, nulli alii licere aliam fidem proferre, & dixerunt etiam in

[a] *Alias*, Lætentur cæli, & exultet terra, in act. Conc. Ephes. par. 3. cap. 34. in fine.

[b] Vocãtis Spiritum sanctũ Spiritum Iesu, & Spiritum Christi. Sed auctoritatem aliam eiusdem sancti Cyrilli de processione a Filio vide supra ex eiusdem epist. Cum Saluator noster: hac eadem collat.

[c] Quid scilicet voluerit vt euidens inferre Ephesinus, qui hanc auctoritatem supra collatione 20. retuleras. *Rom.* 8.

[d] In symbolo Concilii.

[e] Scilicet, dicitur esse a Patre, ergo non est a Filio.

[a] Conc. Ephes. par. 2. act. 6.

fine [a] symboli hoc modo: Si qui deprehensi fuerint aut epi- ANNO CHRISTI 1439.
scopi, aut clerici, aut laici credentes, vel dicentes quæ scri-
[b] Scilicet Charisius expositionem quam protulit Charisius [b] presby-
ter de incarnatione filii Dei, [c] siue scelerata & peruersa Ne-
storii dogmata quæ subscripta sunt, sententiæ huius sanctæ
[a] pro, id est.
Synodi subiaceat. Modo ipse fecit mirabilem intelligen-
tiam, & dixit, quod hic non fit mentio nisi de iis quæ ibi
scripta sunt in symbolo transformato de incarnatione Filii
Dei, & non fit mentio de illa particula quæ erat in eodem
[d] In actis eiusdem Concil. Ephes. par. 2. act. 6. in symbolo depravato.
symbolo, quæ dicit [d], quod Spiritus non est Filius, neque
a Filio essentiam habens. Inde intulit, quod propter hoc
illi patres non reprobauerunt illam particulam. Si bene
legisset epistolam illam, Cum Saluator noster, quam ego
[c] Supra hac eadem collat. Cyrilli scilicet, in actis Conc. Ephes. par. 1. cap. 26.
allegaui [c], bene intellexisset, quomodo illa particula fuit re-
probata. Item si intellexisset nonum capitulum de duode-
[f] Quæ scilicet sunt in eadem Cyrilli epist.
cim [f], quod est contra illam particulam, cum dixit: Si quis
autem Christum, quasi ex aliena virtute glorificatum a
Spiritu, & ab ipso accipere, posse operari contra immun-
dos Spiritus, & adimplere in homines miracula, & non
magis proprium eius Spiritum dicit, per quem operatus
est, anathema sit. Hoc dicebat Cyrillus contra illud sym-
boli Nestoriani, quod Spiritus sanctus non habebat essen-
tiam a Filio; quia dicebat, quod aliena virtute operabatur:
& hoc ponitur in decimatertia blasphemia & decimasex-
ta, & propter hoc sic apertissime damnatur talis opinio.
Et hoc declarat ipsemet Cyrillus in apologia contra Theo-
doretum & contra orientales, qui impugnabant sua ca-
pitula; & in ipsamet Synodo Ephesina, vbi fuit dictum,
[g] In actis Concil. Ephes. par. 3. cap. 1. anathematismo 9. in eius declaratione.
vt declaret quomodo intelligebat, ita dixit [g], in breui ex-
ponens nonum caput: Homo factus vnigenitus Dei Filius
permansit & Deus. & subdit: Omnia existens quæ & Pa-
ter, præter solum Patrem esse, & proprium habens Spiri-
tum qui ex ipso est, & substantialiter sibi innatus opera-
batur diuina miracula. Declaratque omnia quæ Patris
sunt, in Filio esse, & quod habet proprium Spiritum qui
ex ipso est, & substantialiter sibi innatus. & subdit: Qui au-
tem dicunt illum tamquam vnum hominem Spiritus ope-
ratione clarificatum, eaque non vt diuina & propria, sed
tamquam aliena vtentem, nec non quasi Spiritus gratia in
cælum esse assumptum, anathemati subiaceant. Legatis.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1439.

AND. Fuit lecta auctoritas in Græco.

PROV. Modo quia hic pater Ephesinus allegauit, quod sanctus Cyrillus fecerat quamdam reuocationem, allegans epistolam Theodoreti: dico, quod magis debemus credere Cyrillo, qui dicit, quod hoc illi opponebatur, in epistola quam scribit ad Acacium[a] in fine, vbi sic ait: Si qua vero epistola a quibusdam circumferatur, tamquam a me de iis quæ Ephesi acta sunt, iam dolente & pœnitentiam agente perscripta, id quoque contemnatur: nam per gratiam Saluatoris nostri sana mente sumus, neque vsu rationis excidimus. Et sic remansit pura veritas [f] Cyrilli, prout ipse exposuerat, & prout illa sancta œcumenica Synodus[b] approbauerat. Modo nil plus pridie produxit Ephesinus, & sic non habeo aliis satisfacere, ex quo satis aperte & manifeste ex testimoniis scripturæ primo, deinde ex testimoniis tantorum patrum Latinorum & Græcorum qui fuerunt eodem tempore, & vno & eodem Spiritu illuminati; & quod mirandum est in hoc negotio, quod illamet fundamenta quæ habuerunt doctores Latini, illamet patres Græci acceperunt, ad probandum quod Spiritus esset a Filio, vt a Patre, & quod sunt vnum principium: alias poneretur distinctio in natura inter Patrem & Filium, vt Ariani volebant. Et quia quantum Spiritus sanctus concessit, & vt ab hominibus quales sumus, apertissime declarata sunt omnia, in quibus Ephesinus dubitabat, non restat aliud, nisi quod dixit Marcianus imperator in Calchedonensi Concilio, vbi visa & declarata veritate per Leonem papam & totum Concilium Calchedonense, quod eam susceperat, ita dixit: [c] Extremæ dementiæ est, in medio & perspicuo die commentitium lumen quærere. Quisquis post veritatem repertam aliquid vlterius discutit, mendacium quærit. Nobis videtur, quod hæc testimonia rem claram faciant, & si vellemus cum facibus diem clarificare, esset ridiculosum. Ita videtur, vltra hanc tantam lucem & tam clarum sensum doctorum allegatorum, nil aliud sit quam mendacium quærere. Quidquid tamen sit, pro mea satisfactione functus officio meo in hac responsione, si quid restat apud aliquem ex vobis, quod sit dubitatiuum, & velitis declarari, offero me & omnes patres meos

[a] In act. Conc. Ephes. par. 3. cap. 33.

[b] In supra citata declaratione in actis Conc. Ephes. par. 3. cap. 1. anathemat. 9.

[c] In suo edicto ad fauorem eiusdē Conc. in actis Conc. par. 3. cap. 3.

paratos ad satisfaciendum de ea veritate quam tenemus. ANNO CHRISTI 1439.

AND. His expositis, silentium maximum perceptum est locutione finita: fuerat namque, loquente magistro, ad eius verba quisque intentus. Deinde his verbis expositis, metropolitanus Russiæ hæc inquit.

RVSS. Quoniam reuerendus pater in his duabus congregationibus multa dixit & diuersa, & a diuersis patribus orientalibus Græcis & Latinis, ac amplificando potius: nam vestra paternitas vere locuta est in iis congregationibus per octo horas, & plus, ex quibus omnibus partim erant auctoritates sanctorum, quæ pro nobis faciebant, partim occidentalium communium: quoniam anima nostra accipit per sensus, præsertim ea quæ dicuntur, per auditum; ea autem quæ prolixe dicuntur, adducunt satietatem ad aures, quia infesta est auribus satietas verborum, quia sensus auditus læditur, nec potest omnia transmittere ad animum, quæ prolixe dicuntur. Propterea volumus, quæ per vestram paternitatem dicta sunt, vt in scriptis etiam detis nobis eas auctoritates allegatas in iis libris qui fuerunt Latinorum, vt partim nos possimus conferre cum auctoritatibus quæ apud nos reperiuntur, partim vt legamus in iis libris, vt melius intelligamus. Postea circa ista omnia diligenter considerabimus.

CARD. Non currit solus in stadio, tamquam velit currere sine disputante: imo desiderauissemus, vt Ephesinus principaliter adfuisset, & nescimus qua de causa abfuerit. Iustum fuisset, sicut prouincialis eum audiuit, ita ipse audisset: & licet dominus Ephesinus non fuerit, fuerunt alii socii, & dominus prouincialis dixit se paratum satisfacere, & rogauit imperatorem, vt venire faceret Ephesinum. Quantum ad exhibitionem scripturarum, vestri scriptores scripserunt, & nostri: cum dominus Ephesinus dixit, prouincialis non distulit responsionem propter habendas copias. Ita rogamus, vt responsio non differatur: & si scriptores non plene recollegerunt omnia quæ nolumus occultare, sed dicere super tecta, sumus contenti, vt nostri scriptores & vestri conueniant in sancto Francisco, & portabimus libros, & faciemus fieri copiam de libris nostris: & rogamus vt ipsi veniant, & die Iouis vos expectamus.

ANNO CHRISTI 1439. *Omissis disputationibus, exhortante summo pontifice, dogma processionis Spiritus sancti a Patre & Filio describitur in cedula. Interim patriarcha Græcorum moritur. Et cum sint potius tractatus de modo terminandi & perficiendi vnionem, quam disputationes publicæ, ideo non amplius in collationes diuiduntur.*

AND. His dissoluta est diei illius conuentio. Superuenerunt festa paschalia, visumque est sancto illo tempore disciplinis solennitatibusve vacandum. In octauis paschalibus cum per Latinos fieret instantia, vt ad proposita responderent, instatum est per Græcos, vt media tractarentur concordiæ: si hoc responsionum defectu actum sit, cogitet qui intelligit. Cœpit imperator singulis quasi diebus cum papa & certis aliis conuenire, multaque adinuicem tractata sunt, quæ quia publice gesta non fuerunt, non aliter [7] referenda duxi. Audio ab his qui interfuere, multa quæsiisse media, vt absque eorum rubore componeretur concluso processus Spiritus sancti, vt non viderentur a veritate absque colore alieni fuisse. Sic per totum Aprilis & Maii menses decursum est. Spe igitur concludendæ rei, diffidentibus Latinis patribus, summus pontifex vt Latinorum honori consuleret, vt cunctis innotesceret, Græcorum causa a veritatis cognitione discessum, separatim ab imperatore, metropolitas aliosve Græcorum patres conuocauit prima Iunii, patribusve Latinis & Græcis præsentibus, his verbis allocutus est. Num. II.

PAPA. Venerabiles fratres, & dilecti filii, tot animi corporisve angustiis, terræ marisve per vestrum quemlibet laboribus superatis, non consideratis sumptibus, pro veritatis indagine, dimissa ciuitate nostra Bononiensi, ad Ferrariense Concilium personaliter me contuli, ne quid deficeret; solennibusque ibidem disputationibus habitis, necessitate suadente, transalpinas ad has Tusciæ partes media hieme, vt sanctum hoc vnionis opus complementum susciperet, venimus, ætatis, temporis, intemperiei, [8] viarum discrimini minime parcentes, hoc demum in loco de processione Spiritus sancti grauibus piisve disputationibus auditis, miramur, quod res hæc conclusionem non capiat. Adducta est statera de scripturis sanctis, vt iusto libramine, priuatis seclusis affectibus, veritatem inda-

garemus, & sanctis auctoritatibus auditis, nulla per vos orientales patres responderentur; nec veritatem sole clarius apparentem profitemini? Oro per misericordiam Dei nostri, vt veritatem amplectamini, & si facere desistitis, vt causas detis, quare hoc non intenditis facere. Requiro vos præsentibus & specialiter requisitis notariis nostris, offerentes nos, vt si quid responsionum offertis, illas benignissime audire, & eisdem clarissima per nos dare responsa. Anno Christi 1439.

AND. Aderant specialiter accersiti die illa protonotariorum plurimi, tantaque verbis iis Græcorum astantium mentibus reuerentia allata extitit, vt ad lacrymas plurimos deuotione venisse conspectum sit: Russiæque metropolita respondit vice orientalium patrum hoc modo.

RVSS. Beatissime pater, audiuimus quæ sanctitas vestra protulit: cogitabimus, vt veritati locus sit, & sanctitati vestræ responsum dabimus.

AND. De proximo irrepsit fama, quod plurimi ex Græcorum patribus, qui hactenus nil expressserant, ad imperatorem Græcorum & patriarcham accesserunt, asserentes quod postquam Deus veritatem eisdem patefecerat, illam sequi intendebant, & quod patriarcha gratantissime eisdem hoc optasse professus est. Erat namque pater venerabilis ad hanc sanctam vnionem summe intentus. Dietim in publicum prodibant patrum sententiæ, sicque imperatore id pariter asserente, omnium orientalium consensu (Ephesino quodam, quem disputantem adduximus, excepto) accersitis Latinorum patribus in hanc cedulam pariter conuenere.

QVONIAM in hoc sacro œcumenico Concilio, omnipotentis Dei gratia, nos Latini Græcique conuenimus pro sancta vnione inter nos assumenda, & studiose inuicem curauimus, vt articulus ille de processione Spiritus sancti magna cum diligentia & assidua inquisitione discuteretur; prolatis vero testimoniis de diuinis scripturis, plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum orientalium & occidentalium, aliquibus quidem ex Patre & Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere di-

ANNO CHRISTI 1439. centibus Spiritum ſanctum, & eamdem intelligentiam aſpicientibus omnibus ſub vocabulis variis: Nos Græci affirmauimus, hoc quod dicimus, Spiritum ſanctum ex Patre procedere, non hac mente dicere, vt excludamus Filium; ſed quoniam opinati ſumus Latinos dicere Spiritum ſanctum ex Patre & Filio, tamquam a duobus principiis & duabus ſpirationibus, abſtinuimus a dicendo, quod Spiritus ſanctus procedat ex Patre & Filio. Nos autem Latini aſſerimus, quod id quod dicimus, Spiritum ſanctum ex Patre Filioque procedere, non hac mente dicimus, vt excludamus Patrem, vt non ſit principium totius deitatis, Filii ſcilicet, & Spiritus ſancti; aut quod id quod Spiritus ſanctus procedit a Filio, Filius a Patre non habeat; ſiue quod duo aſſeramus eſſe principia, ſiue duas ſpirationes, ſed quod vnum tantum aſſerimus eſſe principium, vnicamque ſpirationem Spiritus ſancti, prout hactenus aſſeruimus.

IN nomine igitur ſanctæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus ſancti, in hac demum ſancta ac Deo cara vnione eodem ſenſu, eadem anima, eademque mente nos Latini & Græci conſentimus & concordamus, vt ab omnibus Chriſtianis hæc fidei veritas credatur & ſuſcipiatur: & ita profitemur, quod Spiritus ſanctus ex Patre & Filio æternaliter eſt, & ex vtroq; æternaliter tamquam ab vno principio & vnica ſpiratione procedit. Declarantes, quod id quod ſacri doctores & patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum ſanctum, ad hanc intelligentiam tendit, vt per hoc ſignificetur, Filium quoque eſſe ſecundum Græcos quidem cauſam, ſecundum Latinos vero principium ſubſiſtentiæ Spiritus ſancti, ſicut & Patrem; & quoniam omnia quæ patris ſunt, Pater ipſe vnigenito Filio ſuo gignendo dedit, præter eſſe patrem: hoc ipſum quod Spiritus ſanctus procedit ex Filio, ipſe Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus eſt. Lætatæ ſunt illico omnium mentes, rem iam deſperatam & naufragam ad ſalutarem veritatis portum deductam, de miraculo peruenisſe prædicantes. Et vere non hominis opus extitit, ſed veritatis ipſius. Anhelabat pater ille antiquus aſpectu venerabilis, infirmitate grauatus, Conſtantinopo-

litanus patriarcha, vt seſſio fieret; sed aderant ex noſtris plures, qui asserebant, & primatus papæ, & conſecrationis, & purgatorii dogmata esse primitus profitenda per orientales patres, antequam ad eccleſiæ Romanæ vnionem accederent. Sicque hac difficultate stante, decima Iunii post solis occasum dolor maximus [9] patriarcham inuasit, quo demum ea nocte deceſſit: sed ante obitum cedulæ præmissæ proceſſionis Spiritus sancti propria manu subscripsit, ac regulæ sanctæ matris eccleſiæ se humiliter submittens, interiit. Tot tantaque visa sunt totalis reductionis signa, quod summus pontifex, sacro Latinorum approbante cœtu, ad eccleſiæ communionem admissum iniunxerit, magnoque cum prælatorum comitatu, astantibus singulis reuerendiſſimis cardinalibus, Græcis eorum more sacris indutis vestibus funeralibus, decantantibus in eccleſia sanctæ Mariæ Nouellæ, vbi palatium apoſtolicum est, sepultura conditus est, vbi & hi versus tumulo adscripti sunt. Anno Christi 1439.

Eccleſiæ antiſtes fueram qui magnus Eoæ,
Hic iaceo magnus religione Ioſeph.
Hoc vnum optaram, miro inflammatus amore,
Vnus vt Europæ cultus & vna fides.
Italiam petii, fœdus percuſſimus vnum;
Iunctaque Romanæ est me duce Graia fides.
Nec mora; decubui, nunc me Florentia seruat,
Qua nunc Concilium floruit vrbe sacrum.
Felix, qui tanto donarer munere viuens,
Qui morerer voti compos & ipse mei.

Dogma de purgatorio, quod etiam auctoritatibus sanctorum patrum comprobatur, deſcribitur in cedula.

Num. III. Mors hæc rem longius protulit, volentibus Latinis patribus dubia cuncta diſcuti: vtque purgatorii doctrinam reciperent, [10] repetierunt eisdem cedulam quamdam Ferrariæ eisdem deductam, purgatorii normas continentem.

LVD. Quis erat tenor cedulæ?

AND. Continebat sanctorum dicta, quibus purgatorium esse probabatur. Cedulæ continentia hæc extitit.

Deputa-

ANNO CHRISTI 1439.

Deputatorum cedula de purgatorio.

QVIA circa purgatorii veritatem Romanæ eccleſiæ fidem exprimi poſtulaſtis, in his ſcriptis breuiter reſpondemus, quod ſi vere pœnitentes [a] in caritate deceſſerint antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commiſſis ſatisfecerint & omiſſis, eorum animæ poſt mortem purgantur, & ad pœnas huiuſmodi releuandas proſunt eis fidelium viuorum ſuffragia, Miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes, eleemoſynæ, & alia pietatis officia. Illorum autem animæ, quæ poſt ſacrum baptiſma ſuſceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt; illæ etiam quæ poſt contractam peccati maculam, vel in ſuis manentes corporibus, vel eiſdem exutæ, prout ſuperius dictum eſt, ſunt purgatæ, in cælum mox recipiuntur. Illorum autem animæ, qui in mortali actuali peccato, vel cum ſolo originali decedunt, mox in infernum deſcendunt, pœnis tamen diſparibus puniendæ: & nihilo minus in die iudicii omnes homines ante tribunal Chriſti cum ſuis corporibus comparebunt reddituri de factis propriis rationem.

[a] In hanc cedulam, vt dicit Andreas, conuenerant Ferrariæ, poſtmodum fuit firmata Florentiæ, vt ſtatim hic ſubdit, & tandem inſerta diffinitioni, vt ſuo loco.

DICENTIBVS autem illis nobis hoc non eſſe dogma orientalis eccleſiæ, & audire cupientibus, quibus auctoritatibus ſacræ ſcripturæ ac ſanctorum patrum, quave ratione hoc eſſet fundatum: nos deputati [b] iuxta doctrinam beati Petri, parati reddere rationem omni petenti de ea quæ in nobis eſt fide, veſtræ poſtulationi quæ principaliter de purgatorio eſſe videtur, hac ſatisfactionis reſponſione pro nunc ſatisfaciendum duximus: ſi autem de reliquis per nos modo dictis rationem popoſceritis, illis etiam, Spiritu ſancto nos inſtruente, cum caritate fraterna ſatisfacere curabimus. Declaratur primo ex veteri teſtamento in libro Machabæorum, vbi dicitur: *Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis ſoluantur.* Sed pro defunctis qui ſunt in paradiſo, non opus eſt orare, quia nullo indigent; nec pro illis qui ſunt in inferno, quia a peccatis ſolui aut purgari non poſſunt. Sunt igitur aliqui, qui poſt hanc vitam mundanam a peccatis ſolui aut purgari poſſunt. Declaratur per id quod in nouo teſtamento Saluator inquit Marci tertio: Si quis

[b] Dixit collat. 1. Andreas fuiſſe deputatos ſexdecim ex Latinis, & alios ex Græcis, qui de his dogmatibus diſputarent. In quibus igitur conuenerant, vt tunc fuerat deſcriptum in cedula, modo recenſet Andreas.

2. *Mach.* c. 12.

blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non remittetur ei nec in hoc ſæculo, neque in futuro. Et per Apoſtolum Paulum in prima epiſtola ad Corinthios capite 3. vbi tractat de ædificante ſupra fundamentum, quod eſt Chriſtus, aurum & argentum, lapides precioſos, lignum, fenum, ſtipulam; & tunc ſubdit: *Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur; & vniuſcuiuſque opus quale fuerit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Hæc verba de igne purgante in futuro ſæculo intelligi, ſeipſa declarant. Nam verbum illud, *ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem*, de damnatis intelligi non poteſt, quia ſalui non erunt, ſed in æternum peribunt. Neque de illis intelligitur, qui ſine peccato decedunt, quia de his proxime dixerat, *Si cuius opus manſerit:* qui autem ſine peccato moriuntur, nihil eſt, propter quod eos igne purgari oporteat. Reſtat, vt de aliis purgandis in alia vita, qui tamen ſaluabuntur, intelligatur. Declaratur etiam conſuetudine vniuerſalis eccleſiæ, tam Latinæ quam Græcæ, quæ pro defunctis orat, & orare ſemper conſueuit: cuius oratio profecto inutilis eſt, ſi purgatorium poſt mortem non ponatur: fruſtra enim oraret pro his qui iam ſunt in gloria cæleſti, vel in inferno. Auctoritate [a] ſacræ Romanæ eccleſiæ doctæ & inſtructæ a beatis apoſtolis Petro & Paulo, & ab aliis ſanctis pontificibus, qui innumeris fulſerunt miraculis, quoſque tam Græci quam Latini vt ſanctos venerantur: ipſa ſic ſemper tenuit, ſic ſemper prædicauit, etiam tempore vnionis, & continue ante præſens exortum diſſidium. Declaratur huius fidei noſtræ veritas auctoritate ſanctorum patrum Græcorum & Latinorum, & præſertim illorum, quos tam Latini quam Græci in vniuerſali Concilio [b] receperunt, cuius verba ſunt hæc: Sequimur per omnia ſanctos patres & doctores eccleſiæ Athanaſium, Hilarium, Baſilium, Gregorium Nyſſenum, Ambroſium, Auguſtinum, Theophilum, Ioannem Conſtantinopolitanum, Cyrillum, Leonem, Proculum; & ſuſcipimus omnia quæ de recta fide & condemnatione hæreticorum expoſuerunt. Ex aliquibus ipſorum doctorum, & quibuſdam aliis pauca quidem breuitatis cau-

Anno Christi 1439.

1. Cor. 3.

[a] Scilicet declaratur auctoritate.

[b] In Concil. Lateran. ſub Martino papa I. conſultatione 5. Concil. to. 2. par. 2. edit. Colonienſ. & in 5. Synod. act. 3. eodem tomo.

ANNO CHRISTI 1439. sa referemus. In primis beatus Augustinus in homilia de igne purgatorio exponens verba illa Apostoli; *Fundamentum nemo aliud potest ponere, quam id quod positum est, quod est Christus Iesus*; ita ait: Multi sunt qui lectionem istam male intelligentes, falsa securitate se decipiunt, dum credunt, quod etsi super fundamentum Christi crimina capitalia ædificant, peccata ipsa per ignem transitorium possint purgari, & ipsi postea ad perpetuam gloriam peruenire. Intellectus iste, fratres carissimi, corrigendus est, quia ipsi se seducunt, qui sic de talibus blandiuntur. Illo enim transitorio igne, de quo dicit Apostolus; *Ipse autem saluus erit*; *sic tamen quasi per ignem*; non capitalia, sed minuta peccata purgantur. Idem Augustinus in vigesimoprimo libro de ciuitate Dei, capite decimotertio: Temporarias pœnas alii in hac vita tantum, alii post mortem, alii & nunc, & tunc, verumtamen ante iudicium illud seueriſſimum nouissimumque patiuntur. Et in vigesimo capite inquit: Non enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remittetur in futuro. Idem Augustinus in libro de cura pro mortuis gerenda: In Machabæorum libris legimus oblatũ pro mortuis sacrificium, sed etsi nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua est vniuersæ ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, auctoritas, vbi in precibus sacerdotum, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suum habet commendatio mortuorum. Idem Augustinus in eodem libro: Non sunt prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana & catholica societate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum sub generali commemoratione suscepit ecclesia: vt quibus ad ista desunt parentes aut filii, aut quicumque cognati vel amici, ab vna his exhibeantur pia matre communi. Idem Augustinus in libro de pœnitentia dicit: Purgandus est igne purgatorio ille, qui in aliud sæculum distulit fructum conuersionis: hic autem ignis etsi æternus non sit, miro tamen modo est grauis. Idem Augustinus in quodam sermone de mortuis, qui incipit, Omnium Christianorum spes: Itaque, inquit, orationibus ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis quæ pro eo-

1. Cor. 3.

Ibidem.

Cap. 2.

Anno Christi 1439.

rum ſpiritibus erogantur, non eſt dubitandum mortuos adiuuari, vt cum eis miſericorditer agatur a Domino. Hoc enim a patribus traditum vniuerſa obſeruat eccleſia, vt pro eis qui in corporis & ſanguinis Chriſti communione defuncti ſunt, cum ad ipſum ſacrificium loco ſuo commemorantur, oretur. (Et infra) Non enim ambigendum eſt iſta prodeſſe defunctis, qui ita vixerint ante mortem, vt poſſint hæc eis eſſe vtilia poſt mortem. Sanctus quo-
a 1. Cor. cap. 3. que Ambroſius exponens verbum illud, *Ipſe autem erit ſaluus:* per hoc enim dicit illum ſaluum futurum, ſed pœnas ignis paſſurum, vt per ignem purgatus fiat ſaluus. Beatus Gregorius ſummus pontifex in quarto libro dialogi ſui plurima exempla ac reuelationes adducit, probans eſſe purgatorium, & inter alia inquit: Qualis hic quiſque egreditur, talis in iudicio præſentatur; ſed tamen de quibuſdam culpis eſſe ante iudicium purgationis ignem, cre-
Matth. 12. dendum eſt, pro eo quod veritas dicit: *Quia ſi quis in Spiritum ſanctum blaſphemias dixerit, neque in hoc ſæculo, neque in futuro remittetur ei.* In qua ſententia datur intelligi, quaſdam culpas in futuro poſſe relaxari. Quod enim de vno negatur, continenter intellectu patet, quia de quibuſdam conceditur. Magnus etiam ſanctus Baſilius in orationibus, quæ in vigilia Pentecoſtes genu flexo dici ſolent, in vna earum, cuius principium eſt, Æternaliter fluens, &c. ſic pro mortuis orat: Exaudi nos deprecantes, & da requiem animabus ſeruorum tuorum prædormientium patrum noſtrorum ac fratrum, ceterorumque cognatorum, omniumque in fide nobis coniunctorum. In ſequenti vero oratione, cuius principium illud eſt, Domine omnipotens Deus pater miſericordiæ, ſic ait: Exaudi nos humiles ſupplicantes, & ſupplices tuos deprecantes, & da requiem animabus ſeruorum tuorum prædormientium in loco lucido, in loco viuenti, in loco refectionis, vnde dolor, gemitus & mœſtitia longe depulſa ſunt, & ſtatue ſpiritus eorum in tabernaculis iuſtorum pacis atque remiſſionis. In exequiis vero mortuorum b ſic vice defuncti Saluatorem alloquitur: Imago ſum tuæ ineffabilis gloriæ, quamuis feram ſtigmata peccatorum figmenti tui, Domine miſerere, & pietate tua me purga, patriamque deſideratam largire, & iterum paradiſi curiæ reſtitue. Gregorius

b Habentur in Eucol.

ANNO CHRISTI 1439. Nyſſenus in dialogo [a] de conſolatione & ſtatu animarum poſt mortem, introducit loquentem & dicentem Macrinam ſororem beati Baſilii & ſuam, poſt ipſius Baſilii mortem. Neque enim odio aut vindictæ ſtudio dolores infert Deus his qui male viuendo peccauerunt. (& infra) Et quemadmodum immixtam auro materiam expurgantes per ignem, non ſolum quod adulterinum eſt, igne liquefaciunt, ſed purum quoque aurum neceſſario vna cum mixto liquatur, & remanet quod purum eſt, adulterino conſumpto: ita cum vitioſitas purgatorio igne aſſumitur, neceſſe eſt vt anima quæ cum vitioſitate eſt vnita, in igne ſit, donec inſita omnis adulterina materia atque commixtio auferatur igne conſumpta. Idem Gregorius in libro quem de his qui dormiunt, ſcripſit, ſic inquit: " Donec igitur poteſtas manet in natura, vt euitetur malum, hoc adinuenit diuina ſapientia conſilium, vt hominem ſineret in his quæ vellet, vt guſtatis quæ concupierat malis, expertuſque ex quibus commutaſſet, ſponte ad priorem beatitudinem ac deſideranter accurreret, vitioſum atque omne irrationabile veluti graue pondus excutiens, ſiue in vita præſenti ſumma intentione ac ſapientia expurgatus, ſiue poſt huius vitæ per ignis purgatorii expiationem. Huius etiam purgatorii, de quo nunc nobis eſt ſermo, teſtis eſt etiam beatus Dionyſius in capite 7. eccleſiaſticæ hierarchiæ, vbi de oratione loquens, quam hierarcha ſuper eo qui dormit, facit, ita dicit: Poſtea procedens diuinus hierarcha orationem ſanctam facit ſuper eo qui dormit. (& infra) Oratione quidem precatur hierarcha diuinam bonitatem, vt dimittat ei qui dormit, omnia quæ per humanam fragilitatem peccauit, & deducat ipſum in lucem & regionem viuentium, in ſinus Abrahæ, Iſaac & Iacob, vnde aufugit dolor, triſtitia & gemitus. Accedat & ſanctus Epiphanius. Contra Arium blaſphemantem [b], ac inter cetera dicentem, non prodeſſe defunctis viuentium preces, ita inquit: Denique quod defunctorum recitamus nomina, quid eo vtilius potuit fieri, quid eo opportunius & mirabilius, quam ſi credamus, qui hic ſtamus, eos qui hinc defuncti ſunt, viuere, neque eorum interiiſſe ſubſtantiam, ſed eſſe eos & apud Dominum viuere, vt religioſum dogma prædicetur, quo qui pro

[a] *Alias*, de anima & reſurrectione, vltra medium.

[b] Aduerſus hæreſ. lib. 3. hæreſ. 77. alias 77. num. 7.

fratribus precantur, bene de illis sperare constat, quasi peregre profectis. Nam & iustorum memoriam facimus, & peccatorum: peccatorum quidem, vt iis a Domino misericordiam imploremus. Consonat prædictis Damascenus in quodam sermone de suffragiis mortuorum dicens: Mysteriorum conscii discipuli Saluatoris & sacri apostoli, in tremendis & viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierunt, sanxerunt. Quem refert beatus Thomas in 4. sentent. dist. 45. [a] in primo art. Septimo declaratur præfata veritas ratione diuinæ iustitiæ, quæ nihil inordinate factum impunitũ relinquit, & quæ iuxta mensuram delicti, vt inquit scriptura, [b] constituit plagarum modum. Cum ergo pro quolibet peccato homo certam mereatur pœnam, si hanc in isto sæculo non soluit, exigit diuinæ iustitiæ ordo, vt in futuro satisfaciat; alioquin impunitus remaneret: sed si quis contritus decedat, huiusmodi pœnam non satisfaciet in inferno, iuxta illud [c]: *Peccator in quacumque hora ingemuerit, vita viuet, & non morietur.* quod de vita æternali intelligere oportet. In cælo autem pœnam peccatorum non soluet, quia repugnat munditiæ cælesti: domus enim est gaudii, non luctus. Restat igitur, vt præter paradisum & infernum aliquis alius assignetur locus, in quo huiusmodi exerceatur purgatio: qua facta cum desinit esse pollutus & inquinatus, munduque efficiatur, ad Deum videndum & fruendum confestim euolat.

Anno Christi 1439.

[a] Quæst. 2.

[b] *Deuteron. 25.*

[c] *Ezechiel 33.* Sic a doctoribus passim citatur hic locus, & intelligitur de gemitu contritionis. Ceterum iuxta vulgatam & LXX. legitur, *In quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua.*

AND. Hæc fuere quæ de purgatorio prodita sunt, diebus certis adinuicem discussa, & Græci cum Latinis patribus in hanc cedulam conuenere.

SI vere pœnitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint & de omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari, & ad pœnas huiusmodi releuandas prodesse eis fidelium viuorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes & eleemosynas, & alia pietatis officia, quæ a fidelibus fieri consueuerunt, secundum ecclesiæ instituta; illorumque animas, qui post sacrum baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post contractam peccati maculam,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1459. vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cælum mox recipi, & intueri clare ipsum Deum trinum & vnum, sicuti est, licet alius alio perfectius: illorum autem animas, qui in mortali actuali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

Describitur in cedulis, licitam fuisse additionem, Filioque; & corpus Christi siue in azymo, siue in fermentato pane triticeo veraciter confici. Item summum pontificem esse totius ecclesiæ caput, & de ordine patriarcharum.

AND. ET quia circa primatum & consecrationem sanctissimi corporis Domini nostri Iesu Christi supererant dubia; & quia quæstio, an licuerit Romanæ ecclesiæ addere symbolo, in suspenso remanserat, Latini patres cedulas has Græcis exhibuere. Prima huius continentiæ fuerat. Num. IV.

Diffinimus insuper, explanationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, imminente tunc temporis necessitate, licite & rationabiliter symbolo fuisse appositam. Alia vero hoc modo erat.

Item in azymo, siue fermentato pane triticeo corpus Domini veraciter confici; sacerdotes quoque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, iuxta suæ Latinæ vel orientalis ecclesiæ consuetudinem.

Item diffinimus, sanctam apostolicam sedem, & Romanum pontificem successorem esse beati Petri verticis apostolorum, & verum Christi vicarium, & totius ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem & doctorem existere, & in vniuersum orbem tenere primatum, & ipsi in beato Petro pascendi, regendi & gubernandi vniuersalem ecclesiam a Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum Conciliorum, & in sacris Canonibus continetur.

Renouando insuper etiam ordinem traditum a Canonibus ceterorum venerabilium patriarcharum[a], vt pa-

[a] Hæc & alia omnia contẽta in cedula probantur infra.

triarcha Constantinopolitanus secundus sit post summum papam Romanum ; tertius vero Alexandrinus, quartus vero Antiochenus, & quintus Hierosolymitanus, saluis videlicet priuilegiis & iuribus eorum. ANNO CHRISTI 1439.

Quibus exhibitis, quia Græci nondum aliqua super his vltimis conclusionibus a nostris senserant, petiere, vt aliqua super his audirent: deputataque extitit dies, quo die summo pontifice, imperatore Græcorum, ceterisque orientalis occidentalisve ecclesiæ patribus præsentibus, deputati fuere duo, qui super his Romanæ ecclesiæ præcepta breui sermone dissererent, prouincialis videlicet, & dominus de Turrecremata, ambo Prædicatores fratres.

AND. Venit prouincialis, & dominus de Turrecremata; & incepit prouincialis hoc modo.

PROV. De mandato sanctitatis vestræ, pater beatissime, & benedictione, quia iubet sanctitas vestra circa materiam articuli primatus vt dicam aliqua propter terminos & verba proposita in cedula nostra, vt veritas domino imperatori pateat, & alii patres ecclesiæ orientalis manifeste intelligant, quod omnia illa verba sunt bene fundata in sanctis doctoribus ab ecclesia approbatis, secundum ordinem illorum verborum, breuibus pertransibo. Sic in fine cedulæ dicebatur: Item similiter diffinimus sanctam sedem apostolicam, & Romanum pontificem successorem Petri. Ista est prima conditio quæ attribuitur Romano pontifici, quia est successor Petri: & quod sibi succedat eadem auctoritate & potestate, sic ostendimus. Nam in septima Synodo œcumenica, prout recitatur in 2. act. illius Synodi, sanctissimus [11] Hadrianus papa scribens Constantino & Irenæ, & toti Concilio [a], in ea decretali epistola, vbi inducit plures auctoritates pro veneratione imaginum, inter cetera de beato Petro sic ait: Nam ipse princeps apostolorum beatus Petrus, qui primitus apostolicæ sedi præsedit, sui apostolatus principatum, ac pastoralis curæ, successoribus suis qui in sua sanctissima sede perenniter sessuri sunt, dereliquit, quibus auctoritatis potestatem, quemadmodum a Saluatore nostro Domino Deo ei concessa est, ipse quoque contulit, ac tradidit diuino iussu successoribus suis. Ex quibus verbis euidentissime constat Roma-

[a] In quo fuit lecta & approbata, vt infra dicit etiam cardinalis.

ANNO CHRISTI 1439. Romanum pontificem in eadem poteſtate Petro ſuccedere, quam & Petrus a Saluatore noſtro habuit: & quia multæ aliæ auctoritates circa hoc poſſent adduci, & in probandis reliquis particulis adducentur, venio ad aliam partem. Sequitur in cedula, Et vicarium Ieſu Chriſti. Hæc particula in ſe non habet difficultatem, quia clarum eſt, quod ille dicitur vicarius alterius, qui ſuper aliqua recipit vices eius. Quod Petrus remanſerit vice Chriſti in terris, patet ex euangeliis. Nam Chriſtus fundauit eccleſiam ſuper Petrum, quæ ſuper ſe fundata erat, eique contulit claues vniuerſaliter & generaliter, cum dixit: *Tibi dabo claues regni cælorum*: neminem excepit de toto mundo. Ex quo ſequitur, quod ipſe poteſt omnes ligare, & a nemine ligari. Cum ergo vices Chriſti habeat in terris, ſequitur quod eſt vicarius: & cum Romanus pontifex ſuccedat in eadem poteſtate, vt probatum eſt, ſequitur quod eſt vicarius Chriſti. Ideo dicunt ſancti doctores, quod Chriſtus Petrum principem apoſtolorum conſtituit, vt eccleſia ipſa vnum principalem Chriſti haberet vicarium, ad quem vniuerſa membra recurrerent, ſi forte inter ſe diſſentirent. Quod ſi diuerſa capita eſſent, vnitatis vinculum rumperetur. Sequitur in cedula, totius eccleſiæ caput, omnium Chriſtianorum patrem & magiſtrum exiſtere. Quod ſit caput, ita oſtenditur, & primo ex ipſa VII. Synodo,[a] vbi dicitur in epiſtola Hadriani ad ipſum Taraſium, quod ipſe omnium eccleſiarum caput exiſtit. Et probatur ex quarta Synodo Calchedonenſi in principio Synodi, cum Paſchaſius[b] & Lucentius aperirent mandatum eorum, dixerunt: Leo epiſcopus omnium eccleſiarum. Item in epiſtola orbiculari, quam totum Concilium Calchedonenſe miſit ad papam Leonem, in qua petebant confirmationem eorum quæ facta fuerant in Concilio Calchedonenſi, inter cetera de beato Leone ita[c] dicunt: Dominicam agnitionem, quam nobis Dominus Saluator contulit ad ſalutem, vt catenam auream venientem vſque ad nos conſeruaſti, vocis beati Petri omnibus interpres conſtitutus, quibus tu vt caput membris præpoſitus præeras, per eos qui tuam continebant vicem, rectum[13] conſilium demonſtrans. Item circa finem ipſius epiſtolæ ita dicunt: Rogamus igitur, & tuis decretis honora no-

Matth. 16.

[a] Act. 2.

[b] *Alias* Paſchaſinus.

[c] Concil. Calched. par. 3. c. 3.

ANNO CHRISTI 1439.

ſtrum iudicium, & vt nos conſenſum bonum capiti contulimus, ita & caput filiis, quod decet, adimpleat. Multæ ſunt aliæ auctoritates & plura teſtimonia ſanctorum, quibus hoc idem probari poteſt: ſed breuitatis cauſa, cum hæc probatio concludat, ad alia venio: ex qua auctoritate etiam probatum conſtat manifeſte, quod vniuerſalis eccleſia quomodocumque conſideretur, ſiue ſit congregata, vel non, habet rationem membrorum reſpectu Romani pontificis, & ſemper Romanus pontifex præponitur vt caput membris. Quod ſit omnium Chriſtianorum pater, patet ex Calchedonenſi Concilio. Nam circa finem quinti actus, cum debebat diffinitio concludi, cum magnificentiſſimi iudices inſtarent pro parte Marciani imperatoris, vt additio[a] fieret ſecundum ſententiam Leonis papæ, omnes epiſcopi Synodi clamarunt, acceptare quod dixerant iudices[b], & quod iuxta omnium noſtrum patris Leonis ſententiam terminatam hoc tenemus, & credimus, quod patris omnium Leonis confeſſio habet. Et ſic habetur, quod ſi erat pater omnium exiſtentium in Calchedonenſi Concilio, quod ſit pater omnium, quia ibidem omnes Chriſtiani repræſentabantur. Sequitur in cedula, Atque eidem[c].

[a] Duas ſcilicet naturas eſſe in Chriſto incõfuſe & inſeparabiliter.

[b] Iudicũ verba hæc fuere: Ergo addite diffinitioni ſecundum iudicium patris noſtri Leonis.

[c] Prouinc. tranſibat ad probationem verborum cedulæ & ipſi in beato Petro paſcendi, &c. & omittebat probationem verborũ Chriſtianorum doctorum, &c. Ideo cardin. ſuppler.

AND. Interpoſuit cardinalis ſancti Angeli, quod Chryſoſtomus ſuper Ioannem 29. capite, ſuper verbo, *Sequere me*, dicit ſic: Si autem quis dicat, quomodo Iacobus accepit ſolus Hieroſolymam, dicam quod iſtum Petrum orbis ordinauit doctorem. Et in epiſtola Agathonis ſynodica recitata in ſexto Concilio[d] dicitur, quod præcepto Dei habet papa imbuere & inſtruere populum Chriſtianum: & in eadem auctoritate Ioannis Chryſoſtomi ſequitur, quod magna prædixit Dominus, & orbem Petro commiſit, & martyrium prædixit.

[d] Act. 4.

PROV. Quod ipſe ſit doctor totius fidei Chriſtianæ, oſtenditur ex epiſtola beatiſſimi Athanaſii ſynodica, quam ſcripſit beatiſſimo Felici papæ, dicens ſic inter cetera: Tu profanarum hæreſum atque omnium imperitorum depoſitor, vt princeps & doctor & caput omnis orthodoxæ doctrinæ & immaculatæ fidei exiſtis. Cum omnes Chriſtiani in fide conueniant & conuenire debeant, ipſe ponitur doctor immaculatæ fidei propter priuilegium

ANNO CHRISTI 1439. conceſſum Petro. Sequitur in cedula: Atque ipſi in beato Petro principe apoſtolorum.

CARD. Omiſiſtis, in orbemque omnem tenere primatum.

PROV. Verum eſt, & hoc oſtenditur. Nam in epiſtola Hadriani ad Taraſium patriarcham Conſtantinopolitanum inter cetera, vt patet in ſeptimæ Synodi actione ſecunda, ſic dicitur: Sedes beati Petri in omnem terrarum orbem primatum tenens refulget, & caput omnium eccleſiarum Chriſti exiſtit. Item ſanctus Anacletus papa ordinatus presbyter a ſancto Petro, in tertia ſua decretali epiſtola, quam omnibus epiſcopis ſcripſit, inter cetera ſic dicit: Sacroſancta Romana eccleſia non ab apoſtolis, ſed ab ipſo Domino Saluatore noſtro primatum obtinuit, ſicut ipſe Petro dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*, &c. *Matth. 16.* Ex quo patet, quod ſedes Petri & Romana eccleſia dicitur habere primatum ratione Petri, quia per hoc quod dixit, *Tu es Petrus*, &c. omnis poteſtas deriuatur in ſedem apoſtolicam per ſucceſſionem ſedentium in ea. Hoc idem ſanctus Iulius papa ſcribens omnibus orientalibus epiſcopis, ita inter cetera dicit [a]: Dudum a ſanctis apoſtolis ſucceſſoribuſque eorum in antiquis decretis ſtatutum eſt, & ſancta apoſtolica eccleſia tenet (& loquitur de Synodo Nicæna, cum ipſe fuerit ſecundus a Silueſtro [b] papa) non deberi Concilia celebrari abſque ſententia Romani pontificis, neque epiſcopos damnari, quoniam ſanctam Romanam eccleſiam omnium eccleſiarum primatum habere voluerunt, vt Dominus ait: vnde omnibus eccleſiis prælata eſt. Multæ aliæ ſunt auctoritates, ſed cauſa breuitatis hæ ſufficiant. Sequitur in cedula (atque eidem ſedi, & Romano pontifici in beato principe apoſtolorum, paſcendi, regendi & gubernandi vniuerſalem eccleſiam, plenariam traditam eſſe poteſtatem.) Et quia primus punctus eſt, paſcendi, hoc probatur verbis euangelii ita clare, vt non egeat probatione. Nam cum actus paſcendi ſit actus paſtoris, cum Petro fuit dictum, *Paſce oues meas*, abſolute factus eſt paſtor omnium ouium: & non diſtinguens has oues & alias, intelligitur vniuerſas ei eſſe commiſſas. Cum ergo & apoſtoli ſint oues Chriſti, nullus eſt, qui inſignitus nomine Chriſtiano poſſit di- *Ioan. 21*

[a] Epiſt. 1. tom. 1. Concil. Colon. impreſſ. in Iulio, quam iterum refert infra prouinc.

[b] Cuius tempore celebrata fuit Synod. Nic. & ſic Iulius habebat plenam notitiam Canonũ Synod. Nic. de quibus ſupra diximus.

cere, quod non sit constitutus sub prælatura Romani pontificis: & vt sequamur formam, volo probare duobus testimoniis. Beatus Hadrianus in epistola [a] ad Tarasium sic ait: Vnde & idem beatus Petrus voce Domini pascens ecclesiam, nil dissolutum reliquit, sed tenuit semper & retinet principatum. Cum dicat, Nil dissolutum [b] reliquit, sequitur, quod sub eius cura omnes includere voluit. Item in sexta Synodo in epistola Agathonis papæ, quam Constantinopolim destinauit [c], in qua tomum fidei scripsit contra errorem eorum qui dicebant vnam voluntatem & operationem in Christo, in ea ponit multa dicta sanctorum, quæ extensis manibus a tota Synodo cum multa veneratione susceptа est; inter cetera sic dicit: Adnitente præsidio beati Petri apostoli, qui spirituales oues ecclesiæ ab ipso redemptore omnium æterna dispositione pascendas suscepit, hæc apostolica eius ecclesia nunquam ad aliquam erroris partem deuiauit, cuius auctoritatis sanctionem, vtpote apostolorum omnium principis, semper catholica Christi ecclesia, & omnes vniuersales Synodi amplexæ sunt, omnesque venerabiles patres apostolicam eius doctrinam amplexi. (& infra.) Hæc est spiritualis mater vestri imperii apostolica ecclesia, quæ per Dei omnipotentis gratiam a tramite apostolicæ veritatis nunquam errabunda succubuit, sed vt a principio Christianæ fidei percepit ab apostolorum Christi principibus, illibata fine tenus manet, secundum ipsius Saluatoris pollicitationem, quam suorum apostolorum principi in sacris euangeliis fassus est, dicens: *Petre, Petre, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua; & tu conuersus confirma fratres tuos.* Consideret tua clementia, quod ipse Dominus, cuius fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum fratres suos admonuit: quod apostolicos pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper, cunctis est cognitum. Et in hac auctoritate tria manifeste asseruntur. Primo, quod pascere omnes oues sit commissum Petro & successoribus suis. Secundo, quod sedes apostolica nunquam in aliqua erroris parte depressa est, sed semper mansit immaculata in fide. Tertio, quod tanta est eius auctoritas, quod

ANNO CHRISTI 1439.

[a] Paulo supra citata.

[b] Id est nullã ouem liberam abire permisit, sed omnes sub eius cura inclusit.

[c] Sexta Synodus act. 4. Cõstant. Heracl. & Tiberio Augustis incipit, Considerantes.

Luc. 22.

ANNO CHRISTI 1439. vniuersalis ecclesia & vniuersæ Synodi semper fideliter secutæ sunt, & patres catholici semper susceperunt eius apostolicam doctrinam, & quod illa verba (vt non deficiat fides tua) intelliguntur de sede apostolica, & quod sit immunis ab hæresi, atque confirmationem omnium fratrum titubantium in fide ad ipsam sedem & Romanum pontificem pertinere. Sequitur in particula, pascendi, conuocandi. Quod actus hic spectet ad Romanum pontificem, probatur etiam ex illa epistola orbiculari, quam patres Calchedonenſis [a] Concilii scripserunt ad Leonem papam, in qua sic dicunt, loquentes de Dioscoro & de malis per eum factis: Super hæc omnia, & furorem suum contra eum qui custodiam vineæ susceperit, dicimus de sanctitate vestra, excommunicationem excogitauit, qui corpus ecclesiæ adunare festinauit. Si ergo Leo, qui erat successor Petri, habebat adunare corpus ecclesiæ, ergo conuenienter ponitur, conuocandi. Sequitur verbum, regendi. Ista particula satis constat ex dictis, quia si est princeps, si est caput, si est rector; ergo habet regere, quia ad pastorem spectat regere oues. Et breuitatis causa vnum testimonium deduco Anacleti papæ, qui [b] in epistola sic dicit: Apostolica sedes caput ecclesiæ, vt præfatum est, a Domino & non ab alio instituta: & sicut cardine ostium regitur, sic huius sanctæ sedis apostolicæ auctoritate omnes ecclesiæ, Domino disponente, reguntur. Et Leo papa in sermone suæ consecrationis [c] sic dicit de hoc regimine: De toto mundo vnus Petrus eligitur, qui & vniuersarum gentium vocationi, & omnibus apostolis, cunctisque ecclesiæ patribus præponatur, vt quamuis in Christi ecclesia multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen Petrus regat, quos principaliter regit Christus. Magnum & mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiæ suæ tribuit diuina dignatio, & si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negauit. Sequitur particula, gubernandi. Quod hoc spectet ad Romanum pontificem, probo testimonio Leonis in alio sermone [d], vbi sic dicit: Soliditas illius fidei quæ in apostolorum principe est laudata, perpetua est: & sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita manet quod in Petro Christus instituit. Et in-

[a] In act. Conc. Calched. part. 3. cap. 1. de hoc iterum infra num. 7.

[b] Epist. 3.

[c] Serm. 4.

[d] Serm. 2.

fra. Manet ergo disposito veritatis, & beatus Petrus in accepta fortitudine perseuerans, suscepta ecclesiæ gubernacula non reliquit. Et sic accepto gubernaculo per Petrum, & Romano pontifici eius successori actus gubernationis verissime competit. Sequitur (plenam potestatem traditam) quod hoc sit, apparet verbo Saluatoris Matth. 16. quoad omnes casus indiffinite & vniuersaliter, cum dixit: *Tibi dabo claues; & quodcumque ligaueris.* Quod etiam sit plena quoad territoria & omnia suppositа, apparet ex ex illo: *Pasce oues meas.* Ex quo nullum suppositum excipitur, & vno testimonio deduco. Nam beatissimus Leo in sermone allegato ita sequitur[a]: Sic enim præ ceteris Petrus ordinatus est, vt dum petra dicitur, dum fundamentum pronuntiatur, dum regni cælorum ianitor constituitur, dum ligandorum soluendorumque arbiter, mansura etiam in cælis iudiciorum suorum defunctione præficitur, qualis ipsi cum Christo esset societas per ipsa appellationum eius mysteria noscemus, qui nunc plenius & potentius ea quæ sibi commissa sunt, peragit, & omnes partes officiorum atque curarum in ipso, per quem est glorificatus, exequitur. Si quid ergo a nobis recte agitur rectèque discernitur, illius est operum atque meritorum, cuius in sede sua viuit potestas, & excellit auctoritas. Si ergo in sede apostolica sedet potestas, apparet quod est super omnes ecclesias. Et hæc sufficiant quoad declarationem verborum.

Anno Christi 1439.

Ioan. 21.

a Serm. 2.

CARD. Lectis epistolis Hadriani, legati sedis apostolicæ in Synodo[b] dixerunt: Dicat Synodus, si admittit epistolas patris senioris Romani pontificis. Responderunt: Sequimur, & admittimus literas. Deinde nominati 330. episcopi, qui in Synodo erant, approbant dictas epistolas Hadriani papæ, quæ non fuerunt solum Hadriani, sed synodicæ orientalium, quoniam in illis est diffinitio vniuersalis Concilii: & ita de epistolis Agathonis, quæ fuerunt approbatæ in sexta Synodo.

b Scilicet in 7. Synodo act. 2. ex versione Anastasii. Nam intentio card. est ostendere quod epistolæ Hadriani papæ & Agathonis, e quibus supra desumpserat auctoritates prouinc. fuerant approbatæ in Synodis orientalibus.

PAPA. Dicatis.

AND. Incepit dominus de Turrecremata, qui secundus erat dispositus ad loquendum, hoc modo.

ANNO CHRISTI 1459. *Ioannes de Turrecremata demonstrat confici eucharistiæ sacramentum, siue in azymo, siue in fermentato; affirmans verius esse, Christum Dominum consecrasse in azymo. Item verbis Saluatoris tamquam forma, & non aliis fieri transubstantiationem.*

TVRRECR. IVSSV & ordinatione sanctitatis vestræ, pater beatissime, dicam aliqua cum benedictione sanctitatis vestræ. De duabus particulis locuturus, quæ respiciunt sacramentum sacratissimæ eucharistiæ, paucissimis agam, quia omnia quæ dicturus sum, ita puto clarissima omnibus catholicis Christianis, vt non expediat abundare sermone. Prima particula est, quod in azymo conficitur sacramentum, & in fermentato. In eucharistia duo sunt consideranda. Primum est materia, secundum est forma consecrationis: & de istis duobus duæ sunt particulæ situatæ in præsenti cedula. Prima particula respicit materiam, cum dicit in azymo pane, siue in fermentato. In hac particula duo sunt consideranda. Primum id quod est necessarium. Secundum quod est conueniens, siue rationabile: quoniam est necessarium in materia huius sacramenti, quod panis sit de frumento. Quod autem sit azymus vel fermentatus, non est de necessitate sacramenti, sed in vtroque potest consecrari: & ideo dicitur in cedula, Siue in azymo, siue in fermentato. Ideo beatus Gregorius loquitur in regesto, quod Romana ecclesia offert azymos, quia corpus sumpsit purissimum ex virgine: aliquæ autem ecclesiæ offerunt fermentatum, quia verbum carne indutum sicut fermentum vnitur farinæ. Et circa primum considerandum, quod de necessitate sacramenti non est, quod sit in azymo, vel in fermentato. Secundo consideranda est conuenientia, siue rationabilitas: & secundum hoc dicimus, quod maiori conuenientia, siue rationabilitate conficitur in azymo, quam in fermentato: & ideo hanc consuetudinem tenuit & obseruauit sancta Romana ecclesia. Hæc conuenientia colligitur ex tribus. Primo ex institutione vel practica Christi, quia Christus legitur in azymo confeciſſe: quod ex quatuor ostendam. Ista quatuor sunt quatuor auctoritates sacri euangelii. Prima est, quam habet Matthæus 16. capite, vbi dicitur. *Prima die* Num. V.

azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus tibi pascha? Sed in die azymorum non fiebat fermentum in domibus Hebræorum. Ita habet lex Exodi 12. capite, vbi dicitur, quod in die azymorum non sit fermentum in domibus. Secunda auctoritas est Marci euangelistæ capite 14. vbi dicitur sic: *Prima autem die azymorum, cum Iudæi pascha immolabant, dicunt discipuli ad Iesum: Vbi vis paremus tibi, vt manduces pascha?* Ex hac infertur prout ex prima. Tertia auctoritas est Lucæ 22. vbi pariter loquitur: *Venit autem dies azymorum, in quo necesse erat occidi pascha: & misit duos, scilicet Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate, vt manducemus pascha.* Sed dies in qua erat necesse occidi pascha, erat luna 14. in qua cum azymis panibus agnus erat manducandus. Ergo manifeste sequitur, quod Christus in sua cœna pane azymo vsus est, & in eodem confecit quem comedit. Ergo sequitur, quod in pane azymo confecit hoc sanctissimum sacramentum. Quarta auctoritas est Matthæi 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Sed lex singularissima veteris legis fuit, quod agnus paschalis comederetur cum pane azymo, vt clare apparet capite 12. libri Exodi. Ergo sequitur, quod Christus qui legem impleuit vsque ad mortem, in azymis confecerit. Nec dicendum, nec a quocumque fideli credendum, quod beatus euangelista Ioannes sit [u] contrarius tribus euangelistis: absit hoc ab omni corde Christiano, quod in sacra scriptura ponatur falsum: & inconuenientissimum esset dicere, quod discipuli Christi, quibus ait; *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis*; inueniantur contraria dixisse in materia Saluatoris. Est ergo dicendum, quod in eodem sensu & sententia euangelistæ loquuntur, & solum ad aliquam vocis differentiam referendum sit, si aliqua videatur differentia, quæ tamen nulla est, cum ex intelligentia dicentis sumenda sit virtus sermonis. Est ergo sciendum pro concordia euangelistarum, quod dies festus, quem beatus Ioannes dixit, erat luna 15. & est notandum, quod consuetudo erat legis antiquæ, quod in solennitatibus computabatur a vespera ad vesperas diei festi. Igitur vespera decimæquartæ lunæ, in qua Christus comedit agnum & confecit sacramentum, computabatur cum die festo. Quando ergo dicit,

ANNO CHRISTI 1435.

Matth. 10.

ANNO CHRISTI 1439. cit, *Ante diem festum*, hoc modo intelligenda est intelligentia Ioannis cum aliis; quod beatus Ioannes vesperam, in qua fiebat cœna, dixit quod erat ante diem festum, propter distinctionem dierum naturalium. Alii vero euangelistæ eamdem vesperam vocant primam diem azymorum, propter ritum Iudaicæ solennitatis, qui diem festum a vesperis sumunt: & ita patet, quod nulla est diuersitas, nulla contrarietas inter hos doctores ecclesiæ & organa Spiritus sancti. Hæc videntur mihi sufficere, nisi quis aliqua diceret contraria, quibus paratus sum respondere: ego enim, vt dixi, paucis contentus sum. Consequenter venio ad particulam, vbi tangitur forma consecrationis, vbi dicitur sic in cedula, quod verba Saluatoris in confectione [16] prolata, &c. Pauca dicam, quia neminem credo virum sapientem, qui non debeat suscipere hæc verba plena fide. Tangam auctoritatem ad probandum, quod per sola verba Saluatoris conficiatur corpus Christi. Prima auctoritas est beatissimi Chrysostomi in sermone de proditione, post multa verba sic dicit [a]: Non est homo, qui proposita munera facit corpus, sed qui pro nobis crucifixus est Christus, figuram adimplens: adstat sacerdos verba proferens, sed virtus & gratia est Christus. *Hoc est corpus meum*, inquit. Hoc verbum proposita munera transmutat: & sicut vox illa quæ dixit, *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, &c. semel quidem dicta per omne tempus fit, opere nostram naturam corroborans ad procreationem filiorum: ita & vox, *Hoc est corpus meum:* gratia vero & potentia Dei est, quæ omnia operatur. Secunda est auctoritas Damasceni Græci sapientis viri, qui in quarto sententiarum suarum dicit, quod sola operatione Spiritus sancti ex pane fit caro Christi. Si ergo sola operatione Spiritus formæ sacramentales sunt operatiuæ, ergo solius Dei verbum potest hoc facere. Item ad hoc videtur facere, quod Dionysius Græcus ponit in fine ecclesiasticæ hierarchiæ, qui dicit, in consummatiuis formis sacramentorum virtutes operatiuas esse ex Deo. Quarta est auctoritas beatissimi Ambrosii in vtraque ecclesia clarissimi, qui in libro de sacramentis [b] ita loquitur: Panis in altari vsitatus est ante verba sacramentorum; vbi accedit consecratio, ex pane fit caro Christi.

[a] Homilia de proditione Iudæ, quem locū vide etiam apud Arcudium in concordia ecclesiæ orientalis & occidentalis lib. 3. cap. 31.

Luc. 22.

Gen. 1.

[b] Lib. 4. de sacram. cap. 4. tom. 4.

Et infra quærens cuius verbis & sermonibus fit consecratio, respondet, quod Domini nostri Iesu Christi. Nam, inquit, per reliqua verba quæ dicuntur, laus Deo offertur. Oratione petitur pro populo, pro regibus, pro ceteris: vbi autem sacramentum conficitur, non sermonibus suis vtitur sacerdos, sed sermonibus Iesu Christi. Hæc Ambrosius. Item beatissimus Augustinus in libro de Trinitate sic inquit: Non omnis panis, sed qui accipit benedictionem Christi, corpus Christi efficitur. Nunc venio ad aliquas rationes, quæ videntur dare conuenientiam cedulæ nostræ. Illius verbis sacramentum conficitur, cuius virtute panis transubstantiatur in corpus Christi. Ista propositio est manifesta verbis beatissimi Dionysii, qui, vt supra iam tetigi, dicit quod in verbis sacramentorum sunt virtutes operatiuæ: sed impossibile est, quod virtute cuiuscumque creaturæ fiat transubstantiatio de pane in corpus Christi: igitur impossibile est, quod ex aliis verbis quam Saluatoris fiat transubstantiatio. Secundo arguo sic. Christus instituit hoc sacramentum aut perfectum, aut imperfectum: non est autem dicendum, quod imperfectum fecerit, Deuteronomii 32. *Dei perfecta sunt opera:* perfectio autem consistit in materia & forma: ergo Christus conficiendo sacramentum dedit perfectam materiam & perfectam formam. Vlterius forma verborum perficit sacramentum, sicut dicimus in naturalibus, quod forma perficit materiam: ita forma sacramentalis cadens super debita materia, perficit sacramentum. Vnde beatus Augustinus dicit, quod forma verborum accedit ad elementum, & perficitur sacramentum: sed verba nullius sancti possunt hoc facere, sed Christi solum: ergo sequitur de necessitate, quod in solius verbis Saluatoris perficiatur sacramentum. Quarto ita arguo. Christus & apostoli qua forma vsi sunt in hoc sacramento? Clarum est quod non verbis in orationibus Basilii, sed verbis Christi, qui hanc imitationem & exemplum reliquit. Ergo solius Saluatoris verbis nos debemus vti. Item quinto sic arguo. Vnitas ecclesiæ necessario fundatur in vnitate fidei & vnitate sacramentorum, in iis quæ sunt de substantia sacramenti. Hanc non potest mutare ecclesia, nec totus mundus, nisi Dominus mandaret: ergo necesse est,

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439. vt omnes fideles conueniant in hoc sacramento, quod est consummatiuum omnium sacramentorum, vt dicit Dionysius. Ergo necessarium est, quod eadem verba substantialia sint apud omnes, quoniam addens aliqua ad verba Christi tamquam de substantia consecrationis, iam mutat speciem formæ ecclesiæ: & sicut vnitas addita numero mutat speciem numeri, ita quælibet additio, si dicatur quod est de substantia formæ, facit mutationem formæ; & sic non erit vnitas in sacramento. Notanter dico de substantia, quia varietas in aliquibus verbis, quæ non creduntur de substantia, non diceretur scindere vnitatem sacramentorum. Sic est de forma baptismi inter nos & vos, quia quidquid est de substantia baptismi, vos & nos habemus. Ita necesse est, vt in nostra cedula, si debeat dari doctrina omnibus fidelibus, & maxime simplicibus qui possent dubitare, an alia verba sanctorum quæ apponuntur, sint verba de substantia consecrationis, vel non, quod ponatur hoc, quod verbis Saluatoris fit consecratio: nec aliquis debet moueri per hoc, quod quis dicit, quod missale est scriptum manu magni sancti. Aliud est dicere, hoc missale est vnius sancti; & aliud, quod sanctus dicit, quod omnibus contentis in hoc missali conficiatur corpus Christi. Non est credendum beatum Basilium, nec alium doctorem dixisse, quod aliis verbis quam Christi conficiatur corpus, quantumcumque sunt multæ orationes & preces ibi. Hoc pro nunc sufficiat.

AND. His dictis, papa his verbis vsus est.

Summus pontifex hortatur Græcos ad vnionem.

PAPA. AVDIVISTIS quæ dicta sunt ad complacentiam vestram, vobis morem gerendo, non autem vt credamus, vos omnes non ea tenere, vt nos, specialiter in consecratione corporis Domini nostri Iesu Christi, quod perficitur verbis Christi. Nec est credendum, quod aliquis doctor possit dare formam ex verbis suis confectioni corporis Christi. Viri sanctissimi [a] non aliter crediderunt quam alii, qui omnes tenuerunt, quod solis verbis Domini conficeretur: nec propter hoc ponitur in illa cedula, vt credamus, id vos non credere, sed propter rusticos. Materiam azymorum audistis, sicut dictum Num. VI.

[a] Qui scilicet composuerunt orationes præcedentes & subsequentes consecrationis verba.

est: non negamus etiam in fermentato posse confici; & quamuis multi orientales faciant in fermentato, & aliqui in azymis, ecclesia Romana facit in azymis: nec dubitamus, quod Dominus noster Iesus Christus sicut nos concordauit in materia processionis, quod conuenimus etiam in ista. Ad perfectionem igitur huius operis videtur necessarium, vt super illis quatuor articulis fiat diffinitio, scilicet de processione Spiritus sancti, de azymo & fermentato, de primatu Romani pontificis, de materia purgatorii: & quia inducta est materia additionis, licet suffecisset solum discuti veritatem, & diu in Ferraria de hoc disputatum est, an illa verba, Filioque, essent [a] addita, & si licuerit. In omnibus disputationibus introduxistis excommunicationem super ecclesiam Romanam propter additionem: & licet multa fuerunt clare responsa, & vltimo per cardinalem sanctæ Sabinæ; visum est, quod illa verba fuerint per viam declarationis adiecta, & iustum propter hoc ad perfectionem sanctæ vnionis videtur, vt fiat diffinitio, quod licite fuerit factum, & seruatur honor per hoc Romanæ ecclesiæ, & seruatur honor vester. Et ideo rogamus caritates vestras, vt hanc cedulam cum omni caritate factam placeat acceptare, quia in his non debet attendi nisi honor Christi; & causabit gratiam & concordiam & salutem omnium animarum Christianorum, & speramus per ista, quod Dominus noster Iesus Christus dabit voluntatem Christianis, vt releuent illos Christianos qui diu ab infidelibus fuerunt oppressi. Ex hac cedula fiet sessio, & postea cum Dei gratia possumus suam excellentiam [b] expedire. Dedimus cedulam Russiæ, Nicæno & Mitylenensi, qui eam retinuerunt: si est publicata omnibus, placet: si non, faciemus omnibus publicari: & ea visa, speramus quod omnes erunt contentissimi & in eadem opinione nobiscum; & intendimus in omnibus conseruare honorem vestrum, sicut nostrum.

[a] id est, An essent additio, vel solum declaratio eius quod implicite continebatur, & vtrum hoc fuerit licitum Romanæ ecclesiæ.

[b] Alloquitur imperatorem.

Anno Christi 1439.

AND. Imperator annuit prælatis & nobilibus, vt ad eum accederent, & adinuicem collocuti sunt diu: deinde imperator.

IMPER. Beatissime pater, audiuimus quæ dicta sunt ab illis patribus, quæ ipsi nimis prolixe dixerunt, quibus

ANNO CHRISTI 1439. respondere necessarium non videtur, nec in præsenti, nec in futurum.

PAPA. Nec fuit dictum, vt responderetur.

IMPER. Quia si vellemus particulariter respondere, egeremus tanto tempore, sicut in præterito: & tempus non permittit mihi stare hic, quia statui recedere cum istis galeis, quia videtur tempus meæ absentiæ satis sufficiens, etiam cum credam, quod Deus dederit mihi gratiam feciſſe id propter quod veni. Ideo patres sciunt, quomodo reuerendissimus dominus cardinalis vna cum certis ad me venerunt, satisque conuenienter respondi: nihilo minus hoc quod requisitum est a sanctitate vestra, potero cum meis consulere; licet non videatur aliter posse deliberari, quam quod dixerim. Hæc pro nunc videntur sufficere; considerabimus deinde cum nostris. Quod autem tradatur illa cedula mihi, non videtur mihi necesse tradi aliam cedulam, quia sum bene de illa informatus, de quibus contentis in illa cedula locuti sumus cum cardinalibus, & habuimus informationem a nostris metropolitanis.

PAPA. Illa dicta sunt, non vt fiat responsio, & placet mihi vt non respondeatur. Quod festinetis ad recessum cum galeis, etiam placet mihi, expedita materia vnionis ecclesiæ: & ipse [a] bene dicit, quod multum stetit, imo nimis. Et sciatis, & omnes sciunt, quod ita voluistis. Ante recessum galearum est mensis cum dimidio, & sunt tredecim menses, quod potuissent se expediuisse vt nunc; & nos desideramus vt reuertatur cum pace & gloria: & placet vt consideret cum suis super illa cedula, & si quid voluerint dicere, respondebitur, & compatior sibi & aliis antiquis [b].

[a] Conuertit sermonem modo ad imperatorem, modo ad alios præsentes.

[b] id est, senioribus.

IMPER. Video quædam mutata a dictis nunc, & per reuerendissimos dominos cardinales: & miror, quod credatis nos velle suscipere illam cedulam sine discussione: & quoniam sanctitas vestra dixit, quod vsque ad recessum galearum est terminus vnius mensis cum dimidio, si videtur quod fieret aliqua prouisio mei recessus ad Venetias, satis esset: sed si non fiat hæc prouisio, omnino videtur aliter prouidendum.

PAPA. Etiam non facta vnione, misi nobilem de domo

mea ad parandas galeas : & dixit metropolitis , ſperans omnia parata , & cum gloria & honore poſſe redire. Poteſtis dare operam ad cedulam , exinde nil deficiet. ANNO CHRISTI 1439.

IMPER. Tempus eſt nimium breue , cum prouiſio facta per ſanctitatem veſtram non videatur ſufficiens , quia forte ille nobilis non iuit plene munitus : tamen hæc ſufficiant.

Prouincialis primatum & poteſtatem papæ doctiſſime demonſtrat : agitur de conuocandis Conciliis , & de priuilegio Conſtantinopolitanæ eccleſiæ poſt Romanam.

Num. VII. AND. DIE vigeſima Iunii facta eſt præcedenti more conuentio , vbi cunctis conuentis, imperatore dempto , cœpit dominus cardinalis.

CARD. Sanctiſſimus dominus noſter dixit , vt exponerem cauſam huius congregationis. Pridie, reuerendiſſimi domini mei , dominus Firmanus & Venetiarum , & alii patres fuerunt ad dominum imperatorem,& inter alia ſua ſerenitas dixit , & per ſe , & verbo domini Nicæni, quod volebat informari de quibuſdam facientibus ad poteſtatem Romani pontificis: quia hora erat tarda,& oportebat habere conſilium ſanctiſſimi domini noſtri; ideo reſpondimus,quod oportebat papæ referri.Sanctiſſimus dominus noſter habito conſilio cardinalium & Concilii , deliberauit, vt hoc mane imperator & alii audirent ; & ideo prouincialis incipiet dicere.

PROV. Multum carum haberet ſanctiſſimus dominus noſter , vt imperator adeſſet : ex quo non eſt , rogamus vt patienter audiatis , & audita referatis eidem , quia re vera omnia dicuntur cum magna caritate & ad optimum finem. De mandato & benedictione ſanctiſſimi domini noſtri , quia pridem cum reuerendiſſimi domini cardinales & alii deputati coram domino imperatore eſſent , ſuper terminis poſitis in materia primatus ſedis apoſtolicæ, petiit ſerenitas ſua habere declarationem : & vt declaratio poſſit eſſe amplior, commiſit domino Nicæno,vt quædam moueret in contrarium , quibus reſponderemus. Et quia more diſputantium res hæc eſt introducta, iuxta propoſitionem , reſpondebo ad motiua paternitatis ſuæ, ex quibus apparebit declaratio eorum quæ imperator pete-

ANNO CHRISTI 1439. bat: & si post mea verba paternitas sua quid voluerit replicare, semper nostra ecclesia & ego paratus ero declarare. Sed antequam incipiam responsionem primi motiui, oportet inter paternitatem suam & me vnum firmare fundamentum, ex quo patebit solutio ad vnum suum quæsitum: & quia hoc est principaliter ponendum, ideo primo pono. Pridie declarando particulas positas in illo capitulo[a], ego adduxi testimonia ex certis epistolis quæ fuerunt directæ a sede apostolica, & fuerunt susceptæ cum magna veneratione ab illis œcumenicis Conciliis: inter quas tres singulariter epistolæ fuerunt adductæ, epistola Calchedonensis Synodi ad papam Leonem, & epistola Hadriani papæ directa illis imperatoribus, quæ fuit recitata in Concilio; & alia beatissimi Agathonis papæ: & quoad has epistolas ita dicebatur[b], quod illa quæ nos inducebamus ex his epistolis, videbantur verba per modum honoris posita, & videbantur, vt non facerent auctoritatem quam voluissent; sed voluissent videre Canones aut capitula Conciliorum, ex quibus ea possent colligi quæ ponuntur in cedula & capitulo primatus. Ad hanc obiectionem sic respondeo, quod epistolæ illæ decretales, cum omnes essent epistolæ synodicæ, non minorem habent auctoritatem quam ipsi Canones: imo videntur habere maiorem auctoritatem, quia bene nouit paternitas tua, quod in omnibus œcumenicis Synodis, in quibus factæ sunt diffinitiones fidei, antequam diffinitiones promulgarentur, oportebat adducere testimonia & epistolas sanctorum, ex quibus patres Conciliorum promulgabant diffinitiones & Canones; ita quod id diffinitionum sumebatur ex virtute testimoniorum. Et scitis, quod in tertia Synodo pro soliditate diffinitionis, in epistolis Cyrilli, & illorum duodecim capitulorum, inter alios sanctos ibi adductos, adducitur epistola beati Iulii papæ missa orientalibus, & Felicis papæ epistola: & si non fuissent auctoritatis vt Canones, non fuissent adductæ: & cum essent epistolæ synodicæ[c], erant maioris auctoritatis quam Canones qui fiebant in Synodis, quia Spiritus sanctus operatur in ecclesia Romana, vt in aliis Conciliis. Epistola Agathonis papæ fuit magnæ auctoritatis, & fuit necesse, vt ipse declararet auctoritate sedis apostolicæ, vt daret au-

[a] Scilicet cedulæ, de quibus epistolis etiam paulo ante dictū est.

[b] Scilicet a Græcis.

[c] Scilicet Romanæ Synodi, vt statim infra.

ANNO CHRISTI 1439.

ctoritatem confirmationis fidei quam fecerant: imo tantæ fuit auctoritatis, quod Synodus sexta œcumenica non fuit ausa addere ad diffinitionem factam in Synodo Romana. Et hoc apparet ex epistola [a], quam vos Ferrariæ sæpius allegastis, vbi dans potestatem suis apocrisiariis dicit: Licentiam dedimus & auctoritatem apud tranquillissimum vestrum imperium, dum iusserit tua clementia, simpliciter satisfaciendi in quantum dumtaxat eis iniunctum est, vt nil præsumant augere, mutare, vel minuere; sed traditionem apostolicæ sedis, vt a prædecessoribus pontificibus instituta est, simpliciter enarrare. Modo hanc commissionem dedit: ergo apparet, quod diffinitio facta in sexta Synodo fuit primo diffinita in Synodo Romana, vt habetis in epistola Agathonis, quæ nomine suo & totius Synodi scribebatur. Apparet etiam quod Martinus papa [b] in sua Synodo præcedenti, quam integram habemus, primo damnauerat, qui tenerent vnam voluntatem in Christo. Cum ergo hæc epistola sit tantæ auctoritatis, quod habeat diffinitionem contentam, nullo modo dicendum est, quod sit minoris auctoritatis quam Canones: imo ex hac epistola multa colliguntur testimonia. Dicit tota Synodus Constantinopolitana [c]: Summus concertabat nobiscum apostolorum princeps; ipsius enim imitatorem & sedis successorem habuimus fautorem, & diuini sacramenti mysterium per literas illustrantem. Confessionem tibi a Deo scriptam illa antiqua Romana ciuitas obtulit, & dogmatum diem a vespertinis partibus extulit: charta & atramentum videbatur, & per Agathonem Petrus loquebatur. Ergo dicendum est, quod decretales epistolæ hæ quæ in tantis negotiis fidei missæ sunt, veritatem contineant, & quod nil contineant falsitatis, & sint magnæ auctoritatis. Et vt finem faciam, quia paternitas tua est mecum concors, vt quæ dicimus ex testimonio sanctorum magnorum patrum confirmemus, duo testimonia magna adduco ad ostendendum quod decretales epistolæ quæ a summis pontificibus diuersis temporibus scriptæ sunt, venerabiliter susceptæ sunt, & quod a principio nascentis ecclesiæ vsque ad Nicænum Concilium, & Clementis & Anacleti, & vsque ad illa tempora fuerunt, quorum auctoritas tanta est, vt cuiuslibet sancti doctoris.

[a] Relata in 6. Synodo act. 4.

[b] Conc. Lateran. sub Martino I. Conciliot. tom. 2. par. 2. edition. Colonien.

[c] Sexta Synodo act. 18. in sermone reclamatorio ad Cõstant. imp. post medium.

ANNO CHRISTI 1439. doctoris; & ideo Augustinus in libro de doctrina Christiana [a] sic dicit: In canonicis scripturis, catholicarum ecclesiarum quamplurimum diuinarum scripturarum solertissimus indagator auctoritatem sequatur, inter quas sane illæ epistolæ sunt, quas sedes apostolica habere, & ab ea alii meruerunt accipere. Ita quod hæ epistolæ secundum Augustinum inter catholicas ponuntur scripturas. Imo plus dicitur, quod contra auctoritatem harum epistolarum nec Augustinus, nec Ambrosius, nec alius doctor suam sententiam defendunt. Hæc volui dicere vt fundamenta dicendorum, vt cognoscatis, quod ecclesia Romana fundata in Petro per Christum, magna cum grauitate semper processit, & ex solidis fundamentis suas declarationes firmauit. Hoc quoad illud obiectum. Modo in tuo primo motiuo sic respondeo. Cum dicis quod sedes apostolica, & Romanus pontifex dicitur successor Petri, & vicarius Christi, & pater, & doctor, & magister Christianorum, prout deductum est in præcedenti disputatione, quod hæc verba reperiuntur in epistolis, & non expedit amplius declarare, sed solum vim vocabulorum dicere, dicebat imperator verbo Nicæni: Dicitis quod est pater & doctor & magister Christianorum; vellemus intelligere, an per hæc verba denotetur quædam reuerentia, quia sit primus inter omnes patriarchas, vt nos vni magno domino exhibeamus honorem: vel inducatur aliqua potestas vltra reuerentiam, quia dicitur in cedula, Caput ecclesiæ. Respondeo cum correctione sanctissimi domini nostri & aliorum, quod hæc præeminentia non solum denotat reuerentiam, sed potestatem quamdam cuiusdam obedientiæ: & demonstratur per scripturam diuinam, & per textus vestros. Quicumque enim præficitur alicui multitudini, siue vocetur caput, siue magister, siue doctor, dummodo prælatus multitudini fiat, semper datur potestas quædam: & quod Petrus fuerit positus super omnes apostolos, clarum est. Primo auctoritate ipsius glorioſissimi viri [b], qui exponens auctoritatem Ioannis; *Pasce oues meas* (& habemus originale Græcum) ita dicit: Præteriens alios, Petro de talibus loquebatur: eximius enim apostolorum erat Petrus, & os discipulorum, & vertex collegii: & negatione deleta, committit ei

[a] Lib. 2. cap. 8. relat. c. in canonicis, distin. 19.

[b] B. Chrysostomum intelligit.

Anno Christi 1439.

Ioan. 21. prælationem fratrum, dicens: *Pasce oues meas*. Si ergo committit prælationem apostolorum, & facit eum præsidentem omnium; ex hoc fundamento sequitur vt sit obedientia ad eum, vt ad prælatum. Item quantæ auctoritatis sit beatissimus Leo papa & apud ecclesiam orientalem & occidentalem, satis constat, de quo dicit Concilium Calchedonense [a]: Nobis enim impenetrabilem omnis erroris propugnatorem Deus prouidit Romanæ ecclesiæ præsulem, & ad victoriam præparauit doctrinis veritatis, ei per omnia assistens. Hic in primo sermone ascensionis [b], cuius initium est, Post beatam resurrectionem, dicit: Dies qui inter resurrectionem ascensionemque fluxerunt, non otioso transiere decursu, sed magna in eis confirmata sunt sacramenta: in his omnibus apostolis per insufflationem Domini infunditur Spiritus sanctus, & beato Petro apostolo super ceteros, post regni claues, ouilis dominici cura mandatur. Ecce quomodo Petrus factus est prælatus omnium apostolorum, & super omnes, in illis verbis, *Tibi dabo claues:* & illis, *Pasce oues meas*. Ita dicunt hi doctores. Et quod per hoc quod dicitur caput, denotet superioritatem respectu aliorum membrorum, volo deducere ex vestris libris. Reperio in sexta Synodo, quod beatus Agatho papa in suggestione sua [c] postquam adduxit testimonia multorum patrum, vltimum testimonium est Iustiniani imperatoris, qui multas leges edidit in fauorem fidei, & illas leges posuit in voluminibus suis, & fecit aliquos titulos de ecclesia & contra hæreticos & Manichæos, qui sunt positi in libris suis. Ex illis habetis, quod Iustinianus intelligebat pontificem Romanum caput omnium ecclesiarum. Nam in libro de summa Trinitate [d] sic ait: Omnes sacerdotes vniuersi orientalis tractus subiicere & vnire sedi vestræ sanctitatis properauimus. & subdit: Vestræ sanctitati, quæ caput est omnium ecclesiarum. Si ergo Iustinianus ita dicit; ergo hac ratione quia dicitur caput, denotatur prælatio in eo, & obedientia in aliis. Ideo in eodem titulo scribit Ioannes Iustiniano, dicens [e]: Inter claras sapientiæ mansuetudinis vestræ laudes, clariore luce tamquam aliquod sidus irradiat, quod amore fidei, quod caritatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reuerentiam conserua-

[a] In allocutione ad imp. par. 3. cap. 1.

[b] Serm. 1. c. 1.

Matth. 16.

[c] Sexta Synodo act. 4.

[d] Est epist. Iustiniani ad Ioan. papam l. Nos reddentes, C. de sum. Trinit.

[e] Ioannes papa. l. Inter claras, C. de sum. Trinit.

ANNO CHRISTI 1439. tis, & ei cuncta ſubiicitis, & ad eius deducitis vnitatem, ad cuius auctorem, hoc eſt, apoſtolorum primum, Domino loquente, præceptum eſt, *Paſce oues meas :* quem *Ioan. 21.* eſſe omnium eccleſiarum caput, & patrum regulæ & principum ſtatuta declarant, & veſtræ pietatis beatiſſimi teſtantur affatus. Diffinitum eſt itaque, quod eſt caput. Qualis autem ſit hæc poteſtas, Paulus dicit: *Obedite præ- Heb. 13. poſitis veſtris, & ſubiacete illis : ipſi enim peruigilant, tamquam rationem reddituri pro animabus veſtris.* Vnde hæc poteſtas quæ eſt in Petro & ſucceſſoribus, vocatur poteſtas ſpiritualis iuriſdictionis, quæ eſt ordinata in ſalutem animarum omnium Chriſtianorum. Et circa hanc poteſtatem & clerici & laici ſunt ſubiecti: laici in his quæ concernunt ſalutem animæ, puta, ſi peccauerint, ad paſtorem ſpiritualem maxime ſpectat eos corrigere & retrahere, vt patet. Et ſic ſi facerent contra fidem, & ſicut aliqui imperatores fuerunt, qui perſecuti ſunt metropolitas, & oportuit habere recurſum ad apoſtolicam ſedem ; & in ſimilibus caſibus ; cum finis apoſtolicæ ſedis ſit pax eccleſiaſtici ſtatus, vt per hanc pacem perueniatur ad ſupernam gloriam. Propter hoc dicit Chriſtus : *Tibi dabo claues :* *Matth. 16.* & eum paſtorem fecit, vt ducat oues ad paſcua ſupernæ vitæ. Et huiuſmodi exemplis omnes Synodi ſunt plenæ. Scitis quantas perſecutiones habuit Athanaſius cum ſuis a Conſtantio imperatore, qui fuit Arianus: habuit recurſum ad ſanctum Felicem & Iulium papam, qui cum omni caritate & ſolicitudine, vt capita eccleſiæ, defenderunt eum. Item Ioannes Chryſoſtomus perſecutionem habuit, & ſemper protectus fuit a ſede apoſtolica. Flauianus in ſecunda Synodo Epheſina [17] appellauit. Et ſic apparet, quod hoc non præiudicat poteſtati imperatoris, quia illa eſt in ciuilibus & temporalibus, hæc eſt eccleſiaſtica & ſpiritualis: & propter hoc iura imperatoris vocantur ciuilia, & eccleſiaſticorum canonica : & hæ ſunt duæ poteſtates, quarum vna iuuat aliam, & ideo Leo ita dicit: Tutæ res eſſe non poſſunt, niſi ea quæ ad diuinam cognitionem pertinent, & regia & ſacerdotalis defendat auctoritas: & ideo dicitur, quod Deus fecit duo luminaria magna, & quia poteſtas ſpiritualis eſt nobilior propter finem cæli: ideo hæc poteſtas aſſimilatur Soli, alia Lunæ,

propter finem terrenum. Hæc pro nunc ſufficiant, quod propter illa verba, Pater, caput & doctor, intelligimus non tantum reuerentiam, ſed & poteſtatem: & ſic dicitur, Paſcendi & regendi, propter hanc poteſtatem. Alia difficultas quam tangebat imperator, hæc erat: An ad hanc poteſtatem ſpectet conuocare eccleſiam, vel ne. Et quia putabam hanc partem indubitabilem, ideo pauca circa hanc dixi. Solum deduxi teſtimonium patrum Calchedonenſis Concilii, ſcribentium epiſtolam [a] orbicularem, cui omnes ſubſcripſerunt: & narrantes Leoni papæ quæ Dioſcorus geſſerat, dixerunt, quod inter alia mala ad excommunicationem proceſſit contra eum qui corpus eccleſiæ adunare feſtinat. Si ergo dicunt, Leonem coadunaſſe, videtur hoc ſufficere. Sed duco aliud irrefutabile teſtimonium, & poſtea declarabo quid ſit coadunare. Beatus Iulius papa, cuius auctoritas allegatur in tertia Synodo œcumenica, ſcribens omnibus orientalibus [b] ita dicit: Ipſi primæ ſedi eccleſiæ conuocandarum generalium Synodorum iura & iudicia epiſcoporum ſingulari priuilegio euangelicis, apoſtolicis & canonicis conceſſa ſunt inſtitutis. & ſubdit: Ipſa prælata eſt omnibus eccleſiis, quæ non ſolum Canonum & ſanctorum patrum decretis, ſed Domini noſtri ſaluatoris voce ſingularem obtinuit principatum: *Tu es*, inquit, *Petrus*, *& ſuper hanc petram*, &c. hæc Iulius. Certe ſi ſedes apoſtolica, & Romanus pontifex eſt paſtor, & debet paſcere vniuerſalem eccleſiam, oportet quod habeat poteſtatem conuocandi, ſi expediat. Numquid paſtor materialis ſi vult oues ducere, nonne conuocat in vnum, & dirigit eas? Sic eſſe paſtorem ſpiritualem non poſſet competere ſummo pontifici, niſi poſſet, occurrente neceſſitate, de omnibus mundi partibus conuocare: & hæ conuocationes non fiunt niſi in maximis neceſſitatibus totius eccleſiæ, puta quando magnæ hæreſes emergunt: cum ad papam ſpectet, qui habet auctoritatem ſuper terram & ſuper eccleſiam, & alii patriarchæ, nonniſi ſuper certa parte. Hinc eſt quod expedit, vt ſuo aſſenſu hæ conuocationes fiant: & iſtud eſt paſcere & confirmare fratres, ne deficiant in fide. Igitur habet ius conuocandi. Duo ſunt obiecta, primum de imperatoribus, & aliud

Anno Christi 1439.

[a] Supra citata num. 4. huius collat. ex actis Conc. Calched. par. 3. cap. 2.

[b] Epiſt. 1. ad orient. Conc. tom. 1. in Iulio, cuius meminerunt Sozomenus, Socrates, Nicephorus, quos citat Bellarm. de Concil. lib. 1. cap. 2. penes quem plura de hac materia. Vide & Canonem 3. Hadriani papæ I. cum notis Antonii Auguſtini tom. 18. Conciliorum pag. 171. *Matth. 16.*

ANNO CHRISTI 1439. de aliis patriarchis: putantes ecclesiam constitutam in quinque patriarchis. Ad primum respondeo, quod etsi imperatores congregarent Concilia, cum haberent monarchiam mundi, hoc dicimus factum; sed exequentes, consentiente & mandante papa. Hoc probo auctoritate Leonis papæ. Nam ipse institit, vt congregaretur Calchedonensis Synodus, & multas epistolas scripsit imperatori Theodosio, quod ecclesia erat vulnerata in secunda Synodo Ephesina quam [a] improbauit, & fecit diffinitionem, quæ fuit obtenta in Calchedonensi Synodo: & eo mortuo, & facti imperatores Valentinianus & Marcianus, statim scripserunt Leoni, [b] si erat de voluntate sua, & dicunt sic: Sanctitatem tuam principatum in episcopatu diuinæ fidei possidentem, iustum credimus in principio sacris literis alloquendam, inuitantes atque rogantes, vt pro firmitate nostri imperii æternam diuinitatem tua sanctitas deprecetur, vt tale propositum & desiderium habeamus, quatenus omni impio errore depulso, per celebrandam Synodum, te auctore, maxima pax inter episcopos ecclesiæ fiat, ab omni scelere pura & intemerata consistens. Sed & Leo papa post celebrationem Concilii respondens [c] epistolæ, qua petebatur, vt confirmaret gesta Concilii, dicit [d]: Vniuersitas fraterna & omnium fidelium corda cognoscant, me non solum per præsidentes qui vices meas executi sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodalium propriam vobiscum habuisse sententiam, in sola videlicet fidei [e] causa (quod sæpe dicendum est) propter quam solum generale Concilium ex præcepto Christianorum principum, & ex consensu apostolicæ sedis placuit congregari. Hæc sanctus Leo. Itaque prima causa agens prouenit a sede apostolica, sed pro executione requiritur brachium sæculare: & sic ille imperator præcepit, petente Leone, & principalis causa conuocationis in materia ecclesiastica attribuitur auctoritati sedis apostolicæ. Et eodem modo nunc facit sedes apostolica, & seruat, quia facta conuocatione, scribit regibus & principibus, vt illi mandent, seu hortentur, & veniant episcopi: & ipsi sunt executores mandatorum sedis apostolicæ, & sic dicuntur executores potestatis ecclesiasticæ: & super hoc habet multum superintendere sedes apostolica, ne [f] temporalis

[a] Ipse scilicet papa. Vide acta Concilia-buli Ephesini.

[b] In act. Conc. Calched. part. 1. c. 33. & apud Baron. tom. 6. anno 450. nu. 22. Vide & initium notarum Binii ad idem Concil.

[c] In actis eiusdem Concil. part. 3. cap. 2.

[d] Ibid. cap. 16.

potestas quomodolibet se immiscеat in spiritualibus. Quoad alios patriarchas nunquam legi nec in scriptis, nec in Conciliis, quod regimen sit super tribus vel quinque patriarchis: hæc potestas non esset bene ordinata, quia Christus bene ordinauit ecclesiam, & quia regimen monarchicum est melius: ex quo vnum præfecit apostolis, non quatuor vel quinque, voluit vt per vnum exerceretur. Et adduco testimonium beatissimi Anacleti [a] papæ, qui fuit ordinatus sacerdos a sancto Petro, qui fuit Græcus natione & successor Clementis, scripsit sic de ordinatione Christi, postquam dixit, vt pridie dixi, quod hæc ecclesia Romana non ab apostolis, sed a Christo habuit primatum, dicit: Inter beatissimos apostolos quædam fuit potestatis discretio, licet omnes essent apostoli, Petro tamen fuit a Domino concessum, vt omnibus præesset apostolis, & Cephas, id est, caput & principium teneret apostolatus: qui & eamdem formam suis successoribus, & reliqui apostoli episcopis tenendam tradiderunt. Et sic dicit, quod ratione potestatis concessæ Petro, Romana ecclesia est cardo & caput omnium ecclesiarum, & dicit ibi etiam: Secunda ecclesia est Alexandrina, quæ fuit a Petro instituta, quia discipulum suum Marcum misit, qui Petri auctoritate illam fundauit. Ergo illa est prima filia ecclesiæ Romanæ, quia Petrus illam instituit. Et subdit: Tertia est Antiochena, solum propter Petri reuerentiam, quia certo tempore ibi præsedit; postea instinctu Spiritus sancti motus recessit, & constituit ibi sanctum Ignatium [10] episcopum. Istæ sunt filiæ ecclesiæ Romanæ, & Petrus est tutor, caput & defensor illarum ecclesiarum. In processu temporis facta est patriarchalis Hierosolymitana & Constantinopolitana, quia a principio hæ duæ non fuerunt, & in quarta Synodo inceperunt tractare vt esset secunda, & abstulerunt potestatem ab Alexandrina, quæ erat secunda: & allegabant, quod hæc materia fuerat mota in secunda Synodo; & tamen multa tempora fluxerunt, quia Damasus papa nunquam voluit confirmare, nec successores, quia nolebant turbare Canones Nicænos, quibus dicebatur, vt obseruarentur priuilegia ecclesiarum: nec potuit dici patriarchalis, quia papa non consentiebat, nec postea [11] Leo consensit: & Iustinianus imperator fecit [11] le-

[a] Epist. 3. tom. 1. Conc. in Anacl. pag. 156.

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439. gem, quod Constantinopolitana esset secunda. Ergo secundum iura antiqua etiam illa ecclesia est filia ecclesiæ Romanæ,& honorata multis priuilegiis: nec ecclesia Romana vult turbare eius priuilegia, imo & sibi & aliis ecclesiis vult seruare priuilegia. Vnde idem Iustinianus sic dicit[a]: Legum originem antiqua Roma sortita est,& summi pontificatus apicem, & sacerdotii fontem apud eam esse nemo dubitat. Si ergo est fons sacerdotii, ergo sicut ex fonte deriuantur riuuli, ita aliæ ecclesiæ vt filiæ vocantur in partem solicitudinis ad conseruandam ecclesiæ vnitatem,& ex ea habuerunt suam originem. Dicebatur deinde per dominum Nicænum: Hæc potestas quæ datur capiti, estne talis,vt ea quæ datur vni metropolitano in sua metropoli, & vni patriarchæ in suo patriarchatu? Respondeo, quod non est talis, quia potestates metropolitarum & patriarcharum sunt limitatæ in certis partibus, ita quod vnus patriarcha non habet potestatem in territorio alterius patriarchæ, nec econtra; sed successor Petri habet immediatam potestatem superioris in omnes: sed ita habet, vt cum ordine hæc omnia fiant, & maiores causæ & difficiliores, quæ non fiunt per metropolitas, & quomodocumque subiecti grauantur vltra rationem, est facta ordinatio secundum diuinam institutionem, vt semper possit haberi recursus ad sedem apostolicam,& capere doctrinam & declarationem & iudicium, quia ordo potestatis habet respectum ad vnum primum: & sic regulantur potestates, & quia per se non potest supplere omnibus, disposuit potestates ordinatas. Et sic erat in veteri lege, quia Moyses erat super omnes Iudæos: quia tamen non poterat omnibus supplere, constituit certos alios. Vnde dicitur in quadam epistola,quam scribit Leo papa Thessalonicensi episcopo: Vices nostras ita credimus tibi, vt in partem solicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Anacletus etiam ait[b], quod per sanctum Petrum sedes patriarchales & metropolitanæ & episcopales fuerunt institutæ, & in illis ciuitatibus vbi erant primi flamines, voluit esse patriarchas: & vbi erant archiflamines minores, voluit Petrus vt ibi essent metropolitæ; postea in singulis ciuitatibus voluit esse episcopos. Cum ergo Petrus ordinauerit has dignitates, bene merito spectat ad solum

[a] Collat.1.quæ incipit, Vt legum originem.

[b] Epistola 1.

papam, non ad alios patriarchas. Si habent aliquos textus sanctorum & Conciliorum, qui aliquid dicant de sedibus patriarchalibus, adducant in medium, & respondebitur, quia omnes doctores nostri sancti hoc voluerunt, & per aliquam potestatem non potest minui auctoritas sedis apostolicæ, sed illa quæ in Petro fuit, illam semper habebit & tenebit, secundum sententiam sanctorum doctorum, vsque ad finem sæculi: & ideo sextus Canon Nicæni Concilii dicit, quod semper ecclesia Romana tenuit principatum. Hæc sufficiant. ANNO CHRISTI 1439.

INTERPR. Et mihi sufficiunt.

CARD. Pro intellectu, an verba illa dent iurisdictionem, vel reuerentiam, audiatis beatum Chrysostomum.

AND. Fuit lectum in Græco.

ARATHEN. Nullus nostrum negat, quod sine potestate Romani pontificis non potest conuocari Concilium; sed econtra papa sine patriarchis.

CARD. Quid si contradicant alii in [a] Canone illorum, an iussu papæ congregabitur?

ARATHEN. Propter hoc non desistet quo minus sit Concilium.

CARD. Et sine papa non erit Concilium.

PROV. Illi Canones non sunt nisi apocryphi.

ARATHEN. Nos considerabimus hæc, & referemus imperatori.

CARD. Non habetis priuilegium Constantini, quod fecit Siluestro?

ARATHEN. Ita.

CARD. Legatis.

AND. Legit archiepiscopus Colossensis priuilegium in Græco, cuius priuilegii hæc verba in Latinum fuerunt [a] ..... His expositis cœpit dominus Ioannes de Turrecremata hoc modo.

[a] Vide notam 23. huius collationis.

Turrecremata doctissime demonstrat veritatem formæ transubstantiationis.

Num. VIII. TVRRECR. DE mandato sanctissimi domini nostri sermonem breuem facturus, paucissimis vtar, & rescindendo multa, breuiter tangam quæ ad propositum faciunt. Imperator respondens ad proposita per reuc-

ANNO CHRISTI 1439. reuerendiſſimum dominum cardinalem, dixit inter alia, quod illa particula, quod ſacramentum conficiebatur ex ſolis verbis Saluatoris, non poterat ibi in cedula poni. Quæ reſpõſio relata ſanctiſſimo domino noſtro & patribus ſacræ Synodi, tam beatitudo ſua, quam patres non parum admirati ſunt, quod hoc dictum reputaretur impoſſibile, cum hæc additio contineat conditiones, quas ſancti patres conſtituerunt in rebus diffiniendis per Synodum, quæ ſunt, primo veritas, ſecundo neceſſitas, tertio vtilitas, quarto caritas: quia ſine offenſa cuiuſcumque, quod hæc additio contineat veritatem, pridie oſtenſum eſt auctoritatibus multis ſanctorum Græcorum, beatiſſimi Chryſoſtomi, Dionyſii & Damaſceni, & inducta eſt auctoritas Ambroſii, qui manifeſte illud ponit, quia poſt multa ita dicit: Quod dum conficitur ſacramentum, non ſuis vtitur ſacerdos, ſed ſermonibus Chriſti, dicens: *Hoc eſt corpus meum, & ſanguis meus:* concludens his verbis confici ſacramentum multis auctoritatibus. Et in libro de ſacramento dicit, quod ſermo Chriſti mutat creaturam in altari. Euſebius Emiſſenus dicit[a]: Inuiſibilis ſacerdos viſibiles creaturas mutat. Item Auguſtinus in multis locis, in libro de verbis Domini capite 28. ſic ait: Ante verba conſecrationis panis eſt; poſt Chriſti verba, non panis, ſed corpus Chriſti eſt. Item in ſermone de corpore Chriſti ſic dicit: Intra catholicam eccleſiam nil maius a bono ſacerdote, nil minus a malo ſacerdote conficitur: quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo conficitur Saluatoris. Superſedeo ab aliis auctoritatibus. Ecce, quod iſti clariſſimi & ſanctiſſimi doctores de iſto ſacramento tractantes, in ſolis verbis Saluatoris dicunt confici ſacramentum, & vna ratio vulgaris ponitur a ſancto Thoma[b]: Quia idem Canon Miſſæ non eſt idem apud omnes, nec ſecundum omnia tempora, ſed diuerſa ſunt a diuerſis appoſita. Vnde Miſſa noſtra dicitur habuiſſe principium a beato Petro, qui ſolum in Canone dicitur poſuiſſe breuiſſimam orationem: poſtea per ſanctos doctores factæ ſunt additiones orationum. Ex quibus manifeſte arguitur, quod conſecratio huius digniſſimi ſacramenti non conficitur verbis ſanctorum, quæ varietatem receperunt, ſed verbis Chriſti, quæ ſemper vniformiter manſerunt. Aliæ

Matth. 26.

[a] Refertur cap. Quia corpus, de conſecr. diſt. 2.

[b] 3. part. quæſt. 78. art. 1. ad quartum.

rationes pridie dictæ sunt, & non repeto, sed solum respondeo aliquibus motiuis contra factis, & sunt tria. Primum, auctoritas Dionysii, alia Damasceni, tertia vero Basilii. Per hoc quod in primis dicitur, quod Dionysius dicit, quod sacerdos sacrificaturus excusat se a dignitate mysterii, quod non est dignus, dicens: Domine tu iussisti: *Hoc facite in meam commemorationem.* Arguitur quod ex illis verbis, *hoc facite*, sequitur, quod alii sacerdotes hoc facere possint. Dicitur quod hæc consequentia non valet, alium ordinem tenent hæc verba, *Quotiescumque*, &c. in [a] euangeliis, quam verba sacerdotis in excusando se: & sic patet quod ex verbis, *Hoc facite*, non sequitur, quod alii sacerdotes hoc facere possint. Hæc consequentia non valet: nam alium ordinem & finem tenent hæc verba, nimirum, *Hoc facite*, *quotiescumque feceritis*, *in meam commemorationem.* Vnde ex verbis Dionysii nulla sequitur consequentia, quod aliis verbis quam Christi confici possit. Nec dictum Damasceni procedit, quod per inuocationem virtutis Spiritus sancti conficiatur, quoniam per inuocationem non intelligit Damascenus aliam orationem quæ sequatur verba Christi in confectione, sed inuocationem intelligit secundum sententiam Dionysii formam sacramenti, quæ consistit in verbis Christi. Vnde vltimo capite de ecclesiastica hierarchia, formam sacramentorum vocat verba Christi, quæ conficiunt sacramentum: & hanc putant formam inuocationis. Volo ostendere, quod verba Basilii non possunt esse forma consecrationis; nec aliquis debet moueri ex illis verbis ad credendum aliter. Primo sic, licet Basilius fecerit illam orationem, nunquam asseruit quod illis verbis fieret consecratio: nec est credendum tam sanctum virum credidisse, quod verbis suis fieret tam mirandum & incredibile sacramentum. Secundo arguitur ex ordine verborum. Verba Basilii sequuntur verba [a] Christi: verba autem Christi sunt verba completiua, vel non? Non est dicendum, quod non sint perfecta, cum verbum Christi sit perfectissimum, nec egeat additione verbi humani: imo tota ratio beati Damasceni in tractatu de sacramentis, ad probandum, quod verbis Christi conficiatur, dicit quod sermo Domini viuificax est, & sicut dixit: *Fiat*

Luc. 22.

[a] In suamet liturgia.

Genes. 1.

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439. *lux; & facta est lux:* ita cum dicit, *Hoc est corpus meum*, factum est sacramentum. Tertio ostendo ex forma verborum. Hæc sunt verba [a] Basilii: Rogamus & precamur te, & supplicamus, mitte Spiritum sanctum super nos, & hæc apposita munera, &c. Hæc verba sunt supplicatoria, quod Deus quid faciat supernaturale. Clarum est, quod in illis verbis supplicationis non sit forma factionis: & vt melius intelligatur, suscipite exemplum ex scriptura. Mulier Cananæa supplicando vt filia sua liberaretur, dixit: *Miserere mei fili Dauid.* Christus respondit: *Fiat sicut tu vis.* Peto, quibus verbis facta est sanitas? Clarum est, quod verbis illis, *Fiat*, &c. Peto absolutionem, pater: respondetur, Absoluo te. non liberor verbis supplicatoriis. Oratio Basilii est deprecatoria, vt Deus mittat Spiritum sanctum super nos & hæc apposita munera, & faciat panem venerabile corpus suum. Quis diceret, quod his verbis fiat confectio, maxime cum beatus Dionysius dicat, quod verba consecrationis habeant virtutes actiuas? verba autem deprecationis non possunt habere [25] operationes actiuas: nemo potest dicere, quod verbis Basilii conficiatur, sed verbis Christi. Restat vt sciamus, quis fuit sensus Basilii. Oratio illa non est, vt conficiatur quod confectum est, sed vt consequamur [26] effectum sacramenti, scilicet vniri cum Christo, & incorporari, & dicamus cum Apostolo: *Viuo ego iam non ego, viuit vero in me Christus.* Dicit Basilius: Rogamus & supplicamus, mitte Spiritum sanctum super nos & hæc apposita munera, vt nobis sint salutaria, & faciatis panem hunc, id est cœtum fidelium. Istum panem intelligimus corpus mysticum ecclesiæ (sic coram imperatore dixit dominus cardinalis) Panis capitur duobus modis, panis verus materialis, & panis mysticus. De hoc mystico dicit Apostolus [b]: *Vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus.* & vt dicit Augustinus: Vnum corpus & vnus panis dicitur ecclesia: quia sicut vnus panis multis granis, & corpus multis membris; ita caritate operante componitur ecclesia ex multis fidelibus. Et sciatis quod hic est intellectus, Facito istum panem, id est fideles Christianos figuratos hoc pane incorporari corpori sancto tuo, & vniri, & vt tuo spiritu viuificentur: quia nullus viuit spiritu Christi, nisi sit corpus Christi. Et sequitur,

[a] In sua liturgia.

Matth. 15.

Galat. 2.

1. *Cor.* 10.

quod [17] fiat communicantibus ex ipsis; & refertur ad hoc, quod fideles communicantes vero corpori Christi & sanguini eius, consequantur remissionem peccatorum, & hereditatem regni cælorum. ANNO CHRISTI 1439.

ARATHEN. Videamus verba, vt videamus si sequitur bene ista expositio ad verba, cum dicit, Et facito panem hunc, scilicet mysticum corpus Christi tui.

[a] Per vnionem, scilicet, & incorporationem, quæ fit manducando corpus Christi.

CARD. Esse venerabile corpus tuum [a].

TVRRECR. Panem ipsum corpus Christi mysticum intellectum per istum materialem.

NICÆN. Dicitis, [18] Facito panem istum, id est, corpus ecclesiæ tuæ incorporari vero corpori tuo per dignitatem gratiæ?

TVRRECR. Ita.

ARATHEN. Quomodo aptamus sequentia, vbi dicit, vt fiat sumentibus; declara verba, vbi dicit, vt fiat sumentibus, & quomodo fit replicatio eiusdem.

TVRRECR. Hæc est oratio. Facito, vt corpus tuum mysticum, participatione corporis veri tui, consequatur remissionem peccatorum, gratiam Spiritus sancti, & æternam beatitudinem. Hæc est sententia verborum Basilii & Chrysostomi, & hoc sensu nulla est differentia inter vos & nos. Prosequor secundam partem, quod de necessitate illa particula sit ponenda [b], & est conditio, quod est necessitas quæ arguitur ex duobus. Primo quia venit in controuersiam in tanto cœtu, & est necesse, vt nullus possit portare scrupulum, vt hæc concordia synodalis sit clarificatiua & vnitiua inter nos. Secundo ex his quæ concurrunt ad perfectionem sacramenti, & hæc sunt quatuor. Primo materia, scilicet panis azymus, vel fermentatus. Secundo forma, scilicet verba. Tertio minister, scilicet sacerdos. Quarto recta intentio, vt intendat conficere. Cum ergo ponantur in cedula tria, est opportunum vt quartum [c] ponatur, ne videatur defectiua prouisio, & minus sapientium, maxime cum forma teneat principatum inter quatuor. Tertia est vtilitas, quæ est eruditio omnium fidelium, & maxime simplicium sacerdotum vtriusque ecclesiæ, vt omnes sciant, quod hoc adorandum sacramentum verbis Saluatoris conficiatur. Vltimo caritas, quia hæc diffinitio neminem offendit, nec vnam ecclesiam, nec aliam.

[b] Scilicet in cedula & in diffinit. Conc.

[c] In ordine ad iam posita in cedulis, sed secundum in ordine ad præsentem enumerationem.

ANNO CHRISTI 1439.

PAPA. Quia hora tarda est, ista quæ dicta sunt, sunt dicta propter ea quæ imperator pridie dixit. Et quantum ad primatum sedis apostolicæ, credo quod plene intellexeritis per auctoritates antiquissimas synodales. Quantum ad secundam partem, quam secundus doctor dixit, non puto quod aliquis sit ita parum intelligens, quod credat, quod possit confici corpus Christi aliter quam verbis Saluatoris nostri, non dico rationibus Ambrosii & Hieronymi: videant consequentiam. nam alias ante istos doctores[a] non fuisset confectum corpus Christi, & hoc nullus diceret. Nos credimus quod sitis docti, & habetis reddere rationem animarum. Hortor caritates vestras vt cogitetis, & videatis has rationes, & velitis conferre cum imperatore, & dare conclusionem huic sanctæ vnioni, vt gaudium commune plenum fiat, vt possimus vacare ad expeditionem imperatoris & rerum quæ sequuntur: & quanto citius fiet, pariet bonum toti Christianitati.

[a] Nempe Basilium & Chrysost. quorum sunt illa verba, quibus aliqui Græci contendebant fieri consecrationẽ.

AND. Dominus archiepiscopus Russiæ dixit.

RVSS. Rogo dominationes vestras, vt detur locus dicendi.

PAPA. Placet.

RVSS. Si putarem aliquam contrarietatem inter ea quæ dicta sunt per magistrum[b], facerem longum sermonem. Nam necesse est in contradictionibus aut confirmare, aut confutare: sed quoniam puto, adiutorio Dei esse concordes, per tria quæ dicam, breuiter me expedio. Et primo dico ex tempore. Hoc missale quo vtimur, est traditum a Basilio & beato Chrysostomo: vtebamur autem ante tempus schismatis, nec aliqua facta est mutatio: tamen occidentalis ecclesia nunquam de hoc verbum fecit, videlicet cum fuerimus concordes, & ad eumdem finem tendentes, secundum rem dicimus idem, & dico quod credimus id quod conficit mysterium, esse sermonem Domini: & credimus dominicã vocem esse effectricem diuinorum munerum, & illa vox semper replicatur a sacerdote, & suscipit[c] sacerdos, quod vox illa replicata aptetur, & sit eadem vox cum voce Domini: & vt ita aptetur, inuocatur Spiritus sanctus, & supplicat sacerdos, vt per virtutem Spiritus sancti concedatur gratia, vt vox repetita efficiatur ita effectiua, vt verbum Dei fuit: & ita

[b] Scilicet Turcæ.

[c] In sua scilicet ordinatione accipit potestatem, vt illa vox Saluatoris cum intentione consecrandi prolata sit eadem vox, & eamdẽ vim habeat transubstantiandi.

credimus consummatiuam [a] fieri per illam orationem sacerdotis: & probo, quod dominicæ voces habent operationem, vt semina, quia sine semine non potest effici fructus; ita in hac dominica voce: tamen vbi cadit semen, eget aliis instrumentis, vt sacerdotis, altaris & orationum: vnde credimus per hoc vobiscum esse concordes. Quod autem addatur in diffinitione, dixit paternitas vestra, quod est necesse propter discordiam: & dico, quod esset, si hæc difficultas esset contraria, sed non est mota, vt fuerint disputationes; & ideo cum non fuerit controuersia, non debet deduci in dubium. De alia particula, in quibus considerantur quatuor ad confectionem sacramenti, nos idem sentimus quod vos, quod requiritur panis tritici, & vinum de vite, & sacerdos, & principaliter per verba dominica. [b] Et quoniam in omnibus his sumus concordes, vos dicitis, quod debet poni propter declarationem rudium. Rudes ita clare tenuerunt, & ita tenebunt, vnde non est necessarium hoc poni in diffinitione. Nam multæ quæstiones sunt etiam de baptismate: si de omnibus vellemus prouidere, tempus non sufficeret. Cum autem hæc dixerim ex me, supplico sanctissimum dominum nostrum & reuerendos patres, vt non exigant aliam diffinitionem.

[a] Vide quæ statim hic replicat Turrecr.

ANNO CHRISTI 1439.

[b] Et quarti, intentio.

TVRRECR. Ego cum magno gaudio audiui sapientiam tanti patris, quia audiui paternitatem suam confitentem, quod verbis Saluatoris conficitur sacramentum, & formam verborum Saluatoris esse factricem & operatricem sacramenti. Secundo videbatur dicere, quod verba Basilii faciunt per modum virtutis actiuæ. Orat, inquit, sacerdos, vt sermo ille prolatus per me habeat virtutem illam transubstantiandi panem in corpus Christi; & vt hoc sacramentum consummetur, dicuntur operari verba Basilii. Posuit exemplum de seminibus, quæ licet habeant virtutem actiuam, tamen egent aliis operationibus, sicut orationis & altaris. Ista quæ paternitas sua dixit, non habent locum propter duo. Primo ratio dicta est ex me, quæ accipiebatur ex ordine verborum Basilii, quia rem perfectam non supplico vt quis perficiat; etiam nos petimus: sed postquam prolata sunt verba Christi, non sequuntur verba deprecatoria, vt fiat consecratio, sed sequitur de-

ANNO CHRISTI 1439. precatio in Canone noſtro, vt corpus Chriſti conſecratum fiat nobis in vitam æternam. Cum ergo verba Baſilii ſequantur conſecrationem, non poſſunt habere verba deprecationis vim, vt fiat quod factum eſt. Secunda ratio eſt, quare argumentum non facit ad propoſitum, quia verba Chriſti non habent virtutem incompletam, vt ſemina, ſed eſt ſermo viuus; & ideo illud argumentum non videtur fauere intentioni tuæ: & ſalua pace tuæ paternitatis, videtur neceſſarium, quia vt dictum eſt, inductum eſt in medium, & contradictum, vt non ponatur, cum tamen hoc ſit de principalioribus ſacramentis noſtræ fidei, & de profeſſione huius fidei ſit orta tanta contentio, videtur neceſſe vt addantur illa quatuor quæ dixi, quod ſunt neceſſaria, miniſter, materia, verba, & intentio. Sed ſine altari & ſine veſtibus ſacris fit ſacramentum, licet peccaret, qui ſic conſecraret: ſed non poteſt eſſe perfecta confectio, niſi hæc quatuor concurrant.

AND. Hora iam tarda, aſſurgente pontifice, aſſurreximus cuncti, ac cunctis Græcis ſurgentibus, papa hortatus eſt omnes, quod cum effectu conuenirent.

Deputantur ſex pro qualibet parte, vt tractent dogmatum diffiniendorum expreſſionem: breui poſtmodum narratione omnia refert patribus Iulianus cardinalis, & quoad formam tranſubſtantiationis Græci proteſtantur, nunquam diſſenſiſſe ab eccleſia Romana eccleſiam orientalem.

AND. DIE vigeſimaſexta Iunii reuerendiſſimis domi- Num. IX.
nis cardinalibus & prælatis conuentis in vnum locum palatii, & domino imperatore & Græcis in alia aula eiuſdem palatii, inter noſtros cœpit dominus cardinalis Placentinus hoc modo.

CARD. PLACENT. Viſum eſt domino noſtro & imperatori, ad hoc vt negotium vnionis Græcorum facilius expediatur, ſint ex qualibet parte ſex, qui vna cum domino noſtro & imperatore tractent rerum harum concluſionem, & ſi quæ inſurgerent difficultates, vt publice paternitatibus veſtris referrentur, vt omnium ſententia deleantur. Quare videtur, vt deputati ſex ſint, dominus ſanctæ Sabinæ, dominus Morinenſis, dominus Legionenſis, dominus prouincialis Lombardiæ, dominus

Ioannes de Turrecremata, & dominus Ioannes de Ferraria. ANNO CHRISTI 1439.

AND. Quibus verbis expositis, surrexerunt sex illi, & ad papam accesserunt; & dictum est aliis, vt expectarent cum caritate: missusque est quidam, vt imperatori referret, vt suos mitteret: qui illico sex suos destinauit, videlicet dominum Heracleensem, dominum archiepiscopum Russiæ, dominum . . . . . dominum Nicænum, & duos presbyteros, qui & cameram papæ ad nostros ibidem deputatos ingressi sunt, expectatumque diu extitit: demum reuersis Græcis & nostris, cœpit dominus sanctæ Sabinæ sic.

CARD. Reuerendi patres, relatio longa est, videtur quia hora iam 17. est, vt cras de mane conueniamus, & fiat relatio conclusorum.

AND. Æstus & calor erat maximus vltra meridiem, quare libentissime quisque abiit: quinimo quia quilibet debilitatus quasi deficiebat caloribus magnis, & hora iam 18. deputatus est ibidem Latinis & Græcis potus & collatio refectiua spiritus pro volentibus. Die igitur 27. cunctis conuenientibus in palatio apostolico in capella maiori, summo pontifice præsente, & nostris omnibus, summus pontifex accersito domino sanctæ Sabinæ inquit, vt se ad exponendum cuncta disponeret. Demum prædictus dominus noster papa dixit.

PAPA. Sicut scitis, diu & multum laboratum est, vt veniremus ad finem huius sanctæ vnionis cum istis orientalibus, & iam sunt xv. menses: tandem multis disputationibus habitis, & tractatibus, & laboribus susceptis per eos qui interfuerunt, misericordia Dei res ad bonum finem deducta est, & non visum est hactenus in omnibus omnes occupare: nunc, materia concluſa, deliberauimus, vt dominus sanctæ Sabinæ referat, vt videatis quantum dominus noster Iesus Christus operatus sit: postea deliberabimus, quid agendum.

AND. Cœpit cardinalis sanctæ Sabinæ hoc modo.

CARD. Beatissime pater, de mandato sanctitatis vestræ prout potero absoluam, prout sanctitas vestra mandauit, licet cuperem vt alteri iniunctum esset, qui copiosius referret. Sanctitas vestra & reuerendi patres sciunt, quod iam

ANNO CHRISTI 1439. iam sunt quingenti anni, quod magnæ differentiæ fuere inter sanctam Romanam ecclesiam & orientalem. Primo de processione Spiritus sancti, vtrum Spiritus sanctus procederet a Patre & Filio. Secundo de additione, an potuerint addi verba illa in symbolo, etsi vera. Tertia differentia, an corpus Domini potuerit confici in pane azymo. Quarta de purgatorio, & hoc habet multas partes. Quinta differentia de primatu sedis apostolicæ & Romani pontificis. Et super his facti sunt innumeri tractatus, tam per Latinos contra Græcos, quam per Græcos contra Latinos: &, vt scitis, fuerunt acerrima odia inter occidentales & orientales ecclesias, & vna hæreticabat aliam, & multæ censuræ factæ sunt per sanctam Romanã ecclesiam contra eosdem Græcos & orientales a Romana ecclesia eorum omnium matre dissidentes. Græcis venientibus ad hoc sacrum Concilium fuit disputata materia purgatorii, & vt constat his qui interfuere, multæ fuere differentiæ. Primo dicentium, quod non erat locus purgatorii, sed essent animæ in certis locis expectantes diem iudicii, & dicentes, quod nec animæ beatorum videbant Deum, nec animæ damnatorum ibant ad infernum ante iudicii diem: & ex his ortæ sunt multæ disputationes: imo dicebant, quod nec angeli viderent Deum. Postea fuit disputata materia additionis, & quia hæc publica fuit, non refero. Tertio de processione Spiritus sancti; & illa publice, vt audistis. Sed demum visum fuit domino imperatori & Græcis, vt cessaretur a disputatione, & veniretur ad tractatus certos, sperantes ex eo dare finem; & volebant, quod pauci essent, & vt obtemperaretur voluntati suæ, non potuerunt omnes paternitates vestræ requiri, sed certi deputati sunt: & quia materia processionis erat grauior, inceperunt plures tractatus, sperantes vt illa concluſa, non multum remaneret differentiæ: & fuerunt auditæ multæ difficultates & multi modi. Primo dicebant Græci, vt diffiniretur, quod Spiritus sanctus procederet a Patre per Filium. Per deputatos fuit reiecta illa via propter multas rationes. Fuit propoſita alia, quod illi confiterentur bene tenere, & nos, & quod ipsi bene tenerent secundum suum intellectum. Ista via fuit reiecta per nos, quia veritas non capit diuisionem. Deinde data est alia, quod

declaretur, quod Spiritus ſanctus profluit a Patre & Filio; abhorrentibus Græcis verbum, procedere: & per nos fuit reiecta hæc via, quia verba hæc haberent dubitationem, & ideo non eſſent ponenda in diffinitione. Deinde dicebatur, quod differentia non erat, an Spiritus ſanctus emanaret vel non emanaret, aut profluereт, ſed an procederet, & ideo non diffiniretur per hoc contentio quæ erat. Deinde fuit propoſitum, vt diffiniretur, quod procedit a Patre & a Filio, & a Patre per Filium: & hæc via non viſa eſt bona, quia poſſet fieri mala interpretatio, vt verbum, &, exponeretur in, per. Dicebatur quod hac via declararetur, quod Filius eſſet cauſa, & quod non erat bonus modus pronuntiandi, quia eſſet dubia ſententia, quæ debet eſſe certa. Deputati ſanctiſſimi domini noſtri papæ ſemper ſteterunt conſtantes, vt diffiniretur difficultas ſecundum dogma ſanctæ Romanæ eccleſiæ: & poſt multos labores aliquando fuimus propinquiores deſperationi quam concluſioni: ſed quia Deus vult cognoſci, quod a ſe cuncta procedunt, cum magis eramus diſcordes, iſti domini Græci aſſenſerunt cedulæ noſtræ. Et licet in Concilio Lugdunenſi [a] fuerit concluſum, quod procedit Spiritus ſanctus æternaliter ex Patre & Filio, hic tamen dicitur in cedula noſtra, quod æternaliter eſt a Patre & Filio: & plura verba, prout continetur in ea, quæ plures difficultates tollunt. [b] Deinde ſopita hac materia, ventum eſt ad aliud, quia ex quo materia de additione fuerat mota, videbatur, vt ſynodaliter diffiniretur, quod additio fuit licita: & in hoc fuit magna difficultas, quam narrare vix quatuor horæ ſufficerent. Demum concluſum eſt, vt confiteantur, quod illa additio, ſeu declaratio iuſte, ſeu bene facta eſt. Quantum ad materiam de purgatorio, non fuit publice diſputata, ſed inter aliquos deputatos, & bene ſolenniter: & quia multæ viſæ ſunt difficultates, ego quaſi deſperaui. Tandem Deo operante, Græci iam confitentur veritatem, videlicet, quod hi qui decedunt in caritate, & ſatisfecerunt pœnitentiis iniunctis, ſeu in aliquo peccato veniali, quod vadunt ad purgatorium: ſed ſi in peccato mortali, ſtatim ad infernum vadunt: ſi ſine peccato, & poſt ſuſceptum baptiſma, incontinenti migrant ad cælum. Sed Græci tene-

ANNO CHRISTI 1439.

[a] Relato in cap. vnico de ſumma Trinit. & fide cathol. in 6.

[b] Subditur enim etiam, quod ab vtroque procedit. vide diffinitionem.

ANNO CHRISTI 1439. bant, quod non viderent ipsum Deum, sed certos fulgores: & in hoc fuit magna difficultas, & tanta, quod quasi turbauit totum negotium. Demum cognouerunt rationibus, quod animæ beatorum videbant Deum trinum & vnum, sicuti est, & voluerunt in cedula apponi, quod aliquæ minus perfecte viderent, & aliæ magis: & hoc visum fuit admitti, quia in domo Patris nostri mansiones multæ sunt. Alia differentia fuit de azymo, quia etiam apud Græcos aliqui volebant, quod non conficeretur in azymo, dicentes, Christum vsum pane fermentato: & tandem concluſum est, vt in pane & azymo & fermentato conficeretur: & rationibus auditis, assenserunt, prout plene in disputatione de hoc constat. Et vt publice constent omnia, fuit exorta alia difficultas, quæ quasi perturbauit totum opus, nec vnquam hæc quæstio fuit mota. Nam nuntiato domino nostro, quod Græci in confectione sacramenti certis aliis orationibus vterentur, visum est sanctitati suæ, vt sciretur eorum intentio, an tenerent illas orationes esse de substantia consecrationis: & confessi sunt, auditis rationibus nostris, quod semper tenuerunt, quod solis verbis dominicis conficeretur, & quod putarent anathema, qui aliud crederet. Fuit institutum, vt hoc poneretur in diffinitione. Dixerunt, quod hoc non erat necessarium: imo si poneretur, ecclesia ipsorum reciperet ignominiam, ac si hactenus tenuissent aliud. Vnde cum semper fuerimus concordes, in hoc diffinitio non debet fieri, nisi de dubiis. Tandem sanctissimus dominus noster dedit heri certos deputatos,& post multos tractatus dixeruntGræci:Ad hoc vt sitis certi de credulitate nostra,videatis Ioannem Chrysostomum,qui hoc clare ponit;& sumus parati publice confiteri,quod nos tenemus sicut vos,quod in verbis solis dominicis conficitur. Vnde sanctissimus dominus noster hoc audito obtemperauit,vt non deduceretur in dubium quod nunquam fuit, maxime quia alii pontifices tentantes reductionem Græcorum, nil aliud ab eis petierunt, nisi vt confiterentur, quod in azymo conficeretur. Vltima differentia fuit de primatu, & hæc visa est quoad humanitatem [a] difficilior,quia libenter subditi a capite deuiant: & in rei veritate vsque nunc non bene senserunt de potestate Romani pontificis,dicentes,quod erat

[a] Scilicet, fragilitatem.

caput quoad vnum totum, vt decanus. Et auditis sacris scripturis & sacris Conciliis, visa est veritas, quod sedes apostolica, & Romanus pontifex est successor Petri: deinde, disponente diuina pietate, factum est, vt assenserint Græci secundum cedulam datam per Latinos. Dixerunt deinde, quod aliquid deliberaremus de sedibus patriarchalibus, videlicet quod Constantinopolitana esset secunda, prout in constitutionibus est decisum, & in Concilio Lateranensi, vbi præfuit Innocentius III. renouata sunt priuilegia sedium patriarchalium. Hæc omnia retulimus sanctissimo domino nostro, sine cuius licentia nil attentatum est. Sanctissimus dominus noster nil vult deliberare in tam arduo negotio sine scitu paternitatum vestrarum; & propter hoc fecit congregare paternitates vestras. Ego legam notulas cedularum, postea sua sanctitas & paternitates vestræ deliberabunt. Isti Græci multum instant pro recessu, & quia transeunt prope Turcas, est opportunum tute accedere: & licet sanctissimus dominus noster det galeas, tamen vt tutius vadant, videtur eisdem eundum cum galeis Venetorum, & vt imperator vadat ad ædificandum populum cito, cum si fama iret in populum ignarum, non auditis rationibus, periculosum foret: vnde videtur annuendum suæ voluntati. Legam cedulam, quæ non est in forma decreti, quia fiet in persona sanctissimi domini nostri; postea decretum. Anno Christi 1439.

AND. His dictis, cardinalis legit primam cedulam: Quoniam in hoc sacro [a] Concilio, &c. prout superius est descripta. Hac lecta, secuta est secunda cedula: Diffinimus [b], &c. Hac lecta, sequitur alia hoc modo: Item [c] in azymo, &c.

[a] Supra hac eadem collat. num. 3. in princ.
[b] Supra n. 4.
[c] Supra eodem num. 4.

CARD. Antequam fiat sessio, venient in hunc locũ Græci, & confitebuntur, quod solis verbis dominicis conficitur.

AND. His dictis, aliam legit hoc modo.

CARD. Item [d] si vere pœnitentes, &c.

[d] Supra num. 3. in fine.
[e] Et supra num. 4.

AND. Hac lecta, alia lecta fuit hoc modo: Diffinimus [e], &c. Quas omnes supra annotatas adscripsimus; sicque non expedit iterum occupare membranas.

CARD. Sanctissime pater & reuerendissimi patres, hæc facta sunt per deputatos: nunc sanctitas vestra decernat, prout videbitur sanctitati vestræ cum consilio horum pa-

ANNO CHRISTI 1439. trum: & potest sanctitas vestra summas Deo gratias reddere, quod vestro tempore factum sit, quod a tempore apostolorum citra vix tale factum est: & reduxit aut totidem, aut plures quam nos Latini sumus, ad fidem Romanæ ecclesiæ.

PAPA. Venerabiles fratres & filii, audistis quæ filius noster cardinalis sanctæ Sabinæ dixit, & tractatus, & labores, & conclusa, & qualiter hortatur, vt debeamus gratias agere Domino nostro, quia vidimus quod prædecessores nostri voluissent videre, & non viderunt: post multos labores desperantes, quasi omnia venerunt ad votum ecclesiæ Romanæ, Deo solum operante, qui vbi vult, & quando vult, operatur. Græci accelerant expeditionem, & nos debemus & volumus id facere. Credo omnes vos pro prudentia vestra debere concurrere nobiscum, & gratias agere Deo: & videtur vt de omni statu aliqui deputentur, qui conficiant decretum, vt fiat sessio in die apostolorum Petri & Pauli. Si est aliquis qui velit quid dicere, dicat; & regratiandum est his qui laborauerunt. Hora 20. omnes conueniant.

AND. Promotor ita intimauit.

LVD. Quid hoc verbum, status, insinuat?

AND. Ego, quæ in Concilio gesta sunt, separatim tractatu alio [19] annotaui, ex quo Concilii formam, sicque quid hoc verbum velit, perciperes plenius. Sed vt breuiter scias, in principio quo Concilium Ferrariæ conuentum est, disceptantibus patribus in deliberandis negotiis, an per nationes, seu per deputationes procedendum esset, cum singulis in vnum conuenientibus nunquam concluſa fuissent tractanda; fuit visum, vt Concilium in tres status congregaretur, in cardinales, archiepiscopos & episcopos; & alius esset abbatum, & aliorum regularium: tertius clericorum doctorum, & dignitates in cathedralibus ecclesiis habentium, & graduatorum in theologia, iure canonico & ciuili. Concluſumve extitit, vt [a] sensus status diceretur adesse, si ex tribus duæ partes conuenirent cuiuslibet status: sicque vt concludi potuisset, necesse fuerat, vt constituta forma auctoritatem præberet.

Hora 20. quilibet in suo statu conuenit, ac quilibet quatuor deputauit, qui cedularum sententias in vnam

[a] Quæ personæ in Conciliis general. vel de iure diuino vel de iure positiuo votum habeant decisiuum, quæ vero consultiuum tantum. Vide Turrecr. de ecclesia lib. 3. c. 12. 13. 14. & 15. Bellarm. de Concil. lib. 1. cap. 15. Azor. part. 2. lib. 5. cap. 11.

bullam redigerent. Quibus electis, dissolutæ sunt pro die illo conuentiones statuum. ANNO CHRISTI 1439.

LVD. Cur non seruatum est, vt tanta non fieret interpositio temporis ad quartam Iulii, cum hæc concluſa primitus fuerint?

AND. Mens omnium fuerat, vt sine difficultate cuncta transirent: sed interceſſerunt dies octo, singulis diebus nostris Græciſve deputatis bis conuenientibus. Erant namque in verborum compoſitione differentiæ, sicque lapſi sunt tot dies. Demum conuenerunt patres, præſente ſummo pontifice, & 4. Iulii facta extitit generalis congregatio in palatio apoſtolico, vbi aſſiſtentibus cunctis, reuerendiſſimus cardinalis ſanctæ Sabinæ his verbis cœpit patres alloqui.

CARD. Paruam orationem facere oportet, patres reuerendi: A die qua omnes conueniſtis, hodie eſt octauus dies, quo fuerunt deputati quatuor pro quolibet ſtatu, qui deberent eſſe cum deputatis Græcorum pro formando decreto. Patres ſingulis diebus conuenerunt de mane & de ſero. Tandem hoc mane fuit lectum decretum in ſancto Franciſco in Græco & in Latino, & omnes deputati remanſerunt contenti.

PAPA. Legatis.

AND. Per dominum Thomam ſubdiaconum lectum extitit decretum, prout infra ponitur: quo lecto, cœpit ſummus pontifex hoc modo.

PAPA. Audiſtis lectum decretum, & regratiandum eſt de tanta gratia ſummo Deo noſtro, quod tot millia populorum veritatem recognoſcant, a qua per 437. annos & vltra diuerterunt: nunc Deo gratias referamus. Videtis labores deputatorum, & debent per vos omnes remunerari laudibus. Ego neſciſſem plura a Græcis petere, quia quæ quæſiuimus & petiuimus, habuimus. Poſt hanc materiam fidei alia veniunt agenda, & ſperandum eſt, quod in aliis Deus proſperabit, & vnitos nos faciet, prout & in hac re nos omnes fecit. Die lunæ, quæ erit octaua apoſtolorum beatiſſimorum Petri & Pauli, in cathedrali eccleſia, vbi nos celebrabimus, ſeſſionem faciemus.

AND. Quibus expoſitis, cunctis licentia data eſt ad receſſum. Die ſequenti quinta Iulii hora iam tarda, Græci

ANNO CHRISTI 1439. ſpeciali mandato requiſiti aduenere in palatio apoſtolico, vbi ſummo pontifice præſente, Nicænus metropolita his verbis eſt allocutus.

NICÆN. Beatiſſime & ſanctiſſime pater, & vos reuerendiſſimi cardinales, & omnes alii præſentes reuerendiſſimi domini & patres, quoniam in præcedentibus congregationibus noſtris, inter alias diſcuſſiones de differentiis inter nos, orta eſt dubitatio de conſecratione diuini ſacramenti euchariſtiæ, & aliqui ſuſpicati ſunt, nos & eccleſiam noſtram non credere illud ſacramentum precioſiſſimum confici per verba Domini noſtri, propter hanc cauſam, beatiſſime pater, nos adſumus coram veſtra ſanctitate, iſtis omnibus patribus adſtantibus, qui pro parte ſanctæ Romanæ eccleſiæ ſunt. Maior pars omnium noſtrum perſonaliter adeſt coram ſanctitate veſtra, alii abſunt propter infirmitatem corporis & anguſtiam horæ. En iam, ſanctiſſime pater, adſumus ad certificandum primo ſanctitatem veſtram, deinde alios reuerendiſſimos patres, de hac dubitatione, de qua ita breuiter dicimus. Notiſſimum eſt, ſancte pater, beatitudini veſtræ, & aliis reuerendiſſimis dominis, in diſcuſſione & inquiſitione differentiarum habitarum, nos vſos auctoritatibus ſanctæ ſcripturæ & ſanctorum patrum eccleſiæ. Nam cognoſcentes nos, & animaduertentes fragilitatem humanam, potius voluimus credere auctoritatibus ſanctorum patrum, quam rationibus humanis: ea regula qua in aliis vſi ſumus, & in hac hæſitatione vtimur. Et quoniam ab omnibus ſanctis doctoribus, maxime ab illo beato Ioanne Chryſoſtomo[a], nos audiuimus, verba dominica eſſe quæ mutant & tranſubſtantiant panem illum in corpus Chriſti, & vinum in ſanguinem; & quod diuina verba illa Saluatoris omnem virtutem tranſubſtantiationis habent; de neceſſitate ipſum doctorem & eamdem ſuam ſententiam ſequimur. Præterea, pater beatiſſime, nec nos ignoramus quatuor requiri in conſecratione precioſiſſimi & venerabilis ſacramenti. Primo materiam, quæ debet eſſe panis triticeus, aut fermentatus, aut azymus; quia in vtroque conficitur veraciter. Item quod miniſter ſit ſacerdos, qui habeat ſacerdotium ab eccleſia ſecundum Canones. Item tertio formam, quæ eſt iſta, verba Saluatoris ſecundum

[a] Homil. 81. in Matthæum, & homil. 2. in 1. ad Timoth. & hom. 60. ad populum Antioch. & alibi. Vide Arcud. in concord. lib. 3. cap. 32.

sententiam sancti Ioannis præfati. Quarto, beatissime pater, intentio sacerdotis, vt habeat intentionem consecrandi panem sibi propositum & vinum. Hæc breuiter, pater beatissime, de hac quæstione & sufficienter ad certificationem sanctitatis vestræ & aliorum patrum diximus, & quod semper, pater sancte, fuerimus, & simus, & futuri simus in hac sententia, sanctitatem vestram certissimam reddimus. ANNO CHRISTI 1439.

PAPA. Intelleximus, quæ per venerabilem fratrem nostrum Nicænum dicta sunt, & quamuis in mente nostra non esset aliud, tamen gratum fuit audisse, quæ ore relata sunt, quia ista est doctrina & sancti Ioannis Chrysostomi, & aliorum sanctorum qui præcesserunt & qui secuti sunt: & hanc doctrinam secuta est & semper sequetur cum gratia Dei sacra Romana ecclesia, & gratum fuit audire, vt qui aliud existimassent, sint certi de vestra bona opinione.

AND. Placentinus, his dictis, qui ex cardinalibus tunc primus erat, dixit.

PLACEN. Omnes tenuimus & tenemus hoc cum gratia Dei, & sicut in hoc sumus concordes, erimus & in aliis cunctis.

AND. Quibus dictis, Nicænus hæc verba protulit.

NICÆN. Per beatitudinem vestram, & solicitudinem sanctitatis vestræ, omnia feliciter processerunt, & procedent cuncta in melius, & vestra beatitudine præsidente cuncta feliciter procedere sperandum est, prout Spiritus sancti gratia in hoc sancto opere visum est.

AND. Quibus expositis, assurreximus cuncti hora XXIV.

Vnionis decretum seu diffinitio solenni in sessione legitur.

Num. X. AND. DIE sexta Iulii in cathedrali ecclesia sessio facta est, Latinis Græcisque præsentibus ordine modove quo supra in Concilii œcumenici pronuntiatione & declaratione[a] expositum est, licet ciuitatis nobilitate celebrior pompa fuerit, & populi magnitudine, & dominorum præsentia. Erat namque ecclesia illa magnitudine non inter mediocres Italiæ, sed de maioribus, tanta multitudine populi plena, vt extra ecclesiam maximum stare

[a] Dum scilicet Ferrariæ celebrata est prima sessio, vt supra.

ANNO CHRISTI 1439. stare numerum oporteret, quorum ecclesia capax non fuerat; patrum vero caterua venerabilis, prout in subscriptione conspicies.

LVD. Extititne aliquid noui ea in celebritate, aut memorabile, vltra decretum?

AND. Vltra nouitatem, nouorumve capitulorum fidei professionem in decreto contentorum, nil noui conspexi, nisi quod prout alii Latini patres ad summum pontificem accedunt, eidem osculando fimbrias, reuerentiam exhibendo, id pariter & Græci fecere, ac hymnum, Veni creator Spiritus, in Græco suauissimo cecinerunt cantu, ac Missam cunctasque ecclesiæ Latinæ ceremonias religiosissime ac reuerenter perceperunt, adoraueruntque. Missa Romanæ ecclesiæ more, summo pontifice celebrante, finita, ac demum solitis orationibus ac ceremoniis, quæ fieri assolent in sessionibus publicis, ad altare summi pontificis sede posita, prout moris est, ac cunctis præsentibus, imperatore Græcorum, ceterisve Græcorum patribus, reuerendissimus dominus cardinalis sanctæ Sabinæ in Latino primo, deinde Nicænus archiepiscopus in Græco, decretum legere, cuius decreti verba hæc fuere.

DECRETVM SEV DIFFINITIO.

Extat Græce & Latine tomo præcedenti post sessionem 25. pag. 522.

Eugenius episcopus seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Consentiente ad infra scripta carissimo in Christo filio nostro Ioanne Palæologo Romæorum imperatore illustri, & locatenentibus venerabilium fratrum nostrorum patriarcharum, & ceteris orientalem ecclesiam repræsentantibus.

LÆTENTVR cæli, & exultet terra: sublatus est enim de medio paries, qui occidentalem orientalemque diuidebat ecclesiam: & pax atque concordia rediit, illo angulari lapide Christo, qui fecit vtraque vnum, vinculo fortissimo caritatis & pacis vtrumque iungente parietem, & perpetuæ vnitatis fœdere copulante ac continente: postque longam mœroris nebulam, & dissidii diuturni atram ingentemque caliginem, serenum omnibus vnionis optatæ iubar illuxit. Gaudeat & mater ecclesia, quæ filios suos hactenus inuicem dissidentes, iam videt in vni-

tatem pacemque rediisse: & quæ antea in eorum separatione amarissime flebat, ex ipsorum modo mira concordia cum ineffabili gaudio omnipotenti Deo gratias referat. Cuncti gratulentur fideles vbique per orbem, & qui Christiano censentur nomine, matri catholicæ ecclesiæ collætentur. Ecce enim occidentales orientalesque patres post longissimum dissensionis atque discordiæ tempus, se maris & terræ periculis exponentes, omnibusque superatis laboribus, ad hoc sacrum œcumenicum Concilium, desiderio sacratissimæ vnionis, & antiquæ caritatis reintegrandæ gratia, læti alacresque conuenerunt, & intentione sua nequaquam frustrati sunt. Post longam enim laboriosamque indaginem, tandem Spiritus sancti clementia ipsam optatissimam sanctissimamque vnionem consecuti sunt. Quis igitur dignas omnipotentis Dei beneficiis gratias referre sufficiat? Quis tantæ diuinæ miserationis diuitias non obstupescat? Cuius vel ferreum pectus tanta supernæ pietatis magnitudo non molliat? Sunt ista prorsus diuina opera, non humanæ fragilitatis inuenta, atque ideo eximia cum veneratione suscipienda, & diuinis laudibus prosequenda. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio Christe fons misericordiarum, qui tantum boni sponsæ tuæ catholicæ ecclesiæ contulisti, atque in generatione nostra tuæ pietatis miracula demonstrasti, vt enarrent omnes mirabilia tua. Magnum siquidem diuinumque munus nobis Deus largitus est: oculis videmus, quod ante nos multi, cum valde cupierint, aspicere nequiuerunt. ANNO CHRISTI 1439.

Conuenientes enim Latini & Græci in hac sacrosancta œcumenica Synodo, magno studio inuicem vsi sunt, vt inter alia etiam articulus ille de diuina Spiritus sancti processione summa cum diligentia & assidua inquisitione discuteretur. Prolatis vero testimoniis ex diuinis scripturis, plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum orientalium & occidentalium; aliquibus quidem ex Patre & Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum sanctum, & ad eamdem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diuersis vocabulis; Græci quidem asseruerunt, quod id quod dicunt Spiritum sanctum ex Patre procedere, non hac mente proferunt vt excludant Filium, sed quia eis videbatur, vt aiunt,

ANNO CHRISTI 1439. Latinos asserere Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere tamquam ex duobus principiis & duabus spirationibus, ideo abstinuerunt a dicendo, quod Spiritus sanctus ex Patre procedat & Filio. Latini vero asseruerunt, non se hac mente dicere Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, vt excludant Patrem, quin sit fons & principium totius deitatis, Filii scilicet & Spiritus sancti; aut id, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius a Patre non habeat, siue quod duo ponant esse principia, seu duas spirationes, sed vnum tantum asserant esse principium, vnicamque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruerunt. Et cum ex his omnibus vnus & idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infra scriptam sanctam & Deo amabilem, eodem sensu, eademque mente vnionem vnanimiter concordarunt & consenserunt.

In nomine igitur sanctæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritus sancti, hoc sacro [19] approbante vniuersali Florentino Concilio diffinimus, vt hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, sicque omnes profiteantur.

Quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre, simul & Filio, & ex vtroque æternaliter tamquam ab vno principio & vnica spiratione procedit. Declarantes, quod id quod sancti doctores & patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, vt per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut & Patrem; & quoniam omnia quæ Patris sunt, Pater ipse vnigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem: hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est.

Diffinimus insuper, explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licite & rationabiliter symbolo fuisse appositam.

Item in azymo, siue fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in altero ipsum

Domini corpus conficere debere, vnumquemque ſcilicet iuxta ſuæ eccleſiæ, ſiue occidentalis, ſiue orientalis, conſuetudinem. Anno Christi 1439.

Item ſi vere pœnitentes in Dei caritate deceſſerint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commiſſis ſatisfecerint, & omiſſis, eorum animas pœnis purgatoriis poſt mortem purgari; & vt a pœnis huiuſmodi releuentur, prodeſſe eis fidelium viuorum ſuffragia, Miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes & eleemoſynas, ac alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri conſueuerunt ſecundum eccleſiæ inſtituta. Illorumque animas, qui poſt baptiſma ſuſceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ poſt contractam peccati maculam in ſuis corporibus, vel eiſdem exutæ corporibus (prout ſuperius dictum eſt) ſunt purgatæ, in cælum mox recipi, & intueri clare ipſum Deum trinum & vnum, ſicuti eſt, pro meritorum tamen diuerſitate alium alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel ſolo originali decedunt, mox in infernum deſcendere, pœnis tamen diſparibus puniendas.

Item diffinimus, ſanctam apoſtolicam ſedem & Romanum pontificem in vniuerſum orbem tenere primatum, & ipſum pontificem Romanum ſucceſſorem eſſe beati Petri principis apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiuſque eccleſiæ caput, & omnium Chriſtianorum patrem & doctorem exiſtere, & ipſi in beato Petro paſcendi, regendi & gubernandi vniuerſalem eccleſiam a Domino noſtro Ieſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe, quemadmodum etiam in geſtis œcumenicorum Conciliorum, & in ſacris Canonibus continetur.

Renouantes inſuper ordinem traditum in Canonibus, ceterorum venerabilium patriarcharum, vt patriarcha Conſtantinopolitanus [a] ſecundus ſit poſt ſanctiſſimum Romanum pontificem, tertius vero Alexandrinus, quartus autem Antiochenus, & quintus Hieroſolymitanus, ſaluis videlicet" priuilegiis omnibus & iuribus eorum.

[a] Vide quæ diximus nota 21. collat. 22.

Datum Florentiæ in ſeſſione publica ſynodali, in eccleſia maiori ſolenniter celebrata, anno incarnationis dominicæ milleſimo quadringenteſimo trigeſimo nono, pridie Nonas Iulii, pontificatus noſtri anno nono.

ANNO CHRISTI 1439.

SVBSCRIPTIONES.

Varietas lectionum harũ subſcriptionũ hic in margine poſitarum deſumpta eſt ex regeſto Eugenii IV. & ſumpto Sixti IV. ac aliis Vaticanis codicibus.

Eugenius catholicæ eccleſiæ epiſcopus ita diffiniens ſubſcripſi.

Ego Antonius epiſcopus Oſtienſis cardinalis Bononienſis, ſupradictas diffinitiones veras & catholicas eſſe affirmo, & illis me ſubſcripſi.

*Alias Berenda. Ego * Branda epiſcopus Portuenſis ſubſcripſi.

Ego Nicolaus cardinalis ſanctæ Crucis ſubſcripſi.

Ego Franciſcus tituli ſancti Clementis preſbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Angelottus tituli ſancti Marci preſbyter cardinalis ſubſcripſi.

Ego Iulianus tituli ſanctæ Sabinæ preſbyter cardinalis ſubſcripſi.

* de Columna. Ego Proſper ſancti Georgii in Velabro diaconus cardinalis * ſubſcripſi.

Ego Dominicus ſanctæ Mariæ in Via lata diaconus cardinalis ſubſcripſi.

* Baſilius Ego * Blaſius patriarcha Hieroſolymitanus ſubſcripſi.

Ego Marcus patriarcha Gradenſis ſubſcripſi.

Ego Ioannes epiſcopus Morinenſis, illuſtriſſimi principis domini ducis Burgundiæ & Brabantiæ orator, ſubſcripſi.

* Niuernenſis Ego Ioannes epiſcopus * Niuernienſis, eiuſdem dicti domini ducis orator, ſignaui & interfui.

Ego Bartholomæus archiepiſcopus Spalatenſis ſubſcripſi.

Ego Fantinus archiepiſcopus Cretenſis ſubſcripſi.

Ego Iulianus archiepiſcopus Piſanus ſubſcripſi.

Ego Andreas archiepiſcopus Coloſſenſis ſubſcripſi.

Ego Nicolaus archiepiſcopus Capuanus ſubſcripſi.

Ego Ludouicus archiepiſcopus Florentinus ſubſcripſi.

* Tarentinus, *alias* Troianus. Ego Latinus de Vrſinis archiepiſcopus * Tranenſis ſubſcripſi.

* *Alias* Benedictus Ego * Raimundus archiepiſcopus * Conſanus ſubſcripſi.

* *Alias* Compſanus, Ego Iacobus epiſcopus Adrienſis ſubſcripſi.

Ego Petrus epiſcopus Paduanus ſubſcripſi.

Ego Daniel epiſcopus Concordienſis ſubſcripſi.

Ego Antonius epiſcopus Portugallenſis ſubſcripſi.

Ego Bartholomæus epiſcopus Valuenſis ſubſcripſi.

* *Alias* Fatenſis Ego Thomas epiſcopus * Fanenſis ſubſcripſi.

Ego Chriſtophorus epiſcopus Ariminenſis ſubſcripſi.

Ego Amicus epiſcopus Aquilenſis ſubſcripſi.

Ego Petrus Dignenſis epiſcopus ſubſcripſi.

Ego Ioannes Ferrarienſis epiſcopus ſubſcripſi.

Ego Valentinus epiſcopus Ortanus & Caſtellanus ſubſcripſi.

Ego Ioannes epiſcopus Arbenſis ſubſcripſi.

* *Alias* Benonius Ego * Bornocius epiſcopus * Feſulanus ſubſcripſi.

* Eſculanus Ego Carolus epiſcopus Senenſis ſubſcripſi.

Ego Andreas Hiſpanus Portugallenſis epiſcopus Megarenſis ſubſcripſi.

Ego Carolus epiſcopus olim Mutinenſis ſubſcripſi.

Ego Nicolaus epiſcopus Tiburtinus ſubſcripſi.

ANNO CHRISTI 1439.

Ego Antonius episcopus * Grossensis subscripsi.
Ego Laurentius * Archarensis subscripsi.
Ego Zanonus episcopus Baiocensis subscripsi.
Ego Ludouicus episcopus * Treuisinus subscripsi.
Ego Ioannes de Mella * confirmatus Legionensis subscripsi.
Ego Gulielmus electus confirmatus Andegauensis subscripsi.
Ego Angelus episcopus * Parentinus subscripsi.
Ego Damianus episcopus * Asisinensis subscripsi.
Ego Petrus episcopus Ansarensis subscripsi.
Ego Matthæus episcopus Zapathensis subscripsi.
Ego Angelus de Grassis episcopus * Arianus subscripsi.
Ego Petrus episcopus * Messanus subscripsi.
Ego Bartholomæus episcopus Cauallicensis subscripsi.
Ego Robertus de * Florentia episcopus Vulterranus subscripsi.
Ego Antonius episcopus Cæsenæ subscripsi.
Ego Donatus episcopus Pistorienſis subscripsi.
Ego Scipio episcopus Mutinensis subscripsi.
Ego Christophorus episcopus * Coronensis subscripsi.
Ego Andreas episcopus * Conuersanus subscripsi.
Ego Alexius episcopus Clusinus subscripsi.
Ego Garzias episcopus Tudensis subscripsi.
Ego G. episcopus Granatensis subscripsi.
Ego Aimericus episcopus Montis regalis subscripsi.
Ego Baptista electus * Theanus subscripsi.
Ego Nicolaus episcopus Tricaricensis subscripsi.
Ego Ioannes electus * Aganensis subscripsi.
Ego Ioannes electus Osilienſis subscripsi.
Ego Gulielmus electus Leonensis subscripsi.
Ego Andreas episcopus * Rossumensis subscripsi.
Ego Matthæus episcopus * Tortonensis subscripsi.
Ego Iulianus electus * Citaridensis subscripsi.
Ego Ioannes episcopus * Canapensis subscripsi.
Ego Thaddæus episcopus * Acesuatensis subscripsi.
Ego Petrus Clerici archidiaconus Trecensis, ambasiator domini ducis Burgundiæ & Brabantiæ, subscripsi.
Ego Ambrosius generalis ordinis Camaldulensis subscripsi.
Ego Gomesius abbas Florentinus subscripsi.
Ego Ioannes de Vrsinis * Farfensis subscripsi.
Ego Antonius abbas sancti Caprasii subscripsi.
Ego Franciscus abbas sancti Leonardi subscripsi.
Ego Federicus abbas * de Berto subscripsi.
Ego Georgius abbas * de Ferentillis subscripsi.
Ego Antonius abbas de Alfiolo subscripsi.
Ego Bartholomæus abbas de Campofulonis subscripsi.
Ego Sepulcrus abbas de * Vrano subscripsi.
Ego Angelus abbas de Sexto subscripsi.
Ego Paschasius abbas sancti Sepulcri subscripsi.

* Alias Grassensis
* Alias episcopus Achayensis
* Alias Tarasiensis
* Electus
* Bannitis
* Assisinatis
* Alias Brunetti
* Alias Massanus
* adde, Sabinensis
* Sorrentinus
* Conuersanensis
* Alias Theanus
* Alias Aganensis
* Alias Rossillensis
* Alias Coronensis
* Alias Citariensis
* Alias Canapensis
* Alias Accellanensis
* gibbi Farfensis
* Alias de Bonto.
* Alias de Sexto.
* Alias Vrano.

ANNO CHRISTI 1439.

Ego Benedictus abbas de * Ceneo subscripsi.
Ego Iacobus abbas sancti * Salini subscripsi.
* *Alias* Chomero — Ego Aloysius abbas sancti Pauli ad Ripam Arni Pisani subscripsi.
* *Alias* Salui. — Ego Ioannes abbas de Thiro subscripsi.
Ego Daniel abbas de Sauiliano subscripsi.
Ego Benedictus abbas sancti Pancratii subscripsi.
* *Alias* sanctæ Mariæ Primano — Ego Franciscus abbas * de Pancriano subscripsi.
Ego Ioannes * Granant. abbas de Ripolis subscripsi.
* *Alias* Grouannis abbas Dapnoli — Ego Angelus abbas sancti * Michaelis de Pistorio subscripsi.
* *Alias* sanctæ Mariæ — Ego Nicolaus abbas monasterii sancti Modesti * subscripsi.
* Beneuen. — Ego Iacobus abbas sancti * Saluatoris de Fenzoe subscripsi.
* *Alias* Salustii de Frazie — Ego A. abbas Montis pian. Pistorien sis diœcesis subscripsi.
* *Alias* sancti Felicis — Ego Petrus abbas * sancti Petri de Floren. subscripsi.
* *Alias* Bartholomæus — Ego M. abbas sanctæ Mariæ de Diciano subscripsi.
* *Alias* Culres — Ego * Santellemen. abbas de Bibona subscripsi.
Ego Laurentius Dal abbas de * Culuos subscripsi.
Ego Federicus abbas monasterii sancti Pantaleonis de Luca subscripsi.
* *Alias* Druyus — Ego Lucas abbas * Stuant. in Alpibus subscripsi.
Ego Iacobus abbas sancti Petri de Massa subscripsi.
Ego frater Ioannes abbas sanctorum martyrum Cordubensium subscripsi.
Ego Gulielmus abbas sancti Saluatoris Burdigalensis subscripsi.
Ego Tonus Lucas abbas Petrariat. subscripsi.
Ego Georgius abbas sancti Petri de Eugubio subscripsi.
* Stum — Ego Antonius abbas sancti Saluatoris & Vigilii de * Sen' subscripsi.
* *Alias* de Mozone. — Ego abbas sanctæ Mariæ de * Morone subscripsi.
* *Alias* sanctæ Gondæ — Ego abbas * sanctæ Gaudæ subscripsi.
Ego Gabriel abbas sancti Iacobi de Pontida subscripsi.
* *Alias* Sandinsagiensis — Ego Dionysius abbas sanctæ Mariæ de * Sardin' Sagiensis subscripsi.
Ego Timotheus abbas sancti Andreæ de Mantua subscripsi.
Ego frater Gulielmus generalis Minorum subscripsi.
Ego frater Gerardus generalis Augustinensium subscripsi.
Ego Placidus generalis Vallis vmbrosæ subscripsi.

Blondus.

Subscriptiones Græcorum.

Ioannes Palæologus in Christo Deo fidelis rex & imperator Romæorum.

Antonius humilis archiepiscopus Heracleensis, præsidens Edessenorum, & primas totius Macedoniæ, & locumtenens apostolicæ sedis sanctissimi Philothei patriarchæ Alexandrini, subscripsi.

Gregorius sacer monachus, magnus protosyncellus, & [a] spiritualis, ac vicarius apostolicæ sedis domini nostri Philothei patriarchæ Alexandrini, subscripsi.

Isidorus archiepiscopus Kiouiensis, ac totius Russiæ, ac locumte-

[a] Græce πνευματικὸς, quo nomine appellatur qui est a confessionibus: erat autem Gregorius a confessionibus imperatoris, vt ait Georgius Franza in chronico lib. 2. cap. 17.

nens apoſtolicæ ſedis ſanctiſſimi patriarchæ Antiocheni domini Dorothei, affirmans & ſatisfaciens, ſubſcripſi. ANNO CHRISTI 1439.

Doſitheus archiepiſcopus Monembaſienſis locumtenens apoſtolicæ ſedis ſanctiſſimi patriarchæ Hieroſolymitani Ioachini, ſequendo ſubſcripſi.

Dorotheus archiepiſcopus Trapezuntius ſequendo ſubſcripſi.

Metrophanes archiepiſcopus Cyzici ſubſcripſi.

Beſſarion miſeratione diuina archiepiſcopus Nicænus ſequendo ſubſcripſi.

Macarius archiepiſcopus Nicomediæ ſubſcripſi.

Methodius humilis archiepiſcopus Lacedæmonienſis ſubſcripſi.

Ignatius archiepiſcopus Tornoui ſequendo ſubſcripſi.

Dorotheus archiepiſcopus Mitylenenſis, locumtenens archiepiſcopi Sidenſis, ſequendo ſubſcripſi.

Damianus archiepiſcopus Moldoblachiæ, & locumtenens Sebaſtienſis archiepiſcopi, ſubſcripſi.

Ioaſaph humilis archiepiſcopus Amaſienſis ſubſcripſi.

* Batkanoel archiepiſcopus Rhodi & Cycladum inſularum, ſubſcripſi. *Alias Nathanael

Calliſtus archiepiſcopus Driſtæ ſequendo ſubſcripſi.

Matthæus archiepiſcopus Mellenici ſequendo ſubſcripſi.

Gennadius archiepiſcopus Saui ſequendo ſubſcripſi.

Doſitheus archiepiſcopus Dramæ ſequendo ſubſcripſi.

Beſſarion archiepiſcopus Nicænus per mandatum ſcriptum & ſubſcriptum a Manuele magno ſacellario Chriſococo diacono, eius depoſitionem hic ſubdeſignando, ipſum hic demonſtro eadem nobiſcum ſapere & conſentire, ac omnes qui hic ſunt, ſequi.

Theodoricus magnus ſceuophylax Xanthinopolus diaconus ſubſcripſi.

Michael Balſamon magnus chartophylax archidiaconus ſubſcripſi.

Silueſter Siopolus magnus eccleſiarchus & dicæophylax, ſubſcripſi.

Georgius Cappadocius* protodicus diaconus ſubſcripſi. *protonotarius

Hic debent eſſe epiſcopi Ruſſiæ.

Conſtantinus primus preſbyter, & vicarius Moldoblachiæ, ſubſcripſi.

Moyſes ſacer monachus, eccleſiarchus venerabilis ac ſacri regalis ſancti Montis magnæ Lauræ, & ipſius locumtenens, ſubſcripſi.

Dorotheus ſacer monachus, vicarius venerabilis & ſacri Montis ſancti magni monaſterii Vatepedi, ſubſcripſi.

Gerontius ſacer monachus, olim prior venerabilis ſacri regalis monaſterii Chriſti omnipotentis, ſubſcripſi.

Athanaſius abbas monaſterii Circumſpecti ſubſcripſi.

Germanus olim abbas ſancti Baſilii ſubſcripſi.

Pachomius ſacer monachus & abbas ſancti Pauli, ſubſcripſi.

Lecto

ANNO CHRISTI 1439.

Lecto decreto ſolenniter, & ſubſcripto, Græci ad patriam reuerſuri diſcedunt Florentia.

AND. HIS omnibus expeditis, die XXVI. Auguſti ſolenniter per totum ſacrum cardinalium collegium ſociati imperator Græcive, ex Florentia ad patriam [a] redeuntes exiuerunt, aſſociantibus eumdem demum per territorium Florentinum cardinalibus tribus, ac multis aliis: hiſque ſanctiſſimæ vnionis optatus finis impoſitus eſt. Capies hæc, frater optime, quæ quidem etſi facundius, non tamen recte proprieve referri potuiſſent: & retuli prout fuere, verbiſve propriis eorum qui ea protulere, ne verborum ornamento a geſtorum veritate diuertere iudicarer. Plurima quæ in ſecreto ſunt geſta, aliis referenda dimiſi, qui his interfuere: hæc, quæ publice geſta ſunt, continent, nulla a re ipſa mutata ſententia. Vale. Num. XI.

[a] Venetiis ingreſſi galeas, vt ſupra dixit imperator hac eadem collatione num. 6. & teſtatur Græcus ſcriptor in fine ſeſſionum.

LVDOV. Et tu vale.

In ſupradictorum confirmationem opportune hæc ſubiicimus ex manuſcripto codice bibliothecæ Heidelbergæ Romam in Vaticanum aduectæ fol. 272. tenoris vt ſequitur.

Anno Domini 1439. die Lunæ ſexta menſis Iulii facta fuit ſeſſio ſolennis in maiori eccleſia Florentina, in qua Græci fuerunt reducti ad fidem noſtram & obedientiam Romanæ eccleſiæ. Imperator, nobiles Græci, legati domini imperatoris Trapezuntii, legati regis Iberorum, Rutheni archiepiſcopi, & epiſcopi ipſorum, nec non omnes alii, qui erant in numero quingenti, genibus flexis ad papam acceſſerunt, & oſculati ſunt ſibi manus, prout moris eſt. Latini cantarunt hymum, Veni creator Spiritus, &, Te Deum laudamus. Deinde Græci more ſuo cum maxima deuotione in Græco ſimilia cantarunt, & fuit celebrata Miſſa ſolennis per papam. Poſt Miſſam fuit lecta bulla decreti per cardinalem ſancti Angeli in Latino: in Græco autem fuit lecta bulla per vnum archiepiſcopum Græcum, & bulla fuit ſcripta in Latino & in Græco, in vna charta. In medio chartæ, videlicet per longitudinem chartæ, erat vna linea, ſicut fit in quinternis, in quibus ſcribuntur iura: ab vna parte fuit ſcripta bulla in La-

tino, & subscripta per papam, cardinales, & alios prælatos: ab alia vero parte fuit scripta in Græco pulcerrime simili modo sicut Latina, & subscripta per imperatorem cum incausto rubeo. Per quadragintasex vero, patriarchas & archiepiscopos Græcos, Trapezuntios, Iberos & Ruthenos, fuit subscripta cum incausto nigro in simili forma in litera Græca, sicut nostra bulla Latina. *Hæc ibi.* Anno Christi 1439.

Supradictum decretum pro Græcis extat etiam in bullario Romano sub Eugenio, & vnum ex originalibus in pergameno Latine & Græce scriptum, manu Eugenii papæ & cardinalium nigris, nec non imperatoris Græcorum rubris characteribus subscriptum, vidi in archiuo basilicæ sancti Petri, quod iterum refertur infra in decreto pro Iacobinis transumpto ex alio originali, vt ibi dicemus.

Legi in quodam veteri manuscripto penes illustrissimum dominum Carolum Strozzium, Iulianum Cæsarinum cardinalem donasse reipublicæ Florentinorum originalia vnionis Græcorum, Armenorum & Iacobinorum, cum ecclesia Romana, in quadam capsula argentea, quam capsulam & in ea seruata originalia, in thesauro reliquiarum existenti in sacello sancti Bernardi in veteri palatio magni ducis Etruriæ, retulit mihi se vidisse eruditissimus dominus Ferdinandus Vghellus abbas sanctorum Vincentii & Anastasii ad Aquas Saluias ordinis Cisterciensis.

Extant in valuis æneis iussu Eugenii papæ IV. in maiori porta basilicæ sancti Petri collocatis, insculpta nobiliora eiusdem pontificis monumenta, inter quæ apparet publica sessio præsentibus papa, imperatore, eiusque fratre despoto, ac patrum senatu, Florentiæ habita, in qua a cardinali sanctæ Sabinæ & archiepiscopo Nicæno legitur decretum fidei. Subinde insculptus etiam cernitur discessus imperatoris Venetias versus, vbi triremim ingreditur Constantinopolim rediturus, vt hic in gratiam lectoris imprimi curauimus.

ANNO CHRISTI 1439.

Hoc decreto fidei per orbem transmisso, & in specie ad patriarcham Alexandrinum, sic illum rescripsisse habetur in Vaticano codice.

Literæ patriarchæ Alexandrini ad sanctissimum dominum Eugenium papam IV.

Philotheus miseratione diuina[a] papa & patriarcha magnæ ciuitatis Alexandriæ ac totius Ægypti.

[a] Nomen papæ vna cum iure legationis ad Concilium Ephesinum, a Cælestino papa concessum sancto Cyrillo patriarchæ Alexandrino, & per successores continuatum, affirmat Niceph. lib. 14. cap. 14. dubitat Baronius tom. 5. anno 430. num. 26. & in notis ad martyrolog. sub die 10. Ianuarii.

PATER sanctissime, pater beatissime, religiosissime, iustissime, terrestris angele, & cælestis homo, qui cum gratia Dei indutus, cum sacra veste ornatus, boni gregis optime pastor, qui doctrina tua irruentes lupos ab ouibus vniuersalis ouilis depellis, Christi nostri benefactoris patrocinio, deinde principis apostolorum Petri, petra fidei, caput omnium Christianarum ecclesiarum, qui ex Christo Iesu Domino nostro sacram potestatem accipiens,

papa magnæ vrbis Romanorum, & protector ceterorum patriarcharum factus es, comminister & frater in Spiritu sancto, domine sancte papa Eugeni, sit tibi gratia, magnificentia simul & gloria a Deo Patre omnipotente, & Domino nostro Iesu Christo, qui tribuens suis discipulis pacem in sancta Sion, *Pacem*, inquit, *meam do vobis*, *pacem relinquo vobis*. Non sicut ad ceteras gentes, sed per igneas linguas illis aduenit[a], aperiensque corda eorum, adimplens eos quantum quisque capere poterat, ac sic institutos in vniuersum orbem ipsos dimisit: quantum naturalis ac gentilis philosophiæ indocti fuerant, tanto veræ scientiæ & iustitiæ rudimenta susceperunt. Hanc igitur gratiam, pacem ac benedictionem in maxima tua beatitudine primo, deinde in sanctis fratribus meæ moderationis, pontificibus, sacerdotibus, omnibusque Christiano nomine appellatis, idem spiritus multiplicare dignetur, intercedentibus ad hoc munus perfectissima regina ac Dei genitrice Maria, beato Marco apostolo & euangelista, ac demum omnibus sanctis Dei. Amen.

ANNO CHRISTI 1439.

Ioan. 14.

[a] Per Spiritum sanctum: nam statim subdit idem Spiritus, &c.

[b] Mea humilitas, pater beatissime, audiens quæ tuæ magnæ sanctitati a filio meo in Spiritu sancto fratre Alberto monacho ordinis Minorum misso in Ægyptum, refero, vt scilicet huc ad nos veniens, detulerit sanctissimas literas tuæ sanctitatis, quas diligentissime legi iussimus, & contenta in illis [c] mandata de sacra & œcumenica Synodo, cum omnibus patribus, locatenentibus sanctorum patriarcharum, & potentissimo imperatore nostro Ioanne Palæologo, ac omnibus pontificibus ac doctoribus orientalibus ac occidentalibus sanctis, intelleximus cognouimusque, quo pacto vnio & pax in tota catholica ecclesia celebrata est, caritate perfecta, anima vna, fide vna ac symbolo, abiectoque schismate & inimicitia, in latriam communem ac iustitiam, Dei omnipotentis amor & pax inuocata sunt per gratiam, miserationem pietatemque Domini nostri Iesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[b] id est, mea humilitas audiuit & legit opera tuæ sanctitatis, quæ refero, vt scilicet, &c.

[c] decreta.

Lectis igitur sanctissimis literis tuis, perfectissime pater, omnes adorationis gratias egimus Domino nostro Iesu Christo de tam excellentissimo dono ecclesiæ suæ catholicæ elargito, huic nostræ alacritati aliud * quodque

* fq. quo

ANNO CHRISTI 1439. lætitiæ genus additum est. Siquidem eodem pene momento quo dominus frater Albertus huc accesserat, redditæ sunt mihi literæ ex magna vrbe Constantinopoli sereniſſimi domini imperatoris, & locum nostrum tenentium patrum, quorumdamque nobilium, perlatæ manibus persacratiſſimi fratris meæ moderationis metropolitæ Rhodi domini Anathermetis: legimusque vtrasque, Græcas scilicet & Latinas, contulimusque eas, orationem orationi, versum quoque versui; & similes omnino illas reperimus, stipulatas subscriptionibus sanctorum patrum ac fratrum, archiepiscoporum & magistrorum orientalium & occidentalium, obsignatas sigillis tuæ magnæ sanctitatis, & potentiſſimi principis domini imperatoris. Vnde cum nostris Ægyptiis pontificibus & ceteris clericis nostris statuimus, vt vbique in omnibus Christi ecclesiis inter Missarum solennia præ ceteris patriarchis memoriam tuæ beatitudinis faciamus, sicut in sacris Canonibus cautum est. Ego vero, pater beatiſſime, decretum sacræ Synodi summa veneratione suscipiens, in pectore meo æterna inspectione infixi, sequi instituens tuæ sanctitatis vestigia sacra, & Synodos, & apostolicos Canones. Agimus præterea gratias Deo piiſſimo cum iis populis Christianis, quod nos tanto dono dignos efficere voluerit, constitueritque nos omnes, vt sub auctoritate & potentia tuæ sanctitatis regamur, atque sub vmbra alarum tuæ pietatis doceamur. Te autem, pater beatiſſime, felicem, summæque beatitudinis dignum esse omnes gentes existimabunt. Nam fons vitæ in euangelio beatos dixit ac filios Dei, qui pacem hominibus comparant. Et certe beatus es, pater sanctiſſime. Multi enim sanctorum pontificum ac regum cupierunt videre hoc vnionis munus, & non potuerunt. Tu vero non solum hoc præ ceteris assequi meruisti, sed & summam mercedem habebis, coronaque veritatis cum omnibus iustis coronaberis. Amen.

Scripsit mea humilitas literas ad potentiſſimum principem dominum imperatorem, & ad quosdam pontifices Constantinopolim, significans, vt si quis ea quæ in sacra Synodo decreta ac diffinita sunt, non recipit, tamquam tyrannus & hæreticus habeatur, decidatque a communione sanctæ catholicæ ecclesiæ. Inclino meipsum, pater

beatiſſime, ſub ſcabello pedum ſanctitatis tuæ, cum qua ſit gratia, beatitudo & pax cum omnibus vtriuſque ordinis viris ſub tua poteſtate conſtitutis, & benedictio tuæ beatitudinis ſit cum omnibus nobis. Amen. Anno Christi 1439.

Inferius literis magnis ſcriptum ſic erat.

Philotheus miſeratione diuina papa & patriarcha magnæ ciuitatis Alexandriæ & totius Ægypti.

NOTÆ AD VIGESIMAMSECVNDAM COLLATIONEM.

[1] *Antirrheſis.*] Sic Græco vocabulo vocat reſponſiones ad auctoritates adductas ab Eunomio, qui eſt libro quinto aduerſus eumdem, capite cuius titulus eſt, *Quod participant de creatore, quæ ad imaginem eius facta ſunt*, in fine.

[2] *Conditio.*] Scilicet aduerſus Eunomium in illa auctoritate, quod Filius ſit ſecundus a Patre, & Spiritus ſecundus a Filio, de qua ſatis ſupra dictum eſt.

[3] *Concedamus.*] Verba ſcilicet, *etſi hoc concedamus*, per ſuppoſitionem dicta in aliis auctoritatibus Baſilii, vt addebat Epheſinus, de quibus ſatis ſupra collationibus præcedentibus.

[4] *Arium.*] Cuius titulus eſt, *De incarnatione Chriſti, vel de humana natura Chriſti*, in editione Pariſienſi anno 1572. tomo 3. In editione vero Commeliniana Græco-Latina anno 1600. tom. 1. in quarum editionum textu Latino non legitur, *& Filii*, cum tamen in textu Græco ibidem e regione poſito legatur, videlicet: *Si enim non eſt ſubſtantiæ Patris & Filii Spiritus ſanctus:* in qua etiam lectione deeſt illa præpoſitio, de, videlicet, *de ſubſtantia Patris & Filii*, vt legit ex Græco hic prouincialis, ac etiam refert Græcus ſcriptor ſeſſione 20.

[5] *Cyrilli.*] Præſertim ex eius epiſtola ad Theodoretum, quæ incipit, *Cum Saluator noſter*, & in declaratione noni anathematiſmi, de quibus ſupra: vnde etiam apparet in quo ſenſu dicat Cyrillus, ſe calumniam paſſum, de quo ſupra Epheſius. nam Cyrillus ſemper perſtitit in ſententia proceſſionis a Filio.

[6] *Cardinalis.*] Hæc reſponſio cardinalis neceſſario præſupponit dixiſſe etiam Ruſſ. quod ponit Græcus ſcriptor ſeſſione 25. videlicet, *Qui ſolus certat in ſtadio, victoriam adeptus videtur.*

[7] *Referenda.*] Græcus ſcriptor ſeſſione 25. ante medium, quæ correſpondet huic collationi, ait, Beſſarionem habuiſſe orationem dogmaticam ſeorſum ad Græcos de vnione. Hanc ipſemet Beſſarion ex Græca Latinam fecit, imo & auxit: ideo in editione actorum Concilii Græce & Latine editorum poſita e regione textus Græci, in aliquibus ſibi inuicem non correſpondent. Eam ex Vaticano codice manuſcripto Latino in fine huius operis exhibemus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ANNO CHRISTI 1439.

[3] *Viarum.*] Sanctus Antoninus, qui Concilio præsens interfuit, in sua historia tit. 22. cap. 13. hæc ait: *Cum Eugenius Florentiam tenderet, insidiæ ei in via paratæ sunt ad capiendum eum: sed detectis eis, declinauit a via recta, alteram insuetam assumens, & periculum euadens.*

[4] *Patriarcham.*] Cuius, vt Græcus scriptor refert sessione 25. hæc fuit postrema sententia, mentisque testatio: *Ioseph miseratione diuina archiepiscopus Constantinopolis nouæ Romæ, & œcumenicus patriarcha.*

Quoniam ad finem vitæ meæ perueni, soluturus iam commune debitum, Dei gratia scribo & subscribo sententiam meam aperte, vniuersitati meorum filiorum. Omnia igitur quæ sentit & quæ dogmatizat catholica & apostolica ecclesia Domini nostri Iesu Christi senioris Romæ, ipse quoque sentio, & iis me acquiescentem do ac dico. Profiteor quoque beatissimum patrem patrum, & maximum pontificem & vicarium Domini nostri Iesu Christi, antiquæ Romæ papam, nec non purgatorium animarum: in horum quippe fidem subscriptum est die mensis Iunii nono, 1439. indictione secunda.

Vtinam hæc subscriptio religiosissimi viri legeretur: non enim in ea cerneretur ab apostolicæ sedi obsequentissimo vsurpatum nomen œcumenici in titulo huius sententiæ a scriptore quopiam appositum, vt obseruat etiam Arcudius in notis ad epistolam generalem Bessarionis, vna cum aliis eiusdem Bessarionis opusculis editam. Sed quamuis etiam daremus, hoc titulo se subscripsisse patriarcham, non ideo infertur, quod nonnulli exaggerant, toleratum fuisse hunc titulum patriarchæ ab Eugenio papa in Concilio Florentino. Quid enim commune habet papa & Concilium cum subscriptione priuatim in cubiculo facta, quæ nec publice lecta dignoscitur? Hunc titulum œcumenici, id est vniuersalis, sanctus Gregorius papa aduersus Ioannem patriarcham, qui primus hunc sibi titulum temere assumpsit, ita est interpretatus, vt sibi ipsi etiam denegauerit. Interpretatus est enim priuatiue quoad omnes alios, ita vt qui se inscriberet œcumenicum, id est vniuersalem, omnes alios patriarchas & episcopos censeret esse priuatos, & se solum pastorem crederet habitabilis terræ. Sic enim ait epistola 38. libri 4. quam refert etiam Baronius tom. 8. anno 595. num. 31. *Nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit, ne cum sibi in pontificatus gradu gloriam singularitatis arriperet, hanc omnibus fratribus denegasse videretur.* & epistola 32. *Nullus vnquam hoc singularitatis vocabulum assumpsit, ne dum priuatum aliquid datur vni, honore debito sacerdotes priuarentur vniuersi.* Ceterum Innocentius III. papa aliam etiam intelligentiam tribuit huic titulo œcumenici, secundum quam respondendo Ioanni patriarchæ Constantinopolitano, docet cõuenire soli Romano pontifici. Sic enim ait epistola 198. libri 2. quam refert idem Baronius tom. 9. anno 787. num. 8. *Dicitur vniuersalis ecclesia illa vna, quæ ex vniuersis constat ecclesiis, quæ Græco vocabulo catholica nominatur: & secundum hanc acceptionem vocabuli, ecclesia Romana non est vniuersalis ecclesia, sed pars vniuersalis ecclesiæ, prima videlicet & præcipua, veluti caput in corpore,*

quoniam in ea plenitudo poteſtatis exiſtit : ad ceteras autem pars aliqua plenitudinis deriuatur. Dicitur etiam vniuerſalis eccleſia illa vna, quæ ſub ſe continet vniuerſas eccleſias : & ſecundum hanc nominis rationem Romana tantum eccleſia vniuerſalis nuncupatur, quoniam ipſa ſola ſingularis priuilegio dignitatis ceteris eſt prælata. Sed & Deus vniuerſalis Dominus appellatur, non quaſi diuiſus in ſpecies, aut ſpecialiſſimas, aut ſubalternas, ſed quoniam vniuerſa ſub eius dominio continentur. Hæc Innocentius papa. Atque hoc ſecundo ſignificatu tituli vniuerſalis Romanam eccleſiam vniuerſalem appellauit Sixtus papa primus tomo 1. Conciliorum, epiſtola 2. *Sixtus,* inquit, *vniuerſalis apoſtolicæ eccleſiæ epiſcopus, omnibus epiſcopis in Domino ſalutem.* Qui titulus idem eſt ac ille Zephyrini papæ in edicto, quod carpit Tertullianus libro de pudicitia, capite primo, de quo plura Baronius tomo 2. anno 216. num. 4. *Zephyrinus pontifex maximus epiſcopus epiſcoporum.* Eodemque ſignificatu nemini ab vniuerſali Concilio reperitur attributus titulus vniuerſalis, niſi ſoli pontifici Romano Leoni magno a Concilio Calchedonenſi, non ſolum in epiſtolis eidem pontifici ab Alexandrinis directis, & in Concilio publice lectis, vt in prima parte eiuſdem Concilii : verum etiam in titulo epiſtolæ ab ipſo Concilio pro confirmatione geſtorum eidem pontifici tranſmiſſæ, vt in tertia parte Concilii numero ſecundo. Et quamuis hodie in ea epiſtola hic titulus alicuius dolo librarii non legatur, vt obſeruat Baronius tomo 6. anno 451. num. 150. in eius tamen inſcriptione, vel alibi, hunc titulum fuiſſe a ſacro Concilio Leoni attributum, omni certitudine affirmandum eſt : ſic enim ait ſanctus Gregorius libro quarto, epiſtola 36. ad Eulogium : *Veſtra ſanctitas nouit, quod vni per ſanctam Calchedonenſem Synodum pontifici ſedis apoſtolicæ (cui Deo diſponente deſeruio) hoc vniuerſitatis nomen oblatum eſt.* Quod vero ſubdit : *ſed nullus vnquam deceſſorum meorum hoc tam profano vocabulo vti conſenſit :* obſeruat Baronius vbi ſupra, eſſe intelligendum ita, vt nemo Romanorum pontificum eo titulo ex ſolenni ritu ſemper & in omnibus inſcriptionibus vel ſubſcriptionibus vſus ſit : atque in eumdem ſenſum locutus videtur Leo IX. epiſtola ad Michaelem patriarcham, quam refert etiam Baronius tomo 11. anno 1054. numero 12. cuius hæc ſunt verba : *Qualis vero & quam deteſtabilis atque lamentabilis eſt illa ſacrilega vſurpatio, qua te vniuerſalem patriarcham iactas vbique & ſcripto & verbo, cum omnis Dei amicus huiuſmodi hactenus horruerit honorari vocabulo? Et quis poſt Chriſtum conuenientius poſſet inſigniri hoc vocabulo, quam cui dicitur diuina voce :* Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meã? *Verumtamen, quia ille non inuenitur vniuerſalis apoſtolicus dictus, quamuis princeps apoſtolorum ſit conſtitutus, nullus ſucceſſor eius tam prodigioſo prænomine conſenſit appellari, licet magno Leoni prædeceſſori noſtro & ſucceſſoribus eius hoc ſancta decreuit Calchedonenſis Synodus.* Et infra : *Ecce ille Ioannes veſter, cuius veſanæ adinuentionis adhuc heredes permanetis* (de Ioanne patriarcha loquitur, qui primus ſibi œcumenici prænomen indidit,) *qui ſecundum pſalmiſtam per vos adhuc vocat nomina ſua in terris ſuis,*

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

suis: cum interiit, non sumpsit omnia, neque descendit cum eo gloria eius in infernum: ipse a beatissimis pontificibus Pelagio & Gregorio successoribusque eorum pro hac insolentia anathematizatus, in sua pertinacia irrevocabilis periit, iamque per quadraginta & quadringentos annos suæ contumaciæ sequaces præcipitare non cessat. Hæc Leo IX. Sed & Hadrianus papa in epistola ad Constantinum & Irenem Augustos, quæ extat in actis septimæ Synodi actione 2. hæc ait: *Valde mirati sumus, quod in vestris imperialibus iussis pro patriarcha regiæ vrbis* (scilicet Tarasio, directis) *vniuersalem ibidem eum reperimus exaratum; sed vtrum per imperitiam vel hæresim iniquorum scriptum est, ignoramus: sed deinceps suademus vestræ clementissimæ imperialique potentiæ, vt minime in suarum exarationum serie vniuersalis describatur, quia contra sanctorum Canonum instituta, seu sanctorum patrum traditionum decreta esse videtur. In secundo enim ordine nonnisi per sanctæ nostræ catholicæ & apostolicæ ecclesiæ auctoritatem valuit nomen habere; quod nimirum si vniuersalis super prælatam sibi sanctam Romanam ecclesiam, quæ est caput omnium Dei ecclesiarum, describatur, tamquam sanctarum Synodorum rebellem atque hæreticum manifestare se, certum est. Quod si vniuersalis est, etiam ecclesiæ nostræ sedis primatum habere dignoscitur, quod ridiculum omnibus fidelibus Christianis apparet, quia in toto orbe terrarum ab ipso redemptore mundi beato Petro apostolo principatus & potestas data est, & per eumdem apostolum, cuius vel immeriti vices gerimus, sancta catholica & apostolica Romana ecclesia hactenus & in æuum tenet principatum ac potestatis auctoritatem, quatenus (quod non credimus) si quispiam eum vniuersalem nuncupauerit, vel assensum tribuerit, sciat se orthodoxæ fidei esse alienum, & nostræ catholicæ & apostolicæ ecclesiæ rebellem.* Hæc Hadrianus. Certe ipse sanctus Tarasius, quem etiam Romana ecclesia inter sanctos relatum veneratur in martyrologio die 25. Februarii, nusquam hunc titulum reperitur vsurpasse: nec mirum si in actis præfatæ septimæ Synodi, præsertim actione secunda, ab aliquibus inter dicendum inueniatur ei attributus, etiam coram præsidentibus legatis apostolicis: nec enim singulorum vota poterant præuideri, nec ad vitanda scandala de singulis erat agendum, incumbentibus legatis apostolicis definitioni de sacrarum imaginum veneratione, propter quam fuerat Synodus conuocata. Ideo forte Baronius tomo 9. anno 787. num. 8. in fine, dicit hunc titulum patriarchæ Constantinopolitano, *licet nunquam approbatum, toleratum tamen a Latinis fuisse.* Indulgentius loquitur, & quidem nimis Azorius tom. 2. lib. 4. cap. 4. in fine, dum ait, *post Photium patriarcham Romanis pontificibus annuentibus hunc titulum vsurpari a Græcis cœptum esse.* Ceterum Anastasius bibliothecarius in præfatione septimæ Synodi alloquens Ioannem VIII. summum pontificem, sic ait: *In eo sane, quod frequenter vniuersalem in hac Synodo Græci patriarcham suum appellant, apostolatus vester Græcorum adulationi veniam det, prælatis suis non sine reprehensione placere studentium. Verum cum apud Constantinopolim positus frequenter Græcos super hoc vocabulo reprehenderem, & fastus arrogantiam redarguerem, asserebant quod non ideo œcu-*

menicum dicerent patriarcham, quod vniuersi orbis teneat præsulatum, sed quod cuidam parti præsit orbis, qui a Christianis inhabitatur. Hæc Anastasius, *frigide admodum,* vt recte ait Baronius tom. 9. anno 787. num. 7. *excusantes Græci errorem, atque absurde nimis. Etenim hac ratione, quia œcumenicum dici posse suum ipsorum patriarcham professi sunt, quod etsi non orbi, loco tamen & habitationi eiusdem præesset, ceteri omnes episcopi œcumenici pariter dici possent, quod quilibet eorum habitabili orbis loco præsit. Ceterum si ex diuinis scripturis eius nominis petatur interpretatio, quod apud septuaginta, qui Græce eloquia diuina scripsere, οἰκουμένη sæpe habetur, Latini interpretes, vt est videre frequenter in psalmis, orbem terræ, siue orbem terrarum transtulere, ex eius vocis proprietate, quam Græci secundum Græcos interpretes quotidie psallentes ignorasse minime potuerunt, qui tam inepte redargutionem Anastasii eluserunt.* Hæc Baronius. ANNO CHRISTI 1439.

[10] *Repetierunt.*] Id est, replicauerunt cedulam Ferraria deductam. In ea enim ciuitate priuatas disputationes nonnulli deputati hinc inde egerunt de purgatorio, vt supra dixit Andreas prima collatione: & primo, An purgatorium sit: secundo, An pœna ignis corporei ibidem sit. Et quidem quod purgatorium sit, conuenerunt Græci. De pœna autem ignis corporei nil in infra scripta cedula dicitur, neque in diffinitione Concilii. Quapropter hic articulus de igne corporeo in loco purgatorii quamuis verissimus sit, vt communis opinio affirmat, adhuc tamen non est de fide, vt obseruant Bellarminus de purgatorio lib. 2. capite 11. Suarez in 3. parte, tomo 4. disputatione 46. sectione 2.

[11] *Donec.*] Moderna translatio sic habet: *Quamobrem vt simul & humanæ naturæ relinqueretur dignitas liberæ voluntatis, & ipsum auferretur malum, hanc diuina sapientia rationem excogitauit, vt in his hominem esse sineret, quæ sibi ipse elegisset, quo gustatis malis quæ concupierat, experiendoque discens, quæ quibus commutasset, rursus incenderetur, vt vitiorum onere depositio, vel in præsenti vita precibus sapientiaque studio purgatus, vel post obitum expurgantis ignis fornace expiatus, ad pristinam vellet redire felicitatem.*

[12] *Hadrianus.*] Habetur hæc epistola actione secunda septimæ Synodi ex versione Anastasii, & apud Baronium tomo 9. anno 785. numero decimoquarto. Post dicta prouincialis subsumit cardinalis, epistolam Hadriani fuisse receptam in Concilio, eadem scilicet actione secunda.

[13] *Consilium.*] Inter varias lectiones in margine illius epistolæ adnotatas posset etiam hæc apponi. Nam ibi loco horum verborum, *rectum consilium demonstrans*, hæc leguntur, *beneuolentiam præferens:* quæ nullum sensum ad rem continent.

[14] *Conuocandi.*] Id est, sequitur in particula *pascendi* contineri etiam potestatem *conuocandi*, vt ipse prouincialis magis explicat infra hac eadem collatione num. 7. Nam verbum *conuocandi* explicite non legitur neque in cedula, neque in diffinitione.

[15] *Contrarius.*] Cum dicit capite 13. *ante diem festum paschæ,*

ANNO CHRISTI 1439. quasi inde colligatur, quod cum esset ante festum paschæ, non erat necesse comedere in azymo.

16 *Prolata.*] Scilicet, *Hoc est enim corpus meum*; &, *Hic est enim calix*, &c. sint forma essentialis sacramenti eucharistiæ. Hinc apparet, quod alia etiam cedula circumferebatur propter hæresim neotericorum Græcorum Cabasilæ & Marci Ephesii, contendentium verba illa liturgiæ Græcæ, *Fac panem hunc preciosum corpus Christi tui; quod autem in poculo, preciosum sanguinem Christi tui transmutans Spiritu sancto tuo*; esse de essentia formæ, de quibus vide Arcudium in Concordia lib. 3. cap. 27. Cur autem hic error non sit damnatus in diffinitione, dicitur infra eadem collatione num. 8. & 9.

17 *Appellauit.*] Ad sedem scilicet apostolicam ab iniustitia secundæ Synodi Ephesinæ damnatæ, in qua & fuit occisus. Vide apud Binium in notis eiusdem Synodi, seu Conciliabuli, tomo 1. Concil. parte 2. editionis Colonienſis.

18 *Fidei.*] Nam quæ statuerant de primatu sedis Constantinopolitanæ post Romanam, & supra Alexandrinam, noluit approbare, imo expresse reprobauit Leo. Vide Baronium tomo 6. anno 452. num. 9. & 453. num. 5. & tom. 12. anno 1191. num. 52.

19 *Temporalis.*] Quod si tyrannice & de facto facta sit aliqua conuocatio Concilii sine auctoritate sedis apostolicæ, semper vt Conciliabulum fuit reputatum, donec assensus & confirmatio eiusdem apostolicæ sedis accesserit. Vide Baronium tom. 7. anno 553. num. 223. & seq. & anno 554. num. 4. & 555. num. 11. & 556. num. 2. & 557. num. 2.

20 *Episcopum.*] Petro successit Euodius, Euodio Ignatius. Vide Baron. tom. 1. anno 39. num. 18. & anno 71. num. 13.

21 *Leo.*] Canonem Calchedonensem de primatu Constantinopolitanæ ecclesiæ post Romanam a sancto Leone papa fuisse reprobatum expresse, vide apud Baronium tom. 6. anno 452. num. 9. & 453. num. 5. & tom. 12. anno 1191. num. 52. Imo nec Nicolaus papa I. illum Canonem agnoscit in epistola ad Michaelem imperatorem, quæ incipit, Proposueramus: sed patriarchæ Constantinopolitani imperatorum freti potentia, secundum post Romanum locum sibi vsurpabant, qui tandem a Romanis pontificibus tranquillitatis causa fuit permissus, & primo ab Innocentio III. in Concilio Lateranensi approbatus, relato in cap. Antiqua. de priuileg. Vide etiam Binium in notis Concilii Constantinopolitani primi, Canone 5. alias 3. verbo Constantinopolit. & Bellarm. de Roman. pontif. lib. 1. cap. 24.

22 *Legem.*] Nouell. 131. in qua postquam dixisset de Conciliis Nicæno, Ephesino, Constantinopolitano & Calchedonensi, in quibus præsupponebat insertum & approbatum Canonem de archiepiscopo Constantinopolitano, subdit hæc verba: *Ideoque sancimus secundum earum diffinitionem, sanctissimum senioris Romæ papam primum esse omnium sacerdotum, reuerendissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos nouæ Romæ secundum habere locum post sanctissimam apostolicam senioris Romæ sedem.* Hæc ipse: *Qui quod sciret non esse imperatoriæ*

auctoritatis ordinem præscribere sedibus, earumdem Synodorum diffinitionibus inhærendo, id se sancire dicit, & perperam. Etenim cum tam ex Concilio Constantinopolitano, quam Calchedonensi, id sibi vindicare conati fuerint episcopi Constantinopolitani, aduersatus est Leo papa, vt superius dictum est. Vide Baronium tom. 7. anno 541. num. 21. Has autem leges sæculares adducit prouincialis, argumento, vt aiunt, ad hominem, & vt saltem tamquam ex historia & facto ipso Græcos conuinceret. Anno Christi 1439.

[a] *Canone.*] Obuolutas sententias sic explico. Arathensis dixit: *Nullus nostrum negat, quod sine potestate Romani pontificis non potest conuocari Concilium: sed contra papa sine patriarchis, potest scilicet conuocare, id est non requisito eorum consensu.* Quod hic sit sensus Arathensis, patet ex immediate sequenti interrogatione. Nam ideo statim cardinalis quæsiuit, quid sentiret Arathensis in casu, quo patriarchæ prætextu alicuius Canonis contradicerent conuocationi papæ, num foret tunc legitimum Concilium. Et respondit Arathensis, quod supposita conuocatione papæ, *propter contradictionem aliorum non desistet, quo minus sit Concilium legitimum.* Tunc concludens subdidit cardinalis: *Igitur sine papa non erit Concilium:* cum tamen scilicet possit esse sine patriarchis, vt dictum est. Et quia cardinalis interrogauerat, quid si prætextu alicuius Canonis conuocationi papæ resisterent; subsumpsit prouincialis, magis id declarando, quod ille Canon non potuisset esse nisi apocryphus: subiunxitque cardinalis ad confirmationem dictorum priuilegium Constantini, quod legi voluit, non illud approbando, sed ad homines Græcos magis conuincendos ex ipsis eorum iuribus, licet inualidis. In eo enim priuilegio, quod refertur a Gratiano distinctione 96. capite, Constantinus, & latius a Theodoro Balsamone in Nomocanone titulo 8. capite 1. Constantinus imperator voluit, vt *Romanus pontifex supra quam imperatoria maiestas haberetur & coleretur, essetque caput solorum patriarchalium, & omnium ecclesiarum:* addens, quod *si quid ad cultum Dei & Christianam fidem stabiliendam pertineat, ab ipso diiudicetur & disponatur.* Hac igitur voluit auctoritate Græcos conuincere cardinalis, quam ipsi admittebant. Verum cum in eo subiungantur priuilegia ecclesiæ Constantinopolitanæ, aperte colligitur confictum esse a Græcis, vt etiam priuilegia ecclesiæ Romanæ, quæ sunt a Deo, tamquam ab homine deriuarent. Vide Baronium timentem Danaos & dona ferentes, tomo 3. anno 324. numero 117. & tomo 12. anno 1191. num. 52. Ceterum Canon ille de consensu patriarcharum in conuocatione generalis Concilii, quem prouincialis supra dixit non potuisse esse nisi apocryphum, videtur esse qui ex quibusdam synodicis scriptis enuntiatur lectus in VII. Synodo ex versione Anastasii ante 1. actionem, sub titulo, *Conscriptio breuis indicans quæ sunt ante Synodum*, his verbis: *Lectis quibusdam synodicis scriptis, quæ perhibent, non oportere aliquando Synodum vniuersalem fieri præter consensum ceterorum sanctissimorum patriarcharum.* Qui Canon cum non sit synodicus alicuius legitimæ œcumenicæ Synodi, sine

ANNO CHRISTI 1439. dubio est apocryphus, vt optime dixit prouincialis: & propterea etiam dixit cardinalis, *in Canone illorum*, id est in aliquo prætenso Canone, quatenus exhiberetur. Nisi malit quis dicere, Græcos in illis synodicis scriptis vsos esse vocabulo generalis, vel œcumenici, vt legitur ibi in textu Græco, in significatu & sensu improprio, respectu conuocationis faciendæ a patriarcha Constantinopolitano, de quo ibi agebatur, nimirum non œcumenici totius orbis, sed œcumenici nationis & gentis vel ritus. Sicut enim in præfatione ipsius VII. Synodi ad Ioannem VIII. dicit idem Anastasius, quod Græci dicebant se appellare patriarcham suum Constantinopolitanum œcumenicum, non quod vniuersi orbis teneret præsulatum, sed quod cuidam parti orbis præesset, vt in 9. nota huius collationis diximus: ita idem vocabulum œcumenici & generalis poterant applicare Concilio non vniuersali totius orbis, sed partis & nationis orbis.

[24] *Euangeliis.*] Scilicet in euangeliis habent ordinem & finem, vt hoc sacrificium incruentum fiat in commemorationem passionis & cruenti sacrificii Domini nostri Iesu Christi. Dionysius autem vtitur etiam illis verbis, vt sacerdos excuset propriam indignitatem.

[25] *Operationes.*] Loquitur ad hominem de verbis eucharistiæ institutis a sanctis doctoribus, Basilio, vel Chrysostomo. Ceterum forma extremæ vnctionis est deprecatoria ex Christi institutione. Vide sanctum Thomam in 4. dist. 23. & Suarez in 3. par. disp. 40. sect. 3.

[26] *Effectum.*] Hanc expositionem datam a Græcis, quæ & communior est apud omnes, refert etiam Græcus scriptor sess. 25. Vide etiam Arcud. in sua Concordia lib. 3. cap. 31.

[27] *Fiat.*] Ponderat non solum verba liturgiæ Basilii, sed etiam Chrysostomi, vt dicit statim infra. Hæc autem sunt Chrysostomi. Verum in liturgia Basilii intolerabilis est modernorum schismaticorum audacia, dum sine, non dicam recto sensu, sed etiam sine vlla prorsus connexione & syntaxi verborum, addiderunt in nouissimis euchologiis impressis Venetiis imperatiuum illud ποίησον, fac panem hunc, &c. quod imperatiuum nemo dubitat existere in liturgia Chrysostomi, in qua tamen suam habet cum reliquis verbis connexionem & optimam explicationem ex subsequentibus in eadem liturgia verbis: sed in liturgia Basilii nullo modo coaptari potest, vt patet legenti. Hæc enim sunt verba antecedentia: *Obsecramus & postulamus, vt veniat Spiritus sanctus tuus* (vel ad verbum ex Græco) *venire Spiritum sanctum tuum super nos & super proposita munera ista, & ea benedicere & sanctificare, & ostendere panem quidem hunc*, &c. in quibus verbis in primis notandum, quod verbum ostendere, ἀναδεῖξαι, Bessarion in opusc. de eucharistia interpretatur facere; sic in coniunctiuo legens, vt veniat Spiritus sanctus tuus super nos & super proposita munera ista, eaque benedicat, sanctificet, & efficiat panem quidem hunc ipsum preciosum corpus, &c. quæ Bessarionis interpretatio verissima est & ad sensum Basilii. Ostendere enim, sicut & dicere Dei, est facere. His verbis antecedentibus in liturgia Ba-

filii fine vllo fenſu vel connexione addiderunt nouiſſimi ſchiſmatici imperatiuum πoίησον, fac: quod ſic ineptiſſime annectunt in nouiſſimis & corruptiſſimis euchologiis: *Obſecramus & poſtulamus, venire Spiritum ſanctum tuum ſuper nos & ſuper propoſita munera iſta, eaque benedicere & ſanctificare, & oſtendere: & fac panem quidem hunc,* &c. Sed quia poſt illa priora verba Baſilii *benedicere, ſanctificare, & oſtendere,* interpoſita eſt in euchologio rubrica de aliquibus ceremoniis cum aliis verbis & orationibus, ideo ſubſequendo poſtmodum illud imperatiuum, *fac,* non tam facile apparet ineptitudo connexionis: ex quo tamen imperatiuo moderniſſimi ſchiſmatici argumenta deſumunt. Non enim tam facilem ad ſenſum catholicum habet interpretationem iſtud imperatiuum *fac* in liturgia Baſilii, quam habet in liturgia Chryſoſtomi. Quod imperatiuum *fac* in præfata liturgia Baſilii non legit Beſſarion opuſc. de euchariſtia, ſed etiam ipſe Marcus Epheſinus in opuſc. vbi contendit probare ſuam hæreſim, quod his verbis Chryſoſtomi & Baſilii perficiatur conſecratio, adducens verba liturgiæ tam Chryſoſtomi, quam Baſilii, in verbis Baſilii non refert imperatiuum *fac.* Verum quia non eſt hic locus de his fuſe agendi, cum præſertim eſſet actum agere: optime enim hæc explicat Arcudius in ſua Concordia lib. 3. cap. 27. ſolum hic in confirmationem ſupradictorum, & eorum quæ dicit Arcudius, neceſſe exiſtimaui addere, quod præfatum imperatiuum πoίησον, fac, in liturgia Baſilii, non legitur in vetuſtiſſimis euchologiis, quæ extant in bibliotheca Vaticana ſub numeris 1215. 1554. 1811. 1872. & 1875. Imo nec legitur in impreſſis Venetiis anno 1526. in eadem bibliotheca num. 1225. nec in impreſſis anno 1616. num. 5961. nec in impreſſo anno 1570. quod eſt penes me, nec in liturgia Baſilii impreſſa ex vetuſtis codicibus a Claudio de Sainctes.

ANNO CHRISTI 1439.

[28] *Facit.*] Hanc expoſitionem proſecutus eſt poſtea Beſſarion in ſuo opuſculo de euchariſtiæ ſacramento, quem etiam refert Arcudius in ſua Concordia lib. 3. cap. 33.

[29] *Annotaui.*] Quod opus Andreæ hucuſque deſideratur, formam tamen & acta Concilii aliunde recollecta hoc in opere congeſſimus. Meminit huius ſui operis idem Andreas ſupra collatione 1.

[30] *Approbante.*] Vide quæ diximus in 5. nota circa medium ad primam collationem, de hoc modo loquendi & diffiniendi in Conciliis, in quibus ipſe ſummus pontifex perſonaliter præſidet, in ſignum auctoritatis & poteſtatis.

[31] *Priuilegiis.*] In Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. cap. 5. relato in cap. Antiqua, de priuilegiis hæc leguntur: *Antiqua patriarchalium ſedium priuilegia renouantes, ſacra vniuerſali Synodo approbante ſancimus, vt poſt Romanam eccleſiam, quæ diſponente Domino ſuper omnes alias ordinariæ poteſtatis obtinet principatum, vtpote mater vniuerſorum Chriſti fidelium & magiſtra, Conſtantinopolitana primum, Alexandrina ſecundum, Antiochena tertium, Hieroſolymitana quartum locum obtineat, ſeruata cuilibet propria dignitate, ita quod*

ANNO CHRISTI 1439. *postquam eorum antistites a Romano pontifice receperint pallium, quod est plenitudinis officii pontificalis insigne, præstito sibi fidelitatis & obedientiæ iuramento, licenter & ipsi suis suffraganeis pallium largiantur, recipientes pro se professionem canonicam, & pro Romana ecclesia sponsionem obedientiæ ab eisdem. Dominicæ vero crucis vexillum ante se faciant vbique deferri, nisi in vrbe Romana, & vbicumque summus pontifex præsens extiterit, vel eius legatus vtens insigniis apostolicæ dignitatis. In omnibus autem prouinciis eorum iurisdictioni subiectis, ad eos, cum necesse fuerit, prouocetur, saluis appellationibus ad sedem apostolicam interpositis, quibus est ab omnibus humiliter deferendum.* Hæc ibi. Interfuere autem in hoc Concilio Lateranensi patriarchæ Constantinopolitanus & Hierosolymitanus personaliter, & per vicarios Alexandrinus & Antiochenus, & plures metropolitæ.

Post diffinitionem publicatam, Græcus scriptor refert quasdam interrogationes Latinorum, & responsiones Græcorum, atque inter alias, cur post verba consecrationis adderent, Et fac panem hunc precioſum corpus Christi tui: & similiter post verba consecrationis sanguinis. Mirum est certe & incredibile, post diffinitionem hoc interrogasse Latinos. Nam ipso Græco scriptore teste sess. 25. ante diffinitionem coram papa ea de re fuit disputatum, optimeque responsum a Græcis: imo Græci, vt testatur Andreas collat. 22. expresse dogma fidei fuerant professi, nimirum solis verbis Christi Domini fieri consecrationem corporis & sanguinis.

Responsio etiam quam ipse refert dedisse Græcos aliquos præsules priuatim, & non tamquam de omnium consensu, nempe se dirimere matrimonia iustis causis, non subsistit. Nam eam idem Eugenius in decreto pro Armenis, & postea Tridentinum sessione 7. damnant & anathematizant.

Similiter inter ceteras Latinorum interrogationes quæsisse illos refert a Græcis, cur sacerdotes eorum inungerent sacro chrismate, & non potius episcopi: additque Mitylenensem omnia canonice dissoluisse. Certe Mitylenensis non aliud potuit respondisse canonice, nisi quod in præfato decreto pro Armenis, & postea in Tridentino sessione 7. diffinitur, ordinarium scilicet ministrum confirmationis esse episcopum, & aliquando per apostolicæ sedis dispensationem ex rationabili & admodum vrgenti causa simplicem sacerdotem chrismate per episcopum confecto hoc sacramentum administrasse.

Sed nec canonice potuit excusasse Mitylenensis episcopos & sacerdotes Græcos peccati reos, sacramentalem confessionem non præmittentes celebrationi sacrificii, de qua idem auctor asserit a Latinis pariter interrogatos fuisse Græcos, dicente Apostolo 1. Corinth. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Quæ verba adducentes patres Concilii Tridentini, hæc subdunt sess. 13. cap. 7. *Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem esse necessariam, vt nullus sibi*

conſcius peccati mortalis, quamuis ſibi contritus eſſe videatur, abſque ANNO CHRISTI 1439.
præmiſſa ſacramentali confeßione ad ſacram euchariſtiam accedere debeat: quod a Chriſtianis omnibus, etiam ab iis ſacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc ſancta Synodus perpetuo ſeruandum eſſe decreuit, modo non deſit illis copia confeſſoris. Hæc patres Concilii, imo ſubdunt præceptum poſitiuum his verbis: *Quod ſi neceßitate vrgente ſacerdos abſque præuia confeßione celebrauerit, quam primum confiteatur.* Hæc ibi.

Verum epiſcopi & ſacerdotes Græci non præmittunt confeſſionem, imo fere nunquam confitentur duplici ex cauſa. Primo, quia Canones pœnam ſuſpenſionis imponunt clericis fornicantibus, vel alia peccata committentibus. Cum igitur ſacerdotes qui peccant, ſe habeant pro ſuſpenſis, nec putent confeſſarium poſſe illos exercitio ſui ordinis reſtituere, aliunde vero celebrare velint vel debeant, omittunt confeſſionem, ita vt hoc ſacramento fere ſint priuati.

Canon autem eſt 24. in conſtitutionibus apoſtolicis, nimirum: *Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus in fornicatione, vel periurio, vel furto deprehenſus deponatur.* Item Baſilii Can. 3. *Diaconus poſt diaconatum fornicatus, a diaconatu reiiciatur.* & Can. 32. *Qui peccatum ad mortem peccant clerici a gradu deponantur.* & ſimiles, quos congerit Arcudius in Concordia lib. 4. cap. 2. Qui Canones vel ſunt ſententiæ ferendæ, non autem latæ; vel loquuntur de publicis & de foro externo, vt patet ex illo verbo, *deprehenſus.* Sed quamuis etiam daremus & Canones eſſe validos, & non ferendæ, ſed latæ ſententiæ etiam in foro interno, potius deberent Græci ſibi de remedio abſolutionis & diſpenſationis prouidere, quam toto vitæ tempore prætextu iuris eccleſiaſtici humani ius ipſum diuinum peſſumdare, & ſacramento pœnitentiæ priuari, ac ſecunda tabula poſt naufragium deperdita neceſſario demergi.

Secunda cauſa eſt etiam, quia preſbyteri Græci ſæculares cum ſint vxorati, & ipſi cum ſua familia implicati negotiis, vt reliqui de populo, non de facili facultatem audiendi confeſſiones impetrant, aut curant, ſuntque curati cum dimidiata poteſtate, ac fere omnes confeſſarii Græci ſunt monachi, quorum cum non vbique ſit copia, ideo Græci paulatim notitiam ſacramenti pœnitentiæ perdidere. Sic abyſſus abyſſum inuocat, & poſt ſchiſma ſequitur ruina.

Caute etiam legendus idem Græcus ſcriptor ibidem, dum ait, Eugenium IV. ſummum pontificem exhibuiſſe Græcis præſulibus, ſi ipſi in locum defuncti alium patriarcham Conſtantinopolitanum ritus Græci Florentiæ eligerent, ſe remoturum patriarcham eiuſdem ciuitatis ritus Latini. Hanc exhibitionem non eſt facile credendum feciſſe Eugenium prudentiſſimum pontificem: notum eſt enim quantam ſemper Romani pontifices diligentiam adhibuerint pro conſeruatione ritus Latini in partibus orientis. Nam Innocentius III. in præfata ciuitate Conſtantinopolitana inſtituit primum patriarcham Latini ritus Thomam Maurocenum, vt fideles ritus Latini ſub imperatore Balduino Flandro proprium ſui ritus patriarcham

ANNO CHRISTI 1439. cham haberent, vt constat ex eius epistolis, præsertim 18. lib. 1. regest. 13. & alia adducta in notis ibidem per Bosquetum Narbonensem editione Tolosana anni 1635. Viuebat autem tunc temporis Michael patriarcha ritus Græci, vt obseruat Genebrardus in chronico anno 1215. Docet enim experientia, nullum esse medium efficacius ad affectum & deuotionem erga Romanam sedem atque ab ea dependentiam in illis partibus conseruandam, & schismata præcauenda, quam Latinum ritum, præsertim in regnantibus, & eiusdem ritus præsules fouere & conseruare.

PARS TERTIA
ACTORVM SACRI OECVMENICI
CONCILII FLORENTINI
POST DISCESSVM GRÆCORVM.

POST *Græcorum discessum quæ Eugenius papa Christianis principibus, imperatori, regibus, communitatibus ac vniuersitatibus rescripserit, hic subiicimus ex manuscripto codice bibliothecæ Heidelberga Romam in Vaticanum aduectæ fol.* 273.

Eugenius episcopus seruus seruorum Dei N. N. salutem & apostolicam benedictionem.

GLORIA in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Iuuat, carissime fili, in vocem exultationis erumpere, & gestiente animo cum angelis miscere lætitiam: quandoquidem ineffabile gaudium, quod erit omni Christiano populo, nuntiamus. Quanto quippe mens nostra tanto diuinæ consolationis rore perfunditur, ita exhilaratur cor nostrum, vt quod sentimus explicare nequidquam valeamus, solaque in gratiarum actione & voce laudis requiescit affectus noster. Num. I.

Ecce enim quod ardentissimo studio & indefessa pietate olim & longe, antequam ad pontificatus apicem assumeremur, optauimus, orientalis & occidentalis ecclesiæ diuturnum pernicioſumque dissidium post quadringentos quinquaginta annos diuina tandem miseratione sublatum est: qua in re licet omnem pro viribus diligentiam adhibuerimus, quantum ille donare dignatus est, totum